فهرست

المائدة -- ٢
الانعام -- ١١٦
الاعراف -- ٢٠٩
الانفال -- ٣٤٢

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

المائدة

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې معروف نوم المائده دئ، دا د سورې د مضامينو لپاره عنوان نه بلکې يوازې نوم دئ، د عقود او منقذه په نامه هم ياده شوې، ١٢٠ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې دغو صيغو ته ورته دي: خاسرين، رحيم، قدير، يريد، تشکرون، صدور او عقاب، اکثر آيتونه ئې خاسرين ته په ورته صيغو پای ته رسېدلي چې رحيم، قدير او يريد ته هم ورنږدې دي، د نورو مدني سورتونو په څېر ئې آيتونه اوږده اوږده دي، خو هر آيت ئې له څو لنډو، متوسطو او مسجع فقرو جوړ شوی، چې آيتونو ته ئې خوندور وزن ورکړی. مدني سوره ده، د سورې له مضامينو هم او له رواياتو هم معلومېږي چې دا سوره د حديبيې له معاهدې او د الفتح له سورې وروسته نازله شوې. کله چې د شپږم هجري کال د ذو القعدې په مياشت کې قريشو مکې ته د مسلمانانو د ننوتلو او د عمرې د اداء کولو مخنيوی وکړ او شخړه د حديبيې په معاهدې منتج شوه او د دغې معاهدې له مخې مسلمانانو ته دا حق ورکړی شو چې په راتلونکي کال کې د عمرې لپاره مکې ته داخلېدی شي، نو په دغې مرحلې کې چه کومو ځانګړو لارښوونو ته ضرورت وو، د مائدې په سوره کې دغه لارښووني ګورو، په لومړي آيت کې په دوو خبرو ترکيز شوی: د تړون درناوی او د احرام په حالت کې له ښکاره ډېه کول، له دې په ډاګه معلومېږي چې د مائدې مبارکه سوره د حديبيې له معاهدې وروسته او د عمرې له اداء کولو مخکې نازله شوې.

په احرام کې له ښکاره ډېه کول داسي دئ لکه له دښمن سره د تړون په دوران کې پر هغه له بريد ځان ساتل، هم احرام خاصو شيانو ته لاس غزول منع کوي او هم تړون او معاهده، د احرام درناوی موږ ته د معاهداتو د درناوي درس راکوي، په يوه آيت کې د دواړو ذکر همدا مطلب افاده کوي.

د دې سورې اساسي مضامين دا دي:

د طعام او خوراك اړوند احکام.

د شعائر الله درناوی.

په نېکو کارونو کې د هر چا مرسته او په بدو کارونو کې د هر چا له ملګرتیا ډډه کول.
د اودس، تیمم او غسل احکام.
د دوست او دښمن په اړه د عدالت او قسط مراعات.
له الله تعالی سره په خپلو ژمنو وفا ته بلنه او د هغو مخکنیو قومونو بد عاقبت بیانول چې خپلې ژمنې ئې تر پښو لاندې کړې.
د پیغمبرانو د بعثت لاملونه او دلائل او د دوی اساسي دندې بیانول.
د اهل کتابو انحرافات او شرك په ګوته کول او د دوی د غلطو ادعاوو تردید.
د الله تعالی په لار کې جهاد ته بلنه او د هغو قومونو بدې پایلې بیانول چې له جهاد ئې ډډه کړې.
د هغه چا سزا ښودل چې د ناروا جګړو او تېریو بنسټ ږدي، په ځمکې کې فساد خوروي، شوکې او غلاوې کوي.
د اهل کتابو له منافقتونو پرده پورته کول.
دا پر الله تعالی او د ده پر کتاب باندې د ایمان اساسي غوښتنه ګڼل چې مؤمن انسان به په ما أنزل الله حکم کوي، خپل ټول ژوند به د الله تعالی د دین مطابق تنظیموي او د ټولو خپلمنځیو شخړو او منازعاتو د حل و فصل لپاره به د الله دین ته مراجعه کوي.
عوام او خواص، علماء او مذهبي مشران دې ته هڅول چې په ماأنزل الله حکم وکړي، له بدې وینا، له بدو کړو وړو او له حرامو خلك منع کړي او په دې اړه د خلکو له مخالفتونو وېره ونلري.
هغه څوك د کافر، ظالم او فاسق په توګه معرفي کول چې په ما أنزل الله حکم نه کوي.
د کافرانو له موالات او دوستی ډډه کول، دا د منافق نښه ګڼل چې له کافرانو سره په دوستی کې تلوار کوي.
هغه کسان واقعي مؤمنان ګڼل چې دوستي ئې له خدای، پیغمبر او مؤمنانو سره وي، له کافر سره په چلن کې شدید، له مؤمن سره په خپل تعامل کې مهربان وي، د الله په لار کې جهاد کوي او د ملامتوونکو د سپکو سپورو تبلیغاتو پروا نه کوي،
ګناه، تېری، حرامه وینا او په حرامو اخته کېدا او د همدې په وجه په دوی کې د دښمنیو او کرکې راولاړېدا، د یوې غیراسلامي ټولنې مشخصات ګڼل.
پیغمبر علیه السلام او د ده له لارې مؤمنانو ته دا لارښوونه چې د دین په پلې کولو او نورو ته په رسولو کې غفلت ونکړي او له خلکو وېره ونلري.
د هغه چا د ایمان دعوی پوچه او بې بنسټه ښودل چې په الهي احکامو عمل نه کوي او دین ئې د خپل ژوند تګلاره او لارښود نه دئ ګرځولی.
د مشرکو اهل کتابو او ټولو هغو خلکو په اړه د کفر قاطع او پرېکنده فیصله چې له الله تعالی سره بل څه او بل څوك په الوهیت او ربوبیت کې شریکوي، تر یوه په زیاتو خدایانو باور لري، له الله تعالی پرته بل څوك د ګټې رسولو او ضرر دفع کولو مرجع ګڼي او له کافرانو د کرکې په ځای له هغوی سره دوستي کوي.
له دې ممانعت چې څوك د تقوی په نامه له هغه څه ډډه وکړي چې الله تعالی حلال کړي.
د مُهمل قسم او د قسمونو د کفارې په اړه احکام.
د شراب، قمار، انصاب او ازلام تحریم او هغه شیطاني کارونه ګڼل او بدې پایلې ئې په ګوته کول.

د احرام په وخت کې په وچه او بحر کې د ښکار احکام.
د بيت الله شريف اهميت او د انسانانو په ژوند باندې د هغې ژورې اغېزې.
تر خپل وخت وړاندې پوښتنو ممانعت.
د بتانو په نامه د نذر شوو حيواناتو په اړه د مشرکينو غلط دودونه او د پلار نيکه په دين د دوی جاهلانه ټينګار.
د وصيت اړوند څو احکام.
د قيامت د ورځې د هغې پوښتنې ګروېږنې يو هيبتناك انځور د مخاطب مخې ته ايښودل چې الله تعالی به ئې له پيغمبرانو عليهم السلام کوي او ورته وايي به: خلکو څه ځواب درکړ؟ دوی به خپل عجز او بې خبرې اعلانوي، د خپلو امتونو او پلويانو له هغو شرکي عقائدو او اعمالو به برائت او بې زارې څرګندوي چې دوی ته ئې منسوبول او وايي به: موږ دوی ته همغه څه ويلي چې تا پرې مأموره کړي وو، دوی ته مو ويل چې يوازې د الله تعالی عبادت وکړئ.
او په پای کې د يوه جامع آيت په ترڅ کې ويل شوي: **الله تعالی مطلق ټولواك دئ، د ځمکې او آسمانونو هر څه د ده په واك کې دي او دی ئې ټولواك، خاوند او واکمن دئ او په هر کار قادر، دا يوازې د ده حق دئ چې په خپل ملك کې خپل حکم نافذ کړي او دا د دې عالم د هر څه دنده ده چې د خپل مالك حکم ته غاړه کېږدي، نه د دې عالم کومه برخه د ده له واکه وتلې، نه د عالم په اداره او د چارو په سمبالولو کې کوم شريك لري، نه د چا مرستې ته اړ دئ، نه داسې کار موندل کېږي چې قدير خدای ئې له کولو عاجز وي، بل ته ئې وسپارې او د هغه په مرسته ئې ترسره کړي، نه په واکمنۍ کې شريك لري او نه د امورو په ترسره کولو کې مرستندوی. او دا همغه خبره ده چې د دې سورې په لومړي آيت کې په دې الفاظو شوې: إن الله يحكم ما يريد.**
دا ټول مطالب د يوه بل په څنګ کې پداسې ښکلې بڼې کې راغلي چې يوه موضوع ئې د بلې لپاره مقدمه او وروستۍ ئې د مخکنۍ لپاره شرح او تفصيل. په ګډه ئې له ټولې سورې يو جامع مضمون جوړ کړی او آخري آيت ئې داسې تتمه چې د سورې له ټولو مضامينو سره ژوره رابطه لري.

ٱلرَّحِيمِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱللَّهِ بِسۡمِ

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ أُحِلَّتۡ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلۡأَنۡعَٰمِ إِلَّا مَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ غَيۡرَ مُحِلِّي ٱلصَّيۡدِ وَأَنتُمۡ حُرُمٌۗ إِنَّ ٱللَّهَ يَحۡكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

١- اې مؤمنانو! په تړونونو وفا وکړئ، څرېدونکي بوده درته حلال کړی شوي، مګر هغه چې درباندې ولوستی شي، خو حلال نه ګڼونکي د ښکار کله چې په احرام کې وئ، بې شکه چې الله همغسې حکم کوي چې غواړي ئې.

(١)- په دې مبارک آيت کې درې اساسي خبرې راغلي:

په خپلو ژمنو او تړونونو وفا وکړئ، که دا له الله سره وي او که په خپلو منځونو کې، که د مسلمان او مسلمان تر منځ وي او که د مسلمان او نامسلمان تر منځ. په لږ دقت سره په دې پوهېدی شو چې ديانت په دوو خبرو کې راخلاصه کېږي: خپلو تعهداتو او ژمنو ته التزام او د حلال او حرام مراعات، دا مبارک آيت دغو دوو اساسي خبرو ته ګوته نيسي، په خپلو تعهداتو وفا کول په حقيقت کې د ديانت بل نوم دئ، څوک چې خپلو ژمنو ته وفادار نه وي هغه هيڅ دين نلري، لکه چې پيغمبر عليه السلام فرمايي: لا دين لمن لاعهد له. څوک چې په خپل عهد نه وي ولاړ، هيڅ دين نه لري.

ټول څرېدونکي حيوانات، که دا د کور څاروي وي او که د صحرا څرېدونکي حيوانات، درته حلال دي، مګر هغه چې الله تعالی له دې حکمه مستثنی کړي. د آيت دغه برخه څو لارښوونې لري:

د هغو حيواناتو غوښه انسان ته حلاله کړی شوې چې څارويو ته ورته وي، واښه او دانه خوري. په آيت کې د (صيد: ښکار) له ذکر معلومېږي چې په بهيمة الانعام کې ټول هغه حيوانات شامل دي چې څارويو ته ورته وي، يعني د هغو حيواناتو غوښه هم حلاله ده چې صحرائي دي، په کور کې د څارويو په څېر نه ساتل کېږي، خو څارويو ته ورته وي.

په دغه مبارک آيت کې د هغو صحرائي حيواناتو په اړه وضاحت نه دئ شوی چې څارويو ته ورته نه وي او د واښو په ځای غوښه خوري. د همدې لپاره ځينو فقهاوو دا حيوانات ترې مستثنی کړي، دوی په هغه روايت هم استناد کوي چې وايي پيغمبر عليه السلام د هر داړي لرونکي ځناور او د هر منګولي لرونکي ښکاري مرغه له غوښې ممانعت کړی:

عن بن عباس قال نهى رسول اللهﷺ عن أكل كل ذي ناب من السباع وعن كل ذي مخلب من الطير. رواه ابوداؤد

دا الهي احکام دي، الله دا پرېکړه کړې چې په ژمنو به وفا کوئ او د څرېدونکو حيواناتو غوښه خوړلی شئ مګر هغه چې الله تعالی ترې مستثنی کړي.

دا چې په اسلامي شريعت کې ولې د ځينو حيواناتو غوښه تحريم شوې، آيا دليل ئې دا دئ چې د دغو حيواناتو غوښه انسان ته له صحي پلوه تاوان لري؟ او که په تحريم کې ئې کوم بل غرض او حکمت په پام کې نيول شوی؟ د بقرې د سورې په(٢١٩) آيت کې تاسو ګورئ چې د (اثم: ګناه) په مقابل کې د (منفعت :ګټې) ذکر شوی، له دې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې د حلال او حرام د ټاکلو په اړه دا اصل په پام کې نيول شوی چې څه انسان ته ګټه لري او څه تاوان، هر څه چې

انسان ته ئي تاوان تر گټي زيات وي، الله تعالى هغه حرام کړي او هر څه چي گټه ئي تر تاوانه زياته وي هغه ئي حلال کړي. انسان ته د غوښه خوړونکو حيواناتو او مرغانو د غوښي خوراك چي کوم کوم تاوانونه او ضررونه لري، په دې باندي انسان هلته په دقيقه توگه پوهېدی شي چي هم د دغو غوښو د ترکيب او خاصيت په اړه کامل معلومات ترلاسه کړي او هم ئي په انسان باندي له اغېز پوره خبر شي، د علمي تحقيقاتو په ترڅ کي خو تر ډېره حده دا خبره معلومه شوې چي د دغو حيواناتو غوښه له صحي پلوه انسان ته ضررونه لري، يو مثال ئي د بيزو غوښه ده چي وايي د ايډز بيماري د دغي غوښي له خوړلو له بيزو نه انسان ته منتقل شوې، اما له روحي پلوه ئي په ټولو اضرارو پوهېدل انسان ته مقدور نه دي، د موضوع دا اړخ په لابراتوار کي نشي معلومېدی، دا به د تجاربو له مخي معلومېږي، تراوسه انسانانو په دې اړه هيڅ ندي کړي، د دې زحمت ئي ندئ ايستلی چي وگوري کوم څه له روحي پلوه انسان ته تاوان لري او کوم څه گټه، دومره ويلی شو چي هر خوراك د انسان په مزاج او روحيې ځانگړی اغېز لري، ځيني د انسان يوه غريزه پاروي او ځيني ئي بله، ځيني د نشاط او تحرك باعث شي او ځيني د کسالت او خمود، د داړونکو او څيرونکو مرغانو او حيواناتو په غوښه کي د داړلو او څيرلو خاصيت شته، د دوی د غوښي په خوراك سره دغه خصلت په انسان کي راپيدا کېږي او وده کوي او دا معلومه ده چي که په انسان کي د دغو ځناورو دا خصلت راپيدا شي څومره خطرناك عواقبورباندي مرتب کېدی شي، که په وسلو د مجهز انسان له زړه نه ترحم او عاطفه وايستی شي او ځای ئي د داړونکو او درنده ځناورو دغه خصلت ته خالي شي، په زمکي کي به څومره تباهي خوره کړي؟!! ځناور خو يوازي د خپل ضرورت په اندازه داړل او څيرل کوي، چي موړ شي له داړلو او څيرلو لاس واخلي، خو انسان بيا په دې حد کي توقف نه کوي، هغه د غچ، انتقام، قهر او غصې او پر نورو د خپلي لويي او برلاسي تپلو جذبات هم لري، که دا د څيرلو او داړلو خصلت هم له دغو ځناورو ترلاسه کړي، پايله به ئي څه وي؟ دغه ستر مصلحت او حکمت ته په پام سره د دغو حيواناتو غوښه تحريم شوې.

په زړو اديانو او مذاهبو کي ځيني داسي دي چي يا د غوښي خوراك ناسم او ناروا کار گڼي او يا خو هغه د روحي او معنوي ارتقاء مانع بولي او اوس داسي ډلي راپيدا شوې چي وايي انسان بايد يوازي د حبوباتو، نباتاتو او ميوو په خوړلو اکتفاء وکړي او د غوښي له خوړلو ځان وساتي، له دوی نه ځيني د حيوان ذبح کول د ترحم او عاطفي خلاف کار گڼي او ځيني ئي د غوښي خوراك د انسان روغتيا او سلامتيا ته مضر شمېري. په دې اړه څو خبرو ته ستاسو پام رااړوم:

هر هغه مذهب چي حلال شيان تحريم کړي او د انسان روغتيا او سلامتيا ته ئي مضر او د ده د معنوي ارتقاء په وړاندي ئي خنډ وگڼي، هغه غلط او د اسلام له دائرې وتلی مذهب دئ.

انسان ته د غوښي د خوراك له جواز نه معلومېږي چي قرآن په دې اړه هم ډېر دقيق او علمي دريځ لري او د انسان فطري جوړښت ئي دقيقاً په پام کي نيولی، د ژورو علمي تحقيقاتو په نتيجه کي ثابته شوې چي د انسان جسمي جوړښت او د هاضمي جهاز ئي نه هغو حيواناتو ته ورته دئ چي يوازي واښه خوري او هضموی شي او نه هغو ته چي يوازي غوښه خوري او هضموی شي، بلکي ځيني برخي ئي يوې ډلي او ځيني ئي بلي ته ورته دي، له غاښونو او د تريخي د موادو له ترکيب ئي معلومېږي چي هغه د غوښي خوړلو او هضملو توان لري، د دې تحقيقاتو له مخي په قاطع توگه دا حکم کولی شو چي هر هغه دين، مذهب او مسلك چي په انسان باندي د غوښي خوراك منع کوي، هغه د انسان د فطرت خلاف غير علمي خبره کوي. په دې اړه هم د هندو مذهب دريځ غلط دئ او هم هغه نظريه چي په اروپا کي نوې راټوکېدلي او يوازي د نباتاتو په خوړلو تأکيد کوي

او هم د تصوف په نامه هغه عقيده چې وايي: د معنوي ارتقاء لپاره بايد د غوښې له خوړو ډډه وشي، ځکه د غوښې خوراك زړه سختوي!!
که څوك د حيوان ذبح کول د ترحم او عاطفې ضد عمل ګڼي، هغه بايد د يوه بوټي پرې کول، وريتول او سوزول هم د ترحم خلاف عمل وګڼي، بوټي هم ژوند او احساس لري، په ژوند او احساس کې ئې له حيواناتو سره توپير ډېر لږ دئ.
ولې بايد يوازې پر انسان باندې دا حکم جاري او نور حيوانات ترې مستثنی کړو، ناچار بايد دا پرېکړه ټولو حيواناتو ته وغزوو او ووايو چې يو د بل خوړل ظالمانه عمل دئ، خو که دا غلطه او غيرطبيعي نظريه ومنلی شي، د يوه ژوي لپاره د بل قرباني کېدل متوقف شي او د ژوو ترمنځ د ارتباط او تعلق د لويې کړۍ په کوم ځای کې دا رابطه قطع شي، ټول ژوي به له منځه ځي. هره هغه نظريه چې دا خبره کوي هغه غيرعلمي نظريه ده او خبره ئې د طبيعت د عام قانون خلاف خبره ده. بيا خو به زمريان د پيلانو او اوښانو په څېر د وښو په خوړلو مکلف کوو!! که په صحرا کې دا کار نشو کولی په کور کې به پشی له غوښې منع کوو او د پالکو خوړو ته به ئې اړ کوو.
د احرام په حالت کې د ښکار له ممانعت نه معلومېږي چې الله تعالی د حج فريضه داسې ټاکلې چې په دې کې به انسان نه يوازې د خپل همنوع انسان په اړه د روغې جوړې، صلح، وروری، يووالي، عدم جدل تمرين کوي، له بدو خبرو به ډډه کوي او له شخړو او جګړو به ځان لرې ساتي، ټول توپيرونه به ختموي، د ټولو جامه به ورته وي، د جامې په وجه چې په خلکو کې کوم توپيرونه راولاړ شوي، دا به ټول ختموي، نه به څوك په فاخره جامو کې ځان تر نورو اوچت ګڼي او نه به بل په خړو جامو کې حقير او ذليل شمېري، دا د جامو په وجه انسانان په شريف او ذليل وېشل به پای ته رسوي، ټول به په ورته جامو کې د خدای کور ته حاضرېږي، دا خو پرېږده چې هيڅ انسان به په بل هيڅ تېری نه کوي بلکې د صحرا په بې ضرره حيواناتو او حتی د حرم په بوټو به هم تيری نه کوي، د حج دا تربيتي دوره حاجي ته عملاً دا روزنه ورکوي چې له حج نه وروسته له يوې خوا د دغو حيواناتو په اړه هم توجه ولري، يوازې د مجبوريت او ضرورت په صورت کې هغه ښکار کړي، نه د خپل شوق پوره کولو لپاره او له بلې خوا د هر هغه تړون درناوی وکړي چې د هغه التزام ئې پر ځان منلی او د تړون له حدودو نه له اوښتلو او لاس آخوا غزولو ځان داسې وساتي لکه په احرام کې چې له ډېرو شيانو حتی له حلالو هم ځان ساتي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحِلُّواْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَلَا ٱلۡهَدۡيَ وَلَا ٱلۡقَلَٰٓئِدَ
وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّن رَّبِّهِمۡ وَرِضۡوَٰنٗاۚ وَإِذَا حَلَلۡتُمۡ فَٱصۡطَادُواْۚ
وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْۘ
وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ

ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝

۲- اې مؤمنانو! مه د الهي نښو بې حرمتي کوئ او مه د محترمې مياشتې او مه د کعبې ته د هديه شوي څاروي او مه د هغو څارويو چې په غاړو کې ئې غړونډي وي او مه بيت الحرام ته د خپل رب د فضل او رضاء په لټه کې د تلونکو، او ښکار هغه وخت وکړئ چې له احرام ووځئ او د کوم قوم دا دښمني دې تاسو تېري کولو ته ونه هڅوي چې له مسجدالحرام ئې منع کړئ، په ښېګڼې او تقوی کې يو د بل مرسته وکړئ، په ګناه او تېري کې يو د بل مرسته مه کوئ او له الله ووېرېږئ، بې شکه چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

---

(۲)- هره عقيده، مسلك او نظام ځان ته داسې شعارونه لري چې د هغه اساسي نښې ګڼل کېږي، پلويان ئې د هغه درناوی کوي او سپکاوی ئې د خپلې عقيدې، مسلك او نظام سپکاوی ګڼي، د نظامونو لپاره بيرغ او نښان او د دين، مذهب او مسلك لپاره معبد او د عبادت طور او طريقې، شعائر ګڼل کېږي، له شعائر الله نه هغه نښې او علامات مراد دي چې پر الله د ايمان او د ده د عبادت او بندګۍ څرګندونه کوي، مسلمانان مکلف دي د دغو شعائرو درناوی به کوي، د هر چا په کړو وړو کې چې دا علامات او نښې وګوري، له هغه سره به له داسې سلوك نه ډډه کوي چې معنی ئې د دغو شعائرو بې حرمتي وي. دا حکم په هغه وخت کې ورکړی شوی چې د مسلمانانو او مشرکينو تر منځ جګړې رواني وې، پر مکه باندې د قريشو واکمني وه، کوم مشرك قبائل چې له نورو سيمو د حج لپاره مکې ته تلل، د مسلمانانو د برید له ګواښ سره مخامخ ول، په دغه وخت کې مسلمانانو ته امر وشو چې که څه هم دوی مشرکان دي، ستاسو په خلاف ئې د قريشو مرسته کړې، خو د دې لپاره چې دا سفر ئې د حج لپاره دئ او په دې کې هغوی له تاسو سره شريك دي، د شعائر الله د درناوي او احترام لپاره بايد د دوی مزاحم نشئ، مخه ئې ونه نيسئ او ضرر ورونه رسوئ. دا د مسلمانانو لپاره ډېره ستره لارښوونه ده، د دې حکم له مخې به پر هغه چا له تېري نه ډډه کوي چې د الله په عبادت کې لګيا دئ، که څه هم هغه نه خپل رب سم پيژندلی او نه ئې د عبادت طريقه سمه ده، خو الله او د الله عبادت کوونکو ته د درناوي په خاطر بايد د ده مزاحم نشي. زموږ دښمني له هغه چا سره ده چې د الله او د هغه د دين او بندګانو دښمن وي، کله چې څوك داسې وګورو چې له الله سره ئې خپله دښمني ختمه کړې او دا دئ د هغه عبادت او بندګۍ ته غاړه ږدي، نور نو موږ خپله دښمني ورسره بندوو او پر هغه له تېري نه ډډه کوو. چې کله ګورو زموږ دښمنان د حج په لوري درومي، د بيت الله د زيارت په نيت، د حج او عمرې په قصد، له چا سره داسې څاروي چې غړونډي ئې په غاړو کې او له ځينو سره له داسې نښو پرته څاروي، د چا موخه د الله رضاء او د چا غرض تجارت، دا ټول بايد د مسلمانانو له هر راز ګواښ او لاس اچونې خوندي وي. داسې نه چې بل له تاسره دښمني کړې او ته ئې له مسجد الحرام، حج او عمرې نه منع کړی يې، نو ته هم اوس هغه له مسجدالحرام او عبادته منع کړې!! نه: ته به برعکس د ښېګڼې او تقوی په کار کې له هر چا سره مرسته کوې که څه هم هغه کافر او ستا دښمن وي او د ګناه او تېري په کار کې به د هيچا

ملګرتیا نه کوې که څه هم هغه مسلمان او ستا دوست وي. یوازې د الله پروا کوئ، دا ځکه چې د هغه عذاب ډېر شدید دئ.

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَيۡتَةُ وَٱلدَّمُ وَلَحۡمُ ٱلۡخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيۡرِ ٱللَّهِ بِهِۦ وَٱلۡمُنۡخَنِقَةُ وَٱلۡمَوۡقُوذَةُ وَٱلۡمُتَرَدِّيَةُ وَٱلنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ ٱلسَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيۡتُمۡ وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسۡتَقۡسِمُواْ بِٱلۡأَزۡلَٰمِۚ ذَٰلِكُمۡ فِسۡقٌۗ ٱلۡيَوۡمَ يَئِسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِۚ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ فِي مَخۡمَصَةٍ غَيۡرَ مُتَجَانِفٖ لِّإِثۡمٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٣﴾

۳- پر تاسو د مردار ځاروي غوښه، وینه، د خنزیر غوښه او هر هغه څه چې د غیر الله لپاره پرې غږ شوی وي، د خفه کړی شوي، وهل شوي، غورځېدلي، په ښکر ځیرل شوي، ځناور خوړلي، مګر هغه چې حلال کړی مو وي، هغه چې په کوم درشل کې ذبح شوی وي او هغه چې په غشو سره ئې په خپلو کې وېشئ، حرام کړی شوي، دا به مو فسق او سرغړونه وي، نن کافران ستاسو له دین مأیوس شول، نو لدوی مه وېرېږئ او له ما ووېرېږئ، نن مو ستاسو دین درته بشپړ کړ او خپل نعمت مې درباندې پوره کړ او اسلام مې د دین په توګه درته غوره کړ، خو که څوك په سخته لوږه کې اړ شو، په داسې حال کې چې د ګناه په لورې تلوسه کوونکی نه وي، نو الله مهربان بخښونکی دئ.

(۳)_ په دې مبارك آیت کې د لسو حرامو شیانو ذکر شوی:
مېتة: په خپل مرګ مړ شوی ځاروی، څرېدونکی حیوان او مرغه، (له ماهي او ملخ نه پرته، مشروط په دې چې ګنده شوی نه وي)
په رګونو کې بهېدونکې وینه.
د خنزیر غوښه، خنزیر که څه هم د ځارویو په څېر واښه خوري، خو دوه ډېرې ناولې ځانګړتیاوې لري: ۱- هر ګنده شی خوري، د حیواناتو ګندګي هم او حتی یو د بل ګندګي هم. ۲- په جنسي عمل کې ډېر افراط کوي، یو د بل له جنسي عمل نه خوند اخلي. په دې کار کې له هیڅ ځاروي سره نشي مقایسه کېدلی، ډېر ځاروي داسې دي چې یوازې د القاح په وخت کې د لنډ وخت لپاره جنسي نږدېوالی کوي، د کال په نورو وختونو کې ئې دا تمایل سوړ او ساکت وي او ډېر نور

بیا داسې دي چې په خپلې ښځې غیرت کوي او د بل د تېرې په مقابل کې شدید عکس العمل ښیي، خو خنزیر له دغو دواړو توپیر لري.

د خنزیر غوښه د نورو څارویو په پرتله ډېره غوړه ده، نږدې ۳٦% کې ئې وازګه وي، او دا د پسه په پرتله نږدې دوه ځله زیاته ده، د علمي تحقیقاتو او تجربو له مخې ثابته شوې چې زیاته وازګه انسان ته تاوان لري، دغو ځانګړتیاوو او هغو تاوانونو ته په پام سره هم چې ورو ورو به انسان ته څرګندېږي، د خنزیر غوښه حرامه شوې.

هغه څاروی چې د حلالولو په وخت کې ئې له الله تعالی پرته د بل چا نوم اخیستل شوی وي، د بل په نامه او د هغه د تعظیم لپاره ذبح شوی وي.

په زندۍ کولو وژل شوی وي.

په وهلو ټکولو مړ شوی وي.

له لوړې په رارغښتو او راغورځېدو مړ شوی وي.

بل حیوان په ښکر وهلی او وژلی وي.

کوم داړونکي ځناور خوړلی وي او له حلالولو پرته مړ شوی وي. البته دا او مخکني څلور که له مرګه مخکې ذبح شي حلال دي.

د بت، قبر، زیارت او د چا په درګاه او درشل کې ذبح شوی وي، که څه هم د حلالولو په وخت کې د الله نوم ورباندې ویل شوی وي.

او هغه چې وېشل ئې د قمار په توګه او د غشو په اچولو سره وي، مګر دا چې نه په مشرکانه دود دستور سره وي او نه د قمار په توګه، بلکې مساوي او برابرې برخې په قرعه ووېشل شي.

دا ټول کارونه فسق او سرغړونه ګڼل کېږي. خو که څوك ډېر اړ وو، له لوږې ئې د مرګ وېره وه، په داسې حالت کې وو چې د دغو حرامو غوښو له خوړلو پرته ئې بله چاره نه وه، نو خوړل ئې په دې شرط ورته روا دي چې ګناه ته د تمایل په وجه به دا کار نه کوي، د ګناه تلوسه به ئې په زړه کې نه وي، نه به د بغاوت په جذبه دا کار کوي او نه به له ضرورت نه زیات خوري، د مجبوریت په حالت کې دا رخصت ځکه ورکړی شوی چې الله مهربان بخښونکی دئ.

نن او د دغو احکامو او لارښوونو په راتلو سره ستاسو دین بشپړ شو، الله د دین د بشپړتیا او پر کافرانو ستاسو د برلاسي په نتیجه کې خپل ستر نعمت او پېرزوینه درباندې مکمله کړه، اوس نو کافرانو ته له یأس او ناهیلي پرته بل څه نه دي پاته، نه پر تاسو د بریا طمع کولی شي او نه خپل دین ته ستاسو د راګرځولو هیله ساتلی شي.

د مستندو روایاتو له مخې پیغمبر علیه السلام د حجة الوداع په تاریخي خطبې کې د دې آیت دغه برخه ولوسته (الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتي و رضیت لکم الاسلام دینا) له دې معلومېږي چې یا خو د آیت دا برخه په دغه وخت کې نازله شوې او یا له دې مخکې او د آیت له نورو برخو سره یو ځای.

په داسې حال کې چې دا آیت د یوه داسې بشپړ مضمون یوه برخه ده چې ټولې فقرې ئې یوه له بلې سره تړلې او په ګډه ئې دا بشپړ مضمون جوړ کړی، خو متأسفانه یوه مذهبي فرقه د دې آیت یوه برخه داسې تعبیر او تفسیروي چې نه له مخکنیو فقرو سره اړخ لګوي او نه له وروستنیو سره. دوی وایي چې په (الیوم اکملت لکم دینکم) کې د علي ﷻ امامت ته اشاره شوې او دا فقره هغه وخت نازله شوې چې پیغمبر علیه السلام له مکې د مدینې په لور د راګرځېدو په دوران کې غدیر خم ته ورسېدو، دلته ئې د صحابه وو په وړاندې د علي ﷻ امامت اعلان کړ او هغه ئې خپل ځای ناستی

وټاکو او له دې وروسته دغه آیت نازل شو!! د دې فرقې یوه کس په خپل تفسیر کې د دې اعتراض په ځواب کې چې دلته خو د آیت په سر او پای او ټولو فقرو کې د حرامې غوښې په اړه بحث شوی، له دې آیت مخکې او وروسته هم د امامت او امارت هیڅ ذکر نه دئ شوی، د ټول مضمون یوه برخه څنګه رابېلوئ او داسې مطلب ترې راباسئ چې له نورو فقرو سره هیڅ اړخ نه لګوي!! هغه په ځواب کې وايي: دا داسې وګڼئ لکه څوك چې د غلو له وېرې د سرو او سپينو زرو کومه کڅوړه په غوجل کې ښخه کړي!! انسان حيران شي چې په قرآن د ايمان مدعي څنګه کولی شي د قرآن د صريح آيت په اړه داسې غلطه، بېهوده او بې بنسټه خبره کوي او څنګه د الله تعالی په اړه داسې له ادب نه لرې بې باکې کوي!! د دې معنی خو دا ده چې الله وېرېدو، خپله خبره ئې واضح او صريح نشوی کولی، د علي ﷺ د امارت اعلان ئې په صريحو او واضحو الفاظو نشوی کولی، د شيعه وو په څېر ئې تقيه کړې او په داسې اشارو او داسې ځای کې ئې دا خبره وکړه چې له دغه مفسر نه پرته بل هيڅوك ورباندې پوه نشي، هيڅ صحابي ترې دا مطلب وانخلي، حتی په خپله علي ﷺ هم ورباندې پوه نشي او د ابوبکر، عمر او عثمان **وسلم** د انتخاب په وخت کې هيڅ ته ونه وايي چې دغه آيت زما په اړه نازل شوی او امامت زما شرعي حق دئ او پيغمبر عليه السلام هم له دې آيت دا مطلب وانخلي او د علي ﷺ د امامت لپاره داسې تدابير ونه نيسي او په صريحو الفاظو او مکررو توګه اصحابو ته دا خبره ونه رسوي چې له ده وروسته علي ﷺ د ده ځای ناستی دئ، که هغه يو ځل هم ويلی وی څنګه ممکنه وه چې صحابه وو د ده له وينا مخالفت کړی وی او د ده له رحلت نه وروسته ئې د علي ﷺ په ځای بل څوك غوره کړی وی!! موږ چې اوس او څوارلس سوه کاله وروسته د پيغمبر عليه السلام کوم حديث اورو نو خپل ټول شخصي افکار او آراء لرې غورځوو او د هغه د حديث په وړاندې د تسليمی لاسونه اوچتوو، نو د پيغمبر عليه السلام په خپل لاس روزل شوي کسان به څنګه د ده خبره پر زمکه اچوي او د هغه خلاف به عمل کوي؟! دا کسان د ړوند تعصب په وجه هم قرآن غلط تعبيروي او هم دې ته اړ کېږي چې ووايي: د علي ﷺ د امامت په نه منلو سره له دريو نه پرته نور ټول صحابه نعوذ بالله منافق شول!! له دوی نه پوښتنه کوو: تاسو وايئ چې معاويه په دې وتوانېدو چې د خپل نااهله زوی لپاره په تدبير، زور يا چل سره بيعت ترلاسه کړي، آيا د پيغمبر عليه السلام تدبير دومره هم نه وو چې د علي ﷺ لپاره داسې بيعت ترلاسه کړي چې له ده وروسته هيڅوك ورسره مخالفت ونشي کولی؟!! معصوم پيغمبر به څنګه د الله د يوه حکم په تعميل کې داسې اهمال کوي؟!

نه په قرآن کې د پيغمبر عليه السلام د ځای ناستي په اړه صريحاً يا تلويحاً څه راغلي او نه پيغمبر عليه السلام د خپل ځای ناستي په اړه څه ويلي، او همدا څه نه ويل ستر حکيمانه کار او د ده د عظمت او نبوت ستره نښه ده، که پيغمبر عليه السلام ځای ناستی ټاکلی وی نو تر ده وروسته به ظالمانو او مستبدو واکمنانو ته دا فرصت په لاس ورتلو چې اقتدار په خپلي کورنۍ کې منحصر کړي، اولاد ته ئې انتقال کړي، نااهله ځای ناستی وټاکي او خلکو ته ووايي: ما د پيغمبر عليه السلام د سنت مطابق عمل کړی، سرکاري مفتيانو به هم ويل چې دا د ده حق دئ او د پيغمبر عليه السلام د سنت مطابق عمل!!

شيعه ګان وايي: امامت منصوصي دئ او امام د الله له لوري نصب کېږي!! د دغي عقيدې له مخي دوی په غائب امام باور ته اړ شول او د حکومت جوړولو او د امام او امير د ټاکلو او غوره کولو له وجيبې ئې لاس واخيست، په دې حکم ئې عمل کول پرېښودو چې مسلمانان به حکومت

جوړوي، د ظالمانو او مفسدينو واکمني به پای ته رسوي، اقتدار به صالح، عادل او متقي واکمنانو ته لیږدوي او د امارت او امامت منصب به داسي چا ته سپاري چي د دې مقام اهلیت ولري، د دوی دا عقیده د هغه دښمن په ګټه وه چي غواړي دین له سیاست نه ګوښه شي، مسلمانان حکومت ونلري او په یوه امیر او امام راغونډ نشي، په داسي حال کي چي د قرآن له بشپړېدو وروسته د وحي لړۍ بنده شوه، په قرآن کي د پیغمبر د ځای ناستي یادونه نه ده شوی، له دې وروسته نه پیغمبر راځي او نه وحي، که خلك هم د امام د غوره کولو حق ونلري، نو دا امام به څنګه غوره کېږي؟ مګر د دې عقیدې طبیعي او محتومه نتیجه دا نه ده چي خلك به انتظار کوي؟ غائب امام ته او مجهول راتلونکي ته؟ او آیا دا هغه څه نه دي چي دښمن ئې غواړي؟!! په ایران کي انقلاب راغی، چا راووست او څنګه راغی دا بېله خبره ده، په هر صورت قدرت د مذهبي مشرانو لاس ته ورغی، خو د دې عقیدې پلویان حیران وو چي اوس دا انقلاب د خپلي عقیدې له مخي څنګه توجیه کړي؟ دوی خو په دولسو امامانو باور لري، دیارلسم امام خو د دوی په مذهب کي هیڅ مجال او توجیه نه لري؟ دوی خو په دې باور وو چي دولس امامان د وحي له لاري ټاکل شوي، خو اوس د دې باور خلاف دوی په خپله امام او رهبر او جمهور رئیس انتخابوي، دا خو ټول د دوی د عقیدې او باور خلاف کار دئ!! مجبور شول د ولایت فقیه په نامه داسي اصطلاح راوباسي چي نه ئې په خپلو مذهبي کتابونو کي نښه موندلی شوی او نه له دې مخکي د دوی هیچا دا خبره کړې وه!! نه پوهېږو ولي د یوې غلطي رأیي لپاره په قرآن داسي ملنډې وهي؟ کوم عقلمن انسان به داسي تعبیر او تفسیر ومني؟ ولي د واقعیت خلاف خبره کوي؟ ولي د داسي بې بنسټي خبري لپاره په امت کي د اختلاف باعث کېږي؟ که اوس هم دوی دا خبره ومني چي د امام او امیر غوره کول د مسلمانانو وجیبه او حق دئ نو په امت کي به د اختلاف یو مهم ټکی ختم شي او ټولي هغه اختلافي مسئلې به حل شي چي له دغي غلطي انګېرني راولاړي شوې!!

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ ٱلْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ ٱللَّهُۖ فَكُلُوا۟ مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهِۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ۝٤

٤- له تا پوښتي چي څه ورته حلال دي؟ ورته ووایه: پاك او ستره شیان درته حلال شوي او د ښکار کوونکو حیواناتو چي کوم یو تاسو روزلی وي او په ښکار پسي ئې لیږئ او هغه څه ورښيئ چي الله تاسو ته درښودلي، نو څه چي درته وساتي هغه خورئ او د الله نوم ورباندي یادوئ او له الله ووېرېږئ، بې شکه چي الله ژر حساب کوونکی دئ.

(٤)- مسلمانانو د حلالو شیانو په اړه مزید معلومات غوښتو، دلته د یوې جامع لارښوونې په ترڅ کي د دوی پوښتنو ته ځواب ویل شوی، داسي ځواب چي د حلال او حرام په پېژندو کي د

دوى لپاره د محك حيثيت لري: هر پاكيزه شي درته حلال دئ او هر گنده شى حرام، په دې لارښوونې كې څو اساسي خبري د پوره غور غوښتنه كوي: په ځواب كې د دې په ځاى چې د حلالو شيانو كوم تفصيلي فهرست وركړى شي په عامه صيغه ورته ويل شوي چې له گنده شيانو پرته ټول پاكيزه شيان درته حلال دي، حرام هغه دي چې الله حرام كړي، بايد په دې ځان پوه كړئ چې الله تعالى څه حرام كړي، له دغو حرام شوو شيانو پرته نور ټول پاكيزه شيان حلال دي، د شيانو د حل او حرمت په اړه اصل دا دئ چې هر څه حلال دي مگر هغه چې الله حرام كړي وي.

گورئ چې دلته يو ځل بيا ويل شوي چې د شيانو د حل او حرمت او حلال والي او حراموالي په اړه د هغوى پاكي او ناپاكي په پام كې نيول شوې كوم څه چې پاكيزه دي هغه درته حلال شوي او كوم څه چې ناپاك او گنده دي هغه حرام كړى شوي.

د روزل شوي ښكاري حيوان او مرغه هغه ښكار هم درته حلال دئ چې ستاسو لپاره ښكار كوي، په څو شرائطو:

تاسو به په ښكار پسې لېږلى وي.

هغه به ښكار شوى حلال حيوان او مرغه ستاسو لپاره ساتي او په خپله به ئې نه خوري.

په ښكار پسې د لېږلو په وخت كې مو د الله نوم ياد كړى وي.

په دې صورت كې كه ښكار ژوندى يا مړ ستاسو لاس ته درشي هغه حلال دئ. خو زموږ امام ابو حنيفه رحمة الله عليه دا هم ضروري گڼي چې ښكاري حيوان به خپل ښكار داسي زخمي كړى وي چې وينه ترې بهېدلې وي، په آيت كې د (جوارح) له لفظ ئې دا مطلب اخيستى او يا دا چې ښكار ژوندى پاته وي او ذبح شي.

ٱلۡيَوۡمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حِلّٞ لَّكُمۡ وَطَعَامُكُمۡ حِلّٞ لَّهُمۡۖ وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحۡصِنِينَ غَيۡرَ مُسَٰفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِيٓ أَخۡدَانٖۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ حَبِطَ عَمَلُهُۥ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ۝٥

۵- نن ټول پاكيزه شيان درته حلال كړى شوي او د اهل كتابو طعام تاسو ته حلال دئ او ستاسو طعام دوى ته حلال دئ او له مؤمنانو پاك لمنې ښځې هم او له هغو خلكو پاك لمنې ښځې هم درته حلالې دي چې له تاسو مخكې كتاب وركړى شوى، په دې شرط چې مهر ئې وركړئ، په داسې حال كې چې نكاح كوونكې به وئ نه زنا كوونكې او نه د پټې معشوقې او محبوبې نيونكې او څوك چې له ايمانه انكار وكړي نو يقيناً چې عمل ئې حبط او تباه شو او هغه به په آخرت كې له زيانمنو وي.

(٥)- په مخکنيو آيتونو کي د شيانو حل او حرمت يا د دوی د ذاتي مواصفاتو له مخي څرګند شوی وو او يا د حلالولو د طريقې له مخي، خو په دې مبارك آيت کي حل او حرمت ته له يوه بله پلوه اشاره شوې او هغه دا چي دا د مؤمن د لاس دي او که د غير مؤمن د لاس، په دې اړه څو لارښووني شوې:

نن ټول پاکيزه شيان درته حلال شول.

د اهل کتابو پاکيزه طعام هم درته حلال دئ.

ستاسو طعام دوی ته حلال دئ، تاسو ته دا اجازه درکړی شوې چي هغوی ته طعام ورکړئ.

لکه څنګه چي د مسلمانو ښځو نکاح درته روا ده د اهل کتابو د پاك لمنو ښځو نکاح هم درته روا ده، خو په څو شرطونو: ١- مهر ئې ورکړئ. ٢- په خپلي نکاح کي د دوی د ساتلو په موخه ئې په نکاح کړئ نه د دې لپاره چي څو ورځي خپل جنسي اړتيا رفع کړئ او نه داسي چي دا نکاح مو پټي ياراني ته ورته وي. ٣- دې ته مو پام وي چي دا نکاح تاسو کفر ته متمايل نکړي، پام کوئ چي د اهل کتابو داسي ښځي په نکاح نکړئ چي ستاسو ايمان ته تاوان رسوي او ستاسو آخرت تباه کوي.

دې ته مو بايد پام وي چي اهل کتاب يوازي نوم نه دئ او په هر هغه چا ئې اطلاق نشي کېدی چي په قوم يهودي وي او يا له يهودي او مسيحي مور پلار نه پيدا شوی وي، اهل کتاب يعني هغه کسان چي په کوم الهي کتاب باور لري، د تورات او انجيل متابعت کوي، د داسي اهل کتابو ذبيحه خوړل او ښځي په نکاح کول روا دي، اما هغه چي نوم ئې يهودي يا مسيحي دئ خو نه په عقيده کي دوی ته ورته دئ او نه په عمل او اخلاق کي، نه په تورات عمل کوي او نه په انجيل، دوی ته د اهل کتابو په سترګه کتل، ذبيحه ئې حلاله ګڼل او ښځي ئې په نکاح کول روا نه دي. که د مسلمان هغه غير شرعي ذبيحه حلاله نه وي چي د الله نوم ورباندي نه وي ياد شوی او يا له الله پرته د بل چا په نامه ذبح شوې وي، نو د مشرك اهل کتاب هغه ذبيحه به څنګه حلاله وي چي د خپل مذهب مطابق ئې نه ده ذبح کړې؟!

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُم مِّنۡهُۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمۡ وَلِيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ

لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٦﴾

٦- ای مؤمنانو! کله چي لمانځه ته پورته کېږئ نو خپل مخونه او خپل لاسونه تر څنګليو ووينځئ او پر خپل سر مسح وکړئ او پښې مو هم تر بجړيو او که جنب وئ نو ښه ځان پاك کړئ او که ناروغ وئ او يا په سفر باندي او يا مو کوم يو له اودس ماتي راوګرځېدو او يا مو له ښځو سره نږدېوالی وکړ، خو اوبه مو ونه موندلې، نو بيا کومي پاکي خاوري ته مخه کړئ او خپل مخ او لاسونو پرې مسح کړئ، الله پر تاسو د کومي سختی او زحمت تپل نه غواړي، برعکس دا غواړي چي تاسو پاك کړي او خپلي پېرزويني درباندي بشپړي کړي، ترڅو شکر وکړئ.

---

(٦)- دا د اودس په اړه لومړی او يوازينی لارښوونه او د غسل او تيمم په اړه دوهمه لارښوونه ده، مخکي له دې چي د دې مبارك آيت ټول مطالب توضيح شي څو ټکيو ته توجه ضروري ده:

د عمرې، حج او سفر په دوران کي د اوبو نشتوالي له ستونزي سره مخامخ کېږو، د همدې لپاره دلته د دې مشکل په اړه لارښوونه شوې.

په ټول قرآن کي د اودس په اړه يوازي دغه آيت نازل شوی، خو که تاسو د فقه کتابونو ته رجوع وکړئ وبه ګورئ چي په دې موضوع هومره مشرح او مفصل بحث شوی چي د هر فقهي کتاب يوه لويه برخه جوړوي او که تاسو دا مفصل او مشرح فقهي بحث، د شوری، امارت، جهاد او هجرت، په څېر له بحثونو سره مقايسه کړئ نو وبه ګورئ چي مقايسه ئې نشي کېدی، دا پداسي حال کي چي د دغو قضاياوو په اړه د قرآن آيتونه ډېر زيات او د اودس په پرتله څو برابره دي، زموږ درنو فقهاوو ولي دا کار کړی، د دوی د وخت شرائط همداسي وو او د دې تقاضاء ئې کوله او که کوم بل مصلحت ئې په پام کي نيولی؟ په دې اړه څه ويل نه مفيد دي او نه ضروري، مهمه خبره دا ده چي اوس بايد دا تشه ډکه شي، د قضاياوو په اړه زموږ اهتمام او شرح او توضيح ئې بايد په همغه تناسب وي چي د الله په کتاب کي ورته اهتمام شوی، د شوری په اړه بحث بايد د اودس په نسبت لږ تر لږه درې برابره وي، دا ځکه چي د اودس په اړه يو آيت راغلی او د شوری په اړه درې آيتونه.

دلته د څلورو اعضاوو د وينځلو او مسح کولو يادونه شوې: د مخ او تر څنګليو پوري د لاسونو وينځل، د سر مسح او ورپسې د پښو يادونه په داسي توګه شوې چي په يوه صورت کي د پښو وينځل ترې معلومېږي او په بل صورت کي ئې مسح کول. اهل سنت و جماعت ټول په دې متفق دي چي د دې آيت له مخي هم او د ګڼ شمېر صحيح احاديثو له مخي هم د پښو وينځل فرض دي، خو اهل تشيع ئې مسح کافي ګڼي او وايي چي پښې له سر نه وروسته ذکر شوې او د مسح تر امر لاندي راغلې او اِعراب ئې هم د (ارجلَکم) په ځای (ارجلِکم) دئ، يعنی لام ته د فتحې پر ځای کسره ورکوي. دا رأيه په څو دليله ضعيفه ده: ١- که يوازي د پښو مسح کول مراد وی نو دا به نه ويل کېدل چي تر بجړيو پوري، لکه څنګه چي د سر په اړه نه دي ويل شوي چي له کوم ځايه تر کوم ځای پوري ئې مسح کړئ، همداراز بايد د پښو لپاره کوم حد نه وی ټاکل شوی، خو دلته ګورو چي د پښو لپاره داسي حد ټاکل شوی لکه د لاسونو لپاره، د لاسونو

په اړه ویل شوي: الی المرافق او د پښو په اړه ویل شوي: الی الکعبین، له دې په ډېر صراحت سره معلومېږي چې دلته پښې په لاسونو عطف شوې او د لاسونو په څېر ئې د وینځلو امر شوی. د تیمم مربوط آیت دا موضوع توضیح کوي، هلته د لاس او مخ مسح کول راغلي خو نه مخ ته کوم حد ټاکل شوی او نه لاسونو ته، له دې په صراحت سره معلومېږي چې که په اودس کې د پښو مسح کول مراد وی نو دا به نه ویل کېدل چې تر بجېيو پوري. ۲- اودس د پاکي او نظافت لپاره دئ او د هغو غړیو د وینځلو وینا شوې چې د ناپاکه کېدو له ګواښ سره زیات مخامخ دي، په دغو څلورو اعضاوو کې د پښو د ناپاکه کېدو احتمال تر ټولو زیات دئ او تر ټولو ژر ناپاکه کېږي، که دا لوڅې وي هم او که په بوټونو کې وي هم، په بوټونو کې خولې شي او اکثراً بد بوی ترې پورته کېږي، که تاسو د شیعه وو جومات ته ورشئ نو له ننوتو سره سم به دا بد بوی احساس کړئ، هومره به مو ځوروي چې د ژر وتلو تکل به کوئ، دغه مشکل ته په پام سره د دوی امام خمیني اعلان وکړ چې جومات ته له ننوتو مخکې خپلې پښې ووینځئ، خو ای کاش دا جرأت ئې هم کړی وی چې وواېي: د پښو نه وینځلو په اړه زموږ فقهاوو اشتباه کړې ده!!

له دې آیت مخکې د حرامو او ګنده شیانو له خوړلو ممانعت شوی وو او په دې آیت کې لمانځه ته له ودرېدو د مخه د اودس حکم راغلی، له دې معلومېږي چې د هغه چا اودس په واقعي معنی اودس دئ چې له حرامو ئې ځان ساتلی وي. لمونځ یو مقدس روحاني ملکوتي سفر او د الله په لوري روحي ارتقاء او الوتنه ده. ته غواړې له الله سره خپلې اړیکې تجدید کړې، د هغه په وړاندې ودرېږې او له هغه سره مخامخ تکلم وکړې، د همدې لپاره باید ستا هرڅه پاك او ستره وي، دا مقدس سفر له تا نه د عقیدې پاکوالی، د وجود پاکي، د ودرېدو د ځای پاکوالی او د جامو پاکي غواړي.

باید دې ته متوجه وې چې که الله جل شانه ستا لمونځ، له معمولي ظاهري نجاست او ناپاکئ سره نه قبلوي، نو په هغه صورت کې به څنګه ستا لمونځ قبول کړي چې:

• ستا عقیده د شرك په رجس او پلیدي ناپاکه او ستا افکار او عزائم د شیطان له ناولو وسوسو ډك وي.

• ستا د وجود سلول سلول له حرامو جوړ شوی وي، ستا مطعم حرام، ستا ملبس حرام، ستا د معیشت د تأمین لاري چاري حرامي، ستا کار کسب، راکړه ورکړه، بیع او شراء حرامه، د تن جامي دي حرامي او له حرامو لارو ترلاسه شوې، د خیانت، رشوت، غلا، د بل په حق د تېري له لاري.

• ستا مصلی او هغه زمکه چې ته وربانديي ودرېږې او الله جل جلاله ته وربانديي سجده کوې، په ظاهر کې پاکه، خو په باطن کې له حرامو لارو ترلاسه شوې.

• ما ته ووايه! له دې ناپاکی او نجاست سره سره به، پاك رب چې یوازي د پاك بنده پاك عبادت قبلوي ستا داسي لمونځ څنګه قبول کړي؟

د ابو هریره ﷺ روایت دئ:

عن ابي هریره ﷺ عن النبيّ قال في الرجل یطیل السفر أشعث أغبر یمد یدیه إلی السماء یا رب یا رب ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنی یستجاب لذلك رواه مسلم

له ابو هريره روايت دئ چې رسول اللهﷺ وفرمايل: د هغه چا دعاء به الله جل شأنه څنګه قبوله کړي چې که څه هم له لرې ځايه له اوږده مزله وروسته کعبې ته رسېدلی، د اوږده سفر آثار ئې په خيرنو جامو او په دوړو لړلو ويښتانو کې څرګند دي، (د حجرالاسود مخې ته ولاړ دئ)، د دعاء لاسونه ئې اوچت کړي، خو د خوراك او څښاك وسېلې ئې حرامې، د جامو ذريعه ئې حرامه او له حرامو تغذيه شوی!!

زما لمونځ کوونکيه وروره! ته د لمانځه لپاره اودس کوې، ستا اودس يوه ظاهري بڼه لري چې د مخ، لاس، پښو پرېمنځل او د سر مسح کول دي، خو د دې ظاهري حرکت تر شا ژور معنوي مفاهيم مضمر دي. د دې حرکت معنی او تقاضا دا ده چې له هر هغه ناولي او حرام کار چې په لاس تر سره کېږي، لاسونه پرېمنځم، خپل لاس تل پاك ساتم، له داسې عمل نه چې الله ته مې مختورن کړي ډډه کوم، غواړم مخ مې تل سپين وي، په طمعې او سؤال سره ځان نه سپکوم او خپل عزت نه ختموم. خوله مې پاکه ساتم، نه حرام خوراك پرې کوم او نه حرامه وينا، له هرې ناپاکې خبرې، دروغ، دوکې، غيبت، نمامت او شيطانت ئې خوندي ساتم. له سرنه مې ټول غلط افکار، ناجايز عزائم، ناروا شيطاني منصوبې، د مسلمان لپاره دسيسې، له باطل سره علاقه او له مفسدينو سره تعلق، لرې غورځوم، په خپل سر پاك لاس راکاږم او هر راز پليدي ترې پاکوم. پښې مې وينځم، په پښو مې د حرام کار په لوري له تګ نه ډډه کوم، دا پښې به ما فقط د الله په لوري او د حق په پاکيزه لار بيايي او هيڅکله به د پليد شيطان په ناولي پل، پل کېښنږدم.

ستا د لاس، مخ او پښو پرېمنځلو او د سر مسح کولو به څه اهميت وي که همدا غړي دې ټول په حرامو کړو وړو کې مصروف او سلول سلول دي له حرامو ډك او شپه ورځ د پليد شيطان په خدمت کې وي. هغه ژبه چې له اودس او لمانځه نه مخکې او وروسته په حرامه وينا خوځېږي، هغه لاسونه چې په ناولو کارونو کې اخته وي، هغه ګوتې چې ناروا ليکنې کوي، د باطل په خدمت کې او د ظالم د ظلم توجيه کوي او د مفسد تکريم او ستاينه کوي، څنګه ومنم چې دا خو له، دا ګوتې او دا لاسونه پرېمنځل شوي؟! پداسې پرېمنځلو سره خو انسان کولی شي له اسرارو نه بې خبره انسان دوکه کړي خو عليم، خبير او په اسرارو پوه خدای به څنګه دوکه کړي؟!

خو که جنب وئ نو بيا به له لمانځه نه مخکې ښه ځان پاکوئ، د ښه پاکولو معنی غسل کول او خپل ټول ځان وينځل دي. خو که اوبه ونه مومئ نو تيمم هم د اودس ځای ناستی دئ او هم د غسل.

د تيمم په اړه د نساء د سورې په ٤٣ آيت کې تفصيلي بحث شوی هلته، مراجعه وکړئ.

وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَمِيثَٰقَهُ ٱلَّذِي وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذۡ قُلۡتُمۡ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٧

٧- او پر تاسو د الله نعمت درپه ياد کړئ او هغه تړون ئې هم چې تاسو ئې هغه وخت پرې ژمن کړي يئ چې ومو ويل: واموورېدو او ومومانو او له الله ووېرېږئ، يقيناً چې الله د سينو په شته وو ښه پوه دئ.

(۷)- دا مبارك آيت درې خبرې د مؤمنانو مخې ته ږدي:
الله تعالى يو ستر نعمت ستاسو په برخه كړ، تاسو ئې هدايت كړئ، ستاسو د لارښوونې لپاره ئې قرآن راولېږو، په تاسو كې ئې مهربان لارښود پيغمبر مبعوث كړ، دا ستر الهي نعمت مو بايد تل په ياد وي او د هغه قدر وكړئ.
تاسو له الله سره د اطاعت او منني ژمنه كړې، له الله تعالى سره د هر مؤمن ژمنه دا ده چې د ده د هر امر په اورېدو سره به هغه ته غاړه ږدي او له هر راز سرغړاوي به ډډه كوي.
په دې پوه شئ چې الله تعالى ستاسو د زړونو له اسرارو خبر دئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعْدِلُواْ ۚ ٱعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

۸- اې مؤمنانو! د الله لپاره د عدل د شاهدانو په توګه ښه او كلك ودرېدونكي اوسئ او د كوم قوم دښمني دې تاسو دې ته ونه هڅوي چې عدالت ونكړئ، عدالت وكړئ چې دا تقوى ته ډېر نږدې دئ او له الله ووېرېږئ، يقيناً چې الله په هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې كوئ.

(۸)- په دې مبارك آيت كې د عدالت په اړه مؤمنانو ته څو اساسي لارښووني شوې:
تاسو به د عدالت لپاره ژوندى ښېلګه وئ، ستاسو له قول او عمل نه به خلك د عدالت په حقيقت او معنى پوهېږي.
له عدالت نه به دفاع كوئ، ستاسو هر قضاوت او شهادت به په عدالت او قسط ولاړ وي.
دا كار به د الله لپاره كوئ، په دې كې به د الله تعالى د رضاء او د ده د حكم له تعميل نه پرته بله موخه او هدف نلرئ.
د بل دښمني بايد تاسو له عدالت نه انحراف ته ونه هڅوي، له دښمن او دوست سره به عدالت كوئ، نه به د چا دوستي تاسو له عدالت نه اړوي او نه د چا دښمني.
په خپلو قضاوتونو او شهادتونو كې به له الله تعالى وېره لرئ او له دې به ځان ساتئ چې د الله تعالى د حكم مخالفت وكړئ او د قيامت د ورځې محاسبه هېره كړئ.
دا مو بايد تل په پام كې وي چې الله په هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې كوئ.

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ ۙ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٠﴾

٩- الله له هغو سره د بخښني او ستر اجر وعده کړې چې ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي. ١٠- او هغه چې کافران شوي او زموږ آيتونه ئې تکذيب کړي، دوی دوزخيان دي.

(٩-١٠)- د ايمان او صالح عمل بدله بخښنه او ستر اجر دئ، په مقابل کې ئې د کفر او د الهي آيتونو د تکذيب سزا دوزخ دئ. دلته د ايمان په مقابل کې د کفر او د صالح عمل په مقابل کې د الهي آيتونو تکذيب ذکر شوی، له دې معلومېږي چې بد عمل او په الهي آيتونو عمل نه کول د الهي آيتونو د تکذيب مترادف دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ هَمَّ قَوۡمٌ أَن يَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ فَكَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ عَنكُمۡۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١١﴾

١١- اې هغو چې ايمان ئې راوړی! پر خپل ځان د الله د هغه وخت نعمت راپه ياد کړئ چې يوه قوم غوښتل لاس درواچوي خو الله د دوی لاسونه له تاسو دفع کړل او له الله وويرېږئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

(١١)- دلته هغې پېښې ته اشاره شوې چې د يهودانو يوې ډلې پيغمبر عليه السلام او د ده څو مهمو يارانو ته د ميلمستيا بلنه ورکړې وه خو په پټه ئې داسې ترتيبات نيولي وو چې ناڅاپي به پر دوی حمله کوي او په دې سره به د اسلام او مسلمانانو له ګواښ نه د تل لپاره ځان بې غمه کوي، خو پيغمبر عليه السلام ته له تلو لږ د مخه اطلاع ورسېده، هلته نه ولاړ او په دې سره الله تعالی د دښمن دا خطرناکه دسيسه شنډه کړه. د دې لويې پېرزوينې دوه تقاضاوې د مسلمانانو مخې ته ږدي:

بايد وېره ئې له الله وي.

له هر هغه څه نه ځان وساتي چې الله ناراضه کوي.

تل او د هر دښمن په وړاندې ئې توکل پر الله وي.

د دغه (تقوی) او (توکل) په نتيجه کې به الله تعالی ستاسو په خلاف د هر دښمن توطئې او دسائس شنډوي.

وَلَقَدۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَبَعَثۡنَا مِنۡهُمُ ٱثۡنَيۡ عَشَرَ نَقِيبٗاۖ وَقَالَ ٱللَّهُ إِنِّي

مَعَكُمۡۖ لَئِنۡ أَقَمۡتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَيۡتُمُ ٱلزَّكَوٰةَ وَءَامَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرۡتُمُوهُمۡ
وَأَقۡرَضۡتُمُ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَلَأُدۡخِلَنَّكُمۡ جَنَّٰتٖ
تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ فَمَن كَفَرَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ
ٱلسَّبِيلِ ١٢

۱۲- او يقيناً چي الله د بني اسرائيلو ژمنه هم ترلاسه کړې وه او لدوی مو دولس مشران رابرسېره کړل او الله وفرمايل: زه درسره يم، که مو لمونځ اداء کړ او زکات مو ورکړ او زما پر پيغمبرانو مو ايمان راوړ او د دوی ملاتړ مو وکړ او الله ته مو غوره پور ورکړ، نو هرومرو به ستاسو سيئات درنه محو کړم او حتماً به مو هغو جنتونو ته داخل کړم چي لاندي ئې ويالې بهېږي، خو که له دې وروسته له تاسو څوك کافر شو يقيناً چي سمه لاره ئې ورکه کړې.

---

(۱۲)- دلته د بني اسرائيلو په قصې کي د يوه ديندار ولس د سعادت او بريا لاندي اساسي لاملونه بيان شوي:

- له الله تعالی سره تعهد او په دې تعهد ودرېدا.
- يو والی او وحدت او د يوه مشر تر قيادت لاندي راغونډېدل.
- د لمانځه التزام.
- زکات ورکول.
- پر پيغمبرانو عليهم السلام ايمان.
- د پيغمبر ملګرتيا او ملا تړ.
- او د الله تعالی په لار کي جهاد.

د دې په نتيجه کي الله تعالی له دوی سره دوه وعدې کوي:

- د سيئاتو محو کول، يعني وضع به ئې اصلاح کوي او له ګناهونو به ورتېرېږي
- جنت ته به ئې داخلوي.

فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ لَعَنَّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن
مَّوَاضِعِهِۦ وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٖ مِّنۡهُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا

مِّنْهُمْ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱصْفَحْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

١٣- نو د خپلو ژمنو د ماتولو له کبله مو ورټل او د دوی زړونه مو سخت کړل، کلمې له خپل خپل ځایه کږوي او له هغه څه ئې برخمن کېدل هېر کړل چې پند پرې ورکول کېدو او تل به د دوی له یوه او بل خیانته خبرېږې، مگر لږ ئې، نو ترې تېر شه او مخ ترې واړوه، بې شکه چې الله داسې محسنین خوښوي.

(١٣)- په دې مبارکو آیتونو کې د یهودانو څو هغو خصلتونو ته گوته نیول شوې چې الله تعالی د همدې په سبب ورټل او زړونه ئې ورسخت کړل، د همدې په وجه د هر چا له لوري رټل شوي او هر څوك په سپکه سترگه ورته گوري او د همدې په وجه له الهي هدایته محروم شوي:

- خپلې ژمنې ماتول.
- هغه لارښوونې شا ته غورځول چې د پیغمبرانو علیهم السلام په لاس ئې په برخه شوې وې.
- پرله پسې خیانت، له دوست او دښمن سره، له الله تعالی او د ده له بندگانو سره.
- دا خیانت پکې عام شوی، له لږو پرته ټول پرې اخته شوي.

له دوی سره په معامله کې د څو لارښوونو توصیه کېږي: د دوی له کړو وړو سترگې پټول، مخ ترې اړول او ښېگڼه ورسره کول، دا ځکه چې الله تعالی ښېگڼې او نېکان خوښوي.

وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذْنَا مِيثَٰقَهُمْ فَنَسُواْ حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُواْ
بِهِۦ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ ٱلْعَدَاوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ بِمَا
كَانُواْ يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

١٤- او له هغو مو هم خپلې ژمنې ترلاسه کړې چې وایي موږ نصرانیان یو، نو هغوی هم له هغه څه برخمن کېدل هېر کړل چې پند پرې ورکول کېدو، نو په دوی کې مو د قیامت تر ورځې دښمني او کینه واچوله او ډېر ژر به ئې الله په هغه څه خبر کړي چې دوی به کول.

(١٤)- دلته د نصاراوو هغې سترې غلطی ته اشاره شوې چې په سبب ئې په خپلمنځیو نښتو او دښمنیو اخته شول: له الله تعالی سره خپلې ژمنې ماتول، د الله تعالی لارښود کتاب شا ته غورځول او له نصائحو ئې مخ اړول.

د دې لپاره چې يهودان او نصارا په الهي آزمېښت کې ناکام وختل، د پيغمبرانو په لاس ورته راغلي کتابونه ئې شا ته وغورځول، په خپل منځيو نښتو او اختلافاتو اخته شول، نو ځکه الله تعالی نوی پيغمبر، له نوي کتاب سره په بل قوم کې مبعوث کړ، دوی ئې له دې جليل منصب نه عزل کړل او بل چا ته ئې وسپارو.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ كَثِيرٗا مِّمَّا كُنتُمۡ
تُخۡفُونَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖۚ قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ
وَكِتَٰبٞ مُّبِينٞ ١٥ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ
وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ١٦

۱۵- اې اهل کتابو! بې شکه چې زموږ استازی درته راغلی، د کتاب ډېر هغه څه درته ښرګندوي چې تاسو پټول او له ډېرو تېرېږي، يقيناً چې تاسو ته د الله له لوري رڼا او ښرګند کتاب راغلی. ۱۶- په دې سره الله هغه څوك د سلامتيا په لار هدايت کوي چې د ده رضاء لټوي او په خپل اذن سره ئې له تيارو د نور په لوري بيايي او د مستقيمې لارې په لور ئې لارښوونه کوي.

(۱۵-۱۶)- له دې آيت که له يوې خوا دا معلومېږي چې د اهل کتابو مذهبي مشرانو د الله تعالی د کتاب ډېرې برخې پټولې، له بلې خوا د پيغمبر عليه السلام د بعثت دا دليل په ګوته کوي چې د الله کتاب د دوکه مارو مذهبي مشرانو له منګولو وباسي، خلکو ته د کتاب هغه برخې ښرګندې کړي چې دغو مذهبي مشرانو پرې پرده اچولې. خو دا لارښود کتاب به يوازې هغه څوك منې، د سلامتيا روغه او مستقيمه لار به ورته ښيي او له تيارو به ئې د رڼا په لور بيايي چې د الله تعالی رضاء لټوي، د خپل نفس او هوی و هوس بندګان له دې سعادت نه محروم دي.

لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَۚ قُلۡ فَمَن يَمۡلِكُ مِنَ
ٱللَّهِ شَيۡـًٔا إِنۡ أَرَادَ أَن يُهۡلِكَ ٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ
جَمِيعٗاۗ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَاۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ

شَيۡءٖ قَدِيرٞ ١٧

۱۷- هغه کسان بې له شکه کافران شوي چې وئې ویل: یقیناً چې الله خو همدغه مسیح د مریمې زوی دئ!! ووایه: که الله وغواړي چې مسیح، د ده مور او ټول هغه چې په زمکې کې دي مړه کړي، نو څوك به له الله کوم څه په خپلې ولکې کې وساتي؟ او د آسمانونو، زمکې او څه چې په دوی کې دي، د ټولو واك له الله سره دئ، څه چې وغواړي پیدا کوي ئې او الله په هر څه قادر دئ.

---

(۱۷)- نصاراوو پر الله تعالی د ایمان دعوی درلوده، په داسې حال کې چې دوی عیسی علیه السلام ته د خدای په سترګه کتل، هغه څه ئې ده ته منسوبول چې له الله تعالی پرته له هیچا سره نه ښایي. په دې آیت کې د دوی په اړه په قاطع الفاظو ویل شوي چې دوی کافران شوي، د دوی د کفر لپاره همدا کافي ده چې عیسی علیه السلام خدای ګڼي. د دوی د دغې غلطې عقیدې د تردید لپاره څو مضبوط او قوي دلائل وړاندې شوي:

- عیسی د مریمې زوی دئ، له انسانه یوازې انسان پیدا کېږي، له یوه انسانه پیدا شوی څنګه خدای ګڼئ؟
- څوك چې د ځان د مرګ او ژوند واك هم نه لري، څنګه هغه ته د خدای په سترګه ګورئ؟ تاسو وایئ چې مسیح وژل شوی او په صلیب ځړول شوی، مور ئې وفات شوې، کوم عاقل انسان به داسې چا ته د خدای په سترګه ګوري؟
- د یوه خدای په څنګ کې د بل خدای شته والی له دوه‌ړو نه داسې خدایان جوړوي چې هم ئې قدرت محدود وي او هم ئې واك، د ټولواك او په هر څه برلاسي او قادر خدای په خوا کې د بل خدای تصور ممکن نه دئ. دا ځکه چې دوهم خدای ته چې هر څومره واك او قدرت منسوب کړئ، د لومړي خدای له واك او قدرت نه باید دا برخه راکمه کړئ، په دې سره هم لومړی خدای ناقص ګرځي او هم دوهم خدای.

وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحۡنُ أَبۡنَٰٓؤُاْ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥۚ قُلۡ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمۖ بَلۡ أَنتُم بَشَرٞ مِّمَّنۡ خَلَقَۚ يَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۚ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَاۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ١٨

۱۸- یهودانو او نصاراوو وویل: موږ د الله زامن او د ده محبوبان یو، ووایه: نو ولې مو په خپلو ګناهونو تعذیبوي؟ داسې نده: بلکې تاسو همغه عادي انسانان یئ چې الله پیدا کړي. چا ته چې وغواړي بخښنه کوي او څوك چې وغواړي تعذیبوی ئې او د

آسمانونو، زمكي او څه چي په دوی كي دي، د ټولو واك له الله سره دئ او بېرته ورتګ د ده په لوري دئ.

(١٨)- نصاراوو نه يوازي عيسى عليه السلام د خدای زوی ګڼلی بلكي ډېر نور ئي هم د خدای د نازولو زامنو په نامه ياد كړي، د ځان په اړه ئي هم ويل چي موږ د خدای نازولي زامن يو!! دلته دوی ته ويل شوي:

- كه تاسو د خدای زامن او محبوبان وئ نو دا ستر ستر الهي عذابونه به پر تاسو نه نازلېدل، له هغه سپكاوي، ذلت او اسارت سره به ئي نه مخامخ كولی چي په مصر كي ورسره مخامخ وئ، هيڅ پلار نه غواړي چي زامن ئي په عذابونو اخته شي.
- تاسو خو همغه انسانان يئ چي الله تعالی ستاسو په څېر ډېر نور پيدا كړي، ستاسو او د هغوی تر منځ څه توپير شته چي ځان د خدای زامن ګڼئ؟!!
- زوی ته خو هغه څوك ضرورت لري چي مري، خدای به ولي زوی لري په داسي حال كي چي نه يوازي هيڅكله نه مري؛ بلكي تاسو له خپلي له مړيني وروسته د هغه لوري ته درومئ ؟!!
- زوی او ځای ناستي ته خو هغه څوك اړ وي چي خپل ملك په خپله، د بل له مرستي پرته او د تل لپاره نه شي سمبالولی، الله تعالی خو د زمكي او آسمانونو مالك او ټولواك دئ هغه به ولي زوی او ځای ناستی غوره كوي؟!!

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ١٩

١٩- اې اهل كتابو! بې شكه چي زموږ استازی درته راغی، د پيغمبرانو د لړۍ د ځنډېدو په وخت كي څرګندوني درته كوي، ترڅو ونه وايئ چي موږ ته كوم بشير او نذير نه وو راغلی، نو دا دئ بشير او نذير درته راغی او الله په هر څه ښه قادر دئ.

(١٩)- په مخكنيو آيتونو كي د پيغمبر عليه السلام د بعثت څو اساسي لاملونه توضيح شول او هغه دا چي د مخكني پيغمبر امت په بشپړه توګه دين ته شا كړې وه او دا ئي خصلتونه وو:

- خپلي ژمني ماتول.
- هغه لارښووني شا ته غورځول چي د پيغمبرانو عليهم السلام په لاس ئي په برخه شوې وې.
- پرله پسي خيانت، له دوست او دښمن سره، له الله تعالی او د ده له بندګانو سره.
- دا خيانت پكي عام شوی، له لږو پرته ټول پرې اخته شوي.
- په دين كي تحريف كول او ډېري برخي ئي هېرول او پټول.
- شرك او د الله تعالی نېك بندګان له هغه سره په الوهيت او ربوبيت كي شريكول.

• داسې مذهبي ډله په دوى کې راپيدا شوه چې ځان ئې تر نورو لوړ او د خداى خاص ټبر ګڼلو، له مذهب ئې د خلکو د غولولو او پر نورو د خپلې سلطې قائمولو لپاره استفاده کوله.
دلته د پيغمبر عليه السلام د بعثت بل دليل وړاندې کوي: او هغه دا چې اوږده موده تېره شوې وه چې په دوى کې (بشير) او (نذير) نه وو مبعوث شوى، د پيغمبرانو له لارښوونو محروم پاته شوي وو، نه داسې څوك په دوى کې راپيدا شوى وو چې ښېګڼو ته ئې راوبلي، نېکانو ته په دنيا او آخرت کې د سعادت او نېکو پايلو زيرى ورکړي او ظالمان او مفسدان د ظلم او فساد له بدو پايلو ووېروي.
د آيت په پاى کې دا فقره راغلې چې الله په هر څه قدير دئ، له مخکنيو فقرو سره ئې په ارتباط پوهېدل لږ غور غواړي. که دا فقره د ورپسې آيت په رڼا کې وڅېړئ له مخکنيو برخو سره ئې ارتباط درته واضح کېږي. په ورپسې آيت کې د موسى عليه السلام دا وينا رانقل شوې چې خپل قوم ته ئې وويل: د الله پېرزوينې رایاد کړئ؛ چې په تاسو کې ئې پيغمبران راپيدا کړل، تاسو ئې پاچايان وګرځولئ او هغه څه ئې درکړل چې په ولسونو کې ئې هيچا ته نه وو ورکړي. بني اسرائيل له الله تعالى مأيوس شوي وو، دا ګمان ئې نه کاوو چې له ذلت نه د نجات وسيله ئې دا ده چې بېرته خپل رب ته مخه کړي او دين ته رجوع وکړي، په دې ئې باور ختم شوى وو چې الله تعالى هم سزا ورکولى شي او هم هغه څه ورسره کولى شي چې د دوى له پلرونو سره ئې وکړل، په دوى کې ئې پيغمبران مبعوث کړل او اقتدار ئې ورپه برخه کړ. په دې فقرې سره دوى دغه حقيقت ته متوجه کوي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ
وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُوا۟
ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِى كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ
﴿٢١﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِن
يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ
عَلَيْهِمَا ٱدْخُلُوا۟ عَلَيْهِمُ ٱلْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَٰلِبُونَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓا۟
إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا۟ فِيهَا ۖ فَٱذْهَبْ

أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَـٰتِلَآ إِنَّا هَـٰهُنَا قَـٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى
وَأَخِى ۖ فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ ۛ أَرْبَعِينَ
سَنَةً ۛ يَتِيهُونَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾

٢٠- او كله چې موسى خپل قوم ته وويل: اې زما قومه! پر تاسو د الله پېرزوينې درپه ياد كړئ؛ كله چې ئې په تاسو كې پيغمبران راپيدا كړل، تاسو ئې پاچايان وګرځولئ او هغه څه ئې دركړل چې په ولسونو كې ئې هېچا ته نه وو وركړي. ٢١- اې زما قومه! دغې مقدسې زمكې ته چې الله درته ليكلې ورننوځئ او شا ته شا ته مه كېږئ، كه نه نو زيانمن به راوګرځئ. ٢٢- وئې ويل: اې موسى! په دې كې خو يو پياوړى قوم دئ او موږ به تر هغه هيڅكله ورداخل نشو چې دوى ترې ووځي، كه ترې ووتل بيا به ورننوتونكي شو. ٢٣- له دغو چې وېرېدل، دوو سړيو ئې چې الله پرې پېرزوينه كړې وه، وويل: له دروازې پرې ورننوځئ، نو كله هم چې ورننوتئ تاسو به بريالي وئ او كه مؤمنان وئ نو پر الله بايد توكل وكړئ. ٢٤- وئې ويل: اې موسى! تر څو چې دوى په كې وي موږ به هيڅكله ورداخل نشو، نو ته او رب دې لاړ شئ او وجنګېږئ، موږ به همدلته ناست يو! ٢٥- وئې ويل: اې زما ربه! زما په واك كې خو له خپل ځان او له خپل ورور پرته نور څه نشته، نو موږ او دغه فاسق قوم په خپلو كې سره بېل كړه. ٢٦- وئې فرمايل: نو دا تر څلوېښتو كلونو پرې حرامه شوه، په زمكې كې به لالهانده ګرځي، نو پر دې فاسق قوم تأسف مه كوه.

(٢٠-٢٦)- په پورتنيو آيتونو كې بني اسرائيلو ته هغه ورځې ورپه ياد شوې چې موسى عليه السلام دوى جهاد ته وبلل، ترې وئې غوښتل چې فلسطين ته ننوځئ، له عمالقه وو ئې ونيسئ، دا ستاسو پلرنى ټاټوبى دئ، الله تعالى درسره وعده كوې چې دا سيمه به بېرته تاسو ته سپاري، كه له جهاده ډډه وكړئ، زيان كوئ او له سپكاوي او ذلت سره مخامخ كېږئ، دوى د نه ځواب وركړ، موسى عليه السلام د سيمې او د دښمن د وضعيت څېړنې لپاره يو پلاوى ولېږو، پلاوى له سيمې بېرته راوګرځېد، له دوو پرته نورو د جنګ مخالفت وكړ او وئې ويل چې دښمن ډېر ځواكمن دئ، موږ ئې له مقابلې عاجز يو، ته ئې د ايستلو چاره وكړه، له خپل رب وغواړه چې دوى وباسي، د دوى له وتلو وروسته به سيمې ته ننوځو، د پلاوي دوو چې وېره ئې له الله تعالى وه، نه د دښمن له زور او ځواكه، وويل: كه د دښمن ظاهر ځواكمن برېښي، په حقيقت كې ډېر بې همته او ډارن دئ، ستاسو له بريد سره سم به تښتي او سيمه به پرېږدي، د ايمان تقاضا خو دا ده چې پر خپل رب توكل وكړو. قوم په ځواب كې وويل: اې موسى! پدې پوه شه چې موږ تر هغه دې سيمې ته هيڅكله نه ننوځو چې دښمن ترې وتلى نه وي، ته دې له خپل رب سره ولاړ

شه او وجنګېږئ. موسی علیه السلام له خپل بې همته او جبون قوم نه خپل رب ته په داسي الفاظو شکایت وکړ چي ترې معلومېږي له خپل قوم نه سخت مأیوس شوی، په ځای ئې د بل باهمته او توریالي قوم د ملګرتیا هیله لري او دا شکایت او هیله په دې الفاظو بیانوي: زما ربه! له ځان او خپل ورور نه پرته بل څوك راسره نشته، ته مو له دې فاسق قوم نه بېل کړې!

الله تعالی د دوی په اړه پرېکړه وکړه چي تر څلوېښتو کلونو به په صحرا کي لالهانده ګرځي، د ټېکي ډاډمن ځای به نه مومي، موسی علیه السلام ته ئې وفرمایل: اې موسی! دا د دوی د فسق او له جهاد د انکار سزا ده، ته ئې پر دردناك حالت تأسف مه کوه.

دا قصه بني اسرائیلو ته هم او د قرآن هر مخاطب ته هم دا حقیقت په ګوته کوي چي الله تعالی ولي د بني اسرائیلو په ځای په بل قوم کي پیغمبر مبعوث کړ؟ وجه ئې دا وه چي نور نو دا قوم د دې وړ نه وو، دوی په سختو شپو ورځو کي خپل ناجي لاربښود او پیغمبر موسی علیه السلام یوازي پرېښود، دوی د پیغمبرانو د ملګرتیا وړ نه دي، په دوی کي د جهاد او د الله تعالی په لار کي د قربانۍ جذبه مړه شوې، په کورنیو شخړو کي ډېر تکړه دي، یو د بل وینې ته تږی خو د حق په لار کي جهاد ته ئې ملا ماته ده، پر خپل آخري پیغمبر عیسی **صلعم** ئې له ایمان راوړلو ډډه وکړه او غوښتل ئې د رومیانو په لاس ئې ووژني، له راتلونکي قصې هم معلومېږي چي په دې قصې کي همدا مطلب مراد دئ،

وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ
مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ
يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ
﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتۡ لَهُۥ نَفۡسُهُۥ قَتۡلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٣٠﴾

۲۷- او د آدم د دوو زامنو حقیقي خبره ورواوروه، کله چي دواړو یوه یوه قرباني وړاندي کړه، خو له یوه ئې ومنل شوه او له بله ونه منل شوه، وئې ویل: هرومرو به دې ووژنم، وئې ویل: الله خو ئې یوازي له پرهېزګارانو قبلوي. ۲۸- که زما د وژلو لپاره دې لاس رااوږد کړ، زه خو ستا د وژلو لپاره د خپل لاس درغزوونکی نه یم، زه خو د عالمونو له پالونکي الله وېرېږم. ۲۹- زه خو دا غواړم چي ته زما په ګناه هم او پر خپلې ګناه هم مؤاخذه شې، په دې سره به ته له دوزخیانو شې او همدا د ظالمانو سزا ده. ۳۰- نو خپل نفس د خپل ورور وژل ورته ښایسته کړ، نو وئې واژو او له

زيانمنو شو.

(۲۷-۳۰)- د آدم عليه السلام د دوو زامنو؛ هابيل او قابيل په دې قصې کي دوه څېرې انځور شوې، يوې خوا ته يو حسود او کينه کښ ورور او بلې خوا ته يو متقي او له خپل رب وېرېدونکی ورور، الله تعالی د دوی دواړو له منځه د متقي ورور قرباني قبلوې، حسود ورور د الله تعالی پرېکړې ته غاړه نه ږدې، حسادت ئی دې ته پاروي چي خپل ورور ووژني، کله چي په دې موخه خپل ورور ته ورنږدې کېږي، هغه ورته وايي: زه د جگړې اراده نلرم، نه غواړم زما په لاس ووژل شي، که له ځانه د دفاع په ترڅ کي زما په لاس ووژل شوې گناه به ئی ستا په غاړه وي، زه له تا نه بلکي له رب العالمين وېرېږم، خپل نفس دې ته وهڅاوو چي خپل ورور ووژني. دې قتل د گټي په ځای تاوان ورورساوو.

دلته څو خبرو ته پام کول ضروري دي:

- په دې قصې کي بني اسرائيلو ته ويل شوي چي له محمد عليه السلام سره په خپل چلن کي د قابيل په څېر مه کېږئ، ولي حسادت کوئ، ولي په ناحقه د ده او د ده د ملگرو د وژلو لپاره ملا تړئ؟!!
- نه دلته او نه د قرآن په کوم بل آيت کي دا نه دي ويل شوي چي شخړه څه وه او هر يوه څه شی قرباني ته وړاندي کړی، له رسول الله ﷺ هم په دې اړه صحيح حديث نه دئ روايت شوی، ځينو مفسرينو د بايبل په استناد ويلي چي شخړه د ښځي پر سر راولاړه شوې، قابيل غوښتل هغه نجلۍ ده ته په نکاح ورکړی شي چي اصولاً بايد هابيل ته په نکاح شوې وی، آدم عليه السلام د شخړي د حل و فصل لپاره دواړو ته وويل چي قرباني وکړي، د چا قرباني چي قبوله شوه هغه په حقه دئ، د قربانی لپاره هابيل د خپلي رمې تر ټولو غوره يو پسه او قابيل د غنمو يوه بې کاره گېډۍ وړاندي کړه.

په دې اړه د بايبل بې بنسټه قصه داسي ده: حوی حامله شوه، زوی ئي وزېږاوو او نوم ئي پرې قائن کېښود، بيا ئي بل زوی پيدا شو چي هابيل ئي ونوماوو، هابيل شپني کوله او قائن بزگري، څه موده وروسته قائن د خپلي زمکي له حاصلاتو يوه هديه خدای ته وړاندي کړه، هابيل هم د خپلي رمې څو هغه څاروي ذبح کړل چي د خپلو ميندو لومړني بچيان ول او د غوښي تر ټولو غوره برخه ئي خدای ته وړاندي کړه، خدای هابيل او د ده هديه قبوله او قائن او د ده هديه ئي قبوله نه کړه، قائن غصه شو او له ډېري غصي ئي سر ټيټ واچاوو ، يوه ورځ قائن له خپل ورور هابيل نه وغوښتل چي له ده سره بېديا ته ولاړ شي، کله چي په صحرا کي ول ناڅاپي قائن پر خپل ورور بريد وکړ او هغه ئي وواژو، بيا خدای ترې پوښتنه وکړه چي هابيل چېري دئ؟ قائن خدای ته ځواب ورکړ: زه څه پوهېږم چي هغه چېري دئ، زه خو ئي څارونکی نه يم؟!! خدای وفرمايل: آيا دا کار د کولو وو چي تا وکړ؟ ستا د ورور وينه ما ته چيغي وهي، ته نور ملعون يې او له دغي زمکي چي ستا د ورور په وينو سره شوې رټل کېږې، نور به زمکه هغه حاصل نه درکوي چي بايد درکړی ئي وی، قائن وويل: دا سزا خو زما له زغمه اوچته ده، له دې وروسته چي هر څوك ما ويني وژني به مي، خدای وفرمايل: داسي نه ده، هيڅوك دي نه شي وژلی، که چا ووژلې سزا به ئي ستا د سزا اوه برابره وي، بيا خدای قائن

په داسي نښې سره نښانمن کړ چي که څوك ئي وګوري وئي نه وژني!! بيا ليکي چي قائن د عدن ختيځ ته د يوه ښار په جوړولو لګيا شو او د خپل زوی خنوع نوم ئي پرې کېښود!! بيا وايي چي د ده په اوم نسل کي د يابال په نامه يوه لمسي ئي په کېږديو کي ژوند کول او شپني رائج کړه او د ده ورور د لومړي ځل لپاره موسيقي اختراع کړه او چنګ او نی ئي جوړ کړل او د دوی ناسکه ورور توبل د قائن لمسي مسي اوسپنيز آلات جوړ کړل!! لمك د دوی پلار خپلو مېرمنو ته وويل: ما يو ځوان وژلی، که څوك د هغه په بدل کي ما ووژني، سزا به ئي اوه اويا برابره وي!!

په دې بې بنستې او له ځانه جوړي شوې جعلي قصې کي څو برخي د يادولو وړ او په دې ارزي چي نقد شي:

• د آدم عليه السلام د اولاد شمېر به د ده تر اوم اتم نسله پوري ښايي دومره هم نه وو چي يو وړوکی کلی ترې جوړ شي، د قرآن او اصلي انجيل دا وينا ډېره دقيقه ده چي د دوی د اوسېدا ځای جنت (باغ) او خوراك ئي ميوه وه، تر ډېري اوږدې مودې بايد د ده اولاد په ميوو اکتفاء کړې وي، په دې مودې کي نه دوی زراعت ته مخه کړې او نه ئي حيوانات اهلي کړي، علمي تحقيقات او څېړني ښيي چي انسان ډېر وروسته او له نن نه يوازي څو زره کاله مخکي زراعت ته مخه کړې او حيوانات ئي اهلي کړي او دا هم د مجبوريت په وجه او په دې خاطر چي شمېر ئي زيات شوی، يوازي ئي په ميوو اکتفاء نه شوی کولی او دې ته اړ شوي چي د خوراك نوي نوي توکي او نوې نوې منابع ولټوي. د بايبل دا وينا کاملاً غيرعلمي او بې بنسټه ده چي د آدم عليه السلام زوی يا د ده اوم اتم نسل زراعت پيل کړی، په کېږديو کي ژوند ئي پيل کړی او له اوسپني او مسو ئي آلات جوړ کړي، علمي تحقيقات ښيي چي انسان مس او اوسپنه له نن نه فقط څو زره کاله مخکي کشف او له هغوی ئي د ساده وسائلو جوړولو لپاره استفاده پيل کړه، په ابتداء کي يوازي د ښکار لپاره او ډېر وروسته د زمکي کيندلو او بيا د قطع کولو او رېبلو لپاره، علمي څېړني او تحقيقات دا هم ښيي چي انسان په سر کي په طبيعي سوړو او غارونو کي اوسېدو، بيا ئي د لوړو ډډې تراشلي او ځان ته ئي د اوسېدو غارونه جوړ کړي، په خېمو کي ژوند او يا د زمکي پر سر کور جوړول ډېر ډېر وروسته او له نن نه څو زره کاله مخکي پيل شوي، د آدم عليه السلام د زوی قائن په اړه دا ويل چي هغه د ښار په جوړولو بوخت شو ډېره مسخره خبره ده، هيڅ عاقل انسان به په داسي غلطي خبري د خولې پرانيستلو جسارت ونه کړي!! دا خبره هم علمي بنسټ نه لري چي يو شپون وو او بل کروندګر، او دا چي يوه پسه قرباني ته وړاندي کړی او بل د غنمو يوه ګېډۍ.

کومو درنو مفسرينو چي پر بايبل اعتماد کړی او د قرآن د آيتونو په تفسير کي ئي د بايبل قصې رانقل کړې، الله تعالی دي ورته عفو وکړي، بايبل له خرافاتو او دروغجنو قصو ډك دئ، قرآن د دغو قصو ترديد او تصحيح کوي نه تأييد، د بايبل دا قصه او هغه څه چي قرآن دلته ويلي ژور توپيرونه لري، عجيبه ده که څوك دا توپيرونه له پامه غورځوي او د دواړو قصو د تلفيق هڅه کوي، له دې علاوه، په داسي حال کي چي قرآن د يوې موضوع تفصيل نه وي وړاندي کړی، پيغمبر عليه السلام د هغې په اړه څه نه وي ويلي، آيا د ادب تقاضا او په قرآن باندي د ايمان غوښتنه دا نه ده چي موږ هم له څه ويلو ډډه وکړو؟!

د ٣٠ آيت له وروستی برخي معلومېږي چي قابيل په دې قتل سره نه يوازي خپلي موخي

ته نه دئ رسېدلی بلکې مزید تاوانې شوی، دا تاوان څه وو؟ دنیوي خسران، که اخروي او که دواړه؟ الله تعالی ښه پوهېږي، قرآن وضاحت نه دئ کړی، خو دا چې ندامت او خسران ځنګ په ځنګ راغلي ښيي چې په دنیا کې ئې هم سزا په برخه شوې. طبیعي ده چې آدم علیه السلام به حتماً هغه ته مناسبه سزا ورکړې وي، دا قصه په داسې ځای کې راغلې چې د قتل او قصاص پر موضوع بحث کېږي، په مخکنې آیت کې ویل شوي چې قابیل تاوان وکړ او په وروستي آیت کې هم ویل شوي چې په خپلو کړو پښیمانه شو، دا ښيي چې ده ته سزا ورکړې شوې.

فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي ٱلْأَرْضِ لِيُرِيَهُۥ كَيْفَ يُوَٰرِي سَوْءَةَ أَخِيهِ ۚ قَالَ يَٰوَيْلَتَىٰٓ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا ٱلْغُرَابِ فَأُوَٰرِيَ سَوْءَةَ أَخِي ۖ فَأَصْبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴿٣١﴾

۳۱- نو الله یو کارغه راولېږو چې زمکه ئې سپړله، ترڅو وروښيي چې د خپل ورور جثه څنګه پټه کړي، وئې ویل: های افسوس، آیا له دې هم عاجز شوم چې د دې کارغه په څېر وای او د خپل ورور جثه مې پټه کړې وای، نو له پښېماني کوونکو شو.

(۳۱)- دا آیت په ډېر صراحت سره ښيي چې قابیل نه پوهېدو د خپل وژل شوي ورور جسد څنګه پټ کړي، دا ندي ویل شوي چې ولې ئې د هغه د پټولو هڅه کوله؟ د دې لپاره چې د ورور په وژلو تورن نشي او که د دې لپاره چې د وروری عاطفه ئې تحریك شوې او دا ئې نه ده پرې پېرزو شوې چې حیوانات ئې وخوري؟! خو هغه څه چې طبیعي برېښي دا ده چې غوښتل ئې د ورور په وژلو تورن نشي، دا هم نه دي ویل شوي چې کارغه ولې زمکه سپړله، د دې لپاره چې څه پټ کړي او که د بل مړه کارغه جسد پټ کړي؟ د دواړ احتمال شته، کارغان داسې دي چې که یو ترې ووژل شي نودېر راغونډ شي، شور کوي، بل حیوان او انسان نه پرېږدي چې ورنږدې شي، که خوراك پرې زیات شي نو هغه داسې پټوي چې بل وخت ئې راوباسي، که قابیل لومړی حالت لیدلی وي نو معنی ئې دا ده: کله چې کارغه ګوري چې د خپل همنوع د مړي جسد ترخاورو لاندې کوي، متوجه شوی چې دا کارغه هم په عقل او هم په عاطفې کې تر ده غوره دئ، د کارغه دا نه پېرزو کېږي چې خپل مړ شوی ورور په ډاګ پرېږدي چې غوښه ئې نور حیوانات وخوري، زمکه ورته کیني او ښخوي ئې، قابیل د دې صحنې په لیدو سره په خپل جرم پښېمانه کېږي. او که دوهم حالت ئې لیدلی وي نو معنی ئې دا ده چې د ښخولو کار ئې له کارغه زده کړی، خو کله چې حقیقت څرګند شوی او ده ته سزا ورکړی شوې په خپل کار پښېمانه او نادم شوی.

متأسفانه په ځینو تفسیرونو کې داسې خبرې هم مومو چې وایي قابیل د خپل مړي ورور

جسد په جراب او کځوړي کي واچاوو او سل کاله يا يو کال ئې په خپلي غاړي ګرځولو!! عجيبه ده! انسان خو يو کيلو دروند شی هم لنډه موده په خپلي غاړي کي نشي ګرځولی قابيل به څنګه د ځان هموزنه شی څو کاله ګرځولو او ولي؟! د انسان جسد خو په څو ورځو کي وروست شي، تر سلو کلونو پوري خو ئې هډوکي هم خاوري شي!!

دې حقيقت ته مو بايد پام وي چي انسان ډېر څه له حيواناتو زده کړي، که مرغان نه وی نو انسان به نه د الوتو هڅه کوله او نه به ئې د جهاز جوړولو هنر زده کړی وو، د جهازونو د جوړولو او الوزولو په ډېرو برخو کي انسان له مرغانو تقليد کړی. حيواناتو ته د ژوند ډېر ضروري لاربښووني په فطري توګه شوې، د دوی په دماغ کي اېښودل شوي چي څه وکړي، څه وخوري، څنګه له يخني او ګرمي ځان وساتي، کوم مهال په هګيو کښېني او بچيان پيدا کړي، څنګه خپل بچيان له مرض او خطر نه وژغوري، انسان به دا هرڅه زده کوي، يا په تجربو سره يا له نورو نه په تقليد سره. انسان هغه وخت يوه نوې ميوه او نوې دانه خوړلي چي لومړی ئې يو حيوان د هغې په خوړلو ليدلی او دا ورته معلومه شوې چي هغه ته ئې تاوان نه دئ رسولی، حيوان په فطري توګه په دې پوهېږي، مور ئې خپل بچي ته نه وايي چي دا وخوره او دا مه خوره، په خپله تاواني بوټی پېژني، خو انسان ئې بايد له دوی زده کړي.

مِنۡ أَجۡلِ ذَٰلِكَ كَتَبۡنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا وَمَنۡ أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۚ وَلَقَدۡ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُم بَعۡدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلۡأَرۡضِ لَمُسۡرِفُونَ ﴿٣٢﴾

۳۲- د همدې لپاره مو بني اسرائيلو ته حکم وکړ چي: که څوك د بل کس له قصاص پرته او يا په زمکي کي له کوم فساد پرته يو کس ووژني، نو دا داسي دئ لکه چي ټول خلك ئې وژلي وي او چا چي هغه ژوندی وژغورو نو دا داسي دئ لکه چي ټول خلك ئې ژوندي کړي وي او زموږ پيغمبران له همدغو څرګندو نښو سره ورغلل، خو دا دئ ډېری ئې له دې وروسته هم په زمکي کي اسراف کوونکي دي.

(۳۲)- دا آيت که له يوې خوا د يوه بې ګناه انسان وژل د ټولو انسانانو له وژلو سره مترادف ګڼي او له مرګه ژغورل ئې د ټولو انسانانو له ژغورولو سره ورته، دا ځکه چي:

- **د يوه انسان وژنه د ده د نسل وژل دي، د ټولو هغو له وژلو سره مترادف دي چي له همدې مقتول نه به زېږېدل، او ژغورنه ئې دې ته ورته د يوه نسل ژغورنه ده.**

- او يو قتل د نورو قتلونو لپاره لار آواروي او نور خلك هم قتل ته هڅوي، او يو كس له مرگ نه ژغورل نور خلك دې ته هڅوي چې همدا كار وكړي،

له بلي خوا د بايبل دا ادعاء په كلكه ردوي چي د قتل سزا له قصاص نه پرته بل څه گڼي او حتى قاتل ته سزا وركوونكى د اوه برابره سزا وړ بولي. بايبل په دې اړه ليكي: خدای، قـائـن (قـابـيـل) پـه داسي تـوگـه نـښـانـمـن كـړ چي څـوك ئـې ونـه وژنـي او دا پـرېـكـړه ئـې وكـړه چي كـه څـوك دا قـاتـل ووژنـي سزا بـه ئـې د ده اوه بـرابـره وي. د دې قـاتـل پـه اوم نـسل كـي لـمسى وايـي: مـا قـتـل كـړى، خـو كـه څـوك مـا ووژنـي سزا بـه ئـې اوه اويـا بـرابـره وي!! پـوښـتـنـه كـوو: د بـايـبـل لـه نـظره د قـاتـل سزا څـه ده؟ لـه مـخكي بـيـانـه خـو مـعـلـومـېـږي چي سزا ئـې لـعـنت او تـبـعـيد دئ، نـو تـاسـو ووايـئ چي ولـي د دې قـاتـل د قـاتـل سزا اوه بـرابـره ټـاكـل شـوې؟ د دې مـعـنى څـه ده؟ اوه ځـلـه لـعـنت او اوه ځـلـه تـبـعـيد؟ او ولـي بـايـد د دې قـاتـل سزا د لـومـړنـي پـه پـرتـلـه اوه ځـلـه زيـاتـه وي؟ كـه څـوك زمـا زوى ووژنـي او زه انـتـقـام تـرې واخـلم او هـغـه ووژنـم زمـا سزا بـه ولـي د هـغـه قـاتـل اوه بـرابـره وي؟ پـه كـوم دلـيـل او كـوم انـسـانـي مـعـيـار سره دا ظـالـمـانـه فـيـصلـه تـوجـيـه كـولـى شـو؟

د بايبل ليكونكي هڅه كړې چي د اصلي انجيل او د هر الهي كتاب هغه لارښوونه او صريح حكم نفي كړي چي د قتل عادلانه سزا قصاص او د قاتل وژل گڼي، قرآن فرمايي چي بني اسرائيلو ته همدا خبره شوې وه، ټولو پيغمبرانو عليهم السلام دوى ته همدا حكم اورولى وو، خو دوى الهي احكام شا ته وغورځول او د تېري او اسراف لار ئې غوره كړه. په بايبل كي چي د قاتل د سزا په اړه څه ليكل شوي، له څرگند تېرى او اسراف نه پرته بل څه نشي گڼل كېدى.

بايبل د قصاص په اړه وايي: (كه چا كوم انسان داسي وواهو چي ترې مړ شو بايد ووژل شي!! كه ئې په خطأ سره وواژو نو زه به ډېر ژر داسي ځاى ورته وټاكم چي پناه ورووړي!! څوك چي پلار يا مور ووهي بايد ووژل شي، كه چا كوم انسان وتښتاوو، كه ئې د مريي په توگه پلورلى او كه ئې نه وي پلورلى بايد ووژل شي، چا چي پر خپل مور او پلار لعنت ووايو بايد ووژل شي... كه څوك خپل مريى يا وينځه داسي په لرگي ووهي چي زخمي شي او ومري بايد مجازات شي!!! خو كه هغه مريى او وينځه له وهلو وروسته ژوندي پاته شول، ارباب به ئې نه مجازات كېږي ځكه چي د دوى ځښتن دئ !!!)

د بايبل منونكي دي د دې بې عدالتى، عدم مساوات او ظالمانه احكامو توجيه وړاندي كړي او زموږ دغو پوښتنو ته دې ځواب ووايي:

تاسو خو اوس د قصاص حكم له خپلو اساسي قوانينو او جزائي مقرراتو حذف كړى، دا ولي؟

په بايبل ايمان نه لرئ که هغه قوانين درته غيرعادلانه برېښي؟ څوك چي بايبل مني پر اسلام څنګه د قصاص په اړه اعتراض کوي؟!!

آيا د دې لپاره کومه معقوله توجيه لرئ چي ارباب به د خپل غلام او مريي په وژلو نه قصاص کېږي او يوازې څه مجازات به ورته ټاکل کېږي او دا مجازات هم په هغه صورت کي منتفي کېږي چي په څو ورځو کي وهل شوى مريى او وينځه له خپلو ټپونو ونه مري؟!!

د عدالت تقاضا خو دا ده چي په قصاص کي هم انسانان برابر وګڼلى شي او هم قصاص تېري ته ورته وي، وهونکى بايد ووهل شي او وژونکى ووژل شي!! بايبل ولي د عدالت خلاف هم په انسانانو کي توپير کوي او هم په قصاص کي؟!!

د خطأ قتل په اړه خو عادلانه حکم دا دئ چي د مقتول ورثه وو ته ديت ورکړى شي، په دې ديت سره هم د مقتول د کورنى هغه خساره څه ناڅه جبرانېږي چي د خپلي کورنى د يوه غړي له وژل کېدو راولاړه شوې، هم قاتل ته مناسب درس دئ چي بيا بې احتياطي ونه کړي او هم د قاتل او مقتول د کورنيو تر منځ د روغي جوړي غوره طريقه ده او د هغو فتنو مخه پرې نيول کېږي چي اکثراً له داسي پېښنو راولاړېږي، دا بايبل ولي تول دغه حقائق له پامه غورځولي او د خطأ قتل په اړه ئې ويلي چي قاتل بايد داسي ځاى ته پناه يوسي چي د حکومت لخوا به ورته ټاکل کېږي، دا سيمه به د حکومت تر سلطې لاندې وي خو د قصاص قانون به نه په کي عملي کېږي؟!!

راشئ لږ قرآن ته ځير شئ او وګورئ چي په دې اړه ئې قضاوت څومره عادلانه او د عقل او انصاف له غوښتنو سره سم دئ او څومره له بايبل سره توپير لري!! قرآن فرمايي:

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِصَاصُ فِى ٱلْقَتْلَى ٱلْحُرُّ بِٱلْحُرِّ وَٱلْعَبْدُ بِٱلْعَبْدِ وَٱلْأُنثَىٰ
بِٱلْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِىَ لَهُۥ مِنْ أَخِيهِ شَىْءٌ فَٱتِّبَاعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَـٰنٍ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن
رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِى ٱلْقِصَاصِ حَيَوٰةٌ
يَـٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

البقرة: ۱۷۸-۱۷۹

۱۷۸- اې مؤمنانو! د وژل شوو په اړه قصاص درباندې فرض کړى شوى، آزاد په آزاد، مريى په مريي او ښځه په ښځې، خو که چا ته د خپل ورور له لوري څه وبخښل شو، نو په ښه توګه ورپسې کېدل دي او په نېکه وجه ئې ده ته اداء کول، دا ستاسو د رب له لوري تخفيف او پېرزوينه ده، نو چا چي له دې وروسته تېرى وکړ، هغه ته دردناك عذاب دئ. ۱۷۹- او اې عقلمنو! په قصاص کي تاسو ته ژوندون دئ، د دې لپاره چي ځان ساتنه مو کړې وي.

يعني قصاص درباندې فرض کړى شوى، قاتل به دې ته غاړه ږدي، د آزاد په بدل کي آزاد، د مريي په بدل کي مريى او د ښځي په بدلې کي ښځه، همدا راز نارينه د ښځې، ښځه د نارينه، مريى د آزاد او آزاد د مريي په مقابل کي. يوازې قاتل به وژل کېږي، که قاتل نارينه

وي، يا ښځه، آزاد وي يا مريی، د قتل بدل به له بل چا: نه اخيستل کېږي، داسي نه چي د قاتل خپلوان ووژل شي. د قصاص پرېکړه به د اسلامي حکومت قاضي کوي، داسي نه چي د مقتول ورثه په خپل سر دا کار وکړي. حکومت مکلف شوی چي د قصاص حکم به نافذوي، د مقتول ورثه ته به دا شرائط برابروي چي قاتل قصاص کړي.

قرآن هم د بايبل دا غلط او له انصافه لري قوانين مردود وګڼل او هم ئې د جاهليت د دور ټول هغه ناروا او ظالمانه دود دستور ختم کړ چي د قصاص او بدلې په اړه رائج وو. دوی خلك په عزيز او ذليل، شريف او رذيل، حر او عبد وېشلي وو، د قتلونو په اړه هم د دوی دا ناروا وېش په نظر کي نيول کېدو، شتمن د بې وزلي، شريف د رذيل او بادار د غلام په بدله کي نه وژل کېدو، اسلام راغی د خلکو ترمنځ ئې د مساوات اعلان وکړ، وئې ويل چي ټول انسانان د يوه الله مخلوق او بندګان دي، په رګونو کي ئې يوه وينه خوځېږي، يو په بل له تقوی پرته په بل څه کي فضيلت او شرف نلري، د بدلې لپاره ئې د قصاص نوم کېښود چي معنی ئې برابري ده. او وئې ويل: نفس د نفس په مقابل کی، (أَنَّ النَّفْس بِالنَّفْسِ) دا د انسانانو ترمنځ د برابری هغه اعلان وو چي زرکاله وروسته هم د نړی د هيڅ هيواد په مدني قوانينو کي ئې بېلګه نه ليدل کېده، په عمل کي خو تر اوسه حتی په هغو هيوادونو کي چي په دروغو ځان د بشري حقوقو مخکښان ګڼي او د انسانانو ترمنځ د برابری دعوی کوي، يوه هم دا اصل نه دئ مراعات کړی، امريکا خپلو فوځيانو ته په اشغال شوو سيمو کي د هر جنايت اجازه ورکوي، د جنګي جناياتو په نړی والو محاکمو کي د دوی د محاکمې مخالفت کوي، د بګرام، ابوغريب او ګوانتانامو په جهنمي زندانونو کي چي دوی له بې وزلو بنديانو سره څه وکړل او عکسونه ئې په ټولي نړی کي خواره شول، دې ټولو ثابته کړه چي دا بې رحمه متمدن کافران لا څومره له هغه څه لري دي چي اسلام ئې د انسان د کرامت د ساتني، مساوات او د قصاص په اړه وايي، عجيبه لا دا ده چي دغه د تمدن او ترحم دروغجن، مکار او رياکار مدعيان د قصاص په اړه اسلامي قوانين د اعتراض وړ ګڼي او وايي چي د قتل په مقابل کي د قتل حکم بايد لغو شي او د نړی د ټولو هيوادو له اساسي قوانينو او جزائي احکامو حذف شي، خو اسلام که له يوې خوا وايي چي قصاص د خلکو ژوند خوندي کوي، په قصاص سره عدالت تأمينېږي، په قصاص سره د قتلونو مخنيوی کېږي، له بلې خوا د ديت په قانون سره د قاتل او د مقتول د کورنی ترمنځ د روغي جوړي لار پرانيزي او د قصاص واك د مقتول ورثه ته ورکوي، خو يوه ته ئې ويلی: قصاص ته به غاړه ږدې، بل ته ئې ويلي: يوازي له قاتل نه به قصاص اخلې نه د ده له خپلوانو. يوه ته ئې وويل: که د مقتول ورثه د قصاص نه منصرف او په ديت راضي شول نو په ښه توګه به هغه اداء کوې او بل ته ئې وويل: په ديت له رضايت نه وروسته به په ښه توګه د هغه مطالبه کوې، مبادا د ديت ترلاسه کولو وروسته له قاتل نه د غچ او انتقام اخيستو هڅه وکړې.

په قصاص سره د قتلونو مخنيوی کېږي، د خلکو ژوند د هغو قاتلانو له ګواښونو خوندي پاته کېږي چي د قصاص د نشتوالي په صورت کي په هر بې وزلي تېری کوي او د ټولني امنيت او د خلکو ژوند له خطر سره مخامخ کوي. په ټولني کي واقعي امنيت نه په پوليسي او جاسوسي نظام او د پوليسو په زياتولو راتلی شي او نه د زندانونو په جوړولو او ډکولو سره، له دې لاري راغلی امنيت تل کاذب او موقتي وي، د نيويارك په څېر د امريکا په لويو لويو ښارونو کي چي په هر ګام کي پوليس او د استخباراتو غړي ولاړ وي او هري خوا ته کامرې نصب

دي، خو څوك نه په جيب كي له ځان سره پيسي ساتلى شي او نه لاسي بكس ګرځولى شي، له دې وېري چي بدمعاشان به ئې په چاړه تهديد او هر څه به ترې واخلي، كه د څو ساعتونو لپاره برېښنا ولاړه شي، هومره جنائي پېښې وشي چي د آسيا په لويو لويو ملكونو كي په يوه كال كي هم دومره پېښې نه كېږي.

پيغمبر عليه السلام د دغه لومړني قتل په اړه فرمايي:

عن عبدِ اللهِ ﷺ قال: قال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم: لا تُقتَلُ نفسٌ ظُلماً إلا كانَ على ابن آدمَ الأوَّلِ كِفلٌ من دَمِها، لأنهُ أولُ مَن سنَّ القتل. رواه البخاري

چي هر څوك په ظلم سره ووژل شي، د آدم په لومړي زوى به ئې د ده د ويني سزا راځي، ځكه چي ده په لومړي ځل د قتل طريقه رائج كړه.

دې ته مو پام وي چي په مسلمانانو كي هم ځيني وايي چي مالك د مريي په مقابل كي نه قصاص كېږي، دوى په ځينو رواياتو هم استناد كوي، خو محققين له دې رأيي سره په څو دلائلو موافق نه دي:

- د قرآن درې آيتونه په دې صراحت لري چي په قصاص كي برابري په نظر كي ده: ۱- إن النفس بالنفس: نفس د نفس په مقابل كي. ۲- الحر بالحر و العبد بالعبد و الانثى بالانثى: آزاد د آزاد په مقابل كي، مريي د مريي په مقابل كي او ښځه د ښځي په مقابل كي. د دې آيت له الانثى بالانثى نه په واضح توګه معلومېږي چي په مخكنيو دواړو كي المرء بالمرء مراد دئ ۳- قرآن د قتل او جرح لپاره د قصاص لفظ غوره كړى او د قصاص لغوي معنى برابري ده.

څوك چي دا نه مني هغه بايد دغو پوښتنو ته ځواب ووايي: ۱- كه آزاد د غلام په مقابل كي نشي قصاص كېدى د والانثى بالانثى توجيه به څنګه كوي؟ د دوى د رأيي په اساس خو بايد ،آزاده ښځه د وينځي په مقابل كي قصاص نشي، او نارينه د ښځي په مقابل كي، دا نظر خو له آيت سره صراحتاً مغايرت لري، د والانثى بالانثى معنى خو دا ده چي ښځه كه آزاده وي او كه وينځه د بلي ښځي په وژلو سره قصاص كېږي!! د آيت الفاظ داسي دي چي هيڅ استثنى نه مني، د دوى د رأيي له مخي خو بايد نارينه د ښځي په مقابل كي هم قصاص نشي خو اجماع د امت په دې ده چي نارينه د ښځي په مقابل كي قصاص كېږي. ۲- إن النفس بالنفس په كوم آيت سره منسوخوي او دليل ئې څه دئ؟ دا دليل خو قطعاً د منلو وړ نه دئ چي دا د مخكني امت د شريعت حكم دئ او زموږ لپاره نشي حجت كېدى!!

آيا د دغي رأيي د ترديد لپاره دا دوه احاديث كفايت نه كوي:

۱-المسلمون تتكافأ دماؤهم: د مسلمانانو ويني سره برابري دي

۲- عن أنس بن مالك أن الربيع عمة أنس كسرت ثنية جارية فطلبوا إلى القوم العفو فأبوا فأتوا رسول اللهﷺ فقال [القصاص] فقال أخوها أنس بن النضر: يا رسول الله تكسر ثنية فلانة فقال رسول اللهﷺ [يا أنس كتاب الله القصاص]

له انس بن مالك ﷺ روايت دئ چي د انس ترور الربيع د يوې وينځي ژامه ماته كړه، له خپلوانو ئې د عفوي غوښتنه وكړه خو هغوى ونه منله، رسول اللهﷺ ته راغلل، هغه وفرمايل: قصاص، ورور ئې

انس بن النضر وويل: آيا د فلانی ژامه به ماتېږي؟ نو رسول اللهﷺ وفرمايل: اې انسه! د الله كتاب د قصاص حكم كوي.

ځوك چې دا صريح نصوص نه مني، له عقلي پلوه به د دې نظر لپاره څه توجيه وړاندې كوي؟ ولې به آزاد د مريي په مقابل كې نه قصاص كېږي؟ د دوی دواړو په وينه، ژوند او انساني حيثيت كې څه فرق شته؟ مالك خو د څو پيسو په مقابل كې د ده ژوند نه دئ اخيستی بلكې د ده آزادي ئې اخيستې ده، د دغو پيسو په مقابل كې خو هغه يوازې د ده له توان او ځواك نه د استفادې حق لري، كه دا بيه چې مالك پرې وركړې د ده د ژوند او انساني حيثيت بيه وګڼل شي بيا خو بايد مالك له ده سره د يوه پسه په څېر د هرې معاملې حق ولري!! په وژلو ئې بايد هيڅ سزا ونه ګوري!!

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبۡلِ أَن تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهِمۡۖ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٣٤﴾

٣٣- د هغو كسانو چې له الله او د ده له پيغمبر سره جنګېږي او په زمكې كې د فساد هڅه كوي سزا ئې له دې پرته بل څه نده چې يا ووژل شي يا پانسی شي، يا ئې لاسونه او پښې سره مخالف پرې كړی شي او يا له ملكه وشړل شي، دا د دوی لپاره د دنيا سپكاوی او په آخرت كې ورته ستر عذاب دئ. ٣٤- مګر هغه چې مخكې له دې توبه وكړي چې تاسو پرې برلاسي شئ، نو پوه شئ چې الله مهربان بخښونكی دئ.

(٣٣-٣٤)- په دې آيتونو كې د هغو شوكمارو او مفسدينو سزاوې بيان شوې چې له خدای او پيغمبر سره جنګېږي او په زمكې كې فساد خوروي، دا هغه مفسدين دي چې د اسلامي نظام تر واك لاندې سيمې كې شوكې كوي او بې امني خوروي، د دوی سزا داسې ښودل شوې:

- **كه ئې يوازې قتل كړی وي سزا ئې دا ده چې ووژل شي.**
- **كه ئې د شوكې په مهال هم قتل كړی وي او هم ئې مال غلا كړی وي، له اعدامه وروسته دې په دار وځړول شي چې د نورو لپاره د عبرت سبب شي.**
- **كه ئې يوازې مال لوټ كړی وي او ځوك ئې نه وي وژلی، لاس او پښه به ئې د يو بل خلاف قطع كېږي.**

- که ئې شوکمارۍ ته ملا تړلې وي، تیارۍ ئې ورته نیولې وي، خو نه ئې څوك وژلی وي او نه ئې د چا مال لوټ کړی وي، نو سزا ئې له خپلې سیمې بهر په بل ځای کې زنداني کول دي.
- که تر نیول کېدو وړاندې ئې توبه وکړه او له شوکمارۍ ئې لاس واخیست، هغه سزا ئې ورته معاف کېږي چې په حقوق الله کې راځي، حقوق العباد په توبې سره نه معاف کېږي، غصب شوی مال به مستردوي او د قتل په مقابل کې به قصاص کېږي. البته د اسلامي حکومت زعیم کولی شي په عامه بغاوتونو کې، عمومي مصلحت ته په پام سره، باغیان د توبې په صورت کې له محاکمې معاف کړي، همغسې لکه چې ابوبکر او علی رسول له مرتدینو او خوارجو سره وکړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٣٥﴾

۳۵- ای مؤمنانو! له الله ووېرېږئ او د ده لوري ته وسیله ولټوئ او د ده په لار کې جهاد وکړئ ترڅو بریالي شئ.

(۳۵)- په دې آیت کې د مؤمنانو د بریالیتوب لپاره درې شرائط ښودل شوي:

- تقوی او ځان ساتنه، یعنی له الله تعالی وېره درلودل او له ګناه نه ځان لرې ساتل.
- د الله تعالی لوري ته د تقرب وسیله لټول، په طاعت او نېك عمل سره د ده د رضاء حاصلولو هڅه کول.
- او د الله تعالی په لار کې جهاد.

د ټولو معتبرو مفسرینو له نظره، دلته له وسیلې مراد هغه نېك عمل دئ چې الله تعالی ته د تقرب سبب ګرځي، د وسیلې له لټولو مراد دا دئ چې انسان د داسې نېکو عملونو په لټه کې وي چې د الله تعالی تقرب او رضاء ئې په برخه کړي.

دې ته مو باید پام وي چې (وسیله) هغه قرآني مفهوم دئ چې د عوامو او عوام غولوونکو له خوا ظلم ورسره شوی، سخت مظلوم واقع شوی او داسې جامه وراغوستل شوې چې نه ئې له ښکلې شکل سره ښایي او نه ئې له اوچتې ونې سره اړخ لګوي؛ وسیله په قرآنکریم او حدیث کې د هغه نېك عمل په معنی استعمال شوې چې د الله تعالی د تقرب او نږدېوالي موجب ګرځي، خو عوام غولوونکو د الله او بنده تر منځ د وسیط او رابط په معنی نیولې او د شرك بنسټ ئې ترې جوړ کړی.

که دا مبارك آیت د قرآن په رڼا کې تفسیرکړو او په قرآن کې دا ولټوو چې تقوی، وسیله او د الله په لار کې جهاد کومو اعمالو ته ویل کېږي چې بنده الله ته نږدې کوي؛ نو وبه ګورو چې قرآنکریم لمونځ، زکات، حج، روژه، په نېکۍ امر، له بدۍ نه نهي، د الله په لار کې مال لګول، له الله

او رسول نه اطاعت او د اسلام د حاكميت لپاره جهاد؛ الله ته د نږدېوالي او تقرب وسائل ګڼي. د اسلام له نظره هيڅ داسي عمل نشته چي د فرائضو تر اداء كولو زيات الله تعالى ته د تقرب سبب شي، پيغمبر عليه السلام فرمايي چي انسان د سجدې په حالت كي تر بل هر حالت نه الله ته ورلنډ وي. خو كه د رنځورو زړونو خاوندانو ته ووايو چي د قرآن له نظره دا اعمال، الله ته د تقرب وسائل دي؛ د هغوی شيطان پدې خبرو نه قانع كېږي! كه ورته وويل شي چي د دعاء د اجابت او قبلېدو تر ټولو غوره وخت د فريضې له اداء نه وروسته شېبې او لحظې دي، د دعاء د قبلېدو لپاره تر ټولو غوره ځای جومات او د جهاد سنګر دئ، په دې هم نه راضي كېږي، كه څه هم دا د الله او د ده د رسول خبره ده. دوی داسي دريځ نيولی چي نه د خدای خبره مني او نه د ده د رسول!! آيا د تعجب او حيرت خبره نده چي څوك په قرآن باندي له ايمان سره سره له وسيلې نه داسي تعبير ولري چي سل په سلو كي له قرآن سره تناقض لري؟ قرآنكريم (وسيله) هلته ذكر كړې چي له هغې مخكي او وروسته ئې د شرك په نفي او له غيرالله د مرستي غوښتلو په تحريم ټينګار كړی او فرمايلي ئې دي: كه له خدای پرته له هرچا نه، كه په ځمكي كي وي يا آسمان كي، مړ وي يا ژوندی، انسان وي يا فرشته او له هرچا او هر څه نه استعانت او مرسته وغواړئ، هغه نه درنه د زيان دفع كولو وس لري او نه ستا حالت بدلولی شي، هغه چي مشركان مرسته ترې غواړي په خپله د الله دربار ته د تقرب د وسيلې په لټه كي دي، غواړي د الله په وړاندي نږدې مقام ترلاسه كړي، په خپله ئې سترګي د الهي رحمت په لوري دي او له عذاب ئې وېره لري. فرمايي:

قُلِ ٱدۡعُواْ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا يَمۡلِكُونَ كَشۡفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمۡ وَلَا تَحۡوِيلاً ﴿٥٦﴾ أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ يَبۡتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلۡوَسِيلَةَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ وَيَرۡجُونَ رَحۡمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحۡذُورًا ﴿٥٧﴾

الاسراء: ٥٦-٥٧

ووايه: له الله تعالى پرته چي (پر هر چا او هرڅه د ملجأ او مرجأ) ګمان كوئ؛ (خپلي مرستي ته) ئې دروبلئ، هغوی نه له تاسو د ضرر دفع كولو توان لري او نه ئې د بدلولو، هغه چي مشركان ئې مرستي ته وربلي؛ هر يو ئې چي الله ته ډېر نږدې وي په خپله د الله دربار ته د تقرب وسيله لټوي، د هغه رحمت ته ئې سترګي دي او له عذابه ئې وېره لري، بې شكه چي ستا د رب عذاب د دې وړ دئ چي وېره ترې وشي.

قرآن خپلو مخاطبينو ته امركوي چي له شرك ځان وساتئ، او له الله تعالى پرته بل چا ته د مرستي لاس مه اوږدوئ، يوازي له خدايه مرسته او مدد وغواړئ او د الله لوري ته ورلنډ شئ. پداسي حال كي چي د خدای لوري ته وسيله لټول، د شرك د نفي لپاره او د هغه ترڅنګ ذكر شوې، خو متأسفانه عوام غولوونكي او ټګماران دا جزء داسي تفس**يروي چي له ماسوی الله نه د مرستي غوښتلو د جواز دليل پكي ومونډل شي، د اهل سنت و جماعت ټول علماء او معتبر تفاسير؛ وسيله يا د تقرب يعني نږدېوالي په معنى اخلي او يا د هغه عمل په معنى چي د تقرب موجب ګرځي، په احاديثو كي چي چېري د وسيلې كلمه راغلې نو مطلب ترې تقرب (نږدېوالی) او د الله په وړاندي لوړ مقام دئ.**

قرآنكريم، قريش د مشركينو په نامه يادوي، كه څه هم هغوی په خدای باور درلود، الله ئې

د زمکي او آسمان پالونکی او پيدا کوونکی او د ټولو شيانو خالق منلو، د کعبې طواف ئې کاوو، ځانونه ئې د بيت الله مجاورين او متوليان بلل، بتان ئې خدايان نه؛ بلکي الله تعالی ته د تقرب وسيله ګڼل او ويل به ئې: موږ دا بتان نه لمانځو بلکي دا زموږ او د خدای ترمنځ رابطه او وسيله دي، دا د الله تعالی دربار ته د نږدې او مقربو کسانو مجسمې دي، د دوی په وسيله الله ته ورنږدې کېږو او د دوی شفاعت او سپارښتنه زموږ د دعاګانو او سؤالونو د اجابت سبب کېږي!! قريشو د خپل تاريخ د مشهورو او د دوی په نظر د لوړ معنوي مقام خاوندانو او الهي دربار ته د مقربو کسانو (٣٦٠) مجسمې په بيت الله کي دننه نصب کړې وې، لومړی ئې د دوی په قبرونو ځلي او زيارتونه جوړ کړل او بيا ئې د دوی بتان جوړ او په کعبه کي ئې نصب کړل، دا عقيده ئې درلوده چي د الله تعالی عبادت بايد د دې بتانو له لاري وشي او دعاء د همدوی له لاري د الله حضور ته وړاندي شي، همدا ئې د عبادت او دعاء د قبلېدو لاره بلله او دا بتان ئې د خدای (اهل بيت: کهول) بلل او هر يوه ته ئې د کايناتو د يوې برخي د واکدار او متصرف په سترګه کتل!! هر بت د يوې ډلي او قبيلي لپاره د ډېرو سياسي، اجتماعي او اقتصادي امتيازاتو وسيله وه، همدې ډلي به هغه ته کرامات ثابتول، د عوامو په زړه کي به ئې د هغه د هيبت، قدر او قيمت زياتولو لپاره پراخ تبليغات کول، د دې لپاره چي ساده زړي عوام د بت په نامه خپلي شکراني او نذراني لازياتي کړي؛ غولوونکي لاري چاري به ئې لټولي، له همدغو شکرانو او نذرانو چي د ده په نامه به ئې ترلاسه کولي؛ يوه برخه به ئې د بت او د بت د ماحول په سينګارولو او په لازيات جالب او جاذب جوړولو باندي مصرفوله او زياته برخه به ئې د عبادت ځي مجاورينو او متوليانو په خپلو کي وېشله. دا بت يوه ته معبود وو، پناه ځی وو او د حاجتونو ترسره کېدو مرجع، خو بل ته دام او دکان وو او د خلکو د دوکه کولو او لدوی نه د پيسو شکولو وسيله. که تاسو د هر بت، بتخاني او د هر قبر په سر د زيارتونو جوړولو قصې ته ځير شئ نو حتماً به د هغه ترشا يو (سامري) او (بلعم باعور) بيامومئ.

د قرآنکريم له نظره د قريشو دا عقيده د شرك عقيده ده او دي ته ورته هره عقيده د شرك عقيده. لدې شرك سره نه د توحيد ادعاء د منلو وړ ګڼل او نه په خدای ايمان او اعتقاد د اعتبار وړ. قرآن خلکو ته وايي: الله يو دئ، داسي نده چي د ځو خدايانو له جملي نه يو وي، بلکي احد او يوازينی دئ. هغه د ټولو رب دئ، ور ئې د ټولو په وړاندي برابر پرانيستی دئ، د ده او بنده ترمنځ نه فاصله شته او نه واسطه او وسيله، هرڅوك مخامخ او له واسطې او وسيلې پرته هغه ته رجوع کولی شي، د هرچا دعاء اوري، هرچا ته د غاړې تر رګ زيات ورنږدې دئ، شريك نه لري، خپل ملك او واکمني ئې په شريکانو نده وېشلي. ستا د توحيد معنی دا ده چي له واحد خدای پرته نه په بل معبود باور ولرې او نه بل چا ته د دعاء او حاجت لاس اوږد کړې. که قرآنکريم ته رجوع وکړئ نو دا به درته څرګنده شي چي د پيغمبرانو عليهم السلام مبارزه اکثراً د شرك خلاف وه، نه د الحاد او له خدای د انکار په خلاف. د ملحدينو په نسبت ئې له مشرکينو سره زياته مقابله راغلي. د پيغمبرانو عليهم السلام اساسي او ستر مشکل يا له هغو ټګمارانو سره وو چي له دين ئې ځانته دام او دکان جوړ کړی وو او يا له هغو ديندارانو سره چي غولېدلي وو او د دغو ټګمارانو په لومو کي نښتي وو، هغه چي شرك ئې له ايمان سره خلط کړی وو او دې ته تيار نه وو چي خپل جعلي معبودان پرېږدي. د پيغمبرانو عليهم السلام مخالفينو به د هغوی د توحيد پر بلنه دا اعتراض کاوو چي: آيا دوی راغلي چي موږ له نورو ټولو خدايانو لاس واخلو

او يوازي د يوه خداى عبادت وكړو؟! د پلرونو او نيكونو خدايان پرېږدو، اصنام يا بتان چي الهي دربار ته زموږ د تقرب وسيله ده، پرېږدو؟! قرآنكريم دا حالت څومره ښه انځوروي او فرمايي:

أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ۝ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ۝ مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْءَاخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ

ص: ٦

آيا ټول معبودان ئې يو معبود گرځولی، دا خو حيرانونكي خبره ده!! مشران او سرداران ئې روان شول او وئې ويل: ځئ او پرخپلو معبودانو صبر وكړئ، بې شكه چي همدا مطلوب او غوره كار دئ، دا مو په بل مذهب كي ندي اورېدلي، دا له كذب او افتراء پرته بل څه نه دي.

گورئ چي پيغمبر د يوه معبود لوري ته بلنه وركوي او نور ټول معبودان باطل او مردود گڼي، خلكو ته وايي: خداى يو دئ، د ټولو خداى دئ او تاسو ټول د هغه په وړاندي برابر ياست، هم د خدايانو تعدد مردود گڼي او هم له دې تعدد نه راولاړ شوى طبقاتي نظام، خو د شرك ځيلي ټولني سرداران، چي د معبوانو تعدد دوى ته د ټولني سرداري ورپه برخه كړې، د يوه معبود په ځاى د متعددو خدايانو په وجود ټينگاركوي، دوى له دين او مذهب هم د طبقاتي نظام د توجيه وسيله او د بقاء او دوام ذريعه جوړوي او خپلو پلويانو ته وايي: پرخپلو سابقه، له پلار نيكه نه راپاته معبوادانو صبر وكړئ! پيغمبر پر توحيد او د يوه معبود په عبادت اصراركوي، خو د شرك ځيلي ټولني سرداران او سالاران د شرك او متعددو خدايانو شعار پورته كوي! پيغمبران عليهم السلام توحيد د خلكو د نجات وسيله شمېري خو د كفر مشران شرك د خپل قدرت د بقاء راز بولي.

موږ ته رسول اللهﷺ لاربنوونه كوي چي له آذان نه وروسته دا دعاء وكړو:

اللهمَّ ربَّ هٰذه الدعوةِ التامَّة والصَّلاةِ القائمةِ آتِ محمداً الوسيلةَ والفضيلةَ، وابعثْه مَقاماً محموداً الذي وَعدْتَه*   متفق عليه

اې ربه! د دې بشپړي بلني او د دې اداء كېدونكي لمانځه ربه! محمدﷺ ته وسيله، فضيلت او لوړه درجه وركړه او په هغه ستايل شوي مقام ئې ببړته راژوندى كړه چي تا ئې وعده ورسره كړې ده.

وواياست: موږ پدې دعاء كي له الله تعالى د اسلام ستر پيغمبرﷺ ته كومه وسيله غواړو؟! الهي دربار ته مزيد تقرب او كه پر بل انسان توسل چي د ده او الله ترمنځ وسيله شي، سؤالونه ئې خداى ته ورسوي او د دعاء د اجابت لپاره ئې سفارش او شفاعت وكړي؟!! او دا هم وواياست چي له لاندي دوو تعبيرونو كوم يو له قرآن او احاديثو سره تطابق لري او كوم يو ورسره ټكر كوي:

وسيله يعنى له الله تعالى د مرستي په هيله په بل چا توسل او هغه د ځان او الله جل جلاله ترمنځ وسيله او واسطه گرځول، هغه مغيث او د مشكلاتو حلوونكى گڼل او د ده له لارى الله تعالى ته د سؤال او دعاء رسول!!

وسيله يعني الله ته په نېك عمل سره نږدېوالى.

راشئ وگورو چي د (وسيلي) لدغو دوو معانيو نه كومه يوه د اسلام له روح سره برابره ده؟ كه قرآنكريم ته په دقت سره ځير شو نو په هيڅ آيت كي به هم دا ونه مومو چي الله تعالى ته د تقرب

لپاره په ماسوی الله د توسل جواز ترې ثابت شي او صراحتاً یا اشارتاً پدې دلالت وکړي چې الله تعالی ته د رسېدو په لار کې داسې ساتونکي او څارونکي گمارل شوي چې لومړی باید دوی ته مراجعه وکړو، د دوی له لارې د الله دربار ته ځان ورسوو، خپل سؤالونه او عرائض د دوی په لاس د الله حضورته وړاندې کړو، که نه نو الله تعالی ئې نه قبلوي، د دې برعکس قرآنکريم په ټينگار سره وايي:

الله تعالی تاسو ته ستاسو د غاړې تر رگ هم درنږدې دئ.

الله تعالی دعاء قبلوي.

هرڅوك چې خدای ته رجوع وکړي توبه ئې قبلوي.

هر چا چې له خدای مرسته وغوښتله همغه ورته کافي دئ.

له خدای پرته تاسې بل ولي او مرستندوی نه لرئ.

يوازې د خدای عبادت وکړئ او يوازې له همغه مرسته وغواړئ.

خو دا خبره چې آيا د دې جواز شته چې له کوم ژوندي انسان د دعاء غوښتنه وکړو؟ هو، دا نه يوازې جائز ده بلکې الله تعالی د يوه مسلمان دعاء د بل په حق کې ژر قبلوي، الله تعالی د مور او پلار دعا، د دوستانو دعاء او د مسلمان له خوا بل مسلمان ته دعا، ژر قبلوي، خو پدې شرط چې له داسې چا نه دعاء وغوښتل شي چې ژوندی وي او د دعاء توان ولري، انسان له مرگ نه وروسته بل چا ته د دعاء وس او توان نه لري، بلکې په خپله د نورو دعاء ته محتاج وي، دا که هرڅوك وي او د هر څومره لوړ مقام خاوند وي. نه گورئ چې موږ د هر لمانځه په وروستی برخه کې محمد صلی الله عليه وسلم، ابراهيم عليه السلام او نورو صالحو بندگانو ته دعاء کوو او له لوی خدای ورته لوړې درجې غواړو.

د دعاء د الفاظو او طريقې په اړه هم بايد زموږ لپاره قرآنکريم او نبوي احاديث معيار وي، په قرآنکريم کې د ډېرو پيغمبرانو عليهم السلام دعاگانې رانقل شوې دئ، داسې دعاگانې چې پيغمبرانو عليهم السلام د خپلو مشکلاتو د حل لپاره د الله تعالی حضورته وړاندې کړې او رحيم خدای هغه قبولې کړې دي. زموږ اړتياوې، غوښتنې او سؤالونه به حتماً د الله تعالی د دغو غوره بندگانو د غوښتنو په څېر وي، بايد د هر ضرورت او مشکل د حل لپاره همغه لاره غوره کړو چې دوی غوره کړې، خپل عرائض په همغو کلماتو سره الله تعالی ته وړاندې کړو چې لدوی نه کوم يوه په خپلې دعاء کې کارولې. په قرآني دعاگانو کې له ورايه گورو چې په هرې دعاء کې په مستقيمه توگه الله تعالی ته خطاب شوی دئ، د هر څه سؤال مستقيماً او له کومې واسطې پرته مخامخ الله تعالی ته راجع شوی دئ.

مشرکين له الله تعالی پرته له نورو نه د مرستې غوښتلو د جواز په اړه وايي: موږ خو د دې شيانو عبادت نه کوو، فقط دوی د خدای په دربارکې خپل شفاعت کوونکي نيسو، دوی د خدای په وړاندې زموږ وسيله او شفيع دي، قرآن د دوی د دې ادعاء د ترديد لپاره فرمايي: آيا تاسې غواړئ د خپلو شفاعت کوونکو له لارې الله تعالی ته داسې څه ووايات چې هغه نه پرې پوهېږي؟!! په زمکه او يا آسمان کې له هغه نه پټ دي؟! په دنيا کې چې څوك د حاکم او پاچا په وړاندې د کوم کس شفاعت کوي نو ورته وايي: دا ښه سړی دئ، له تاسې سره اخلاص لري، څه جرم ئې نه دئ کړی، ستاسې معلومات د ده په اړه مکمل او دقيق نه دي، هغه د دې لايق ندئ چې سزا ورکړی شي او مجازات شي، بايد عفو ورته وشي، دا ستاسې او د نظام په گټه ده......... آيا فکرکوئ چې الله تعالی هم همداسې دئ لکه دا دنيوي پاچايان چې شفاعت کوونکي ئې د مجرم له حقيقي حالت نه

خبروي؟! آيا داسې څه شته چې له الله تعالى پټ وي؟! او بيا دا شفاعت كوونكي راشي او الله تعالى ته ئې په اړه معلومات وركړي ؟! الله تعالى لدې عيب پاك او له شريك نه بې نيازه دئ.

قرآن د هغه كسانو حالت څومره ښه ترسيم كړى چې پدې ډول شفاعت باور لري او خپل مزعوم شفاعت كوونكي ئې د الوهيت تر درجې پورى لوړ كړي دي، دا كسان به د قيامت په ورځ په حقيقت پوه شي او وبه ويني چې دوى په غلطه روان وو، د دې خيالي شفاعت كوونكو په اړه ئې باطل تصور درلود، هغه چې دوى په دنيا كې له الله تعالى سره **برابر او شريكان گرځولي وو، نه يوازې د شفاعت كولو توان نه لري بلكې** له دوى نه خپله بې زاري **اعلانوي او په خپله غلطۍ اعتراف كوي، قرآن فرمايي:**

تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ الشعراء: ٩٧-١٠١

قسم په خداى چې موږ په څرگند ضلالت او بې لارى كې وو چې تاسو مو له رب العالمين سره برابرگرځولي وئ، موږ بل چا نه يو بې لاري كړي مگر دغو مجرمينو، اوس نه شفاعت كوونكي لرو او نه ريښتيني دوست.

د قيامت په ورځ چې ټول حقائق به څرگند شي، وبه ليدل شي چې دا مشركه ډله او په مشركانه شفاعت باور لرونكي به په خپله خپل باورونه غلط **گڼي، ځانونه به گمراه بولي، اعتراف به كوي چې دوى خپل لويان د الوهيت درجې ته اوچت كړي وو او هغه كسان به مجرم شمېري چې دوى ئې بې لاري كړي وو او وبه وايي: اوس نه داسې شفيع** لرو چې د خداى په وړاندې زموږ **شفاعت** او مرسته كولى شي او نه داسې دوستان او اولياء چې گمان مو كولو دوى پر موږ او موږ پر دوى گران يو او د قيامت په ورځ به د الله په وړاندې زموږ حمايت او شفاعت كوي!!**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

٣٦- يقيناً هغه چې كافران شوي كه د زمكې ټول شته د دوى وى او دې ته ورته نور هم ورسره وى، ترڅو د قيامت د ورځې د عذاب په بدله كې ئې وركړي، ترې قبول به نشي او دوى ته به دردناك عذاب وي. ٣٧- غواړي به چې له اور ووځي خو ترې وتونكي به نه وي او دوى ته به دائمي عذاب وي.

(٣٦-٣٧)- په مخکنې آيت کې د مؤمنانو د دنيوي او اخروي بريا او فلاح لپاره درې اساسي عوامل په ګوته شول؛ تقوی، تقرب الی الله او جهاد فی سبيل الله، په دې آيتونو کې ويل شوي چې له ايمانه محروم کافران که له بلې هرې لارې وغواړي د سعادت دا مقام ترلاسه کړي او د قيامت د ورځې له عذابه وژغورل شي، دا هيله به ئې ترسره نشي، که څه هم د دنيا ټولې خزانې ئې په واك کې وي او همدومره نور هم ورسره وي، او دا ټول له دې عذابه د نجات لپاره فديه کړي، الله تعالی ئې نه ترې قبلوي، که هرې وسيلې ته د پناه وړلو له لارې وغواړي له دوزخ نه ووځي، د وتلو ټولې لارې به پر خپل مخ تړلې ومومي.

وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓاْ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

٣٨- او د غله او غلې لاسونه ورپرې کړئ، د لاسته راوړنو سزا ئې، الهي عبرت، او الله باحکمت عزتمن دئ.

(٣٨)- په پخوانی رکوع کې د شوکمارانو او داړه مارانو د سزا يادونه وشوه، دلته د غلا کوونکو سزا بيان شوې، دا د غله او غلې سزا ټاکي چې لاس ئې قطع شي، خو وايي چې دا د غلا د فعل سزا ده نه د غلا شوي مال سزا، او دا د عبرت لپاره ده، هم ده ته او هم نورو ته، (جزاءً بما کسبا نکالاً من الله) همدا مطلب افاده کوي، د آيت په پای کې ويل شوي چې الله باحکمت عزتمن دئ، ارتباط ئې د آيت له مخکنيو برخو سره له څو جهته دئ: قرآن معمولاً په دغسې مواردو کې د الله تعالی دا دوه صفتونه (عزيز او حکيم) راوړي او په دې سره مخاطب ته دا احساس ورکوي چې ستا معامله له عزتمن خدای سره ده، او د ده حکم او پرېکړې حکيمانه دي او ستا خير او مصلحت پکې مضمر دئ. د غلو د لاس پرې کولو حکم د حکيم خدای له لورې وضع شوی، دا يو حکيمانه حکم او پرېکړه ده، په ټولنې کې د غلاوو د خورېدو، د شخړو، جګړو او فتنو د راولاړېدو مخه نيسي. د عزيز صفت يا دې ته يوه لطيفه اشاره کوي چې دا قانون ستاسو د عزت ضامن دئ او يا دې ته چې دا د غلبې او اقتدار د وخت کار دئ، دا قانون هغه مهال پلی کېږي چې اقتدار د مسلمانانو په لاس کې وي. او دا ډېره مهمه مسئله ده، پيغمبر عليه السلام ته دا حکم نه د مکې په ديارلسو کلونو کې ورکړی شو او نه د مدينې په ابتدائي دور کې، دا حکم هغه مهال نازل شو چې په مدينې کې يوه مستقله اسلامي ټولنه جوړه شوه، په خپلو پښو ودرېده، د دښمن ډېر بريدونه ئې په شا وتمبول، دا ئې ثابته کړه چې له ځانه دفاع کولی شي، د دښمن د تېرې ګوابنونه پای ته رسېدلي وو، له دښمن ئې د حديبيې د معاهدې په ترڅ کې دا اعتراف ترلاسه کړی وو چې د دوی د مستقل موجوديت ومني، د نوي دين د پلويانو په توګه دوی ته د عمرې او طواف حق ورکړي، اوس د دې ټولنې بشپړ واك د مسلمانانو په لاس کې وو، نه ئې ځواکمن داخلي دښمنان درلودل او نه له بهر نه جدي ګوابن او خطر ورته متوجه وو،

دوى کولى شو چې قانون نافذ او مجرم مجازات کړي. د شرعي قوانينو نفاذ د مدني دور کار دئ نه د مکي دور، متأسفانه ځيني خلك دغو حقائقو ته له پام کولو پرته په يوې داسې ټولنې کې د شريعت او اسلامي قوانينو د نفاذ خبره او غوښتنه کوي چې هلته نه يوازې اقتدار د مسلمانانو په لاس کې نه دئ بلکې د اسلام داخلي دښمنان په مستقيمه توګه او بهرني دښمنان ئې په غيرمستقيمه توګه پرې حکومت کوي، دوى له داسې چا نه د غلو د لاس پرې کولو غوښتنه کوي چې هغه په خپله غل دئ، له دې الهي حکم سره د اسلامي هېوادو د اوسنيو واکمنانو د مخالفت لويه وجه دا ده چې دوى په خپله غله دي، له دغو غلو د شريعت د نفاذ غوښتنه کول يا د ناپوهانو کار دئ يا د ټګمارانو.

دې ته مو هم بايد پام وي چې اسلامي شريعت يو بشپړ او مکمل نظام دئ، يوه برخه ئې له بلې سره تړلې ده، يو قانون ئې د بل د پلې کېدو لپاره لار آواروي، يو ئې د ډېرو نورو قوانينو لپاره د بنسټ په توګه عمل کوي، کوم ترتيب او تسلسل چې د قوانينو د نفاذ په اړه په مدينه منوره کې مراعات شو، د هرې اسلامي ټولنې په جوړېدو کې بايد مراعات شي. دلته هم تاسو ګورئ چې لومړى د مسلح شوکمارانو او لوټمارانو يادونه شوې او د هغوى سزا بيان شوې او وروسته د غلو، د دې معنى هم دا ده چې اسلامي حکومت بايد لومړى د هغو چاره وکړي او بيا د دغو.

شريعت انسان ته دروند او پتمن مقام ورکړى، د ده پر مال، سر او عزت د هرراز تېري مخه نيسي، که چا د بل لاس قطع کړ نو شريعت حکم کوي چې يا به ئې لاس قطع کېږي او يا به پنځه سوه ديناره ديت ورکوي، خو که دغه لاس د بل پر حق تېري ته وړاندې شو، شريعت ئې د قطع کېدو وړ ګڼي، که څه هم ډېر لږ څه ئې غلا کړي وي.

بې دينه غربيان او د محرف بايبل پلويان پر اسلام اعتراض کوي چې ولې ئې د غله سزا د لاس قطع کول ښودلې؟ دا د تمدن او ترحم خلاف قانون دئ!! دوى ته په ځواب کې وايو:

١- راشئ وګورو چې ستاسو سپېڅلى کتاب بايبل د غلا سزا څه ګڼي، بايبل د عخان ګناه تر عنوان لاندې ليکي: ... خو اسرائيليانو ګناه وکړه... يوه کس د عخان په نامه د غنيمت له اموالو څه پټ کړي وو... او خداى د دغه کار په سبب پر ټولو اسرائيليانو غصه شو... يوشع د عاى ښار د نيولو لپاره درې زره کسان ولېږل...خو دوى ماته وخوړه او شپږ دېرش کسان ئې ووژل شوو...د اسرائيليانو لښکر له دې پېښې سخت ووېرېدل او خپله روحيه ئې له لاسه ورکړه...يوشع او نورو مشرانو له ويره خپلې جامې څيرې کړې،... يوشع خداى ته شکايت وکړ چې ولې دې موږ دلته راوستو تر څو د اموريانو په لاس ووژل شو؟...خداى ورته وويل: پاڅه، ولې داسې په خاورو پروت يې؟!!... اسرائيليانو خيانت کړى...د غنيمت مال ئې پټ کړى...که دا له منځه يو نه سئ نو زه به نور له تاسو سره نه وم...سبا ټول زما په وړاندې حاضر شئ چې زه ګناهګار در معرفي کړم...قوم قوم، قبيله قبيله او کورنى کورنى دې زما مخ ته تېرې شي تر څو هغه کس دروښيم چې غنيمت ئې پټ کړى... خداى هغه قوم، قبيله او کورنى او په دوى پورې مربوط هغه مجرم معرفي کړ، د ده له خيمې د غنيمت پټ کړى مال ترلاسه شو... اسرائيليانو دى او کورنى ئې رجم کړل او بيا ئې وسوزول... او د ډېرو ځلى ئې پرې جوړ کړ!!!

څو پوښتنې لرو:

آيا ستاسو خداى د يوه كس په خاطر ټول قوم ته سزا وركوي؟ هغه قوم ته چي نه په ګناه كي ورسره شريك دئ او نه ترې خبر؟ آيا دا لوى ظلم نه دئ؟

آيا عقل او عدل د دې اجازه وركوي چي د غنيمت له مال نه څه پټول داسي لوى جرم وګڼلى شي چي په سبب ئې مجرم او د ده كورنۍ رجم او وسوزول شي؟!! د بايبل پلويان خو نن په دې اعتراض كوي چي اسلام ولي د غله لاس **قطع كول جائز كړي، خو په خپله د معمولي غنيمت پټولو په وجه د يوه جنګيالي سوزول او رجم كول جائز ګڼي!!**

دا خو عجيب خداى دئ چي د غله د معرفي كولو لپاره به ټول خلك، صف صف، قبيله قبيله د ده تر مخ تېرېدل چي غل وپېژني او ترې راوئې باسي!!

فَمَن تَابَ مِنۢ بَعۡدِ ظُلۡمِهِۦ وَأَصۡلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيۡهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ

۳۹- نو كه چا له خپل ظلمه وروسته توبه وكړه او (ځان ئې) اصلاح كړ، نو يقيناً چي الله ئې توبه قبلوي، بې شكه چي الله مهربان بخښونكى دئ.

(۳۹)- په دې مبارك آيت كي د غلو په اړه ويل شوي چي كه توبه وكړي، له غلا لاس واخلي، ځان اصلاح كړي نو الله تعالى به ئې توبه قبوله كړي، الله مهربان بخښونكى دئ، د رحمت او پېرزويني لمن ئې پراخه ده او د مغفرت دروازه ئې د هر ګناهګار په وړاندي خلاصه، نه يوازي ګناه بخښي بلكي په توبه كوونكي ګناهګار د خپل رحمت پېرزوينه كوي.

په رښتيني توبې كي څو شيان شامل دي: غلاشوى مال خپل خاوند ته مستردول، له خپل كار ندامت ښودل او له الله تعالى مغفرت غوښتل.

أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٤٠﴾

٤٠- آيا په دې نه پوهېږې چي د آسمانونو او زمكي واكمني د الله ده، څوك چي وغواړي تعذيبوي ئې او چا ته چي ئې خوښه وي بخښنه ورته كوي او الله په هر څه ښه قادر دئ.

(٤٠)- الله تعالى د زمكي او آسمانونو ټولواك دئ، قانون وضع كول، سزا وركول او له سزا معافول د ده حق دئ، نه په واكمنۍ كي څوك ورسره شريك دئ، نه د قانون په وضع كولو كي،

نه د سزا په ټاکلو کي او نه د ګناهونو په بخښلو کي، نه يوازي تړلواك دئ بلكي د قدرت څښتن
هم دئ، هيڅوك نشي كولى د ده واك محدود كړي او د ده د احكامو د نفاذ په وړاندي خنډ شي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ لَا يَحۡزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡكُفۡرِ مِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا
بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَلَمۡ تُؤۡمِن قُلُوبُهُمۡۛ وَمِنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْۛ سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ
سَمَّٰعُونَ لِقَوۡمٍ ءَاخَرِينَ لَمۡ يَأۡتُوكَۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ مِنۢ بَعۡدِ مَوَاضِعِهِۦۖ
يَقُولُونَ إِنۡ أُوتِيتُمۡ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمۡ تُؤۡتَوۡهُ فَٱحۡذَرُواْۚ وَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ فِتۡنَتَهُۥ فَلَن
تَمۡلِكَ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔاۚ أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمۡۚ لَهُمۡ فِي
ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٤١﴾ سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ
أَكَّـٰلُونَ لِلسُّحۡتِۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُمۡ أَوۡ أَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡۖ وَإِن تُعۡرِضۡ
عَنۡهُمۡ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيۡـٔٗاۖ وَإِنۡ حَكَمۡتَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِٱلۡقِسۡطِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ
ٱلۡمُقۡسِطِينَ ﴿٤٢﴾

٤١- اې پيغمبره! هغه خلك چي په خولو ئې ايمان راوړى خو زړونو ئې ايمان نه دئ راوړى، په كفر كي د دوى تلوار دي هم تا غمجن نكړي او د هغو هم چي يهودان شوي، درواغو ته ښه غوږ نيوونكي او د هغو خلكو لپاره ښه اورېدونكي (يا جاسوسي كوونكي) چي لا تا ته نه دي راغلي، كلمې به له خپل خپل ځايه راوروسته اړوي، وائې به: كه دا دا دركړى شو، نو وائې خلئ او كه درنكړى شو نو ډډه ترې وكړئ، او الله چي په فتنه كي د چا اچول وغوښتل نو له الله هيڅ څه نشې ورته ترلاسه كولى، دوى همغه دي چي الله د دوى د زړونو پاكول نه دي غوښتي، دوى ته په دنيا كي رسوائي ده او په آخرت كي ورته ستر عذاب. ٤٢- درواغو ته ښه غوږ نيوونكي، د حرامو ډېر ډېر خوړونكي، نو كه درته راغلل يا د دوى ترمنځ پرېكړه وكړه او يا مخ ترې واړوه او كه مخ ترې واړوې نو هيڅ ضرر نشي دررسولى او كه پرېكړه دي كوله نو د دوى تر منځ عادلانه پرېكړه كوه، بې شكه چي الله عدالت كوونكي خوښوي.

(٤١-٤٢)- په دې مباركو آيتونو كې د قوانينو په وړاندې د منافقينو او د لارورکو اهل كتابو غبرگون په څو فقرو كې ښودل شوى:

- منافقين د يهودانو په څېر الهي احكامو ته په تسليمېدو کې لټ دي خو د کفر په لوري تلوار كوي. د دوى دا تلوار دې تا غمجن نه کړي.
- درواغو او د حقيقت خلاف خبرو ته ښه غوږ نيسي او مني ئې.
- د دښمن خبرو ته ښه غوږ نيسي او د هغه په وينا عمل كوي.
- په دين كې تحريف كوي، خلكو ته وايي: د دين د دغه او هغه حكم په اړه يوازې دا تفسير او تعبير ومنئ، له دې پرته بل تعبير او تفسير مه منئ، دا په داسې حال كې چې دوى د همدې احكامو په الفاظو كې داسې لاسوهنې کړې وي او داسې تأويل به ئې وړاندې کړى وي چې د دين له اصلي احكامو سره هيڅ اړخ نه لگوي.
- دوى په فتنه كې لوېدلي دي، زړونه ئې خيرن شوي، له الهي هدايت نه محروم دي، د هيڅ لارښوونه گټه نه وررسوي، الله تعالى به ئې په دنيا كې له سپكاوي سره او په آخرت كې له ستر عذاب سره مخامخوي.
- د حقيقت مخالفت كوي خو دروغجنې خبرې ډېر ژر مني.
- په حرامو اخته شوي، له حرامو لارو تغذيه كېږي، په دين كې د دې لپاره لاسوهنې كوي چې خلك وغولوي او له دوى نه څه وشكوي، دا حرامه لار د دوى د تغذيې وسيله ده.
- كه دوى خپلې شخړې د حل و فصل لپاره تا ته وړاندې کړې، ستا خوښه چې پرېکړه كوې كه مخ ترې اړوې، حالت او مصلحت ته په پام سره تصميم ونيسه، كه مخ ترې واړوې نو هيڅ ضرر نشي دررسولى او كه پرېکړه دې كوله نو د دوى تر منځ عادلانه پرېکړه كوه، كه څه هم دوى مسلمانان نه دي، خو ته د دوى ترمنځ په عادلانه پرېکړې مكلف يې.
- الله تعالى عدالت كوونكي خوښوي.

د بقرې سورې په (٧٧-٧٨) آيتونو كې د اهل كتابو د علماوو د دغه خصلت په اړه داسې ويل شوي: او له دوى نه يوه ډله داسې ده چې په خپلې ليكنې او كتاب خپلې ژبې داسې اړوي چې ته هغه د الله د كتاب يوه برخه وبولې، په داسې حال كې چې هغه د الله د كتاب برخه نه ده، دوى وايي: دا خبرې ټولې د الله له لوري دي په داسې حال كې چې د الله له خوا نه دي، په الله پورې دروغ تړي سره له دې چې ښه پوهېږي.

يعنى دا مكاره او ټگماره ډله خپلې ليكنې او خپلې خبرې د الله تعالى كتاب ته منسوبوي، خپل غلط او مغرضانه تفسير او تعبير ته الهي تعبير وايي، دوى دا غلطي قصداً او په لوى لاس كوي، ښه پوهېږي چې دا خبرې نه د الله تعالى په كتاب كې شته او نه د الهي كتاب معنى هغه ده چې دوى ئې وايي. په دې رنځ اخته كسان يا هغه خلك دي چې له دين ناوړه گټه پورته كول ورته په ميراث رسېدلي او يا هغه واكمنان دي چې له دين د خپل زعامت او واكمنۍ د اثبات لپاره وسيله جوړوي او دين د خلكو د غلامۍ آله گرځوي او يا هغه كسان دي چې غواړي پيغمبرانو عليهم السلام او ديني مشرانو ته د انتساب له لارې امتيازات لاسته راوړي.

وَكَيۡفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوۡرَىٰةُ فِيهَا حُكۡمُ ٱللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوۡنَ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۚ
وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٣﴾

٤٣- او څنګه به تا حکم ګرځوي حال دا چي لدوی سره خو تورات دئ چي د الله احکام په کي شته، بیا له دې سره سره مخ اړوي او دوی خو اصلاً مؤمنان نه دي.

(٤٣)- که دوی حق ته غاړه ایښودی او له زړه ئي دا غوښتلی چي منازعات او شخړي ئي د الله د دین مطابق حل و فصل شي، نو خپل مؤمن به کتاب به ئي شا ته نه غورځولو، په داسي حال کي چي دوی د الله په دین کي په دې خاطر تحریفونه کړي چي په احکامو ئي د عمل نه کولو لپاره ځان ته پلمي جوړي کړي، اوس به څنګه تا ته د دې لپاره مراجعه کوي چي د دوی شخړي او منازعات د الله د دین مطابق حل و فصل شي؟ تورات د دوی مخي ته پروت دئ، د الله تعالی حکمونه پکي بیان شوي، خو دوی له توراته مخ اړوي، دوی په هیڅ کتاب ایمان نه لري.

له دې آیتونو په ډېر صراحت سره معلومېږي چي په الهي کتاب د ایمان ادعاء یوازي په هغه صورت کي اعتبار لري چي په احکامو ئي عمل وشي، چا چي د الله تعالی په کتاب عمل ونه کړ، خپلي شخړي او منازعات ئې د الهي کتاب د احکامو مطابق حل و فصل نه کړل، د ایمان ادعاء ئې د الله تعالی په نزد هیڅ وزن او اعتبار نه لري.

إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞۚ يَحۡكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسۡلَمُواْ لِلَّذِينَ
هَادُواْ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلۡأَحۡبَارُ بِمَا ٱسۡتُحۡفِظُواْ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُواْ عَلَيۡهِ شُهَدَآءَۚ
فَلَا تَخۡشَوُاْ ٱلنَّاسَ وَٱخۡشَوۡنِ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗاۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾

٤٤- یقیناً چي دا تورات مو نازل کړ چي په هغه کي لارښوونه او رڼا ده، په دې سره هم هغو پیغمبرانو یهودانو ته پرېکړي اوروله چي مسلمانان ول او هم خدای پالونکو او علماوو په هغه څه چي د الله له کتابه ئې په حفاظت ګمارل شوي وو او پرې شاهدان ول، نو له خلکو مه وېرېږئ او له ما ووېرېږئ او زما پر آیتونو ناڅیزه بیع مه پېرئ او چا چي په ماانزل الله حکم ونکړ نو همدا دوی کافران دي.

(٤٤)- په دې مبارکو آيتونو کې لاندې لارښوونې موږ ته شوې:

• تورات يو لارښود الهي کتاب وو چې خلک ئې له تيارو ايستل او د نجات او سعادت روښانه لار ئې ورښوده.

• خدای او د ده دين ته منقاد انبياوو د يهودو تر منځ د دغه کتاب مطابق پرېکړې کولې. د يهودو خدای پالو علماوو او مذهبي شخصيتونو هم د دوی ترمنځ د دغه کتاب احکام پلي کول، په خپله هم د دې کتاب ساتونکي او د پلي کولو ئې عملي بېلګې ول، عملاً ورته منقاد ول او د دوی په عملي ژوند باندې دې کتاب داسې سيوری غوړولی وو چې د هر چا تر سترګو کېدو.

• تاسو هم بايد د مخکنيو انبياوو او خدای پالو علماوو په څېر عمل وکړئ، د خلکو له وېرې او د دنيوي ګټې په طمع الهي احکام شا ته مه غورځوئ.

• څوک چې د الله تعالی له لورې د لېږل شوي کتاب مطابق حکم ونه کړي، کافر دئ، د الله تعالی په نزد ئې د ايمان ادعاء هيڅ اعتبار او وزن نه لري.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ
وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ
كَفَّارَةٌ لَّهُۥ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

٤٥- او په هغه کې مو پر دوی دا فرض کړي وو چې نفس د نفس، سترګه د سترګې، پزه د پزې، غوږ د غوږ او غاښ د غاښ په بدل کې او پرهارونه به سره برابر (قصاص) کېږي. او چا چې وبخښو نو همدا ئې کفاره شوه او چا چې په ماانزل الله حکم ونکړ، همدا دوی ظالمان دي.

(٤٥)- په دې مبارکو آيتونو کې لاندې لارښوونې شوې:

• د قصاص په اړه د تورات احکام د قرآن له احکامو سره ورته وو، همدا چې نفس د نفس، سترګه د سترګې، پزه د پزې، غوږ د غوږ او غاښ د غاښ په بدل کې او پرهارونه به سره برابر (قصاص) کېږي.

• چا چې ضارب او جارح ته بخښنه وکړه، همدا ئې کفاره شوه.

• څوک چې په ما أنزل الله حکم ونه کړي ظالم دئ.

دلته څو وضاحتونه ضروري برېښي:

• بايبل د زخمونو په اړه يو ځل همغه خبره کوي چې قرآن کړې او وايي: نفس د نفس په بدل کې، سترګه د سترګې په بدل کې، غاښ د غاښ په بدل کې، لاس د لاس په بدل کې، پښه د پښې په بدل کې، داغ د داغ په بدل کې، زخم د زخم په بدل کې او وهل د وهلو په بدل کې، خو ورپسې بېرته تبعيض ته مخه کوي او ليکي: که چا خپل مريي يا وينځه په خپل ګوزار سره ړنده

کړه، نو د دې په بدل کې به ئې آزادوي، که ئې غاښ ورمات کړ د غاښ په بدل کې به ئې آزادوي!! عجیبه خو لا دا ده چې بابیل د حیواناتو د مجازات په اړه داسې وایي: که کوم غویی سړی یا ښځه په ښکر ووهي او وئې وژني نو دا غویی به رجم (په ډبرو ویشتل) کېږي او غوښه به ئې هم نه خوړل کېږي!! او خاوند به ئې بې ګناه ګڼل کېږي، خو که ئې مخکې هم داسې کار کړی وو او خاوند ئې ترې خبر وو او هغه ئې نه وو تړلی نو په دې صورت کې به غویی رجم کېږي او خاوند به ئې وژل کېږي!! مګر دا چې د مقتول خپلوان په دیت راضي شي!! خو که غویی کوم غلام یا وینځه په ښکر وهلو ووژني نو باید د دوی ارباب ته دېرش مثقاله سپین زر ورکړی شي او غویی دې ووژل شي!!

- په مخکني آیت کې ویل شوي چې څوك د الله تعالی له لوري د لیږل شوي کتاب مطابق حکم ونه کړي، کافر دئ، دلته ویل شوي چې ظالم دئ، وروسته ویل شوي چې فاسق دئ، د دې معنی څه ده؟ کوم یوه ته ئې کافر ویلی شو او چا ته ئې ظالم او فاسق؟ ځیني مفسرین دا درې حکمه کفارو ته راجع ګڼي، ځیني ئې د شخص په عقیدې پورې مربوط بولي او وایي چې که په ما انزل الله باور ونه لري کافر دئ، که باور ولري او حکم پرې نه کوي، نو ظالم او فاسق دئ، خو که لږ غور وکړو دا راته څرګنده کېږي چې حکم او قضاوت یا په اعتقادي مسائلو پورې مربوط وي، یا په حقوقي او یا په اخلاقي مسائلو پورې، که څوك په اعتقادي مسائلو کې په ماأنزل الله حکم ونکړي، کافر کېږي، په حقیقت به پرده اچوي او د هغه خلاف به حکم کوي، که په حقوقي قضایاوو کې په ما أنزل الله حکم ونکړي، خامخا به ظلم وکړي او د چا حق به تلف کړي، او که په اخلاقي مسائلو کې په ما أنزل الله حکم ونکړي، خامخا به اخلاقي حدود تر پښو لاندې کړي او فاسق به شي. دې ته مو باید پام وي چې قرآن د هغه چا ایمان هم د اعتبار وړ نه ګڼي چې د حکمیت لپاره طاغوتي محاکمې ته رجوع کوي، فرمایي:

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن

يَتَحَاكَمُوٓاْ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓاْ أَن يَكْفُرُواْ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا

النساء: ٦٠

آیا هغه دې ونه لیدل چې ګمان کوي هم پر هغه څه ایمان لري چې پر تا نازل شوي او هم پر هغه څه چې له تا نه مخکې نازل شوي، خو غواړي چې د تحاکم لپاره طاغوت ته ورشي، حال دا چې ورته امر شوی چې له هغه نه به انکار کوي او شیطان غواړي چې په ژورې تېروتنې سره ئې تېرباسي.

د دې آیت له مخې د هغه چا د ایمان دعوی د منلو نه ده چې طاغوت ته خپلې شخړې راجع کوي، څوك چې د طاغوت واکمنۍ ته غاړه ږدي او د خپلو مشاجراتو په اړه د هغه پرېکړې مني، هغه سخت تېروتی، شیطان دوکه کړی، د ایمان دعوی ئې د اعتبار وړ نه ده، حتی که په ځان ئې دا ګمان هم وي چې هم پر قرآن ایمان لري او هم پر مخکنیو کتابونو. تر څو چې ته له طاغوت نه انکار ونکړې الله تعالی ستا ایمان نه قبلوي.

همدارنګه قرآن په ډېر تأکید سره وایي چې د هغه چا ایمان هیڅ ارزښت نه لري چې پیغمبر

عليه السلام او د ده په لاس لېږل شوى دين د حكميت يوازينى مرجع نه ګڼي، فرمايي:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَرَجٗا مِّمَّا قَضَيۡتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسۡلِيمٗا ﴿٦٥﴾

النساء: ٦٥

نو نه، ستا په رب قسم چي تر هغه ئي ايمان نه دئ راوړى چي تا په خپلمنځيو شخړو كي حكم ونه ګرځوي، بيا ستا د پرېكړي په اړه په خپلو زړونو كي تنګوالى ونه مومي او په بشپړه توګه تسليم نه شي.
په دې آيت كي پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي: ترڅو چي د ايمان مدعيان تا په خپلو شخړو كي حكم ونه نيسي او بيا ستا په پرېكړي راضي نه شي او په خپلو زړونو كي هيڅ حرج احساس نه كړي او عملاً انقياد ونكړي، مؤمنان نه شي بلل كېدى او د ايمان ادعاء ئي نه شي قبلېدى. له دې آيت په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي د ايمان د قبلېدو لاندي شرائط دي:

- شخړي او منازعات شريعت ته محول كول.
- د اسلام په هري پرېكړي رضايت.
- او هر حكم ته ئي عملاً غاړه ايښودل.

د دې آيتونو په رڼا كي قضاوت كولى شو چي د قرآن پرېكړه به د هغه چا په اړه څه وي چي په طاغوتي محكمي كي ناست دئ او د ما أنزل الله خلاف حكم كوي؟ دا په هر صورت كي هم كافر دئ، هم ظالم دئ او هم فاسق.

وَقَفَّيۡنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡإِنجِيلَ فِيهِ هُدٗى وَنُورٞ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلۡيَحۡكُمۡ أَهۡلُ ٱلۡإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾

٤٦- او د دوى په پل مو عيسى د مريمي زوى ورپسي كړ، د هغه تورات تصديقوونكى چي له ده د مخه وو او هغه انجيل مو وركړ چي لارښوونه او رڼا په كي وه او د هغه تورات تصديقوونكى وو چي ترې د مخه وو او متقيانو لپاره لارښود او پند وو. ٤٧- نو د انجيل خاوندان دي په هغه څه حكم وكړي چي الله په كي نازل كړي او څوك چي په ما انزل الله حكم ونكړي نو همدا دوى فاسقان دي.

(٤٦-٤٧)- په دې آيتونو کې دا مطالب زموږ مخې ته ابښودل شوي:

- د يهودانو له مخکنيو پيغمبرانو وروسته عيسی عليه السلام د دوی د وروستي پيغمبر په توگه مبعوث شو، ده ته انجيل ورکړی شو، چې هم لاربښود وو او هم له تيارو نه د وتلو لپاره روڼ څراغ، هم ده د تورات تصديق او تأييد کولو او هم په خپله انجيل.
- مسيحيان په دې مأموره شوي وو چې خپلې شخړې به د هغو احکامو مطابق حل و فصل کوي چې په انجيل کې راغلي.
- څوك چې په ما أنزل الله حكم ونه كړي، فاسق دئ.

وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

٤٨- او تا ته مو دا په حق ولاړ کتاب رانازل کړ، د هغو کتابونو تصديقوونکی چې ترې د مخه وو او پرې احتواء کوونکی، نو د دوی ترمنځ په هغه څه حکم کوه چې الله نازل کړي او تا ته د راغلي حق په معامله کې د دوی د هوی او هوس متابعت مه کوه، ستاسو هر يوه ته مو خاص شريعت او تگلاره ټاکلې او که الله غوښتلی نو تاسو ټول به ئې يوه ډله گرځولي وئ، خو (غواړي) په هغه سره مو وآزمويي چې درکړي ئې دي، نو د ښېگڼو په لوري تلوار وکړئ، ستاسو ټولو ورتگ د الله لوري ته دئ، نو په هغه څه به مو خبر کړي چې اختلاف مو په کې کاوو.

(٤٨)- د دې مبارك آيت اساسي مطالب دا دي:

- محمد عليه السلام ته قرآن ورکړی شو، چې مخکني نازل شوي کتابونه تصديقوي، د هغوی په ټولو مطالبو احتواء لري. د الله تعالی له لوري نازل شوي کتابونه د اساسي مطالبو له پلوه ټول سره ورته دي، په قرآن کې ټول هغه اساسي مطالب راغلي چې په مخکنيو کتابونو کې راغلي وو.
- پيغمبر عليه السلام په دې مأموره شوی چې د خلکو ترمنځ د قرآن له احکامو سره سم حکم

وکړي، د دې معنی دا ده چې دا کتاب د حکمیت لپاره نازل شوی، د دې لپاره چې د خلکو ټول خپلمنځي منازعات د دغه کتاب مطابق حل و فصل شي. دا یوازې د تلاوت لپاره نه بلکې د تلاوت ترڅنګ د قضاوت او حکمیت لپاره راغلی.

• په هیڅ څه کې به د خلکو هوی او هوس او نفسي غوښتنو ته نه تسلیمیږې، داسې نه چې د دوی د خوشحالولو لپاره په کوم حکم عمل کول پرېږدې!

• الله تعالی د زماني په هر پړاو کې او هر امت ته د دوی له وضعیت او شرائطو سره سم هادي پیغمبر او لارښود کتاب لېږلی، دا الهي لارښووني دوه برخې لري: شریعت یعنې قوانین او ضوابط، او منهاج یعنې تګلاره او کړنلاره، داسې نه ده چې یوازې مقررات او قوانین لېږل شوي وي او د دغو مقرراتو او احکامو د تطبیق طریقه په خپله د خلکو خوښې ته پرېښودل شوې وي، بلکې د قانون تر څنګ دا هم ورته ویل شوي چې د ژوند لپاره به کومه تګلاره غوره کوي، الهي ادیان د انساني ژوند ټول اړخونه احتواء کوي او ټولو اړتیاوو ته ئې ځواب وایي.

• که الله تعالی غوښتلی ټول انسانان به ئې داسې پیدا کړي وو چې له فکري او اعتقادي پلوه په دوی کې هیڅ توپیر او اختلاف نه وی، د ټولو دین او مذهب یو وی، خو الله تعالی انسان داسې پیدا کړی چې کولی شي له دوو لارو یوه په خپله خوښه غوره کړي، له نورو مخلوقاتو د ده توپیر په دې کې دئ چې (اراده) او (اختیار) ورکړی شوی، (محکوم) او (مجبور) ئې نه دئ پیدا کړی، دغه (واک) او (اختیار) د ده د امتحان او آزمېښت مجال دئ، چې معلومه شي دی له خپل (اختیار) او (آزادي) نه څنګه استفاده کوي.

• الله تعالی په دې راضي کېږي چې انسان د ښېګڼو په لوري تلوار ولري، خپل استعدادونه، واك او اختیار په دې لار کې وکاروي.

• په پای کې د ټولو ورتګ د الله لوري ته دئ، په هغه څه به ئې خبر کړي چې اختلاف ئې په کې کاوو، د قیامت ورځ او مکافات او مجازات ئې د دې لپاره ټاکل شوي چې هر چا ته د خپل آزمېښت پاڼه په لاس کې ورکړی شي، د انسانانو ترمنځ د اختلافاتو حقیقت څرګند شي او هرڅوك د خپلې عقیدې او عمل حقیقي پایله او سزا وګوري.

وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَـٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾

٤٩- او دا چې د دوی ترمنځ په هغه څه پرېکړې کوه چې الله نازل کړي او د دوی د هوی او هوس متابعت مه کوه او په دې کې لدوی ځان ساته چې تا ته د الله له لوري د نازل شوو له کومې برخې دې واړوي، نو که ئې ډډه وکړه نوپه دې دې پوه وې چې الله غواړي د ځینو ګناهونو په وجه ئې په مصیبتونو اخته کړي او یقیناً چې د دغو خلکو

ډېرى فاسقان دي.

(٤٩)- دا مبارك آيت څو حقائق زموږ مخې ته ږدي:

• د پيغمبر عليه السلام او د ده د امت دنده دا ده چې په خپلمنځيو شخړو او منازعاتو او د ژوند په ټولو قضاياوو كې به د ماأنزل الله له مخې حكم كوي، د ژوند په هيڅ برخې او هيڅ قضيې كې به نه د خپل هوى او هوس تر اغېز لاندې قضاوت كوي او نه د نورو د نفسي غوښتنو تر اغېز لاندې، بايد سخت محتاط وي چې څوك ئې د الهي دين له كومې برخې انحراف ته ونه هڅوي، نه د چا د خوشحالولو لپاره او نه د چا د زور او ځواك له وېرې.

• څوك چې دې ته چمتو نه وي چې شخړې او منازعات ئې د الله تعالى د دين مطابق حل و فصل شي، د خپل جرم سزا به حتماً وګوري، په دنيا كې د ځينو ګناهونو نسبي سزا او په آخرت كې د ټولو ګناهونو بشپړه سزا.

• دې ته اهميت مه وركوئ چې څومره خلك ستاسو مخالفت يا ملګرتيا كوي، په دې بنياد خپل دريځ مه ټاكئ، داسې نه چې د اكثريت خلكو مخالفت په تاسو كې څه تشويش راپيدا كړي او د دين له كومې برخې نه لاس اخيستو ته مو وهڅوي، داسې نه چې د ډېرو خلكو د حمايت او تأييد ترلاسه كولو په موخه د دين په كوم حكم باندې عمل او حكم كول پرېږدئ، د خلكو ډېرى به داسې ومومئ چې په ګناهونو كې غرق دي او له خپل رب ئې عصيان كړى.

أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

٥٠- آيا د جاهليت پرېكړه لټوي، په داسې حال كې چې تر الله به د باور لرونكو لپاره څوك په حكم كولو كې غوره وي؟!

(٥٠)- دا آيت موږ ته ښيي چې په نړۍ كې دوه حكمونه، حكومتونه او قضاوتونه شته، يا د الله تعالى حكم او د الهي دين حكومت او يا د جاهليت حكم او د جاهليت د دور حكومت، انسان له دې دواړو پرته بل انتخاب نشي درلودى، يا به د الله تعالى حكم مني او يا به د جاهليت حكم ته غاړه ږدي، په يوه كې د الله تعالى كتاب او قانون حكومت كوي او بل كې د زور او ځواك خاوندانو هوى او هوس، چېرې چې د الله تعالى حكم نافذ نه وي او د ده دين حكومت نكوي، هلته د جاهليت قانون نافذ دئ، د زور د خاوندانو هوى او هوس حكومت كوي او محكمه ئې د جاهليت د دور محكمه ده. نو ځكه قرآن خپلو مخاطبينو ته وايي: آيا دوى د الله د حكم پر ځاى د جاهليت حكم لټوي؟! آيا تر الله تعالى د غوره حكم په لټه كې دي؟ الله تعالى د ايمان خاوندانو ته تر ټولو غوره حكم دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ

وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥١﴾

۵۱- اې مؤمنانو! يهود او نصارا په دوستۍ مه نيسئ، دوی په خپلو کې يو د بل دوستان دي او له تاسو چې چا لدوی سره دوستي وکړه، هغه به د دوی له ډلي وي او يقيناً چې الله د ظالمانو دا ډله هيڅکله نه هدايت کوي.

(۵۱)- په مخکنيو آيتونو کي د حکميت موضوع وڅېړل شوه او دا مطلب ئې په قاطع الفاظو توضيح کړ چي په الله تعالی د ايمان اساسي تقاضا دا ده چي مؤمنان به د ده دين د ژوند په ټولو قضاياوو کي د حکم په توگه مني او ټولي شخړي به دين ته راجع کوي، اوس د ايمان يوه بله اساسي غوښتنه توضيح کوي، چي هغه له کافرانو سره له موالات او دوستۍ نه ډډه او اجتناب کول دي، په دې آيت کي مؤمنانو ته ويل شوي چي يهود او نصارا په دوستۍ مه نيسئ، چا چي لدوی سره دوستي وکړه، د مؤمنانو له ډلي وتلي او د يهودو او نصاراوو په ډلي کي شامل شوی!!

تاسو پوهيږئ چي نصارا او يهود تر نورو ټولو خلکو له اعتقادي پلوه مسلمانانو ته ورنږدې دي، خو د همدوی په اړه هم حکم شوی چي دوستي به ورسره نه پالئ که نه نو د دوی له ډلي شمېرل کيږئ. د قرآن گڼ شمېر آيتونه په همدې مطلب تأکيد کوي او مسلمانان له کافرانو او مشرکينو سره له دوستۍ منع کوي.

په دې اړه څو اساسي خبري په پام کي ولرئ:

- **اسلام مسلمانان له دې نه منع کوي چي له خپلو کافرو خپلوانو سره د راکړې ورکړې او تگ راتگ مراوده ولري او حتی د حاجت په وخت کي مالي مرسته ورسره وکړي.**
- **له هغو کافرانو سره هم له دا راز معاملي نه دي منع شوي چي د مسلمانانو په ضد نه وي جنگېدلي، د دوی له دښمنانو سره ئې مرسته نه وي کړې، دوی ئې له خپل وطن نه نه وي ايستلي او د دوی په ايستلو کي ئې د دښمنانو مرسته نه وي کړې، لدوی سره ښېگڼه او د دوی په اړه د عدالت مطابق چلن کول له دې مقاطعې او عدم موالات سره تعارض نه لري.**

قرآن په دې اړه فرمايي:

تَبَرُّوهُمۡ أَن دِيَٰرِكُمۡ مِّن يُخۡرِجُوكُمۡ وَلَمۡ ٱلدِّينِ فِي يُقَٰتِلُوكُمۡ لَمۡ ٱلَّذِينَ عَنِ ٱللَّهُ يَنۡهَىٰكُمُ لَّا

فِي قَٰتَلُوكُمۡ ٱلَّذِينَ عَنِ ٱللَّهُ يَنۡهَىٰكُمُ إِنَّمَا ﴿٨﴾ ٱلۡمُقۡسِطِينَ يُحِبُّ ٱللَّهَ إِنَّ إِلَيۡهِمۡۚ وَتُقۡسِطُوٓاْ

يَتَوَلَّهُمۡ وَمَن تَوَلَّوۡهُمۡۚ أَن إِخۡرَاجِكُمۡ عَلَىٰٓ وَظَٰهَرُواْ دِيَٰرِكُمۡ مِّن وَأَخۡرَجُوكُم ٱلدِّينِ

﴿فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٩﴾

الممتنحه: ٨-٩

الله تاسو له هغو خلکو نه منع کوي چي د دين په وجه له تاسو سره نه وي جنګېدلي او تاسو ئې له خپل ټاټوبي نه وئ ايستلي، له دې چي ښېګڼه ورسره وکړئ او د قسط مطابق چلن ورسره وکړئ، يقيناً چي الله مقسطين خوښوي. خبره دا ده چي الله مو له هغو خلکو منع کوي چي د دين په وجه درسره جنګېدلي، تاسو ئې له خپل ټاټوبي ايستلي يئ او ستاسو په ايستلو کي ئې (د دښمن) مرسته کړي ده، له دې چي دوستي ورسره وپالئ، او چا چي لدوی سره دوستي وکړه همدا دوی ظالمان دي.

فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ فَيُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ نَٰدِمِينَ ٥٢

٥٢- نو هغه چي په زړونو کي ئې بيماري ده، ته به ئې ګورې چي د دوی په دوستئ کي به تلوار کوي، وايي به: د کومي حادثې له رارسېدو وېرېږو!! نو ښايي چي الله به له خپل لوري فتح او يا کوم بل څه راولي او په دې سره به په هغو خبرو پښېماني کوونکي شي چي په خپلو زړونو کي ئې پټولې.

---

(٥٢)- په دې مبارك آيت کي هغه څوك د بيمار زړه خاوند او منافق ګڼل شوی چي له دغو کافرانو سره دوستي کوي، ويل شوي چي د دغو بيمارو زړونو خاوندان په دې موخه دښمن ته د دوستئ پيغامونه لېږي چي د دښمن په ګټه د حالت له بدلېدو وېرېږي، غواړي دښمن له خپله اړخه مطمئن کړي، داسي څه وکړي چي که دښمن برلاسه کېږي نو ده او ګټو ته ئې څه ګواښ او خطر متوجه نشي، خو قرآن د دوی د زړه دغه پټ خباثت افشا کوي او فرمايي چي اميد دئ الله تعالی يا مسلمانانو ته پر دښمنانو فتح ورکړي او يا بل داسي حالت راولي چي منافقينو ئې د راتلو ګمان نه کولو، وضعيت د خپل منافقانه تصور او ګمان په خلاف وګرځي او په خپلو هغو پټو خبرو پښېمانه شي چي په زړه کي ئې ساتلې.

وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ إِنَّهُمۡ لَمَعَكُمۡۚ

حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَأَصۡبَحُواْ خَٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾

٥٣- او هغه چې ايمان ئې راوړى وايي به: آيا دا همغه دي چې د الله په نامه به ئې کلکې کلکې لوړې کولې چې دوى له شکه پرته له تاسو سره دي! عملونه ئې تباه شول نو له زيانمنو شول.

(٥٣)- په مخکنې آيت کې ويل شوي چې دا منافقين به په خپلو کړو په دنيا کې نادم او پښېمانه شي او په دې آيت کې د قيامت په ورځې د دوى وضعيت بيان شوى، هلته به مؤمنان په حيرت سره دوى ته ګوته نيسي او وايي به: آيا دا همغه خلك دي چې په دنيا کې به ئې کلکې کلکې لوړې کولې چې دوى د مسلمانانو ملګري دي، ټول عملونه ئې په هيڅ شمار شوي، د الله تعالى په وړاندې تش لاس او تور مخ ولاړ دي، خاسر او نامراده؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

٥٤- اې مؤمنانو! که له تاسو څوك له خپل دين څخه په شا شو نو الله به ډېر ژر داسې قوم راپيدا کړي چې دوى پر ده ګران وي او دى پر دوى ګران وي، پر مؤمنانو تواضع کوونکي او پر کافرانو ځان برګنونکي، د الله په لار کې به جهاد کوي او د هيڅ ملامتوونکي له ملامتولو به نه وېرېږي، دا د الله فضل دئ، هغه چا ته ئې ورپه برخه کوي چې دى ئې غواړي او الله پوه د وسعت خاوند دئ.

(٥٤)- دلته مؤمنانو ته دا ډاډ ورکړى شوى چې د منافقينو په بېلېدو او له کافرانو سره د دوى په ملګرتيا مه غمجن کېږئ، که څوك مسلمانان کمزوري وګڼي، د دوى له ملګرتيا لاس واخلي، مرتد شي، کافران ورته ځواکمن معلوم شي، هغوى ته د ذلت سر ټيټ کړي، نو الله تعالى به د دوى په عوض کې داسې مؤمنان راپيدا کړي چې دا صفات به لري:

- پر الله تعالى به ګران وي.
- دوى به له الله تعالى سره مينه لري.
- تر مؤمنانو به ځان لوړ نه ګڼي، هغوى ته به د حقارت په سترګه نه ګوري، کمزوري او ضعيف به ئې نه شمېري، هر يو به تر ځان لوړ او تر ځان زيات د عزت خاوند بولي.
- تر کافرانو به ځان لوړ ګڼي، د هغوى په وړاندې به سر نه ټيټوي، هغوى ته به د عزت او درناوي په سترګه نه ګوري.

- د الله تعالی په لار کې به جهاد کوي.
- د هيچا له ملامتولو به وېره نه لري، نه به د چا د تبليغاتو پروا کوي او نه ئې د سپکو سپورو خبرو.
- دا د الله تعالی فضل دئ، هغه چا ته ئې ورپه برخه کوي چې الله تعالی ئې د دې وړ ومومي.
- الله تعالی د پراخ فضل خاوند دئ او پوهېږي چې څوك د ده د فضل وړ او مستحق دئ.

دا مطلب په بل آيت کې داسې راغلی:

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ

الفتح: ٢٩

محمد د خدای رسول او هغه چې له ده سره دي پر کافرانو شديد دي او په خپلو منځونو کې مهربان.

ابو ذر ﷺ وايي: زما خليل ﷺ په اوو خبرو وګمارلم: له مسکينانو سره محبت او دوی ته نږدېوالی، دا چې تر ځان ټيټ ته (چې تر ما لږ څه په واك کې لري) وګورم نه هغه چا ته چې تر ما لوړ دئ، د خپلوۍ اړيکې ټينګې وساتم که څه هم مقابل لوری شا واړوي، دا چې له هيچا د کوم څه غوښتنه ونه کړم، دا چې حق ووايم که څه هم تريخ وي، دا چې د الله په لار کې د هيچا له ملامتولو وېره ونه لرم او دا چې لا حول ولا قوة إلا بالله ډېر ووايم، ځکه چې دا کلام له هغې خزانې دئ چې تر عرش لاندې ده.

عن أبي ذر قال: أمرني خليلي ﷺ بسبع: أمرني بحب المساكين والدنو منهم وأمرني أن أنظر إلى من هو دوني ولا أنظر إلى من هو فوقي وأمرني أن أصل الرحم وإن أدبرت وأمرني أن لا أسأل أحدا شيئا وأمرني أن أقول الحق وإن كان مرا وأمرني أن لا أخاف في الله لومة لائم وأمرني أن أكثر من قول لا حول ولا قوة إلا بالله فإنهن من كنز تحت العرش. اخرجه احمد

له عباده بن صامت روايت دئ چې وئې ويل: موږ له رسول الله ﷺ سره په دې بيعت وکړ چې واورو او اطاعت وکړو، په سختی، آسانی، هلته چې زړه مو غواړي او هلته چې زړه مو نه غواړي، په هغه حالت کې هم چې پر موږ بل ته ترجيح ورکړي، په دې چې له چارواکو سره په امورو کې نزاع ونه کړو، په دې چې چېرې وو حق به وايو او د الله په لار کې به د هيڅ ملامتوونکي له ملامتولو وېره نه لرو.

عن عبادة بن الصامت قال: بايعنا رسول الله ﷺ على السمع والطاعة في العسر واليسر والمنشط والمكره وعلى أثره

عليـنا و ان لا نـنـازع الأمـر اهلـه وعلـى أن نقـول بـالـحق أيـنمـا كـنـا لا نخـاف فـي الله لـومـة لائـم. رواه مسلم

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾

٥٥- ستاسو دوستان خو الله او پيغمبر ئې او هغه مؤمنان دي چې لمونځ کوي او زکات ورکوي په داسې حال کې چې رکوع کوونکي وي.

(٥٥)- دا مبارك آيت د هر مؤمن بنده ولي او دوست په دغو ذواتو كې راخلاصه كوي: الله تعالى، د هغه پيغمبر او هغه مؤمنان چې په انكسار او خشوع او خضوع سره لمونځ اداء كوي او زكات وركوي. د دې آيت مفهوم ډېر واضح او الفاظ ئې ډېره قاطع او پرېكنده دي، نه يهود او نصارا د مؤمنانو د دوستانو په لړ كې راځي او نه هغه چې ظاهر ئې د مسلمان دئ خو نه ئې لمونځ لمونځ دئ او نه ئې زكات زكات، هغه منافقين هم له دې جملې ايستل شوي چې لمونځ او زكات ئې د الله تعالى په وړاندې له ركوع او خضوع نه نشأت نه كوي. تاسو په مخكنيو آيتونو كې وليدل چې د يهودانو او نصاراوو تر څنگ د منافقينو يادونه هم شوې، د دوى ځينې خو داسې معرفي شوي چې مؤمنان به ئې حتى د قيامت په ورځ هم خپل ملگري گڼي، خو هلته به ورته څرگنده شي چې دوى مؤمنان نه ول. تاسو ته دا هم بايد معلومه وي چې د مؤمنانو د موالات او دوستى له فهرست هغه خلك هم ايستل شوي چې د محاربو كافرانو تر سلطې لاندې ژوند كوي، د النساء په سوره كې ويل شوي:

فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهۡدُواْ مَنۡ أَضَلَّ ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿٨٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

نو پر تاسو څه شوي چې د منافقينو په اړه دوه ډلې شوئ، حال دا چې الله تعالى دوى د خپلو لاس ته راوړنو په وجه رانسكور كړل، آيا غواړئ هغه څوك هدايت كړئ چې الله بې لارې كړل او الله چې څوك بې لارې كړي هيڅ لار به ورته ونه مومې. د دوى خوښه دا ده چې تاسو

هم داسي کافران شئ لکه دوی چي کافران شول، نو بيا به سره برابر شئ، نو تر هغه له دوی نه دوستان مه نيسئ چي د الله په لار کي هجرت وکړي، نو که ئې ډډه وکړه، نو وئې نيسئ او هر ځای چي ئې مومئ وئې وژنئ او مه له دوی نه کوم دوست نيسئ او مه کوم مرستندوی

له دغو دواړو آيتونو معلومېږي چي دلته بحث د هغو خلکو په اړه دئ چې د ايمان دعوی ئې کوله خو په دارالکفر کي پاته شوي او په داسي حال کي ئې مديني ته له راتلو ډډه کړې چي له يوې خوا د هجرت کولو امر ورته شوی وو او له بلي خوا په دې نتوانېدل چي هلته خپل ديني شعائر په ځرګنده توګه او په اطمئنان سره ترسره کړي، د هغو خلکو تر سلطې لانډې ئې **ژوند کولو ته دوام ورکړی چي له مسلمانانو سره جنګېدل، په دارالحرب کي د دوی د پاته کېدو اصلي وجه دا وه چي د خپل دين او ايمان په خاطر قربانۍ ته چمتو نه وو، دې ته تيار نه وو چي د اسلام لپاره له خپل کور، کلي نه ووځي، د کافرانو له سلطې آزاد شي او د اسلام** تر بېرغ **لاندي د ژوند کولو لپاره مديني ته راشي، نه مجبوريت منع کړي وو او نه ضعف او ناتوانۍ.**

ډېر ځله به له مجاهدينو سره دا اندېښنه راپيدا کېده چي که موږ د دښمن په کومي سيمي يريد کوو او هلته داسي مسلمانان وي او يا دښمن پر موږ حمله کوي او داسي کسانو په دې حملې کي برخه اخيستې وي او زموږ په لاس ووژل شي، زموږ حکم به څه وي او د دوی حکم څه؟ الله تعالی د دوی د دغي اندېښني د رفع کولو لپاره دا لارښوونه وکړه چي مهمي برخي ئې دا دي:

- **دا منافقين دي.**
- **د دوی په اړه اختلاف مه کوئ.**
- **د دوی عملونه داسي دي چي دارالايمان ته د راتلو وړ نه دي، الله تعالی د دې وړ ونه ګڼل چي ستاسو خوا ته ئې راولي، د اسلام په لوري د مخکي تلو په ځای د کافرانو تر سلطې لاندي پاته کېدو باندي راضي شول، الله تعالی پرېښودل چي په هغه کي نسکور شي.**
- **د دوی په اړه به ستاسو خپل منځي اختلاف څه ګټه ولري او څنګه به د دوی** د هدايت باعث شي، حال دا **چي الله تعالی ئې د هدايت وړ نه ګڼي او دا توفيق ئې نه دئ ورپه برخه کړی چي له هغه ناولي ډنډ نه راووځي؟!**
- **دوی خو دا خوښوي چي کاش تاسو هم د دوی په څېر وئ، تاسو هم له خپل ملك نه هجرت نه وی کړی. له نورو سره د ګډ ژوند کوم صورت مو راپيدا کړی** وی، نه هغوی **زموږ مزاحم کېدی او نه موږ د دوی. که موږ داسي ژوند کولی شو نو تاسو ئې ولي نه شئ کولی؟**
- **ترڅو چي دا خلك د الله په لار کي هجرت ونکړي، خپل اولياء او دوستان ئې مه ګڼئ.**
- **که له هجرت کولو ئې ډډه وکړه نو په نيولو او وژلو ئې هيڅ صرفه مه کوئ، د دښمن له ډلې ئې وګڼئ او همغه څه ورسره وکړئ چي له دښمن سره ئې کوئ، هيڅ يو ئې مه خپل دوست ګڼئ او مه د مرستي طمع ترې کوئ.**

شيعه د مائدې د سورې د دغه آيت په اړه هم عجيب او د حيرت وړ تعبير او تأويل لري، وايي چي دا آيت د علي ﷺ د ولايت او امارت په اړه نازل شوی**!!** له ولي نه په دې آيت کي مراد ولي الامر او امير دئ، وايي چي علي ﷺ په جومات کي لمونځ کولو، د رکوع په حالت کي وو چي يوه

سؤالگر غږ کړ، ده په اشاره سره هغه يوه کړ چي راشي او د ده گوتي واخلي، خپله گوتي ئي ورکړه او دا آيت د همدې قضيې په اړه نازل شو!! ډېره عجيبه ده چي څوك د قرآن د يوه څرگند آيت په اړه د داسي تأويل جسارت کوي!! دې جنابانو ته څو خبري لرو:

الله تعالى ستاسو په شان نه دئ چي تقيه وکړي او د چا له وېري خپله خبره په څرگندو الفاظو ونه کړي، که علي ﷻ ئي د مسلمانانو د ولي الامر په توگه ټاکلی نو د ده په اړه به ئي په قرآن کي همداسي په وضاحت سره امر کړی وو لکه چي د هارون عليه السلام په اړه ئي وضاحت کړی.

دلته خو د بحث موضوع له کافرانو سره عدم موالات ده، نه د مسلمانانو د ولي الامر ټاکنه او انتخاب، نه له دې مخکي او نه هم وروسته داسي څه مومو چي د اميرالمؤمنين له ټاکلو او انتخاب سره ارتباط ولري.

دلته خو مؤمنانو ته ويل شوي چي ستاسو دوست او دوستان او اولياء؛ الله، د ده پيغمبر او هغه مؤمنان دي چي په خضوع سره لمونځ کوي او زکات ورکوي، په علي ﷻ دا د جمعي صيغه څنگه تطبيقوئ؟

که تاسو له رکوع کوونکو نه دا مطلب اخلئ چي د رکوع په حالت کي لمونځ کوي او زکات ورکوي، يا ستاسو په تعبير د رکوع په حالت کي زکات ورکوي، نه خو لمونځ د رکوع په حالت کي ترسره کېدی شي ځکه لمونځ د رکوع ترڅنگ ډېر نور حرکات هم لري، او نه زکات د رکوع په حالت کي ورکول کېږي، زکات خو يوه فريضه ده، حکومت ته ورکول کېږي نه سؤال کوونکو ته، که تاسو تکلف کوئ او زکات د صدقې او خيرات په نامه اخلئ، نو علي ﷻ به ولي د رکوع په حالت کي دا کار کولو، آيا دا د علي ﷻ په اړه منئ چي هغه په خپل لمانځه کي له خپلو الفاظو دومره غافل وو چي حتی د رکوع په حالت کي ئي د سؤال کوونکي غږ واورېدو، بيا ئي هغه ته اشاره وکړه، بيا ئي گوتي راوايستله او هغه ته ئي ورکړه او دا ټول کارونه ئي د رکوع په حالت کي وکړل!! ولي به ئي په دې وخت کي دا کار کاوو؟ آيا له لمانځه وروسته ئي دا کار نشو کولی؟

د شيعه گانو اصلي ستونزه دا ده چي يوه غلطه او بې بنسټه انگېرنه ئي خپله کړې، دا انگېرنه چي امارت د علي ﷻ او د ده د اولاد منصوصي حق دئ، د دې غلطي انگېرني د اثبات لپاره دلائل لټوي، په قرآن کي د دې لپاره نه صريحاً څه مومي او نه تلويحاً او اشارتاً، هڅه کوي د بې بنسټو رواياتو په مرسته خپله غلطه ادعاء ثابته کړي. که څوك ورته ووايي: امارت خو به په هغه صورت کي د دوی منصوصي حق وو چي په دې اړه کوم نص موجود وی، که داسي نص وی نو علي ﷻ به څنگه تر ځان نه مخکي له دريو خلفاوو سره بيعت کاوو؟ صحابه وو به څنگه د نص په شته والي کي له ده پرته له بل چا سره بيعت کاوو؟ د دې پوښتنو په ځواب کي وايي: علي عليه السلام! تقيه کوله!! او د صحابه وو په اړه وايي چي له دريو پرته نور ټول منافق شول!! گورئ چي ړوند تعصب انسان کوم ځای ته رسوي، يوازي يو بې دينه او منافق انسان د علي ﷻ په اړه دا غلطه وينا او د هغو صحابه وو په اړه چي قرآن د دوی ستاينه کړي، داسي جسارت کولی شي!! پيغمبر عليه السلام د مديني د انصارو په اړه فرمايي: که د نړۍ ټول خلك په يوې وادي کي او انصار په بله وادي کي وي، زه به له انصارو سره وم!! که د هجرت خبره نه وی نو زه به له انصارو وم.

عن النبيّ لو أن الأنصار سلكوا واديا أو شعبا لسلكت في وادي الأنصار ولولا الهجرة لكنت عن أبي هريرة ﷺ: امرأ من الأنصار. رواه البخاري و احمد

څوك چې خپل ايمان ته په ارزښت قائل وي په دې پوهېږي چې په ده باندې د صحابه وو څومره لوى حق دئ، كه دوى نه وى خداى خبر چې موږ او زموږ پلرونه به په كوم دين او مذهب وو، د بتانو عبادت به مو كولو كه د اور؟! دا دوى وو چې اسلام ئې ترموږ پوري راورساوو، له مديني تر ايران، افغانستان، هند او ماوراء النهر پوري ئې توره په لاس، د اسلام تر بيرغ لاندې مزلونه كول او د دې اوږدې لار لوېښت لوېښت د دوى په وينو سره كېده، دا ټولي قربانى ئې د پيغمبر عليه السلام له رحلت نه وروسته وركړې دي، ايراني شيعه وو ته وايو: تاسو د عمر ﷺ د خلافت په دوران كي د كسرى له استبدادي او فرعوني واكمنى نه او د اور له عبادت وژغورل شوئ، په كار خو دا وه چې تاسو تر علي ﷺ نه زيات د ده درناوى كولى!! يوازې يو ناسپاسه انسان به د دغو صحابه وو احسان هېروي.

ابن كثير د دغه آيت په اړه ليكي: وقوله تعالى: { إنما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا } أي ليس اليهود بأوليائكم بل ولايتكم راجعة إلى الله ورسوله والمؤمنين وقوله { الذين يقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة } أي المؤمنون المتصفون بهذه الصفات من إقام الصلاة التي هي أكبر أركان الإسلام وهي عبادة الله وحده لا شريك له وإيتاء الزكاة التي هي حق المخلوقين ومساعدة للمحتاجين والمساكين وأما قوله { وهم راكعون } فقد توهم بعض الناس أن هذه الجملة في موضع الحال من قوله { ويؤتون الزكاة } أي في حال ركوعهم ولو كان هذا كذلك لكان دفع الزكاة في حال الركوع أفضل من غيره لأنه ممدوح وليس الأمر كذلك عند أحد من العلماء ممن نعلمه من أئمة الفتوى وحتى إن بعضهم ذكر في هذا أثرا عن علي بن أبي طالب أن هذه الآية نزلت فيه وذلك أنه مر به سائل في حال ركوعه فأعطاه خاتمه

او دا الله تعالى دا قول چي (إنما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا)، په دې معنى دئ چي يهودان ستاسو اولياء او دوستان نه دي، بلكې ستاسو دوستي الله، د ده رسول او مؤمنانو ته راجع ده، او دا قول ئې چي (الذين يقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة)، په دې معنى دئ چي هغه مؤمنان ستاسو اولياء دي چي په دغو صفاتو متصف دي، د لمونځ اقامه چي د اسلام تر ټولو ستر ركن او يوازې د هغه الله تعالى عبادت دئ چي هيڅ شريك نلري، او د هغه زكات وركړه چي د خلكو حق او له محتاجانو او مسكينانو سره مرسته ده، خو دا قول ئې چي (وهم راكعون)، ځيني خلك په دې توهم كي پرېوتي

چي دا فقره د زكات وركوونكو حال بيانوي، يعني د ركوع په حالت كي زكات وركوي!! كه داسي وی نو د ركوع په حالت كي زكات وركول به تر بل حالت نه غوره كار گڼل شوی وو، خو حقيقت داسي نه دئ، له اهل فتوی او اهل رأی علماوو نه چي موږ ئې پېژنو د هيچا له نظره خبره داسي نده، او حتی څينو ئې په دې اړه له علي ابن ابي طالب نه د دې آيت په اړه داسي روايت هم ذكر كړی چي گواكي دا آيت د ده په ارتباط نازل شوی، او دا هغه مهال چي دی په ركوع كي وو او يو سؤالگر ئې خوا ته تېر شو، او ده خپله گوتې وركړه!!

دا وروستی آيت پورتنی مطلب مزيد توضيح كوي او ښيي چي په پورتني آيت كي له (الذين آمنو) مراد ټول مؤمنان دي:

وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾

٥٦- او څوك چي له الله او د ده له پيغمبر او مؤمنانو سره دوستي كوي نو بې شكه چي همدا د الله حزب غالب دئ.

(٥٦)- دلته د الله تعالی مؤمنو بندگانو ته د حزب الله نوم وركړی شوی، او ويل شوي: د الله تعالی حزب له هغو كسانو جوړ شوی چي دوستي ئې يوازي له الله تعالی، د ده له پيغمبر او مؤمنانو سره وي، دا حزب فاتح او غالب دئ او الله تعالی ئې د غلبې ذمه وال.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمۡ هُزُوٗا وَلَعِبٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَٱلۡكُفَّارَ أَوۡلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوٗا وَلَعِبٗاۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡقِلُونَ ﴿٥٨﴾

٥٧- اې مؤمنانو! له هغو چي تر تاسو د مخه كتاب وركړی شوی او ستاسو دين ئې په ټوكو او لوبو نيولی او له كافرانو دوستان مه نيسئ او له اللهووېرېږئ كه مؤمنان یاست. ٥٨- او كله چي د لمانځه لوري ته بلنه وركوئ ملندي پرې وهي ، دا له دې كبله چي دوی بې عقله خلك دي.

(٥٧-٥٨)- د مخكني بحث په لړ كي يو ځل بيا او په مزيد تفصيل او وضاحت سره ويل شوي چي څوك ستاسو دين ته په سپكه سترگه گوري، كه له اهل كتابو وي او كه له نورو كافرانو، دوستي ورسره مه پالئ، لدوی نه وېره بايد د دې باعث نشي چي دوستي ورسره وپالئ او پر خپل دين د دوی تېری او استهزاء وزغمئ، له الله تعالی ووېرېږئ كه واقعاً ايمان لرئ. د دې معنی دا ده چي له كافرانو سره د دوستی وجه يا لدوی نه وېره ده او يا خپل دين ته د داسي ارزښتمندي شتمنی په

سترګه نه کتل چې د هيچا تېرى پرې ونه زغمي. که ته پر خپل عزت تېرى نشي زغملى، پر خپل مال او اولاد تيرى نشې زغملى، که ايمان لرې نو پر خپل دين او ايمان به هم تر دې زيات غيرت کوې او د هيچا تېرى او استهزاء به نه زغمې او په داسې حال کې به له چا سره دوستي نه پالې چې هغه په دين او د دين په کوم رکن باندې ملنډې وهي.

پر آذان باندې استهزاء او ملنډې د هغه چا کار ګڼل شوى چې بې عقله دي، ځوك چې عقل لري پوهېږي چې په دې آذان کې څومره مهم الفاظ راغونډ شوي او د انسانانو په ژوند کې ئې اغېز او تأثير څومره ژور دئ، دا آذان د ورځې پنځه ځلې خلکو ته خپل رب وريادوي، دا د هر طاغوت له بندګى نه د آزادۍ اعلان دئ، دا اعلان هره ورځ خلك په خپلو کې راغونډوي، د دوى خپلمنځي اړيکي ټينګوي، د يوه بل له حالت نه د خبرېدو موقع په لاس ورکوي، چې په دې آذان سره د يوې محلې خلك، هره ورځ پنځه ځله راغونډېږي، په هري اونى کې د يوې منطقي خلك يو ځل اجتماع کوي، په کال کې دوه ځله د يوې لويې ساحې اوسېدونکي په يوې ستري غونډې کې د اختر په شان دوو خاصو ورځو کې غونډه کوي او پدې اجتماعاتو کې ټول په منظمو ليکو کې د يوه بل څنګ ته، يوې قبلې ته مخه کوي، د واحد رب په وړاندې ودرېږي، په يوه امام پسې اقتداء کوي، د هغه په قومنده، لاسونه الله جل جلاله ته د تسليمى په نامه پورته کوي، لاس تړلي ودرېږي، رکوع او سجده کوي، په خپلو حرکاتو کې له امام نه مخکې وروسته کېدل ګناه ګڼي، په خپلو منځونو کې معمولي فاصله او ډېره کمه اندازه له يوه بل نه وروسته مخکې ودرېدل غلطي شمېري او له هغه نه ډډه کوي، دا ظاهري منظم حرکات له ژور فکري او معنوي احساس او يووالي سره توأم تر سره کېږي، د جمعې په هره اجتماع او د اختر په غونډو کې امام مکلف دئ جامع او لاربښوونکې وينا وکړي او مقتدي مکلف دئ په ډېر غور او دقت سره هغه واوري، د دولت رئيس مکلف دئ چې په مرکز کې په خپله د دغو اجتماعاتو رياست وکړي او شخصاً د لمانځه امامت وکړي او په لري ځايونو کې د ده کفيل دا کار ترسره کړي. پدې سره چې د خلکو ترمنځ د يووالي، د مشرانو او کشرانو ترمنځ د بعد او فاصلې ختمولو، د يوه بل له حالت نه د خبرېدو، د محل، منطقې، ساحې او هېواد او نړۍ په وضعيت د پوهېدو، او سترو سترو اجتماعي کارونو ته د ولس د چمتو کولوکوم کار کېدى شي له بلې هيڅ لارې ممکن نه دئ.

تاسو چې د نړۍ د ډېرو منظمو، ځواکمنو، سياسي او انقلابي احزابو، تنظيمي او تربيتي پروګرامونه او د حزبي جلسو څرنګوالى لدغه څه سره چې اسلام وضع کړي، مقايسه کړئ نو هلته د آذان، لمانځه او جماعت په اهميت پوهېدى شئ، دا د جماعت لمونځونه په حقيقت کې د حزب الله ورځنى، اونيزې او کلنى حزبي جلسې دي.

قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ هَلۡ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنۡ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ
مِن قَبۡلُ وَأَنَّ أَكۡثَرَكُمۡ فَٰسِقُونَ ٥٩

٥٩- ووايه: اې اهل کتابو! آيا له دې پرته د بل څه لپاره موږ عيبجن ګڼئ چې موږ هم پر الله ايمان راوړى او هم پر هغه څه چې موږ ته نازل شوى او هم پر هغه څه چې له دې د مخه نازل شوى او د دې لپاره چې ستاسو اکثريت فاسقان دي.

(٥٩)- دلته له مسلمانانو سره د اهل كتابو مخالفت او پر اسلام او مسلمانانو د دوى استهزاء او تمسخر ته د يوه حيرانوونكي عمل په توگه كتل شوي، دا ځنگه او ولي دوى له مسلمانانو سره په داسي حال كي مخالفت ته ملا تړلي چي مسلمانان پر همغه الله تعالى ايمان لري چي دوى هم د ايمان دعوى پرې لري، مسلمانان په ټولو الهي كتابونو ايمان لري، د قرآن په شمول په تورات او انجيل باندي، په قرآن كي خو د انجيل او تورات تأييد او تصديق شوى، په كار خو دا وه چي اهل كتابو د اسلام درناوى او له مسلمانانو سره ملگرتيا كولى، تر نورو د مخه دوى دا دين منلى او تأييدولى، عجيبه ده چي دوى د تأييد او منلو پر ځاى د مخالفت لپاره ملا تړي، د دوى د مخالفت ستره وجه دا ده چي په فساد او فسق كي تر ستوني غرق دي، د نېكانو شته والى په خپلي خوا كي نشي زغملى.

قُلۡ هَلۡ أُنَبِّئُكُم بِشَرّٖ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ ٱللَّهِۚ مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيۡهِ وَجَعَلَ مِنۡهُمُ ٱلۡقِرَدَةَ وَٱلۡخَنَازِيرَ وَعَبَدَ ٱلطَّٰغُوتَۚ أُوْلَٰٓئِكَ شَرّٞ مَّكَانٗا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

٦٠- ووايه: آيا په هغه مو خبر كړم چي تر دې ئې د الله په وړاندي سزا ډېره بده ده؟ هغه چي الله رټلي، غضب ئې پرې كړى او لدوى ئې بيزوگاني، خنزيران او د طاغوت بندگان جوړ كړل، دوى د دريځ له مخي ډېر بد او له سمي لاري ډېر تېروتي دي.

(٦٠)- تاسو پر مسلمانانو استهزاء كوئ، د هغوى ديني شعائرو ته په سپكه سترگه گورئ، آيا هغه خلك دروښيو چي د الله تعالى په نزد تر ټولو بد دي؟ دا هغه دي چي الله تعالى پرې لعنت ويلى، پر خپل غضب ئې اخته كړي، د بيزوگانو او خنزيرانو په څېر ئې مسخ كړل، او هغه چي د طاغوت بندگي ئې وكړه. دا هغه څه دي چي يهودان پرې اخته شوي، دوى څنگه ځان ته د دې حق وركوي چي مسلمانانو ته په بده سترگه وگوري او ځان تر دوى غوره وگڼي؟!! دوى خو هغه خلك دي چي الله تعالى له خپل رحمته بې برخي كړل، د خپل رحمت دروازه ئې د دوى پر مخ وتړله، خپل غضب ئې پرې نازل كړ، د بيزوگانو په څېر يو مقلد قوم ترې جوړ شو او الله تعالى د بيزوگانو په څېر مسخ كړل، په فحش او گنده كارونو كي د خنزيرانو په څېر شول او الله تعالى د خنزيرانو په څېر مسخ كړل، د هر طاغي او باغي واكمن په وړاندي ئې د غلامى او بندگى سر ټيټ كړ او ذلت ته ئې غاړه كېښوده، داسي ذليل او پرېوتى قوم څنگه پر عزتمنو مسلمانانو استهزاء كوي؟!!

اما دا چي آيا بيزوگاني او خنزيران د مسخ شوو يهودانو له نسله دي كه نه؟ لاندي دوه روايتونه حقيقت توضيح كوي:

عن ابن مسعود قال: سئل رسول اللهﷺ عن القردة والخنازير: أهي مما مسخ الله ؟ فقال [إن الله لم يهلك قوما أو لم يمسخ قوما فيجعل لهم نسلا ولا عقبا وإن القردة والخنازير كانت قبل ذلك. **مسند احمد بن حنبل**

له ابن مسعود ﷻ روايت دئ چي له رسول اللهﷺ د بيزوگانو او خنزيرانو په اړه پوښتنه وشوه چي آيا دا همغه دي چي الله تعالی مسخ کړي؟ وئې فرمايل: الله تعالی هيڅ قوم داسي نه هلاکوي يا ئې نه مسخ کوي چي بيا ئې نسل يا پاته شوني وي، بيزوگاني او خنزيران تر دې د مخه موجود وو.

عن ابن مسعود قال : سألنا رسول اللهﷺ عن القردة والخنازير: أهي من نسل اليهود؟ فقال [لا إن الله لم يلعن قوما قط فيمسخهم فكان لهم نسل ولكن هذا خلق كان فلما غضب الله على اليهود فمسخهم جعلهم مثلهم. رواه احمد

له ابن مسعود ﷻ روايت دئ چي له رسول اللهﷺ مو وپوښتل: آيا بيزوگاني او خنزيران د يهودانو له نسله دي؟ وئې فرمايل: الله تعالی پر هيڅ قوم لعنت نه وايي او نه ئې مسخ کوي چي بيا ئې نسل وي، خو دا مخلوقات تر دې د مخه موجود وو، کله چي الله تعالی پر يهودانو لعنت ووايو د دوی په څېر ئې مسخ کړل.

وَإِذَا جَآءُوكُمۡ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُواْ بِٱلۡكُفۡرِ وَهُمۡ قَدۡ خَرَجُواْ بِهِۦۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا كَانُواْ يَكۡتُمُونَ ﴿٦١﴾

٦١- او چي درته راشي وايي: ايمان مو راووړی، حال دا چي له کفر سره راننوتي او له همدې سره بېرته وتلي او الله په هغه څه ډېر ښه پوهيږي چي پټوي ئې.

(٦١)- دلته د اهل کتابو منافقت په ډېره اغېزمنه توګه انځور شوی، کله چې به د پيغمبر عليه السلام حضور ته راغلل يا به له نورو مسلمانانو سره مخامخ شول نو ويل به ئې: موږ هم ستاسو په څېر ايمان لرو، په دغو خبرو چې تاسو ئې کوئ موږ هم باور لرو، پداسې حال کې چې کافر به راغلل او کافر به ووتل، نه ئې له دې مخکې په دغو حقائقو ايمان درلود او نه به ئې اوس او له ملاقاته وروسته ايمان راوړی وو، د الله تعالی په نزد کې نه د دوی مخکنی ايمان اعتبار لری او نه اوسنی، د الله تعالی دا پرېکړه د دوی هغو پټو خبرو ته په پام سره شوې چې دا منافقين ئې پټوي، ايمان چې کومې غوښتنې لري دوی ئې ترسره کولو ته چمتو نه دي، په خوله خو د ايمان ادعاء کوي خو په زړونو کې چې څه لري هغه ټول د ايمان منافي دي. په وروستي آيت کې به وګورئ چې د دوی دا د ايمان منافي اعمال کوم کوم دي.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

٦٢- او ډېری به ئې وګورې چې په ګناه، تېري او د حرامو په خوړلو کې تلوار کوي، څومره بد دئ هغه څه چې دوی ئې کوي.

(٦٢)- دلته د ايمان منافي درې ستر ستر کارونه په ګوته شوي:

- په ګناه کې تلوار.
- د بل پر حق تېري او تجاوز کې تلوار.
- د حرامو په خوړلو کې تلوار.

له دغو بدو کړو وړو سره سره به الله تعالی څنګه د دوی د ايمان دعوی قبلوي؟

لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

٦٣- ولې ئې خدای پالونکي او علماء د ګناه له وينا او د حرامو له خوړلو نه منع کوي؟! ډېر بد دئ هغه څه چې دوی ئې کوي.

(٦٣)- د دوی د علماوو او مشائخو حالت هم داسې دئ چې نه خلك له بدي او غلطي وينا منع کوي او نه د حرامو له خوړلو، د چا په ښه او بد کار نلري، له بدو نه حساسيت پکې مړ شوی او له وضعيت سره ئې روغه جوړه کړې، د حکامو په خدمت کې دي، په يوه مفسد او ګنهګار قوم کې هغه څوك د منلي عالم او پير په نامه شهرت مومي چې د عام ولس په څېر وي، د دوی د خوښې

خبري کوي، نه د غلطي وينا مخالفت کوي او نه سمي او حق وينا ته خلك رابلي، له حکامو سره ئي لاس يو کړی وي، د کومي ټولني علماء او مشائخ چي داسي وي، حکام او عام ولس به ئي څنگه وي؟

وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغۡلُولَةٌۚ غُلَّتۡ أَيۡدِيهِمۡ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْۘ بَلۡ يَدَاهُ مَبۡسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيۡفَ يَشَآءُۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ طُغۡيَٰنٗا وَكُفۡرٗاۚ وَأَلۡقَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ كُلَّمَآ أَوۡقَدُواْ نَارٗا لِّلۡحَرۡبِ أَطۡفَأَهَا ٱللَّهُۚ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادٗاۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٦٤﴾

٦٤- او يهودانو وويل: د الله تعالی لاس تړلی دئ، د دوی لاسونه دي تړلي وي او پر دوی دي لعنت وي، په سبب د هغه څه چي وئې ويل، داسي نده لکه دوی چي وايي، د الله تعالی دواړه لاسونه خلاص دي او څنگه چي وغواړي همغسي انفاق کوي او هغه څه به د دوی د ډېرو طغيان او کفر حتماً ورزيات کړي چي ستا د رب له لوري درته نازل شوی او د دوی ترمنځ مو ترقيامته دښمني او کرکه وغورځوله، هرکله ئي چي د جگړي کوم اور بل کړی، الله هغه مړ کړی او په زمکي کي د فساد لپاره هڅه کوي او الله دا مفسدين نه خوښوي.

(٦٤)- دا مبارك آيت څو مهمي برخي لري، چي پکار ده لږ په تفصيل سره وڅېړل شي:

په لومړۍ برخي کي د بخل، سخاوت، امساك او انفاق په اړه بحث شوی، يهودان الله تعالی ته د بخل نسبت کوي او وايي: (يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ: د الله لاس تړلی دئ)، يعني څه چي ترې غواړو نه ئي راکوي، د هرڅه واك ورسره دئ، د ټولو شيانو مالك دئ، خو بندگان ئې همداسي پرېښي دي، څه نه ورکوي! په عربي ژبه کي له بخيل نه په همدې کلماتو تعبيرکېږي او د دې برعکس هغه کسان چي سخاوت لري، هر چا ته د مرستي لاس ورکوي، له هر چا سره مرسته کوي، د هغه دا صفت د (يداه مبسوطتان) په الفاظو سره بيانوي، يعنی لاسونه ئي خلاص دي، هر چا ته هرڅه ورکوي او په دواړو لاسونو سره انفاق کوي. الله تعالی د يهودانو په ځواب کي فرمايي: (بَل يَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيفَ يَشَاءُ) د دې معنی دا ده چي الله تعالی زيات انفاق کوي، هر چا ته له خپلو نعمتونو مناسبه برخه ورکوي. متأسفانه په مسلمانانو کي يوه داسي ډله راولاړه شوې چي د لارورکو اهل کتابو په څېر د متشابه آيتونو الفاظ په ظاهري او متبادري معنی اخلي او د دې غلط مسلك په سبب الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کوي، دوی لدې آيت هم له حقيقت نه لري تعبير لري او وايي چي دا آيت په دې دلالت کوي چي الله تعالی دوه لاسونه لري!! دا په داسي حال کي چي دلته د بحث موضوع د الله تعالی ذات نه دئ، دا الفاظ په دې لړ کي ندي راغلي چي د الله تعالی د ذات څرنگوالی موږ ته

معرفي کړي، نه دلته په دې موضوع بحث شوی او نه د قرآن په کوم بل آيت کې، تاسو به په ټول قرآن او د پيغمبر عليه السلام په ټولو احاديثو کې هيڅ ځای دا ونه مومئ چې د الله تعالی د ذات د څرنګوالي په اړه ئې څه ويلي وي، پيغمبر عليه السلام په دې موضوع له بحث کولو او حتی فکر کولو موږ منع کړي يو، انسان له دې ډېر عاجز دئ چې د الله تعالی د ذات څرنګوالی درك کړی شي، که چېرې دا آيت د الله تعالی د ذات د معرفي په لړ کې راغلی وی او دا آيت د داسي يوې بشپړې وينا يوه برخه وی چې د بحث محور او اصلي موضوع ئې د الله تعالی د ذات کيفيت بيانول وی او په همدې ارتباط ويل شوي وی چې (يَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ) نو په هغه صورت کې مو ويلی شوی چې د آيت معنی همغه ده چې دا ډله ئې ادعاء کوي، خو پدې صورت کې به هم له دې اشکال سره مخامخ وو چې: آيا الله تعالی دوه داسې لاسونه لري چې تل خلاص وي او هيڅ نه سره يوځای کېږي؟ ځکه د مبسوطتان معنی همدا ده!! د صاف زړه خاوند په دې پوهېږي چې د دغو الفاظو مراد همغه دئ چې ترې وروسته راغلی (يُنفِقُ كَيفَ يَشَاءُ)، قرآن دې ته د ورته متشابه آيتونو په اړه موږ ته لارښوونه کړې ده چې د تأويل هڅه ئې ونه کړو، ځکه په تأويل ئې له الله تعالی پرته هيڅوك نه پوهېږي (و ما يعلم تأويله الا الله). دلته د (يد) په اړه چې هر تعبير او تأويل، په ژبه، قلم او ذهن کې ولرو او هر تصوير چې په خيال کې ترې جوړ کړئ، دا تعبير، تأيل او تصوير نه يوازې د الله تعالی په اړه صدق نه کوي، بلکې په دې کار سره مو د الله تعالی د صريح حکم مخالفت کړی، د تأيل ناکامه او ناسمه هڅه مو کړې، الله تعالی مو له مخلوق سره تشبيه کړی او ټولو صحابه وو او سلف صالح له منهج سره مو مخالفت کړی.

اهل کتابو همدا غلطي وکړه، الله تعالی ئې د انسان په څېر وګڼلو، تيار يو انسان ئې ترې جوړ کړ چې توپير ئې له انسان سره يوازې په دې کې دئ چې هغه خدای دئ او دا انسان، نور ئې هر څه انسان ته ورته دي، دوه لاسونه، دوه پښې، دوه سترګې، دوه غوږونه او... لري، وايي خدای انسان د ځان په څېر پيدا کړ، دوی او ټولو لارورکو قومونو خپل خدای او بت د انسان مجسمې ته ورته جوړ کړ، دا نن چې تاسو د مسيحيانو کليساوو ته ورشئ وبه ګورئ چې خپل خدای ئې د انسان په بڼه کې انځور کړی. دا په داسې حال کې چې بايبل دوی د مجسمو له جوړولو منع کړي وو، بايبل ليکي چې خدای د هرراز مجسمو له جوړولو او د دوی په وړاندې د عبادت له کولو ممانعت کړی او فرمايلي ئې دي: بت مه جوړوئ او بتان مه لمانځئ، مجسمه، د ډبرو څلي او تراشلي ډبرې د لمانځنې لپاره مه جوړوئ... خو نن د مسيحيانو کليساوې له مجسمو ډکې دي، د مريمې او عيسی عليهما السلام مجسمې او حتی خدای ئې د دوو فرشتو د مجسمو تر منځ پر تخت ناست انځور کړی او د تثليث او درې ګونو خدايانو عقيدې ته ئې عيني تجسم ورکړی.

په دې مبارك آيت د ايمان غوښتنه دا ده چې که څوك الله ته د بخل نسبت وکړي او ووايي: يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ په ځواب کې ورته ووايو: بَلْ يَدَاهُ مَبْسوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْف يشاء.

په قرآن د ايمان او د قرآن د آيتونو په تفسير کې د احتياط غوښتنه دا ده چې د هر آيت د تفسير او ترجمې په وخت کې د هغه سياق، سباق او له مخکې وروسته سره رابطه په پام کې ولرو، که دا اصل مراعات نشي نو د زياتو اشتباهاتو مرتکب کېږو. که ستاسو د بحث موضوع د يوه شخص ذات او خاص حالت معرفي کول وي او په همدې لړ کې ووايئ: هلته يو څوك دئ له دوو خلاصو لاسونو سره، ستاسو له دې وينا مخاطب دا انتباه اخلي چې نوموړی سړی دوه داسې خلاص لاسونه لري چې يو له بل سره وصل کېدی نشي. خو که د بحث موضوع مو د هغه شخص د سخاوت بيان وي او په همدې ارتباط ووايئ چې هغه سړی خلاص لاس لري، نو ستا مخاطب ډېر ژر پوهېږي

چي ستا مقصد د ده هغه سخاوت ته اشاره ده چي له هر چا سره په خلاص لاس مرسته کوي، يوازي کمعقله انسان به ستا له دې وينا دا انتباه اخلي چي دې سړي خپل لاس خلاص نيولی.

قرآن موږ ته لارښوونه کوي چي نه به الله تعالی په ذات او صفاتو کي د کوم مخلوق سره تشبيه کوو، او نه به کوم مخلوق له ده سره تشبيه کوو، د الله تعالی په اړه به د مثال له ويلو هم ډډه کوو، چا چي په خپل ذهن کي د الله تعالی د ذات په اړه کوم تصور وکړ، کوم تصوير ئې جوړ کړ، له کوم مخلوق سره ئې تشبيه کړ او کوم مخلوق ئې له ده سره ورته وګڼلو، اشتباه ئې کړې او د قرآن له لارښونو سره ئې مخالفت کړی.

په ټولو هغو نصوصو کي چي د يد، عين، رجل او ... نسبت الله تعالی ته شوی، هلته هدف دا نه دئ چي د الله تعالی د ذات کيفيت بيان کړي، بلکي د الله تعالی يو فعلي صفت ئې بيان کړی، نه ښايي له دغو الفاظو ظاهري معنی واخلو، دا ځکه چي د الله تعالی د ذات په کيفيت باندي پوهېدا د انسان له وس نه لوړه خبره ده، انساني عقل دومره توان نه لري چي دا درك کړی شی. د الله تعالی د ذات د څرنګوالي د بيانولو لپاره په انساني قاموس کي الفاظ نشته، دا الفاظ چي دلته استعمال شوي ټول په حقيقت کي د محسوسو او مشهودو مخلوقاتو لپاره وضع شويدي او څرګنده ده چي پدې کلماتو سره د عظيم خدای د ذات کيفيت بيانول ممکن ندی.

ټول علماء او محققين د قرطبي په شمول په دې متفق دي چي د الله تعالی د ذات په اړه به له بحث نه ډډه کوو، الله تعالی ته به د غړو او جوارحو نسبت نه کوو.

د قرآن په ټولو هغو آيتونو کي چي الله تعالی ته د يد نسبت شوی، هلته داسي څه يد ته نه دي مربوط شوي چي (شی او څيز) وي او ترلاسه کول او اخيستل ئې غړی يا اندام ايجابوي، لکه دا آيتونه:

... قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوت كلّ شىْءٍ المؤمنون: ۸۸

فَسبْحَنَ الَّذِى بِيَدِهِ مَلَكُوت كلّ شىْءٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ * يس: ۸۳

تَبَرَك الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْك وَ هُوَ عَلى كلّ شىْءٍ قَدِيرٌ * الملك: ۸۳

ګورئ چي دلته ويل شوي: ملك او ملکوت د الله تعالی په لاس کي دئ، خو تاسو پوهېږئ چي ملك او واکمني داسي څه نه دي چي په اختيار کي درلودل ئې د لاس په نامه غړي ته ضرورت ولري.

همدا راز که تاسو په هغو احاديثو کي لږ غور وکړئ چي د (يد) يادونه پکي شوې، درته جوته کېږي چي هلته (يد) د غړي (اندام) په توګه نه دئ راغلی. د مثال په توګه: (بيده الامر)، (الخيرفي يديك)، (والذي نفس محمدبيده)، (إن الله يَبسط يده بالليل ليتوب مسئ النهار ويبسط يده بالنهار ليتوب مسئ الليل) ...

که پدې نصوصو کي دقت وکړو نو وبه وينو چي دلته د خير، توبې او نفس انتساب يد يا لاس ته مجازي دئ نه حقيقي، د امورو تدبير، د خير ورکړه، د مرګ او ژوند د فيصلې صدور، د توبې قبلول، دا نه ايجابوي چي دلته دي له يد نه مراد د بدن غړی او جارحه وي، ځکه نه امر جسم دئ، نه خير، نه نفس، نه توبه، نه خيرات او نه دا نور ذکر شوي شيان، دا يو هم جسم نه

دئ چي ملکيت، ورکړه، اخيستل، قبلول او سمبالول ئې د جارحه، آلې او اندام غوښتونکي وي.
قرآن کريم په پوره صراحت سره فرمايي:
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ *
يس: ۸۲
بيشکه چي کله الله د څه شي اراده وکړي نو کار ئې يوازي دا دئ چي ورته ووايي: وشه، نو هغه وشي.

يعني د ټولو امورو د تدبير او ترسره کېدو لپاره يوازي د الله تعالى اراده کافي ده، د شيانو پيدايښت، مرگ، ژوند، ساتنه، پالنه، تدبير، ورکړه، تمليك، اخيستل، امساك، بطش، دا ټول د الله تعالى په ارادې سره او د كُنْ په حکم ترسره کېږي.

الله تعالى د قرآن په اړه فرمايي: مصدقاً لما بين يديه: د دې الفاظو تحت اللفظي معنى دا ده: تصديقوونکى د هغه څه چي د دواړو لاسونو منځ کي ئې دي، خو هيڅ عالم او هوښيار انسان له دې دا مراد نه اخلي چي قرآن دوه لاسونه لري، او په لاسونو کي ئې داسي څه دي چي تصديقوي ئې، ټول په دې متفق دي چي دلته مراد هغه کتابونه دي چي تر قرآن دمخه نازل شوي. الله تعالى ته د غړو نسبت کول داسي دي لکه کوم کم عقله انسان چي د دغه آيت په استناد ادعاء وکړي چي قرآن لاسونه لري**!!**

که په لاندي احاديثو کي هم غور وکړو همدا مطلب راته په گوته کوي:
رسول اللهﷺ فرمايي: مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَلاَ يَقْبَلُ الله إِلاَّ الطَّيِّبَ، إِلاَّ أَخَذَهَا الرَّحْمٰنُ بِيَمِينِهِ..... **رواه مسلم**
هيڅوك کومه پاکه صدقه نه ورکوي او الله تعالى خو له پاك نه پرته بل څه نه قبلوي، مگر دا چي رحمن خدای هغه په خپل يمين (ښي لاس) اخلي.

ابن عباس ﷺ وايي: الحجر الاسود يمين الله في الارض فمن صافحه وقبله فکانما صافح الله وقبل يمينه

حجر الاسود په زمکه کي د الله تعالى ښى لاس دئ، چا چي پر هغې لاس کېښود او ښکول ئې کړه نو دا داسي ده لکه چي له الله تعالى سره ئې مصافحه کړې وي او د هغه ښى لاس ئې ښکول کړى وي.

- د لومړني حديث مطلب او مدلول دا دئ چي الله تعالى يوازي پاکه صدقه او خيرات قبلوي، نه يوازي قبلوى ئې بلکي هغه ته خاص ارزښت ورکوي او لکه څنگه چي انسان يو باارزښته څيز په ښى لاس اخلي، شکور خداى هم د خپل بنده پاکي صدقى ته ارزښت ورکوي او قبلوي ئې، خو پدې حديث کي نه د يمين او نه د اخذ د کلمې ظاهري معنى مراد ده، ځکه گورو چي صدقه د يوه انسان له خوا بل انسان ته ورکول کېږي، ورکوونکى او اخيستونکى دواړه انسانان دي. په دوهم روايت کي هم گورو چي په لومړنى برخه کي ئې حجرالاسود ته په زمکه کي د خداى يمين (ښى لاس) ويل شوي او په دوهمه برخه کي د حجرالاسود لمس کول او يا ښکولول د الله تعالى د لاس د لمس او ښکولولو په معنى راغلى دئ، هيڅ عاقل انسان به دا ادعاء ونکړي چي له دې الفاظو مراد همدا ظاهري معنى ده.
- موږ د متشابه آيتونو په مراد ايمان لرو، الفاظ ئې په خوله يادوو، بلي ژبې ته ئې ترجمه جائز گڼو، خو په متبادره او متداوله معنى ئې نه اخلو، په تأويل ئې له الله تعالى پرته بل څوك نه پوهېږي، که څوك يد د لاس په معنى ترجمه کړي دا د اعتراض وړ خبره نه ده خو که يد د عضوې په معنى تعبير کړي، څو غلطى ئې کړې: ۱- تأويل ئې کړى، په داسي حال کي چي له الله تعالى پرته بل څوك ئې په تأويل نه پوهېږي، که دا غړي وگڼو نو بيا خو ئې هر څوك په تأويل پوه شو ۲- الله تعالى ئې له مخلوق سره تشبيه کړى، حال دا چي الله تعالى نه په خپل

ذات کې، نه په صفاتو کې او نه په افعالو کې کوم مخلوق ته ورته دئ ٣- د الله د ذات د څرنګوالي په اړه ئې څه ویلي حال دا چې اسلام موږ له دې منع کړي یو چې د الله تعالی د ذات په اړه فکر وکړو. ٤- د ټول سلف له منهج سره ئې مخالفت کړی. هغه خبره ئې کړې چې له دې پېرۍ مخکې هیڅ په دین پوه عالم نه ده کړې.

- **د آیت د دوهمي برخې معنی دا ده چې د الله تعالی له لوري تا ته درکړی شوي آیتونه د دې په ځای چې دا مفسدین له طغیان او فساد نه راوګرځوي او له کفر نه لاس اخیستو ته ئې چمتو کړي، برعکس د دوی کفر او طغیان زیاتوي او د دې باعث کېږي چې له حقپالو سره دښمنۍ ته ملا وتړي او د حق دین په مخالفت او له کفر نه په دفاع کې د دوی طغیان ورځ په ورځ زیات شي. ګمان مه کوئ چې هر څوك به د حق او د الله تعالی د کتاب د آیتونو په اورېدو سره له خپل کفر نه لاس اخلي او ستاسو ملګرتیا به کوي، ډېر خلك به داسې وموميئ چې له تاسو سره یوازې په دې خاطر دښمني کوي چې تاسو حق ته بلنه ورکوئ او له حقیقت نه دفاع کوئ، څومره چې تاسو په خپل دعوت کې مخکې ځئ د دوی دښمني او مخالفت به همدومره زیاتیږي.**
- **دوی په خپلو منځونو کې هم په دښمنیو اخته دي او یو بل ته په زړه کې کرکه او کینه لري، دوی چې کومه لار غوره کړې، د دې په وجه به د دوی تر منځ دا دښمني او کینه ترقیامته دوام کوي.**
- **دوی په وار وار د جګړو اور بل کړی، او تل الله تعالی د جګړو دا اور مړ کړی، تل ئې د فساد خورولو هڅه کړې او خپل زور ځواك ئې په دې لار کې کارولی، دوی مفسدین دي، الله تعالی ئې نه خوښوي.**

په بعدي آیتونو کې به وګورئ چې د دوی د دغو ټولو انحرافاتو اصلي لامل او وجه عدم ایمان، له الله تعالی وېره نه درلودل او د الله تعالی د کتاب په احکامو عمل نه کول دي.

وَلَوۡ أَنَّ أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوۡاْ لَكَفَّرۡنَا عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡ وَلَأَدۡخَلۡنَٰهُمۡ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ أَقَامُواْ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِم مِّن رَّبِّهِمۡ لَأَكَلُواْ مِن فَوۡقِهِمۡ وَمِن تَحۡتِ أَرۡجُلِهِمۚ مِّنۡهُمۡ أُمَّةٞ مُّقۡتَصِدَةٞۖ وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ سَآءَ مَا يَعۡمَلُونَ ﴿٦٦﴾

٦٥- او که اهل کتابو ایمان راوړی وی او تقوی ئې کړې وی نو حتماً به مو د دوی ناخوالې ختمې کړې وې او هرومرو به مو د نعمتونو جنت ته ننیستي وو. ٦٦- او که دوی تورات، انجیل او هغه څه چې د خپل رب له لوري ورته نازل شوي، پلي کړي وی، نو هرومرو به ئې هم له بره خوړلي وو او هم د خپلو پښو له لاندې، د دوی یوه ډله خو

منځ لارې ده خو ډېرى ئې داسې دي چې کړنې ئې ډېرې بدې دي.

(٦٥-٦٦)- په دغو دوو مبارکو آيتونو کې لاندې مهم مطالب زموږ مخې ته ايښودل شوي:

• اهل کتابو په حقيقي معنى ايمان نه وو راوړى، د دوى بد وضعيت په دې شهادت ورکوي چې د ايمان دعوى ئې رښتيني نه ده، له کومو ناخوالو سره چې مخامخ دي وجه ئې عدم ايمان او عدم تقوى ده، که دوى په واقعي معنى ايمان درلودى او په عملي ژوند کې ئې د تقوى لار غوره کړې وى نو الله تعالى به په دنيا کې د دوى ستونزې او ناخوالې ختمې کړې وې او په آخرت کې به ئې جنت ورپه برخه کړى وو، اوس له دواړو محروم دي.

• دوى تورات، انجيل او هغه احکام او لارښوونې چې د الله تعالى د پيغمبرانو په لاس ورته راغلې شا ته وغورځول، د همدې لپاره د الله تعالى له پېرزوينو محروم شول، فقر او مسکنت ئې په برخه شو، که دوى دا لارښوونې شا ته نه وى غورځولې او خپل ژوند ئې د الهي دين له غوښتنو سره سم تنظيم کړى وې نو هم به د آسمان د برکت دروازې د دوى پر مخ پرانيستل شوې وې او هم د ځمکې، آسمان به په خپل وخت بارانونه پرې ورول او ځمکې به له برکتونو ډك حاصلات ورکول.

• د دوى محدود شمېر خلك منځ لارې او اعتدال خوښې دي او سمه لار ئې غوره کړې، اکثريت ئې په بدو افعالو بوخت دي، د دغو په سبب د دوى ټولنه په دې مصيبتونو اخته شوې، دا ځکه چې له ولسونو سره د الله تعالى معامله داسې ده چې د دوى د اکثريت له حالت سره متناسب وي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغۡ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَۖ وَإِن لَّمۡ تَفۡعَلۡ فَمَا بَلَّغۡتَ رِسَالَتَهُۥۚ وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾

٦٧- اې پيغمبره! هغه څه ورسوه چې د خپل رب له لورې درته نازل شوي او که دې ونکړل نو د ده پيغام دې نه دئ رسولى او الله دې له خلکو ساتي، يقيناً چې الله دا کافر قوم نه هدايت کوي.

(٦٧)- دا مطلب په دې سورې کې د پيغمبر عليه السلام په اړه درې ځلې، ٦٧، ٩٢ او ٩٩ آيتونو کې او د مؤمنانو په اړه يو ځل په ١٠٥ آيت کې راغلى، په دې آيت سره پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې خپل رسالت له خوف، وېرې، تردد او تزلزل نه پرته په بشپړه توګه پاى ته ورسوه، د هغه څه په تبليغ او ولس ته په رسولو کې هيڅ کمى او قصور مه کوه چې د خپل رب له لورې درکړى شوي، که داسې ونه کړې نو تا به خپل الهي رسالت نه وي ترسره کړى، د دښمنانو د مخالفتونو هيڅ پروا مه کوه،

الله تعالى ستا ساتونكى دئ، كه خلك ستا دعوت ته مثبت ځواب ونه وايي، په دې مه مأيوسه كېږه او په خپل دعوت كې كمى مه راوله، داسي نه چي د خپل دعوت له نتائجو مأيوس شې او په نيمايي كي ئې پرېږدې، د خلكو د هدايت پرېكړه الله تعالى كوي، د دوى د عدم ايمان وجه دا ده چي الله تعالى دا كافر قوم د هدايت وړ نه ګڼي.

كه څه هم په دې مبارك آيت كي خطاب پيغمبر عليه السلام ته متوجه دئ، خو هر مسلمان او مخصوصاً علماوو ته چي د پيغمبر عليه السلام ورثه ګڼل كېږي، دا خطاب متوجه دئ، بايد د دې رسالت وارثان دا الهي پيغام په بشپړه توګه او له خلكو نه له وېرې او خوف پرته ورسوي، بايد مطمئن وي چي الله تعالى به ئې ساتنه كوي. په داسي حال كي چي د دې او دې ته د ورته آيتونو مفهوم ډېر واضح دئ، د صفا او روغ ذهن خاوندان په آسانۍ سره واضح مطلب ترې اخلي، خو متأسفانه د كږو او بيمارو ذهنونو خاوندان او هغه چي د قرآن په تحريف كي مهارت او جسارت لري، د دې آيت معنى د خپل كوږ ذهن مطابق تحريفوي او وايي: دلته پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي ته ولي د علي ﷻ امارت نه اعلانوې، كه دا كار ونه كړې نو تا خپل رسالت پاى ته نه دئ رسولى، ولي له خلكو وېرېږې، ما خو تا ته ډاډ دركړى چي له خلكو دې زه ساتم، پيغمبر عليه السلام د دغه تهديد له اورېدو وروسته خلك په غدير خم كي راغونډ كړل او وئې ويل: د چا چي زه مولا يم علي به ئې مولا وي، علي له حق سره دئ او حق له علي سره، د علي دوست د خداى دوست دئ او دښمن ئې د خداى دښمن!! او همدا د پيغمبر عليه السلام د ځاى ناستي په توګه د علي ﷻ ټاكل وو!! دا په داسي حال كي چي:

مولا په هيڅ قاموس كي د ولي الامر، امير او ځاى ناستي په معنى نه دئ راغلى، هيڅ خليفه او امير ته دا لقب نه دئ كارول شوى، صحابه وو به خپل آزاد كړي غلامان په دې نامه يادول او دا د دې لپاره چي د هغوى درناوى ئې كړى وي او د مربي په ځاى ئې سالار او سردار نومولي وي.

له دې الفاظو نه علي ﷻ دا غلطه معنى اخيستي ده او نه صحابه وو.

پيغمبر عليه السلام ته له حجة الوداع نه د راګرځېدو په مهال دا اطلاع ورسېده چي د علي ﷻ ځيني هغه ملګري چي له ده سره د زكات د راغونډولو لپاره يمن ته تللي وو، دى د يمن د غنائمو په اړه په لاسوهنو او ناروا تصرف متهموي، رسول الله ﷺ ته له پوښتنو او ګرووېږنو وروسته معلومه شوه چي دا كسان له علي ﷻ نه په دې خفه شوي وو چي د دوى غوښتنو ته ئې مثبت ځواب نه وو ويلى او هغه څه ئې نه وو وركړي چي ترې غوښتل ئې، نو ځكه پيغمبر عليه السلام خلك راغونډ كړل او د علي ﷻ په اړه ئې دې ته ورته څو تأييدي خبري وكړې.

دغو جنابانو ته وايو: دا هم د قرآن په نسبت يو كركجن تور دئ او هم د پيغمبر عليه السلام په اړه، نه قرآن دومره مبهم، غامض او پېچلى دئ چي هيڅوك ئې له آيتونو مخامخ مفهوم نشي اخيستى او يوازي د رواياتو په مرسته كولى شي د هغه په مراد او مقصد پوه شي، او نه پيغمبر عليه السلام د خپل رسالت په ابلاغ كي دومره غفلت كولو چي په درويشتو كلونو كي ئې د الله تعالى حكم پټ ساتلى وو، هغه هم د خلكو له وېرې، او اوس د ژوند په پاى كي، له حجة الوداع د راګرځېدو په

مهال، د لاري په نيمايي کي، د الله تعالى د وروستي تهديد په سبب خپل د سفر ياران راغونډوي او په داسي مبهمو الفاظو دا خبره ورته اعلانوي چي له شيعه وو پرته هيڅوك نه دي پرې پوه شوي!! آيا په قرآن او پيغمبر باندي ايمان لرونکی انسان به د داسي کرکجني خبري جسارت وکړي؟!!

دوی ته وايو: د ځای ناستي نه ټاکل د اسلام او د پيغمبر عليه السلام د عظمت نښه ده، اسلام په موروثي قيادت باور نه لري، دا د جاهليت د دور پاته شوني ګڼي، په اسلام کي امارت او قيادت اهل ته سپارل کيږي، نه له پلاره زوی ته په ميراث پاته کيږي او نه د تره زوی ته، د تره زوی خو د تره په شته والي کي په ورثه وو کي نه راځي، د پيغمبر عليه السلام د تره عباس ﵁ په شته والي کي به د تره زوی څنګه وارث ګڼل کيږي؟

که قيادت موروثي وی نو له ابوبکر، عمر او عثمان **وسلم** نه به د دوی هغو زامنو ته پاته شوی وو چي ټول مسلمانان ئې په اهليت، تقوی او علم باور لري، د ابوبکر ﵁ زوی محمد بن ابوبکر خو په علي ﵁ تر خپلو زامنو هم ډېر ګران وو، هغه ئې د والي په توګه ټاکلی وو.

موږ نه پوهيږو د دې آيت له کوم لفظ نه دا معنی راباسئ، آيا ګمان کوئ چي قرآن دومره مبهم او غامض دئ چي يوازي د رواياتو په مرسته ئې په حقيقي معنی پوهېدی شو؟ دلته خو نه تر دې آيت مخکي او نه وروسته د امارت موضوع څېړل شوي او نه د علي يادونه راغلې!! د تبليغ دا الفاظ په دې سورې کي درې ځلي او هر ځل د ما أنزل الله د تبليغ او په بشپړه توګه د رسالت د رسولو په اړه راغلي، آيا له يوه متعصب او کوږ زړي انسان پرته بل څوك له دې څرګند آيت داسي غلط مفهوم اخيستی شي؟

موږ په دې عقيده يو چي له عثمان ﵁ نه وروسته د علي ﵁ د انتخاب په اړه د صحابه وو پرېکړه تر ټولو مناسبه او عادلانه پرېکړه وه، تر بل هر چا زيات دی د دې مقام لپاره وړ وو، خو تر دې د مخه هغه په عمر خام وو، د مشرانو صحابه وو په شته والي کي ده ته په ځوانی کي دا منصب نشو سپارل کېدی.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾

٦٨- ووايه: اې اهل کتابو! تر څو تورات، انجيل او هغه څه چي د خپل رب له لوري درته نازل شوي پلي نکړئ، په هيڅ څه نه يئ او هغه څه به حتماً د دوی د ډېرو طغيان او کفر ورزيات کړي چي ستا د رب له لوري درته نازل شوی، نو د کافرانو پر دې قوم هيڅ تأسف مه کوه.

---

(٦٨)- دا مبارك آيت په پرېکنده او قاطع الفاظو فيصله کوي چي د اهل کتابو د ايمان دعوی يوازي

په هغه صورت کې ارزښت لري چې د تورات او انجيل احکام پلي کړي، له دې پرته ئې نه پر الله تعالى د ايمان دعوى د منلو وړ ده او نه په الهي کتابونو د ايمان دعوى، په الهي احکامو د نه عمل کولو په صورت کې دوى اصلاً هيڅ دين او مذهب نلري، او د دې قاطع الهي حکم معنى دا ده چې په الهي کتاب له تمسك او عمل کولو پرته د ديانت، مذهب او پر الله تعالى او پيغمبر ئې د باور دعوى پوچه او بې ارزښته ده.

همداراز دا آيت ښيي چې دا بې دينه او بې مذهبه ټولى به داسې ومومې چې له دعوتگرانو سره ئې د مخالفت لويه وجه دا وي چې هغوى د ماأنزل الله لوري ته بلنه ورکوي، گورې به چې دا دعوت د دوى کفر او طغيان لا زيات کړي. مه د دغو کافرانو په بد حالت تأسف کوه او مه ئې له مخالفتونو مأيويسه کيږه، د دوى له مخالفت سره سره خپل دعوت ته ادامه ورکړه.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

٦٩- يقيناً له هغو چې ايمان ئې راوړى او له هغو چې يهودان شوي او له صابئينو او نصرانيانو چې څوك هم پر الله او د آخرت پر ورځې ايمان راوړي او نېك عملونه وکړي نو نه څه وېره پرې شته او نه به غمجن شي.

---

(٦٩)- دلته د څو مذهبي ډلو يادونه شوې: مؤمنان، يهودان، صابئين او نصارا، له مؤمنانو مراد مسلمانان دي، له يهودانو د موسى عليه السلام پلويان، له صابئينو هغه خلك چې ځان د يحيى عليه السلام پلويان گڼي، ځيني ئې اوس هم په ايران کې مېشت دي، د نصاراوو په څېر د تعميد په غسل باور لري، د تعميد مراسم په خاصو ورځو کې په يوه سيند کې د خاصو مراسمو په ترڅ کې ترسره کوي، وايي چې دا له يحيى عليه السلام نه ورته په ميراث پاته دئ، دا له گناهونو د پاکېدو وسيله بولي، احناف ئې د اهل کتابو له ډلي گڼي، ذبائح ئې حلال او له ښځو سره ئې نکاح جائز گڼي، او له نصاراوو نه د عيسى عليه السلام پلويان مراد دي، دا آيت موږ ته وايي چې د دغو او نورو مذهبي ډلو لپاره محك دا دئ چې په واقعي معنى ايمان راوړي او عمل ئې نېك او صالح وي، د هر مذهب حقانيت په دغه محك سنجول کيږي، په دې الهي محك او معيار کې نه نوم ارزښت لري او نه ادعاء، له هيچا سره په دې اساس چلن نه کيږي چې کوم مذهبي نوم ئې ځان ته غوره کړى، کومې مذهبي ډلي ته ځان منسوبوي او د کومې عقيدې درلودو ادعاء کوي، له هر چا سره د الله تعالى معامله د ده د ايمان او عمل له مخې ده، د صحيح ايمان او صالح عمل خاوندان د دنيا او آخرت سعادت او بريا ترلاسه کوي.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا

لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُواْ وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

۷۰- یقیناً چي د بني اسرائیلو ژمنه مو ترلاسه کړې وه او پیغمبران مو ورلیږلي وو، خو کله هم چي کوم پیغمبر هغه څه ورته راوړي چي د دوی نفسونو نه خوښاوو، نو ځیني ئې تکذیب کړل او ځیني ئې وژل.

(۷۰)- بني اسرائیلو له الله تعالی سره د دې ژمنه کړې وه چي د ایمان او صالح عمل لار به غوره کوي، د ده پیغمبرانو ته به غوږ ږدي او اطاعت به ئې کوي، خو کله چي پیغمبران له هغو الهي پیغامونو او احکامو سره ورته راغلي چي د دوی د نفسي غوښتنو او هوی او هوس خلاف وو، نو ځیني ئي تکذیب کړي او ځیني ئي وژلي، دوی د هوی او هوس بندګان دي، نه یوازي د هغه چا خبره نه مني چي د دوی د نفسي غوښتنو په وړاندي خنډ شي، بلکي مخالفت ته ئي ملا تړي او په وژلو ئي هم صرفه نه کوي.

وَحَسِبُوٓاْ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُواْ وَصَمُّواْ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُواْ وَصَمُّواْ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

۷۱- او دا ګمان ئې وکړ چي څه عذاب به نه وي، نو ړانده او کاڼه شول، بیا الله پرې ورحمېدو، خو بیا ئې ډېر ړانده او کاڼه شول او الله د هغه څه ښه لیدونکی دئ چي کوي ئې.

(۷۱)- دوی ګناهونو ته لاس کړ، په دې ګمان چي په بدو عملونو به سزا ورنه کړی شي او په عذاب به ئي اخته نشي، ګناهونو ړانده او کاڼه کړل، نه ئي د مخکنیو ګناهګارو قومونو بدو پایلو ته وکتل او نه ئي د پیغمبرانو او زړه سواندو دعاتو ویناوو ته اعتناء وکړه، الله تعالی پرې رحم وکړ، په دې خاطر ئي ټول قوم په عام عذاب اخته نه کړ چي د ګناهګارانو شمېر ئي لږ وو، دوی بیا هم ګناهونو ته مخه کړه، ډېری ئي په ګناه کي پرېوتل، ګناهونو مزید کاڼه او ړانده کړل، نو ځکه ئي له هغو بدو پایلو سره مخامخ کړل چي په مخکنیو آیتونو کي ورته اشاره شوې. دا معامله د هغه بصیر خدای له لوري ورسره شوې چي د دوی ټول پټ او ښکاره عملونه ئي تر نظر لاندي دي.

لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ

ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٖ ﴿٧٢﴾

۷۲- يقيناً هغه كسان كافران شول چې ويل ئې: بې شكه چې الله خو همدا مسيح د مريمې زوى دئ، په داسې حال كې چې مسيح به ويل: اې بني اسرائيلو! د الله عبادت وكړئ چې هم زما رب دئ او هم ستاسو رب، حقيقت دا دئ چې چا له الله سره شرك وكړ، نو يقيناً الله جنت ورباندې حرام كړى او ځاى ئې اور دئ او دغو ظالمانو ته هيڅ مرستندويان نشته.

---

(۷۲)- يهودانو د عيسى عليه السلام مخالفت وكړ، علماوو ئې هغه ونيولو او رومي حكامو ته ئې د اعدام لپاره وسپارو، دا په داسې حال كې چې د ده تر راتلو د مخه ئې خلكو ته د يوه ژغورونكي مسيحا د راتلو زيرى وركاوو، همغه منتظر مسيح راغى، د ده دعوت ئې د خپلو غداريو خلاف وموند، مخالفت ته ئې ملاوتړله، خو كله چې الله تعالى دا ستر نعمت ترې واخيست او هغه مسيح ترې ولاړ، په دوى كې داسې خلك راپيدا شول چې همدا مظلوم او د خپل قوم له شديد مخالفت سره مخامخ شوى مسيح او د دوى په زعم په صليب ځړول شوى مسيح ئې هغه مقام ته ورسولو چې ويل ئې: دا مسيح د مريمې زوى يو انسان نه وو، بلكې خداى وو چې د ده په بڼې كې زمكې ته راكوز شوى وو، دا په داسې حال كې چې مسيح عليه السلام به خلكو ته ويل: د هغه الله عبادت وكړئ چې هم زما رب دئ او هم ستاسو رب، چې چا له الله تعالى سره شرك وكړ، جنت ورباندې حرام دئ، ځاى به ئې د جهنم اور وي، داسې ظلم ئې كړى چې هيڅوك او هيڅ څه به ئې د الله تعالى له عذابه ونه ژغورلى شي.

لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٖۘ وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۚ وَإِن لَّمۡ
يَنتَهُواْ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا
يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسۡتَغۡفِرُونَهُۥۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٤﴾

۷۳- يقيناً چا چې وويل: الله د دريو دريېم دئ هغوى كافران شوي، له يوه معبود پرته بل معبود نشته او كه ئې له هغه څه ډډه ونكړه چې دوى ئې وايي نو حتماً به د دوى كافر شوو ته دردناك عذاب ورسېږي. ۷٤- نو آيا الله ته توبه نه كوي او بخښنه ترې نه غواړي، په داسې حال كې چې الله مهربان بخښونكى دئ.

(۷۳-۷٤)- الله يو دئ، له الله تعالى پرته بل معبود نشته، چا چې له يوازيني الله پرته بل معبود غوره كړ كافر شو، هغه مسيحيان كافران شوي چې په دريو خدايانو باور لري. په كار ده له دې غلطې خبرې لاس واخلي، توبه وكړي، او له مهربان بخښونكي رب بخښنه وغواړي.

مسيحيان په دريو خدايانو باور لري، خو په عين وخت کي وايي چي خدای يو دئ، مخکنی آيت دي ته اشاره کوي چي مسيحيان عيسی عليه السلام ته د خدای په سترگه گوري او دا آيت ښيي چي دوی عيسی عليه السلام يو له دريو خدايانو گڼلو، د دې عقيدې له مخي يو خدای له دريو خدايانو جوړ شوی، پلار، زوی (مسيح) او روح القدس، يعني خدای له دريو اقانيمو جوړ شوی، يعني پلار خدای دئ، زوی خدای دئ او روح القدس خدای دئ، خو دا درې په گډه يو خدای دئ، د ځينو مسيحيانو له نظره پلار، زوی او مريم درې گوني اقانيم دي**!!**

د دريو خدايانو خبره د لومړي ځل لپاره د يوحنا په انجيل کي ياده شوې، د يوحنا په اړه دا خبره مشهوره شوې چي دی د عيسی له دولسو حواريونو وو، خو محققين وايي چي د دې کتاب ليکونکی د اسکندريې د مدرسې يو شاگرد وو، نه حواري يوحنا، دی لومړنی کس دئ چي د درې گونو خدايانو او د مسيح د الوهيت عقيده ئې رامنځته کړه. يوحنا وايي چي مسيح د خدای په خوا کي يوه کلمه وه**!** انسان شو، زمکي ته راغی او زموږ په منځ کي ئې ژوند وکړ**!!**

پوښتنه کوو: د دې خبري معنی څه ده؟ دا خو يوه نامکمله او نامفهومه جمله ده، کلمه خو وجود نه لري، کلمه او لفظ خو (شی) نه دئ چي د خدای په خوا کي ئې وگڼو، کلمه خو د متکلم د ارادې او فکر مظهر دئ او د دې ښودنه کوي چي متکلم څه غواړي او څه وايي، د دې ناقصې جملې بشپړه بڼه دا ده چي ووايو: مسيح د الله تعالی د يوې داسي کلمې مظهر دئ چي مريمي عليها السلام ته ئې القاء کړه، الله تعالی فيصله وکړه چي مسيح له پلار نه پرته او يوازي له مور نه په فوق العاده توگه پيدا شي، دا فرمان ئې صادر کړ، مسيح د هغې کلمې مظهر دئ چي دا الهي فرمان ئې منعکس کړ، قرآن هم د مسيح عليه السلام په اړه د (کلمه) لفظ کاروي خو د يوه بشپړ، مکمل او واضح آيت په ترڅ کي او فرمايي:

يَـٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَـٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ
مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ
ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ١٧١

النساء: ١٧١

اې اهل کتابو! په خپل دين کي غلو مه کوئ او د الله په اړه له حق پرته بل څه مه وايئ، بې شکه چي مسيح د مريمي زوی خو يوازي د الله رسول او د ده هغه کلمه وو چي مريمي ته ئې القاء کړې وه او د ده يوه روح، نو پر الله او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ او مه وايئ چي درې دي، ډډه وکړئ، چي دا درته غوره دئ، الله خو يوازينی اله دئ، له دې منزه دئ چي کوم زوی ئې وي، څه چي په آسمانونو کي دي او څه چي په زمکي کي دي ټول د ده دي او الله د وکيل په توگه کافي دئ.

د بايبل منونكو ته وايو: يوازي مسيح نه بلكي د عالم هر (شى) د الله تعالى د يوې كلمې مظهر دئ، يوحنا هم د الله تعالى د يوې كلمې مظهر دئ، د الله تعالى له كلمې نه د يوحنا په څېر يو انسان جوړ شوى، يوحنا بايد د الله تعالى د كلمو شمېر لږ تر لږه هومره وګڼي لكه د عالم د ټولو موجوداتو شمېر. جنابه! ته له يوې خوا وايې چې مسيح كلمه وو، له بلې خوا وايې هغه تل ژوندى وو او پر دې سربېره وايې چې هغه په خپله خداى وو!! دا درې خبرې هومره متناقضې دي چې يوازې ستر ناپوه او جاهل به په يوه وخت كې ټولې منې!! نه كلمه تلپاته ژوندى (شى) ګڼلى شو، نه پر خداى د كلمې اطلاق كولى شو او نه د خداى په خوا كې بل شى په خپله خداى ګڼلى شو!!

يو درې او درې يو ګڼل يوه مغالطه ده، يا به هر يو مستقل ذات لري يا يو ذات، يا درې دي يا يو، په يو وخت كې دواړه خبرې نه عقل مني او نه علم، داسې عدد تراوسه نه دئ پيدا شوى چې هم يو وي او هم درې، داسې شى نه شته چې هم يو وي او هم درې، كه دا يو درې كړى شي نو هر يو به ئې درېيمه برخه وي نه بشپړ يو، يوازې ډېر احمق انسان به داسې ناپړته او بېهوده خبره په خوله راوړي چې خداى هم يو دئ او هم درې!!

دوى په دې نه پوهېږي چې كه له يوه شي نه څه بېل شي نو دوه ناقص شيان ترې جوړ شي، كه يو په دريو ووېشو درې ناقص اعداد ترلاسه كوو، كه د خداى له ذات، ځواك او صفاتو څه بېل او بل ته انتقال شي، نو دوه ناقص خدايان ترې جوړېږي، د بايبل د عقيدې له مخې هم د ده پلار خداى ناقص دئ او هم ئې زوى خداى!! دې اشكال ته په پام سره دوى دې ته مجبور شوي چې په تقسيم په ځاى د تجسيم نظريه وړاندې كړي او ووايي: پلار خداى د زوى خداى په بڼې كې تجسم كړى، خداى له آسمانه راكوز شو، د انسان بڼه ئې غوره كړه، له مور نه دنيا ته راغى، ستر شو، مصلوب شو، درې ورځې وروسته بېرته ژوندى شو او آسمان ته ولاړ!! حال دا چې په دې سره دوى تر مخكې نه په لازيات ژور ډنډ كې پرېوځي، د دې غلطې عقيدې معنى خو دا ده چې د بايبل خداى له هغه وخت نه چې د مور په رحم كې ځاى په ځاى شو تر هغې ورځې چې بېرته آسمان ته ختو، د عالم پالنه، ساتنه او اداره ئې شا ته پرېښې وه او په خپله نورو ته محتاج وو!! په دې نږدې دېرشو كلونو كې دى هغه خداى نه وو چې دا عالم اداره كوي بلكې د يوه انسان په څېر كمزورى او ضعيف خداى وو!! داسې خو هيڅكله نه شي كېدى چې په نوې بڼې كې له تجسم سره سره په مخكنې حالت پاته وي!!

عجيبه دا ده چې دوى وايي: عيسى د خداى كلمه ده، كلمه د خداى صفت دئ، صفت له خداى بېل نه دئ، نو عيسى خداى دئ!! دې جنابانو ته وايو: د خداى كلمه يوه نه بلكې دومره دي چې قرآن ئې داسې بيانوي: كه بحر مداد (د قلم رنګ) شي، د زمكې د سر ټولې ونې قلمونه شي، اوه بحرونه نور ورسره يو ځاى شي او د الله تعالى كلمې وليكي، نو رنګ به خلاص شي خو د خداى كلمې به لا پاته وي!! دا د عالم هر شى د الله تعالى د يوې كلمې مظهر دئ، د الله تعالى د (كن) په امر سره راپيدا شوى!! ته هسې د الفاظو په چكر كې لوېدلى يې، يوازې عيسى د خداى كلمه ګڼې او كلمه يوه، په دې هم نه پوهېږې چې كلمه شى نه دئ او په كلام سره له متكلم كوم شى نه بېلېږي، كلمه مستقل وجود نه لري، داسې نه چې عيسى عليه السلام يا د عالم دا ټول مخلوقات د الله تعالى له ذاته رابېل شوي، بلكې دا هر څه د الله تعالى په يوه فرمان (كلمې) له نشت نه راپيدا شوي.

دوی روح القدس هم د الله تعالی د رحمت د صفت مظهر ګڼي او د کلمې په څېر دلته هم وایي چې رحمت د خدای صفت دئ، صفت له خدای بېل نه دئ، نو روح القدس هم خدای دئ!!
دا یوه کرکجنه مغالطه ده، دوی دې ته پام نه کوي چې د الله تعالی د رحمت د صفت مظاهر بې انتهاء دي، د عالم هر لوري ته چې مخ واړوو نو د الله تعالی د رحمت بې شمېره مظاهر مو تر سترګو کېږي، آیا کولی شو دې هر یوه ته د یوه مستقل خدای نوم ورکړو؟!!
دوی په دې هم نه پوهېږي چې د الله تعالی صفتونه یوازې دا دوه (کلام او رحمت) نه دي، هغه خدای چې یوازې دا دوه صفتونه ولري یو ناقص خدای دئ، د خدای صفتونه بې انتهاء دي، کامل ذات هغه وي چې صفتونه ئې زیات وي، په دې خور وور عالم کې چې څه مونږ ته په نظر راځي او په هغه کې کوم صفت ګورو دا په حقیقت کې د الله تعالی یو صفت مونږ ته راپه ګوته کوي، دا په حقیقت کې د الله تعالی د یوه صفت مظهر دئ، په دې عالم کې د اشیاوو په لیدو سره په حقیقت کې مونږ د الله تعالی د بې شمېرو صفتونو مظاهر ګورو، دغه عالم مونږ ته لارښوونه کوي چې خالق ئې په کومو کومو صفاتو متصف دئ، مونږ په عالم کې مخلوقات ګورو نو ځکه وایو چې الله تعالی خالق دئ، د علم نښې ګورو نو ځکه وایو چې الله تعالی علیم دئ، د قدرت مظاهر ګورو نو ځکه وایو چې الله تعالی قدیر دئ، ښایست او جمال ګورو نو ځکه وایو چې الله تعالی جمیل دئ... بایبل د دې په ځای چې د عیسی علیه السلام بې پلاره پیدا کېدا د دې دلیل ونیسي چې الله تعالی له پلار نه پرته هم انسان پیدا کولی شي، له دې معکوسه نتیجه اخلي او دا خارق العاده پیدایښت د دې نښه ګڼي چې عیسی علیه السلام د خدای یوه ځانګړې کلمه ده، داسې کلمه چې له خدای رابېله شوې، نو ځکه دی په خپل ذات کې له خدای سره ورته دئ، خدای له خدای، نور له نور پیدا شوی!! د دې بېهوده خبرې معنی دا ده چې آدم علیه السلام هم باید خدای وګڼو او تر ده مخکې دا د زمکې او آسمان هر څه چې په لومړي ځل او په خارق العاده توګه او د الله تعالی په فرمان او حکم پیدا شوي، د الله تعالی له ذات نه رابېل شوي او د عیسی علیه السلام په څېر مستقل خدایان وګڼو!! دا خبره به د بایبل له جاهل لیکونکي پرته کوم باشعوره انسان ومني؟!!

مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ ٱلطَّعَامَ ٱنظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ ثُمَّ ٱنظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

۷۵- مسیح د مریمې زوی خو له یوه استازي پرته بل څه نه دئ، تر ده د مخه هم پیغمبران تېر شوي او مور ئې ډېره رښتینې ښځه وه، دواړو به خوراك کاوو، وګوره چې څنګه څرګند دلائل ورته بیانوو، بیا دې ته هم وګوره چې څنګه دوکه کېږي!

(۷۵)- دلته د دې خبرې د اثبات لپاره چې مسیح یو انسان وو نه خدای او نه د خدای زوی، څو مضبوط او انکار نه منونکې دلائل ویل شوي:

هغه د نورو پیغمبرانو په څېر یو پیغمبر وو، تاسو په ډېرو داسې پیغمبرانو ایمان لرئ چې معجزې ئې درلودې او حتی د ځینو معجزې تر عیسی علیه السلام هم سترې ګڼئ، که ده ته د خدای په سترګه ګورئ نو د هغو نورو په اړه به څه وایئ؟

تاسو دا منئ چې عیسی علیه السلام د مریمې زوی وو، ماشوم دنیا ته راغی، ورو ورو ستر شو، ځوانۍ ته ورسېد، له انسانه پیدا شوی ماشوم ته چې ورو ورو ستر شوی څنګه د خدای نوم ورکوئ؟ له هر څه نه د هغه همنوع او همجنس پیدا کېږي، عیسی علیه السلام ته په دې دلیل باید انسان ووایئ چې له انسانه پیدا شوی.

ده او مور ئې د انسانانو په څېر خوراك کاوو، خوراك د احتیاج، نقص او ناتوانۍ نښه ده، هغه څوك خوراك کوي چې له ځانه بشپړ نه وي، بل څه ته اړ وي، له خوراکه پرته ژوندی نشي پاته کېدی، دا خوراك ته محتاج بندګان څنګه خدای او د خدای مور ګڼئ؟!

عجیبه ده چې څوك دا ټول حقائق له پامه غورځوي او په دروغجنو بې بنسټو خبرو پسې درومي!!

بایبل خدای د یوه انسان په توګه معرفي کوي او حتی د خوراك نسبت ورته کوي!! لیکي: (هغه وخت چې ابراهیم د ممرې د سیمې په بلوطو (څېړیو) کې اوسېدو خدای یو ځل بیا ورته راڅرګند شو، چې قصه ئې داسې وه: ابراهیم په غرمه کې د خپلې خیمې خوله کې ناست وو چې ناڅاپې ئې ولیدل درې کسان د ده خوا ته راروان دي، له ځایه پورته شو او د دوی استقبال ته ورغی، ابراهیم تندی پر زمکه کېښود او دوی ته ئې وویل: ای ښاغلو! هیله کوم چې لږ تم شئ، د دې ونې سیورې ته دمه شئ، زه ځم او ستاسو د پښو وینځلو لپاره اوبه راوړم، یوه مړۍ ډوډۍ به هم راوړم چې وئې خورئ او د سفر د دوام جوګه شئ، تاسو زما میلمانه یئ، هغوی ورته وویل: چې څه دې وویل همغسې وکړه، ... لازیات وخت نه وو تېر شوی چې ابراهیم څه کوچ، شیدې او کباب خپلو میلمنو ته راوړل او د دوی مخې ته ئې کېښودل او په داسې حال کې چې میلمانه په خوراك لګیا ول دی ئې خوا ته د یوې ونې په څنګ کې ودرېدو...)

ګورئ چې بایبل دلته له یوې خوا خدای د انسان په څېره کې انځور کړی، ابراهیم ئې پښې ورمنځلې، کوچ، شیدې او کباب ئې وخوړل او له بلې خوا ئې درې ګونی ګڼلی، درې کسان راغلل، ابراهیم ورته سجده وکړه. قرآن دا ټولې خبرې دروغجنې ګڼي او فرمایي چې د فرشتو یو ټولګی د ځوانانو په بڼه کې د ابراهیم علیه السلام خوا ته راغی، مأموریت ئې دا وو چې د لوط علیه السلام مرستې ته ورشي، هغه وژغوري او مفسد قوم ئې هلاك او کلی پرې رانسکور کړي، هلته د تلو په دوران کې د ابراهیم علیه السلام خوا ته راغلي، تر څو د ده په کورنۍ کې د دوو پیغمبرانو د پیدا کېدو زېری ورکړي، د اسحاق او د هغه د زوی یعقوب علیهما السلام د زېږېدو زېری، ابراهیم علیه السلام د ځوانانو ګمان پرې وکړ، دوی ته ئې وریته شوې غوښه راوړه خو هغوی له خوراك نه ډډه وکړه، په دې توګه قرآن د بایبل منونکو ته وایي نه یوازې دا چې خدای صمد او بې نیازه دئ، خوراك نه کوي، بلکې د ده فرشتې هم داسې پیدا شوې چې خوراك نه کوي.

قرآن د بایبل د غلطې ادعاء د تردید په اړه په دې قاطع دلیل او حجت استدلال کوي چې څوك خوراك ته اړ وي هغه خدای نه شي کېدی، په هغه د خدای ګمان مه کوئ، عیسی علیه السلام او مور ئې خوراك کاوو همدا کافي ده چې باور وکړئ هغوی انسانان وو نه خدایان،

خوراك د عجز، ضعف او نقص نښه ده.

قُلۡ أَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرًّا وَلَا نَفۡعًاۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

۷٦- ووايه: آيا له الله پرته د داسي څه عبادت كوئ چي نه تا سو ته كوم زيان په خپل واك كي لري او نه هم كومه ګټه، او دا خو الله دئ چي ښه پوه اورېدونكى دئ.

(٧٦)- دا د مسيحيانو د غلطي عقيدې د ترديد لپاره بل دليل دئ: تاسو وايئ چي مسيح عليه السلام او ياران ئې ځورول شوي، زنداني شوي، اعدام شوي، له ملكه شړل شوي، په درو وهل شوي او له ډول ډول كړاوونو سره مخامخ شوي، څوك چي په خپل ژوند كي نه له ځانه ضرر دفع كړى شي، او نه له خپلو ملګرو دفاع وكړى شي، بل ته به څنګه ګټه ورسوي او ضرر به تري دفع كړي؟!

لازمه ده د دغو مباركو آيتونو په اړه لږ مزيد غور وكړو او د مخكينيو آيتونو په رڼا كي ئې ژور مفاهيم په غور او دقت سره تر نظر تېر كړو. دا آيت د هغه بحث پاى دئ چي د المائدې سورې له ۷۲ آيت پيل شوى، دلته هغو كسانو ته اشاره شوې چي د شرك مرتكب شوي او مسيح عليه السلام ئې د بندګۍ له مقام نه د الوهيت مقام ته اوچت كړى او حال دا چي مسيح عليه السلام بني اسرائيلو ته ويل: د خداى جل شأنه عبادت وكړئ، هغه زما او ستاسو ټولو رب دئ، هر څوك چي له خداى سره شريك ونيسي پر هغه باندي خداى جنت حرام كړى، ځاى ئې دوزخ دئ، دا ظالمه ډله هيڅ مل او ملګرى نه لري. پدې پسي فرمايي: هغه كسان چي ويل ئې: خداى له دريو خدايانو يو دئ، دا كسان كافر شوي، له الله پرته بل معبود او اله نشته، بيا فرمايي: د مريم عليها السلام زوى مسيح عليه السلام فقط يو پيغمبر وو، داسي پيغمبر چي له ده مخكي د ده په شان ډېر پيغمبران تېرشوي؛ مور ئې نېكه او صادقه ښځه وه. د دې مبحث په پاى او وروستۍ برخي كي دا ۷٦ آيت د دې بحث د خلاصې او تتمې په شكل راغلى او دا څرګندوي چي بني اسرائيل د مسيح او مريم عليهما السلام په اړه په خپلې عقيدې كي د شرك مر تكب شوي، د هغه په اړه د دوى عقيده مشركانه ده، د دوى عبادت ئې كړى او د ګټې په جلب او د زيان په دفع كي ئې له هغوى مر سته غوښتې، له همدې كبله قرآن كريم د دوى په اړه فرمايي: بني اسرائيلو له مسيح او مريم عليهماالسلام نه د ګټې د حاصلولو او د زيان د دفع كولو په هيلې او د مرستي په غوښتلو سره د هغوى عبادت كړى، هغوى ئې خپل خدايان نيولي، پداسي حال كي چي مريم او مسيح عليهما السلام لكه د نورو په شان نه د ګټې مالكان دي، نه چاته زيان رسولى شي، نه د چا چيغي اورېدلى شي او نه د چا د كوم درد دوا ورسره شته، دا يوازي الله دئ چي د ټولو استغاثې او چيغي اوري، دعاګاني قبلوي او د خپلو بندګانو له ټولو دردونو او غمونو خبر دئ.

څوك چي پدې باور وي چي خداى ئې د رزق او روزي مالك دئ، د هر څه خزانې له هغه سره دي، باران د هغه په اراده وربږي، دانې او ميوې د هغه په حكم شنې كېږي، د مرګ او

ژوند، عزت او ذلت، کامیابی او ناکامی، صحت او رنځ ، دا ټولې فیصلې د هغه له درباره صادرېږي ، لدې عقیدې او باور سره سره که څوك له الله تعالی پرته له بل چا نه طمع کوي او په زړه کې له بل چا نه وېره او هیله پالي، نو آیا دا په رښتیا چې ډېره عجیبه او د افسوس او حیرت وړ خبره نده!!

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟ كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

۷۷- ووایه: اې اهل کتابو! په خپل دین کې په ناحقه غلو مه کوئ او د هغه خلکو د هوی او هوس متابعت مه کوئ چې په خپله لاد مخه تېروتلي او ډېر نور ئې له سمې لارې تېر ایستلي او سمه لاره ئې ورکه کړې.

(۷۷)- دا آیت موږ ته ښیي چې اهل کتابو په دین کې غلو وکړه، د لارورکو قومونو تر اغېز لاندې لاړل، شرك، مجسمې جوړول او مسیح علیه السلام ته د خدای په سترګه کتل، هغه څه دي چې دوی له مشرکو او بې لارو قومونو اقتباس کړي، د مجسمو جوړول له رومي بت پالو، د انسان په بنې کې زمکې ته د خدای راتګ او د انسان په جسد کې د خدای د روح حلول، د تعمید غسل او په دې سره له ټولو ګناهونو پاکېدا، هغه څه دي چې دوی له هندوانو او بودایانو ترلاسه کړي.

لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

۷۸- د بني اسرائیلو هغه کسان د داؤد او عیسی د مریمې زوی په ژبه لعنت کړی شول چې کافران شوي وو، دا د دې لپاره چې نافرماني ئې کوله او تېری به ئې کاوو.

(۷۸)- دوی د خپلو پیغمبرانو علیهم السلام په ژبه لعنت کړی شوي، د دې لعنت سببونه دوه دي: عصیان او اعتداء، په دوی کې لومړی د عصیان او د دین له حدودو نه د سرغړاوي او بیا د بل په حقوقو د تجاوز او تېري بیماري خوره شوې، دغې بیمارۍ هغه ځای ته ورسول چې د پیغمبر او حق پالو داعیانو د مخالفت حتی وژلو لپاره ملا وتړي او د الله له آیتونو انکار وکړي.

عن عبد الله بن مسعود قال قال رسول اللهﷺ " إن أول ما دخل النقص على بني إسرائيل كان الرجل يلقى الرجل فيقول يا هذا اتق الله ودع ما تصنع فإنه لا يحل لك ثم يلقاه من الغد فلا يمنعه ذلك أن

يكون أكيله وشريبه وقعيده فلما فعلوا ذلك ضرب الله قلوب بعضهم ببعض " ثم قال { لعن الذين كفروا من بني إسرائيل على لسان داود وعيسى ابن مريم } إلى قوله { فاسقون } " ثم قال " كلا والله لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر ولتأخذن على يدي الظالم ولتأطرنه على الحق أطرا ولتقصرنه على الحق قصرا. رواه ابو داؤد

له عبد الله بن مسعود روايت دئ چي رسول اللهﷺ وفرمايل: لومړی نقص چي په بني اسرائيلو كي راپيدا شو دا وو چي يوه كس به بل په گناه كي وليد نو ورته وبه ئي ويل: اې فلانيه! له خدايه ووېرېږه او كوم كار چي كوې هغه پرېږده، دا درته روا نه دئ، سبا به بيا ورسره مخامخ شو، نو د هغه گناه به دی له دې منع نه كړ چي خوراك، څښاك او ناسته پاسته ئي ورسره وي، كله چي ئي دا كار وكړ نو الله د دوی زړونه سره ووهل، (د دوی زړونه ئي يوه بل ته له كينې او عداوته ډك كړل)، بيا ئي دا آيت ولوست: { لعن الذين كفروا من بني إسرائيل على لسان داود وعيسى ابن مريم } إلى قوله { فاسقون }، بيا ئي وفرمايل: نه په الله قسم چي تاسو به حتماً په معروف گمارنه كوئ، له منكر نه به حتماً مخنيوی كوئ، ظالم به له لاسه نيسئ او د ظلم پرېښودو ته به ئي اړ كوئ، او د حق منلو ته به ئي مجبوروئ.

كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

٧٩- دا دوی ول چي يوه به بل له هغو كرغېړنو عملونو نه منع كول چي دوی به پرې اخته وو، څومره بد دئ هغه چي دوی به كاوو.

(٧٩)- پر دوی باندي د الهي عذابونو د نازلېدو يوه ستره وجه دا وه چي يوه به بل له گناه نه منع كاوو، د دوی علماوو او مذهبي مشرانو د امر بالمعروف او نهي عن المنكر الهي دندي ته شا كړه، خلك به ئي په گناهونو كي اخته ليدل خو د دوی مخنيوی به ئي نه كاوو، دا يو نه بدلېدونكی الهي سنت دئ چي عام عذابونه هغه وخت نازلوي چي په ټولني كي د امر بالمعروف او نهي عن المنكر لړی په بشپړه توگه متوقف شي، داسي څوك په ټولني كي نه وي پاته چي د الله تعالی لوري ته بلنه وركوي، خلك ښېگڼو ته رابلي او له بدو عملونو ئي لاس اخيستو ته هڅوي.

تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾

٨٠- ډېری به ئي گوري چي له كافرانو سره به دوستي كوي، څومره بد دئ هغه چي د دوی نفسونو وروړاندي كړل، چي الله پرې په قهر شو او په عذاب كي به تلپاته وي.

(٨٠)- دلته د اهل كتابو د انحراف يوه بله بېلگه زموږ مخي ته كېښودل شوې، چي هغه له كافرانو د

کرکي او نفرت په ځای له هغوی سره دوستي کول دي، قرآن فرمايي چې د دغې گناه په سبب د الله تعالی له قهر او غضب او تلپاتي عذاب سره مخامخ شول، له دې معلوميږي چې له کافرانو سره دوستي او موالات، د الله تعالی په نزد کې څومره ستره گناه ده، حقيقت دا دئ چې انسان هغه وخت د خپل دين او عقيدې له دښمن سره دوستي ته تياريږي چې دين او عقيده ورته بې ارزښته شي، په خپلو اغراضو پسې شي، د کافرانو تر فکري اغېز لاندې راشي او د هغوی په څنگ کې خپلو منحطو موخو ته د رسېدو امکانات په نظر ورشي.

وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾

۸۱- او که دوی پر خدای، پيغمبر او هغه څه ايمان درلودی چې دوی ته نازل شوي وو نو هغوی به ئې دوستان نه نيول، خو اکثر د دوی فاسقان دي.

(۸۱)- دا آيت په قاطع الفاظو حکم کوي چې له کافرانو سره هغه څوك دوستي کوي چې پر خدای، پيغمبر او الهي کتاب ايمان نلري، فاسق وي او خپل فسق ئې د کافرانو دوستۍ ته هڅوي.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

۸۲- له مؤمنانو سره په دښمنۍ کې به حتماً يهودان او مشرکين تر ټولو خلکو شديد ومومې او هرومرو به مؤمنانو ته په دوستۍ کې هغه کسان ډېر نږدې ومومې چې وايي: موږ نصارا يو، دا د دې لپاره چې د دوی ځيني کشيشان او زاهدان دي او د دې لپاره چې تکبر نه کوي.

(۸۲)- دا آيت موږ ته وايي چې د مسلمانانو تر ټولو سخت دښمنان يهودان او بيا مشرکان دي، او له مسلمانانو سره په دوستۍ کې تر ټولو ورنږدې خلك هغه دي چې ځان ته نصارا وايي، دا ځکه چې د دوی ځيني هغه کشيشان دي چې د دين زده کړې ته ئې ځان وقف کړی او ځيني ئې هغه زاهدان دي چې د عبادت لپاره ئې ځان وقف کړی، هغه کسان چې له زړه نه او په اخلاص سره د الله تعالی په دين د پوهېدو هڅه کوي او غواړي په خپل عبادت سره د الله رضاء ترلاسه کړي، حتماً به له مسلمانانو سره مينه کوي، ځان به هغوی ته ډېر نږدې گڼي او دوی به ځان ته ډېر نږدې. د ايمان

مانع يا جهل دئ يا د دنيا حب او د خپل هوس بندګي، حقيقي عالم او رښتينى زاهد به خامخا له مسلمانانو سره د دوستۍ لار غوره کوي، لدوى سره به مينه لري، د دوى په ځېرو کي به هغه څوك ګوري چي دوى ئې په لټه کي دي.
خو دې ته مو بايد پام وي چي مشرکان يوازي هغو خلکو ته نه ويل کېږي چي د بتانو عبادت کوي (لکه هندوان او بودايان)، بلکي د نن ورځي مسيحيان د مکې تر قريشو په شرك کي مخکي دي، که د مکې قريشو کعبه له بتانو ډکه کړې وه، دوى خپلې کليساګانې له بتانو او مجسمو ډکي کړې دي، هغوى بتان رب العالمين ته د تقرب وسيله ګڼل، خو دا په دريو خدايانو باور لري او عيسى ته د خداى په سترګه ګوري. دې ته مو هم بايد پام وي چي نني نصارا د رسول الله ﷺ د دور له نېکو نصاراوو سره قياس نکړو، اوسني نصارا د اسلام تر ټولو خطرناك او کينه کښ دښمنان دي، د مسلمانانو په ضد ټول روان جنګونه د دوى لخوا دي، دا دوى دي چي يهودان د مسلمانانو په ضد جنګوي، د اسرائيلو صهيونستي دولت چي نن پر مظلومو فلسطينيانو دا وحشيانه ظلمونه کوي، نصاراوو جوړ کړ، دوى فلسطين وروسپارو، دوى پر بيت المقدس مسلط کړ، دوى وسلې ورکوي او د مسلمانو په ضد ئې جنګوي.

وَإِذَا سَمِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَى ٱلرَّسُولِ تَرَىٰٓ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا۟ مِنَ ٱلْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ ٱلْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَٰبَهُمُ ٱللَّهُ بِمَا قَالُوا۟ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾

۸۳- او کله چي هغه څه واوري چي پيغمبر ته رانازل شوي د حقيقت د پېژندو له امله به د دوى سترګي ګورې چي له اوښکو بهېږي، وايي به: اې زموږ ربه! موږ خو ايمان راوړى نود شاهدانو په زمره کي مو وليکه. ۸٤- او ولي به پر الله او پر هغه حقيقت باور نه کوو چي موږ ته رارسېدلى او دا طمع کوو چي زموږ رب به مو د صالحانو په ډله کي داخل کړي. ۸۵- نو الله د دوى د دې وينا په سبب هغه جنتونه په بدل کي ورکړل چي ترې لاندې ويالې بهېږي، تلپاته په هغوى کي، او همدا د نېکي کوونکو بدله ده.

(۸۳-۸۵)- په دې آيتونو کي د دغو اهل کتابو څو ځانګړتياوي ښودل شوې:

كله چې قرآن واوري، حقيقت ورته څرګند شي او په همدې سره ئې له سترګو اوښكې بهيږي.
فوراً ايمان راوړي او الله تعالى ته د دعاء لاسونه اوچتوي او وايي: اې زموږ ربه! ايمان مو راوړ، له هغو كسانو مو وګرځوې چې په دغه حقيقت شهادت وركوي، ايمان ئې په عملي ژوندكې ترسترګو كيږي، د خپل ايمان او عقيدې عيني تجسم وي.
وايي: د دې لپاره هيڅ دليل نه ګورو چې په دې كتاب له ايمانه ډډه وكړو، ولې به پر الله او پر دغه حقيقت چې موږ ته وراندې شوى ايمان نه راوړو؟! موږ خو تل په دې لټه كې وو چې حقيقت ومومو، ايمان پرې راوړو او لدې لارې جنت ته ورسيږو، په دې بلنې كې خو موږ خپل مقصود وموندو، ولې به ئې نه منو؟!
د دغې وينا په سبب به ئې تلپاته جنت په برخه شي.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِنَآ أُوْلَـٰٓئِكَ أَصۡحَـٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

٨٦- او هغه چې كافران شوي او زما آيتونه ئې تكذيب كړي، دوى دوزخيان دي.

(٨٦)- د اهل كتابو د دغه صالح ټولګي په مقابل كې هغه خلك دي چې د كفر لار ئې غوره كړې او د الله تعالى آيتونه تكذيبوي، دوى دوزخيان دي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحَرِّمُواْ طَيِّبَـٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَـٰلاً طَيِّبًاۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ﴿٨٨﴾

٨٧- اې مؤمنانو! هغه پاكيزه شيان چې الله درته حلال كړي مه حراموئ او تيرى مه كوئ، الله تيرى كونكي نه خوښوي. ٨٨- او هغه پاكيزه حلال وخورئ چې الله درروزي كړي او له هغه الله ووېريږئ چې ايمان پرې لرئ.

(٨٧-٨٨)- دلته د تقوى د يوه غلط تصور او انګيرنې ترديد شوى، ځينې خلك داسې دي چې د تقوى په نامه حلال شيان پر ځان حرام كړي، ګمان كوي چې په دې كار سره د الله تعالى رضاء ترلاسه كولى شي، قرآن په ګڼ شمير آيتونو كې دغه بدعت ته اشاره كړې او مؤمنان ئې ترې منع كړي، په دين كې هر بدعت حرام دئ، هم څه له خپله ځانه پرې زياتول حرام دي او هم ئې كمول، لكه څنګه چې حرام ته حلال ويل ګناه ده، حلال ته د حرام په سترګه كتل هم ګناه ده، كه تاسو په قرآن كې غور وكړئ وبه ګورئ چې اكثراً ناپوه او غرضي خلكو له خپله لوري په دين كې زياتوالى راوستى او د الله تعالى آسان دين ئې خلكو ته ګران كړى، د قرآن په اصطلاح د

خلكو پېتې ئې دروند كړى او په لاس پېښو كې ئې زنځېرونه وراچولي، پيغمبران عليهم السلام د دې لپاره لېږل شوي چې دغه اضافي پېټي د خلكو له اوږو كوز كړي، دا زنځيرونه وشلوي او هغه څه چې ټګمارو مذهبي مشرانو له خپله ځانه پرې حرام كړي بېرته ورته حلال كړي.

قرآن دا كار تېرى ګڼي چې څوك د الله تعالى له لوري حلال شوي شيان پر ځان حرام كړي او وايي چې الله تعالى داسي خلك نه خوښوي، څوك چې غواړي په دې سره خپل رب راضي كړي په دې دي پوه شي چې داسي كس او داسي كار د الله تعالى نه دئ خوښ.

هغه حلال رزق وخورئ چې پاكيزه وي، د حلال تر څنګ د پاكيزه ذكر ښيي چې كېدى شي كوم حلال شى په كوم سبب ګنده شوى وي، له ګنده حلال هم بايد ډډه وكړئ.

او د آيت په پاى كې د يوه جامع حكم په ترڅ كې ويل شوي چې د حلال او حرام په اړه له خپل هغه رب وېره ولرئ چې تاسو پرې ايمان لرئ

لَا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِيٓ أَيْمَٰنِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ ٱلْأَيْمَٰنَ ۖ فَكَفَّٰرَتُهُۥٓ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَٰكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّٰرَةُ أَيْمَٰنِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَٱحْفَظُوٓاْ أَيْمَٰنَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

۸۹- الله مو په مُهمل او خوشي قسمونو نه نيسي، خو په هغو قسمونو مو نيسي چې تړون مو پرې كلك كړى، نو كفاره ئې لسو مسكينانو ته د هغه طعام اوسط وركول دي چې خپل ټبر ته ئې وركوئ، يا جامې وركول او يا د يوه مريي آزادول، نو چا چې دا ونه موندل نو درې ورځي روژه نيول دي، چې كله هم لوړه وكړئ، نو دا ستاسو د لوړو كفاره ده او د خپلو قسمونو حفاظت وكړئ، همدا راز الله خپل آيتونه درته بيانوي ترڅو شكر وكړئ.

(۸۹)- دلته د لوړي او قسم په اړه څو مهمي لاربښووني موږ ته شوې:

- په مُهمل قسمونو چې له كوم قصد نه پرته مو له خولې وځي، الله تعالى مو پرې نه نيسي.
- د هغه قسم په وړاندې مسئول ياست چې د كومې ژمنې او تعهد په موخه ئې كوئ.
- كه د داسي قسم ماتولو ته اړ شوئ، په داسي څه مو لوړه كړې وه چې عملي كول ئې صحيح او سم كار نه وو، نو قسم مات كړئ او كفاره ئې اداء كړئ، كفاره ئې لسو مسكينانو ته د هغه طعام اوسط وركول دي چې خپل ټبر ته ئې وركوئ، يا جامې وركول او يا د يوه مريي آزادول دي، كه چا دا توان نه درلود نو درې ورځي روژه نيول پرې لازم دي.

- د قسمونو په کولو کې احتیاط وکړئ، چې قسم وکړئ نو بیا ئې درناوی وکړئ، یا حتماً عمل پرې وکړئ او که عمل کول مناسب نه وو کفاره ئې ورکړئ.

د آیت وروستی برخه که یوازې د آیت له مخکنیو برخو سره مربوط وګڼو نو معنی ئې دا ده چې الله تعالی د قسم په اړه په دې لارښوونو سره پرتاسو احسان وکړ، د دی احسان شکر اداء کړئ. او که د مخکنیو آیتونو لپاره ئې هم یوه موزونه تتمه وګڼو نو معنی ئې دا ده چې الله تعالی د دغو احکامو په بیانولو سره پر تاسو احسان کړئ، شکر ئې اداء کړئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَـٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَـٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٩٠﴾

٩٠- اې مؤمنانو! اصلي خبره دا ده چې شراب، قمار، بتان او د فال غشي د شیطان پلیتې کړنې دي، نو ځان ترې وساتئ ترڅو بریا ومومئ.

(٩٠)- په دې جامع آیت کې ستر ستر حرام شیان په لاندې توګه ښودل شوي:

- شراب، قمار، بتان او د فال غشي.
- له بتانو او د فال له غشو مراد هغه حیوانات دي چې د بتانو په نامه ذبح کېږي او یا ئې غوښه د غشو په وسیله وېشل کېږي، تفصیل ئې د همدې سورې په درېیم آیت کې تېر شوی.
- د اجتماعي ستونزو په حلولو کې اسلام خپله خاصه کړنلاره لري. د ځینو خاصو اجتماعي ستونزو د حلولو لپاره ئې دا کړنلاره غوره کړې چې ورو ورو د هغوی جرړې باسي، تدریجي بدلون غوره ګڼي، لومړی د داسې تبدیلي لپاره ذهني شرائط برابروي، مقدماتي کارونه سر ته رسوي، ریښې ئې یوه په بل پسې قطع کوي او په پای کې د دې اجتماعي ستونزې کرغېړن بوټی له بېخه باسي، د شراب او قمار په اړه اسلام همدا اسلوب غوره کړ، په تدریج سره ئې د دې خبیثه بوټو جرړې وایستلې.

دا آیت د شرابو د تحریم په اړه د قرآن وروستی حکم دئ، تر دې د مخه ئې لومړی دا وویل:

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَـٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَاۗ

البقره: ٢١٩

د شراب او قمار په اړه تا پوښتي، ورته ووایه: په دوی کې ستره ګناه ده او څه ګټې د خلکو لپاره، خو ګناه ئې تر ګټې ډېره ستره ده

يعني شراب او قمار د دې لپاره حرام کړی شوي چې تاوان ئې تر ګټې زيات دئ، هم فرد ته او هم ئې ټولني ته، شراب انسان له خپل طبيعي حالت نه باسي، په خپلو حواسو او مشاعرو د ده واك کمزوری کوي، له سده ئې باسي او داسي کارونو ته ئې هڅوي چې په طبيعي حالت کي ترې ځان ساتي او قمار په ناحقه د بل د مال غصبولو وسيله ده، په دې سره هغه حريص انسان په دام کي اچول کيږي چې غواړي له آسانه لاري د ډېر مال او ثروت خاوند شي، د ده له دغه کمزورۍ نه په استفادې سره ځيرك، زرنګ او ماهر ټګماران د ده موجود ثروت هم ترې غارت کړي، اوس خو متأسفانه حکومتونه له خپلو ولسونو سره همدا دوکه کوي، د لاټرۍ په غولونکو اعلاناتو کي وايي: خپل بخت وآزمويئ، د مليونر کېدو دا طلايي موقع له لاسه مه ورکوئ، کېدی شي د شلو روپو يو ټکټ تاسو ته هومره څه په لاس درکړي چې ټول آرمانونه مو ترسره کړي!! ناپوه او حريص کسان په دې غولوونکو اعلاناتو دوکه کړي، له زرهاوو کسانو پيسې ترلاسه کړي او د هغه پنځه په سلو کي څو (په اصطلاح بختورو ګټونکو) ته ورکړي او باقي ئې د غلو او خائنو چارواکو د عيش عشرت سامان شي.
وړېسې ئې د النساء سورې په ٤٣ آيت کي وفرمايل:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ

اې مؤمنانو! په داسي حال کي لمانځه ته مه نږدې کېږئ چې مست وئ، تر څو په هغه څه پوه شئ چې تاسو ئې وايئ

يعنی لمونځ په داسي حالت کي مه کوئ چې مست وئ او په دې نه پوهېږئ چې څه وايئ، لمونځ خو له الله تعالی سره ستاسو راز و نياز دئ، هغه ته خپل حاجتونه وړاندي کوئ، له خپل زړه نه راخوټېدلي خبري ورته کوئ، په داسي حالت کي په لمانځه ودرېږئ چې خپلو خبرو ته مو پام وي او وربانديي پوهېږئ.

ځيني محققين په دې باور دي چې د شرابو د تقبيح په اړه لومړنی آيت دا دئ:

وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلۡأَعۡنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنۡهُ سَكَرًا وَرِزۡقًا حَسَنًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةً لِّقَوۡمٍ يَعۡقِلُونَ ﴿٦٧﴾

النحل: ٦٧

او د خرما او انګورو له ميوو نه چې ترې شراب او غوره رزق ترلاسه کوئ، يقيناً چې په دې کي هغو خلکو ته نښه ده چې تعقل کوي.

د دغه آيت په اورېدو سره ډېرو صحابه وو له شرابو نه ډډه وکړه، ځکه چې دلته شراب د غوره رزق په مقابل کي ذکر شوی.

په پای کي ئې په قاطع او څرګندو الفاظو سره د دغو تحريم اعلان کړ او وئې ويل چې دا

ځلور واړه شيطاني کارونه دي، ځان ترې وساتئ، ستاسو سعادت او بريا په دې کي ده چي لدغو شيطاني کارونو ځان لري وساتئ.
د دې آيت له مخي هغه ټولنه يوه شيطاني ټولنه ده چي دغه شيطاني کړه وړه پکي ترسترګو کيږي، د کومي ټولني په زړه او دماغ چي شيطان حکومت کوي، همدغه ځلور شيطاني کارونه به پکي وګورئ.
د اسلام او هر الهي دين له مخي (شيطان) د (شر سمبول) او د انسان او انسانيت دښمن دئ، ده د انسان د پيدايښت له لومړی ورځي لوړه کړې چي په هر ګام کي به انسان ته په کمين کي کښېني، له ښي او کيڼ اړخه به بريد پرې کوي، له سمي لاري به ئې کږوي، بد شی او بد کار به ورته ښايسته کوي، د خپل انساني فطرت خلاف جګړي ته به ئې هڅوي او دا به ثابتوي چي انسان د دې وړ او مستحق نه دئ چي د ځمکي خلافت ئې په واک کي وي.
دين چي څه د انسان په ضرر ګڼي او هغه ئې حرام کړي، که دا د ده په ذات پوري تعلق لري او که ئې په ټولني پوري، که د اقتصاد په برخه کي وي او که د اخلاق په برخه کي، که د ده د سياسي او اجتماعي نظام مربوط مسئله وي او که په اعتقادي او فکري امورو پوري مربوط مسئله، شيطان نه يوازي د دې حرمت نه مني او د انسان په تاوان او ضرر ئې نه ګڼي، بلکي هغه د (خلود او دوام) موجب او د ارتقاء او تعالي باعث ګڼي، څه چي دين ته کرکجن بريښي او انسان ترې منع کوي، شيطان هغه انسان ته ښايسته کړي او د هغه په لور لاس غځولو ته ئې هڅوي.
که د غربي نظام مختلفو برخو ته لږ ځير شئ نو وبه ګورئ چي په دې نظام کي ټول هغه څه حلال ګڼل شوي چي هر الهي دين تحريم کړي، که د قرآن، تورات او انجيل په رڼا کي دا نظام وڅيړئ نو هغه به داسي ومومئ لکه چي شيطان په سپيني مانۍ کي د جمهوري رياست پر کرسۍ ناست او د خپلي خوښي نظام ئې قائم کړی وي، په دې نظام کي ټول هغه څه روان دي چي الهي کتابونه ئې د شيطان کار ګڼي.
که شيطان ته د دې موقع په لاس ورشي چي د نړۍ په کوم ګوټ کي د خپلي خوښي ټولنه جوړه کړي او هغه نظام په کي قائم کړي چي دی ئې غواړي نو د امريکا له اوسنۍ ټولني سره به ئې هيڅ توپير نه وي، د غربي ټولنو په څېر به ئې يوه ټولنه جوړوله او سياسي، اجتماعي، نظامي پاليسي به ئې همغسي وه چي نن ئې غربي واکمنان پلي کوي.
که وغواړو چي غربي ټولنه په څو مختصرو کرښو کي تشريح کړو او د دې ټولني د فرهنګي، سياسي، اجتماعي او اقتصادي برخو اساسي بنسټونه په ګوته کړو نو ويلي شو چي د غربي ټولني د اقتصادي نظام بنسټونه دا دي:

- سود چي د مظلوم او بې وزلي له اړتيا او مجبوريت نه د ګټي اخيستو وسيله ده او په ټولو الهي اديانو کي تحريم شوی، سود د غربي ټولني د اقتصادي نظام اساسي بنسټ دئ، د غرب ټوله راکړه ورکړه او اقتصادي مناسبات په سود ولاړ دي، که د دې ټولني له بانکي سيستم او تجارتي او اقتصادي تعامل نه سود وباسئ نو دا نظام په ټپه ودريږي او د يوه ګام مخکي اخيستو توان نه لري.
- قمار چي له زحمت پرته او د يوه حريص انسان د غولولو له لاري وړيا مال ترلاسه کول دي او د هر دين او هر عادلانه انساني قضاوت له مخي ناروا او ظالمانه عمل دئ، په غرب کي نه يوازي جائز دئ بلکي هم په شخصي توګه او هم په دولتي کچه د وړيا ثروت ترلاسه کولو يوه مهمه ذريعه ده.
- احتکار چي بدای ته د مسکين او محتاج انسان د استثمار او د نورو د شتمنيو د غارت کولو موقع په لاس

ورکوي، له خپلي شتمنی نه په استفادې سره، د خلکو د اړتیا وړ شیان په ارزانه بیه ترلاسه کوي، بازار او نرخ په خپل کنترول کي راولي، چي په بازار کي د احتکار شوو شیانو عرضه محدوده او تقاضا زیاته شوه او نرخونه اوچت شول، هغه ئې د خپلي خوښي په بیه بازار ته راوباسي او وړیا ګټه ترلاسه کوي، د دې ګټي عامل نه د ده زیار او زحمت دئ او نه د ده هنر او حکمت، فقط خپلي شتمنی او د نورو اړتیا او مجبوریت دا فرصت ورکړی چي خلك غارت کړي. دا د احتکار د جواز او هغه ته د مشروعیت ورکولو په وجه ده چي د دوا په څېر ضروري شیان هم د خپل اصلي قیمت نه څو څو ځله په زیاته بیه بازار ته عرضه کېږي، د دوا محتکر د دې پروا نه لري چي د ده همنوع انسان له بیمارۍ په دې خاطر مري چي د دوا هغه بیه نه شي ورکولی چي محتکر تر اصلي بیې څو برابره زیاته ټاکلي، یو مثال ئې د ایډز دوا ده، یوې امریکائي کمپنی هغه احتکار کړي، نورو کمپنیو ته د هغي د تولید اجازه نه ورکوي، د برازیل حکومت غواړي دا دوا په ارزانه بیه تولید او بازار ته ئې عرضه کړي خو د امریکا حکومت ئې نه پرېږدي، که د دې دوا اصلي بیه یو ډالر وي نو امریکائي کمپنی ئې په سل ډالره بازار ته وړاندي کوي.

- غولوونکي تجارتي اعلانات او د ښځو له ښایست، جالب غږ او هڅوونکو حرکاتو نه د خلکو د راماتولو او د مشتریانو د جلبولو لپاره استفاده.
- د وسلو د خرڅلاو بازارونه لټول او جوړول او په نورو ملکونو کي د دې لپاره د جګړو اورونه بلول.
- د خپلو تولیداتو لپاره مارکیټونه لټول او د دې لپاره هم سوړ او هم تود جنګ ضروري ګڼل.
- د پیسو د لاس ته راوړو لپاره هر کار جائز ګڼل، حتی د خپل عفت عرضه کول او د فحاشي داسي رسمي او بربنډ ځایونه جوړول چي دولت ته ټکس ورکوي او دغو ګنده مرکزونو ته د دې اجازه ورکول چي د مشتریانو د پیدا کولو او راماتولو لپاره داسي ټلویزیوني خپروني وکړي چي د فحش کار په پوره وقاحت کي بربنډ ښیي.

د غربي ټولني فرهنګي بنسټونه دا دي:

- آزاد جنسي روابط او ټول هغه اخلاقي او مذهبي حدود او ضوابط ماتول چي جنسي روابط تنظیموي او د قانون په حدودو کي ئې محدودوی.
- شراب، قمار، موسیقي او نڅا
- لوبي، نه د روغتیا لپاره او نه د ټولو لپاره، دا هم د بدایانو په لاس کي په تجارتي وسیلي بدله شوې، لوبغاړي اخیستل کېږي او د لوبو په تماشا پیسي ترلاسه کوي. لوبو، نڅا او سندرو هومره عمومیت موندلی چي دا د قرآن له وینا سره سم د دوی په دین او مذهب بدل شوی. اتخذوا دینهم لهوا و لعبا

د غربي ټولني دیني او مذهبي جوړښت داسي دئ:

- په خرافاتو باور.
- عیسی خدای او د خدای زوی ګڼل.
- د عیسی ویني د ده د منونکو د معافي ذریعه بلل.
- د عبادت څو مسخره او خندوونکي شکلیات.
- خدای له انسان سره تشبیه کول، دا اعتقاد چي خدای انسان خپل صورت ته ورته پیدا کړی، له خټي ئې د ده مجسمه جوړه کړې، بیا ئې په اور ابښې چي پخه شي، بیا ئې د خپلي روح یوه برخه په کي پو کړې.
- مذهبي موسیقي.
- د مذهب په نامه څو مسخره حرکات.
- د خدای په ځای د شخصیتونو لمانځنه.
- د خدای او بنده تر منځ په واسطي او وسیلي باور.
- په هغو مسخره وړاندوینو باور چي د تورات او انجیل په نامه کتابونو کي راغلي.
- کشیش د خدای استازی ګڼل، د خدای برخه ده ته سپارل، د جنت اسناد له ده په پیسو پېرل او د کلیسا په لګهاوو مفت خورو کشیشانو او راهبانو ته د مرفه او آرام بې زحمته ژوند اسباب برابرول.

- د عيسى عليه السلام بيا راتلو او په ټولي نړۍ د مسيحيانو واکمنۍ ته انتظار درلودل.

كه د غربي نظام هره برخه د قرآن په رڼا کي وڅېړئ او د شيطان او شيطاني کړو وړو په اړه چي قرآن څه ويلي، د هغوی په خوا کي ئې کېږدئ وبه ګورئ چي په غربي نظامونو کي ټول هغه څه راغونډ شوي چي هر الهي دين شيطان ته منسوب کړي.

تاسو به په بايبل کي وګورئ چي اکثر پيغمبران عليهم السلام په شراب څښلو او نورو ناوړه کارونو متهموي، حال دا چي هيڅ پيغمبر او حتی هيڅ شريف او هوښيار انسان د شرابو څښلو شوق نه کوي.

نن په غربي ټولني کي شراب عموميت لري، دغو شرابو غربيان هغه ځای ته رسولي چي جنسي بې لاريتوب عام شي، پر زړه او ذهن ئې بې مهاره جنسي تمايلات مسلط شي، ټول ژوند ئې د دې تر اغېز لاندي راشي، هر څه له دغي زاويې ګوري، د جنسي هوس بنده شي، هم ئې دوستي د دې لپاره وي او هم ئې دښمني، له دې پرته بله مينه نه پېژني، د ښځو او نارينه وو آزاد اختلاط او بربنډتوب ورباندي مزيد تيل توی کړي، مسته موسيقي، رقص او نڅا او د عشق او شهوت په ستايني کي سندري لازيات ورته لمن ووهي، هم ئې بتان او هم ئې مجسمې د ښځو انځورونه شي. كه تاسو دا اوس غربي ټولني ته لږ په دقت سره ځير شئ، هري خوا ته به دې د ښځو مجسمې ترسترګو شي، هم په معبد کي او هم په مغازه کي، هم د کشيش په وينا کي او هم د ټلويزيون په تجارتي اعلاناتو کي، هلته د تجارت لپاره ښځه او د دې ښايست استعمالېږي، هلته لوړو مراتبو ته رسېدل د ښځو له لاري وي، هلته مور او پلار هېر شوي، د دې ميني ټغر ټول شوی، ځای ئې جنسي هوس او تعلق ته خالي شوی، له نکاح او د کورنۍ له جوړولو ډېره کېږي دا ځکه چي نکاح د آزاد جنسي تعلقاتو مانع کېږي، له اولاد سره د ښځي او مېړه علاقه او مينه نشته او دا د دې لپاره چي اولاد ساتل او روزل زحمت غواړي او د جنسي تلذذ او خوند اخيستو په وړاندي خنډ کېږي، مېړه او ښځه د دې په ځای چي اولاد ولري، سپی او پشی ساتي، هلته به تاسو له کشيشانو هم واورئ چي مريم عليها السلام په زنا تورنوي او په دې خبري خاص تأکيد کوي او وايي چي هغې توبه وکړه او بيا ئې دا مقام ترلاسه کړ او دا د دې لپاره چي د يوه زناکار ولس معبود هم بايد د زنا سمبول وي، هلته به تاسو د فرويد په څېر د دوی له فيلسوفانو هم واورئ چي وايي: د انسان د ټولو کړو وړو، اړيکو او روابطو منشأ جنسي تمايل دئ، د پلار مينه له لور سره او د مور مينه له زوی سره له دغه تمايل نه راولاړېږي، هم د انسان د ويښې ټول فعاليتونه او هم ئې د خوب خوبونه جنسي منشأ لري. هلته به په بايبل کي ولولئ چي دا د عيسی عليه السلام معجزه ګڼي چي په يوې ميلمستيا کي ئې له اوبو ډك منګي په شرابو بدل کړل.

بايبل يو ځای داسي ليکي: ... بت مه جوړوئ او بتان مه لمانځئ، مجسمه، د ډبرو څلي او تراشلي ډبري د لمانځني لپاره مه جوړوئ...د مور او پلار احترام کوئ، غلا مه کوئ، دروغ مه وايئ، څوك مه دوکه کوئ، ... جادوګري مه کوئ، فال مه نيسئ، د بت لمانځونکو په څېر پر خپلو مړو ماتم مه کوئ او خپل مخ او ځان مه زخمي کوئ، د سر وېښتان مو د ماتم په توګه مه ګونځي کوئ او خپل ګرېوان مه څيرئ او د دوی په څېر خالونه مه وهئ، کله چي د عبادت خيمې ته درومئ نو هيڅکله شراب او نور مست کوونکي مشروبات مه څښئ... د خنزير غوښه مه خورئ... زنا او لواطت کوونکي بايد ووژل شي، جادوګران او د روح احضاروونکي بايد

ووژل شي...
او دا هغه خبري دي چي هر الهي دين ئي كوي، خو تاسو گورئ چي د بايبل منونكي د دغو ټولو خبرو مخالفت كوي، نه شراب او قمار حرام گڼي او نه بتان او مجسمې، اوس خو ئې د كليساگانو چتونه او دېوالونه هم په بتانو او مجسمو ښايسته شوي.

إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ فِى ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾

٩١- شيطان خو غواړي چي په شراب او قمار سره په تاسو كي دښمني او كينه واچوي او د الله له ذكر او له لمانځه مو مخنيوى وكړي، نو آيا امتناع كوونكي يئ.

(٩١)- په مخكني آيت كي د شرابو د تحريم په ارتباط ويل شوي چي دا له يوه پلوه گنده شی دئ او له بله پلوه د شيطان د خوښي شی، په دې مبارك آيت كي د شراب او قمار په رائجولو كي د شيطان موخه په گوته شوې او همدا د دغو دواړو د تحريم دلائل ښودل شوي، شيطان غواړي په دې سره ځو اهداف ترلاسه كړي:

- په خلكو كي د دښمنۍ اورونه بل كړي.
- د خلكو زړونه له كينو ډك كړي.
- د الله تعالى له ياده ئې غافل كړي.
- له هغه لمانځه ئې منع كړي چي دوی هم په خپلو كي سره نږدې كوي او هم ئې له خپل رب سره نږدې كوي.

كله چي مؤمنانو دا آيت واورېدو ډېرو په اوچت غږ وويل: انتهينا انتهينا يا ربنا: اې زموږ ربه! لاس مو ترې واخيست، لاس مو ترې واخيست، د مدينې په كوڅو كي دومره شراب په زمكه توی شول لكه باران چي پكي ورېدلی وي، تر اوږدې مودې له كوڅو نه د شرابو بوی تر سپږمو كېدو.

عن ابن عمر يقول: قال رسول اللهّ [لعنت الخمر على عشرة أوجه: لعنت الخمر بعينها وشاربها وساقيها وبائعها ومبتاعها وعاصرها ومعتصرها وحاملها والمحمولة إليه وآكل ثمنها. رواه أبو داود وابن ماجه

شراب له لسو اړخونو لعنتي شوی: په خپله شراب، څښونكی ئې، ساقي ئې، پلورونكی ئې، پېرونكی ئې، زبېښونكی ئې، د چا لپاره چي زبېښل كېږي، وړونكی ئې، د چا لپاره چي وړل كېږي، او د بيعي (د پيسو) ترلاسه كوونكی ئې د لعنت وړ گرځېدلي.

اسلامي حكومت په دې مكلف شوی چي د شرابو د توليد، پېر، پلور او څښلو مخه ونيسي، مجرم ته سزا وركړي، د مجرم سزا د ځينو فقهاوو له نظره څلوېښت درې او د احنافو او ځينو نورو له نظره اتيا درې ده. د عمر ﵁ په زمانه كي د بني سقيف د قبيلي د يوه كس دكان په دې

خاطر وسوزول شو چې په پټه ئې شراب پلورل.

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَٱحۡذَرُواْۚ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٩٢﴾

٩٢- او د الله اطاعت وکړئ او د پیغمبر اطاعت وکړئ او حذر وکړئ، نو که مخ مو واړاوو نو پوه شئ چې زمونږ د پیغمبر پر ذمه یوازې څرګند تبلیغ دئ.

(٩٢)- دا آیت مونږ ته لارښوونه کوي چې باید د الهي احکامو اطاعت وکړو، پیغمبر علیه السلام ځان ته لارښود ونیسو، د ده په لاس چې مونږ ته څه رارسېدلي په هغه عمل وکړو، د پیغمبر علیه السلام ذمه والي دا ده چې الهي پیغام په امانت سره خلکو ته ورسوي، که تاسو د دغه پیغام له رسېدو وروسته اعراض وکړئ، پیغمبر علیه السلام ستاسو د مخالفت ذمه وال نه دئ او له هغه ئې پوښتنه نه کېږي، دا آیت مونږ ته په وضاحت سره ښيي چې **بَلَّغْت فَمَا تَفْعَلْ لَّمْ إِن رَّبِّكَ وَ مِن إِلَيْكَ أُنزِلَ مَا بَلِّغْ** د دغې سورې په ٦٧ آیت کې له (**رِسالَتَهُ**) نه مراد همغه دئ چې مونږ هلته ورته اشاره کړې، نه هغه څه چې شیعه ئې ادعاء کوي، د پیغمبر علیه السلام ټول رسالت او هغه پیغام چې د الله تعالی له لوري د ده په لاس خلکو ته لېږل شوی مراد دئ، نه کومه خاصه موضوع. دا مطلب په ٩٩ آیت کې بیا تکرار شوی، په ټولو کې عام رسالت ته اشاره شوې نه کومې خاصي او ځانګړې موضوع ته.

لَيۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٞ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّأَحۡسَنُواْۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ

ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٣﴾

۹۳- پر هغو چې ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي په هغه څه کې کومه ګناه نشته چې خوړلي ئې دي، که (لدې وروسته) ځان وساتي، (په حرمت ئې) ايمان ولري، او نېك عملونه وکړي، بيا تقوی وکړي او ايمان راوړي، بيا تقوی او احسان وکړي او الله خو دا محسنين خوښوي.

(۹۳)- که دا آيت له مخکنيو سره په ارتباط کې ونيسو نو معنی ئې دا ده چې د دغو محرماتو له تحريم نه مخکې چې چا څه ترې خوړلي او څښلي د تقوی او ايمان په صورت کې څه الزام پرې نشته، خو که ئې د وروستنيو آيتونو په ارتباط کې ونيسو نو معنی ئې عامه ده او دا مطلب افاده کوي چې د خوراك څښاك پوښتنه په هغه صورت کې نه ترې کېږي چې د تقوی او ايمان لار اختيار کړي.

د شرابو له تحريم نه وروسته له ځينو صحابه وو سره دا تشويش راپيدا شو چې له هغو مسلمانانو سره به څه کېږي چې له تحريم نه مخکې ئې شراب څښلي؟! **دا مطلب په ډېرو رواياتو کې راغلی چې يو ئې دا دئ:**

قال أبو داود الطيالسي: حدثنا شعبة عن أبي إسحاق عن البراء بن عازب قال : لما أنزلت تحريم الخمر قالوا : كيف بمن كان يشربها قبل أن تحرم ؟ فنزلت هذه الاية: (ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا) الاية. رواه الترمذي

په مخکني آيت کې د دوی دغې پوښتنې ته ځواب ويل شوی، چا چې له دې مخکې شراب څښلي خو له دې وروسته ځان ترې وساتي، په حرمت ئې ايمان ولري، صالح عمل وکړي، په تقوی او ځان ساتنې کې مزيد مخکې ولاړ شي، خپل ايمان او باور مزيد مضبوط او پياوړی کړي، په تقوی کې دومره مخکې ولاړ شي چې د احسان مرحلې ته ورسېږي، په دوی باندې نه يوازې په دې اړه څه الزام نشته بلکې داسې محسنان د الله تعالی خوښېږي او پرې ګران دي.

له دې آيت معلومېږي چې: تقوی درې مرحلې لري، له کبائرو او محرماتو ځان ساتنه، له صغائرو ځان ساتنه او له مشتبه او مشکوکو مواردو ځان ساتنه.

احسان تر ټولو لوړ معنوي مقام دئ. احسان دې ته وايي چې انسان نه يوازې خپله دنده په ښه توګه ترسره کوي بلکې تر خپل مأموريت او مسئوليت زيات څه کوي، هغه مأمور چې په خپل ټاکلي وخت کار ته حاضرېږي او په ټاکلي وخت خپل کار متوقف کوي، يو متقي مأمور دئ، خو هغه چې له ټاکلي وخت نه مخکې کار ته حاضرېږي، او تر ټاکلي وخت وروسته هم د ضرورت په صورت کې کار ته ادامه ورکوي، محسن دئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبۡلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلصَّيۡدِ تَنَالُهُۥٓ أَيۡدِيكُمۡ وَرِمَاحُكُمۡ

لِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٩٤﴾

٩٤- اې مؤمنانو! الله به مو حتماً په داسې ښکار سره آزمويي چې ستاسو لاسونه او نېزې وررسېږي، تر څو الله دا معلومه کړي چې څوك غائبانه ترې وېرېږي، نو چا چې له دې وروسته تېری وکړ نو هغه ته دردناك عذاب دئ.

(٩٤)- د احرام په حالت کې له ښکاره منع شوي يئ، کېدی شي ستاسو د آزموېلو لپاره داسې حالت دربانديز راشي چې ښکار ته مو لاس او نېزې رسېږي، الله تعالی غواړي په دې سره تاسو وزآمويي چې په غياب کې، هغه مهال چې لده پرته مو بل څوك نه گوري، له ده وېره لرئ که نه او ځان له محرماتو ساتئ که نه؟ د هغه چا لپاره دردناك عذاب دئ چې په دې حالت کې تېری کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡتُلُواْ ٱلصَّيۡدَ وَأَنتُمۡ حُرُمٞۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدٗا
فَجَزَآءٞ مِّثۡلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحۡكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدۡلٖ مِّنكُمۡ هَدۡيَۢا بَٰلِغَ ٱلۡكَعۡبَةِ أَوۡ
كَفَّٰرَةٞ طَعَامُ مَسَٰكِينَ أَوۡ عَدۡلُ ذَٰلِكَ صِيَامٗا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمۡرِهِۦۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا
سَلَفَۚ وَمَنۡ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنۡهُۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ أُحِلَّ لَكُمۡ صَيۡدُ
ٱلۡبَحۡرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِلسَّيَّارَةِۖ وَحُرِّمَ عَلَيۡكُمۡ صَيۡدُ ٱلۡبَرِّ مَا دُمۡتُمۡ حُرُمٗاۗ
وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٩٦﴾

٩٥- اې مؤمنانو! چې کله په احرام کې وئ نو ښکار مه وژنئ او له تاسو چې چا قصداً ووژلو نو سزا ئې هغه څه ته ورته څاروی دئ چې وژلی ئې دئ، چې ستاسو دوه باانصافه به ئې پرېکړه کوي، کعبې ته د رسېدونکي نذر په توگه، يا څو مسکينانو ته د خوړو ورکولو کفاره ده، يا ئې له دې سره برابر روژه نيول، ترڅو د خپل کار سزا وڅکي، الله د هغه څه عفو وکړه چې پخوا تېر شوي او څوك چې وگرځېدو نو الله به ترې بدل واخلي او الله انتقام اخيستونکی عزتمن دئ. ٩٦- د بحر ښکار او خواړه ئې درته حلال کړی شوي، چې ستاسو او د نورو مسافرانو لپاره يوه متاع ده او د وچې ښکار تر هغه دربانديز حرام کړی شوی چې په احرام کې وئ او له هغه اللهووېرېږئ چې د هغه لوري ته به ورټول کړی شئ.

(۹٥-۹٦)- په دې مباركو آيتونو كې د احرام په حالت كې د ښكار په اړه څو لارښووني شوې:
د احرام په حالت كې په وچه كې ښكار منع دئ او په بحر كې جائز، په بحر كې د جواز حكمت دا دئ چې هلته د خوراك د ختمېدو په صورت كې بله چاره نه وي، دغه ضرورت ته په پام سره د بحر ښكار ورته جائز گرځول شوى. محرم به نه خپله ښكار كوي او نه به له بل سره په ښكار كې مرسته كوي، كه د ده لپاره كوم غير محرم كس ښكار وكړ، محرم ته ئې خوړل جائز ندي، خو كه هغه د ځان لپاره ښكار كړى وو او محرم ته ئې د هديې او تحفې په توگه وركړ خوراك ئې ورته جائز دئ.
موذي حيوانات لكه لړم، موږك، ټپوس، غټ كارغه، خوړونكى سپى يا لېوه له دې حكمه مستثنى دي.
كه له چا دا غلطي وشوه نو كفاره ئې يا ښكار شوي حيوان ته ورته څاروى ذبح كول، يا معادل ئې مسكينانو ته خوراك وركول يا ئې معادل روژه نيول دي، دا پرېكړه به دوه عادل كسان كوي چې د ښكار شوي حيوان معادل قيمت به څومره وي، دى به د دغه مقدار له مخې تصميم نيسي چې څه وكړي.
څوك چې د الله تعالى له احكامو سرغړاوى وكړي، الله به ترې بدل واخلي، الله انتقام اخيستونكى عزتمن دئ. بايد له الله نه ووېرېږئ چې په پاى كې هغه ته ورتلونكي يئ او د هغه په وړاندې د خپلو عملونو له سزا سره مخامخېدونكي.
ځيني مفسرين او فقهاء د دغه آيت په استناد د بحر ټول حيوانات حلال گڼي، په دې حديث هم استناد كوي چې له پيغمبر عليه السلام نه د بحر د اوبو د پاكوالي په اړه پوښتنه وشوه او رسول اللهﷺ وفرمايل: اوبه ئې پاكې او مړ شوى حيوان ئې حلال دئ.
فقال رسول اللهﷺ [هو الطهور ماؤه الحل ميتته] وقد روى هذا الحديث الإمامان الشافعي وأحمد بن حنبل وأهل السنن الأربع وصححه البخاري والترمذي وابن حبان وغيرهم
دا حديث امام شافعي، امام احمد حنبل د څلورو سننو خاوندانو روايت كړى او بخاري، ترمذي او ابن حبان ئې صحيح گڼي.

ځيني نور د بحر له طعام هغه حيوانات مرادوي چې له بحر پرته له ښكاره ترلاسه شي، لكه دا چې بحر ئې بهر وغورځوي او ځيني نور ئې هغه بحري حيوانات بولي چې په خپل مرگ مړه شوي، په دې شرط چې گنده شوي نه وي.
احناف يوازې ماهيان حلال گڼي او د مړه ماهي په اړه په دې حديث استناد كوي:
عن جابر بن عبد الله [عن النبيﷺ قال: كلوا ما حسر عنه البحر وما ألقاه وما وجدتموه ميتا أو طافيا فوق الماء فلا تأكلوه]
هغه چې سيند ترې تللى وي يا ئې بهر ته غورځولى وي وخورئ، خو هغه چې مړ يا د اوبو پر سر نه ډوبېدونكى وموميئ مه ئې خورئ.
امام مالك، امام شافعي، ابن ابي ليلىٰ، اوزاعي او ثوري د اشجعي د روايت له مخې وايي: د بحر هر حيوان په شمول د ماهي او نورو ژوو خوړل كېدى شي، كه ښكار شوى وي او كه مړ وموندل شي، امام مالك او پلويان ئې د پيغمبر عليه السلام په دې قول استناد كوي چې فرمايي: (د

سيند) اوبه پاکي او مړ شوی (حيوان) ئې هم حلال دئ. شافعي وايي: د اوبو خنزير (غوښه خوړل) هم څه اشکال او مانع نلري، او ليث وايي: د بحر په مړه حيوان کي کوم اشکال نشته، همداراز د اوبو سپی او آس ئې.

قال مالك و الشافعي و ابن أبي ليلىٰ و الأوزاعي و الثوري في رواية الأشجعي: يؤكل كل ما في البحر من السمك والدواب وسائر ما في البحر من الحيوان وسواء اصطيد أو وجد ميتا واحتج مالك ومن تابعه [بقوله عليه الصلاة والسلام في البحر: هو الطهور ماؤه الحل ميتته] قال الشافعي: لا بأس بخنزير الماء وقال الليث : ليس بميتة البحر بأس قال : وكذلك كلب الماء وفرس الماء

دوی په دې روايت استناد کوي چي په کي ويل شوي: يوه ډله د اصحابو چي په سفر تللي وو، د سيند په غاړه ئې يو ستر ماهي وموند، اتلس ورځي تول لښکر ترې وخوړل، دومره ستر وو چي تر پوښتي لاندي ئې يو اوښ تېرېدی شو، کله چي مديني ته راستانه شول دا قصه ئې پيغمبر عليه السلام ته وکړه، هغه وفرمايل: دا د الله تعالی له لوري تاسو ته رزق وو چي له سيند ئې درته راايستلی وو، آيا څه غوښه ئې درسره پاته ده چي پر موږ ئې وخورئ؟ موږ ورولېږله او هغه وخوړله.

فلما قدمنا المدينة أتينا رسول اللهﷺ فذكرنا ذلك له فقال: هو رزق أخرجه الله لكم فهل معكم من لحمه شيء فتطعمونا] فأرسلنا إلى رسول اللهﷺ منه فأكله.

دغو رواياتو او د فقهاوو آراوو ته په پام سره څو خبري کېدی شي:

- د سيند او وچي د حيواناتو د حل او حرمت تر منځ توپيرونه شته.
- کوم فقهاء او مفسرين چي د اوبو ټول حيوانات حلال گڼي د دې آيت د الفاظو په عموميت او په اړوند احاديثو استناد کوي.
- د سيند هغه حيوانات چي ځيني فقهاء ئې د غوښي خوراك ناجائز گڼي دا عدم جواز د کراهيت په کچه ده نه د حرمت په کچه، د حرمت لپاره صريح نص ته ضرورت وي، چي نشته.

جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلۡكَعۡبَةَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ قِيَـٰمًا لِّلنَّاسِ وَٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَٱلۡهَدۡىَ وَٱلۡقَلَـٰٓئِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلۡأَرۡضِ وَأَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ وَأَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾

۹۷- الله د کعبي دا محترم کور د خلکو لپاره د قيام وسيله گرځولی او درنه مياشت هم او نذر شوی څاروی او امېل داره څاروي هم، دا د دې لپاره چي پوه شئ الله په ټولو هغو شيانو پوهېږي چي په آسمانونو او زمکي کي دي او دا چي الله په هر څه ښه پوه

دئ. ۹۸- په دې پوه شئ چې الله هم سخت عذاب ورکوونکی دئ او هم مهربان بخښونکی.

(۹۷-۹۸)- کعبه د خلکو لپاره د قیام، نظم، ثبات او امن وسیله ده، دا یوازې د طواف لپاره یا په لمانځه کې د مخ لورې او قبلې په توګه نه ده ټاکل شوې، بلکې د خلکو د فردي او اجتماعي ژوند د سمون او ثبات لپاره د اساس او بنسټ حیثیت لري، دا ځکه چې:

- دا د مسلمانانو د یووالي او وحدت ذریعه ده، د کور یووالی د کور اوسېدونکي سره متحد کوي او په دوی کې د یووالي احساس راولاړوي، د یوې کورنۍ غړي پدې خاطر یوه کورنۍ او یو موټی وي چې کور ئې ګډ دئ، د یوه ټبر خلك د کور د ببلوالي په وجه ورو ورو هومره سره لرې شي لکه پردي.
- هر کال د نړۍ د ببلو ببلو قومونو په لکونو استازي د الله تعالی په دې کور کې راغونډېږي، په یو رنګ جامو کې، په ګډه او د یوه بل څنګ ته د الله د کور طواف کوي، د نړۍ هیڅ دین او مذهب او هیڅ سیاسي نظام نشي کولی د دنیا د مختلفو ملتونو او نسلونو دومره خلك په یوه وخت او یوه ځای کې راغونډ کړي، هغه هم په خپل مصرف او له داسي پاکیزه او سپېڅلي شعور سره.
- هره ورځ په ملیونو انسانان له خپلو نورو مسلمانو ورونو سره یوځای په وار وار د خدای جل جلاله د کور په لورې مخ کوي او پدې سره عملاً ښیي چې د ده او نورو مسلمانانو لوری او سمت یو دئ. له نورو سره یوځای د الله د کور په لورې مخه کول او د یوه معبود دړې ته د ودرېدو معنی دا ده چې ستا د قبلې ورور، ستا ورور او ستا د لویې دیني کورنۍ غړی دئ.
- دا له الله تعالی پرته د بل چا کور ته له ودرېدو نه د بې نیازۍ درس ورکوي، هغه څوك چې په شپه ورځ کې پنځه ځله په واقعي معنی او له دې شعور سره قبلې ته مخه کوي چې زه د زمکې او آسمانونو او ټول عالم د رب د کور لورې ته مخه کوم او د هغه دروازه ټکوم، آیا ممکنه ده بلې دړې ته ودرېږي او د بل کور طواف وکړي؟
- د کعبې طواف او په لمانځه کې د کعبې په لورې مخ اړول د دې ښه ده چې دا خلك ټول په ګډه دا عزم اعلانوي چې له الله جل جلاله نه پرته د بل چا کور ته نه مخه کوو، نه پناه وړو او نه ئې دړه ټکوو.

ته ډېر خلك داسي ګورې چې په دې سبب د بل په وړاندې ذلت ته تسلیم شوي چې قبله ئې د الله جل جلاله کور نه، بلکې د دنیا د واکمنانو قصرونه وي، مخه ئې همدې قصرونو ته، طمع ئې له همدې قصرونو، وېره ئې له همدې قصرونو، طواف ئې د همدې قصرونو، د دې قصرونو د خاوندانو احترام ئې په زړه کې او د دوی لویي او عظمت ئې په دماغ مسلط.

آه، څومره ډېر خلك داسي ګورم چې په ظاهرکي ئې مخه د خدای د کور په لورې وي خو په حقیقت کې د دوی د زړونو قبلې نورې، په هماغه وخت کې چې د بیت الله په لورې ئې مخه وي، زړه ئې نورو قبلو ته متوجه وي. ډېر خلك بیا داسي دي چې د قبلې د سم او دقیق استقامت معلومولو لپاره ښه غور او احتیاط کوي، حتی قطب نما په جیب کې ګرځوي، خو که د دوی د زړه کیفیت معلوم کړې پوه به شې چې د دوی د زړونو قبلې څومره کږې دي او څومره له

اصلي قبلي په معنوي لحاظ کاږه ودرېږي!!
د دغه مبارك او محترم کور په سبب هغه مياشتي هم محترم او د درناوي وړ ګڼل شوې چي په هغې کي خلك د طواف لپاره راځي او هغه څاروي هم چي د دې کور خوا ته د قرباني لپاره بېول کېږي او په غاړو کي ئې اميلونه اچول شوي. د دغي کعبې له برکته به د هر کال درېيمه برخه، څلور مياشتي، په ټول حجاز کي بشپړ امن او امان وو، د دښمن د قبيلي کاروانونو به ئې مخي ته تېرېدل خو د دغو محترمو مياشتو د درناوي لپاره به ئې هغه ته په بده سترګه نه کتل او مخه به ئې نه نيوله، په ټول حجاز کي به عام اوربند وو، هر چا به توري په تېکو کي کړې، د انتقام او غچ جذبه به ئې مړه شوه، په حرم کي به ئې د خپل پلار قاتل تش لاس او بې وسلې وموند خو څه ئې نه ورته ويل.
د حج په موسم کي به د مکې تجارتي بازار داسي تود وو چي مثال به ئې په نورو وختونو کي نشو ترسترګو کېدى، دې مبارك کور له اقتصادي پلوه هم د مسلمانانو په ژوند کي ژور او پراخ اغېز درلود، قرآن قريشو ته په خطاب کي فرمايي چي الله تعالى د دغه مقدس او مبارك الهي کور له برکته ستاسو لوږه له منځه يووړه او په عوض کي ئې پراخ رزق درکړ، ستاسو خوف او وېره ئې ختمه کړه په بدل کي ئې داسي امن او امان درپه برخه کړ چي اوس په دوبي او ژمي کي، شپه او ورځ سفر کولى شئ، هيڅوك مو نه مزاحم کېږي، په هر ځای کي امنيت دئ، ستاسو تجارتي قافلي په ډاډه زړه او پوره امنيت له يوه ښاره بل ته درومي، ټولي تجارتي لاري ستاسو له سيمي تېرېږي، مکه د سيمي تر ټولو په ستر او مهم تجارتي مرکز بدله شوې، چي ستاسو لپاره ډېري ګټي له ځان سره لري. د اقتصادي ګټو ترڅنګ ئې د ټولو عربو قيادت او زعامت هم تاسو ته سپارلى، د حجاز ټول عرب قبائل، تاسو او ستاسو دا ښار خپل محور او قبله ګڼي، يو خور وور وېشل شوى قوم وئ، له فقر، لوږي او کورنيو جګړو سره مخامخ، د داسي خطرناکو او کينه کښو دښمنانو په محاصره کي چي تل ئې تاسو ګواښلئ، ستاسو رب د دښمنانو بريدونه دفع کړل، تاسو ئې له فقر او لوږي وژغورلئ، د خوف او وېري ټغر ئې ټول کړ، د دې سترو سترو الهي نعمتونو تقاضا دا ده چي قدر ئې وکړئ، د منعم شکر په ځای کړئ او عبادت ئې وکړئ.
پوه شئ چي دا محترم شعائر د هغه الله تعالى له لوري ټاکل شوي چي په هر څه پوه دئ، پوهېږي چي په دغو کي تاسو ته څومره دنيوي او اخروي ښېګڼي مضمر دي.
په دې هم بايد پوه وئ چي الله تعالى هم شديدالعقاب دئ او هم مهربان بخښونکى، که له الهي احکامو سرغړاوى او د شعائرالله سپکاوى وکړئ نو د الله تعالى له شديد عقاب او عذاب سره مخامخ کېږئ او که الله تعالى ته رجوع وکړئ هغه به مهربان بخښونکى ومومئ.

مَّا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

٩٩- پر پيغمبر له رسولو او تبليغ پرته بله ذمه والي نشته او الله په هغه څه هم پوهېږي چي څرګندوئ ئې او په هغه هم چي پټوئ ئې.

(۹۹)- قرآن دلته یو ځل بیا خپل مخاطب ته وایي چي د الله د پیغمبر دنده یوازي دا ده چي د ده پیغام په امانت سره خلکو ته ورسوي، دا چي خلك له پیغمبر او د ده له پیغام سره، په پټه یا په ښکاره، څه چلن کوي، الله پرې پوهېږي، محاسبه به ئې ورسره کوي.

قُل لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ كَثۡرَةُ ٱلۡخَبِيثِۚ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

۱۰۰- ووایه: ناپاك او پاك سره برابر نه دي که څه هم د ناپاکانو زیاتوالی دي حیران کړي، نو له الله ووېرېږئ اې عقلمنو تر څو بریا ومومئ.

(۱۰۰)- دلته د مخکنیو مضامینو لپاره یوه ډېره جامع او زړه راښکونکي تتمه راغلې، او ویل شوي چي: ناپاك او پاك سره برابر نه دي، که څه هم د ناپاکو زیاتوالی دي حیران کړي، لږ پاك تر ډېرو ناپاکو غوره وګڼه، لږ حلال رزق تر ډېر حرام رزق غوره وګڼه، لږ پاك لمني او صالح ملګري تر ډېرو ناولو، بدلمنو او مفسدو پلویانو غوره وګڼه، که عقلمن یئ نو له الله ووېرېږئ او له ناپاکو ځان لري وساتئ.

دا آیت د (ارزښت) لپاره خاص او ځانګړی معیار وړاندي کوي، چي د بې ایمانو خلکو له معیارونو سره ژور توپیر لري، دوی مقدار ته اهمیت ورکوي خو دا آیت د شمېر او مقدار په ځای پاکوالی د ارزښت بنسټ ګڼي، هغه ارزښتناك او د قدر وړ نه دئ چي د وزن او مقدار له پلوه درووند او زیات برېښي، بلکي هغه ارزښتناك دئ چي په پاکوالي کي تر بل مخکي وي، که له ناروااوو لارو زر ناپاکي سکې ترلاسه کړي هغه یوه سکه تر دې غوره ده چي له حلالي لاري په لاس درځي، یو جام پاکي اوبه د یوه لوی ډنډ تر ناپاکو اوبو ډېري غوره دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسۡـَٔلُواْ عَنۡ أَشۡيَآءَ إِن تُبۡدَ لَكُمۡ تَسُؤۡكُمۡ وَإِن تَسۡـَٔلُواْ عَنۡهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلۡقُرۡءَانُ تُبۡدَ لَكُمۡ عَفَا ٱللَّهُ عَنۡهَاۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٞ ﴿١٠١﴾ قَدۡ سَأَلَهَا قَوۡمٞ مِّن قَبۡلِكُمۡ ثُمَّ أَصۡبَحُواْ بِهَا كَٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾

۱۰۱- اې مؤمنانو! د هغو شیانو په اړه پوښتنه مه کوئ چي که درته څرګند شي نو خفه به مو کړي او که د هغه په هکله هغه وخت پوښتنه وکړئ چي قرآن نازلېږي نو درته څرګند به شي، الله دي د دې عفو وکړي او الله حلیم بخښونکی دئ. ۱۰۲- یقیناً چي ترتاسو د مخه ځینو خلکو پوښتلي وو بیا پرې کافر شول.

(۱۰۱-۱۰۲)- دلته د پوښتنو په اړه يوه جامع لارښوونه شوې، ويل شوي چې د هري خبري پوښتنه په خپل وخت او خپل مناسب ځای کي وکړئ، د يوې موضوع په اړه له خپل وخت او ځای نه مخکي پوښتنه مه کوئ، داسي پوښتني اکثراً د دې په ځای چې ګټه وکړي انسان ته ستونزي راولاړوي، قرآن دغه مطلب ته په دې آيت کي اشاره کړې ده، خلکو به له پيغمبر عليه السلام نه راز راز پوښتني کولې او دا انتظار ئې درلود چې د دوی د هري پوښتني ځواب به ورکوي، دوی ته لارښوونه وشوه چې په يوه څه پوهېدل ځانته وخت او ځانته خاصه لار لري، په خپل وخت او له خپلې لاري ئې د پوهېدو لپاره صبر وکړئ، کله چې د اړوند موضوع په اړه په قرآن کي لارښوونه وشوه، هملته به ئې ټول اړوند جوانب هم درته څرګند کړی شي. مثال ئې دا وګڼئ چې الله تعالی د شرابو د تحريم لپاره خاص وخت ټاکلی وو، داسي وخت چې مسلمانان له ذهني، روحي او عملي لحاظه د دې حکم تعميل ته چمتو شوي وي، تر دې د مخه ئې نه غوښتل چې د تحريم حکم صادر کړي، که چا تر دې د مخه له رسول اللهﷺ د شرابو د حکم په اړه پوښتلي وی او هغه مبارك ځواب ورکړی وی چې شراب نجس او شيطانی شی دئ، ځان ترې لري وساتئ، ډېرو ته به دې حکم ستونزي راولاړي کړې وې، نو په کار ده چې تر خپل وخت وړانديد يوې موضوع په اړه پوښتني مه کوئ، الله تعالی د مخکنيو اشتباهاتو عفو درته کړې ده، دا ځکه چې الله تعالی حليم بخښونکی دئ.

مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٖ وَلَا سَآئِبَةٖ وَلَا وَصِيلَةٖ وَلَا حَامٖۙ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَأَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

۱۰۳- الله نه کومه بحيره ټاکلې، نه سائبه، نه وصيله او نه حام، خو کافران پر الله دروغجني افتراګاني کوي او اکثر ئې تعقل نه کوي.

(۱۰۳)- قريشو به ځيني څاروي د بتانو په نامه نذر کړل، د چا به شيدې، د چا به غوښه او له چا به بله استفاده حرام ګڼل کېده، په دغو ئې د بحيره، سائبه، وصيله او حام نومونه اېښي وو، الله تعالی فرمايي چې دا نومونه کافرانو له ځانه وضع کړي، د الله تعالی په نزد کي هيڅ اعتبار نلري، دا د بې عقلو خلکو افتراءات دي، حلال شيان ئې حرام کړي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ قَالُواْ حَسۡبُنَا مَا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَآۚ أَوَلَوۡ كَانَ ءَابَآؤُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَلَا يَهۡتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

۱۰٤- او کله چې ورته وويل شي: هغه څه ته چې الله نازل کړي او پيغمبر ته راشئ، وايي: هغه راته بس دي چې خپل پلرونه مو پرې موندلي، آيا سره له دې چې پلرونه

ئې نه په څه پوهېدل او نه په سمه لار روان ول؟!

(١٠٤)- کله چې د الله تعالى دين ته راوبلل شي او دا بلنه ورکړى شي چې د پيغمبر عليه السلام خوا ته راشي چې لاربښوونه ئې وکړي او حلال او حرام وروښيي نو دا کافران په خپل پلرني زوړ مذهب ټينګار کوي او په دې دليل خپل مذهب سم او صحيح ګڼي چې له پلار نيکه په ميراث ورته پاته دئ، که څه هم پلرونه ئې ناپوه او بې لاري ول. جاهلو قومونو ټل خپلو پيغمبرانو ته همدا ځواب ورکړى چې ستا لپاره د خپل پلار نيکه مذهب نشو پرېښودى!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٠٥

١٠٥- اې مؤمنانو! پر تاسو د خپل ځان ذمه والي ده، که په سمه لار روان وئ نو هغه څوک هيڅ ضرر نشي دررسولى چې بې لاري شوى، ستاسو ټولو بېرته ګرځېدل د الله په لوري دي، نو په هغه څه به مو خبر کړي چې کول مو.

(١٠٥)- که کفار ستاسو بلنه او دعوت ونه مني، په خپل غلط دين ټينګار وکړي او له مخالفت نه لاس وانه خلي، تاسو ئې ذمه وال نه یاست، د دوى پوښتنه له تاسو نه کېږي، تاسو د خپلو اعمالو په اړه پوښتل کېږئ، دا پوښتنه به درنه کېږي چې آيا خپله ذمه والي مو ترسره کړې، خپل فرائض مو اداء کړي، د امر بالمعروف او نهى عن المنكر شرعي مسئوليت مو اداء کړى، دوى مو د الله تعالى دين او د پيغمبر اطاعت ته رابللي؟ که تاسو خپل الهي مسئوليتونه اداء کړي وي نو د دوى د مخالفت او انکار پوښتنه له تاسو نه کېږي، تاسو د دوى د حتمي هدايت ذمه وال نه يئ.

که څه هم دا آيت ډېر واضح دئ، ارتباط ئې له مخکني آيت سره هم ډېر څرګند دئ، او هغه دا چې کافرانو ته د الله تعالى په لور او د پيغمبر عليه السلام اطاعت ته له دعوت او بلنې وروسته که هغوى په خپل زوړ دين ټينګار کوي، تاسو ئې ذمه وال نه يئ او په داسې حال کې چې دا مطلب د پيغمبر عليه السلام په اړه هم څو ځلې مخکې تکرار شو او د ټولو مدعا ورته او واضح ده، خو متأسفانه د کږو زړونو خاوندان ئې غلط تعبيروي او د خپلو غلطو انګېرونو او افکارو د اثبات لپاره ترې ناروا استفاده کوي.

د جهاد مخالفين او هغه چې له دين د دفاع په لار کې د قرباني ورکولو او له خطرونو سره ډغرو وهلو ته چمتو نه دي، دا آيت داسې تعبيروي چې ګواکې مسلمان يوازې د خپل ځان ذمه وال دئ، په دې نه دئ مکلف چې د نورو د اصلاح هڅه به کوي!! دوى ته وايو: د دعوت، تبليغ، امر بالمعرف، نهي عن المنكر او جهاد في سبيل الله په اړه د هر مسلمان ذمه والي همغسې ده لکه د پيغمبر عليه السلام او د کافرانو او مخالفينو په اړه د دوى ذمه والي همغسې ده لکه د دوى د پيغمبر عليه السلام، که هغه يوازې په ځان بسنه نه ده کړې، د الله په لار کې ئې هجرت او جهاد کړى، په لسو کلونو کې ئې له دښمنانو سره اويا غزوې او جګړې درلودې، د ده په لاس روزل شوي صحابه

په هند، افغانستان او ماوراءالنهر کي په شهادت رسېدلي، طارق اسپانيا فتح کړه، مخي ته ئي بحر حائل شو، د الله تعالى په وړاندي ئې لاسونه اوچت کړل او وئې ويل: اې زما ربه! که بحر مي مخي ته نه وی حائل شوی ستا دين به مي د نړۍ تر وروستي گوټه رسولی وو!! دوی ولي په ځان اکتفاء او بسنه نه کوله؟ ولي ئې تولي نړۍ ته د الله د دين رسول خپله ذمه والي گڼله؟ مگر د قرآن دا وينا مو هېره کړې چي درته وايي:

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَـٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

النساء: ۷۵

او په تاسو څه شوي چي د الله په لار کي او د هغو بې وزلوسړيو، ښځو او ماشومانو د ژغورني لپاره نه جنگېږئ چي وايي: اې زموږ ربه! له دې کلي چي اهل ئې ظالمان دي موږ وباسه او له خپلي خوا راته کوم پالونکی وټاکه او له خپل لوري راته کوم ملاتړ وټاکه.

دا مبارك آيت په ډېرو قاطع او واضح الفاظو وايي چي د الله په لار کي وسله وال جهاد او د مظلومانو د ژغورني لپاره له ظالمانو سره جنگېدل يوه داسي الهي فريضه ده چي پرېښودل ئې په هيڅ دليل او هيڅ بهانه نه شي توجيه کېدی، کله چي مسلمانان داسي يوې مرحلې ته ورسېږي چي وسلې ته لاس کول او د دښمن په خلاف جنگېدل ضروري وگڼل شي، نو دا کار ورباندي فرض دئ او پرېښودل ئې د يوې الهي فريضې پرېښودل دي او الله تعالى د داسي جهاد له تارکينو هيڅ دليل او بهانه نه مني.

مگر د دې الهي سنت په اړه مو د قرآن وينا له پامه غورځولې چي وايي: چا چي د الله په لار کي جهاد ترك کړ، نو له ذلت سره به مخامخ کېږي او دښمن به پرې مسلط کېږي!! **إلا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَاباً أَلِيماً وَ يَسْتَبْدِلْ قَوْماً غَيرَكُمْ ...** التوبه: ۳۹

مگر د پيغمبر عليه السلام دا ارشاد مو نه دئ اورېدلی چي فرمايي:

عن حذيفة بن اليمان: عن النبيﷺ قال والذي نفسي بيده لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر أو ليوشكن الله أن يبعث عليكم عقابا منه ثم تدعونه فلا يستجاب لكم.

رواه الترمذی

حذيفه بن يمان روايت کوي چي رسول اللهﷺ وفرمايل: په هغه ذات قسم چي زما نفس ئې په واك کي دئ حتماً به په معروف امر کوئ او حتماً به له منکر نه مخنيوی کوئ، که نه نو الله به له خپل لوري داسي عذاب درباندي راولېږي چي بيا به دعاگاني ورته کوئ خو دعاء به مو نه قبلېږي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ شَهَـٰدَةُ بَيۡنِكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ حِينَ ٱلۡوَصِيَّةِ ٱثۡنَانِ
ذَوَا عَدۡلٍ مِّنكُمۡ أَوۡ ءَاخَرَانِ مِنۡ غَيۡرِكُمۡ إِنۡ أَنتُمۡ ضَرَبۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَأَصَٰبَتۡكُم
مُّصِيبَةُ ٱلۡمَوۡتِۚ تَحۡبِسُونَهُمَا مِنۢ بَعۡدِ ٱلصَّلَوٰةِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ لَا
نَشۡتَرِي بِهِۦ ثَمَنٗا وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰ وَلَا نَكۡتُمُ شَهَٰدَةَ ٱللَّهِ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلۡأٓثِمِينَ
﴿١٠٦﴾ فَإِنۡ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسۡتَحَقَّآ إِثۡمٗا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ
ٱسۡتَحَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَوۡلَيَٰنِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ لَشَهَٰدَتُنَآ أَحَقُّ مِن شَهَٰدَتِهِمَا وَمَا
ٱعۡتَدَيۡنَآ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِٱلشَّهَٰدَةِ عَلَىٰ وَجۡهِهَآ أَوۡ
يَخَافُوٓاْ أَن تُرَدَّ أَيۡمَٰنُۢ بَعۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱسۡمَعُواْۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ
ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

١٠٦- اې مؤمنانو! چي کله مو کوم يوه ته مرگ راوړاندي شي، نو د وصيت په وخت کي مو په خپلو کي شهادت ستاسو دوه عادل کسان دي او يا له تاسو پرته دوه نور، خو هغه وخت چي په زمکي کي سفر کوئ او ناڅاپي د مرگ مصيبت درورسي، له لمانځه وروسته ئې راتم کړئ، که په شك کي پرېوتئ نو هغوی دي د الله په نامه لوړه وکړي چي نه خو کومه بيع پرې پېرو، که څه هم خپلوان وي او نه هم الهي شهادت پټوو، يقيناً چي په دې صورت کي به موږ گناهگار وو. ١٠٧- خو که دا معلومه شوه چي دوی دواړو په گناه سره ځان مستحق گرځولی، نو دوه نور دي له هغو د دوی په ځای ودرېږي چي لومړنيو ځان پرې مستحق گڼلی، نو د الله په نامه دي لوړه وکړي چي زموږ شهادت د دوی تر شهادت ډېر حقيقي دئ او هيڅ تېری مو ندئ کړی، يقيناً چي موږ به په هغه صورت کي له ظالمانو وو. ١٠٨- دا دې ته ډېر نږدې دئ چي شهادت په خپلي حقيقي بڼي کي وړاندي کړي او له دې ووېرېږي چي د دوی له قسمونو وروسته د لوړي ترديد ونشي او له الله ووېرېږئ او واورئ او الله د فاسقانو دا قوم نه

هدايت كوي.

(١٠٦-١٠٨)- په دې مباركو آيتونو كې د هغه شهادت په اړه څو لاربښووني شوې چې د ميت (مړي) په وصيت پورې تړاو لري:

- دوه عادل مسلمانان به د ميت د وصيت په اړه شهادت وركوي.
- كه هغه د سفر په حالت كې وفات شوی وو او د وصيت په مهال دوه مسلمان شاهدان نه وو نو د غيرمسلمانو شاهدانو شهادت هم معتبر وګڼئ.
- له لمانځه وروسته به د مسلمانانو په وړاندې شهادت وركړي، كه شكمن شوئ نو دوی به لوړه وكړي او وبه وايي چې په دې شهادت او قسم سره څه ګټه ترلاسه كول نه غواړو، كه څه هم خپلوان وي او نه الهي شهادت پټوو، كه دا كار وكړو ګنهګار به وو.
- كه معلومه شوه چې دوی دواړو دروغ ويلي، نو د دوی په ځای دې د مړي د ورثه وو له لوري دوه نور شاهدان ودرېږي او د الله په نامه دې لوړه وكړي چې د دوی شهادت تر مخكنيو سم او د حقيقت مطابق دئ، هيڅ تېری مو نه دئ په كې كړی، كه نه له ظالمانو به وو.
- دا ترتيب د دې سبب كېږي چې شهادت په حقيقي توګه وركړی شي او له دې وېرې په دروغو لوړه ونه كړي چې نور شاهدان به خبره ترديد كړي.
- له الله تعالی ووېرېږي، احكامو ته ئې غوږ ونيسئ او په لاربښوونو ئې عمل وكړئ.
- څوك چې له الهي حدودو او احكامو سرغړاوی وكړي، فاسق دئ او له الهي هدايت نه محروم.

دې ته مو بايد پام وي چې دا احكام د دې لپاره په دې لړ كې راغلي چې دا هم د عمرې اړوند يوه مسئله ده، د حج او عمرې په سفر كې د مرګ او د وصيت مسئله راولاړېږي، نو ځكه دا موضوع په همدې اړ كې ذكر شوې.

يَوۡمَ يَجۡمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبۡتُمۡۖ قَالُواْ لَا عِلۡمَ لَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ
ٱلۡغُيُوبِ ١٠٩ إِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ٱذۡكُرۡ نِعۡمَتِي عَلَيۡكَ وَعَلَىٰ وَٰلِدَتِكَ إِذۡ
أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ ٱلۡقُدُسِ تُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗاۖ وَإِذۡ عَلَّمۡتُكَ
ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَۖ وَإِذۡ تَخۡلُقُ مِنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ بِإِذۡنِي
فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِيۖ وَتُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ بِإِذۡنِيۖ وَإِذۡ تُخۡرِجُ
ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِيۖ وَإِذۡ كَفَفۡتُ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذۡ جِئۡتَهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالَ

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿١١٠﴾ وَإِذۡ أَوۡحَيۡتُ إِلَى ٱلۡحَوَارِيِّـۧنَ أَنۡ
ءَامِنُواْ بِي وَبِرَسُولِي قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّنَا مُسۡلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذۡ قَالَ
ٱلۡحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ هَلۡ يَسۡتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ عَلَيۡنَا مَآئِدَةٗ مِّنَ
ٱلسَّمَآءِۖ قَالَ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ نُرِيدُ أَن نَّأۡكُلَ مِنۡهَا
وَتَطۡمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعۡلَمَ أَن قَدۡ صَدَقۡتَنَا وَنَكُونَ عَلَيۡهَا مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ
عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ ٱللَّهُمَّ رَبَّنَآ أَنزِلۡ عَلَيۡنَا مَآئِدَةٗ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدٗا لِّأَوَّلِنَا
وَءَاخِرِنَا وَءَايَةٗ مِّنكَۖ وَٱرۡزُقۡنَا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ ٱللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيۡكُمۡۖ
فَمَن يَكۡفُرۡ بَعۡدُ مِنكُمۡ فَإِنِّيٓ أُعَذِّبُهُۥ عَذَابٗا لَّآ أُعَذِّبُهُۥٓ أَحَدٗا مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١١٥﴾

۱۰۹- هغه ورځ چې الله به پیغمبران راغونډ کړي او وبه وايي: څه ځواب درکړی شو؟ وايي به: هيڅ علم ئې راسره نشته، په پټو خبرو خو يوازې ته ښه پوه يې. ۱۱۰- هغه وخت چې الله به ووايي: اې عيسی د مريمې زويه! پر خپل ځان او پر خپلې مور دې زما هغه نعمتونه درياد کړه چې په پاکې روح سره مې ستا ملاتړ وکړ، په وړوکوالي او زوړوالي کې دې له خلکو سره خبرې کولې او چې کتاب، حکمت، تورات او انجيل مې درزده کړ، او چې زما په امر سره به دې له خټې د مارغه څېره جوړه کړه، په هغه کې به دې پو کړل او زما په حکم سره به هغه الوتونکی مارغه شو او مورنی ړوند او برګی به دې زما په حکم سره روغول او مړي به دې زما په اجازه ژوندي رابره کول او چې بني اسرائيل مې له تا حصار کړل، هغه وخت چې تا ورته ښکاره نښې راوړې خو د دوی کافرانو وويل: دا خو له ښکاره جادو پرته بل څه نه دئ!! ۱۱۱- او هغه وخت چې حواريونو ته مې وويل: پر ما او زما پر پيغمبر ايمان راوړئ، وئې ويل: ايمان مو راوړ او ته د دې شاهد اوسه چې موږ مسلمانان يو. ۱۱۲- او کله چې حواريونو وويل: اې عيسی د مريمې زويه! آيا ستا رب کولی شي چې له آسمانه يوه ډکه خونچه راولېږي، وئې ويل: که ايمان لرئ نو له الله ووېرېږئ. ۱۱۳- وئې ويل: غواړو چې هم څه ترې وخورو، هم مو زړونه ډاډه شي، هم په دې پوه شو چې تا راته رښتيا ويلي او هم پرې

شهادت وركوونكي وو. ۱۱٤- عيسى د مريمي زوى وويل: اې الله زموږ ربه! له آسمانه پر موږ يوه ډكه خونچه رانازله كړه، چې هم زموږ د مخكنيو او وروستنيو لپاره د اختر په توګه وي او هم ستا له لوري يوه نښه او موږ ته روزي را چې ته تر ټولو غوره روزي وركوونكى يې. ۱۱٥- الله وفرمايل: زه ئې درباندې نازلوونكى يم، خو كه څوك له دې وروسته كافر شو نو په داسې عذاب به ئې اخته كړم چې د عالميانو هيڅ يو به پرې تعذيب نكړم.

(۱۰۹-۱۱٥)- د قيامت په ورځ به له پيغمبرانو عليهم السلام نه پوښتنه كيږي چې خلكو ستاسو بلنې ته څه ځواب دركړ؟ دوى به وايي: نه پوهيږو، ته په غيب ښه پوه يې، موږ د دوى د زړونو له حاله خبر نه يو، دا نشو ويلى چې چا زموږ ملګرتيا كړې په زړه كي ئې څه وو، حقيقت ئې تا ته ښه معلوم دئ.

د قرآن دغه آيت د بايبل هغه وينا ردوي چې وايي مسيح عليه السلام په دې پوهېدو چې كوم ملګرى ئې مخلص او كوم نامخلص او منافق دئ، او دا چې يو ملګرى به ئې ورسره خيانت وكړي او دى به دښمنانو ته په لاس وركړي، قرآن فرمايي چې دى به د خپلو هغو ملګرو په اړه هم له څه ويلو ډډه كوي چې په اخلاص سره او په سختو ورځو كي ئې د ده ملګرتيا كړې. بايبل د يوحنا په كتاب كي هغه آخري ماشامنى يادوي چې ګواكي عيسى عليه السلام له خپلو شاګردانو سره درلود، د ده خائن شاګرد اسخريوطي هم په كي شركت كړى وو او همدلته ئې تصميم ونيولو چې خپله خائنانه نقشه عملي كړي، عيسى اوبه، لوښى او توليا راواخيستل او د خپلو شاګردانو پښې ئې وروويئځلې او بيا ئې وچې كړلې، كله چې شمعون پطرس ته راورسېد، هغه وويل: استاده! ښه نه ده چې ته زموږ پښې راوويئځې! عيسى ورته وويل: اوس زما د دې كار په علت نه پوهيږې، يو وخت به پوه شې!! پطرس ټينګار وكړ، خو عيسى ورته وويل: كه ما دې كار ته پرې نږدې نو زموږ رابطه به سره قطع شي!! ... په پاى كي عيسى دوى ته وويل: له دې كار مې مقصد دا وو چې تاسو همداسې يو د بل پښې وويئځئ!! بيا ئې وويل: آسماني كتاب وايي: داسې يو كس چې له ما سره ئې ډوډۍ خوړلې له ما سره به خيانت وكړي!! حقيقت دا دئ چې له تاسو به يو كس له ما سره خيانت وكړي، ... زه (د دې كتاب ليكونكى يوحنا) د عيسى خوا ته ناست وم، ورنږدې شوم او ومې پوښتل: باداره! دا كس څوك دئ؟ هغه وويل: دا هغه څوك دئ چې زه به يوه ګوله مړۍ راواخلم او هغه ته به ئې وركړم، په دې وخت كي ئې همدا كار وكړ او يهودا اسخريوطي ته ئې هغه ګوله مړۍ وركړه، (په نورو ځايونو كي د دې خلاف بله خبره شوې، ويل شوي چې له ما سره به يو ځاى لوښي ته لاس اوږد كړي!!)، څنګه چې دا مړۍ د ده له ستوني تېره شوه، شيطان ئې زړه ته ننوت، عيسى ورته وويل: تلوار وكړه او كار پاى ته ورسوه! هيڅوك د دې خبرې په مقصد پوه نه شو، يهودا پورته شو او د شپې په تياره كي ووت، عيسى د ده له وتلو سره سم وويل: زما وخت پاى ته رسېدلى!!

په بل ځاى كي داسې ليكي: په دې وخت كي يهودا اسخريوطي چې د عيسى له دولسو شاګردانو وو، سترو كاهنانو ته ورغى او ورته وئې ويل: څومره راكوئ چې عيسى په لاس دركړم؟! هغوى د سپينو زرو دېرش سكې وركړې، له هغې ورځې وروسته دى د مناسب

فرصت په لټه کي وو چي عيسى په لاس ورکړي... يوه شپه چي عيسى له خپلو دولسو شاګردانو سره د يوه سړي په کور کي د ماښامني لپاره په دسترخان ناست وو، عيسى وويل: له تاسو به يو کس له ما سره خيانت وکړي!! ټول په اندېښنه کي ولوېدل او پوښتنه ئې وکړه: هغه به څوك وي؟ ده وويل: همغه چي له ما سره يو ځاى ئې د خوراك لوښي ته لاس اوږد کړ!! ... يهودا هم پوښتنه وکړه: استاده! آيا هغه کس زه يم؟ عيسى جواب ورکړ: هو په خپله دي وويل،...

پوښتنه کوو: که عيسى عليه السلام دا خائن شاګرد پېژندو نو ولي ئې سره له دې هغه کور او بيا هغه ځنګله ته راغوښتى چي دى او نور شاګردان ئې په کي پټ وو؟ داسي کار خو هيڅ هوښيار انسان نه کوي.

له عيسى **صلعم** به همدا پوښتنه وشي خو له هغه وروسته چي الله تعالى به خپلي ټولي ستري ستري پېرزويني ورپه ياد کړي، او ورته وبه وايي:

پر تا او ستا پر مور زما نعمتونه در په ياد کړه.

په روح القدس سره مي ستا تأييد وکړ، پاکيزه روح مي ستا په برخه کړه، جبرئيل مي ستا مرستي ته درولېږو.

دا توفيق مي درپه برخه کړ چي په ماشومتوب کي دي داسي خبري کولى شوې چي په زړښت کي دي کولې.

کتاب مي دروښود، حکمت مي درپه برخه کړ، د انجيل او تورات علم مي درکړ.

له خټي به دي د مرغه صورت جوړ کړ، زما په إذن به دي پکي پو کړل او هغه به زما په حکم سره روغ رمټ الوتونکى مرغه شو.

زما په حکم به دي له موره ړوند پيدا شوى او برګى روغول.

مړي به دي له قبرونو ژوندي راپاڅول.

د بني اسرائيلو له شره مي هغه مهال وژغورلې چي دوى په سحر متهم کړې او ستا معجزو ته ئې د سحر او جادو نوم ورکړ او غوښتل ئې تا ته هغه سزا درکړي چي جادوګران ئې د هغې مستحق ګڼل.

حواريون مي دې ته چمتو کړل چي ايمان راوړي او ستا ملګرتيا وکړي.

ستا د حواريونو دا غوښتنه مي ومنله چي له آسمانه ډك دسترخان پرې نازل شي، تا ورته وويل چي له الله ووېرېږئ او داسي غوښتنه مه کوئ، د هغوى د اصرار په سبب تا دعاء وکړه او ما ستا دعاء قبوله کړه. ومي ويل: زه ئې نازلوم، خو که له دې وروسته چا د کفر او انکار لار غوره کړه داسي عذاب به ورکوم چي په عالم کي ئې هيچا ته نه ورکوم.

دا آيتونه که له يوې خوا د عيسى عليه السلام معجزې بيانوي له بلې خوا موږ ته لارښوونه کوي چي دا نه د عيسى عليه السلام ذاتي کارونه ول او نه د ده په خوښه او هر مهال چي ده غوښتي ترسره شوي، بلکي د الله تعالى په إذن او امر تر سره شوي، دا د ده د رسالت نښې وې نه په الوهيت کي د ده د شرکت نښې.

تاسو به د بايبل په ځاى ځاى کي وګورئ چي د انبياوو او پيغمبرانو کار او ځانګړتيا د معجزو ښودل ګڼي، داسي لکه چي د عيسى عليه السلام د پيغمبرۍ د اثبات نښه دا ګڼي چي له آسمانه کوتره راکوزه او پر سر ئې کښېنسته، يحيى عليه السلام له آسمانه غږ واورېدو او پوه شو چي عيسى عليه السلام پيغمبر دئ، خو حقيقت دا دئ چي پيغمبر د خپل پيغام، وينا، اخلاق

او عملي ژوند له مخې پېژندل كېږي، لكه څنګه چې ونه له ميوې پېژندل كېږي، شخصيتونه هم له خپل عمل او وينا پېژندل كېږي، موږ محمد عليه السلام په خپلو سترګو نه دئ ليدلی، د ده معجزې مو هم نه دي مشاهده كړې، خو د هغه قرآن له مخې چې ده خلكو ته وړاندي كړ، موږ په دې ايمان راوړی او د زړه هره حجره مو په دې شهادت وركوي چې دی يقيناً د خدای پيغمبر دئ، د ده لوړ اخلاق، د ده هغه پيغام چې خلكو ته ئې درلود، هغه تبديلي چې ده په نړۍ كې راوسته، هغه انسان چې ده ئې د جوړولو هڅه كوله، دا موږ ته ثابتوي چې دی پيغمبر وو، موږ چې د عيسى عليه السلام له ميلاده دوه زره كاله وروسته په بايبل كې داسې كوم كلام وګورو چې د يوه پيغمبر له شأن سره ښايي نو وايو چې دا به حتماً د عيسى عليه السلام وينا وي، موږ له بايبل سره په دې اړه موافق يو چې ناپوه انسانان او فاسقان به معجزې غواړي، عاقلان له معجزو پرته په دې پوهېږي چې څوك رښتينى پيغمبر دئ او څوك د پيغمبرۍ دروغجن مدعي.

ګورئ چې په دې آيتونو كې د حواريونو له لوري د معجزې غوښتنه مناسب كار نه دئ ګڼل شوی، عيسى عليه السلام هم ورته ويلي چې له الله تعالى ووېرېږئ او الله تعالى هم ورته وفرمايل چې ستاسو غوښتنه به ترسره شي خو كه د دغې معجزې له ليدو وروسته له تاسو څوك كافر شو تر ټولو سخته سزا به وركوم.

وَإِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيۡنِ مِن دُونِ
ٱللَّهِۖ قَالَ سُبۡحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنۡ أَقُولَ مَا لَيۡسَ لِي بِحَقٍّۚ إِن كُنتُ قُلۡتُهُۥ فَقَدۡ
عَلِمۡتَهُۥۚ تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿١١٦﴾
مَا قُلۡتُ لَهُمۡ إِلَّا مَآ أَمَرۡتَنِي بِهِۦٓ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۚ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا
دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ
﴿١١٧﴾ إِن تُعَذِّبۡهُمۡ فَإِنَّهُمۡ عِبَادُكَۖ وَإِن تَغۡفِرۡ لَهُمۡ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ
ٱللَّهُ هَٰذَا يَوۡمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدۡقُهُمۡۚ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ
خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

۱۱۶- او كله چې الله وفرمايل: اې عيسى د مريمې زويه! آيا تا خلكو ته ويلي وو چې

ما او مور مي له الله پرته د دوو خدايانو په توګه ونيسئ، وئي ويل: پاکي تا ته ده، ما ته نه ښايي چي هغه څه ووايم چي حق ئې نلرم، که ما ويلي وی نو ته به بې شکه پرې پوه وې، ته په هغه څه پوهېږې چي زما په زړه کي دي او زه په هغه څه نه پوهېږم چي له تا سره دي، بې شکه چي ته خو په ټولو پټو خبرو ښه پوه يې. ۱۱۷- ما له هغه څه پرته چي تا ئې امر راته کړی وو بل څه دوی ته نه دي ويلي، هغه دا چي د هغه الله عبادت وکړئ چي هم زما رب دئ او هم ستاسو رب، او زه تر هغه پر دوی شاهد وم چي په دوی کي وم، خو کله چي تا زما کار پای ته ورساوو، ته په خپله پر دوی څارونکی وې او ته په هر څه ښه شاهد يې. ۱۱۸- که ئې تعذيبوې نو هغوی دي بندګان دي او که ئې بخښې نو بې شکه چي ته باحکمت عزتمن يې. ۱۱۹- الله وفرمايل: دا هغه ورځ ده چي رښتينو ته به د دوی رښتيا ګټه رسوي، دوی ته به داسي جنتونه وي چي ويالې به ترې لاندي بهېږي، تل تر تله په هغه کي پاته کېدونکي، الله لدوی راضي او دوی له هغه راضي، همدا ستره بريا ده.

(۱۱٦-۱۱۹)- مسيحيان خپل شرکي عقائد عيسی عليه السلام ته منسوبوي، په تورات او انجيل کي ئې تحريفات وکړل، داسي څه ئې له خپلي خوا په کي وليکل چي د دوی د شرکي عقائدو بنسټ وګرځي، په بايبل کي ئې داسي خبري عيسی عليه السلام او نورو پيغمبرانو ته منسوب کړې چي د شرك او درې خدايانو عقيده ئې ترې راوايستله، په دغو آيتونو کي دوی ته ويل شوي: د قيامت په ورځ به عيسی عليه السلام له ټولو هغو دروغجنو خبرو چي تاسو ده ته منسوب کړې خپل برائت اعلانوي او وايي به:

- زما ربه! ستا شأن تر دې لوړ دئ او ستا د عظمت لمن له دې پاکه ده چي شريك ولرې.
- ما به څنګه دوی ته هغه خبره کوله چي د ويلو حق ئې نلرم؟ څنګه به مي دوی ته ويل چي ما او زما مور د خدايانو په توګه ومنئ؟! تا ته ښه څرګنده ده چي ما دا خبره نه ده کړې، دوی له خپله ځانه جوړه کړې.
- ما دوی ته يوازي هغه خبري کړې چي تا ئې امر راته کړی وو او هغه دا چي د هغه الله عبادت وکړئ چي هم زما رب دئ او هم ستاسو رب.
- زه تر هغه پر دوی شاهد وم چي په دوی کي وم، خو کله چي تا زما کار پای ته ورساوو، له دوی نه دي بېل کړم، له حاله ئې خبر نه يم، ته په خپله پر دوی څارونکی وې او ته په هر څه ښه شاهد يې.
- که ئې تعذيبوې نو هغوی دي بندګان دي او که ئې بخښې نو بې شکه چي ته باحکمت عزتمن يې او ستا په هري پرېکړې کي حکمتونه مضمر دي.
- الله وفرمايل: دا هغه ورځ ده چي رښتينو ته به د دوی رښتيا ګټه رسوي، د صداقت په وجه به ئې داسي جنتونه په برخه شي چي ويالې به ترې لاندي بهېږي، تل تر تله به په هغه کي پاته وي، الله به له دوی راضي وي او دوی به له الله نه، همدا ستره بريا ده.

لِّلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا فِيهِنَّۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرُۢ ﴿١٢٠﴾

۱۲۰ـ د آسمانونو، زمکې او د ټولو هغو شيانو واکمني د الله ده چې په دوی کې دي او هغه په هر څه ښه قادر دئ.

(۱۲۰)ـ دا مبارك آيت چې د سورې د سورې تتمه ده او له ټولو مضامينو سره ئې ژوره رابطه لري، وايي: الله تعالى مطلق ټولواك دئ، د زمکې او آسمانونو هر څه د ده په واك کې دي او دی ئې ټولواك، خاوند او واکمن دئ او په هر کار قادر، دا يوازې د ده حق دئ چې په خپل ملك کې خپل حکم نافذ کړي او دا د دې عالم د هر څه دنده ده چې د خپل مالك حکم ته غاړه کېږدي، نه د دې عالم کومه برخه د ده له واکه وتلې، نه د عالم په اداره او د چارو په سمبالولو کې کوم شريك لري، نه د چا مرستې ته اړ دئ، نه داسې کار موندل کېږي چې قدير خدای ئې له کولو عاجز وي، بل ته ئې وسپاري او د هغه په مرسته ئې ترسره کړي، نه په واکمنۍ کې شريك لري او نه د امورو په ترسره کولو کې مرستندوی. او دا همغه خبره ده چې د دې سورې په لومړي آيت کې په دې الفاظو شوې: إن الله يحكم ما يريد.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

۱۱/۱۰/۱۳۸٦

الانعام

ٱلرَّحِيمِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱللَّهِ بِسۡمِ

د سورې معرفي:

د دې مبارکې سورې نوم الانعام دئ، دا یوازې نوم دئ نه د مضامینو لپاره عنوان، ۱٦٥ آیتونه لري، چې د ټولو فواصل یا د لومړي آیت (یعدلون) ته ورته دي یا د شپږم آیت (آخرین) ته، خو ځینې علیم، عظیم، خبیر ته په ورته صیغو پای ته رسېدلي چې دا هم آخرین ته ورته وزن لري، د ډېرى آیتونو فواصل ئې د لومړي آیت په څېر دي، که څه هم آیتونه ئې نسبتاً اوږده دي خو هر آیت له دوه او دریو لنډو مسجع فقرو جوړ شوي او سورې ته ئې ښکلی وزن ورکړی.

له څو محدودو آیتونو پرته ټوله سوره د مکې دور په وروستي پړاو کې نازله شوې، د آیتونو اوږدوالی ئې د دغې مرحلې سورتونو ته ورته دئ. ځینې په دې نظر دي چې دا سوره په مکمله توګه په مکه کې نازله شوې، ځینې د دې سورې دوه آیتونه، ځینې شپږ او ځینې دا نه آیتونه مدني ګڼي: ۲۰، ۲۳، ۹۱، ۹۳، ۱۱٤، ۱٤۱، ۱٥۱، ۱٥۲ او ۱٥۳د سورې له متنه په څرګنده توګه معلومېږي چې یو شمېر ئې په مدینه کې نازل شوي.

د سورې اصلي مضامین دا دي:

- له اول آیت تر شپږم پورې څو مضبوط دلائل د توحید په ارتباط وړاندې شوي، د آسمانونو او زمکې په پیدایښت او د انسان په خلقت کې، د تاریخ په اوږدو کې د ګناهګارانو په وار وار مؤاخذه هم د یوه دلیل په توګه وړاندی شوې.
- له اوم آیت تر شپږویشتم پورې د رسالت او د رسالت د معارضینو او مخالفینو او په دنیا او آخرت کې د دوی د پایلو په اړه بحث شوی.
- له شپږویشتم تر دوه دېرشم پورې د آخرت او بعثت په اړه بحث شوی.
- له درې دېرشم نه تر نه دېرشم پورې پیغمبر علیه السلام ته د مخالفینو د لجاجتونو په وړاندې د صبر سپارښتنه شوې او ورته ویل شوي چې د مخالفینو ځینې داسې دي چې په هیڅ دلیل نه قانع کېږي.
- بیا تر درې اویایم آیت پورې د شرك د رد په اړه دقیق او جامع بحث شوی.
- وروسته تر څلور اتیایم آیت پورې د ابراهیم علیه السلام په قصې کې د مخکنیو مطالبو لپاره یوه تاریخي بېلګه زموږ مخې ته اېښودل شوې. چې په همدې لړ کې تر نوي یم آیت پورې د ګڼ شمېر نورو پیغمبرانو یادونه کېږي.
- وروسته تر څلور نوي یم آیت پورې د الهي کتاب په اړه د منکرینو ویناوې او په مضبوطو دلائلو سره د

هغوی تردید گورو.

- پدې پسي تر يو سل ديارلسم آيت پوري يو ځل بيا د توحيد په اړه ډېر جامع بحث او ډېر قانع کوونکي دلائل راغلي.
- بيا تر يوسل اوه ويشتم آيت پوري په دې اړه بحث شوی چي يوازې الله تعالی د حکم په توگه او د ده دين د لارښود په توگه ونيسئ، مه د شيطان متابعت کوئ او مه د خلکو د هوی او هوس.
- له دې وروسته تر يوسل پنځه دېرشم آيت پوري د قيامت د ورځي څو صحنې زموږ مخي ته انځور شوي.
- ورپسې تر يوسل شپېتم آيت پوري د حلال او حرام په اړه د مشرکينو غلطي انگېرنې او د الهي دين غوښتني او لارښووني بيان شوي.
- له يوسل يو شپېتم نه تر يوسل دري شپېتم آيت پوري پيغمبر عليه السلام ته لارښوونه شوې چي دغو مشرکينو ته څو خبري اعلان کړي: زه خپل رب مستقيمي لاري ته هدايت کړی يم، سم او صحيح دين ته، د حنيف ابراهيم مسلك او دين ته چي له مشرکانو نه وو، زما هر څه، لمونځ، قرباني، ژوند او مرگ د عالميانو رب لره دي، زما رب هغه دئ چي شريك ئي نشته، زه په دغو خبرو گمارل شوی يم، زه له لومړيو مسلمانانو يم، تر هر چا زيات او ترتاسو ټولو مخکي خپل رب ته تسليم يم.
- آخري دوه آيتونه چي په حقيقت کي يو آيت گڼل کېږي، د سورې د ټولو مضامينو لپاره يوه جامع تتمه ده. په دې کي پيغمبر عليه السلام ته د څو نورو اساسي خبرو د اعلان سپارښتنه شوې:
- آيا له الله تعالی پرته بل رب ځان ته ونيسم، په داسي حال کي چي هغه د هرڅه رب او پالونکی دئ؟
- ولي به د خلکو د ارضاء لپاره دا کار کوم، په داسي حال کي چي انسان د خپلو غلطيو له سزا سره هرو مرو مخامخ کېږي، هيڅوك د بل د گناه پېټی په خپلو اوږو نشي اخيستی، تاسو ما ته هيڅ گټه نشئ رسولی؟
- ستاسو د مخالفتونو راکمولو لپاره هم دا کار نه کوم، د مخالفتونو په اړه به الله تعالی خپله پرېکړه کوي، ټول د هغه لوري ته ورتلونکي يئ.
- تاسو ئي د مخکنيو په ځای په زمکي کي مېشت کړئ، د زمکي خلافت ئي تاسو ته وسپارو، د دې لپاره ئي يوه ته پر بل ځانگړي فضيلتونه ورکړي، هم په جسمي لحاظ، هم په فکري لحاظ او هم په اجتماعي لحاظ چي تاسو وآزمويي، دا امتحان ورکړئ چي له دغو امتيازاتو نه څنگه استفاده کوئ، پر نورو د خپلي لويي تحميلولو او د هغوی د تحقير لپاره ترې استفاده کوئ که له نورو سره د خواخوږی، ترحم او مرستي لپاره، دا فضيلتونه په تاسو کي د شکر او امتنان احساس راولاړوي که د بغاوت او تکبر احساس.
- په دې پوه شئ چي ستاسو رب هم باغي بنده ته په سزا ورکولو کي سريع دئ او هم نادم بنده ته په عفو کي مهربان بخښونکی دئ.

يادونه:

د دې سورې د تحقيق په دوران کي متوجه شوم چي دا څومره جامع، باعظمته او له ځلاندو لارښوونو ډکه سوره ده، څومره ستر ستر او اساسي مطالب په کي راغلي، داسي پراخ آسمان ته ورته چي هري خوا ته ئي ځلانده ستوري ترسترگو کېږي، له ځان سره مي ويل چي ولي تر دې د مخه د دې سورې عظمت ته نه وم متوجه شوی؟ ولي ئي حفظ را نه پاته شوی؟ په لومړۍ درېيمي کي له ما نه د المائدې او الانعام سورې پاته شوې وې، پرېکړه مي وکړه چي بايد حفظ ئي کړم. کله چي مې د دې مبارکي سورې د عظمت او لوړ مقام په اړه دا حديث تر سترگو شو نو ومي ويل: واقعاً چي دا سوره همدومره ستر او لوړ مقام لري:

عن جابر قال : لما نزلت سورة الأنعام سبح رسول اللهﷺ ثم قال [لقد شيع هذه السورة من الملائكة ما سد الأفق] رواه الحاكم في مستدركه

له جابر ﷺ روايت دئ چي کله د الانعام سوره نازله شوه، رسول اللهﷺ سبحان الله وويل او وئي فرمايل: دومره فرشتو د دې سورې د نزول مشايعت او بدرګه کوله چي ټول افق ئې ډك کړی وو.

ٱلرَّحِيمِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱللَّهِ بِسۡمِ

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمَٰتِ وَٱلنُّورَۖ ثُمَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمۡ يَعۡدِلُونَ ۝١

۱- ستاینه هغه الله ته ده چې آسمانونه او زمکه ئې پيدا کړل او تيارې او رڼا ئې جوړه کړه، بيا هم هغه چې کافران شوي د خپل پالونکي په اړه تېروځي (او نور ورسره برابروي).

(۱)- يعنی د آسمانونو او زمکې په پيدايښت او د تيارو او رڼا په رامنځته کولو کې چې د قدرت او حکمت کومې نښې دي او هر ليدونکي ته ښيي چې دا حتماً يوه حکيم او عليم خالق پيدا کړي، کافران دا ټول حقائق له پامه غورځوي، په داسې حال کې چې ګوري له الله تعالی پرته داسې څوك نشته چې د آسمانونو او زمکې کوم څه ئې پيدا کړي وي يا د ورځې او شپې په تلو راتلو کې ئې څه ونډه او اغېز وي!! قرآن په ډېرو ځايونو کې دې ته ورته استدلال کوي او فرمايي: دا د آسمانونو او زمکې هر څه چا پيدا کړي؟ دا ورځ او شپه د چا په اراده ځي او راځي؟ آيا له الله پرته داسې څوك شته چې څه ئې پيدا کړي وي؟ د ورځې او شپې په تلو راتلو کې ئې څه ونډه وي؟

د زمکې او آسمان لپاره د (خلق) او د تياره او نور لپاره د (جعل) کارول ډېر ظريف ټکي ته اشاره کوي، دا ځکه چې تياره (شی) نه دئ، بلکې يو (حالت) دئ، د نور او رڼا نشتوالي ته تياره ويل کېږي، په دې باندې د (خلق) اطلاق نشي کېدی. دا هم يوه ډېره ظريفه نقطه ده چې تياره د جمعې په صيغې سره او نور د مفرد په صيغې سره ياد شوي، دا ځکه چې تياره د نور نشتوالي حالت ته وايي، د نور د نشتوالي وجوهات هم بېل بېل کېدی شي او درجې ئې هم بېلې بېلې.

که تاسو د تياره او رڼا په اړه د قرآن دا وينا د بايبل له وينا سره مقايسه کړئ درته معلومېږي چې قرآن د مطالبو په بيان کې څومره دقت کوي او څنګه هر لفظ په خپل خپل ځای کې په ډېر دقت سره کاروی.

بايبل د پيدايښت د كتاب په پيل كې داسې ليكي: (په سر كې كله چې خداى زمكه او آسمان پيدا كړل، زمكه تشه او بې شكله وه، د خداى روح د تورو بخاراتو پر سر خوځېده، خداى وفرمايل: (رڼا دې شي، نو رڼا شوه، خداى رڼايي خوښه كړه او له تيارې ئې بېله كړه، ده روښنايي د ورځې په نامه او تياره د شپې په نامه ونوموله، شپه تېره او سبا شوه او دا لومړۍ ورځ وه!!)

د بايبل په دې وينا كې څو خبرې د غور وړ دي:

- دا خوشې او بې معنى خبره ده چې زمكه تشه او بې شكله وه!! له دې جملې هيڅوك څه مطلب نه شي اخيستى، له هر چا سره دا پوښتنه راولاړېږي چې زمكه څنگه او له څه تشه وه؟ هر شته شى شكل لري، زمكه څنگه بې شكله وه؟
- دلته د عالم د پيدايښت د بېلابېلو مرحلو لپاره همدا زموږ شپه او ورځ معيار گڼل شوى، يعني د لومړۍ ورځې په لومړيو دولسو ساعتونو كې الله تعالى رڼا راپيدا كړه، دا رڼا ئې په لومړي ځل وليده او خوښه ئې شوه او د ورځې په نامه ئې ياده كړه!! كه تاسو د بايبل دا خبره د يوه ساينس پوه او هغه څېړونكي په وړاندې كېږدئ چې د عالم د پيدايښت په اړه څېړنې كوي نو تاسو ته به ووايي:

١. دا هسې يوه خوشې او بې بنسټه قصه ده، هيڅ علمي ارزښت نه لري.

٢. د عالم د پيدايښت بېلې بېلې مرحلې په ساعتونو او ورځو نه بلكې په سلهاوو مليونو كلونو اندازه كولى شو.

٣. رڼا او روښنايي له اجسامو بېل مخلوق نه ده چې په مستقله توگه پيدا شوې وي، رڼا همغه وخت پيدا شوې چې د لمر په څېر روښانه او ځلېدونكي ستوري راپيدا شول، زمكه هم په سر كې روښانه او ځلېدونكې وه، وروسته وروسته او ورو ورو سړه او تياره شوه، خپله رڼا ئې له لاسه وركړه او له لمره ئې رڼا او روښنايي اخيستل پيل كړل.

٤. د زمكې پر سر شپه او ورځ هغه وخت راپيدا شوې چې زمكې خپله اصلي رڼا او ځلا له لاسه وركړه او تياره شوه!!

٥. د ورځې او شپې نومونه انسانانو په خپله وضع كړي، په هر ځاى او هر قوم كې ئې بېل بېل نومونه دي، څوك ئې ورځ، څوك يوم، څوك روز، څوك ئې دday په نامه يادوي، كه دا نوم د الله تعالى له لوري ايښودل شوى وى نو په ټولو ژبو كې به سره ورته وو. د بايبل له ليكونكي پوښتنه كوو چې الله تعالى ورځ په كوم نامه ياده كړې وه، دا نوم عبري وو، عربي وو، انگليسي، چينائي كه جاپاني وو؟!!

د بايبل د پيدايښت باب چې چا ليكلى په دې وينا سره ئې هڅه كړې چې د خپل جعلي خداى د هغې سرگرداني روح لپاره د اوسېدو مناسب ځاى جوړ كړي چې د تيارو بخاراتو پر سر خوځېده، په دې سره ئې غوښتلې د مسيحيانو د دې عقيدې لپاره كوم بنسټ جوړ كړي چې خداى پر زمكه او د بني اسرائيلو په منځ كې اوسېږي، د كائناتو د پيدايښت په لومړۍ ورځ ئې د زمكې پر سر ځان ته مناسب ځاى جوړ كړ او سرگردانه روح ئې له تورو بخاراتو راكوزه شوه!!

د بايبل د دې غلطې وينا په مقابل كې قرآن څو خبرې لري:

- زمكه او آسمان سره جوخت او يو وو، په يوه وخت او د يوې چاودنې په ترڅ كې سره بېل

شول.

- الله تعالى آسمانونه او زمكه په شپږو ورځو كې پيدا كړي خو دا شپږ ورځې زموږ د معيارونو مطابق شپږ ورځې نه دي چې دوه اويا ساعته كېږي، بلكې د الله تعالى له عظمت سره مناسب شپږ مرحلې دي، قرآن موږ ته وايي چې دا ورځ كله د زرو او كله د پنځوسو زرو كلونو معادل وخت لپاره كارول شوې او دا ځكه چې د انسانانو لپاره د وخت معيار ورځ وه او الله تعالى همدا لفظ كارولى خو دا د داسې اوږدې مودې لپاره چې يوه طبيعي مرحله احتواء كوي. د ورځ لفظ په حقيقي او متداولې معنى نه بلكې په مجازي معنى كاروي.

هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلًا ۖ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُۥ ۖ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

۲- دى هماغه ذات دئ چې له خټې ئې راپيدا كړئ، بيا ئې د مرگ د نېټې پريكړه وكړه او نومولې نېټه له ده سره ده، خو تاسو بيا هم شك كوئ!!

(۲)- په دې مبارك آيت كې درې اساسي لارښووني گورو:

- انسانان ئې له خټې پيدا كړي، يا په دې معنى چې د انسانانو لومړى جد آدم عليه السلام ئې له خټې پيدا كړ او يا په دې معنى چې د هر انسان د پيدايښت اصلي ماده خټه ده، الله تعالى يوازې لومړى انسان له خټې نه دئ پيدا كړى بلكې دا اوس هم هر انسان په حقيقت كې له خټې پيدا كوي، د انسان نطفه له هغې دانې او ميوې جوړېږي چې ونې او بوټې ئې له خټې جوړوي، كله چې د ونې او بوټې بېخ ته اوبه ورسېږي، خاوره ورته خټه شي، له همدې خټې د خپلو جرړو له لارې ضروري مواد جذب كړي او دانه او ميوه ترې جوړه كړي، الله تعالى دغه له خټو جوړه شوې دانه او ميوه د انسان په بدن كې په نطفې بدله او انسان ترې جوړ كړي. دا دوهمه توجيه په دې دليل ارجح ده چې د خلقكم لفظ عام دئ او ټولو انسانانو ته راجع دئ او همدا د هر مخاطب لپاره د يوه مضبوط او انكار نه منونكي دليل بڼه غوره كوي او هغه ته وايي: هغه څوك دئ چې له خټې نه د انسان نطفه جوړوي او بيا يو بشپړ انسان ترې راپيدا كوي؟ آيا د عقل خاوندانو ته دا كافي نه دئ چې په الله تعالى ايمان راوړي؟
- الله تعالى د انسان د پيدايښت او مرگ لپاره (اجل) ټاكلى، د نطفې بېل بېل مراحل ئې، د مور په رحم كې د ده پاته كېدا، ماشومتوب، ځواني، زړښت او په پاى كې مرگ ئې د خاصې مودې په ترڅ كې وي، دا نېټې چا ټاكلې؟ ولې انسان نشي كولى دا نېټې بدلې كړي؟ ولې د خپل مرگ مخنيوى نشي كولى؟ آيا دا نه ښيي چې موږ د يوه مقتدر ذات د ارادې او پرېكړو په وړاندې مقهور يو؟
- لكه چې د انسان لپاره ئې اجل ټاكلى، همداسې ئې د دې عالم لپاره هم اجل ټاكلى، په معينې نېټې ئې پيدا كړى، زړښت لري او په مرگ محكومېږي، د انسان په اړه خو ويلى شو چې تخميني عمر به ئې څومره وي، په نورو ئې قياسوو خو د عالم د عمر پاى او اجل له الله تعالى پرته هيچا ته نه دئ معلوم، د دې علم له الله تعالى سره دئ هيچا ته ئې نه دئ وركړى.

وَهُوَ ٱللَّهُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَفِي ٱلۡأَرۡضِۖ يَعۡلَمُ سِرَّكُمۡ وَجَهۡرَكُمۡ وَيَعۡلَمُ مَا تَكۡسِبُونَ ﴿٣﴾

۳- او دی هم په آسمانونو کي معبود دئ او هم په زمکي کي، هم ستاسو په اسرارو پوهېږي او هم مو په ښکاره وو او هم مو په کړنو پوهېږي.

(۳)- په آسمانونو او زمکي کي له ده پرته بل معبود نشته، له ده پرته هيڅېږي داسي ځوك او څه نه موندل کېږي چي د عبادت وړ وي او دا ورسره ښايي چي انسان د خپلو اړتياوو لپاره ورته لاس اوږد کړي او مرستي ته ئي راوبلي، که له آسمان يا له زمکي څه ترلاسه کول غواړې، د واوري يا باران ورښت، د داني يا ميوې راټوکېدا، نو له الله تعالی ئي وغواړه، هغه ستا په هر څه پوه دئ، هغه اړتياوي دي هم ورته معلومي دي چي له تا پټي يا درته ځرگندي دي، ستا په ټولو کړو او هڅو پوهېږي.

د آيت د وروستۍ برخي ارتباط له توحيد سره په دې توگه هم دئ چي الله تعالی کوم کتابونه نازل کړي او په هغوی کي ئي انسانانو ته کومي لارښووني کړې، داسي دي چي ښيي د دې کتاب او لارښوونو نازلوونکی داسي ذات دئ چي د انسان له هر څه خبر دئ، د جسمي او روحي جوړښت په ټولو ابعادو ئي پوهېږي، دا ورته معلومه ده چي د انسان د فطرت ځرگندي او پټي برخي څنگه دي، په مختلفو وختونو او شرائطو کي انسان کوم کوم کارونه کوي، دغو اسرارو ته په پام سره ئي دا لارښووني ورته کړې. دا توجيه د دې لپاره غوره ده چي د توحيد د اثبات لپاره د يوه قاطع او پرېکنده دليل بڼه لري.

وَمَا تَأۡتِيهِم مِّنۡ ءَايَةٖ مِّنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِمۡ إِلَّا كَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ﴿٤﴾

٤- او د خپل رب د آيتونو هيڅ آيت ورته نه راځي مگر دا چي ترې ډډه کوي.

(٤)- له دې مبارك آيت په ځرگنده توگه معلومېږي چي قرآن په مخکنيو آيتونو کي خپل مخاطب ته داسي دلائل وړاندي کړي چي د انسان د اقناع لپاره کفايت کوي، يوازي لجوج او بې عقله انسان به ترې انکار کوي، ځکه ئي دلته ويلي: دغو کافرانو ته چي هره الهي نښه راشي نه ئي مني او اعراض ترې کوي.

فَقَدۡ كَذَّبُواْ بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡۖ فَسَوۡفَ يَأۡتِيهِمۡ أَنۢبَٰٓؤُاْ مَا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٥﴾

٥- نو يقيناً کله چي دا حقيقت ورته راغی هغه ئي دروغ وگڼلو، نو ډېر ژر به د هغه څه حقيقي اخبار ورته راشي چي ملنډي ئي پرې وهلې.

(٥)- د دوی اعراض او مخالفت په اصل کي داسي دئ لکه ځوك چي حق خبره عمداً او په لجاجت سره دروغ گڼي، دوی له داسي حقيقت نه انکار کوي چي ښه ورته معلوم دئ. نه يوازي اعراض او انکار کوي بلکي په دغه

حقيقت استهزاء كوي، خو دا چې آيا دوى د قيامت په اړه د پيغمبر عليه السلام وينا د ملنډو وړ ګڼي او كه د هغه الهي عذاب په اړه د ده وينا چې ظالمان به په دنيا كې ورسره مخامخ كېږي، له وروستي آيت په وضاحت سره معلومېږي چې دوى دا دوهمه وينا د استهزاء او ملنډو وړ ګڼي او الله تعالى ورته فرمايي چې ډېر ژر او حتماً به ئې په خپلو سترګو وګوري.

أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَٰرَ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٦﴾

٦- آيا نه ګوري چې تر دوى مخكې مو څومره داسې نسلونه هلاك كړل چې په ځمكې كې مو هومره تمكين وركړى وو چې تاسو ته مو نه دئ دركړى، له آسمانه مو پرله پسې بارانونه پرې لېږل او ويالې مو داسې جوړې كړې چې ترپښو لاندې ئې بهېدلې، خو د خپلو ګناهونو په سبب مو هلاك كړل او تر دوى وروسته مو نور نسلونه راپيدا كړل.

(٦)- له دې آيت معلومېږي چې په مخكنې كې هغه عذاب ته اشاره شوې چې ظالمان او كافران به ورسره مخامخ كېږي، ډېرو ته د پيغمبرانو عليهم السلام دا وينا د منلو وړ نه معلومېده چې دا مسلط او په وسائلو مجهز كفري ځواكونه به د څو تش لاسو مؤمنانو په لاس له زوال سره مخامخ كېږي، د اقتدار كرسى به ئې نسكورېږي، باطل به ماته خوري او حقپال به بريالي كېږي، دوى ته دا خوب و خيال او د ملنډو وړ خبري معلومېدې، خو قرآن ئې دې ته رابلې چې د تاريخ پاڼې واړوي، وګوري چې تر دغو د مخه څومره د زور او ځواك خاوندان له منځه تللي، نه ئې مال او دولت توانېدلى چې د دوى د زوال مخه ونيسي او نه ئې وسلې او فوځونه، د خپلو ګناهونو په سبب نيول شوي او الهي عذاب پرې نازل شوى. آيا دا كفايت نه كوي چې د اوسنيو مغرورو او باغي ځواكونو پايله د مخكنيو په څېر وګڼو؟!!

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَٰبًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

٧- او كه مو داسې كوم كتاب، په كاغذ كې (ليكلى) پر تا نازل كړى وى چې لاس ئې پرې راكاږلى، نو دغو كافرانو به ويل: دا خو له ښكاره سحر پرته بل څه نه دئ!!

(٧)- دا د حق او حقيقت لجوج منكران چې په دغو دلائلو هم نه قانع كېږي، كه له آسمانه داسي كتاب هم ورته راشي چي په كاغذ كي ليكلى وي، له آسمانه د دوى د سترگو په وړاندي راكوز شي او دوى ته په لاس كي وركړى شي، نو دغه كافران به وايي: دا خو له ځرگند سحر نه پرته بل څه نه دئ!!

وَقَالُواْ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ ٱلْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴿٨﴾

٨- او وايي به: ولي يوه فرشته پرې نه نازلېږي؟ او كه كومه فرشته ولېږو نو بيا خو به حتماً كار پاى ته رسي، بيا به مهلت نه وركول كېږي.

(٨)- د كافرانو د دې وينا معنى يا دا ده چي كه له آسمانه پر پيغمبر عليه السلام بشپړ كتاب نازل شي نو دوى به بيا هم وايي چي ولي هغه فرشته ځان نه رابښيي چي دا كتاب ئې له آسمانه راوړى، څنگه ومنو چي دا كتاب د الله له لوري نازل شوى؟! او يا ئې معنى دا ده چي دوى وايي: څنگه ومنو چي ته د الله تعالى له لوري لېږل شوى يې، په داسي حال كي چي ته له مخالفتونو سره مخامخ يې، ياران دي وهل كېږي، نيول كېږي، ځورول كېږي، وژل كېږي او هجرت ته مجبورېږي، داسي څوك نشته چي ستا مرسته وكړي، كه ته واقعاً د خداى پيغمبر وى نو ستا په خوا كي به داسي ځواكمني فرشتي ولاړي وې چي د هر چا په مقابله كي ئې ستا مرسته كولى! د دوى په ځواب كي ويل شوي: كه فرشته درولېږو نو بيا خو كار پاى ته رسي، يا په دې معنى چي بيا خو به د دغي فرشتي په لاس الهي عذاب درباندي نازلېږي او يا په دې معنى چي بيا خو به ستاسو مهلت پاى ته رسي، تاسو ته خو د آزمېښت لپاره دا فرصت او مهلت دركړى شوى، كه د غيب پرده څيري او د فرشتو په څېر مخلوق هم تاسو ته راڅرگند شي، بيا خو د امتحان او آزمېښت سؤال منتفي او د آزمېښت مجال ختمېږي، بيا به ولي تاسو ته مزيد مهلت دركول كېږي؟

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

٩- كه مو دا (رسول) يوه فرشته گرځولى وى، نو حتماً به مو يو سړى ترې جوړ كړى وو، او داسي به مو خبره پرې شكمنه كړې وه لكه چي (همدا اوس) شك كوي.

(٩)- انسانانو ته خو بايد د انسانانو له منځه پيغمبر ولېږل شي، هغه خو يوازي د خپل همنوع او همجنس په خبره پوهېدى شي، د بل نوع مخلوق په خبرو خو هغه نه پوهېږي، كه له ملائكو نه كوم پيغمبر دوى ته لېږل كېږي هغه هم بايد د انسان په بڼه كي وي، تاسو څنگه د فرشتي د راتلو غوښتنه كوئ؟!

كه فرشته د انسان په بڼي كي ورته راشي، بيا به هم داسي شك كوي لكه اوس، څنگه به پوهېږي چي دا فرشته ده كه انسان؟ او څنگه به دا خبره مني چي دا د الله تعالى له لوري راغلى استازى دئ؟

وَلَقَدِ ٱسۡتُهۡزِئَ بِرُسُلٖ مِّن قَبۡلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُواْ مِنۡهُم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿١٠﴾

١٠- او يقيناً تر تا په مخكنيو پيغمبرانو استهزاء شوې، نو پر هغو چې ملنډې به ئې پرې وهلې، همغه څه واقع شول چې استهزاء ئې پرې كوله.

(١٠)- د پيغمبرانو عليهم السلام كومې خبرې چې دوى د ملنډو وړ ګڼلې او ملنډې ئې پرې وهلې، همغه رښتيا شوې، دوى نه د كمزورو او ضعيفو مؤمنانو بريا او د ځواكمنو كافرانو ماته د منلو وړ خبره ګڼله او نه دا چې د الله تعالى عذاب به پر كافرانو نازلېږي، دواړه خبرې رښتيا شوې.

قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ ثُمَّ ٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

١١- ووايه: په ځمكې كې وګرځئ، بيا وګورئ چې د دروغ ګڼونكو پاى څنګه وو؟!

(١١)- دې ته ورته آيتونه په قرآن كې ډېر ترسترګو كېږي، په دې سره هم مؤمنانو ته اطمئنان وركول كېږي چې د دښمنانو ظاهري زور او ځواك دې تاسو مشوش نكړي، د دوى موقتي برياوې او ستاسو مقطعي ماته دې تاسو مأيوس نكړي، مطمئن اوسئ چې دوى ته همغه پايله منتظره ده چې سلف ئې ورسره مخامخ شوى او هم كافرانو ته ويل شوي چې تكبر او غرور پرېږدئ، له تاريخ نه پند واخلئ، ستاسو پايله به هرومرو ستاسو د مخكنيو ملګرو په څېر وي.

قُل لِّمَن مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ قُل لِّلَّهِۚ كَتَبَ عَلَىٰ نَفۡسِهِ ٱلرَّحۡمَةَۚ لَيَجۡمَعَنَّكُمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيهِۚ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٢﴾

١٢- ووايه: په آسمانونو او ځمكې كې چې څه دي، دا د چا دي؟ ووايه: د الله دي، پر ځان ئې رحمت او مهرباني لازمه كړې، حتماً به مو د قيامت هغې ورځې ته راغونډ كړي چې هيڅ شك پكې نشته، چا چې ځانونه زيانمن كړي ايمان نه راوړي.

(١٢)- دلته درې اساسي خبرې زموږ مخې ته اېښودل شوې:

• الله تعالی د آسمانونو او زمکې ټولواك او د هر څه مالك او خاوند دئ، په دې سره مؤمنانو ته اطمئنان ورکول کېږي چې د ضعف، ناتوانی او بې کسی احساس ونه کړي، که الله تعالی وغواړي او دا د دوی په خیر وګڼي نو هر څه ورکولی شي.
• الله تعالی د رحمت او پېرزوینې خاوند دئ، څنګه به خپل مخلص او صالح بندګان یوازې او بې اسرې پرېږدي؟
• الله تعالی د دې لپاره د قیامت ورځ ټاکلې چې د ده د رحمت او پېرزوینې تقاضاء همدا وه، د ده ډېر مخلص بندګان له کړاوونو سره مخامخ شي، د الله په لارې کې وځورېږي، په شهادت ورسېږي، مهربان رب به څنګه دوی بې مکافاته پرېږدي؟! ډېر ظالمان دروميي پرته له دې چې د خپلو ظلمونو بشپړه سزا وګوري، ډېر مظلومان له دنیا داسې درومي چې د ظالمانو لخوا ئې حق ترپښو لاندې شوی او په دې نه دي توانېدلي چې خپل حقوق ترلاسه کړي، مهربان رب د دې لپاره د قیامت ورځ ټاکلې چې هر چا ته د خپلو عملونو بشپړه بدله ورکړی شي. الله تعالی په دنیا کې هم د عملونو مناسبه بدله ورکوي خو بشپړه بدله د قیامت ورځې ته پرېږدي.

په الله او آخرت باندې له ایمان راوړلو هغه څوك ډډه کوي چې سخت خاسر او زیانمن دئ، په ډېرو ګناهونو سره ئې خپله دنیا او آخرت تباه کړی، ګناهونه ئې نه پرېږدي چې ایمان راوړي.

وَلَهُۥ مَا سَكَنَ فِي ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٣﴾

١٣- او څه چې په شپې او ورځې کې اوسي ټول د الله دي او هغه پوه اورېدونکی دئ.

---

(١٣)- په مخکنې آیت کې مکان او په دې کې زمان ته اشاره شوې، یعنی په هر ځای او هر وخت کې چې څه ترسترګو کېږي، ټول د الله تعالی دي، هغه ئې خالق او مالك دئ.

قُلۡ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيّٗا فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَهُوَ يُطۡعِمُ وَلَا يُطۡعَمُۗ قُلۡ إِنِّيٓ أُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ أَوَّلَ مَنۡ أَسۡلَمَۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٤﴾

١٤- ووایه: آیا له هغه الله پرته کوم مولا غوره کړم چې د آسمانونو او زمکې پیدا کوونکی دئ او هغه (نورو ته) روزي ورکوي او (هیڅوك) ده ته روزي نه ورکوي؟! ووایه: زه په دې ګمارل شوی یم چې هغه لومړی کس وم چې تسلیم شوی او دا چې له مشرکانو مه کېږه.

---

(١٤)- په دې مبارك آیت کې مسلمانانو ته څو ډېرې مهمې لارښوونې شوې:

• په دې خاطر بایدیوازې الله تعالی خپل مولا ومني او له ده پرته بل د مولا په توګه ونه نیسي چې الله تعالی د آسمانونو او زمکې خالق دئ، هغه ټولو مخلوقاتو ته روزي ورکوي او هیچا ته په هیڅ څه کې اړ نه دئ.
• الله تعالی خپل بندګان په دوو اساسي خبرو ګمارلي: دا چې د ده په وړاندې به منقاد او تسلیم وي، او له ده

سره به هیڅوك په اطاعت، عبادت او استعانت كي نه شريكوي.

قُلۡ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنۡ عَصَيۡتُ رَبِّي عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ﴿١٥﴾

۱۵- ووايه: كه له خپل رب سرغړاوى وكړم، نو په يقين سره د سترې ورځي له عذابه وېرېږم.

(۱۵)- يعني دغه وېره مي له عصيانه منع كوي او همدا وېره هر انسان له گناه راگرځوي، حقيقت دا دئ چي په آخرت باندي ايمان انسان له گناه او عصيانه راگرځوي، په گناه كي به هغه جري او جسور وي چي په آخرت او الهي محاسبې باور نه لري.

مَّن يُصۡرَفۡ عَنۡهُ يَوۡمَئِذٖ فَقَدۡ رَحِمَهُۥۚ وَذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡمُبِينُ ﴿١٦﴾

۱٦- څوك چي په دې ورځ ترې بچ كړى شو، نو يقيناً چي رحم ئې پرې كړى او همدا څرگنده بريا ده.

(۱٦)- هغه څوك ترې ژغورل كيږي چي الله تعالى پرې رحم وكړي، د الله تعالى رحم ترلاسه كول او د هغې سترې ورځي له عذابه نجات، لويه او څرگنده بريا ده.

وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يَمۡسَسۡكَ بِخَيۡرٖ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٧﴾

۱۷- او كه الله كوم كړاو دروړسوي نو له ده پرته ئې بل لري كوونكى نشته او كه كومه ښېگڼه دروړسوي نو هغه پر هر كار ښه قادر دئ.

(۱۷)- په داسي حال كي چي الله تعالى هم د هر څه په وركولو او هم بېرته اخيستلو قادر دئ ولي به انسان له ده پرته بل ته لاس اوږدوي، له بل نه به طمع او وېره لري؟! د دې مبارك آيت معنى خو دا ده چي په آسمانونو او زمكي كي له الله تعالى پرته داسي څوك نشته چي د ده له لوري مقرر شوى ضرر دفع كړي او د مقرر شوي خير او ښېگڼي مانع شي، د خير او ضرر پرېكړه د ده له لوري كيږي او هيڅوك ئې د پرېكړي په وړاندي نشي خنډ كېدى. آيا عجيبه نه ده چي څوك د خير مالك ټولواك او قدير خداى هېر كړي او د بل درشل ته لاس اوږد كړي؟!

وَهُوَ ٱلۡقَاهِرُ فَوۡقَ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡخَبِيرُ ﴿١٨﴾

۱۸- او هغه پر خپلو بندګانو باندي برلاسی دئ او هغه ښه باخبره حکیم دئ.

(۱۸)- دلته درې مهم مطالب بیان شوي:

- ټول بندګان ئې تر حکم او سلطې لاندي دي، مؤمنان هم او کافران هم، هیڅوك داسي څه نشي کولی چي ده ئې اجازه نه وي ورکړې، د زور او ځواك خاوندان دي دا ګمان نه کوي چي د ټولواك رب د پرېکړو مخي ته ودرېدی شي، په هغه مهلت دي نه مغروره کېږي چي الله تعالی ئې د خپل خاص حکمت له مخي باغي بندګانو ته ورکوي.
- الله تعالی د خپلو بندګانو له هر حالته ښه خبر دئ، پوهېږي چي څوك د کومي معاملې مستحق دئ.
- له بندګانو سره ئې هره معامله په حکمت ولاړه معامله ده.

دې ته مو هم پام وي چي ځيني خلك د (فوق) لفظ په داسي توګه تعبیروي چي د دې آیت له اصلي مفهوم سره هیڅ تعلق نه لري، په داسي حال کي چي دلته بحث له قهر (سلطې او برلاسي) دئ نه د الله تعالی له فوقیت او موقعیت ، خو دوی ئې د الله تعالی د مکاني موقعیت او فوقیت په معنی نیسي، دوی آیت داسي ژباړي: او هغه په خپلو بندګانو (قاهر: برلاسی) او (فوق: اوچت) دئ، حال دا چي دا ترجمه صحیح نه ده، ځکه د (او) لپاره په متن کي لفظ نشته، دقیقه ترجمه ئې دا ده: پر خپلو بندګانو باندي برلاسی دئ. دا هم باید په پام کي ولرو چي فوق او تحت نسبي مفاهیم دي، یوازې د مخلوق په اړه صدق کوي، څه ته چي دا اوس زه تحت وایم د امریکا اوسېدونکي ورته فوق وایي او څه ته چي همدا اوس دوی تحت وایي موږ ورته فوق وایو، فوق او تحت د الله تعالی په وړاندي مطرح نه دي، که څوك فوق د مکان په معنی ونیسي، دا تعبیر به ئې د قرآن د ګڼ شمېر هغو آیتونو او احادیثو تکذیب ته اړ کوي چي وایي الله تعالی خپلو بندګانو ته د غاړي تر رګ ورنږدې دئ، لکه دا:

نَحْنُ أَقْرَب إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيد، ق: ۱٦

مَا يَكونُ مِن نجْوَى ثَلَثَةٍ إِلا هُوَ رَابِعُهُمْ وَ لا خَمْسةٍ إِلا هُوَ سادِسهُمْ وَ لا أَدْنى مِن ذَلِك وَ لا أَكْثرَ إِلا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كانُوا المجادله: ۷

وَ هُوَ مَعَكمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ الحديد: ٤

وَ نحْنُ أَقْرَب إِلَيْهِ مِنكُمْ وَ لَكِن لا تُبْصِرُونَ الواقعه: ۸۵

که څوك له دې انکار وکړي چي الله تعالی په هر ځای کي له موږ سره دئ، نو د قرآن له داسي څرګندو آیتونو ئې انکار کړی چي د هیڅ ډول تأویل مجال په کي نشته. دوی په دې نه پوهېږي چي د الله تعالی په وړاندي مکان او زمان، فوق او تحت، ماضي او مستقبل، شاهد او

غائب مطرح نه دي، دا ټول نسبي مفاهيم دي چي يوازي د مخلوق په اړه صدق كوي.

- دا ډله په دغو آيتونو كي تأويل كوي او معيت او قرب د علمي معيت او قرب په معنى نيسي او وايي چي الله تعالى د خپلو مخلوقاتو له حاله داسي خبر دئ لكه چي له دوى سره وي!! وايي: هو على العرش مباين عن خلقه!! الله تعالى پر عرش باندي او له خپلو مخلوقاتو بېل او جلا دئ!! حال دا چي دا خبره هيڅ علمي ارزښت نه لري، د يوه كس ذاتي خبره ده، له ځانه ئي جوړه كړې، نه ئي الفاظ د قرآن او حديث دي او نه مفهوم، دقيقه خبره دا ده چي الله تعالى هم پر عرش استوى كړې او هم له خپلو بندګانو سره دئ.

دوى وايي چي په ذاتي معيت او قرب باندي باور درلودل د وحدت الوجود او حلول په عقيدې منتج كېږي، حال دا چي د حلول او وحدت الوجود خرافي عقائد د الله تعالى په اړه د غلطي انګېرني يوه انتهاء ده او الله تعالى د مخلوقاتو په څېر په مكان او زمان مقيد ګڼل، او د همدې غلطي عقيدې په حكم له بندګانو سره د الله تعالى له معيت او قرب نه انكار كول بله انتهاء ده. ډېره عجيبه ده چي څوك د دغي واهمي په وجه له مخلوق سره د الله تعالى له معيت او قرب او په دې اړه د قرآن له ګڼ شمېر آيتونو انكار كوي، له هغو آيتونو چي وايي: الله تعالى په هر ځاى كي له خپلو بندګانو سره دئ، د غاړي تر رګ ورنږدې دئ، كه دوى درې وي نو څلورم ئي الله تعالى دئ، كه تر دې لږ وي يا زيات وي الله تعالى ورسره دئ.... دوى ځكه دا خبره كوي چي مخلوق ئي داسي موندلى چي په يو ځاى كي وي نو په بل ځاى كي نه وي، كه د بام پر سر وي نو د بام لاندي نشته، اول او آخر لري، د پيدايښت نېټه لري، له دې نېټي مخكي نه وو، د مرګ نېټه لري له هغي وروسته نشته، د زمان تابع دئ، الله تعالى په مخلوق قياسوي او د همدې لپاره وايي: الله تعالى په آسمانونو كي او د عرش له پاسه دئ، په زمكي كي نشته، دوى دې ته اړ كېږي چي د هغو آيتونو په الفاظو كي تأويل وكړي چي بندګانو ته د الله تعالى د قرب او معيت يادونه كوي، او دا د علمي قرب او معيت په معنى اخلي، دوى ته څو خبري لرو:

- دا د كوم منطق له مخي صحيح ګڼئ چي اقرب د اعلم په معنى ونيول شي؟ الله تعالى فرمايي چي زه له خپلو بندګانو سره يم، د غاړي تر رګ ورنږدې يم، ته وايي: نه ورنږدې نه دئ بلكي په حال ئي پوه دئ!!! كه د دې آيتونو مراد دا وئ چي الله تعالى د بندګانو له حاله خبر دئ، په هر حال او هر ځاى كي پرې پوهېږي، نو د دې لپاره خو به حتماً د خبير او عليم الفاظ راتلل نه د قرب او معيت، قرآن خو هيڅكله داسي الفاظ نه كاروي چي د شك او ريب باعث شي، يوازي يو متعصب انسان كولى شي اقرب د اعلم په معنى ونيسي.

قرآن پر عرش د الله تعالى استوى او په زمكي كي له خپلو ټولو بندګانو سره معيت په يوه آيت كي او پر له پسي يادوى او فرمايي:

هُوَ الَّذِى خَلَقَ السمَوَتِ وَ الأَرْض فى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثمَّ استَوَى عَلى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فى الأَرْضِ وَ مَا يخْرُجُ مِنهَا وَ مَا يَنزِلُ مِنَ السماءِ وَ مَا يَعْرُجُ فِيهَا وَ هُوَ مَعَكمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ*

الحديد: ٤

د دې معنى دا ده چي الله تعالى په داسي حال كي چي پر عرش ئي استوى كړې پر زمكي باندي له خپلو بندګانو سره هم دئ او هر يوه ته د غاړي تر رګ ورنږدې هم دئ، خو نه ئي پر عرش استوى د مخلوق په څېر ده او نه معيت او قرب، په حقيقت او كيفيت ئي له الله تعالى پرته بل څوك نه پوهېږي.

زه نه پوهېږم د حلول او وحدت الوجود د خرافي عقائدو ئي د الله تعالى له معيت او قرب سره څه ربط دئ؟! آيا صحيح ده چي د دغي واهمي په اساس له دغو آيتونو انكار وشي؟ كه دا

صحيح ګڼي نو بيا خو بايد په آسمانونو او د عرش له پاسه هم د الله تعالى له شته والي انکار وشي ځکه هلته هم مخلوقات شته، آسمانونه له فرشتو ډك دي، عرش حمله لري، او د عرش خوا ته فرشتې په تسبيح بوختې دي، هلته ئې د شته والي عقيده ولې د حلول او وحدت الوجود د عقيدې مترادف نه ګڼي!!

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُل لَّآ أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

۱۹- ووايه: کوم شی به ستر شهادت ورکوونکی وي؟ ووايه: الله، زما او ستاسو ترمنځ شاهد، او ما ته دا قرآن د دې لپاره وحي شوی چې تاسو هم پرې انذار کړم او هغه څوك هم چې وررسيږي، آيا تاسو په دې شهادت ورکوئ چې له الله سره نور معبودان هم شته؟! ووايه: زه خو دا شهادت نه ورکوم، ووايه: حقيقت دا دئ چې هغه يوازينی معبود دئ او زه له هغه څه بېزاره يم چې تاسو ئې شريکوئ.

(۱۹)- دلته څو خبرې بايد په پام کې ولرو:

- د دې خبرې معنی چې الله تعالى تر ټولو ستر شاهد دئ او هغه زما او ستاسو تر منځ شاهد دئ، دا ده چې هغه په خپلو ټولو مخکنيو کتابونو کې هم دا خبره کړې چې شريك نه لري او يوازينی معبود دئ او په دغه قرآن کې چې پر ما ئې نازل کړی هم؟ په داسې حال کې چې الله تعالى په خپله په دې خبرې شهادت ورکوي آيا بل شاهد ته ضرورت شته؟!
- ما ته خو په دې قرآن کې ويل شوي چې تاسو او هر هغه څوك له شرك او د الله تعالى تر څنګ د بل معبود له عبادت ووېروم چې دا قرآن وررسيږي.
- که تاسو د خپل شرك په دفاع کې هر دليل راوړئ، زما ځواب به يوازې دا وي چې له الله تعالى پرته بل معبود نشته او زه له هر هغه معبود نه بې زاره يم چې تاسو ئې له الله سره شريکوئ.

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمُ ۘ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

۲۰- هغه چې کتاب مو ورکړی، داسې ئې پېژني لکه خپل زامن چې پېژني، چا چې ځان تاواني کړی نو دوی ايمان نه راوړي.

(۲۰)- د دې آيت دوه توجيه شوي:

- هغه اهل کتاب چې په کتاب پوهېږي، د کتاب علم ئې په برخه شوی، پوهېږي چې محمد عليه السلام د الله تعالی هغه پيغمبر دئ چې مخکنيو انبياوو ئې د بعثت زېری ورکاوو، ده همغه الهي پيغام خلکو ته راوړی چې مخکنيو پيغمبرانو عليهم السلام راوړی وو، د ده او د ده د پيغام د حقانيت په اړه داسې پوهېږي لکه خپل زامن چې پېژني.
- دوی ته د مخکني الهي کتابونو په رڼا کې دا حقيقت څرگند شوی چې الله تعالی يو دئ او شريك نه لري، په دې حقيقت داسې پوهېږي لکه چې خپل زامن پېژني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَـٰتِهِۦٓ ۗ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّـٰلِمُونَ

۲۱- او تر هغه به زيات ظالم څوك وي چې په دروغو ئې پر الله افتراء کړې او يا ئې د ده آيتونه تکذيب کړي، يقيناً چې داسې ظالمان نه ژغورل کېږي.

(۲۱)- د دې آيت معنی يا دا ده چې که څوك په دروغو ادعاء وکړي چې الله تعالی په الوهيت او ربوبيت کې شريکان لري، دروغجنو معبوانو ته داسې څه منسوب کړي چې له الله پرته له هيچا سره نه ښايي، د الله تعالی واك په خپلو دروغجنو معبودانو وويشي، په دعاء او عبادت کې هغوی له الله سره شريك کړي او له هغو څرگندو آيتونو انکار وکړي چې توحيد ثابتوي، توحيد ته بلنه ورکوي او شرك نفي کوي، نو تر دې ستر ظالم نشته. او يا ئې معنی دا ده چې که څوك پيغمبر نه وي او له ځانه په دروغو د پيغمبرۍ دعوی وکړي، خپلې خبرې خدای ته منسوب کړي، يا د الله تعالی د کتاب آيتونه دروغ وگڼي، نو تر ده ستر ظالم نشته، هغه پيغمبر چې انسان ته دروغ نه وايي، په انسان پسې افتراء نه کوي، څنگه به د الله تعالی په اړه دروغ وايي؟!

لومړۍ توجيه په دې دليل موجه ده چې عموميت لري او له مخکنيو آيتونو سره ئې تړاو زيات دئ.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ

۲۲- او هغه ورځ چې دوی ټول به راغونډ کړو، بيا به مشرکانو ته ووايو: ستاسو هغه شرکاء چېرې دي چې دا گمان مو پرې کاوو (چې دوی د خدای شريکان دي)؟

(۲۲)- د قیامت په ورځ به له ټولو مشرکینو وپوښتل شي چي ستاسو هغه دروغجن معبودان چېري دي چي له الله تعالی سره مو په دعاء او عبادت کي شریك کړي وو ؟ هغه چي تاسو به گمان کولو چي د قیامت په ورځ به ستاسو شفاعت کوي او له ځان سره به مو جنت ته بیايي، چېري دي؟

ثُمَّ لَمۡ تَكُن فِتۡنَتُهُمۡ إِلَّآ أَن قَالُواْ وَٱللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشۡرِكِينَ ﴿٢٣﴾

۲۳- بیا به د دوی فتنه له دې پرته بل څه نه وي چي وايي به: په خپل رب الله مو قسم چي موږ مشرکان نه وو!!

(۲۳)- د دوی د کفر او شرك پایله به دغه وي، یا به هغه مهال چي د خپل کفر او شرك عذاب په خپلو سترگو وگوري نو د دوی وینا به یوازي دا وي چي په دروغو به لوړه کوي چي دوی شرك نه دئ کړی او یا دا چي کله خپل مزعوم معبودان وگوري چي څه ئې له لاسه نه دي پوره، د دوی مرسته نشي کولی، د شفاعت په ځای ترې بې زاره دي او خپل برائت ترې اعلانوي، دوی به هم په دروغو قسم خوري چي موږ مشرکان نه وو.

ٱنظُرۡ كَيۡفَ كَذَبُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡۚ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢٤﴾

۲٤- وگوره! څنگه پر خپل ځان دروغ وايي او هغه څه ترې ورك دي چي (له ځانه ئې) افتراء کول.

(۲٤)- هلته به هم دروغ وايي، خو د ځان په اړه، له شرك به انکار کوي، هلته به خپل دروغجن معبودان نه مومي، د چا په اړه چي دوی افتراء کوله، هغه ئې په الوهیت او ربوبیت کي د الله تعالی شریك گڼلو، له ځانه به ئې د دې غلطي عقیدې د ثابتولو لپاره دلائل جوړول، هلته به دا دلائل نه مومي، او له خپل شرك به دفاع نشي کولی.

وَمِنۡهُم مَّن يَسۡتَمِعُ إِلَيۡكَۖ وَجَعَلۡنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ أَكِنَّةً أَن يَفۡقَهُوهُ وَفِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَقۡرٗاۚ
وَإِن يَرَوۡاْ كُلَّ ءَايَةٖ لَّا يُؤۡمِنُواْ بِهَاۚ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوكَ يُجَٰدِلُونَكَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ
كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

۲۵- او د دوی ځیني تا ته غوږ شي، په داسي حال کي چي د نه پوهېدو لپاره مو د

دوی پر زړونو پرده غوړولې او د دوی په غوږونو کې مو دروندوالی ایښی، او که هره نښه وګوري ایمان پرې نه راوړي، تر هغه چې تا ته راشي، شخړه درسره کوي، دا کافران وایي چې دا خو د مخکنیو له نکلونو پرته بل څه نه دئ.

(۲۵)- د دوی زړونه زنګ وهلي او غوږونه ئې درانه دي، نه د حق خبره د دوی زړه ته لار مومي او نه ئې په خپلو غوږونو اوري، کفر، جهل او ړوند تعصب هغه ځای ته رسولي چې کله هم د خپلو غلطو افکارو او انګېرونو او د خپل شرك لړلي مذهب په خلاف څه واوري، فوراً او له ځنډ او غور نه پرته ئې مخالفت کوي، نه پرې غور کولو ته چمتو کېږي او نه ئې دلائلو ته غوږ نیسي، د الله له پیغمبر سره هم مجادله کوي او حتی د الله تعالی کتاب ته د زړو نکلونو نسبت کوي!! له دې نسبت نه د دوی مراد دا دئ چې: دا زړې او تکراري خبري دي، ډېرو تر تا د مخه دا خبري کړې دي، ستا په دعوت کې نوې خبره نه مومو، تا چې کوم کتاب راوړی د مخکنیو امتونو او پیغمبرانو له قصو ډك دئ، موږ له دغو زړو قصو سره علاقه نلرو. دا تل د بې عقلو خلکو بد خوی وي چې کله ئې زړه سواند مصلحین او دعوتګران د حق لورې ته رابلي په دې دلیل منفي ځواب ورکوي چې بلنه ئې مخکنیو دعوتګرانو ته ورته مومي، دوی له هر چا نه د نوې خبري اورېدو انتظار لري، هغه بلنه د منلو وړ ګڼي چې نوې وي، تجدد خوښوي، په داسي حال کې چې حق یو دئ، د زماني بدلون ئې نشي بدلولی، دوی د عقل په غوښتنه نه بلکې د هوس په غوښتنه نوې خبري غواړي. څوك چې د ړوند تعصب په وجه د الله تعالی له کتاب سره دا معامله کوي او هغه ته د اساطیر الاولین نسبت کوي آیا د انسان استدلال ته به اعتناء وکړي؟!

دې ته مو باید پام وي چې الله تعالی د عالم ټول هغه کارونه چې د ده له سننو سره سم ترسره کېږي ځان ته منسوبوي، دا ځکه چې د هغو سننو مطابق ترسره کېږي چې ده وضع کړي، انسان ئې داسي پیدا کړی چې کولی شي یا د خپل عقل په رڼا کې وخوځېږي یا د خپل ړوند تعصب په حکم، که د تعصب لار غوره کړي، خپل عقل راکد پرېږدي، هیڅ دلیل ته غوږ نه ږدي او د خپل زړه دړه ورته نه پرانیزي، د خپلې ناسمې عقیدې او غلط مذهب په نسبت ړوند تعصب کوي، همدغه حالت ته په دې آیت کې پر زړونو د پردې غوړېدا او د غوږونو درنېدا ویل شوي، او الله تعالی ځکه دا ځان ته منسوبوي چې د ده د سننو مطابق تر سره کېږي.

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

۲۶- او دوی هم نور ترې منع کوي او هم په خپله ترې ډډه کوي او دوی له ځانه پرته بل څوك نه هلاکوي، په داسي حال کې چې نه پوهېږي.

(۲٦)- دوی د مخالفت پرېکړه کړې ده، په خپله هم په دې کتاب او پیغمبر له ایمان راوړو ډډه کوي او نور هم ترې منع کوي، خو دوی په دې مخالفتونو سره یوازې ځان د هلاکت کندې ته غورځوي، نه د حق د حتمي بریا مخه نیولی شي او نه له دې کاروان سره د حقپالو د یو ځای کېدو مخنیوی کولی شي.

وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ وُقِفُواْ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُواْ يَٰلَيۡتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢٧﴾

٢٧- او ای کاش هغه مهال ووینې چې د اور پر غاړه به ودرول شي، نو وايي به: کاش بېرته وګرځول شو او د خپل رب آيتونه دروغ ونه ګڼو او له مؤمنانو وو.

(٢٧)- دوی خو اوس په ډېر کبر او غرور سره ستا مخالفت کوي او په شرك ټينګار او اصرار لري، خو هغه ورځ به حتماً راشي چې دوی به له خپل شرك نادم وي، دا هيله به کوي چې بېرته دنيا ته ولېږل شي، چې د الله تعالی په آيتونو ايمان راوړي او له مؤمنانو سره ملګري شي او دا به هغه مهال وي چې دوی د دوزخ د اور پر ژی ولاړ وي او د خپل کفر او شرك بدې پايلې ئې مخې ته.

بَلۡ بَدَا لَهُم مَّا كَانُواْ يُخۡفُونَ مِن قَبۡلُۖ وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٢٨﴾

٢٨- داسې نه ده بلکې هغه څه ورته راڅرګند شوي چې مخکې ئې پټولو او که بېرته وګرځول شي حتماً به همغه څه ته وروګرځي چې ترې منع شوي وو او يقيناً چې دوی دروغجن دي.

(٢٨)- نه به د دوی دا ندامت څه ګټه لري او نه به ئې دا ژمنه حقيقي او رښتينې ژمنه وي، دا ژمنه به ئې د تعقل او تفکر نتيجه نه وي، په دې خاطر به دا ژمنه نه کوي چې د ايمان حقيقت ورته څرګند شوی، بلکې په دې خاطر به وي چې د اور پر ژی ولاړ دي، له خطر نه د ځان ژغورلو په لټه کې دي، هغه څه ورته راڅرګند شوي چې پټولو ئې، د دوزخ د اور لمبو دې ته اړ کړي چې دا خبرې وکړي، خو دلته به هم دروغ وايي، که بېرته وګرځول شي، بيا به خپل کفر او شرك ته ورستنېږي.

وَقَالُوٓاْ إِنۡ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا وَمَا نَحۡنُ بِمَبۡعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

٢٩- او وئې ويل: دا نه دئ مګر همدا زموږ دنيوي ژوند او موږ بيا راژوندي کېدونکي نه يو!!

(۲۹)- دوی همدا د دنیا ژوند، لومړی او وروستی ژوند ګڼي، په بیا ژوندون باور نه لري، د دوی د انکار او مخالفت ستره وجه همدا ده.

وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ وُقِفُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمۡۚ قَالَ أَلَيۡسَ هَٰذَا بِٱلۡحَقِّۚ قَالُواْ بَلَىٰ وَرَبِّنَاۚ قَالَ فَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَ بِمَا كُنتُمۡ تَكۡفُرُونَ ﴿٣٠﴾

۳۰- او کاش هغه مهال ووینې چې د خپل رب په وړاندې ودرول شوي، (ورته) ووایي: آیا دا یو حقیقت نه دئ؟ وبه وایي: هو؛ زموږ دي په خپل رب قسم وي، (ورته) وبه وایي: نو د خپل کفر په سبب دا عذاب وڅکئ.

(۳۰)- د دوی د انکار او مخالفت پروا مه کوه، هغه ورځ به راشي چې دوی به د الله تعالی په وړاندې ودرېدلي وګوري، پوښتنه به ترې کوي چې آیا بیا ژوندون، د خپل رب په وړاندې ودرېدا او د حساب و کتاب ورځ یو حقیقت نه وو؟ دوی به له دې پرته بل ځواب نه لري چې: هو؛ زموږ دي په خپل رب قسم وي، خو هلته به ئې دا اعتراف هیڅ ګټه نه لري، د خپل اعتراف په ځواب کې به ورته وویل شي: نو اوس د خپل کفر او انکار په سبب دا عذاب وڅکئ!!

قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِلِقَآءِ ٱللَّهِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتۡهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغۡتَةٗ قَالُواْ يَٰحَسۡرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطۡنَا فِيهَا وَهُمۡ يَحۡمِلُونَ أَوۡزَارَهُمۡ عَلَىٰ ظُهُورِهِمۡۚ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

۳۱- په ریښتیا چې هغو کسانو تاوان وکړ چې له الله سره مخامخېدا ئې دروغ وګڼله، تر هغه چې قیامت ناڅاپي ورته راشي، وایي به: حیف زموږ په حال، د هغه تېرې په وجه چې په دې اړه مو وکړ، په داسې حال کې چې خپل پېټي (د ګناهونو) به پر خپلو شاګانو وړي، اوه! څومره بد دئ هغه څه چې پر شا ئې وړي.

(۳۱)- تول هغه خلك په سخت زیان او تاوان کې دي چې د الله لوري ته ستنېدا او له خپل رب سره مخامخېدا نه مني، کله چې قیامت د دوی د اټکلونو او انګېرونو خلاف ناڅاپي راشي، نو د قیامت په اړه به په خپلې غلطی اعتراف کوي او دا به تېری ګڼي، دا حسرت به کوي چې ولې ئې دا اشتباه وکړه، د خپلو هغو ګناهونو پېټی به ئې په شا وي چې له آخرت نه د انکار او غفلت په سبب ئې کړي وو.

له دې آیت معلومېږي چې د قیامت په ورځ به ګناهونه مجسم شي، د ګناهګار پر اوږو به داسې بار شي چې هر څوك به ئې له ورایه ګوري، نه به انکار ترې کولی شي او نه به ئې د

نورو له نظره پټولی شي.

وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا لَعِبٞ وَلَهۡوٞۖ وَلَلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ

۳۲- او دنیوي ژوند خو (د آخرت په پرتله) له لوبو او ساعت تېرۍ پرته بل څه نه دئ، او د آخرت کور هغو ته ډېر غوره دئ چي تقوی کوي، نو آیا تعقل نه کوئ؟

(۳۲)- دا آیت ښيي چي د عقل خاوندان په دې حقیقت پوهېدی شي چي (تقوی) ژوند ته ارزښت ورکوي، د تقوی خاوندان به د آخرت هغه لوړ ژوند ترلاسه کوي چي د دنیا ژوند د هغه په پرتله داسي دئ لکه د ماشومانو بې مقصده او بېهوده لوبې. په دې کي هیڅ شك نشته چي د ژوند ارزښت په هغو کارونو پوري تړلی دئ چي انسان ئې په خپل ژوند کي کوي، که نه نو هسي ژوند خو یوه سپړه او مچ هم لري، که داسي نه وی نو د جاني ژوند به مضر نه ګڼل کېدو او د لېوني ژوند بې ارزښته.

دې ته مو باید پام وي چي د اسلام له نظره د دنیا ژوند د آخرت د ژوند مقدمه ده، ښه ژوند د ښه آخرت او بد ژوند د بد آخرت پیلامه ده، د چا چي دنیا خرابه وه آخرت به ئې خراب وي او د چا چي دنیا ښه وه آخرت به ئې ښه وي، خو اسلام د ښه او بد لپاره ځانګړي معیارونه لري، دا معیارونه د هغو خلکو له معیارونو سره ژور توپیرونه لري چي ښه او بد ته د ایمان له زاویې نه ګوري، د اسلام له نظره ښه ژوند هغه دئ چي له سپېڅلو افکارو او عقائدو او لوړو موخو او اهدافو سره توأم وي، په فساد، ظلم، د بل په حق تېري او ګناه نه وي لړل شوی، داسي ژوند د جنت مقدمه ګڼي او هغه ژوند ته د دوزخ د پیلامې او مقدمې په سترګه ګوري چي د ځناورو د ژوند په څېر وي، بې مقصده، له غلطو افکارو او عزائمو سره، په ګناه، ظلم او فساد لړلی، د انسان موخې او اهداف د ده د ژوند ارزښت ټاکي، د انسان عقائد او عزائم د ده ژوند ته ارزښت ورکوي، د چا چي اهداف ټیټ او پرېوتي وي ژوند ئې د ماشومانو په څېر لهو و لعب دئ، د پرېوتو اهدافو خاوند که د ستر هېواد پاچا وي، واکمني ئې داسي ده لکه د ماشومانو په لوبو کي چي یو ئې د څو شېبو لپاره پاچا وي، پر سر ئې کاغذي تاج ورکېږدي، د تخت پر سر ئې کښېنوي، امرونه صادروي، د یوه د نیولو، د بل د وهلو او د بل د بخښلو پرېکړې کوي، خو څو شېبې وروسته دا لوبه پای ته ورسېږي، په بلې کي مخکنی غل د پاچایي پر تخت ناست وي، مخکنی پاچا د غلا په تور نیول شوي وي، د پاچا په وړاندي ئې لاس تړلی ودروي او خپلې سزا ته انتظار کوي!!

قَدۡ نَعۡلَمُ إِنَّهُۥ لَيَحۡزُنُكَ ٱلَّذِي يَقُولُونَۖ فَإِنَّهُمۡ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ

بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجۡحَدُونَ ﴿٣٣﴾

٣٣- يقيناً پوهېږو چي د دوی وينا دي حتماً غمجن کوي، دوی خو تا نه تکذيبوي، بلکي دا ظالمان د الله له آيتونو انکار کوي.

(٣٣)- پيغمبر عليه السلام د خپل ترحم او زړه سوي په وجه د هغو خلکو په حالت ځورېدو چي د جهل او شرك په تيارو کي ژوند کوي، په الله او آخرت د ايمان نه راوړو په وجه د ګناه، فساد او ظلم په ګنده ډنډ کي غرق دي، د تعصب په وجه، په پټو سترګو د پيغمبر عليه السلام د دعوت مخالفت کوي، الله تعالی ده ته او د ده له لاري هر زړه سواند داعي ته فرمايي: ستا متعصب او ناپوه مخاطبين يوازي ستا مخالفت نه کوي، بلکي دوی ستا د رب ټول ځرګند آيتونه تکذيبوي، د ده د سپېڅلي کتاب آيتونه هم او په عالم کي هغه خورې د قدرت نښي او آيتونه هم چي انسان ته د خپل رب په لوري بلنه ورکوي.

وَلَقَدۡ كُذِّبَتۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِكَ فَصَبَرُواْ عَلَىٰ مَا كُذِّبُواْ وَأُوذُواْ حَتَّىٰٓ أَتَىٰهُمۡ نَصۡرُنَاۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ وَلَقَدۡ جَآءَكَ مِن نَّبَإِيْ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٣٤﴾

٣٤- او يقينا چي تر تا مخکي د ډېرو پيغمبرانو تکذيب شوی، او دوی په دې تکذيب او ځورونو تر هغه صبر کړی چي زموږ مرسته وررسېدلې او د الله ويناوو ته بدلوونکی نشته او يقيناً چي تا ته د پيغمبرانو د حال خبرونه درغلي.

(٣٤)- دا يوازي ته نه يې چي د دعوت په لار کي له مخالفتونو سره مخامخ يې، تر تا مخکي ډېر پيغمبران تکذيب او ځورول شوي، خو د ټولو مخالفتونو او ځورونو په وړاندي ئې تر پايه او تر هغي نېټي صبر کړی چي الله تعالی د دوی مرسته کړې او پر دښمنانو ئې بری وربه برخه کړی، نو تاسو هم صبر وکړئ، مطمئن اوسئ چي دوی به د خپلو مخالفتونو پايله وګوري او تاسو د خپل صبر، په دې اړه د الله تعالی سنن ثابت او تغيير نه منونکي دي، د مخکنيو پيغمبرانو عليهم السلام قصې په همدې حقيقت شهادت ورکوي.

وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيۡكَ إِعۡرَاضُهُمۡ فَإِنِ ٱسۡتَطَعۡتَ أَن تَبۡتَغِيَ نَفَقٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ أَوۡ سُلَّمٗا فِي ٱلسَّمَآءِ فَتَأۡتِيَهُم بِـَٔايَةٖۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَمَعَهُمۡ عَلَى ٱلۡهُدَىٰۚ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٣٥﴾

۳۵- که د دوی مخ اړونه درباندې سخت وي، نو که کولی شې په زمکې کې کوم سوری ولټوه یا په آسمان کې کومه زینه، چې کومه نښه (او قاطع دلیل) ورته راوړې او که الله غوښتلی نو حتماً به ئې دوی ټول پر هدایت راغونډ کړي ول، نو له جاهلانو مه کیږه.

(۳۵)- په دې مبارك آیت کې څو لارښووني شوې:

- د مخالفینو اعراض او مخ اړونه وزغمئ، دا باید تاسو مأیوس او مشوش نکړي.
- د الله تعالی له لوري او د هغه په بلیغ او جامع کتاب کې چې کوم دلائل وړاندې شوي دا کافي وګڼئ، په آسمانونو او زمکې کې تر دې مضبوط او قانع کوونکي دلائل نه موندل کیږي، خامخا ځان په دې اندېښنه کې مه اچوئ چې کېدی شي بر یا لاندې داسې کوم دلیل په لاس درشي چې دا مخالفین پرې قانع کړئ، څوك چې د قرآن په استدلال قانع نشي په بل څه ئې نشئ قانع کولی.
- د الله تعالی سنت دا نه دئ چې خلك ایمان راوړلو ته مجبور کړي، داسې نښې ئې مخې ته کېږدي چې د مخالفت او اعراض ټولې لارې پرې بندې کړي، د داسې نښې د راتلو تلوسه مه کوئ، که الله تعالی غوښتلی په خپل قاهره قدرت سره به ئې ټول ایمان راوړلو ته مجبور کړي وو.
- د دوی د اعراض او مخالفت په وړاندې بې صبري او د داسې قاطع نښو د راتلو تلوسه چې دوی حتماً پرې قانع شي، د جهالت نښه ده، ځان ترې وساتئ، ګمان مه کوئ چې ټول مخالفتونه په استدلال سره له منځه تلی شي، د ځینو خلکو د مخالفت وجه دا نه وي چې پوره او قانع کوونکي دلائل نه دي وررسېدلي، بلکې نور لاملونه لري، چاره ئې هم استدلال نه دئ، نورې لارې چارې ورته ولټوئ.

إِنَّمَا يَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسۡمَعُونَ ۘ وَٱلۡمَوۡتَىٰ يَبۡعَثُهُمُ ٱللَّهُ ثُمَّ إِلَيۡهِ يُرۡجَعُونَ ﴿٣٦﴾

۳٦- خبره دا ده چې یوازې هغه خلك (ستا) بلنه مني چې اوري، او مړه چې دي الله به ئې راپاڅوي، بیا به د ده لوري ته ورګرځول کیږي.

(۳٦)- له دغو مخالفینو ځیني د مړو په څېر دي، احساسات او عواطف ئې مړه، جذبات ئې ساړه، په زړونو ئې زنګ، پر سترګو ئې پرده او غوږونه ئې کاڼه، له دوی نه دا طمع مه کوه چې ستا په استدلال سره به قانع شي، یا ښایي داسې څه به ومومې چې د دوی مړه احساسات او مشاعر راژوندي او ساړه زړونه ئې ګرم کړي، دوی پرېږده چې د قیامت په ورځ ئې الله تعالی راژوندي کړي!

وَقَالُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ عَلَيۡهِ ءَايَةٞ مِّن رَّبِّهِۦۚ قُلۡ إِنَّ ٱللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰٓ أَن يُنَزِّلَ ءَايَةٗ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِن دَآبَّةٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا طَٰٓئِرٖ يَطِيرُ بِجَنَاحَيۡهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمۡثَالُكُمۚ مَّا فَرَّطۡنَا فِي ٱلۡكِتَٰبِ مِن شَيۡءٖۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ يُحۡشَرُونَ ﴿٣٨﴾

۳۷- او وئې ویل: ولې د خپل رب له لورې کوم آیت (معجزه) نه پرې نازلیږي، ووایه: یقیناً چې الله د معجزې په رالیږلو قادر دئ، خو د دوی ډېری نه پوهیږي. ۳۸- او نه په زمکې کې داسې هیڅ خوځېدونکی شته او نه (په هوا کې) په دواړو وزرونو الوتونکی مرغه چې ستاسو په څېر دې ټولی ټولی نه وي، په دې کتاب کې مو هیڅ څه نه دي پرېښې، بیا به د خپل رب لورې ته ورټول کړی شي.

(۳۷-۳۸)- دوی داسې معجزه غوارې چې انکار ترې ممکن نه وي او هر لیدونکی ایمان راوړو ته اړ کړي، په ځواب کې ورته ویل شوي:

- الله تعالی د داسې معجزې په ښودلو هم قادر دئ، خو دا کار د ده د سنت مطابق نه دئ.
- الله تعالی هر مخلوق له ځانګړو خصوصیاتو سره پیدا کړی، ژوي ئې د بېلو بېلو ځانګړتیاوو سره ټولی ټولی پیدا کړي، لکه دا چې ځیني حیوانات پر زمکه خوځېږي او لکه مرغان چې پر خپلو وزرونو الوځي، انسان ئې هم له خاصو ځانګړتیاوو سره پیدا کړی، د ده ستره ځانګړتیا دا ده چې انتخاب کولی شي، که دا د انتخاب ځانګړتیا ترې واخیستل شي او د کومې خبرې په منلو مجبور کړی شي، بیا خو د ده امتیاز له منځه ځي او د نورو مجبورو او بې اختیارو حیواناتو په څېر ګرځي، الله تعالی نه غواړي له انسان سره داسې معامله وکړي.
- په قرآن کې ټول هغه دلائل ویل شوي چې عقلمن او د هدایت په لټه کې انسان ته کفایت کوي.

وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا صُمٌّ وَبُكۡمٌ فِي ٱلظُّلُمَـٰتِۗ مَن يَشَإِ ٱللَّهُ يُضۡلِلۡهُ وَمَن يَشَأۡ يَجۡعَلۡهُ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٣٩﴾

۳۹- او هغه چې زموږ آیتونه تکذیبوي، کاڼه او ګونګیان دي، په تیارو کې، الله چې څوك وغواړي لارورکی ئې کړي او څوك چې وغواړي په سمې لارې ئې برابر کړي.

(۳۹)- دا الهي آیتونه یوازې هغه څوك تکذیبوي چې د جهل او تعصب په داسې تیارو کې پراته دي چې نه په خپله ترې وتلی شي، نه د کوم لاربښود غږ اورې او نه چا ته د لار موندلو لپاره غږ کولی شي، الله تعالی د دې وړ نه دې موندلي چې هدایت ئې کړي، الله تعالی د هدایت او ضلالت په اړه خاص سنن لري، څوك چې د دغو الهي سننو مطابق د هدایت وړ وي په مستقیمه لار ئې هدایتوي او څوك چې دا وړتیا ونه لري په ضلالت کې ئې پرېږدي.

قُلۡ أَرَءَيۡتَكُمۡ إِنۡ أَتَىٰكُمۡ عَذَابُ ٱللَّهِ أَوۡ أَتَتۡكُمُ ٱلسَّاعَةُ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ تَدۡعُونَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلۡ إِيَّاهُ تَدۡعُونَ فَيَكۡشِفُ مَا تَدۡعُونَ إِلَيۡهِ إِن شَآءَ وَتَنسَوۡنَ مَا

تُشۡرِكُونَ ﴿٤١﴾

٤٠- ووایه: آیا پوهېږئ چي که د الله عذاب درته راشي، یا قیامت راشي، آیا له الله پرته به بل څوك (مرستي ته) دربلئ، که رښتیني یئ؟ ٤١- بلکي یوازي هغه به دربلئ، نو که وغواړي هغه څه به لري کړي چي تاسو ئې ورته دربلئ، او هغه څه به هېروئ چي (له الله سره ئې) شریکوئ.

(٤٠-٤١)- په دې مبارکو آیتونو کي د انسان یوې ستري کمزورتیا ته اشاره شوې، هغه دا چي په سخت حالت کي او هغه مهال چي له کوم مصیبت او عذاب سره مخامخ شي، الله ته مخه کړي، یوازي له هغه نه مرسته غواړي او ټول دروغجن معبودان ترې هېر شي، دا ښيي چي سوکالي، آرام او مرفه ژوند د ده پر عقل او سترګو داسي پرده وغوړوي چي په حقائقو غور او نښو او دلائلو ته اعتناء ترې سلب کړي، د مصیبتونو په مهال خپل طبیعي حالت ته وګرځي، دا پردې څیري شي، خپل حقیقي رب ورپه یاد شي او هر هغه څه هېر کړي چي له الله تعالی سره ئې شریکول.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٖ مِّن قَبۡلِكَ فَأَخَذۡنَٰهُم بِٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمۡ يَتَضَرَّعُونَ

٤٢- یقیناً چي تر تا د مخه امتونو ته مو پیغمبران لېږلي وو، نو په کړاوونو او ستونزو مو اخته کړل چي زاري وکړي.

(٤٢)- الله تعالی تر دې د مخه ډېرو ولسونو ته خپل پیغمبران لېږلي، د دې لپاره چي دوی د غفلت له ژور خوبه راویښ کړي، د دوی د کفر، شرك او ظلم په سبب ئې مصیبتونه پرې نازل کړي، په دې موخه چي خپل رب ته رجوع وکړي او له کفر، شرك او ظلم نه لاس واخلي.

فَلَوۡلَآ إِذۡ جَآءَهُم بَأۡسُنَا تَضَرَّعُواْ وَلَٰكِن قَسَتۡ قُلُوبُهُمۡ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٤٣﴾

٤٣- نو ولي ئې هغه مهال زاري ونکړه چي زموږ عذاب ورته راغی، خو زړونه ئې سخت شول او شیطان هغه څه ورته ښایسته کړل چي دوی به کول.

(٤٣)- دا مبارك آيت ښيي چي كله كله انسان داسي پړاو ته ورسېږي چي زړه ئې سخت شي، شيطان ئې پر زړه او دماغ سيورى وغوړوي، معيارونه ئې وربدل كړي، ټول غلط كارونه ورته ښايسته كړي، په دې حالت كي كه مصيبتونه هم ورباندي راشي نو خپل رب ته رجوع نه كوي. په دې سره موږ ته لارښوونه كېږي چي يوازي په تبليغ سره د هر چا د هدايت كېدو طمع ونه لرو، ځكه داسي خلك هم شته چي ستر ستر مصيبتونه هم دوى له ګناهونو نشي راګرځولى.

فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَتَحۡنَا عَلَيۡهِمۡ أَبۡوَٰبَ كُلِّ شَيۡءٍ حَتَّىٰٓ إِذَا فَرِحُواْ بِمَآ أُوتُوٓاْ أَخَذۡنَٰهُم بَغۡتَةٗ فَإِذَا هُم مُّبۡلِسُونَ ﴿٤٤﴾

٤٤- نو كله چي ئې هغه څه هېر كړل چي پند پرې وركېدو، د هر څه دروازې مو پرې پرانيستلې، تر هغه چي په وركړى شوو (شيانو) خوښ شول، ناڅاپي مو ونيول، نو دا مهال مأيوس شول.

(٤٤)- كله چي دوى د مصيبتونو په نتيجه كي هم اصلاح نه شول، د الهي تنبيهاتو په نتيجه كي له ګناه راونه ګرځېدل، نو الله تعالى پر دوى د مصيبتونو د لېږلو او په دې سره د دوى د تنبيه كولو لړۍ بنده كړه، پراخي، وفرت او سوكالي ئې ورپه برخه كړه، چي په دې سره مغرور شي او طغيان ئې لازيات شي او كار ئې هغه ځاى ته ورسېږي چي بايد د الله تعالى عذاب په ناڅاپي توګه پرې نازل شي.

فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْۚ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٥﴾

٤٥- نو د ظالمانو جرړي قطع كړى شوې او ستايني ټولي د عالمونو رب ته دي.

(٤٥)- دا آيت موږ ته دوه اساسي لارښووني لري:

- موږ ته ښيي چي الله تعالى داسي ظالمانو ته هغه عذاب ټاكلى چي د دوى جرړي باسي او ټغر ئې د تل لپاره ټولوي.
- د ظالمانو سخت مجازات او د دې لړۍ بيا بيا تكرار، دا حقيقت ثابتوي چي دا عالم د ستايلو وړ پالونكى لري، كه دا عالم بې ټولواكه ملك وي نو له ظالمانو سره به داسي معامله نه كېدله، د اقتدار د خاوندانو تاج او تخت به نه نسكورېدو او د واكمنى ټغر به ئې نه ټولېدو.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَخَذَ ٱللَّهُ سَمۡعَكُمۡ وَأَبۡصَٰرَكُمۡ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم مَّنۡ إِلَٰهٌ غَيۡرُ ٱللَّهِ

يَأْتِيكُم بِهِ ۗ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾

٤٦- ووايه: آيا دې ته مو پام كړى چې كه الله غوږونه او سترګې درنه واخلي او ستاسو پر زړونو مهر ولګوي، له الله پرته به كوم معبود وي چې بېرته ئې دركړي، وګوره! څنګه نښې بيانوو؟ (خو) دوى بيا هم ډډه كوي.

(٤٦)- ووايئ: تاسو ته دا ليدونكي سترګې، دا اورېدونكي غوږونه او دا حساس زړونه چا دركړي؟ كه الله تعالى ئې بېرته درنه واخلي آيا داسې څوك مومئ چې بېرته ئې دركړي؟ آيا دغه دليل كافي نه دئ چې په الله تعالى ايمان راوړئ، د هغه له مؤاخذې او عذابه ووېرېږئ او له ده پرته بل چا ته د دعاء لاسونه اوچت نه كړئ؟! آيا عجيبه نه ده چې له دې څرګند دليل سره سره هغوى په الله تعالى له ايمان راوړو ډډه كوي؟!

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾

٤٧- ووايه: آيا دې ته مو پام كړى چې كه الهي عذاب ناڅاپي يا په څرګنده توګه درته راشي، آيا له ظالمانو پرته به بل څوك هلاك كړى شي.

(٤٧)- يعني كه الهي عذاب درباندې راشي نو په دې سره به يو ظالم قوم هلاك كړى شي، څوك چې په دې عذاب اخته كېږي هغوى ظالمان او د دې عذاب مستحق دي، تاسو ظالمان يئ، د كافي دلائلو له اورېدو سره سره له مخالفت نه لاس نه اخلئ، د دې عذاب مستحق يئ، ستاسو هلاكت په حقيقت كې د يوه ظالم قوم هلاكت دئ.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

٤٨- او موږ پيغمبران نه لېږو مګر زېرى وركوونكي او وېروونكي، نو چا چې ايمان راوړ او (ځان ئې) اصلاح كړ، نو نه به څه وېره پرې وي او نه به غمجن شي.

(٤٨)- دا مبارك آيت موږ ته ښيي چې:

- د پيغمبرانو عليهم السلام اساسي دندې دا دي چې نېكانو ته په دنيا او آخرت كې د ښې او روښانه راتلونكي

زېرى وركړي او بدان د خپلو ګناهونو له بدو پايلو وويروي، كه پيغمبرانو يوازې نېكانو ته د جنت زېرى وركولى، فضائل ئې بيانولى، په بدانو ئې غرض نه درلودى، دوى ئې د ظلم او فساد له بدو پايلو نه وېرولى، په دوى ئې نيوكې نه كولى، له ظلم او فساد نه لاس اخيستو ته ئې نه رابللى، نو هيڅكله به د دوى له مخالفتونو سره نه مخامخ كېدل. د پيغمبرانو عليهم السلام د ورثه وو دنده هم دا ده چې بشير او نذير به وي، چا چې هغه كار وكړ او دا نه، رښتينى وارث نه دئ، ځوك چې د ظالمانو او بد كارانو له مخالفت سره مخامخ نه وو، د پيغمبرانو عليهم السلام په لار روان نه دئ.

- چا چې ايمان راوړ او (ځان ئې) اصلاح كړ، هغه ته نه له هيڅ څه نه وېره په كار ده او نه په هيڅ څه وير، كه د خطرناكو دښمنانو له مخالفتونو سره مخامخ شو وېره دې نه لري او كه د الله تعالى په لار كې ئې څه له لاسه وركړل وير دې پرې نه كوي.

وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَمَسُّهُمُ ٱلۡعَذَابُ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿٤٩﴾

٤٩- او هغه چې زموږ آيتونه ئې تكذيب كړل، د خپل فسق په سبب به په عذاب اخته شي.

(٤٩)- ځوك چې د فسق په وجه د الله تعالى آيتونه تكذيبوي، حتماً به په الهي عذاب اخته شي.

قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ إِنِّي مَلَكٌۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّۚ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

٥٠- ووايه : زه نه درته وايم چې د الله خزانې له ما سره دي او نه په غيب پوهېږم او نه دا درته وايم چې زه فرشته يم، زه يوازې د هغه څه متابعت كوم چې راته وحي كېږي. ووايه: آيا ړوند او سترګور سره برابر دي؟ آيا تفكر نه كوئ؟

(٥٠)- په دې مبارك آيت سره پيغمبر عليه السلام ته څو لارښووني كېږي:

- **خلكو ته ووايه: د الله تعالى د خزانو واك له ما سره نه دئ، تاسو ته نه وايم چې كه له ما سره ملګرتيا وكړئ، ټول حاجتونه مو پوره كوم او ټولې غوښتنې مو ترسره كوم، په دې هيله زما ملګرتيا مه كوئ، له ما نه دا انتظار مه لرئ، الله تعالى د خپلو خزانو ټولواك دئ، دا پرېكړه هغه كوي چې چا ته څه وركړي، د هغو جاهلانو په څېر مه كېږئ چې ګمان كوي پيغمبران او اولياء الله بايد داسې وي چې د دوى په يوې اشارې سره د ډبرو غرونه په سرو زرو بدلېدى شي، په يوې دعاء سره ئې د زمكې لاندې خزانې بهر راوځي، هر چا ته هر څه وركولى شي، حاجتونه ئې پوره كولى شي، ګورئ چې پيغمبران عليهم السلام په هغو ټګمارو سياسي مشرانو قياس نه كړئ چې د خلكو د غولولو لپاره دروغجنې وعدې كوي، شنه او**

زرغونه باغونه وربښيي، د سوكالي او ښه ژوند دروغجني ژمني ورسره كوي، زه په واضح الفاظو تاسو ته وايم چي د الله تعالی په خزانو كي هيڅ واك او اختيار نه لرم.

- **دوی ته ووايه: زه په غيب نه پوهېږم، له ما نه دا انتظار مه لرئ چي درته ووايم: سبا به څه كيږي، له ما او له تاسو سره به الله تعالی څه كوي، پيغمبران عليهم السلام د هغو دوكه مارو مذهبي مشرانو په څېر مه گڼئ چي خلك په دې غولوي چي په غيب پوه دي، د دوی له مقدراتو خبر دي، پوهيږي چي كوم مصيبت ورته انتظار كوي او څنگه ترې ژغورل كيږي، دوی كولی شي په دم او تعويذ سره د دې مصيبتونو مخه ونيسي، په دې شرط چي په شكرانو سره د دوی جيب ورډك او رضاء ترلاسه كړي، پيغمبران په غيب د پوهېدو دعوی نه كوي، دا يوازي تېگماران دي چي د جاهلانو په وړاندي په غيب د پوهېدو ادعاء كوي.**
- **ورته ووايه: زه تاسو ته نه وايم چي فرشته يم، په واضح الفاظو درته وايم چي زه انسان يم، له نورو انسانانو سره مي توپير يوازي په دې كي دئ چي د الله تعالی له لوري راته وحي شوې او زه د الهي وحي متابعت كوم.**
- **څوك چي د الهي وحي په رڼا كي خوځي، د هغه چا په پرتله چي له دې رڼا محروم دئ، داسي دئ لكه سترگه ور د ړوند په پرتله، د عقل او فكر خاوندان د دوی تر منځ دا ژور توپير درك كولی شي.**

دې ته مو بايد پام وي چي په وحي سره له غيبي امورو نه اطلاع علم غيب نه دئ، په يوه آيت كي او يو په بل پسي (په غيب نه پوهېدل) او (د وحي متابعت) راوړل دا مطلب افاده كوي چي كه پيغمبر عليه السلام د وحي په اساس له غيب او غيبي امورو نه خبری كوي نو دا د ده علم غيب نه، بلكي د الله له لوري وحي ده، داسي نه چي د وحي له لاري د غيبي امورو په اړه څه ويل، د پيغمبر علم غيب وگڼل شي.

وَأَنذِرۡ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحۡشَرُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ لَيۡسَ لَهُم مِّن دُونِهِۦ وَلِيّٞ وَلَا شَفِيعٞ لَّعَلَّهُمۡ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

٥١- او هغه كسان پرې انذار كړه چي د خپل رب په لوري له راغونډېدو وېرېږي، (هغه رب) چي له ده پرته ئې نه كوم مولا شته او نه كوم شفيع، ښايي تقوی او ځان ساتنه وكړي.

(٥١)- ستا انذار هغه چا ته گټور دئ چي په آخرت او د خپل رب په وړاندي راغونډېدو باندي ايمان لري، په دې پوهېږي چي د الله تعالی په وړاندي نه كوم مولا موندلی شو او نه كوم شفيع، يوازي خپل ايمان او صالح عمل به مو ژغوري، د همدې لپاره له گناهونو د ځان ساتلو هڅه كوي.

وَلَا تَطۡرُدِ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ مَا عَلَيۡكَ مِنۡ حِسَابِهِم مِّن شَيۡءٖ وَمَا مِنۡ حِسَابِكَ عَلَيۡهِم مِّن شَيۡءٖ فَتَطۡرُدَهُمۡ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾

٥٢- او هغه کسان (له ځانه) مه شړه چې خپل رب ته سبا او ماښام دعاء کوي، په داسي حال کي چي رضاء ئي لټوي، نه د دوی له حسابه څه پرتا دي او نه ستا له حسابه څه پر دوی، نو که وئې شړې له ظالمانو به شې.

(٥٢)- په دې مبارك آيت کي پيغمبر عليه السلام او د ده له لاري تولو مؤمنانوته ويل شوي چي:

- **ستا د سفر ملګري هغه کسان دي چي تل، سبا او ماشام، شپه او ورځ د خپل رب په عبادت بوخت دي او د هغه رضاء لټوي، داسي څه مه کوه چي دوی درنه بېل شي، د دوی د شړلو او له ځانه د لري کولو غلطي مه کوه.**
- **الله تعالى له هر چا سره بېله بېله محاسبه کوي، د يوه پوښتنه له بله نه کوي، که چا لـه ايمـان راوړو مخکي غلطي کړې وي، نه ئې تاسو ذمه وال يئ او نه ئې لـه تاسو پوښتنه کيږي، نـو ولـي بـه د ايمـان د لاري ملګري له ځانه شړې، د دوی شړل لوی ظلم دئ، له دې ځان وساتئ.**

په دې آيت سره د قريشو هغو سردارانو ته ځواب ورکړی شوی چي پيغمبر عليه السلام ته ئې ويل: ستا خوا ته زموږ غلامان راغونډ شوي، د بلال، مقداد، صهيب، خباب، سلمان، عمار او نورو بې وزلو او ناداراو صحابه وو **وسلم** په څېر خلك، څنګه د قريشو له درنو مشرانو دا انتظار لرې چي له دغو غلامانو سره په اوږه په اوږه ستا خوا ته ودرېږي؟! څنګه دا ګمان کوې چي د دوی په ملګرتيا سره به خپلو موخو ته ورسېږي؟ آيا د داسي کمزورو او نېستمنو ملګرو په مرسته کولی شي د ځواکمنو قريشو مقابله وکړې؟! دا خو همغه دي چي تر پرونه زموږ غلامان ول، داسي داسي سپك کارونه به ئې زموږ په امر ترسره کول، خو اوس د تقوی، پاك لمنی او خدای پالني دعوی کوي!! د دوی په ځواب کي پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي پام کوه دا مخلص مؤمنان د مغرورو قريشو د ارضاء لپاره له ځانه لري نه کړې. او دا د هر داعي لپاره يوه تلپاتې لارښوونه ده، بايد د مبارزې په دوران کي د هغه چا ملګرتيا ته ترجيح ورکړي چي د ايمان او عقيدې په حکم له ده سره يو ځای کيږي، د خپلو ملګرو په اړه په دې اساس فيصله ونه کړي چي اجتماعي حالت ئې څنګه دئ، په اجتماع کي ئې رسوخ او نفوذ څومره دئ، او امکانات ئې څومره، بلکي دې ته په پام سره د سفر ملګري انتخاب کړي چي ايمان ئې څومره مضبوط دئ، له الله تعالى سره ئې اړيکي څومره ټينګي دي، د الله تعالى د رضاء ترلاسه کولو څومره تلوسه لري؟

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾

٥٣- او همداسې مو ځينې په ځينو نورو سره وآزمويل، تر څو ووايي: آيا دا همغه دي چې زموږ له منځه الله پرې پېرزوينه کړې؟! آيا الله شکر کوونکي تر هر چا ښه نه پېژني؟!

(٥٣)- دا آيت د مخنکی خبرې مزيد وضاحت کوي او ښيي چې دا په اصل کې د هغو مغرورو سردارانو په ځواب کې ويل شوې چې ځان ئې تر نورو ستر او لوړ ګڼلو، د پيغمبر عليه السلام بې وزلو ملګرو ته ئې د حقارت په سترګه کتل او ويل ئې: آيا الله د ټولو خلکو له منځه دغه د ګوتو په شمېر کمزوري او بې وزلې کسان د پېرزوينو وړ موندلې؟ قرآن د دوی په ځواب کې فرمايي: دا خو يوه الهي ابتلاء او آزموينه ده چې ځينو ته د ځينو نورو په اړه د داسې غلطې وينا مجال ورکوي، چې ځان تر بل لوړ وګڼي او هغه ته په سپکه سترګه وګوري، په الهي معيارونو کې د دوی قضاوت هيڅ ارزښت نه لري، الله تعالی خپل شاکر بندګان تر هر چا ښه پېژني، د خپلو بندګانو د وړتياوو په اړه د هغه پرېکړه د هغو معيارونو له مخې نه ده چې تاسو ئې کاروئ، د خپل علم له مخې پرېکړه کوي.

وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾

٥٤- او کله چې هغه خلک درته راشي چې زما په آيتونو باور کوي، ورته ووايه: سلام دې پر تاسو وي، ستاسو رب پر خپل ځان مهرباني او رحمت لازم کړی، داسې چې که له تاسو څوک په ناپوهۍ کې کوم بد کار وکړي، بيا تر دې وروسته توبه وکړي او (ځان) اصلاح کړي، نو يقيناً چې هغه مهربان بخښونکی دئ.

(٥٤)- په دې مبارک آيت کې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي:

- کله چې مؤمنان درته راشي ورته ووايه: سلام پر تاسو.
- ستاسو رب مهربان دئ، پر خپل ځان ئې مهرباني او رحمت لازم کړی.
- څوک چې په ناپوهۍ کې ګناه وکړي، پرې پښېمانه شي، توبه وکړي او ځان اصلاح کړي نو خپل رب به

بخښونکی او مهربان ومومي، نه يوازې ګناه به ئې ورته بخښې بلکې خپل رحمت او پيرزوينه به هم ورپه برخه کوي.

د توبه کوونکي مؤمن بنده په اړه د غفور د صفت تر څنګ د رحيم راوړل ښيي چې الله تعالی هغه بنده خوشوي چې توبه کوي، لاندې حديث دا مطلب ډېر ښکلی انځور کړی:

عن أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «للَّهُ أَشَدُّ فَرَحاً بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ، حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ، مِنْ أَحَدِكُمْ كَانَ عَلَىٰ رَاحِلَتِهِ بِأَرْضِ فَلاَةٍ. فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ. وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَأَيِسَ مِنْهَا. فَأَتَى شَجَرَةً. فَاضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا. قَدْ أَيِسَ مِنْ رَاحِلَتِهِ. فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذَ هُوَ بِهَا، قَائِمَةً عِنْدَهُ. فَأَخَذَ بِخِطَامِهَا. ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ. أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ». رواه مسلم

له انس ﷛ روايت دئ چې رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وفرمايل: يقيناً چې الله تعالی د خپل بنده په توبه، هغه وخت چې ده ته توبه کوي، ستاسو تر هغه چا هم زيات خوشحاله کېږي چې په يوې بيديا کې په خپلې سورلی سور وو، خو ترې ورکه شوه، خوراك او څښاك ئې هم پرې بار وو، نو مأيوس او ناهيلی شو، يوې ونې ته راغی، په سيوري کې ئې ډډه ولګوله، له خپلې سورلۍ په قطعې توګه نااميده شوی، دی په همدې حالت کې وو چې سترګې ئې وغړولې، سورلۍ ئې خوا ته ولاړه، تر واګې ئې ونيوله، بيا ئې له ډېرې خوشحالۍ وويل: بارئ ربه! ته مې بنده او زه دې رب يم!! له ډېرې خوشحالۍ ئې خبره غلطه کړه.

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْأَيَـٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

٥٥- همداسې آيتونه په تفصيل سره بيانوو، او دا د دې لپاره چې د مجرمينو لار څرګنده شي.

(٥٥)- الله تعالی د بندګانو په وړاندې د توبې دروازه پرانيستې پرېښې، دا د دې لپاره نه چې څوك د ګناه په کولو جري او جسور کړي، د دې لپاره چې له يوې خوا ده ته د ځان اصلاح کولو فرصت ورکړي او له بلې خوا هغه کسان څرګند شي چې په خپل جرم او ګناه ټينګار کوي او د ځان د اصلاح کولو اراده نه لري.

قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

٥٦- ووايه: بې له شکه چې زه له دې منع شوی يم چې له الله پرته د هغه چا عبادت وکړم چې تاسو ئې عبادت کوئ، ووايه: ستاسو د هوی او هوس متابعت نه کوم، که نه نو لار ورکی به شم او له لار موندونکو به نه وم.

(٥٦)- په دې آيت سره پيغمبر عليه السلام مكلف شوی چې لاندې خبرې خلكو ته اعلان كړي:

- له الله تعالى پرته د بل چا له عبادت منع شوی يم.
- د خلكو په هوى او هوس پسې نه ځم.
- د خلكو د هوى او هوس متابعت انسان د حق له لارې تېرباسي او د هدايت دروازې ئې پر مخ تړي.

قُلْ إِنِّى عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّى وَكَذَّبْتُم بِهِۦ ۚ مَا عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦٓ ۚ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْفَٰصِلِينَ ﴿٥٧﴾

٥٧- وايه: زه خو د خپل رب په څرګند دليل (متكي) يم، (همغه) چې تاسو تكذيب كړ، له ما سره هغه څه نشته چې تاسو ئې په تلوار غواړئ، د پرېكړې واك خو يوازې له الله سره دئ، چې حق بيانوي او هغه تر ټولو غوره فيصله كوونكى دئ.

(٥٧)- د مخكني آيت په دوام د لاندې نورو اساسي خبرو په اعلان ئې مكلف كوي:

- زه په هغې لارې روان يم چې زما رب راښودلې.
- د خپلې لارې د حقانيت په اړه څرګند دلائل لرم.
- تاسو حقيقت تكذيبوئ.
- له ما نه د عذاب غوښتنه كوئ، وايئ چې كه ستا لار حق وي، د الله تعالى وعد او وعيد رښتيني وي، ولې پر موږ عذاب نه نازلېږي؟ د عذاب پرېكړه زما په واك كې نه ده.
- اصلي حكم او حاكم خو يوازې الله تعالى دئ، هغه ټول حقائق بيان كړي او هغه تر ټولو غوره حكم كوونكى دئ.

قُل لَّوْ أَنَّ عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦ لَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٨﴾

٥٨- ووايه: كه هغه څه راسره وى چې تاسو ئې په تلوار سره غواړئ نو لا دمخه به زما او ستاسو تر منځ كار پاى ته رسېدلى وو، او الله، ظالمان تر هر چا ښه پېژني.

(٥٨)- يو ځل بيا پيغمبر عليه السلام په دې مكلف كوي چې خلكو ته ووايي: كه هغه څه زما په واك كې وى چې تاسو ئې په تلوار او تكرار سره له ما غواړئ، نو زما او ستاسو تر منځ به لاډېر د مخه خبره پاى ته رسېدلې وه، او الهي عذاب به درباندې نازل شوى وو، خو دا زما په لاس كې نه دئ، د دې اختيار الله تعالى نه ما ته راكړى او نه بل چا ته، د دې اختيار يوازې له الله تعالى سره دئ، هغه ظالمان ښه پېژني او په دې ښه پوهېږي چې د كومې سزا مستحق دي او كله سزا وركړي.

وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَـٰتِ ٱلْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِى كِتَـٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٥٩﴾

۵۹- او له ده سره د غیب (د خزانو) کلیاني دي چي له ده پرته هیڅوك وربانديي نه پوهېږي، په وچه او بحر کي چي څه شته په ټولو پوهېږي، هیڅ پاڼه نه راپرېوځي مګر دی وربانديي پوهېږي او نه د زمکي په تیارو کي کومه دانه او نه کوم لوند او وچ داسي څه شته چي په څرګند کتاب کي دي نه وي.

(۵۹)- په پورتنیو څو آیتونو کي د شرك جرړي قطع شوې، د مشرکانو ټول هغه شرکي عقائد رد شوي چي دوی ئې د خپلو معبودانو، مرشد، پیر او امام په اړه لري، هغوی ته علم غیب ثابتوي، د امورو متصرف ئې ګڼي، د خیر او شر واکمن ئې بولي، ګمان کوي چي خلك وهلی او ښویولی شي، ګټه او تاوان رسولی شي، ستونزي او مشکلات حلولی شي، حاجتونه مو ترسره کولی شي، خو تاسو ولیدل چي په پورتنیو آیتونو کي پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چي په ټول صراحت او وضاحت سره اعلان وکړه چي زه په غیب نه پوهېږم، د الهي خزانو واکمن نه یم، تاسو له ما نه د عذاب مطالبه کوئ خو دا زما په واك کي نه دئ، که زما په واك کي وی ډېر د مخه به زما او ستاسو تر منځ خبره پای ته رسېدلې وه.

د قرآن ګڼ شمېر آیتونو علم غیب په الله تعالی پوري مختص کړی او د زمکي او آسمان له نورو ټولو موجوداتو ئې نفي کړی، له ملائکو، له انسانانو، مړو او ژوندیو او له هرڅه او هرچا ئې علم غیب نفي کړی، په دې اړه د دې آیتونو الفاظ دومره واضح او څرګند دې چي د هیڅ شك او شبهې مجال نه پرېږدي. د دې آیتونو په رڼا کي په پوره ډاډ او قاطعیت سره ویلی شو: هرچا چي له الله تعالی پرته د بل چا لپاره د علم غیب ادعاء وکړه او دا ئې وویل چي له الله پرته بل څوك هم علم غیب درلودی شي، هغه په حقیقت کي د الله تعالی کتاب تکذیب کړی.

ما ته وواياست: پداسي حال کي چي په هر څه پوه خدای چي عالم الغیب والشهاده دئ، په تأکید او مکرره توګه د قرآنکریم په متعددو آیتونو کي په څرګندو الفاظو سره وايي چي له الله پرته هیڅوك علم غیب نه لري، له ده پرته نه په آسمان کي څوك علم غیب لري او نه په زمکه کي، الله خپل پیغمبر ته امر کوي چي د خلکو ابهام او تشویش رفع کړي او دا ورته اعلان کړي چي علم غیب نه لري، هغه یوازي پیغمبر دئ، هغه څه وايي چي ورته وحي شوي. اوس لدې صراحت سره سره که څوك راشي او د الله او د هغه د رسول د قول مغایره او مخالفه ادعاء وکړي او وايي چي علم غیب لري او یا دا هڅه وکړي چي د بل چا لپاره علم غیب ثابت کړي، آیا دا ادعاء دروغجنه او بې بنسټه نه ده؟ آیا دا د الله او د ده د رسول د قول د تکذیب هڅه نده؟

آيا دا ممكنه ده چي په خداى ايمان لرونكي موحد انسان، چي په قرآن ايمان لري، خپل رب پېژني او د انسان د استعدادونو له حدودو واقف دئ؛ له الله تعالى سره په علم غيب كي بل څوك شريك كړي؟ واقعيت دا دئ چي فقط هغه كسان د داسي ادعاء جرأت كوي چي غواړي خلك د الله تعالى د بندگۍ په ځاى د خپل ځان او يا د ځان په څېر د بل انسان عبادت ته راوبولي، دا ډله بې علمه او جاهلو خلكو ته وايي: راشئ د دې ښاغلي لاس او لمن ونيسئ، د ده په درشل كي سرونه ټيټ كړئ، ترڅو مو د غيب له اسرارو خبر كړي، له هغه زيانه مو وژغوري چي تاسو ترې بې خبره ياست خو هغه ورباندي پوه دي، هغه كولى شي له تاسو د داسي خطرونو په وړاندي دفاع وكړي، هغه ستاسي په حال خبر دئ، پدې پوهېږي چي تاسى له كوم برخليك سره مخ كېدونكي ياستئ، كه تاسي د هغه لمن ونيسئ، دربار ته ئې پناه يوسئ، نو برخليك به مو بدل كړي، تقدير به داسي واړوي چي ستاسي په گټه به وي، هغه له هرځاى نه ستاسي كوكاري او چيغي اورېدى شي او ستاسو مرستي ته رسېدى شي...دا ټولي ادعاگاني دروغجني او غولوونكي او دا خيالات او باورونه بې اساسه او په شرك ككړ دي او د اسلام له اصولو او اساساتو سره تناقض لري. له الله تعالى پرته هيڅوك علم غيب نه لري، هيڅوك د الله له ارادې پرته د هيڅ شي وس نه لري، له الله پرته هيڅ مرسته كوونكى، مغيث او دعاء قبلوونكنشته، د هيچا له وسه نده پوره چي تقدير بدل كړي، چا ته گټه او زيان ورسوي، هرڅه د الله تعالى په واك او اختيار كي دي.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُم بِٱلَّيۡلِ وَيَعۡلَمُ مَا جَرَحۡتُم بِٱلنَّهَارِ ثُمَّ يَبۡعَثُكُمۡ فِيهِ لِيُقۡضَىٰٓ أَجَلٌ مُّسَمًّىۖ ثُمَّ إِلَيۡهِ مَرۡجِعُكُمۡ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٦٠﴾

٦٠- او دى هغه ذات دئ چي د شپې مو كار پاى ته رسوي (په خوب مو ويده كوي)، او په هغه څه پوهېږي چي په ورځي كي ئې ترسره كوئ، بيا مو په همدې (ورځ كي) د دې لپاره راپاڅوي چي ټاكلې نېټه بشپړه شي، بيا د ده په لوري ستاسو بېرته ورتگ دئ، بيا به مو په هغه څه خبر كړي چي كول مو.

(٦٠)- دا مبارك آيت موږ ته ښيي:

- انسان د الله تعالى په اراده او د ده له سننو سره سم په خوب ويده كېږي.
- خوب مرگ ته ورته حالت دئ.
- د الله په اراده بېرته له خوبه راپاڅي.
- الله تعالى په دې پوهېږي چي انسان به په راتلونكي ورځي كي څه څه كارونه كوي.
- دا لړۍ تر هغه ادامه كوي چي د انسان عمر بشپړ شي او د خپل اجل ټاكلي نېټي ته ورسېږي.
- په مرگ سره د الله په لوري درومي، د قيامت په ورځ به د هغه په وړاندي ودرېږي، په ټولو هغو كارونو به ئې خبر كړي چي په خپل ژوند كي ئې كړي.

وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ
تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

۶۱- او هغه په خپلو بندګانو مسلط دئ، په تاسو باندې ساتونکي (فرښتې) رالیږي، تر هغه چې د چا مرګ وروررسیږي، نو زموږ استازي ئې روح قبض کړي پداسې حال کې چې تېرې نکوي.

(۶۱)- دا آیت هم موږ ته لارښوونه کوي چې:
- الله تعالی پر خپلو ټولو بندګانو برلاسی او مسلط دئ، هیڅوك د ده د واکمنۍ او سلطې له دائرې نشي وتلی او د ده د ارادې خلاف څه نشي کولی، نه کافر او نه مؤمن، نه کمزوری او نه ځواکمن.
- پر انسانانو ئې داسې فرښتې ګمارلې دي چې د دوی ساتنه او څارنه کوي.
- د انسان روح د الله په امر او د مأمور شوو فرښتو په ذریعه قبض کېږي.
- دا فرښتې په خپل مأموریت کې هیڅ کمې زیاتی نه کوي، خپل کار په ټاکلي وخت او په همغه توګه ترسره کوي چې پرې ګمارل شوې وي.

ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ ۚ أَلَا لَهُ ٱلْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ ٱلْحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾

۶۲- بیا به د خپل حقیقي مولا په لوري وروستل شي، پام چې حکم کول ده ته (مختص) دي، او دی تر ټولو حسابګرانو سریع دئ.

(۶۲)- د قیامت په ورځ به بېرته راژوندي شي، د خپل حقیقي مولا په حضور کې به غونډ کړی شي، له ټولو سره به محاسبه وشي، احکام صادرول او پرېکړې کول د هغه الله ځانګړتیا ده چې حکم دئ او په محاسبې کې تر هر چا ډېر سریع.

قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ تَدْعُونَهُۥ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنجَىٰنَا مِنْ
هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنتُمْ
تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

٦٣- ووایه: څوك مو د وچې او لمدې (بحر) له تیارو ژغوري، چې په زارۍ او په پټه ئې رابلئ (او وایئ:) که مو له دې وژغوري نو حتماً به له شکر کوونکو وو. ٦٤- ووایه: الله مو له دې او هر کړاوه ژغوري، خو بیا تاسو شرك کوئ.

(٦٣-٦٤)- په دې دواړو مبارکو آیتونو کې لاندې لارښوونې ګورو:

- د ستونزو په وړاندې، هغه مهال چې مصیبتونه انسان احاطه کړي، کړاوونه خپل تور وزر پرې وغوړوي، داسې څه په خپل لاس او ماحول کې نه ګوري چې د ژغورنې طمع ترې ولري، نو الله تعالی ته مخه کړي، هغه ته په زاریو زاریو سره دعاء کوي، مرسته ترې غواړي، ژمنه ورسره کوي چې که له دې مصیبته دې وژغورلم ستا شاکر بنده به یم، خو کله چې د هغه دعاء قبوله کړي، له کړاو ئې وژغوري او توره شپه پرې رڼا ورځ کړي، نو ناڅاپه به ګورې چې همدا د پرون ورځې مضطر انسان بېرته مشرك شوی، خپلې ژمنې ئې هېرې کړې، په خپلې ژغورنې کې هم او د ژوند په نورو چارو کې هم له الله تعالی سره نور شریکوي!!
- هر انسان، تر بد لازیات بد کافر او تر سخت لازیات سخت مشرك هم د ستونزو او کړاوونو په مهال خدای ته مخه کوي او خپل دروغجن معبودان هېروي، همدا د دې حقیقت ښودنه کوي چې په الله تعالی باندې ایمان د انسان په ضمیر او خټې کې اېښودل شوی، ګناه د انسان ضمیر مختل کړي او توره پرده پرې وغوړوي، د اضطراب حالت دا پرده څیرې کړي او انسان خپل فطري حالت ته وګرځوي، د همدې لپاره الله تعالی ته مخه کوي او مرسته ترې غواړي.

قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ ۗ ٱنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

٦٥- ووایه: هغه په دې قادر دئ چې له بره مو عذاب درباندې راولېږي، یا د پښو له لاندې مو، یا مو ډلې ډلې کړي او ځینو ته د ځینو نورو د جګړو خوند وروڅکي، وګوره څنګه (په بېلې بېلې بڼې کې) آیتونه بیانوو، د دې لپاره چې دوی پوه شي.

(٦٥)- بې عقله انسان یوازې هغه مهال الله تعالی ته ځان اړ ګڼي چې خطر په خپلو سترګو وګوري، په سیند کې ئې څپې په سر واخلي، په وچه کې ئې څرګند خطرونه محاصره کړي، د ستونزو او مصیبتونو وربځې پرې سیورې وغوړوي، په دې نه پوهېږي چې تل الله تعالی ته اړ دئ، له هرې خوا د محتملو خطرونو په محاصره کې دئ، د خطر غشو له هر لوري په نښه کړی، یوه سیلۍ او طوفاني هوا ستاسو هر څه تباه کولی شي، د زمکې یوه زلزله ستاسو ټول قصرونه او تأسیسات نسکورولی شي، د دوو وړو قومونو خپلمنځې جګړه په داسې سترې نړۍ والې جګړې بدلېدی شي چې ډېر ئې د اور په لمبو کې وسوزي، الله تعالی مو له دې ټولو ساتي، که د الله تعالی ساتنه نه وي نو د هغه واړه میکروب له مقابلې هم عاجز یئ چې په خپل هر تنفس سره په زرګونو خپل سږي ته لېږئ، په دې مبارك لارښود آیت کې دغه حقیقت د انسان مخې ته اېښودل شوی: الله په دې قادر دئ چې

له بره عذاب درباندې راولېږي، يا د پښو له لاندې مو، يا مو ډلې ډلې كړي او ځينو ته د ځينو نورو د جګړو خوند وروڅكي، د پوهې خاوندانو ته دا دلائل كافي دي.

وَكَذَّبَ بِهِۦ قَوْمُكَ وَهُوَ ٱلْحَقُّ ۚ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ ۚ
وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

٦٦- او ستا قوم (دا قرآن) تكذيب كړ، په داسې حال كې چې هغه حق دئ، ووايه: زه مو وكيل (او ذمه وال) نه يم. ٦٧- د هرې خبرې لپاره د ترسره كېدو يوه نېټه ده، او ژر به پوه شئ.

(٦٦-٦٧)- په دې مباركو آيتونو كې دا لارښوونه شوې چې:

- ستا قوم دا قرآن په داسې حال كې تكذيب كړ او په هغه كې راغلې وعد او وعيد ئې دروغجن وګڼل چې د قرآن او د هغه د ويناوو په حقانيت كې هيڅ شك نشته.
- دوى ته ووايه: زه ستاسو ذمه وال نه يم، زما دنده دا نه ده چې تاسو د هغه حقيقت منلو ته اړ كړم چې نه ئې منئ، هغه څه درباندې وګورم چې تاسو سترګې پرې پټوئ، په هغو حقائقو مو پوه كړم چې انكار ترې كوئ، دا هم زما ذمه والي نه ده چې تاسو ته هغه سزا دركړم چې د دې كفر او انكار په وجه ئې مستحق يئ.
- د قرآن د وعد او وعيد په تحقق كې ځنډ دې تاسو دوكه نه كړي، د هرې وينا د تحقق لپاره خاصه نېټه ټاكل شوې، په خپل خپل وخت به هم له مؤمنانو سره د الله تعالى وعدې رښتينې كېږي او هم د كافرانو په اړه د الهي عذاب پرېكړې.

وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ
غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ
﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَىْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

٦٨- او كله چې هغه كسان وګورې چې زما په آيتونو كې خوشې لګيا وي، نو تر هغه ډډه ترې وكړه چې له دې پرته په بلې خبرې لګيا شي او كه شيطان دا خبره درنه هېره كړه، نو له راياد ولو وروسته له دې ظالم قوم سره مه كېښېنه. ٦٩- او د دوى له حسابه

پر هغو چې تقوی کوي هيڅ څه (الزام) نشته، مګر يادونه چې ښايي (په دې سره) ځان وساتي.

(٦٨-٦٩)- په دې مبارکو آيتونو کې له متعصب مخاطب سره د بحث په اړه څو لارښووني شوې:

- که دوی داسې وګورې چې د الله تعالی د آيتونو په اړه په خوشو او بېهوده خبرو لګيا وي، له بحث او مناظرې ډډه وکړه، تر هغه چې په نورو خبرو بوخت شي.
- که کله شيطان دا لارښوونه درنه هېره کړه، نو له رايادولو وروسته له دغو ظالمانو سره مه کښېنه.
- په هغو کسانو چې له دوی نه ځان لرې ساتي، هيڅ الزام نشته، د هغوی په کړنو او غلطو ويناوو نه نيول کېږي، دا پوښتنه نه ترې کېږي چې ولې مو له دغو غلطو خبرو منع نه کړل او ولې مو قناعت ورنه کړ، که د هغوی له غونډې ووځې نو په دې سره ئې داسې کوم کار نه دئ کړی چې د مؤاخذې وړ وي.
- هو؛ دومره پرې لازم دي چې نصيحت ورته وکړي او حقائق ورپه ياد کړي، په دوی باندې د امکان تر حده دا لازمه ده چې دغو خلکو ته نصيحت وکړي، ښايي همدا نصيحت ئې له دغې ګناه راوګرځوي او د الله تعالی د آيتونو په اړه له بېهوده خبرو ځان وساتي.

يا ئې معنی دا ده چې که کله مسلمانان د داسې خلکو مجلس ته په ورتلو او له دوی سره په مجلس کې ناستې ته اړ شول، نو په هغه صورت کې کوم الزام پرې نشته چې د خپل وس په اندازه هغوی ته نصيحت وکړي.

وَذَرِ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَهُمۡ لَعِبٗا وَلَهۡوٗا وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۚ وَذَكِّرۡ بِهِۦٓ أَن تُبۡسَلَ نَفۡسُۢ بِمَا كَسَبَتۡ لَيۡسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٞ وَلَا شَفِيعٞ وَإِن تَعۡدِلۡ كُلَّ عَدۡلٖ لَّا يُؤۡخَذۡ مِنۡهَآۗ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبۡسِلُواْ بِمَا كَسَبُواْۖ لَهُمۡ شَرَابٞ مِّنۡ حَمِيمٖ وَعَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ ﴿٧٠﴾

۷۰- او هغه کسان پرېږده چې لهو و لعب ئې ځان ته دين نيولی او دنيوي ژوند دوکه کړي، او د دې لپاره پند پرې ورکړه چې څوک د خپلو لاس ته راوړنو په سبب په داسې مصيبت اخته نشي چې له الله پرته ئې نه کوم مولا وي او نه کوم شفيع او که هره بدله ورکړي ترې وانه خستی شي، دا خلك د خپلو کړنو په سبب په مصيبت اخته شوي، دوی ته به تود څښاك او دردناك عذاب وي، د دې لپاره چې کفر ئې کاوو.

(۷۰)- دلته هم د مخکي بحث په دوام لاندې مزيد لارښووني شوې:

- هغه خلك پرېږده او ترې لرې شه چې دين ئې لهو و لعب دئ او دنيوي ژوند غولولي، که څه هم ځينو درنو مفسرينو دا فقره داسې ژباړلې چې پر خپل دين ملنډې وهي، خو دقيقه ترجمه ئې مخکنی ترجمه ده، يعنی

هغه خلك پرېږده چي له لهو ولعب نه ئي ځان ته دين جوړ كړی، لـه لهو و لعب نـه پرتـه بل دين نـه لـري او د دنيوي ژوند په لذائذو كي داسي غرق دي چي هر څه ئي ترې هېر كړي.

- په دې موخه نصيحت ورته وكړه چي له الهي عذابه وژغورل شي، له هغه عذابه چي له الله پرته به نه كوم ژغورونكی مولا مومي، نه كوم شفيع او نه به په كومي بدلي ترې ځان ژغورلی شي، د خپلو كړنو په سبب به په مصيبتونو اخته شي.
- د قيامت په ورځ به د خپل كفر او انكار په سبب په دردناك عذاب اخته وي او ښناك به ئي تودي اوبه وي، دا ځكه چي په دنيا كي به په شرابو مست شول او د مستی په حالت كي به ئي د الله تعالی په آيتونو ملنډي وهلي، خود به ئي اوس سزا دوزخ او تودي اوبه وي.

قُلۡ أَنَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰٓ أَعۡقَابِنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ كَٱلَّذِي ٱسۡتَهۡوَتۡهُ ٱلشَّيَٰطِينُ فِي ٱلۡأَرۡضِ حَيۡرَانَ لَهُۥٓ أَصۡحَٰبٞ يَدۡعُونَهُۥٓ إِلَى ٱلۡهُدَى ٱئۡتِنَاۗ قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۖ وَأُمِرۡنَا لِنُسۡلِمَ لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنۡ أَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّقُوهُۚ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٧٢﴾

۷۱- ووايه: آيا له الله پرته داسي څه ته دعاء وكړو چي نه ګټه رارسولی شي او نه تاوان او له هغه وروسته چي الله هدايت كړو بېرته پر خپلو پوندو وګرځولی شو، د هغه چا په څېر چي شيطان په يوې بېديا كي لالهانده او حيران غورځولی وي، داسي ملګري ئې وي چي دا بلنه وركوي: د هدايت په لوري زموږ خوا ته راشه! ووايه: يقيناً چي الهي لارښوونه حقيقي لارښوونه ده او موږ په دې ګمارل شوي يو چي د عالمونو رب ته تسليم وو. ۷۲- او په دې چي لمونځ اداء كړئ او له ده وېره ولرئ، او دی همغه ذات دئ چي خوا ته به ئې ورغونډ كړی شئ.

(۷۱-۷۲)- دلته پيغمبر عليه السلام د څو خبرو په ابلاغ مأمور شوی:

- آيا له الله تعالی پرته هغه چا ته د دعاء لاسونه اوچت كړو چي نـه څـه ګټـه رارسولی شـي او نـه تـاوان، آيـا غواړئ د شرك لوري ته په شا شو، له هغه وروسته چي الله تعالی هدايت كړو؟ الله تعالی موږ ته لارښوونه وكړه چي له ده پرته بل چا ته د دعاء لاسونه اوچت نه كړو، له ده پرته له بل چا مرسته ونه غواړو، بل څوك د ګټي او تاوان رسولو مرجع ونه ګڼو، آيا له موږ غواړئ چي د دغو الهي لارښوونو مخالفت وكړو؟!
- آيا غواړئ د هغه چا په څېر شو چي شيطان دوكه كړی، په داسي بيديا كي ئې غورځولی چي حيران ولاړ دئ او د لاري له موندلو عاجز؟! په داسي حال كي چي ملګري ئې د هدايت په لوري ځان ته بلـي خو دی د زړه سواندو ملګرو بلني ته مثبت ځواب نه وركوي او د دوی خوا ته نه ورځي!! زموږ او ستاسو حالت دغو دواړو ته ورته دئ.
- يوازي د الله تعالی لارښوونه حقيقي لارښوونه ده.

- موږ په دې ګمارل شوي یو چې د رب العالمین په وړاندې تسلیم او منقاد وو، لمونځ وکړو او لـه الله تعـالی ووېرېږو.
- الله تعالی هغه ذات دئ چې ټول به د هغه لوري ته ورغونډ کړی شئ.

وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّۖ وَيَوۡمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُۚ قَوۡلُهُ ٱلۡحَقُّۚ وَلَهُ ٱلۡمُلۡكُ يَوۡمَ يُنفَخُ فِي ٱلصُّورِۚ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

۷۳- او دی هغه ذات دئ چې آسمانونه او زمکه ئې په حقه پیدا کړي او کومه ورځ چې ورته ووایي: وشه! نو (له ځنډه پرته) وشي، وینا ئې حق ده او هغه ورځ به ټولواکي د ده وي چې په شپېلۍ کې پو شي، په پټ او څرګند پوه او هغه ښه باخبره د حکمت خاوند دئ.

(۷۳)- د دې مبارك آیت اساسي مطالب دا دي:

- الله تعالی آسمانونه او زمکه سم او پر حق مبتني پیدا کړي، هر څه ئې په خپل خپل ځای، په مناسب مقدار، د یوه خاص مقصد لپاره پیدا کړي، نه بې فائدې او بېهوده شی په کې شته او نـه لـه ضـرورت کم او زیـات شـی، دلته د باطل لپاره د سر لوړولو او جرړې ښخولو مجال نشته، باطل د موقتي تیارې پـه څېـر دئ، د دې عـالم هیڅ څه د باطل مرسته او ملګرتیا نه کوي.
- کلـه چـې د یـوه کـار اراده وکړي نـو د ده لـه فرمـان سـره سـم او لـه ځنـډه پرتـه ترسـره کېـږي، قیامت او بیاژوندون به هم د ده په یوه فرمان رامنځته شي.
- د ده هره وینا حق ده.
- هغه ورځ به ټولواکي د ده وي چې په شپېلۍ کې پو شي، د نورو واکمنانو سلطه به پای ته رسېدلې وي، هر چا ته به دا حقیقت څرګند شوی وي چې اصلي ټولواك الله تعالی دئ. په صور کې د پو کېدو کیفیت به څنګه وي؟ له الله تعالی پرته هېڅوك پرې نه پوهېږي، له قرآن چې موږ څه زده کړي هغه دا دي چې د قیامت پـه ورځ بـه د الله تعالی په امر سره په صور کې پو شي او په دې سره به د عالم موجود نظام متلاشـي شـي، بیـا بـه د دوهم ځل لپاره هغه مهال په صور کې پو شي چې الله تعالی ئې وغواړي، پـه دې سره بـه ټول مړي بیـا راژونـدي او د الله تعالی په وړاندې به غونډ کړی شي.
- الله تعالی په غیب (هغه څه چې د خلکو له نظره پټ دي)، او شهادة (هغه څه چې خلکو ته څرګند دي)، پوه دئ.
- ښه د حکمت خاوند او ښه باخبره دئ او هر حکم ئې حکیمانه دئ.

وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصۡنَامًا ءَالِهَةًۖ إِنِّيٓ أَرَىٰكَ وَقَوۡمَكَ فِي ضَلَٰلٍ

مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

٧٤- او هغه مهال چې ابراهيم خپل پلار آزر ته وويل: آيا بتان د خدايانو په توګه نيسې؟ زه خو تا او ستا قوم په ښکاره ګمراهۍ کې ګورم.

(٧٤)- دلته د مخکنيو اساسي خبرو يوه تاريخي بېلګه د ابراهيم عليه السلام په قصې کې زموږ مخې ته ږدي او فرمايي: ابراهيم عليه السلام هم خپل پلار آزر ته ويلي وو: آيا د بتانو عبادت کوئ، بتان مو د اله او معبود په توګه نيولي، زه خو تا او ستا قوم په څرګند ضلالت کې ګورم. اې مشرکانو! تاسو خپل شرک لړلی مذهب خپل جد ابراهيم عليه السلام ته منسوبوئ حال دا چې هغه خپل پلار او قوم ته ويلي وو چې شرک څرګند ضلالت او تېروتنه ده.

وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

٧٥- او همداسې مو ابراهيم ته د آسمانونو او زمکې ملکوت (د ټولواکۍ نظام) ښودو چې له باور کوونکو شي.

(٧٥)- يعنی لکه څنګه چې دا نبني ستاسو مخې ته څان ښيي او په قرآن کې پرې استناد کېږي، ابراهيم عليه السلام هم دغو نښو ته په پام سره پر الله تعالی ايمان راوړی.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ
ٱلْأَفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ
يَهْدِنِى رَبِّى لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ
هَٰذَا رَبِّى هَٰذَآ أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّآ أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّى
وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ
ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

٧٦- نو كله چې د شپې تياره پرې راغله او ستورى ئې وليد، وئې ويل: دا مې رب دئ؟، خو كله چې پرېووت وئې ويل: پرېوتونكي نه خوښوم. ٧٧- كله چې ئې سپوږمۍ د راختو په حال كې وليده، وئې ويل: دا مې رب دئ؟، خو چې پرېوته، وئې ويل: كه مې خپل رب لارښوونه ونه كړي له لارورکي قوم به شم. ٧٨- او كله چې ئې لمر د راختو په حال كې وليد، وئې ويل: دا مې رب دئ؟ دا خو تر ټولو ستر دئ، خو چې پرېوت وئې ويل: اې زما قومه! زه له هغو (معبودانو) بې زاره يم چې تاسو ئې له (خداى) سره شريكوئ. ٧٩- يقيناً چې ما د هغه ذات لوري ته په يومخيزه توگه خپل مخ گرځولى چې آسمانونه او زمكه ئې پيدا كړي، او زه له مشركانو څني نه يم.

(٧٦-٧٩)- په دې مباركو آيتونو كې د ابراهيم عليه السلام د ملكوتي او روحاني سفر څو برخې د مخاطب مخې ته ايښودل شوې:

- شپه پرې راغله، په آسمان كې ئې ستوري ته پام شو، وئې ويل: آيا زما رب همدا دئ؟! خو كله چې هغه پرېوت نو وئې ويل: پرېوتونكي نه خوښوم، نه غواړم هغه څوك د رب په توگه ونيسم چې حالت ئې بدلېږي، راڅرگند شي او بېرته پرېوځي.
- سپوږمۍ ته ئې پام شو، هغه ئې د راختو په حال كې وليده، وئې ويل: آيا دا زما رب دئ؟ خو كله چې پرېوته وئې ويل: كه مې رب لارښوونه ونه كړي له بې لارو او تېروتو به شم.
- لمر ته ئې پام شو، هغه ئې د راختو په حال كې وليد، وئې ويل: آيا دا مې رب دئ؟ دا خو تر ټولو ستر دئ، خو چې پرېوت وئې ويل: اې زما قومه! زه له هغو (معبودانو) بې زاره يم چې تاسو ئې له (خداى) سره شريكوئ.
- ما يومخيزه خپل مخ د هغه ذات په لوري اړولى چې آسمانونه او زمكه ئې پيدا كړي او له مشركانو نه يم.

په دې اړه مو څو اساسي خبرو ته بايد پام وي:

- له دغو آيتونو په ډېر صراحت سره معلومېږي چې ابراهيم عليه السلام په يوه شرك لړلي ماحول كې پيدا شوى، پلار او قوم ئې مشرك، چا د بتانو عبادت كاوو، چا د ستورو، چا د سپوږمۍ او چا د لمر، تاريخي څېړنې هم ښيي چې دوى گڼ شمېر جعلي معبودان ځان ته غوره كړي وو، هر ښار ځان ته يو ستر او گڼ شمېر واړه خدايان درلودل، له دوى پاتو ليكنو كې نږدې د پنځه زره خدايانو نومونه ترلاسه شوي.
- د ستوري، سپوږمۍ او لمر په اړه د ابراهيم عليه السلام دا وينا د يوه استفهام معنى لري، له خلكو نه يا له ځان سره د غور او فكر په حال كې، نه په دې معنى چې دغو ته ئې د خداى په سترگه كتلي، مخكنى آيت موږ ته همدا حقيقت په گوته كوي، مخكې ئې د بتانو ترديد وكړ، اوس ئې د دوى د نورو معبودانو د ترديد لپاره دا دليل وړاندې كړ چې پرېوتونكي، خداى كېدى نشي. قرآن په بل ځاى كې موږ ته وايي چې ابراهيم عليه السلام د بتانو په اړه وويل: يا أبت لم تعبد ما لا يسمع ولا يبصر ولا يغني عنك شيئا: اې پلاره! ولې د هغه څه عبادت كوې چې نه څه اوري، نه څه ويني او نه څه درنه دفع كولى شي؟!
- د استدلال په پاى كې د ابراهيم عليه السلام له دې وينا چې: ما يو مخيزه خپل مخ د هغه ذات په لوري اړولى چې آسمانونه او زمكه ئې پيدا كړي او له مشركانو نه يم، معلومېږي چې دا وينا ئې له مشركانو سره د بحث په دوران كې كړې.
- په آسمان كې خو يو ستورى نه بلكې بې شمېره ستوري وي، ابراهيم عليه السلام به دا خبره (هذا ربى) څنگه په دې معنى كوله چې (دا مې رب دئ)؟! بې شمېره ستورو ته د يوه خداى نوم څنگه كارېدى شي؟ د دې خبرې معنى له دې پرته بل څه كېدى نشي چې اې مشركينو! تاسو پرېوتونكو ستورو ته د خدايانو په سترگه گورئ، خداى خو داسې نه وي چې بدلېږي رابدلېږي، نه وي، راپيدا شي، له منځه ولاړ شي.

• عجيبه ده چې ځينو درنو مفسرينو په دې اړه داسې څه ويلي چې نه د ابراهيم عليه السلام له شأن سره ښايي او نه د دغو آيتونو له اصلي معنى سره اړخ لګوي، متأسفانه ځينو عبد الله بن عباس ﷻ ته د نورو عجيبو خبرو تر څنګ دا قول هم منسوب کړى چې ګواکې د ابراهيم عليه السلام پلار آزر نه نوميدو، بلکې نوم ئې تارح وو، دا ځکه چې په بايبل کې د تارح په نامه ياد شوى، دا په اصل کې د هغو کسانو هڅه ده چې غواړي د قرآن وينا له بايبل سره ورته کړي، ځوك چې بايبل په دقت سره ولولي، پوه به شي چې د دې کتاب هيڅ وينا د دې وړ نه ده چې ځوك پرې استناد وکړي، يا ئې صحيح وګڼي، مخصوصاً کله چې د قرآن له صريح آيت سره ئې په تعارض کې ګوري، قرآن د دې لپاره د آزر نوم اخيستى چې موږ ته وښيي د بايبل ادعاء غلطه ده، که نه نو قرآن د داسې نومونو له يادولو سره علاقه نه لري، چې د محمد عليه السلام د پلار نوم نه يادوي نو د ابراهيم عليه السلام د پلار نوم به ئې ولې يادولو.

• په رواياتو کې به ډېر داسې وموميځ چې د عبدالله بن عباس ﷻ، ابوهريرة ﷻ او محمد بن اسحاق په څېر شخصيتونو ته منسوب شوي، خو نه له قرآن مأخوذ دي، نه له صحيح حديث، که تحقيق وکړئ درته معلومه به شي چې د دغو رواياتو منشأ بايبل دئ، د دغو رواياتو په اړه دقت او احتياط وکړئ، مخکې له دې چې د صحت په اړه ئې څه حکم وکړئ بايبل ولولئ، د بايبل په ويلو سره به د دغو رواياتو څرنګوالى درته جوت شي.

• که د بايبل دا ادعاء منو چې د ابراهيم عليه السلام د پلار نوم تارح وو، نو بيا خو بايد د ده په اړه د بايبل نورې خبرې هم ومنو، تاسو به په بايبل کې ابراهيم عليه السلام يو عادي انسان وموميځ، د تارح زوى، د بني اسرائيلو جد، يو مهاجر، ... نه ئې قوم ته څه پيغام او لاربښوونه درلوده، نه ئې په خپلې ټولنې د مسلط سياسي، اجتماعي او ديني نظام مقابله کړې، ځو ځلې ئې خداى ليدلى او يو ځلې ئې خداى ته ډوډۍ هم ورکړې!! خو که تاسو د قرآن په هينداري کې د ابراهيم عليه السلام شخصيت ته نظر وکړئ نو هغه به داسې يو عظيم شخصيت وموميځ چې سر ئې له آسمان سره لګيږي.

• قرآن چې د ابراهيم عليه السلام په اړه څه ويلي د بايبل ټولې خبرې حرف حرف ردوي. بايبل په دې اړه هيڅ نه دي ويلي چې ابراهيم عليه السلام د خپل پلار او قوم پر غلط دين اعتراض وکړ، د خپل پلار او قوم له مخالفت سره مخامخ شو، خپل پلار له کوره په شړلو وګواښو، بتان ئې مات کړل، زنداني شو، نمرود په مرګ تهديد کړ، په اور کې واچول شو او له عراقه ئې هجرت وکړ، بايبل د دې ټولو خبرو په اړه ساکت دئ او حتى له عراقه د ابراهيم عليه السلام د وتلو په اړه ليکي چې تارح (د ابرام پلار) له خپل زوى ابرام، له خپلې نږور ساراى او له خپل لمسي لوط سره يو ځاى له اورکلدانيان نه د کنعان په لوري وکوچيدو او په حران کې ځاى په ځاى شول!! قرآن د ابراهيم عليه السلام د پلار د نوم په اړه هم د بايبل ادعاء غلطه ګڼي او هغه د تارح په ځاى د آزر په نامه يادوي، متأسفانه زموږ ځينې مفسرين هومره د دغه جعلي بايبل تر اغېز لاندې تللي چې د قرآن د دغې صريح وينا په خلاف وايي چې د ابراهيم عليه السلام د پلار نوم تارح وو او آزر د بت نوم وو!! آيا په قرآن د ايمان غوښتنه دا نه ده چې هره هغه خبره لرې وغورځوو چې د قرآن خلاف وي.

وَحَآجَّهُۥ قَوۡمُهُۥۚ قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّي فِي ٱللَّهِ وَقَدۡ هَدَىٰنِۚ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشۡرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّي شَيۡـٔٗاۗ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيۡءٍ عِلۡمًاۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

٨٠- او قوم ئې ورسره شخړه وکړه، (ورته) وئې ويل: آيا د الله په اړه راسره لانجه کوئ؟ حال دا چې په يقيني توګه ئې زه هدايت کړى يم او زه له هغه څه نه ويرېږم چې تاسوئې (له الله سره) شريکوئ، مګر (له دې ويرېږم چې) زما رب کوم څه (ضرر راته) وغواړي، زما رب په ټولو شيانو علماً احاطه کړې ده (په هر څه پوهيږي)، نو آيا پند

نه اخلئ؟!

(٨٠)- د دې مبارك آيت په اړه لاندې خبرې په پام كې ولرئ:

- دا آيت ښيي چې د ابراهيم عليه السلام مخكنۍ ويناوې له قوم سره د محاجې او استدلال په دوران كې شوې، د استفهام په توګه ئې كړې، هغوى ته ئې ويلې چې آيا زما رب دا ستورى دئ، كه دا سپوږمۍ او لمر؟
- قوم ته وايي: آيا د الله په اړه راسره لانجه كوئ؟ حال دا چې په يقيني توګه ئې زه هدايت كړى يم، ما خپل دلائل درته وويل، زما د لارې په حقانيت كې د شك او ترديد هيڅ مجال نه دئ پاته.
- ما له خپلو معبودانو مه وېروئ، ستاسو له معبودانو هيڅ وېره نه لرم، وېره مې يوازې له دې ده چې الله تعالى كوم ضرر راته وغواړي، كه ئې زما په اړه د كوم ضرر او تاوان اراده وكړه، نو هغه ئې په وجه او سبب او دا چې څه مصلحت به پرې مرتب كوي، ډېر ښه پوهېږي.
- آيا پند نه اخلئ، آيا دغه دلائل درته كافي نه دي؟!

وَكَيۡفَ أَخَافُ مَآ أَشۡرَكۡتُمۡ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمۡ أَشۡرَكۡتُم بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗاۚ فَأَيُّ ٱلۡفَرِيقَيۡنِ أَحَقُّ بِٱلۡأَمۡنِۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٨١﴾

٨١- او څنګه به له هغه څه وېرېږم چې تاسو (له الله سره) شريك كړي، په داسې حال كې چې تاسو له دې نه وېرېږئ چې له الله سره مو هغه څه شريك كړئ چې په اړه ئې هيڅ دليل نه دئ درباندې نازل شوى، نو كه پوهېږئ (ووايئ چې) له دې دواړو ډلو كومه ئې د دې وړ ده چې خوندي وي؟!

(٨١)- دلته د ابراهيم عليه السلام يو بل استدلال توضيح شوى: خپل مشرك قوم ته ئې وويل: آيا ستاسو له هغو معبودانو ووېرېږم چې له الله تعالى سره مو شريك كړي، په داسې حال كې چې تاسو له دې وېرېږئ چې له الله تعالى سره مو داسې څه شريك كړى چې الله هيڅ دليل پرې نه دئ نازل كړى؟ له موږ دواړو نه څوك بايد تر بل زيات د ډاډ او اطمئنان احساس وكړي؟ څوك د دې وړ دئ چې په امن كې وي؟ د علم له مخې ئې ځواب راكړئ.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يَلۡبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلۡمٍ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلۡأَمۡنُ وَهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٨٢﴾

٨٢- چا چې ايمان راوړى او خپل ايمان ئې له ظلم سره نه وي ګډ كړى، دوى ته امن دئ او همدا دوى هدايت شوي دي.

(٨٢)- د دې پوښتنې ځواب دا دئ: امن به هغه چا لره وي چې ايمان ئې راوړى، خپل ايمان ئې په ظلم او شرك نه دئ لړلى او هدايت ئې په برخه شوى.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

٨٣- او دا زموږ هغه دليل او حجت وو چې ابراهيم ته مو د خپل قوم په خلاف ورپه برخه کړ، چا ته چې مو خوښه وي درجې ئې ورته لوړوو، بې شکه چې ستا رب پوه حکيم دئ.

(٨٣)- د دې آيت په اړه لاندې خبرې په پام کې ولرئ:

- دا آيت ښيي چې د ابراهيم عليه السلام د قصې له پيل نه تر دې ځاى پورې ټول بحث هغه استدلال ته ځانګړى شوى چې ده د شرك د نفي او د توحيد د اثبات لپاره خپل قوم ته وړاندې کړى.
- په دې آيت کې علم، قوي او مضبوط استدلال له لوړو درجو سره مترادف ګڼل شوى، يعنى الله تعالى چې کله وغواړي د چا درجه او مقام لوړ کړي نو علم او مضبوط استدلال ورپه برخه کړي.
- ستا رب پوه حکيم دئ، پوهيږې چې څوك د دې وړ دئ چې درجې ئې لوړې کړي او څنګه ئې لوړې کړي.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

٨٤- او اسحق او يعقوب مو پرې پېرزو کړل چې هر يو مو هدايت کړى وو او تر دې د مخه مو نوح ته لارښوونه کړې وه او د ده له اولاد مو داؤد، سليمان، ايوب، يوسف، موسى او هارون (هدايت کړل) او موږ نېکانو ته همداسې بدله ورکوو.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾

٨٥- او زکريا، يحيى، عيسى او الياس ته چې هر يو له صالحانو وو.

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَٱلۡيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطٗاۚ وَكُلّٗا فَضَّلۡنَا عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾

٨٦- او اسمعيل، اليسع، يونس او لوط ته او هر يوه ته مو پر ټولو عالميانو باندې فضيلت وربه برخه كړ.

وَمِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡ وَإِخۡوَٰنِهِمۡۖ وَٱجۡتَبَيۡنَٰهُمۡ وَهَدَيۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٨٧﴾

٨٧- او د دوى له پلرونو، اولاد او ورونو ځينو ته، او دوى مو غوره كړل او په مستقيمه لار مو هدايت كړل.

ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهۡدِي بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَلَوۡ أَشۡرَكُواْ لَحَبِطَ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٨٨﴾

٨٨- همدا الهي لاربنوونه ده چې له خپلو بندګانو هغه څوك پرې هدايت كوي چې وئې وغواړي، او كه ئې شرك كړى وى نو ټولې هڅې به ئې ترې ضائع شوې وې.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَۚ فَإِن يَكۡفُرۡ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدۡ وَكَّلۡنَا بِهَا قَوۡمٗا لَّيۡسُواْ بِهَا بِكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾

٨٩- دا همغه ډله ده چې كتاب، حكمت او نبوت مو وربه برخه كړ، نو كه دا خلك پرې كافر شي، نو داسې خلك مې پرې ګمارلي چې نه پرې كافران كيږي.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡۗ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٠﴾

٩٠- دوى همغه دي چې الله هدايت كړي، نو د دوى په هداياتو پسې اقتداء وكړه، ووايه: په دې باندې له تاسو كوم اجر او بدله نه غواړم، دا خو خلكو ته له پند او يادونې پرته بل څه نه دئ.

(۸٤-۹۰)- په دغو آيتونو كي د پورتنيو پيغمبرانو عليه السلام په اړه لاندي خبري شوي:

- ابراهيم عليـه السلام تـه د شرك پـه ضد د ده د مبـارزي پـه بدلـه كـي دا مقام وركـړی شـو چـي ګـڼ شمېر پيغمبران د ده په اولاد كي مبعوث شول، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او يوسف عليهم السلام، همغسي لكه چي تـر ده د مخه ئي په نوح عليه السلام باندي پېرزويني وكړي او د ده په اولاد كي ئي ډېر پيغمبران مبعوث كړل.
- الله تعالی ټولو ته لاربښوونه كړې وه، صالحان ول، پر نـورو خلكو ئـي دوی تـه فضيلت وركـړی وو، دوی ئي د خلكو د لاربښووني لپاره غوره كړي ول، پـه مستقيمي لاري ئـي هدايت كړي ول، علم او حكمت ئـي ورپـه برخه كړی وو.
- په همدغو پيغمبرانو پسي اقتداء وكړئ، په همغه لار ولاړ شئ چي دوی پري تللي ول او همغـه څـه وكړئ چي دوی كول.
- كه دا خلك ستا دعوت ونه مني، پروا ئي مه كوه، الله تعالی ستا د ملګرتيا او ستا په رسالت د ايمان راوړلـو لپاره داسي خلك غوره كړي او تيار كړي چي د دغو كافرانو په څېر به د كفر او انكار لار نه غوره كوي.
- ورته ووايه: زه د دعوت په عوض كي له تاسو هيڅ اجر او بدله نـه غواړم، نـه مـالي بدلـه، نـه مـادي او نـه معنوي، نه ستاينه او توصيف، نه زما لويي او برلاسي منل، زه چي تاسو ته څه وايم هغه د ټولو خلكو لپاره پند او نصيحت دئ، قرآن دا د ټولو پيغمبرانو او واقعي دعوتګرانو يـوه مهمـه ځانګړتيا ګڼـي چـي لـه خپـل مخاطـب نـه د هيڅ اجر او بدلي طمـع نـه لـري، خپـل اجر يـوازي لـه رب العالمين غـواړي، دا د واقعـي دعوتګرانـو او ټګمـارو مبلغينو د پېژندو لپاره د يوه حساس ملاك او محك په توګه معرفي كوي، څوك چي په خپل دعوت او تبليغ له خلكو څه ترلاسه كوي، څوك چي له دين او مذهب نه ځان ته دوكان جوړوي، څوك چي پـه تعويذونو شكرانـي ترلاسـه كوي، يو ټګمار داعي، دوكه مار مبلغ او غولوونكی مذهبي مشر دئ.

وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ إِذْ قَالُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَىْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ ٱلَّذِى جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ ۖ تَجْعَلُونَهُۥ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۖ وَعُلِّمْتُم مَّا لَمْ تَعْلَمُوٓاْ أَنتُمْ وَلَآ ءَابَآؤُكُمْ ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

۹۱- او هغه مهال ئې د الله د قدر په اړه سمه او حقيقي قدرونه نه ده كړې چي وئې ويل: الله په هيڅ بشر باندي څه نه دي نازل كړي، ووايه: نو هغه كتاب چا نازل كړی چي موسی راوړ، همغه چي خلكو ته رڼا او لاربښود وو، همغه چي تاسو پاڼي پاڼي كړ، ځيني ئې څرګندوئ او ډېری ئې پټوئ، (چي په هغه سره) هغه څه درزده كړی شو چي نه تاسو پرې پوهېدئ او نه ستاسو پلرونه، ووايه: الله، بيا ئې پرېږده چي په خپلو خرافاتو كي لوبي كوي.

(۹۱)- د دې مبارك آيت په اړه لاندي خبري په پام كي ولرئ:

• د آيت له متنه معلومېږي چې يهودو ته متوجه دئ، دوی د شديد تعصب او لجاجت له مخې ويلې چې الله تعالی په هيڅ انسان څه نه دي نازل کړي، کله چې به نور عرب د يهودانو مذهبي مشرانو ته ورغلل او دا پوښتنه به ئې ترې کوله چې آيا د محمد عليه السلام ادعاء صحيح ده چې د الله له لوري وحي پرې نازله شوې او د خدای استازی او پيغمبر دئ؟ دوی به ورته ويل: نه؛ الله تعالی نه پر ده او نه پر بل چا وحي نازله کړې!!

• د دغو متعصبو يهودانو په ځواب کې دوه خبرې شوې: ١- دا د الله تعالی په اړه يوه غلطه محاسبه او انګېرنه ده چې د انسانانو د لارښوونې او هدايت لپاره ئې نه کوم پيغمبر لېږلی او نه کومه لارښوونه، دا ځکه چې داسې کار د حکيم خدای له شأن سره نه ښايي، هغه ذات چې له انسانه پرته ټولو نورو ژوو ته ئې په فطري توګه لارښوونه کړې، د دغې فطري الهي لارښوونې په رڼا کې په دې پوهېږي چې څه وخوري او څه نه، څه وکړي او څه نه، خو انسان ئې داسې پيدا کړی چې د فطري لارښوونو ترڅنګ مزيد لارښوونو ته اړ دئ، هغه د فطري لارښوونو په اتکاء د مفيد او مضر، ښه او بد، حلال او حرام، تفکيک نشي کولی، د لارې د موندو لپاره رڼا او څراغ ته ضرورت لري، د ده دغه نقص او اړتيا ته په پام سره الله تعالی پيغمبران او د دوی په لاس لارښوونې لېږلي دي.٢- ستاسو دا وينا خو ستاسو د نورو ادعاوو خلاف ده، تاسو خو په دې باور لرئ چې موسی عليه السلام د خدای پيغمبر وو او د الله له لوري تورات پرې نازل شوی، نو په موسی عليه السلام باندې نازل شوی کتاب د چا له لوري وو؟ څنګه وايئ چې الله پر هيچا څه نه دي نازل کړي؟! آيا تورات يو لارښود کتاب او روڼ څراغ نه وو؟ آيا تاسو ته ئې لارښوونه نه کوله او له تيارو ئې نه ايستلې؟ آيا تاسو ته ئې هغه څه نه درښودل چې نه تاسو پرې پوهېدی شوی او نه ستاسو پلرونه؟ خو تاسو همغه لارښود تورات پاڼې پاڼې کړ، ځينې ئې پټوئ او ځينې ئې څرګندوئ!!

• د دې پوښتنې ځواب له دې پرته بل څه نشي کېدی چې: تورات د الله تعالی له لوري نازل شوی، همدا ځواب ورکړه، بيا ئې پرېږده چې په خپلو خرافاتو کې لوبې کوي.

وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۚ وَٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

٩٢- او دا هغه مبارك كتاب دئ چې نازل مو کړ، تصديقوونکی د هغو چې تر ده د مخه وو او د دې لپاره چې مرکزي ښار او په چاپېر کې چې ئې څوك دي، پرې انذار کړې او هغه چې په آخرت باور لري په دې باندې به ايمان راوړي، په داسې حال کې چې د خپلو لمونځونو حفاظت به کوي.

---

(٩٢)- دا مبارك قرآن هم د الله تعالی له لوري نازل شوی چې ځينې ځانګړتياوې او د حقانيت دلائل ئې دا دي:

• مبارك او د برکتونو ذريعه دئ، په دې کې د انسان د سعادت، صلاح او فلاح لارښوونې شوې، انسان ته صحيح عقائد ورښيي، ښېګڼو ته ترغيب ورکوي او د غوره اخلاقو لوري ته بلنه ورکوي.

• تر دې د مخه چې کوم الهي کتابونه نازل شوي دا د هغوی تسلسل دئ، همغه څه وايي چې په مخکنيو کتابونو کې راغلي، په داسې حال کې چې قرآن د مخکنيو کتابونو تصديق کوي، د دغو کتابونو پلويان ولې د قرآن مخالفت کوي؟ خو دې ته مو بايد پام وي چې له مخکنيو کتابونو د تورات او انجيل په څېر اصلي الهي کتابونه مراد دي، نه تحريف شوی بايبل، په بايبل کې به د اصلي تورات يوازې يوه وړه برخه چې څو سطره ترې جوړېږي په نظر درشي او د اصلي انجيل به هيڅ څه پکې ونه مومئ، او د دې وجه دا ده چې په يهودانو او مسيحيانو داسې سختې شپې ورځې راغلې چې د دوی ټول ديني کتابونه د دښمنانو په لاس سوزېدلي، تر کلونو

کلونو ئې نه معبد وو، نه ئې د خپل کتاب په اړه څه ویلی او لیکلی شوی، بایبل ډېر وروسته په داسې حال کې لیکل شوی چې د اصلي تورات او انجیل هیڅ برخه ئې په لاس کې نه وه. قرآن نه یوازې د بایبل تصدیق او تأیید نه کوي بلکې هغه په کلکه تردیدوي، حقیقت دا دئ چې د پیغمبر علیه السلام د بعثت په مهال حجاز د محرف مسیحیت تر سخت فکري یرغل لاندې وو، د بایبل مسخره او له خرافاتو ډکې قصې په هر محفل او مجلس کې زمزمه کېدې، د همدې لپاره گورو چې په قرآن کې تر هر چا زیات د بایبل پلویانو ته خطاب متوجه دی او د بایبل ډېری قصې او اکثر مطالب ئې تردید او ځینې برخې ئې تصحیح کړي، مفصل ئې په مفصله توگه او مجمل ئې په مجمله توگه.

- لکه چې تر دې د مخه د مختلفو قومونو د لارښوونې لپاره پیغمبران او د دوی له لارې الهي کتابونه لېږل شوي، همداسې دا قرآن د ام القری او په ماحول کې ئې د اوسېدونکو خلکو د انذار لپاره لېږل شوی.
- په دې کتاب هغه خلك ایمان راوړي چې په آخرت باور لري او د الله تعالی په عبادت بوخت دي، له آخرت نه د منکرو باغي او عاصي انسانانو د راغونډولو ذریعه نه دئ، د ظالمانو او مفسدینو مستمسك نه دئ، آیا دا په خپله نه ثابتوي چې دا یو سپېڅلی الهي کتاب دئ؟

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِىَ إِلَىَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَىْءٌ وَمَن قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا۟ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓا۟ أَنفُسَكُمُ ۖ ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ ءَايَٰتِهِۦ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

۹۳- او تر هغه چا به لوی ظالم څوك وي چې پر الله د دروغو افتراء کوي او وایي چې راته وحې شوې په داسې حال کې چې وحې نه وي ورته شوې، یا وایي د هغه څه په څېر به ئې زه هم راوړم چې الله نازل کړي، او کاش ته دا ظالمان هغه مهال وگورې چې د مرگ په سکرات او سلگیو کې وي او فرشتو لاسونه وراوږده کړي (او ورته وایي:) خپله روح مو راوباسئ، نن به د هغه څه سزا درکول کېږي چې د الله په اړه مو په ناحقه ویل او د ده له آیتونو به مو لویي او سرغړاوی کولو.

(۹۳)- دلته د قرآن د نه منونکو او مخالفینو څو خبرو ته اشاره شوې او هغه ستر ظلم بلل شوی:

- دوی خپل کتاب د الله تعالی له لورې گڼي حال دا چې دا کتاب د الله تعالی له لورې نه دئ، دوی له الهي کلام نه خپل تعبیر او تفسیر الهي وحې گڼي، حال دا چې دا الهي وحې نه بلکې د دوی له غرض او مرض نه راولاړشوې تعبیرونه دي.
- دوی ادعاء کوي چې کولی شي د قرآن په څېر کتاب جوړ او خلکو ته ئې وړاندې کړي، حال دا چې دوی ټول او شیطانان ئې په گډه د دې کتاب د یوې وړې سورې په څېر څه نشي وړاندې کولی.
- دوی په خپل جهل، عناد، غرور او تکبر کې پرېږده، خپله سزا به حتماً گوري، کاش دوی هغه مهال وگورې چې د مرگ په سکرات او سلگیو کې وي او فرشتو لاسونه وراوږده کړي (او ورته وایي:) خپله روح مو

راوباسئ، نن به د هغه څه سزا درکول کېږي چې د الله په اړه مو په ناحقه ویل او د ده له آیتونو به مو لویي او سرغړاوی کولو.

وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٩٤﴾

٩٤- بېشکه چې زموږ خوا ته همغسې یوازې راغلئ لکه چې لومړی ځل مو پیدا کړي وئ او هر هغه څه مو شا ته پرېښودل چې موږ درباندې پېرزو کړي وو او اوس ستاسو هغه شفاعت کوونکي هم نه درسره وینو چې گمان مو کړی وو دوی ستاسو په اړه زموږ شریکان دي، بې شکه چې ستاسې ترمنځ بېلتون راغی او مزعوم شفاعت کوونکي مو درنه ورك شوي.

(٩٤)- د دې مبارك آیت په اړه لاندې خبرې په پام کې ولرئ:

- معلومېږي چې د پیغمبر علیه السلام د دعوت مخالفت ته دوو ډلو ملا تړلې وه، لومړی ډله ئې هغه خلك ول چې په ټولنې کې مخور ول، په ولس کې ئې رسوخ او نفوذ درلود، د مال او دولت خاوندان ول او دوهمه ډله ئې هغه غولېدلي مشرکان چې گمان ئې کولو د دوی مزعوم معبودان په دنیا کې هم او د قیامت په ورځ هم د الله تعالی په وړاندې د دوی شفاعت کوي.
- د دغو خلکو په اړه ویل شوي چې د قیامت په ورځ به الله تعالی ورته وفرمایي: دا دئ زموږ خوا ته همغسې بربنډ، تش لاس او یوازې راغلئ چې پیدا کړي مې وئ، هر هغه څه مو شا ته پرېښودل چې موږ درباندې پېرزو کړي وو او اوس ستاسو هغه شفاعت کوونکي هم نه ترسترگو کېږي چې زما د شریکانو گمان مو پرې کړي وو او داسې مو انگېرله چې دوی ستاسو په اړه زموږ شریکان دي، بې شکه چې ستاسې ترمنځ بېلتون راغی او مزعوم شفاعت کوونکي مو درنه ورك شوي او ستاسو مرسته نشي کولی.

إِنَّ ٱللَّهَ فَالِقُ ٱلۡحَبِّ وَٱلنَّوَىٰۖ يُخۡرِجُ ٱلۡحَيَّ مِنَ ٱلۡمَيِّتِ وَمُخۡرِجُ ٱلۡمَيِّتِ مِنَ ٱلۡحَيِّۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُۖ فَأَنَّىٰ تُؤۡفَكُونَ ﴿٩٥﴾

٩٥- یقیناً چې د دانې او زړي سپړونکی الله دئ، ژوندی له مړي راباسي او له ژوندي د مړي راایستونکی دئ، همدا ستاسو رب دئ، نو څنگه دوکه کېږئ؟!

(٩٥)- په دې مبارك آيت كې د الله تعالى د اثبات لپاره ځو قاطع او پرېكنده دلائل وړاندې شوي:

- دا خو يوازې الله تعالى دئ چې دانې او زړې سپړي او بوټي او ونې ترې راټوكوي، په دې كار كې چې د قدرت، حكمت او علم كومې نښې دي، موږ ته الله تعالى رابښيي، دا راته ثابتوي چې الله تعالى زموږ او د ټول عالم رب دئ، ونې او بوټي ټول كال لګيا وي د دې لپاره دانه او ميوه جوړوي چې زما اړتياوو ته ځواب ووايي، زما لپاره خوندوره، ښايسته او زما د اړتياوو متكفله داسې ميوه او دانه جوړوي چې زه ئې هم له رنګ او ذائقې خوند اخلم او هم ئې هضمول راته آسانه.
- ځوك چې له مړي ژوندی او له ژوندي مړی راپيدا كوي، له خاورې بوټي او ونې راټوكوي او لـه ژونديو بوټو او ونو مړې ميوې او دانې راپيدا كوي، له الله تعالى پرته بل ځوك نه دئ.
- د قدرت د دغو ځرګندو نښو له ليدو سره سره ځنګه دوكه كېږئ او له الله تعالى انكار كوئ؟!

فَالِقُ ٱلۡإِصۡبَاحِ وَجَعَلَ ٱلَّيۡلَ سَكَنٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ حُسۡبَانٗاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

٩٦- د سباوون چوونكى او شپه ئې آرامځى ګرځولې او لمر او سپوږمۍ ئې د حساب ذريعه، دا د همغه پوه غالب خداى د اندازو ټاكنه ده.

(٩٦)- دلته ځو نور مضبوط دلائل وړاندې شوي:

- ځوك چې د شپې پرده د سباوون په رڼا سره ځيري، نه پرېږدي چې تل تياره وي، كه تل تياره وی يا د شپې عمر تر اوسني حالت نه لږ يا زيات وی، د ځمكې پر سر ژوند درته ممكن نه وو، په دې سره به يا ځمكه ډېره توده يا ډېره سړه شوې وه، داسې چې نه به ئې تودوخه تاسو ته د زغملو وړ وه او نه ئې يخني، ځوك چې شپه او ورځ يوه په بلې پسې راولي الله تعالى دئ.
- چا چې دا شپه ستاسو لپاره د سكون او آرامښت مهال او د خپل مصرف شوي ځواك او قوت د جبران وسيله ګرځولې، همغه الله تعالى دئ، د شپې په راوستو كې چې كوم حكمتونه مضمر دي په دې شهادت وركوي چې دا د يوه حكيم او عليم ذات په اراده ځي راځي.
- چا چې لمر او سپوږمۍ په داسې دقت سره پيدا كړي او د هغوی تګ راتګ ئې د داسې دقيق نظم تابع ګرځولي چې تاسو د ساعتونو، ورځو، مياشتو او كلونو د حسابولو لپاره ترې استفاده كوئ، همغه الله تعالى دئ چې هم ئې د قدرت او ځواكمنۍ نښې په خپلو سترګو ګورئ، هم ئې د علم نښې او هم همغه اندازې چې ده د هر ځه لپاره ټاكلي دي. آيا لمر، سپوږمۍ او ځمكه د پيدايښت له ورځې تر نن پورې، په ټېرو ځو مليارده كلونو كې په داسې حالت كې ساتل چې ختل او لوېدل ئې په دقيقه توګه ترسره كېږي، له ټاكلي حد نه تېرى نشي كولى، په دومره دقت سره چې تاسو د حساب ذريعه ترې جوړه كړې، دا نه ثابتوي چې الله تعالى عزيز او عليم دئ او دا اندازې د ده له لورې ټاكل شوې؟!

وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهۡتَدُواْ بِهَا فِي ظُلُمَٰتِ ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۗ قَدۡ فَصَّلۡنَا

ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٩٧﴾

۹۷- او دی همغه ذات دئ چي ستوري ئې ستاسو لپاره د صحرا او سيند په تيارو کي د لاري موندو ذريعه گرځولي، بې شکه چي د هغو لپاره مو دا آيتونه په تفصيل سره بيان کړي چي پوهيږي.

(۹۷)- يوازي لمر او سپوږمی نه بلکي د آسمان ټولو ستورو ته نظر وکړئ، د هر يوه لپاره خاص ځای او مدار ټاکل شوی، په خپل وخت راخيژي او لويږي، د دوی ختل او لوېدل دومره دقيق چي تاسو د سيند او صحرا په تيارو کي، هغه مهال چي د لوري د ټاکلو او تعيين لپاره هيڅ نښه په خپل چاپيرچال کي نه گورئ، دغه ستوري تاسو ته لارښوونه کوي، په دې سره خپله لار مومئ او خپل لوری ټاکئ، آيا د قدرت او حکمت دا نښي د عقلمنو لپاره کفايت نه کوي؟

وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ فَمُسۡتَقَرّٞ وَمُسۡتَوۡدَعٞۗ قَدۡ فَصَّلۡنَا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَفۡقَهُونَ ﴿٩٨﴾

۹۸- او دا خو دی دئ چي تاسو ئې له يوه ژوي راپيدا کړئ، بيا (د هر يوه لپاره) د تقرر يوه نېټه او د پرېښودو يوه نېټه ده، يقيناً چي د هغو لپاره مو آيتونه بيان کړي چي پوهيږي.

(۹۸)- د علم او پوهي خاوندانو ته په دې کي څرگنده نښه ده چي الله تعالی انسانان له واحد ژوي راپيدا کړل، د هر يوه لپاره ئې د پيدايښت او مرگ نېټه ټاکلې، د الله تعالی په اراده او د ده له تقدير سره سم دنيا ته راځي او له دنيا درومي، هم ئې پيدايښت د الهي تقدير تابع دئ او هم ئې د ژوند موده او د مرگ نېټه.

د مستقر او مستودع په ارتباط د مخکنيو او وروستنيو مفسرينو تر منځ کافي اختلافات گورو، ځيني ئې د پلار صلب او د مور رحم، ځيني دنيا، ځيني قبر او ځيني ئې جنت او دوزخ گڼي، د اختلاف اصلي وجه دا ده چي دوی مستقر او مستودع د اسم مکان صيغې نيولي، حال دا چي دا صيغه په همدې سوره کي د زمان لپاره راغلې:

* لِّكُلِّ نَبَإٖ مُّسۡتَقَرّٞۚ وَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ

الانعام: ٦٧

د هري خبري د تحقق لپاره يوه نېټه ده.، ژر به پوه شئ.

خو که لږ دقت وکړئ معلومېږي چي دا دواړه صيغي د (مستقبل) په څېر زمان او نېټه افاده کوي، مستقر يعنی د استقرار نېټه او مستودع يعنی د وداع او پرېښودو نېټه، انسان ته په دنيا کي د استقرار نېټه او له دنيا د تلو نېټه ټاکل شوې، په دې سره نه يوازي د آيت واضح مفهوم ترلاسه کېږي بلکي اختلاف رأى ته هم هيڅ مجال نه پاته کېږي.

دې ته مو بايد پام وي چي د مستقر او مستودع په اړه روايات او آثار متعدد، مختلف او متعارض دي، د ترجيح لپاره هم هيڅ دليل نشو په ګوته کولی، د تعدد، اختلاف او تعارض وجه دا ده چي د مکان صيغې ئې ګڼلې دي. په حقيقت کي دا آيت د سورې د دوهم آيت شرح او تفصيل دئ، هلته داسي ويل شوي:

: دی هماغه هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُۥ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ

ذات دئ چي له خټي ئې راپيدا کړئ، بيا ئې د اجل (د مرګ د نېټې) پرېکړه وکړه او نومولې نېټه له ده سره ده، خو تاسو بيا هم شك کوئ!!

وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ نَبَاتَ كُلِّ شَىْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ ٱلنَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّٰتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَٱلزَّيْتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ۗ ٱنظُرُوٓا۟ إِلَىٰ ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَيَنْعِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكُمْ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

۹۹- او دا خو دی دئ چي له آسمانه ئې اوبه نازلې کړې او په دې سره مو د هر څه بوټی راوايست، او له دې مو شنه فصلونه راوايستل، چي له دې يوه پر بلې پرتې دانې راباسو او د خرما له ځانګو داسي وږي چي (له دروندوالي ځوړندي او زمکي ته) رانږدې وي او د انګورو، زيتونو او انارو باغونه، سره ورته او ناورته، هغه مهال ئې ميوو ته وګوره چي په ميوو راغلې وي او پخېدو ته ئې، بې شکه چي په دې کي هغو خلکو ته چي ايمان راوړي ځرګندي نښې دي.

---

(۹۹)- ووايئ: هغه ځوك دئ چي له آسمانه اوبه نازلوي، په دې اوبو سره له زمکي ډول ډول نباتات راټوکوي، شنه فصلونه ترې جوړوي، يوه پر بلې پرتې دانې ترې راباسي، د خرما په ځانګو کي درانه او له کجورو ډك وږي راپيدا کوي، د ډول ډول انګورو، زيتونو او انارو باغونه ترې جوړوي، ميوې ئې په رنګ او شکل کي سره ورته او په خوند کي ناورته، هغه مهال ئې ميوو ته وګوره چي لا اومې وي او بيا هغه مهال هم چي پخې شوې وي، بې شکه هغه چا ته چي د ايمان راوړو استعداد ئې نه وي مړ شوی، په دې کي ځرګندي نښې دي.

وَجَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَآءَ ٱلۡجِنَّ وَخَلَقَهُمۡۖ وَخَرَقُواْ لَهُۥ بَنِينَ وَبَنَٰتِۭ بِغَيۡرِ عِلۡمٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

۱۰۰- او الله ته ئې له پېريانو شريکان جوړ کړل، په داسي حال کي چي الله (هغوی) پيدا کړي دي او په ناپوهئ سره ئې هغه ته زامن او لوڼي جوړ کړل، پاکي ده هغه ته او لوړ دئ له هغه څه چي دوی ئې بيانوي.

(۱۰۰)- د دې آيت په اړه لاندي خبري په پام کي ولرئ:

- قرآن دلته او په نورو آيتونو کي د شيطان اطاعت د ده له عبادت سره مترادف گڼي، چا چي د شيطان وسوسو ته سر ټيټ کړ په حقيقت کي ئې د هغه عبادت کړی. مشرکانو د شيطاني وسوسو په حکم الله تعالی ته شريکان ټاکلي، په حقيقت کي دوی شيطان له الله تعالی سره په عبادت او اطاعت کي شريك کړی.
- دوی الله تعالی ته له خپله ځانه زامن او لوڼي جوړ کړل، چا فرشتې د خدای لوڼي وگڼلې، چا عيسی او عزير عليهما السلام د خدای زامن او ځای ناستي وگڼل، يهودانو او نصاراوو خپل قوم د خدای زامن او خپلوان او محبوبان وبلل، حال دا چي الله تعالی د دوی له دغو خبرو ډېر لوړ او له داسي عيب ډېر منزه دئ. په بايبل کي به تاسو وگورئ چي ډېر پيغمبران ئې په ځانگړې توگه او بني اسرائيل په عامه توگه د خدای زامن گڼلي، د بايبل کمعقله ليکوال په دې نه پوهېږي چي که خدای زوی درلودی نو هغه به هم خدای وو، د بايبل ليکونکی دي موږ ته ووايي چي خدای د بني اسرائيلو په څېر دئ که بني اسرائيل د خدای په څېر؟ آيا ستا په خدای کي ټول هغه عيبونه شته چي په بني اسرائيلو کي شته؟ بني اسرائيل بيمارېږي، وږي او تږي کېږي، خوراك کوي، په خوراك پوري اړوند ډېري نيمگړتياوې لري، ويدېږي، ووړ وي ستر شي او په پای کي ومري، طبيعي ده چي د دوی پلار هم بايد دغسي وي!! آيا خپل خدای ته دا ټول عيبونه او نواقص راجع کوې؟!! ستا په خدای کي د بني اسرائيلو کوم صفت شته او په بنې اسرائيلو کي د خدای کوم صفت؟!! چي څوك د پيدايښت نښه لري هغه په دې دليل خدای نه شي کېدی چي له دې نښې مخکي نه وو!! د چا چي زوی په يوې معيني نېټې کي پيدا شوی او له هغې مخکي نه وو نو دی به هم همداسي په يوې معيني نېټې کي پيدا شوی وي او له هغه مخکي به نه وو!! موږ خو نن دا حقيقت په خپلو سترگو گورو چي څوك زوی لري نو هغه مېرمن هم لري!! په انسان باندي د خدای د زوی اطلاق به ډېر ناپوه او احمق انسان کوي!!
- د هر انسان، حيوان او مارغه زوی او بچی پلار ته ورته وي، موږ ته ووايه: خدای د خپل کوم زوی په څېر دئ؟ آيا د زمکي او آسمانونو پيدا کوونکی خدای د خپل زوی په څېر ووړ دئ؟ ټول هغه انساني عيبونه لري چي زامن ئې لري؟ نه وو، پيدا شوی، ووړ وو، ستر شوی، وږی شوی، تږی شوی، بيمار شوی، مړ شوی؟ موږ خو اورېدلي چي د ده زامنو د خپل وزن دوه برابره پېټی نه شو پورته کولی، څنگه ومنو چي دوی د هغه خدای زامن دي چي يو سل شل مليارده ستور ليکي اداره کوي، د دې ستر او پراخ عالم دا بې شمېره ستوري په خپل خپل ځای کي ساتي!! آيا په هغه عقل ژړا نه ده په کار چي دا ضعيف او کمزوری انسان د هغه ځواکمن او قدير خدای زوی گڼي؟!! او هغه باعظمته خدای د دغه ناتوان او وړوکي انسان په څېر گڼي؟!!

د بودا په اړه د بودايانو عقيده دا ده چي: بودا د خداى زوى دئ، له کړاوونو د خلکو ژغورونکى دئ، د دوى د گناهونو پېټى ئې په خپلو اوږو واخيست، روح القدس د (مايا) په جسد کي حلول وکړ او بودا دنيا ته راغى، کله چي وزېږېدو د آسمان لښکرو خوشحالي وکړه او فرشتو سندري وويلې، حکيمانو بودا وپېژاندو چي په ده کي الهي روح ده، بودا يو ځل د بتانو ځاى ته ننوت، ټول بتان ورته سجده شول، د ژوند په وروستيو کي يو نور پرې راکوز شو او د ده سر ئې احاطه کړ، له ده ستر نور خور شو، ليدونکو ئې وويل: دا انسان نه دئ، حتماً ستر خداى دئ، کله چي مړ شو پلويانو ئې وويل: له خپل جسد سره آسمان ته وخوت، له هغه وروسته چي خپل کار ئې په زمکي کي بشپړ کړ، بېرته به زمکي ته راگرځي چي صلح او برکت ورپه برخه کړي، بودا ازلي دئ، له نوره جوړ شوى...

تر مسيحيت د مخه د روم د بحيرې شاوخوا مېشت قومونو کي داسي مذاهب راولاړ شول چي په يوه سري او غائب معبود ئې باور وو او دا گمان ئې کاوو چي هغه د انسان په بڼې کي ژوند کړى، مړ شوى او بېرته راژوندى شوى، په دغو مذاهبو کي د متراس مذهب تر ټولو مشهور وو، پلويان ئې په دې عقيده وو چي متراس يو اتل ځوان او يو معبود وو، د بې وزلو خلکو مرسته به ئې کوله، آسمان ته لوړ کړى شو، اوس په هغه ځاى کي د خپلو پلويانو گټو ته پاملرنه کوي، له آسمانه به بيا زمکي ته راشي!!

بودايان، د متراس پلويان او مسيحيان سره ورته دي، د دوى منتظَر ناجي اول دنيا ته راغلى، ستر ستر کارونه ئې کړي، مړ شوى، بېرته ژوندى شوى، آسمان ته ختلى، بيا به راځي، د يهودانو منتظَر ناجي لا نه دئ پيدا شوى، په مناسب وخت کي به پيدا شي او يهودانو ته به ستر ستر کارونه وکړي، د شيعه گانو منتظَر ناجي پنځه کلن وو چي غائب شو، تر اوسه ژوندى دئ، خداى د ټول عالم چاري ورسپارلې دي، د شيعه وو دعاگاني د ده له لاري او د ده په شفاعت او وساطت قبلوي، په مناسب وخت کي به راشي او د شيعه وو ټول دښمنان به ووژني!! دا ټول خرافي مذاهب سره ورته دي او منشأ ئې يوه ده، د ټگمارو مذهبي مشرانو خدعه.

مسيحيان عيسى عليه السلام د خداى زوى گڼي، په داسي حال کي چي وايي: پيدا شوى، ماشوم وو ستر شوى، وږى شوى تږى شوى، آيا د خداى زوى وږى کېږي؟ عقل خو وايي: هر زوى پلار ته ورته وي، که خداى زوى درلودى نو نه به کله ډوډۍ ته اړ کېدو او نه اوبو ته!!

بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

١٠١- د آسمانونو او زمکي پيدا کوونکى، څنگه به ئې زوى وي په داسي حال کي چي مېرمن ئې نشته، او هر څه ئې پيدا کړي او په هر څه پوه دئ.

(١٠١)- د مشرکانو د دغي غلطي انگېرني د ترديد لپاره څو دلائل وړاندي کوي:

- ځنگه هغه الله تعالی ته د زوی درلودو نسبت کوئ چې آسمانونه او زمکه او هر څه ئې د لومړي ځل لپاره، له مخکنی بېلگې پرته، پيدا کړي؟!
- څوك چې الله تعالی ته د زوی نسبت کوي بايد د مېرمنې درلودو نسبت هم ورته وکړي، د هر چا زوی د هغه له مېرمنې پيدا کېږي، که خدای زوی لري نو مېرمن ئې څوك ده؟
- زوی او ځای ناستې ته خو هغه څوك اړ کېږي چې د هر کار په کولو، د هر څه په پيدا کولو او په هر څه د علم لرلو عاجز وي، په دغو برخو کې خپلې نيمگړتياوې د ځای ناستې او شريك په مرسته پوره کوي، په داسې حال کې چې الله تعالی د هر څه خالق او په هر څه پوه دئ، ولې به ځای ناستی او شريك غوره کوي؟!

ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ فَٱعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

۱۰۲- همدا ستاسو رب دئ، له ده پرته بل معبود نشته، د هر څه خالق، نو عبادت ئې کوه او هغه د هر څه کفيل دئ.

(۱۰۲)- په پورتنيو آيتونو کې چې د الله تعالی د ښه پېژندو په اړه څه ويل شوي، د ده صفات او ځانگړتياوې معرفي شوې، همدا ستاسو رب دئ، له ده پرته بل معبود نشته، شريك نه لري، د هر څه خالق، زوی او مېرمن نه لري، يوازې د ده عبادت کوه او يوازې هغه خپل مولا او کفيل گڼه.

لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَٰرُ وَهُوَ يُدْرِكُ ٱلْأَبْصَٰرَ ۖ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

۱۰۳- سترگې ئې ليدی نه شي او دی سترگېويني، او دی ښه باخبر لطيف دئ.

(۱۰۳)- دلته څو خبرو ته پام وکړئ:

- د مخلوق سترگې د ده له ليدو عاجزې دي، دا ځکه چې الله تعالی لطيف دئ، انسان په مخلوقاتو کې هغه څه نشي ليدی چې لطيف وي او متکاثف او متراکم نه وي، ساينس او علم موږ ته وايي چې د انسان سترگې د انرژي، نور، جاذبې، ساحې او په زرگونو نورو مخلوقاتو له ليدو عاجزې دي، نو دا سترگې به ځنگه لطيف خدای وليدی شي؟!
- دا خبره په حقيقت کې د يهودانو د هغې عقيدې د ترديد لپاره راغلې چې وايي: د دوی ډېرو پيغمبرانو خدای په خپلو سترگو ليدلی، يهودانو په خپلو سترگو په داسې حال کې ليدلی چې د وريځو په منځ کې د دوی خوا ته راغلی، بايبل د قرآن او علم خلاف دعوی کوي چې خدای د بني اسرائيلو اکثرو پيغمبرانو او حتی کاهنانو ته په وار وار راڅرگند شوی او تل د انسان په څېره کې، د وريځو له منځه راوتلی، حتی له يعقوب عليه السلام سره ئې غېږ نيولې دي او په دې نه دئ توانېدلی چې هغه راځملوي، خو د غېږو په وخت کې په يعقوب عليه السلام دومره

زور راغلی چې د ښې ورون يوه عضله ئې خوږ شوه!! د دغې پېښې په سبب بني اسرائيل تراوسه د حيواناتو دغه عضله نه خوري!! بيا ليکي چې خدای په بيت ئيل کې يعقوب ته بيا راڅرګند شو، ورته وئې ويل له دې وروسته به ستا نوم د يعقوب په ځای اسرائيل وي!! ډېر پاچايان به ستا له نسله راپيدا شي، دا سيمه چې له ابراهيم او اسحاق سره مې د دوی اولاد ته د سپارلو ژمنه کړې وه تا ته ئې سپارم، بيا نو خدای د ده له څنګه آسمان ته ولاړ!! ښايي د دې خبرې د ليکلو په وخت کې د بايبل د ليکونکي حافظې کار پرېښی وو او دا ئې په ياد نه وو چې د اردون د رود په غاړه او له خدای سره د غېږو له نيولو وروسته هم خدای ورته ويلي وو چې له دې وروسته به ستا نوم د يعقوب په ځای اسرائيل وي!! د دې تناقض او تکرار ځواب دې د بايبل منونکي ووايي، خدای هلته د اسرائيل نوم پرې ايښی وو که دلته؟!! ورپسې ليکي: يعقوب په دې خاطر دلته د ډېرو ځلی جوړ کړ چې دلته ئې خدای ليدلی وو، د ځلي پر سر ئې د څښاك هديه (شراب) توی کړل او د زيتون په غوړو ئې غوړ کړ!!)

- الله تعالی د انسان سترګې ويني، د دې معنی دا ده چې الله تعالی د انسان د بصيرت هغه نور هم ويني چې ده ته د ليدو او رويت توان ورکوي، هغه نور چې له منورو توکو نه د انسان سترګو ته لار مومي او د رويت سبب ګرځي، انسان ئې نشي ليدی خو الله تعالی ئې ويني.
- الله تعالی له هر څه خبر دئ، د عالم هيڅ څه ترې پټ نشي پاته کېدی، دا د خبير خدای وينا ده چې د مخلوق سترګې د ده له ليدو ناتوانه دي.

قَدْ جَآءَكُم بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ عَمِىَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

١٠٤- يقيناً چې تاسو ته د خپل رب له لوري د بصيرت (اسباب او رڼاګانې) راغلې دي، نو څوك چې له بصيرته کار واخلي، د ځان په ګټه ئې دئ او څوك چې ړوند پاته شي د ځان په ضرر ئې دئ او زه درباندې څارونکی نه يم.

(١٠٤)- په مخکنيو آيتونو کې د توحيد د اثبات او د شرك د نفي لپاره دومره کافي دلائل وړاندې شوي چې د بصيرت خاوندانو ته کفايت کوي، اوس نو که څوك له بصيرته کار واخلي، د ځان په ګټه ئې دئ او که په دغو حقائقو او دلائلو سترګې پټې کړي، ځان ته به ضرر رسوي، پيغمبر د دوی څارونکی نه دئ او د دوی د کفر او انکار ذمه وال نه دئ.

وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلْءَايَٰتِ وَلِيَقُولُوا۟ دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُۥ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

١٠٥- او همداراز آيتونه په بېلابېلو توګه بيانوو او دا د دې لپاره چې دوی ووايي: (له چا دې حتماً) زده کړه کړې او دا د دې لپاره چې هغو خلکو ته (حقيقت) بيان کړو چې

پوهېږي.

(۱۰۵)- د پیغمبر علیه السلام له لوري دوی ته دومره دلائل وړاندي شوي چي دوی ئي د دغي خبري کولو ته اړ کړي چي ووایي: تا دا خبري حتماً له چا زده کړې دي، دا د داعي په علم او زده کړي باندي د دښمن اعتراف او د دوی په ضد یو حجت دئ.

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾

۱۰٦- د هغه څه متابعت کوه چي د خپل رب له لوري درته وحي شوی، له ده پرته بل معبود نشته، او له مشرکانو ډډه وکړه.

(۱۰٦)- پیغمبر علیه السلام ته لارښوونه شوې چي:

- د خپل رب له لوري چي کوم کتاب درکړی شوی د هغه متابعت وکړه.
- له الله تعالی پرته بل معبود نشته.
- له مشرکانو او د دوی له شرک ځان لري ساته.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ۗ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

۱۰۷- او که الله غوښتلی نو دوی به شرك نه وو کړی او ته مو پر دوی څارونکی نه یې لیږلی او ته پرې کفیل او ذمه وال نه یې.

(۱۰۷)- په دې آیت کي هم پیغمبر علیه السلام ته مزید څو لارښووني شوې:

- که الله تعالی غوښتلي وی نو دوی به شرك نه وو کړی، خو دا د الله تعالی سنت نه دئ چي څوك په جبر او قهر سره توحید ته اړ او له شرك ئي منع کړي.
- ته هم د دوی څارونکی او ساتونکی نه یې لیږل شوی چي هرومرو به ئي له شرك ساتې.
- ته د دوی ذمه وال نه یې.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا
لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

۱۰۸- او هغو ته ښکنځل مه کوئ چي دوی ئې له الله پرته عبادت کوي، که نه نو دوی

به هم (له شرك) ورتېر شي او الله ته به د جهالت په وجه ښكنځلي وكړي، داسي مو هر امت ته خپلي كړني ښايسته كړې، بيا به ئې د خپل رب لوري ته ورتگ وي او په هغه څه به ئې خبر كړي چي دوی كول.

(۱۰۸)- دلته مؤمنانو ته له مشركانو او د دوی له معبودانو سره د چلن په اړه لارښوونه شوې چي:

- د دوی جعلي معبودانو ته بد و رد مه وايئ، كه نه نو دوی به هم له شرك ورتېر شي او الله تـه بـه د جهالت په وجه ښكنځلي وكړي.
- هر چا ته خپل كړه وړه، خپل مذهب او مسلك ښايسته كړی شوي،
- ټول به د خپل رب په لوري درومي، هلته به د خپلو كړنو په حقيقت او ماهيت پوه شي.

وَأَقْسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ لَئِن جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا ٱلْـَٔايَـٰتُ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَآ إِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

۱۰۹- او په خپلو كلكو قسمونو سره ئې د الله په نامه لوړه وكړه چي كه كومه څرگنده نښه ورته راشي نو حتماً به پرې ايمان راوړي، ووايه: آيتونه خو له الله سره دي، او څه مو په دې پوهوي چي كه هغه راشي نو دوی ايمان نه راوړي.

(۱۰۹)- د دوی ځيني داسي دي چي د دغو ټولو دلائلو له اورېدو وروسته به هم د الله په نامه لوړه كوي چي كه د قناعت وړ دليل ورته وړاندي شي نو حتماً به پرې ايمان راوړي، خو حقيقت داسي نه دئ، كه هر دليل ئې مخي ته كېښودل شي ايمان نه راوړي.

دا يو له هغو آيتونو دئ چي په تفسير كي ئې د مفسرينو ترمنځ شديد اختلاف ترسترگو كېږي، هومره چي ابن تيميه رحمه الله وايي: (په دې اړه چي په ځينو تفسيرونو كي څه هم ويل شوي خطأ او ناسم دي.)، زه د درنو مفسرينو د متعارضو آراوو له رانقلولو ډډه كوم، خو په دغو آراوو له غور نه وروسته چي ما كومه نتيجه ترلاسه كړې هغه ستاسو مخي ته ږدم: دلته د هغو خلكو په اړه بحث شوی چي په مؤكدو قسمونو سره وايي: كه قانع كوونكی دليل ومومو نو حتماً ايمان راوړو، يعني نه د قرآن په دلائلو قانع شوي او نه په ټولو هغو دلائلو چي د پيغمبر عليه السلام له لوري دوی ته وړاندي شوي، گواكي د دوی د عدم ايمان وجه د كافي او قانع كوونكو دلائلو نشتوالی دئ، كه داسي دلائل ومومي نو حتماً به ايمان راوړي!! مؤمنانو د دوی دا ادعا نه منله، احساس ئې دا وو چي دا متعنت او لجوج مخالفين په هيڅ دليل نه قانع كېږي، د قرآن د لارښوونو په رڼا كي ئې دا احساس كاوو چي د مخالفينو په ليكو كي ځيني خلك داسي دي چي په هيڅ دليل نه قانع كېږي او له مخالفته لاس نه اخلي، د دوی دغه احساس به د دې باعث شو چي دا متعنت مخالفين په كلكو قسمونو سره ادعاء وكړي چي د دلائلو په اورېدو سره حتماً

ایمان راوړي، په دې آیت کې دغه حالت توضیح شوی، وروستی آیت هم دا مطلب توضیح کوي او وایي چې که مزید دلائل او نښې هم دوی ته وړاندې شي د مخکې په څېر به ایمان نه راوړي.

وَنُقَلِّبُ أَفۡـِٔدَتَهُمۡ وَأَبۡصَٰرَهُمۡ كَمَا لَمۡ يُؤۡمِنُواْ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَنَذَرُهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١١٠﴾

۱۱۰- او زړونه او سترګې به ئې داسې واړوو چې د لومړي ځل په څېر ایمان پرې رانه وړي او په خپل طغیان او سرګړاوي کې ئې لالهانده پرېږدو.

(۱۱۰)- دوی په طغیان، تعصب او جهالت کې داسې پړاو ته رسېدلي چې نه ئې د زړه دړه د حق خبري منلو ته پرانیستل کېږي او نه ئې سترګې د حق لیدلو ته، د هري نښې او هر دلیل په وړاندې به همغه دریځ غوره کوي چې تر دې د مخه ئې غوره کړی.

وَلَوۡ أَنَّنَا نَزَّلۡنَآ إِلَيۡهِمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلۡمَوۡتَىٰ وَحَشَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ كُلَّ شَيۡءٖ قُبُلٗا مَّا كَانُواْ لِيُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ يَجۡهَلُونَ ﴿١١١﴾

۱۱۱- او که مو ملائکې ورلېږلې وی او مړو ورسره خبري کړې وی او د دوی مخې ته مو هر څه راغونډ کړي وی، ایمان ئې نه راوړ، مګر دا چې الله غوښتي وی، خو ډېری ئې نه پوهېږي.

(۱۱۱)- د جهالت په ډنډ کې داسې غرق دي چې که فرشتې ئې مخې ته ودروو، مړي ورسره خبري وکړي، هر څه ئې مخې ته راغونډ کړو، ټولې نښې او آیتونه ئې مخې ته کېږدو، ایمان نه راوړي.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوّٗا شَيَٰطِينَ ٱلۡإِنسِ وَٱلۡجِنِّ يُوحِي بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٖ زُخۡرُفَ ٱلۡقَوۡلِ غُرُورٗاۚ وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُۖ فَذَرۡهُمۡ وَمَا يَفۡتَرُونَ ﴿١١٢﴾

۱۱۲- او همداسې مو د هر پیغمبر لپاره له شیطانانو او انسانانو دښمنان ټاکلي، چې ځیني ئې ځینو نورو ته په دوکې سره ښایسته شوې خبري القاء کوي، او که ستا رب

غوښتي وی دا کار به ئې نشو کولی، نو په خپلو افتراءاتو کې ئې پرېږده.

(۱۱۲)- الله تعالی انسانان داسې پیدا کړي چې که یوې خوا ته د پیغمبرانو په څېر لوړ لوړ شخصیتونه په کې راولاړوي، د حق او حقیقت مشعل ئې په لاس کې، د انسانانو په لارښوونه مصروف، له بلې خوا د پیغمبرانو او د حق او حقیقت هغه دښمنان راپیدا کېږي چې خلك غولوي، په ملمع او ښایسته شوو دروغجنو خبرو سره، که دا الهي سنت نه وی نو دوی دا کار نشو کولی، نو دا خلك په خپلو افتراءاتو کې پرېږده، له داسې خلکو سره ځان مه مصروفوه او خپل کار ته دوام ورکړه.

وَلِتَصۡغَىٰٓ إِلَيۡهِ أَفۡـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ وَلِيَرۡضَوۡهُ وَلِيَقۡتَرِفُواْ مَا هُم مُّقۡتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

۱۱۳- او دا د دې لپاره چې د هغو خلکو زړونه ورواوړي چې په آخرت ایمان نه راوړي او چې پرې راضي شي، او همغه څه ترسره کړي چې کوونکي ئې دي.

(۱۱۳)- د دوی غولوونکو خبرو ته به هغه خلك تمایل ښیي او هغه به خوښوي چې په آخرت ایمان نه لري، دا له آخرته غافل د دنیا بندګان د دې لپاره د دغو بې لارو مشرانو خبرې خوښوي چې دوی ته د هر بد کار کولو، د هر خیانت، فساد، د بل په حق تېري، عیش او عشرت اجازه ورکوي، غربي دیموکراسي او بې مهاره او بې لجامه آزادي ورکوي.

أَفَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡتَغِي حَكَمٗا وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكِتَٰبَ مُفَصَّلٗاۚ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡلَمُونَ أَنَّهُۥ مُنَزَّلٞ مِّن رَّبِّكَ بِٱلۡحَقِّۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ

۱۱٤- آیا له الله پرته بل حکم ولټوم؟ حال دا چې (الله) همغه ذات دئ چې دا مفصل کتاب ئې درته رالېږلی، او چا ته چې د کتاب (علم) ورکړی شوی په دې پوهېږي چې په رښتیا سره دا ستا د رب له لوري نازل شوی دئ، نو له شك کوونکو مه کېږه.

(۱۱٤)- آیا له الله تعالی پرته بل حکم ځان ته ولټوم؟ آیا خپل ژوند د بل چا د حکم او دستور مطابق تنظیم کړم؟ آیا په ژوند پورې مربوط قضایا د بل چا د قانون مطابق حل و فصل کړم؟ په داسې حال کې چې الله تعالی د دې

مقصد لپاره مفصل او جامع کتاب رالیږلی، د داسي جامع او مفصل کتاب په شته والي که به څنگه او ولې بل چا ته رجوع کوم؟!

چا ته چي د کتاب علم ورکړی شوی په دې پوهېږي چي دا مفصل او جامع لارښود کتاب ستا د رب له لوري نازل شوی، نو د دوی مخالفت دي تا په شك کي وانه چوي.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَـٰتِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

۱۱۵- او ستا د رب کلام د صداقت او عدالت له مخي بشپړ دئ، هیڅوك ئې د پرېکړو بدلوونکی نشي کېدی، او هغه پوه اورېدونکی دئ.

(۱۱۵)- دلته د دې الهي کتاب په اړه څو خبري شوې:

- دا ستا د رب کلام دئ.
- هره خبره ئې په بشپړه توگه رښتیني ده.
- هر قضاوت او حکم ئې په بشپړه توگه عادلانه دئ.
- هیڅوك ئې د پرېکړو، وعد او وعید د تحقق مخه نشي نیولی.
- الله تعالی چي په دې کتاب کي څه ویلي، که دا د مؤمنانو او کافرانو د قول او عمل په اړه دي، که د توحید او شرك، حق او باطل، دنیا او آخرت په اړه دي، که د خلکو د عملونو د پایلو او عواقبو په اړه دي، ټول حق او رښتیني دي او دا د هغه ذات له لوري ویل شوي چي پوه اورېدونکی دئ.

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ
وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

۱۱٦- او که ته د ډېری هغو خلکو اطاعت وکړې چي په زمکي کي اوسي نو د الله له لاري به دي تېرباسي، دوی خو یوازي په گمانونو پسي روان دي او یوازي په خوشو دروغجنو خبرو کي لگیا دي.

(۱۱٦)- دلته د یو ډېر مهمي او اساسي خبري لارښوونه شوې:

په یوې جهل وهلې او شرك ځپلې ټولني کي دا د معیار او ملاك په توگه مه نیسه چي څومره خلك د یوې خبري ملا تړ کوي، دلته به اکثریت داسي وهمي چي متابعت ئې تا د حق له لاري منحرف کوي. د دغو خلکو ډېری داسي دي چي د علم په ځای په گمانونو پسي درومي او د بامقصده او جدي خبرو په ځای په خوشو دروغجنو خبرو کي لگیا دي، د دوی مذهب، مسلك، د ژوند طریقه، اصول او ضوابط په قیاس او تخمین ولاړ دي.

دې ته مو بايد پام وي چې دغې خبرې ته عموميت ورکول او په يوې اسلامي ټولنې ئې هم اطلاق کول صحيح نه ده، د مسلمانانو اجماع، سواد اعظم او اکثريت اعتبار لري، البته په ټولو هغو مواردو کې چې صريح نص نه وي او پرېکړه د مسلمانانو خوښې ته پرېښودل شوې وي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

۱۱۷- يقيناً چې ستا رب تر هر چا هغه خلك ښه پېژني چې د ده له لارې تېروتې او دې هدايت شوي هم تر هر چا زيات پېژني.

(۱۱۷)- د ضلالت، هدايت، لار ورکو او لار موندونکو په اړه چې الله تعالى په خپل لارښود کتاب کې څه ويلي، د هغه وسيع علم پر بنسټ دي چې الله تعالى ئې د هر چا او هر څه په اړه لري، دا بايد د وروستي معيار او ملاك په توګه ونيسئ، هر قضاوت او پرېکړه مو بايد د دې الهي کتاب له مخې وي نه د خلکو اکثريت او اقليت ته په پام سره.

فَكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِـَٔايَـٰتِهِۦ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا ٱضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

۱۱۸- نو له هغه څه ئې وخورئ چې (د ذبحې په مهال) د الله نوم پرې ياد شوی، که په رښتيا د ده په آيتونو ايمان لرئ. ۱۱۹- او څه درباندې شوي چې هغه څه نه خورئ چې د الله نوم پرې ياد شوی، په داسې حال کې چې تاسو ته ئې په تفصيل سره ښودلې چې څه ئې درباندې حرام کړي، پرته له هغه چې ورته اړ کړی شوئ، او ډېری خلك خو د خپلو هوسونو په غوښتنه په ناپوهۍ سره نور بې لارې کوي، بې شکه چې ستا رب دغه تېری کوونکي تر هر چا ښه پېژني.

(۱۱۸-۱۱۹)- په دې مبارکو آيتونو کې د مخکنۍ موضوع لپاره يوه روښانه بېلګه بيان شوې، هغه دا چې: دا دئ تاسو ګورئ چې ستاسو د ټولنې ډېر خلك د الله تعالى له لوري حلال شوي شيان حرام ګڼي، د حلال او حرام خوراك په اړه د دوی د هوی او هوس متابعت مه کوئ، که نه نو بې لارې کوي مو، کوم څاروي چې غوښه ئې الله تعالى درته حلاله کړې هغه وخورئ، خو په دې شرط چې د الله په نامه ذبح شوي وي، په استثنی د هغه حالت چې د حرام شي خوړلو ته اړ شوي وئ، ستا رب تيرى کوونکي ښه پېژني، هغه تيرى کوونکي هم چې له خپله ځانه حلال او حرام ټاکي او هغه هم چې د ده له قانون او له جائز حد نه تېری کوي.

وَذَرُواْ ظَٰهِرَ ٱلۡإِثۡمِ وَبَاطِنَهُۥٓۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡسِبُونَ ٱلۡإِثۡمَ سَيُجۡزَوۡنَ بِمَا كَانُواْ
يَقۡتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأۡكُلُواْ مِمَّا لَمۡ يُذۡكَرِ ٱسۡمُ ٱللَّهِ عَلَيۡهِ وَإِنَّهُۥ لَفِسۡقٞۗ وَإِنَّ
ٱلشَّيَٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِهِمۡ لِيُجَٰدِلُوكُمۡۖ وَإِنۡ أَطَعۡتُمُوهُمۡ إِنَّكُمۡ لَمُشۡرِكُونَ

۱۲۰- او ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ، یقیناً څوك چې ګناه کوي حتماً به د خپلو کړنو سزا ورکړی شي. ۱۲۱- او هغه څه مه خورئ چې د الله نوم نه وي پرې یاد شوی، او په رښتیا چې دا فسق دئ، او شیطانان خو خپلو دوستانو ته وسوسې (په زړه کې) وراچوي چې له تاسو سره مجادله وکړي، او که د دوی اطاعت وکړئ نو تاسو به هم مشرکان شئ.

(۱۲۰-۱۲۱)- د مخکنی موضوع په اړه مزید ویل شوي چې:

- ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ، څوك چې په پټه یا ښکاره ګناه وکړي د خپلو کړنو سزا به حتماً ګوري.
- هغه ذبیحه مه خورئ چې د الله نوم نه وي پرې یاد شوی، دا د الله تعالی له حکم نه سرغړاوی دئ.
- شیطانان خپل دوستان او ملګري وسوسه کوي، غلطې خبرې ورښیي، په دې موخه چې له تاسو سره ئې شخړو او لانجو ته چمتو کړي، د دوی لانجې نه عقلي منشأ لري نه دیني، شیطاني منشأ لري.
- که ئې خبرې ومنئ نو د دوی په څېر به په شرك کې پرېوځئ.

أَوَمَن كَانَ مَيۡتٗا فَأَحۡيَيۡنَٰهُ وَجَعَلۡنَا لَهُۥ نُورٗا يَمۡشِي بِهِۦ فِي ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِي
ٱلظُّلُمَٰتِ لَيۡسَ بِخَارِجٖ مِّنۡهَاۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡكَٰفِرِينَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

۱۲۲- آیا هغه چې مړ وو، بیا مو راژوندی کړ او داسې رڼا مو ورپه برخه کړه چې په هغې سره په خلکو کې تګ کولی شي، هغه چا ته به ورته وي چې په داسې تیارو کې وي چې ترې وتونکی نه وي، کافرانو ته همداسې هغه څه ښایسته شوي چې دوی ئې کوي.

(۱۲۲)- په دې مبارك آیت کې څو ډېرې مهمې او اساسي خبرې په ایجاز او اختصار سره شوي:

- کفر داسي دئ لکه مرگ او ايمان داسي دئ لکه ژوند، کافر د مړي په څېر دئ او مؤمن د ژوندي په څېر.
- څوك چي کافر وو او الله تعالی ايمان ورپه برخه کړ داسي دئ لکه چي مړ وو او الله تعالی راژوندی کړ.
- د الله تعالی لارښود کتاب داسي دئ لکه روڼ څراغ چي په تياره کي انسان ته لار ښيي.
- د دې روڼ څراغ په رڼا کي انسان کولی شي د خلکو په منځ کي د تلو لار ځان ته روښانه کړي، دوست او دښمن، صالح او طالح، مؤمن او منافق، ښه او بد وپيژني، لوړي او ژوري ووينی، خندونه او گړنگونه ورته جوت شي.
- بې ايمانه انسان په يوې کفري تولني کي هغه چا ته ورته دئ چي په پرېړو تيارو کي پروت وي او د وتلو تولي لاري پرې بندي وي.
- دا تياره په حقيقت کي د جهل، شرك او کفر هغه تياره ده چي د ده پر زړه، دماغ او سترگو ئي سيوری غوړولی، د ده معيارونه ئي مختل کړي، د ده احساسات او مشاعر ئي ځپلي، خپلي بدي کړني ئي ورته ښايسته کړي.
- آيا دا دواړه سره برابر دي؟ کوم د عقل او وجدان خاوند به دا دواړه برابر وگڼي؟!

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا۟ فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

١٢٣- او همداسي مو په هر کلي کي د هغوی ستر ستر مجرمين داسي گرځولي چي هلته دسيسي جوړوي، خو په دې ئې سر نه خلاصيږي چي په حقيقت کي د ځان خلاف دسيسي کوي.

(١٢٣)- په هر کلي، سيمي او هېواد کي داسي ستر ستر مجرمين، دوکه مار مذهبي مشران او دسيسه کار سياسي زعماء راولاړيږي چي خلك غولوي، څوك له دين دام جوړ کړي، څوك له قومي او ژبني تعصب داسي وسيله جوړه کړي چي جاهلان په خپلي غلامۍ کي وساتي، څوك واکمني د ځان او خپل ټبر موروثي حق وگڼي، گمان ئي دا وي چي کولی شي ناپوه او جاهل وگړي، د تل لپاره په خپلو دسيسو سره وغولوي، دا ئي په خيال کي نه گرځي چي دا دسيسي ئي په حقيقت کي د ځان خلاف دي، الله تعالی به ئي حتماً سزا ورکوي.

وَإِذَا جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ ۘ ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ۗ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ صَغَارٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

١٢٤- او کله چي کوم آيت ورته راشي وايي: تر هغه به ايمان رانه وړو چي موږ ته هم

هغه څه راکړی شي چي د الله پيغمبرانو ته ورکړی شوي!! الله تر هر چا زيات ښه پوهيږي چي خپل رسالت چيري کيږدي (چا ته ئې وسپاري)، ژر به دغو مجرمانو ته د خپلو دسيسو په وجه، د الله په نزد کي سپکاوی او سخت عذاب ورپه برخه شي.

(۱۲٤)- دلته د دغو مکارو او دوکه مارو مجرمينو د دسيسو يوه بېلګه وړاندي شوې:

- څرګنده ښه او واضح دليل ئې مخي ته کېښودل شي، خو دوی په ځواب کي وايي: موږ خو پر خپل مخکني مذهب کلك ولاړ يو، يوازي هغه خبري منو چي له مخکنيو پيغمبراونو موږ ته په ميراث پاته دي، ستا خبري نوې دي، زموږ له پلرني مذهب او د مخکنيو پيغمبرانو له ويناوو سره اړخ نه لګوي، يوازي په هغه صورت کي ستا خبري منلی شو چي د مخکنيو پيغمبرانو له ويناوو سره ورته وي!! دا په داسي حال کي چي نه د دوی مذهب له مخکنيو پيغمبرانو په ميراث پاته مذهب دئ، نه هغه خبري مني چي مخکنيو پيغمبرانو کولي، که داسي وی نو د پيغمبر عليه السلام مخالفت به ئې نه کولو!
- او يا ئې مقصد دا دئ: د پيغمبر خبري په هغه صورت کي منلی شو چي د وحي حامل فرشته پر موږ هم نازله شي او په دې توګه راته ثابته شي چي واقعاً پر پيغمبر عليه السلام هم له آسمانه فرشته نازله شوې!! ولي يوازي ده ته راځي؟ پکار ده دا فرشته ټولو ته ځان وښيي!! د دوی په ځواب کي ويل شوي: (الله تر هر چا زيات ښه پوهيږي چي خپل رسالت چا ته وسپاري)، د دغو مجرمانو دا وينا هسي يوه دوکه او دسيسه ده، د خلکو د غولولو لپاره دا خبري کوي، له حق او حقيقت سره خپل مخالفت په دغي وينا سره توجيه کوي، الله تعالی به ډېر ژر د دغو دسيسو په وجه، سپکاوی او سخت عذاب ورپه برخه کړي.

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهۡدِيَهُۥ يَشۡرَحۡ صَدۡرَهُۥ لِلۡإِسۡلَٰمِۖ وَمَن يُرِدۡ أَن يُضِلَّهُۥ يَجۡعَلۡ صَدۡرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي ٱلسَّمَآءِۚ كَذَٰلِكَ يَجۡعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

۱۲۵- څوك چي الله تعالی ئې لارښوونه وغواړي نو سينه ئې اسلام ته پرانيزي او د چا بې لاريتوب چي وغواړي نو سينه ئې ورتنګه کړي، داسي لکه آسمان ته چي خېژي، همداراز الله پر هغو ناپاکي تپي چي ايمان نه راوړي.

(۱۲۵)- د هدايت او ضلالت په اړه د الله تعالی سنت دا دئ:

- الله تعالی چي څوك د هدايت وړ ومومي، په هغه کي د لار موندلو او هدايت تلوسه، د حق په لوري انابت، له جهل، شرك، فساد او ظلم نه کرکه او نفرت وګوري نو سينه ئې اسلام ته پرانيزي.
- څوك چي د هدايت وړتيا ونه لري، د بې لاريتوب له تيارو نه د وتلو اراده ونه لري، په زړه کي ئې له باطل نه کرکه او د حقيقت موندلو تلوسه نه وي، نو الله تعالی ئې سينه ورتنګه کړي، داسي لکه آسمان ته چي خېژي، د حق په لوري تګ ورته داسي بريښي لکه آسمان ته ختل.

د دې مبارك آيت دا وروستنی فقره د قرآن يو ستر علمي اعجاز دئ، اوس او د دې آيت له

نزوله څوارلس سوه کاله وروسته او هغه مهال چې انسان له زمکې لږ د آسمان په لوري لوړ ولاړ او فضاء ته وخوت، دا حقيقت ورته معلوم شو چې آسمان ته د تلو په مهال د انسان سينه تنګېږي، دا ځکه چې هر څومره لوړ ځي اوکسيجن کمېږي او د همدې په وجه انسان نفس تنګي احساسوي. که موږ نن دا خبره د کوم باانصاف او باضمير ساينس پوه په وړاندې ياده کړو چې زموږ په قرآن کې څوارلس پېړۍ مخکې ويل شوي چې آسمان ته د ختلو په مهال د انسان سينه تنګېږي، ځواب به ئې څه وي؟ آيا د دې خبرې په اورېدو سره به حيران نه شي؟ او د دې خبرې کولو ته به اړ نشي چې دا يو ستر علمي حقيقت دئ، د هغه مهال انسان ته په دې حقيقت پوهېدا محال وه، دا د هغه مهال د يوه عادي انسان وينا نشو ګڼلی.

وَهَٰذَا صِرَٰطُ رَبِّكَ مُسۡتَقِيمٗاۗ قَدۡ فَصَّلۡنَا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمۡ دَارُ ٱلسَّلَٰمِ عِندَ رَبِّهِمۡۖ وَهُوَ وَلِيُّهُم بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

۱۲٦- او دا ستا د رب مستقيمه لار ده، يقيناً چې موږ پند اخيستونکو خلکوته آيتونه په تفصيل سره بيان کړي. ۱۲۷- دوی ته د خپل رب په خوا کې، د هغه څه په سبب چې کول ئې، د سلامتيا ټاټوبی دئ او هغه به ئې مولا وي.

(۱۲٦-۱۲۷)- په دې مبارکو آيتونو کې ويل شوي چې:

- اسلام هغه مستقيمه لار ده چې ستا رب درته غوره کړې.
- هغو خلکو ته چې د پند اخيستو استعداد لري، آيتونه په تفصيل سره بيان شوي.
- دوی ته به د خپلو عملونو په سبب، د خپل رب په خوا کې د سلامتيا ټاټوبی وي.
- الله تعالی به ئې مولا وي.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ جَمِيعٗا يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ قَدِ ٱسۡتَكۡثَرۡتُم مِّنَ ٱلۡإِنسِۖ وَقَالَ أَوۡلِيَآؤُهُم مِّنَ ٱلۡإِنسِ رَبَّنَا ٱسۡتَمۡتَعَ بَعۡضُنَا بِبَعۡضٖ وَبَلَغۡنَآ أَجَلَنَا ٱلَّذِيٓ أَجَّلۡتَ لَنَاۚ قَالَ ٱلنَّارُ مَثۡوَىٰكُمۡ خَٰلِدِينَ فِيهَآ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿١٢٨﴾

۱۲۸- او هغه ورځ چې ټول به راغونډ کړي، (او ورته وبه وايي:) ای د پېريانو ټوليه! ډېر انسانان مو ترلاسه کړل (له ځان سره مو ملګري کړل)، او د دوی انسانان ملګري به وايي: ای زموږ ربه! موږ خو يوه له بل ګټه ترلاسه کړې او همغه نېټه مو راورسېده چې تا راته ټاکلې وه، وبه وايي: اور مو تمځی دئ، په هغه کې تلپاته، مګر دا چې الله

(بل څه) وغواړي، يقيناً چي ستا رب پوه حکم کوونکی دئ.

(۱۲۸)- دلته د قيامت د ورځي يوه زړه لړزونکي صحنه انځور شوې:

الله تعالی به ټول انسانان او د دوی شيطانان راغونډ کړي، شيطانانو ته به ووايي: ډېر انسانان مو بېلاري او له ځان سره ملګري کړل، د دوی لاروړکي انسانان ملګري به ووايي: اې زموږ ربه! موږ خو يو له بل نه ګټه ترلاسه کړې، د ملګرتيا موخه او وجه مو همدا وه، تا دا فرصت راکړی وو، تر هغه مو دا کار کړی چي ستا له لوري ټاکلې نېټه راورسېده، خو د الله تعالی په وړاندي به د دوی دا غلط او بې بنسټه استدلال هيڅ وزن او ارزښت نه لري، دا ځواب به ورکړي چي: دروميځ، اور مو تمځی دئ، په هغه کي تلپاته، مګر دا چي الله (بل څه) وغواړي، دا ځکه چي ستا رب پوه حکم کوونکی دئ، پوهېږي چي دوی د کومي سزا او حکم وړ دي. دې ته مو پام وي چي حکيم او حاکم د عليم او عالم په څېر صيغې دي، په دې آيت کي د حکيم غوره ترجمه ښه حکم کوونکی ده، ځکه خبره په دوزخ کي د دوزخيانو د دائمي پاته کېدو ده، دلته حکيم د حکمت خاوند په معنی ژباړل موزون نه برېښي.

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

۱۲۹- او همداسي ځيني ظالمان د ځينو نورو ملګري کوو، د هغه څه په وجه چي کول ئې.

(۱۲۹)- د دې آيت درې توجيه کېدی شي:

- د قيامت په ورځ به ظالمان د خپلو کړنو په سبب يو په بل پسې په دوزخ کي واچوو.
- په دنيا کي ظالمان پر ظالمانو مسلطوو.
- ظالمان د ظالمانو په څنګ کي د دوی د ملګرو په توګه راغونډوو.

په دغو توجيهاتو کي غوره او دقيقه ئې وروستی توجيه ده، دا ځکه چي تر دې د مخه ويل شوي چي: الله تعالی به شيطانانو ته ووايي: له انسانانو مو ډېر خپل ملګري کړل، ورپسې د دوی د لاروړکو انسانانو ملګروپه اړه ويل شوي: وَ قَالَ أَوْلِيَاؤُهُم مِّنَ الانسِ، او دا ښيي چي دلته نُوَلِّي د ملګري کولو په معنی راغلی.

يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا ۖ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا

وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾

١٣٠- اې د پېريانو او انسانانو ټوليه! آيا ستاسو پيغمبران نه وو درغلي، چې زما آيتونه ئې درته بيانول او له دغې ورځې سره له مخامخېدو ئې وېرولئ، وبه وايي: د ځان په خلاف شهادت ورکوو، او دنيوي ژوند دوکه کړي ول، او پر خپل ځان به د دې شهادت ورکوي چې کافران ول.

(١٣٠)- پېريانو او د دوی ملګرو انسانانو ته به وويل شي: آيا ستاسو له منځ نه پيغمبران نه وو درغلي، چې زما آيتونه ئې درته بيانول او له دغې ورځې سره له مخامخېدو ئې وېرولئ، دوی به له دې پرته بل څه نشي ويلی چې: هو؛ نن د ځان په خلاف شهادت ورکوو. دوی ولې له دې بدې پايلې سره مخامخ شوي؟ دا ځکه چې دنيوي ژوند دوکه کړي ول، د دنيا په لذائذو کې غرق ول، خدای او آخرت ئې هېر کړی وو، خو په هغه ورځ به په خپلو غلطيو اعتراف کوي او د ځان په خلاف به شهادت ورکوي چې کافران ول.

ذَٰلِكَ أَن لَّمۡ يَكُن رَّبُّكَ مُهۡلِكَ ٱلۡقُرَىٰ بِظُلۡمٖ وَأَهۡلُهَا غَٰفِلُونَ ﴿١٣١﴾

١٣١- دا د دې لپاره چې ستا رب په داسې حال کې په ناحقه او ظالمانه توګه کليوال نه هلاکوي چې غافل وي (پيغمبر نه وي ورلېږل شوی).

(١٣١)- الله تعالی په هيڅا ظلم نه کوي، هيڅوک بې موجبه نه هلاکوي، په هيڅ قوم باندې په داسې حال کې عذاب نه لېږي چې غافل وي، پيغمبر نه وي ورغلی، حق ته بلنه نه وي ورکړی شوې، چا هغوی ته د حق وينا نه وي کړې او له حقائقو بې خبره پاته شوي وي، يوازې له اتمام حجت نه وروسته پر هغه چا عذاب نازلوي چې د عذاب مستحق وي.

وَلِكُلّٖ دَرَجَٰتٞ مِّمَّا عَمِلُواْۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

١٣٢- او هر چا ته د خپلو کړنو متناسب درجې دي او ستا رب له هغه څه غافل نه دئ چې دوی ئې کوي.

(١٣٢)- الله تعالی د هر چا مقام او منزلت د ده د عمل له مخې ټاکي، که څوک د دوزخ په تل کې پرېوځي خپل عمل پرې ايستی، که څوک د جنت لوړ مقام ترلاسه کوي، خپل عمل دې مقام ته رسولی، الله تعالی د هر چا له کړنو خبر دئ، پوهېږي چې د خپل عمل له مخې د کوم مقام وړ دئ.

وَرَبُّكَ ٱلۡغَنِيُّ ذُو ٱلرَّحۡمَةِۚ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ وَيَسۡتَخۡلِفۡ مِنۢ بَعۡدِكُم مَّا يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوۡمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

۱۳۳- او ستا رب بې نیاز د رحمت خاوند دئ، كه وغواړي تاسو به له منځه یوسي او له تاسو وروسته به هغه څوك (ستاسو) ځای ناستی كړي چې دی ئې غواړي، همغسې لكه چې تاسو ئې د نورو خلكو له اولاده راپیدا كړئ.

(۱۳۳)- دلته د الله تعالی دوه صفات یاد شوي: غني او د رحمت خاوند، وروسته ویل شوي: كه وغواړي تاسو به له منځه یوسي او له تاسو وروسته به هغه څوك (ستاسو) ځای ناستی كړي چې دی ئې غواړي، د دې دواړو الهي صفاتو تعلق له وروستیو دواړو خبرو سره داسې دئ: د یوه ظالم او مشرك قوم له منځه وړل له خلكو نه د الله تعالی د بې نیازۍ او استغنا نښه ده، او د دوی په ځای د یوه صالح قوم راوستل د ده د رحمت او پېرزوینې نښه ده، الله تعالی نه پرېږدي چې نړۍ د مفسدینو په لاس تباه شي، كله چې د دوی طغیان هغه حد ته ورسېږي چې نړۍ ترې تباه كېږي، نو دا مفسدین له منځه وړي او په ځای ئې داسې خلك راولي چې د خیر او صلاح پیغام له ځان سره لري، دا په تاریخ كې تل تكرار شوي، تل د مفسد قوم تېغر ټول شوی او صالح قوم ئې ځای ناستی شوی.

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَأٓتٖۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

۱۳٤- یقیناً هغه څه حتماً راتلونكی دئ چې تاسو ته ئې وعده دركول كېږي او تاسو (د الله) د عاجزولو توان نه لرئ.

(۱۳٤)- د الله تعالی دغه وعده حتماً ترسره كېدونكې ده، دا ظالم او مشرك قوم او د دوی اقتدار به له منځه ځي، ځای به ئې صالح او مؤمن ټولې ته خالي كېږي، هېڅوك د الله تعالی دغه قاطع پرېكړه نشي ځنډولی، داسې ځواك نشته چې الله تعالی د خپلو وعدو په سرته رسولو او د خپل وعید په ترسره كولو كې ناتوانه او عاجز كړي.

قُلۡ يَٰقَوۡمِ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنِّي عَامِلٞۖ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۗ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾

۱۳۵- ووایه: اې زما قومه! تاسو په خپل حال عمل وكړئ زه هم عمل كوونكی یم (د خپلې طریقې مطابق)، ژر به پوه شئ چې د نېكې پایلې تمځای به د چا وي، دا یو حقیقت دئ چې ظالمان نه ژغورل كېږي.

(۱۳۵)- دې خلکو ته ووايه: تاسو خپل کار وکړئ او زه به خپل کار کوم، وبه گورئ چې وروستې بريا به د چا وي او اخروي سعادت به د چا په برخه شي، په دې پوه شئ چې ظالمان له الهي عذابه نه ژغورل کېږي.

وَجَعَلُواْ لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ ٱلۡحَرۡثِ وَٱلۡأَنۡعَٰمِ نَصِيبٗا فَقَالُواْ هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعۡمِهِمۡ
وَهَٰذَا لِشُرَكَآئِنَاۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمۡ فَلَا يَصِلُ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَا كَانَ
لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَآئِهِمۡۗ سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

۱۳۶- او د الله لپاره ئې په هغه کښت او څارويو کې چې ده پيدا کړي، يوه برخه وټاکله او وئې ويل: دا د الله لپاره دي، د دوی د اټکل مطابق او دا ئې زموږ د شريکانو لپاره، نو هغه چې د دوی د مزعومو شريکانو لپاره وي الله ته ترې هيڅ نه رسېږي، خو هغه چې د الله لپاره وي نو د دوی مزعومو شريکانو ته رسېږي، څومره بد قضاوت کوي!

(۱۳٦)- دلته د مشرکانو د نذرونو په اړه څو اساسي خبري زموږ مخې ته اېښودل شوې:

- دوی به د خپل کښت او څارويو يوه برخه د خدای په نامه نذر کوله او بله برخه د خپلو بتانو او دروغجنو معبودانو په نامه.
- د خدای برخه به دوی د خپل اټکل او زعم مطابق ټاکله، خو د بتانو برخه به د دوی هغو مذهبي مشرانو ټاکله چې د بتانو مجاورين ول او د بتانو په نامه نذرونه به د دوی په کڅوړه کې لوېدل.
- د خدای په برخې کې به ئې کمی زغملی شو خو د بتانو په برخه کې نه، وېره او طمع ئې له بتانو هومره وه چې له الله تعالی ئې نه درلوده.
- د الله په نامه نذرونه به ئې مسکينانو ته ورکول، خو د بتانو اړوند نذرونه به ئې د بت مجاورينو ته سپارل، تاسو پوهېږئ چې د بت پالني بنسټ شخصيت پالنه ده، څوك چې د بت، قبر، زيارت او ځلي عبادت کوي په حقيقت کې د تېرو شخصيتونو عبادت کوي، د بت او قبر مجاور خان د دغه شخصيت وارث گڼي، د بت او د قبر کرامات په حقيقت کې دغه مجاور ورته جوړوي، دا مجاور د جاهلانو پير او مرشد شي، د پير کرامات هم د مريد د تبليغاتو زېږنده وي، قبر او پير ته کرامات ثابتول د ناظر او مجاور جيب له شکرانو او نذرانو ډکوي.
- که کله به دوی غوښتل يا به د پير ناظر او د قبر مجاور له دوی نه مزيد نذرونه غوښتل نو د دوی د خوشحالولو، رضاء ترلاسه کولو او له دې لارې خپلو حاجتونو ته د رسېدو لپاره به ئې د خدای برخه راکمه کړه او دوی ته به ئې وسپارله، خو دا جرأت ئې هيڅکله نشو کولی چې د خپلو دروغجنو معبودانو برخه کمه کړي، ځکه چې د ده آسماني خدای ترې غائب وو خو زمکنی خدای ئې مخې ته ولاړ او مجاور ئې د خپلې برخې غوښتونکی!!
- دا وه د الله تعالی او بتانو تر منځ د دوی د بد او جاهلانه قضاوت يوه بېلگه!!

وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَٰدِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُواْ عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

١٣٧- او همداسې ډېرى مشركينو ته د دوى شركاوو د خپلو زامنو وژل ښايسته كړ، د دې لپاره چې په هلاكت كې ئې وغورځوي او خپل دين ورته شكمن كړي، او كه الله غوښتلى نو دوى به دا كار نه وو كړى، نو دوى په خپلو افتراءاتو كې پرېږده.

(١٣٧)- دلته ويل شوي چې مشركينو ته د دوى شركاوو د اولاد وژنه ښايسته كړې وه، په دې اړه لاندې خبرې په پام كې وساتئ:

- د دې وينا مراد يا دا دئ چې شرك دوى دې حد ته رسولي وو چې د خپل اولاد وژنه ورته سم كار معلوم شي او يا دا چې د دوى هغو مذهبي مشرانو، پيرانو او مشائخو چې د شرك حامي او مبلغ او د قبر او بت مجاورين ول، دې وژنې ته چمتو كړي وو.
- دغه شرك او دغو شرك پالو مذهبي مشرانو په دې هلاكت كې غورځول او د حقيقي دين په اړه ئې دوى ته شكوك او شبهات راولاړول.
- د اولاد د وژلو څو وجوهات وو: لونې ئې يا د دې لپاره وژلې چې: ١- وېرېدل د دوى پر سيمه د دښمن د بريد په حالت كې به ښايي د دښمن په لاس كې پرېوځي او لوى دائمي پېغور به ورته پرېږدي. ٢- دا ورته د عار او پېغور خبره برېښېده چې لور ئې د بل په نكاح كې راشي. ٣- د لور زېږېدا ئې د خپلې ميرانې د ضعف او كمزورۍ نښه گڼله او په دې سره به ئې د سيالانو په قطار كې د شرم احساس كاوو. له دې علاوه به ئې كله د فقر او لوږې په وجه او كله د فقر له وېرې خپل اولاد وژل او حتى د بتانو په نامه به ئې د يوه ځاروي په څېر د قربانى لپاره وړاندې كول.
- د دوى مذهبي مشرانو به دا فتوى وركوله چې الله تعالى په دې كار راضي كېږي، ځكه د آيت په پاى كې ويل شوي چې دوى په خپلو افتراءاتو كې پرېږده.

وَقَالُواْ هَٰذِهِۦٓ أَنْعَٰمٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ إِلَّا مَن نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَٰمٌ
حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَٰمٌ لَّا يَذْكُرُونَ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهَا ٱفْتِرَآءً عَلَيْهِ ۚ سَيَجْزِيهِم بِمَا
كَانُواْ يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُواْ مَا فِى بُطُونِ هَٰذِهِ ٱلْأَنْعَٰمِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا
وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِنَا ۖ وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَآءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ

حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

١٣٨- او وئې ويل: دا څاروي او کښتونه ممنوع او حرام دي، له هغه چا پرته ئې بل څوك نشي خوړلی چې موږ ئې غواړو، د دوی په اټکل، او ځيني څاروي چې ملاگاني ئې ممنوع دي (د بار او سورلی کار نشي ترې اخيستل کېدی)، او ځيني څاروي چې د الله نوم نه پرې يادوي، پر الله د افتراء په توگه، حتماً به ئې د افتراءاتو په وجه مجازات کړي. ١٣٩- او وئې ويل: څه چې د دغو څارويو په گېډو کې دي، زموږ د نارينه وو لپاره مختص دي او پر مېرمنو مو حرام دي او که مردار شوی وي نو ټول پکې شريك دي، حتماً به د دې توصيف او درجه بندۍ سزا ورکړي، يقيناً چه هغه ډېر پوه د حکمت خاوند دئ.

(١٣٨-١٣٩)- په دغو آيتونو کې د دوی د داسې مذهبي افتراءاتو څو نورې بېلگې بيان شوې:

- ځيني کښتونه او څاروي به ئې د خپلو بتانو په نامه داسې نذر کړل چې د دوی مذهبي مشرانو او پيرانو ته مختص وو او بل چا به ترې استفاده نشوی کولی.
- ځيني څاروي به ئې داسې ونومول چې د سورلی او بار وړلو لپاره به استفاده نه ترې کېده.
- ځيني څاروي به ئې داسې گڼل چې د ذبحې په مهال به د الله تعالی نوم نه پرې يادېدو.
- د ځينو څارويو په گېډو کې بچيان به ئې د نارينه وو لپاره مختص گڼل او ښځې ترې محرومې، خو که به مړ وو دواړه به پکې شريك ول.
- دوی ته به د خپلو افتراءاتو او د حلال او حرام په اړه د دوی د ويناوو سزا ورکړي.
- الله تعالی پوهېږي چې څوك د سزا وړ دئ او څنگه او کله سزا ورکړي، دا ځکه چې هغه ډېر پوه د حکمت خاوند دئ، هر حکم ئې حکيمانه دئ.

قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ قَتَلُوٓاْ أَوْلَـٰدَهُمْ سَفَهًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُواْ مَا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ٱفْتِرَآءً عَلَى ٱللَّهِۚ قَدْ ضَلُّواْ وَمَا كَانُواْ مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

١٤٠- يقيناً هغو کسانو تاوان کړی چې په بې عقلی سره ئې خپل اولاد وژلي او هغه څه ئې حرام گڼلي چې الله ورروزي کړي وو، په الله باندې د افتراء په توگه، بې شکه چې لار ئې ورکه کړې او هدايت شوي نه ول.

(١٤٠)- هغو کسانو په دنيا او آخرت کې تاوان کړی چې د ډېرې ناپوهی په وجه ئې خپل اولاد وژل او الله تعالی چې دوی ته کوم حلال رزق ورکړی وو هغه ئې حراملو، په دروغو سره به ئې د دې قتل جواز او د حلال رزق تحريمول الله تعالی ته منسوبول، دې ته ئې مذهبي رنگ ورکولو، يقيناً چې دوی سمه لار ورکه کړې وه او له هدايت نه محروم ول.

وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٖ مَّعۡرُوشَٰتٖ وَغَيۡرَ مَعۡرُوشَٰتٖ وَٱلنَّخۡلَ وَٱلزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٖۚ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿١٤١﴾

۱٤۱- او دی خو همغه ذات دئ چي ډول ډول باغونه ئي پيدا کړل، هسك کړی شوي (په څېري لکه انگور) او نه هسك کړی شوي (په خپلو سټو ولاړ)، کجوري، کښتونه چي حاصلات ئې په خپلو کي توپير لري، زيتون، انار، (په رنگ او شکل کي) سره ورته او (په خوند کي) سره بېل، کله چي حاصل ورکړي نو له ميوو ئې وخورئ او د رېبلو او شکولو په مهال ئې حق (چي الله درباندي لازم کړی) ورکړئ، او اسراف مه کوئ، يقيناً چي الله اسراف کوونکي نه خوښوي.

(۱٤۱)- دا داني او ميوې خو الله تعالی ستاسو لپاره پيدا کړې، لکه څنگه چي د دوی په پيدايښت کي هيڅوك له الله تعالی سره شريك نه دئ، همداراز د دوی په اړه د حل او حرمت پرېکړه هم په الله تعالی پوري مربوط ده، بل څوك په دي اړه د حکم کولو حق نه لري، نو د خپل رب له لوري درکړی شوي روزي وخورئ، او د رېبلو او شکولو په مهال ئي هغه حق ورکړئ چي الله درباندي لازم کړی او اسراف مه کوئ، يقيناً چي الله اسراف کوونکي نه خوښوي.

وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ حَمُولَةٗ وَفَرۡشٗاۚ كُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿١٤٢﴾

۱٤۲- او له څارويو باروړونکي او (پر زمکه) آوار (تلونکي)، له هغه څه چي الله درروزي کړي وخورئ او د شيطان په پلونو پسي مه ځئ، يقيناً چي هغه مو څرگند دښمن دئ.

(۱٤۲)- دلته د مشرکينو د غلطو انگېرنو د ترديد لپاره ويل شوي چي الله تعالی له څارويو نه ځيني د سورلی او باروړلو لپاره پيدا کړي او ځيني د دي لپاره چي له شيدو او غوښي ئي استفاده وکړئ، له حموله نه هغه څاروي مراد دي چي د سورلی او بار لپاره ترې استفاده کېږي، لکه اوښ او آس، او له فرش نه د مېږو او وزو په څېر څاروي مراد دي، چي هم ئې له غوښي استفاده کېږي او هم ئې له وړيو او پوستکو فرش او نور لوازم جوړېږي.

د شيطان او شيطان صفته مذهبي مشرانو هغه خبري مه منئ چي د حلال او حرام په اړه د الله تعالی د حکم خلاف فتوی گاني ورکوي، دا ستاسو څرگند دښمنان دي.

ثَمَـٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ۖ مِّنَ ٱلضَّأْنِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْمَعْزِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَـٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾

۱٤۳- اته جوړې، له مېږو دوه، او له وزو دوه، ووايه: آيا (له دغو ئې) دواړه نارينه حرام کړي که دواړه ښځينه او يا هغه چي د دغو دواړو ښځينه وو رحم پرې مشتمل او حاوي وي؟ په علم سره خبر راکړئ که رښتيني يئ. ۱٤٤- او له اوښانو دوه او له غويانو دوه، ووايه: آيا (له دغو ئې) دواړه نارينه حرام کړي که دواړه ښځينه او يا هغه چي د دغو دواړو ښځينه وو رحم پرې مشتمل او حاوي وي؟ يا دا چي تاسو هغه مهال شاهد وئ چي الله د دې سپارښتنه درته کوله؟ نو تر هغه به ډېر ظالم څوك وي چي پر الله باندي د دروغو افتراء کوي، د دې لپاره چي خلك په بې علمی سره بې لاري کړي، يقيناً چي الله دغه ظالم وگړي نه هدايتوي.

(۱٤۳-۱٤٤)- د حلال او حرام په اړه د مشرکينو د غلط اټکل د ترديد لپاره فرمايي:

- له دغو څلورو جوړو څارويو نه به ولي د دوی نارينه، يا ښځينه يا د دوی بچيان حرام وي؟ د دې حرمت عقلي دليل څه دئ؟ که ئې نر حرام وي نو ښځه او بچي به ئې هم حرام وو، د کوم منطق په حکم د يوې جوړې يو حرام گڼئ او بل حلال؟!! آيا د دې لپاره کوم نقلي دليل هم لرئ؟ آيا تاسو هغه مهال شاهد وئ چي الله د دې د حرمت سپارښتنه درته کوله؟
- هغه مذهبي مشران چي ځان ته علماء وايي خو په حقيقت کي ناپوه او بې علمه دي، د خلکو له ناپوهۍ نه غلطه استفاده کوي او د حلال او حرام په اړه فتوی گاني ورکوي، ستر ظالمان دي، تر هغه به ډېر ظالم څوك وي

چې پر الله باندې د دروغو افتراء کوي، د دې لپاره چې خلك دوكه كړي! يقيناً چې دغه ظالمان له الهي هدايت نه محروم دي.

قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطۡعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيۡتَةً أَوۡ دَمًا مَّسۡفُوحًا أَوۡ لَحۡمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجۡسٌ أَوۡ فِسۡقًا أُهِلَّ لِغَيۡرِ ٱللَّهِ بِهِۦۚ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ غَيۡرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

١٤٥- ووايه: په هغه څه كې چې ما ته ئې وحې شوې له دې پرته بل حرام توكى پر هغه خوړونكي چې خوري ئې نه مومم چې يا مردار شوى وي، يا بهېدونكى وينه، يا د خنزير غوښه چې پليته ده، يا هغه ناجائزه (ذبيحه) چې له الله پرته د بل چا نوم پرې اخيستل شوى وي، خو څوك چې اړ شو، پرته له دې چې بغاوت كوونكى يا تېرى كوونكى وي، نو ستا رب مهربان بخښونكى دئ.

(١٤٥)- دلته پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې مشركينو ته ووايي: په هغو څارويو كې چې خلك ئې همدا اوس غوښه خوري، هيڅ يو ئې په هغې الهي وحې كې حرام نه مومم چې پر ما نازله شوې، مگر دا چې مردار شوى وي، يا بهېدونكې وينه وي، يا د خنزير غوښه چې پليته ده، يا هغه ناجائزه (ذبيحه) چې له الله پرته د بل چا نوم پرې اخيستل شوى وي. خو كه څوك اړ شو په دوه شرطه همدا حرام ورته جائز شوي: لومړى دا چې د ضرورت په اندازه او دومره به خوري چې له مرگه ئې وژغوري او دوهم دا چې د دې كار منشأ به له خپل رب بغاوت نه وي، بلكې مجبوريت به ئې لامل وي.

دا آيت ټول حرام شيان په څلورو كې راخلاصه كوي، او د آل عمران د سورې ٩٣ آيت وايي چې: يعقوب عليه السلام ته ټول خوراكي شيان حلال ول، مگر هغه چې ده په خپله ترې ډډه كوله، يو حرام شيان يوازې په څلورو كې حصر كوي او بل ئې ټول خوراكي توكي حلال گڼي، دغو آيتونو ته په پام سره له فقهاوو ځيني په دې عقيده دي چې په خوراكي شيانو كې يوازې دغه څلور شيان حرام دي، له دې آخوا د نورو خوراكي شيانو خوړل جائز دي، د عبدالله بن عباس ﷺ او عائشې صلى مسلك همدا دئ، خو په ځينو احاديثو كې دا مومو چې پيغمبر عليه السلام د ځينو نورو شيانو له خوراك نه ممانعت كړى يا ئې كركه ترې ښودلې، لكه د كورنى خره غوښه، داړونكي ځناوران او د منگولو لرونكي مرغان، د همدې لپاره اكثر فقهاء له دې سره موافق نه دي چې حرام شيان په همدغو څلورو كې راخلاصه شوي، بلكې نور شيان هم پرې علاوه كوي، امام ابوحنيفه، امام مالك او امام شافعي د كورني خره غوښه حرامه گڼي، خو ځيني نور ئې حرمت موقتي يا د خاصې وجهې له مخې گڼي، احناف ټول درنده ځناوران او ښكاري مرغان او مردار خواره حيوانات حرام گڼي، خو د امام مالك او اوزاعي له نظره ښكاري مرغان حلال دي، د ليث له نظره پشى حلاله ده، د امام شافعي له نظره يوازې هغه

درنده ځناوران حرام دي چې په انسان برید کوي لکه زمری، لېوه او پړانګ، احناف ټول حشرات حرام ګڼي خو امام مالك، اوزاعي او ابن ابي لیلی مار حلال بولي، له دغو آراوو نه معلومېږي چې اصلي او قطعي حرمت دغه څلور شیان احتواء کوي چې قرآن ورته اشاره کړې او هغه چې په صحیح احادیثو کې ترې منع شوې، په مختلفو درجو کې کراهت لري، جدي ممانعت ئې قطعي حرمت ته نږدې کوي او په کومو شیانو کې چې فقهاوو اختلاف کړی، کراهت ئې مشکوك دئ.

وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍۖ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَآ إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ ٱلْحَوَايَآ أَوْ مَا ٱخْتَلَطَ بِعَظْمٍۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِبَغْيِهِمْۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

۱٤٦- او پر هغو چې یهودان شوي هر نوکداره (حیوان) مو پرې حرام کړی وو او له غویانو او میږو مو د دوی دواړو وازګه پرې حرامه کړې وه، مګر هغه (وازګه) چې پر ملا یا کلمو ئې نښتې وي او هغه چې له هډوکي سره خلط وي، دا هغه سزا وه چې د دوی د بغاوت په وجه مو ورکړه، او موږ رښتیني یو.

(۱٤٦)- دلته په یهودانو باندې د دوی د بغاوت په وجه د ځینو حرام شوو شیانو یادونه شوې:

- هغه نوك لرونکي څاروي او مرغان چې نوکان ئې له منځه جلا نه وي، لکه اوښ او هیلۍ.
- د غویو او پسونو وازګه، د ملا او کلمو له وازګو پرته او هغه غوړ چې په هډوکو کې وي.

خو د دې شیانو تحریم دوی ته یوه الهي سزا وه، نه دا چې اصلاً او د الهي دین له مخې حرام وو. دلته دا وضاحت نه دئ شوی چې آیا الله تعالی په تورات کې دا شیان په دوی حرام کړي وو که د دوی مذهبي مشرانو ورباندې حرام کړي وو. د قرآن له نورو آیتونو معلومېږي چې په تورات کې دا شیان نه وو حرام شوي، قرآن فرمایي:

كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوْرَىٰةُۗ قُلْ فَأْتُواْ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾ آل **عمران:۹۳**

ټول خوراکي شیان بني اسرائیلو ته حلال وو، مګر هغه چې د تورات له نازلېدو د مخه اسرائیل (یعقوب علیه السلام) په خپله په ځان حرام کړي وو، ورته ووایه: تورات راوړئ او وئې لولئ که رښتیني یاست.

له دې آیت معلومېږي چې په تورات کې دا شیان نه وو حرام کړی شوي، دا هم ترې

معلومېږي چې مذهبي انحراف په اصل کې له بدعت نه پیل کېږي، په دین کې له لاسوهنې نه، نه له څه راکمولو بلکې له څه زیاتولو، د حلال له حرامولو، د تقوی په نامه په دین کې له څه زیاتولو. پر پیغمبر علیه السلام د بني اسرائیلو د ټګمارو مذهبي مشرانو اعتراض دا نه دئ چې ولې ئې حلال شیان حرام کړل، بلکې اعتراض ئې دا دئ چې ولې حرام شیان حلالوي؟! دا څنګه د یوه پیغمبر او مذهبي مشر په توګه ومنو چې تقوی ئې زموږ په اندازه نه ده، موږ تر ده زیات د حرامو خیال ساتو، دا دئ ګورئ چې دی ډېر هغه شیان حلال ګڼي چې موږ ئې حرام ګڼو، دا تقوی موږ ته زموږ له جد ابراهیم علیه السلام او زموږ له پلار یعقوب علیه السلام نه راپاته ده!! الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: د الله په دین کې ټول دغه خوراکي شیان حلال وو، حرامول ئې ستاسو کار دئ نه د الله د کتاب کار، یعقوب علیه السلام چې د کوم څه له خوړلو ډډه کوله، دا اجتناب له یوې خوا د ده شخصي کار وو او له بلې خوا د تورات له راتلو د مخه وو. په دې باندې استناد کول او حلال شیان حرام ګڼل غلط او بې بنسټه استدلال او توجیه ده.

بایبل په دې اړه لیکي: د وچې هغه حیوانات درته حلال دي چې شخوند وهي او نوك ئې یو نه بلکې په منځ کې بېل وي، اوښ، سوی او کوني کبر حرام دي، ځکه شخوند وهي خو نوك ئې په منځ کې بېل نه دئ او خوګ حرام دئ چې که څه هم نوك ئې بېل دئ خو شخوند نه وهي... د اوبو له ژوو هغه درته حلال دي چې پَرې او په پوستکي فلس لري (د ماهي په څېر وي) له دې پرته نور ئې درته حرام دي... له مرغانو به دا نه خورئ: کونګ، باز، شاهین، عقاب، باشه، ټپوس، کاغ، شترمرغ، دریایي مرغان، لکلك، ماهي خوړونکی مرغان، هدهد، آسمان څکالی، وزر لرونکې خزندې به نه خوړل کېږي مګر هغه چې ټوپ وهي، یعنې ملخ او مختلف ډولونه ئې،... څوك چې د دغو حیواناتو لاش ته لاس وروړي تر ماښامه به نجس ګڼل کېږي...پر ځمکه ښوېېدونکي حیوانات که پښې ولري که نه، حرام دي.

ګورئ چې بایبل هر څه حرام ګڼي مګر هغه چې نومونه او ځانګړتیاوې ئې په ګوته کوي، خو قرآن هر څه حلال ګڼي مګر هغه چې نوم ئې اخلي او ځانګړتیاوې ئې بیانوي، د بایبل له نظره اصل د اشیاوو حرمت دئ مګر هغه څه چې بایبل حلال کړي خو د قرآن له نظره اصل د اشیاوو حلال والی دئ مګر هغه څه چې الله تعالی حرام کړي، د اشیاوو د حل او حرمت په اړه د دې دواړو دریځونو ترمنځ ډېر ژور او بنیادي توپیر شته، بایبل د حرامو شمېر زیات کړی او قرآن د حلالو شمېر، بایبل خپل پلویان له کړاوونو سره مخامخ کړي او بې ځایه بندیزونه پرې لګوي، خو قرآن د انسانانو ستونزه حل کړې، بایبل د حلال او حرام پرېکړه له کوم منطقي او معقول دلیل پرته کوي، خو قرآن هغه څه حرام ګڼي چې انسان ته تاوان رسوي او هغه څه حلال ګڼي چې ګټه ئې تر تاوان زیاته وي.

قرآن د المائدې د سورې په لومړي آیت کې فرمایي: ټول څرېدونکي حیوانات، که دا د کور څاروي وي او که د صحرا څرېدونکي حیوانات، درته حلال دي، مګر هغه چې الله تعالی له دې حکمه مستثنی کړي. د آیت دغه برخه څو لارښوونې لري:

د هغو حیواناتو غوښه انسان ته حلاله کړی شوې چې څارویو ته ورته وي، واښه او دانه خوري. په آیت کې د (صید: ښکار) له ذکر نه معلومېږي چې په بهیمة الانعام کې ټول هغه حیوانات شامل دي چې څارویو ته ورته وي، یعنې د هغو حیواناتو غوښه هم حلاله ده چې صحرائي دي، په

كور كې د ځارويو په ځېر نه ساتل كېږي، خو ځارويو ته ورته وي.
په دغه مبارك آيت كې د هغو صحرائي حيواناتو په اړه وضاحت نه دئ شوى چې ځارويو ته ورته نه وي او د وابنو په ځاى غوښه خوري. د همدې لپاره ځينو فقهاوو دا حيوانات ترې مستثنى كړي، دوى په هغه روايت هم استناد كوي چې وايي پيغمبر عليه السلام د هر داړي لرونكي ځناور او د هر منګولي لرونكي ښكاري مرغه له غوښې ممانعت كړى:
عن بن عباس قال نهى رسول اللهّ عن أكل كل ذي ناب من السباع وعن كل ذي مخلب من الطير.
رواه ابوداؤد

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَٰسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

١٤٧- نو كه ئې تكذيب كړې؛ ووايه: ستاسو رب د پراخ رحمت خاوند دئ، په داسي حال كي چي عذاب ئې له مجرمانو نشي رد كېدى.

(١٤٧)- دلته پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې تكذيب كوونكو ته دوه خبري وكړه:

- ستاسو رب د پراخ رحمت خاوند دئ، د خپل رحمت په وجه ئې تاسو ته سره له تكذيب او مخالفت نه فرصت او مهلت دركړى، د توبې دروازه ئې ستاسو پر مخ پرانيستې پرېښې، توبه وكړئ او له مخالفت نه لاس واخلئ.
- له مجرمانو الهي عذاب هيڅوك نه شي ردولى، نه په خپل ځواك سره او نه په خپل تدبير سره، كه په خپل جرم او د الله له پيغمبر سره په خپل مخالفت ټينګار وكړئ، هرومرو به په الهي عذاب اخته كېږئ.

سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُواْ بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ ٱلْحُجَّةُ ٱلْبَٰلِغَةُ ۖ فَلَوْ شَآءَ لَهَدَىٰكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

١٤٨- حتماً به هغه خلك چي شرك ئې كړى ووايي: كه الله غوښتلى نه به موږ شرك كړى وو او نه زموږ پلرونو او نه به مو (له خپله ځانه) څه شى حرام كړى وو،

همداسې تر دوی مخکنيو هم د دروغو نسبت کړی وو، تر هغه چې زموږ عذاب ئې وڅکلو، ووايه: آيا کوم علمي سند درسره شته چې موږ ته ئې راوړاندې کړئ، تاسو خو يوازې په گمانونو پسې درومئ او يوازې په خوشو دروغجنو خبرو بوخت يئ. ١٤٩- ووايه: بشپړ دليل خو د الله دئ، نو که ئې غوښتې وی ټول به ئې هدايت کړي وئ.

(١٤٨-١٤٩)- په مخکنيو آيتونو کې مشرکانو ته ويل شوي وو چې تاسو د خپلې غلطې عقيدې او د حلال او حرام په اړه خپل دليل وړاندې کړئ، دلته د دغو مشرکانو هغه دليل ښودل شوی چې دوی ئې تل توحيد ته د بلونکو په ځواب کې وايي:

- که خدای غوښتلی نو نه به موږ او نه زموږ مخکنيو پلرونو شرك کړی وو، او نه به مو (له خپله ځانه) څه حرام کړي وو، که خدای زموږ له مذهب سره موافق نه وی، حتماً به ئې ډېر د مخه زموږ لارښوونه کړې وه، زموږ مخنيوی به ئې کړی وو، د الله تعالی له لوري نه مخنيوی ښيي چې زموږ پر مذهب راضي دئ.
- د دوی په ځواب کې درې خبرې شوې: ١- همداسې تر دوی مخکنيو هم د دروغو نسبت کړی وو، تر هغه چې زموږ عذاب ئې وڅکلو، ٢- آيا کوم علمي سند درسره شته چې موږ ته ئې راوښيئ، تاسو خو يوازې په گمانونو پسې درومئ او يوازې په خوشو دروغجنو خبرو بوخت يئ. ٣- بشپړ دليل خو د الله دئ، هغه دليل وړاندې کړئ چې په الهي کتابونو کې راغلی، الله تعالی خو له دغې لارې خلکو ته حلال او حرام ښيي، نه دا چې خلك په زور سره له غلطو لارو راوگرځوي، که الله تعالی غوښتی چې د خلکو د هدايت په اړه له خپل قاهره قدرت نه کار واخلي، ټول به ئې هدايت کړي وئ.

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا۟ فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

١٥٠- ووايه: هغه شاهدان مو راوړاندې کړئ چې شهادت ورکړي الله دا حرام کړي، که ئې شهادت ورکړ، لدوی سره په دې شهادت کې مه ملگری کېږه او مه د هغو خلکو د هوی او هوس متابعت کوه چې زما آيتونه ئې تکذيب کړي او هغه چې په آخرت ايمان نه راوړي او له خپل رب سره (نور څه) برابروي.

(١٥٠)- همداراز دوی ته ووايه: که داسې کوم شاهد لرئ چې په دې خبرې شهادت ورکړي چې الله تعالی دغه شيان حرام کړي، راوړاندې ئې کړئ! که احياناً داسې دروغجن شاهد راپيدا شو چې دا دروغجنه ادعاء وکړي، تاسو په دې شهادت کې مه ورسره ملگری کېږئ، تاسو د هغو خلکو د هوی او هوس متابعت مه کوئ چې الهي آيتونه ئې تکذيب کړي او هغه چې په آخرت ايمان نه راوړي او له خپل رب سره (نور څه) برابروي.

قُلۡ تَعَالَوۡاْ أَتۡلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمۡ عَلَيۡكُمۡۖ أَلَّا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ
إِحۡسَٰنٗاۖ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُم مِّنۡ إِمۡلَٰقٖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَإِيَّاهُمۡۖ وَلَا تَقۡرَبُواْ
ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَۖ وَلَا تَقۡتُلُواْ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا
بِٱلۡحَقِّۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ١٥١ وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي
هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۖ وَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ لَا نُكَلِّفُ
نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۖ وَإِذَا قُلۡتُمۡ فَٱعۡدِلُواْ وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰۖ وَبِعَهۡدِ ٱللَّهِ أَوۡفُواْۚ
ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ١٥٢

۱۵۱- ووايه: راشئ چې (درته) ولولم چې رب مو څه دربandي حرام کړي، هغه دا چې هيڅ څه ورسره مه شريکوئ او له مور پلار سره ښېگڼه، خپل اولاد د لوږې په وجه مه وژنئ، موږ تاسو ته هم روزي درکوو او دوی ته هم، د فحش کارونو ته مه نږدې کېږئ، که ئې څرگند وي او که ئې پټ، او هغه څوك په ناحقه مه وژنئ چې الله (ئې وژل) حرام کړي، دا هغه څه دي چې حکم ئې درته کړی، ښايي تعقل وکړئ. ۱۵۲- او د يتيم مال ته مه نږدې کېږئ، مگر په هغه توگه چې تر ټولو غوره وي، تر هغه چې تکړه توب ته ورسېږي، پيمانه او تله په انصاف سره بشپړه کوئ، هيڅوك تر خپل وس په زيات څه نه گمارو، کله چې خبري کوئ نو عدالت کوئ، که څه هم خپلوان وي، او د الله په ژمنو وفا وکړئ، دا هغه څه دي چې تاسو ته ئې سپارښتنه کړې، ښايي پند واخلئ.

(۱۵۱-۱۵۲)- همداراز دوی ته ووايه: راشئ هغه څه درته بيان کړم چې رب مو دربندي لازم کړي، هغه دا چې:

- هيڅ څه ورسره مه شريکوئ.
- له مور پلار سره ښېگڼه کوئ.
- خپل اولاد د لوږې په وجه مه وژنئ، موږ تاسو ته هم روزي درکوو او دوی ته هم.
- د فحش کارونو ته مه نږدې کېږئ، که ئې څرگند وي او که ئې پټ، خوا ته ئې مه ورځئ.
- هغه څوك په ناحقه مه وژنئ چې الله (ئې وژل) حرام کړي.

- د يتيم مال ته مه نږدې کېږئ، مګر په هغه توګه چې تر ټولو غوره وي، تر هغه چې تکړه توب ته ورسېږي.
- پيمانه او تله په انصاف سره بشپړه کوئ، هيڅوك تر خپل وس په زيات څه نه ګمارو.
- کله چې خبري کوئ نو عدالت کوئ، که څه هم خپلوان وي.
- او د الله په ژمنو وفا وکړئ. له دې هغه ژمنې هم مراد دي چې انسان ئې له ايمان راوړو وروسته له خپل رب سره کوي، هغه هم چې له ستونزو سره د مخامخېدو په مهال ئې له الله تعالی سره کوي، هغه هم چې د الله تعالی په نامه ئې له بل چا سره کوي.
- دا هغه څه دي چې الله تعالی ئې حکم درته کړی، ښايي تعقل وکړئ او پند واخلئ.

دلته څو خبري په پام کې ولرئ:

- جاهلو مشرکينو حلال او حرام په وړو وړو خبرو کې راخلاصه کړي او هغه دا چې دا وخوره او دا مه خوره، په دې اړه ئې هم ډېر څه له ځانه حرام کړي، حال دا چې د الله تعالی په دين کې اساسي خبري هغه دي چې په دې آيت کې ښودل شوي.
- مسلمانانو ته ويل شوي چې د فحش کارونو او د يتيم مال ته مه ورنږدې کېږئ، بايد د حلال او جائز کارونو تر وروستی پولې پوري ولاړ نشئ، داسي چې که يو ګام بل واخلئ نو د فحش او ګناه په ډنډ کې پرېوځئ، هغه حد ته تر رسېدو د مخه راوګرځئ، د ګناه تر پولې مخکې مه درومئ، له دې پولې ځان لري وساتئ، دا ځکه چې د نږدې کېدو په صورت کې په ګناه کې د پرېوتو احتمال زياتېږي.
- د وزن او پيمانې په ارتباط دا خبره کول چې الله تعالی هيڅوك تر خپل وس په زيات څه نه ګماري، د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز دئ او ښيي چې د قرآن هره وينا د احکامو او لارښوونو په اړه څومره دقيقه ده، نن او وروسته له هغه چې انسان د وزن او پيمانې لپاره تر دې هم حساس وسائل جوړ کړل چې د ګرام او ملي متر تر زرمي برخي هم واړه شيان تللی او پيمانه کولی شي او ورته معلومه شوې چې په مکمله او بشپړه توګه تلل او پيمانه کول انسان ته محال او ناممکن دي، د قرآن د دغي وينا په اهميت پوهېدی شو، دلته قرآن همغه خبره کړې چې انسان اوس او څوارلس سوه کاله وروسته پرې پوه شوی.

پيغمبر عليه السلام د هغو سترو سترو ګناهونو په اړه چې د موبقات په نامه ئې يادوي داسي فرمايي:

عن أبي هريرة أن رسول اللهؐ قال اجتنبوا السبع الموبقات قيل يا رسول الله وما هن قال الشرك بالله والشح وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق وأكل الربا وأكل مال اليتيم والتولي يوم الزحف وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات. رواه النسائي

له ابو هريره روايت دئ چې رسول اللهؐ وفرمايل: له اوو تباه کوونکو نه ډډه وکړئ، وويل شو: يا رسول الله! دا کوم کوم دي: وئې فرمايل: له الله سره شرك، بخل او حرص، د هغه نفس وژل چې الله ئې وژل حرام کړي مګر په حقه، سود خوړل، د يتيم مال خوړل، د جګړې په ورځ شا اړول (تېښتېدل) او د مؤمنو، عفيفو او له ګناه نه د غافلو ښځو تورنول.

ګورئ چې د اسلام له نظره هغه ستر ستر ګناهونه کوم دي چې د الله تعالی د غضب باعث او د هلاکت سبب ګڼل شوي؟!! خو بايل د دغو ګناهونو په ځای د سر وېښتان خريل او زوی نه سنتول ستر ستر ګناهونه او د الله تعالی د غضب او غصې باعث ګڼي!!

په قرآن کې درې ځلې له توحيد وروسته، له والدينو سره د احسان او نېك سلوك سپارښتنه شوې، له دې معلومېږي چې د اسلام له نظره د مور او پلار حق څومره ستر او له دوی سره ښېګڼه څومره اهميت لري!

وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

۱۵۳- او همدا زما سیده لار ده، نو متابعت ئې وکړئ او په نورو لارو مه سر کېږئ که نه نو د ده له لارې به مو سره بېل کړي، دا هغه څه دي چې تاسو ته ئې سپارښتنه کړې، ښايي ځان ساتنه وکړئ.

(۱۵۳)- دلته مؤمنانو ته څو توصیې شوې:

- د حلال او حرام په اړه چې مخکې څه ویل شوي، همدا د الله تعالی مستقیمه لار ده، د ژوند لپاره دغه تګلاره غوره کړئ.
- که له دې لارې پرته په هرې بلې لارې ولاړ شئ، پایله به ئې دا وي چې تاسو په خپلو کې سره بېل کړي، مستقیمه لار یوه ده، چې په دې لارې تلونکي سره متحد کوي او د حرکت لورى ئې یو کوي، که لدې مستقیمې الهي لارې پرته په نورو لارو سر شوئ نو د ده له لارې به مو بې لارې او په خپلو کې به مو سره بېل کړي. عجیبه دا ده چې ساینس هم وايي د دوو نقطو تر منځ مستقیم خط یوزاې یو دئ، او غیرمستقیمې لیکې او خطونه ډېر او بې انتهاء!!

ثُمَّ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ تَمَامًا عَلَى ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ وَتَفۡصِيلٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لَّعَلَّهُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمۡ يُؤۡمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

۱۵٤- بیا مو موسی ته هغه کتاب ورکړ چې د غوره (وېناوو او احکامو) له پلوه بشپړ او د هر څه لپاره تفصیل وو، (د خلکو) لارښود او (د دوی لپاره د) رحمت (وسیله)، د دې لپاره چې له خپل رب سره په مخامخېدو ایمان راوړي.

(۱۵٤)- الله تعالی موسی علیه السلام ته هغه تورات ورکړ چې د غوره وېناوو او احکامو له پلوه بشپړ او د هر څه لپاره تفصیل وو، د خلکو لارښود او د دوی لپاره د رحمت وسیله، د دې کتاب یوه اساسي موضوع دا وه چې خلک له خپل رب سره په مخامخېدو ایمان راوړي، له الله تعالی سره په ملاقات د ایمان معنی او تقاضاء دا ده چې انسان د داسې ذمه وال او بامسئولیته بنده په توګه ژوند وکړي چې د خپلو کړنو په مکافات او مجازات باور لري، له ګناه او ظلم نه په دې خاطر ځان ساتي چې له خپل حسیب رب او د ګناه او ظلم له بدو پایلو وېرېږي، نېک کار د دې لپاره کوي چې پوهېږي بدله ئې په دنیا او آخرت کې ترلاسه کوي.

وَهَـٰذَا كِتَـٰبٌ أَنزَلْنَـٰهُ مُبَارَكٌ فَٱتَّبِعُوهُ وَٱتَّقُوا۟ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

۱۵۵- او دا مبارك كتاب هم موږ نازل كړى، نو متابعت ئې وكړئ او ځان ساتنه وكړئ چې رحم درباندې وكړى شي.

(۱۵۵)- دا مبارك قرآن هم د الله تعالى له لوري نازل شوى، په دې موخه چې تاسو د دې كتاب د لارښوونو متابعت وكړئ او له گناهونو ځان وساتئ، ترڅو د الله تعالى د رحمت او پيرزويني وړ شئ.

أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَـٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ
لَغَـٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوْ تَقُولُوا۟ لَوْ أَنَّآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْكِتَـٰبُ لَكُنَّآ أَهْدَىٰ مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ
جَآءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ
وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِى ٱلَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ ءَايَـٰتِنَا سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُوا۟
يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

۱۵٦- د دې لپاره چې ونه وايئ: كتاب خو يوازې تر موږ مخكې پر دوو ډلو نازل شوى او موږ د دوى له لوست بې خبر وو. ۱۵۷- يا دا چې ووايئ: كه پر موږ دا كتاب نازل شوى وى نو حتماً به تر دوى زيات په سمه لار برابر وو، نو يقيناً چې د خپل رب له لوري ځرگنده نښه، لارښوونه او (الهي) پيرزوينه درته راغله، نو تر هغه چا به ستر ظالم څوك وي چې د الله آيتونه تكذيبوي او ترې ډډه كوي، حتماً به هغو ته چې زما له آيتونو ډډه كوي د همدې مخ اړولو په وجه د بد عذاب سزا وركړو.

(۱۵٦-۱۵۷)- په دې مباركو آيتونو كې قريشو ته خطاب متوجه دئ او ورته ويل شوي: په تاسو باندې دا كتاب د دې لپاره نازل شوى چې ونه وايئ:

- كتابونه خو يوازې پر دوو مخكنيو ډلو نازل شوي او موږ نه پوهېدو چې دوى په دې كتاب كې څه لوستل، دا ځكه چې موږ نه د كتاب په ژبه پوهېدو او نه د دې كتاب د حاملانو په ژبه.
- كه پر موږ دا كتاب نازل شوى وى نو حتماً به تر دوى زيات په سمه لار برابر وو.
- نو ځكه الله تعالى دا قرآن ستاسو په ژبه راولېږو، د دې كتاب په راتلو سره د الله تعالى له لوري ځرگنده نښه، لارښوونه او (الهي) پيرزوينه درته راغله، څوك چې دا كتاب نه مني، د دې كتاب د لارښوونو او دلائلو په

وړاندې د تسليمېدو په ځای مخالفت ته ملا تړي، ستر ظالم دئ، الله تعالی به حتماً هغو ته د بد عذاب سزا ورکوي چې له دې آيتونو ډډه کوي او مخ ترې اړوي.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ أَوۡ يَأۡتِيَ رَبُّكَ أَوۡ يَأۡتِيَ بَعۡضُ ءَايَـٰتِ رَبِّكَۗ يَوۡمَ يَأۡتِي بَعۡضُ ءَايَـٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفۡسًا إِيمَـٰنُهَا لَمۡ تَكُنۡ ءَامَنَتۡ مِن قَبۡلُ أَوۡ كَسَبَتۡ فِيٓ إِيمَـٰنِهَا خَيۡرًاۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓاْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

158- آيا يوازې د دې انتظار کوي چې يا فرشتې ورته راشي، يا ستا رب راشي يا ستا د رب ځينې نښې راشي (ښکاره شي)؟، کله چې ستا د رب ځينې نښې راشي نو هغه چا ته به ئې ايمان هيڅ ګټه ونه رسوي چې تر دې د مخه ئې ايمان نه وو راوړی، يا ئې په خپل ايمان کې کومه ښېګڼه نه وي ترلاسه کړې، ووايه: انتظار وکړئ چې موږ هم منتظر يو.

(۱۵۸)- د دې آيت معنی دا ده چې دوی ته ټولې نښې راغلې، ټول ضروري دلائل ورته وړل شوي، چې نه په دې ښکاره نښو قانع شول او نه په دغو قانع کوونکو دلائلو، ښايي دې ته منتظر وي چې فرشتې ورته راشي، يا ستا رب ورته راشي، يا ستا د رب ځينې نښې راښکاره شي، خو دوی بايد په دې پوه شي چې نه فرشتې ورته راځي او نه ستا رب، يوازې د داسې نښو د راتلو امکان شته چې که راښکاره شي نو بيا به هغه چا ته د ده ايمان راوړل هيڅ ګټه ونه رسوي چې تر دې د مخه ئې ايمان نه وو راوړی، يا ئې په خپل ايمان کې کومه ښېګڼه نه وه ترلاسه کړې. دوی ته ووايه: انتظار وکړئ چې موږ هم منتظر يو.

د قرآن دا وينا د بايبل هغه خبره ردوي چې د الله تعالی په اړه ئې په وار وار ويلي چې د وريځو په لوخړو کې د بني اسرائيلو خوا ته راغلی، فرشتې ورته راغلې او ځان ئې ورښودلی، قرآن د بايبل د دغو غلطو ويناوو د ترديد لپاره فرمايي چې دا داسې خوشې انتظار دئ چې هيڅکله به ترسره نشي.

بايبل وايي چې خدای د اور او وريځو له منځه ځان وښود او قرآن په حيرت او تعجب سره پوښتي: آيا دوی د دې انتظار لري چې خدای د وريځو په لوخړو کې دوی ته راشي او فرشتې هم او کار پای ته ورسېږي؟!!

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

البقرة: ۲۱۰

بايبل تر دې سرليك لاندې (بني اسرائيل په سينا کې) ليکي: ... خدای موسی ته وويل: زه په ورېځو کې تا ته راځم...ترڅو چې له تا سره خبرې کوم قوم به زما غږ اوري او له دې وروسته به ستا په خبرو باور کوي ... لاندې ولاړ شه او بني اسرائيل د ملاقات لپاره چمتو کړه... ورته ووايه چې خپلې جامې ووينځي، ځکه چې زه غواړم د دوی د سترګو په وړاندې د سينا په غره راکوز شم... هلته څه حدود وټاکه چې څوك ترې تېر نه شي او بر ولاړ نه شي...څوك چې له دې حدودو تېر شو وبه وژل شي... هغه بايد په غشو يا ډبرو ووژل شي... کله چې په شپېلۍ کې پو شو نو د غره لمنې ته نږدې شئ... د درېيمې ورځې سهار د لمر ختو په مهال د تالندې او برېښنا دروند غږ تر غوږ شو او پرېړه ورېځ پر غره خوره شوه او بيا د شپېلۍ په څېر غږ واورېدی شو، ټول قوم له وېرې ولړزېدو.. ټول غر له لوخړو ډك وو... ځکه خدای د اور په لمبو کې هلته کوز شوی وو... نو په دغه وخت کې موسی له خدای سره خبرې وکړې او خدای هم د رعد غږ ته ورته غږ سره ځواب ورکړ... بيا موسی لاندې ولاړ او څه چې خدای ورته ويلې وو خلکو ته ئې وويل!!! دلته څو ځله ليکي چې خدای موسی ته وويل: بني اسرائيلو ته ووايه چې له دې حدودو به هيڅوك بر نه تېرېږي او خدای ته د ورنږدې کېدو هڅه به نه کوي، که نه نو وژل کېږي، له ډېر تأکيد او تکرار نه داسې معلومېږي چې دا ټوله خبره د بايبل د ليکونکي لخوا جوړه شوې ډرامه ده!!

د بايبل له ليکوال پوښتنه کوو: تا په لسهاوو ځله ليکلي چې خدای دې او هغه پيغمبر او نبي ته او حتی عادي انسانانو ته ځان ښودلی، خو نه په داسې هيبتناك کيفيت او هيئت سره او په ورېځو او لوخړو کې، دا ځل څه شوي چې د ورېځو په لوخړو کې راځي او غږ ئې د تالندې په څېر دئ، غر لړزېږي او په بني اسرائيلو وېره خوره ده؟!! تا خپله هغه خبره په ياد ده که نه چې ليکلي دي وو: خدای د انسان په شکل کې د يعقوب خوا ته راغی او له هغه سره ئې ټوله شپه غېږې نيولې خو په راپرځولو ئې بريالی نه شو؟!! عادي راغلی وو، نه په ورېځو کې او نه په لوخړو کې او غږ ئې هم داسې وو چې يعقوب عليه السلام د انسان ګمان پرې وکړ، ابراهيم عليه السلام ته هم د دربو انسانانو په بڼه کې راغی، هغه د مسافرو ګمان پرې وکړ او وريته غوښه ئې ورته راوړه، دا ځل ولې ليکي چې هغه د غره پر سر کوز شو، ټول غر په دود او لوخړو پټ شوی وو او غږ ئې تالندې ته ورته وو!!! اسرائيليان څنګه پوه شول چې دا د خدای غږ دئ که د تالندې؟ انسان خو په هغه کلام پوهېږي چې د انسان کلام ته ورته وي، له هغه غږ چې تالندې ته ورته وي هيڅ مطلب نه شي اخيستی، موسی عليه السلام له هغه غږ څنګه د الله تعالی په مطلب پوه شو؟!! قرآن د بايبل دا ادعاء ردوي چې الله تعالی په ورېځو کې او د دود په لوخړو کې نازل شوی، دا د اسرائيليانو وهم او بې بنسټه انتظار ګڼي چې خدای او فرشتې دې په ورېځو او لوخړو کې نازل شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

١٥٩- يقيناً چا چې خپل دين ټوټې ټوټې كړ او ډلې ډلې شول، ته په هيڅ څه كې لدوى نه يې، بې شكه چې د دوى كار الله ته (سپارل شوى) دئ، بيا به ئې په هغه څه خبر كړي چې دوى كولو.

(١٥٩)- پيغمبر عليه السلام او د ده له لاري مؤمنانو ته لارښوونه كيږي چې د هغو خلكو په څېر مه كيږئ چې په دين كې ئې اختلاف وكړ او په ډلو ډلو ووېشل شول، دا د جاهلانو كار دئ چې يا دين وېشي، په ځينو برخو ئې عمل كوي او ځيني ئې شا ته غورځوي، يا له دين د اختلاف وسيله جوړوي، د دې په ځاى چې د دين په اساسي خبرو تركيز وكړي، همدا د ځان تګلاره كړي، همدې ته خلك راوبلي، هغه كسان خپل ديني ورونه وګڼي چې دغه اساسات او اصول مني، برعكس وړې وړې فرعي مسئلې به راولاړې كړي، له يوې خوا به له خپل ځانه د حرامو فهرست اوږد كړي او له بلې خوا به د مذهبي وجائبو په فهرست كې ډېر څه اضافه كړي، بيا به ئې له هر چا سره مناقشه او د هر چا د ديانت او ايمان په اړه قضاوت دغو فهرستونو ته په پام سره وي، يوه ته په لمانځه كې خپلې پښې لرې يا نږدې اېښودل، بل ته د قبلې لورى يوه درجه ښي يا كيڼ لاس ته غوره كول، بل ته د پرتوګ پايڅې له ښېديو څومره بر ساتل، او دې ته ورته مسائل د كفر او ايمان لپاره ملاك او معيار شي، د همدې له مخې يوه ته د مخلص او متقي په سترګه ګوري او بل ته د ملحد په سترګه!!

مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشۡرُ أَمۡثَالِهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَا وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

١٦٠- څوك چې نېكي وكړي نو ده ته ئې لس برابره بدله ده او څوك چې بدكار وكړي نو يوازې وَرته سزا به وركول كيږي او ظلم به نه پرې كيږي.

(١٦٠)- له بنده سره د الله تعالى معامله په عدل او فضل ولاړه ده، چا چې نېك كار وكړ الله تعالى د خپل فضل له مخې لس برابره بدله وركوي او چا چې بد كار وكړ د خپل عدل له مخې ګناه ته ورته سزا وركوي.

قُلۡ إِنَّنِي هَدَىٰنِي رَبِّيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ دِينٗا قِيَمٗا مِّلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

١٦١- ووايه: زه خو خپل رب مستقيمې لارې ته هدايت كړى يم، سم او صحيح دين ته،

د حنيف ابراهيم مسلك او دين ته چي د مشركانو له ډلي نه وو. ۱٦۲- ووايه: بې شكه چي لمونځ مي، قرباني مي، ژوند مي او مرگ مي د عالميانو رب ته دي، ۱٦۳- شريك ئې نشته، په دې مأمور شوى يم او زه له لومړيو مسلمانانو يم.

---

(۱٦۱)- دلته پيغمبر عليه السلام ته لاربښوونه شوې چي خلكو ته دا خبري اعلان كړي:

- زه خپل رب **مستقيمي لاري ته هدايت كړى يم، سم او صحيح دين ته، د هغه حنيف ابراهيم مسلك او دين ته چي له مشركانو نه وو.**
- **زما هر څه** لمونځ، قرباني، ژوند او مرگ د عالميانو رب لره دي.
- **زما رب هغه دئ چي** شريك ئې نشته.
- زه په دغو خيرو گمارل شوى يم.
- زه له لومړيو مسلمانانو يم، تر هر چا زيات او ترتاسو ټولو مخكي خپل رب ته تسليم يم، زه تاسو هغه څه ته رابلم چي په خپله ترنورو مخكي د هغه متابعت كوم او ورته تسليم يم. ځينو مفسرينو له دې دا مراد اخيستى چي گواكي پيغمبر عليه السلام ويلي چي زه تر ټولو انسانانو مخكي مسلمان وم، حتى تر آدم عليه السلام هم مخكي!! داسي انتباه د آيت له مخكنيو برخو سره هيڅ اړخ نه لگوي، پيغمبر عليه السلام د ځان د ستايني په موخه دا خبره نه كوي بلكي خپل مأموريت ته د التزام په توگه ئې كوي، دا په حقيقت كي د همدې سورې د ١٤ آيت بله بڼه ده، هلته ويل شوي:

او دلته پيغمبر عليه السلام د دغه الهي حكم مطابق وايي: قُلۡ إِنِّيٓ أُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ أَوَّلَ مَنۡ أَسۡلَمَۖ

دغه مطلب د هود سورې په آيت كي په دې صيغه راغلى: وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ

يعني زه خو هغه څوك نه يم چي غواړم تاسو له يوه كاره منع كړم خو په أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُۚ **خپله همغه كار وكړم.**

د دغو مفسرينو دا انتباه د قرآن له نورو آيتونو سره هم تعارض لري، دا ځكه چي قرآن په تأكيد او تكرار سره دا خبره كوي چي د ځمكي پر سر لومړنى پيدا شوى انسان آدم عليه السلام دئ، هره رأيه او روايت چي د قرآن د دې تأكيد خلاف وي د منلو نه دئ؛

قُلۡ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡغِي رَبّٗا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيۡءٖۚ وَلَا تَكۡسِبُ كُلُّ نَفۡسٍ إِلَّا عَلَيۡهَاۚ وَلَا
تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرۡجِعُكُمۡ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾
وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمۡ خَلَٰٓئِفَ ٱلۡأَرۡضِ وَرَفَعَ بَعۡضَكُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَبۡلُوَكُمۡ

فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ ٱلْعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

١٦٤- ووایه: آیا له الله پرته بل رب ولټوم، حال دا چي هغه د هر څه رب دئ، هیڅوك څه نه ترسره کوي مګر دا چي (پایله به ئې) پر ده وي، او هیڅ په شا کوونکی د بل بار نه په شا کوي، بیا د خپل رب په لوري ستاسو بېرته ګرځېدا ده، نو په هغه څه به مو خبر کړي چي اختلاف مو پکي کاوو. ١٦٥- او دی هغه ذات دئ چي تاسو ئې د زمکي ځای ناستي ټاکلي یئ، او د ځینو درجې ئې پر نورو لوړي کړې، تر څو مو په هغه څه کي وآزمويي چي درکړي ئې دي، یقیناً چي ستا رب په سزا ورکولو کي سریع دئ او بې شکه چي هغه مهربان بخښونکی دئ.

(١٦٤-١٦٥)- دا دواړه آیتونه چي په حقیقت کي یو آیت ګڼل کېږي، د سورې د ټولو مضامینو لپاره یوه جامع تتمه ده. په دې کي پیغمبر علیه السلام ته د څو نورو اساسي خبرو د اعلان سپارښتنه شوې:

- آیا له الله تعالی پرته بل رب ځان ته ونیسم، په داسي حال کي چي هغه د هرڅه رب او پالونکی دئ؟
- ولي به د خلکو د ارضاء لپاره دا کار کوم، په داسي حال کي چي انسان د خپلو غلطیو له سزا سره هرو مرو مخامخ کېږي، هیڅوك د بل د ګناه پېټی په خپلو اوږو نشي اخیستی، تاسو ما ته هیڅ ګټه نشئ رسولی.
- ستاسو د مخالفتونو راکمولو لپاره هم دا کار نه کوم، د مخالفتونو په اړه به الله تعالی خپله پرېکړه کوي، ټول د هغه لوري ته ورتلونکي یئ.
- تاسو ئې د مخکنیو په ځای په زمکي کي مېشت کړئ، د زمکي خلافت ئې تاسو ته وسپارو، د دې لپاره ئې یوه ته پر بل ځانګړي فضیلتونه ورکړي، هم په جسمي لحاظ، هم په فکري لحاظ او هم په اجتماعي لحاظ چي تاسو وآزمويي، دا امتحان ورکړئ چي له دغو امتیازاتو نه څنګه استفاده کوئ، پر نورو د خپلې لویې تحمیلولو او د هغوی د تحقیر لپاره ترې استفاده کوئ که له نورو سره د خواخوږۍ، ترحم او مرستي لپاره، دا فضیلتونه په تاسو کي د شکر او امتنان احساس راولاړوي که د بغاوت او تکبر احساس.
- په دې یوه شئ چي ستاسو رب هم باغي بنده ته په سزا ورکولو کي سریع دئ او هم نادم بنده ته په عفو کي مهربان بخښونکی دئ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

١٣٨٦\١٠\٣٠

الاعراف

ٱلرَّحِيمِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱللَّهِ بِسۡمِ

الاعراف

د سورې معرفي

د دې مباركې سورې نوم الاعراف دئ، دا يوازې نوم دئ چې د سورې له ٤٦ آيته اخيستل شوى. دوه سوه شپږ آيتونه لري، ځينې مفسرين په دې نظر دي چې يوازې اته آيتونه ئې له (۱٦۳نه تر ۱۷۰) پورې په مدينه كې او نور ټول ئې په مكه مكرمه كې نازل شوي، د آيتونو فواصل ئې دوه وزنه لري: مؤمنين او مؤمنون ته ورته، ځينې آيتونه ئې د لومړي آيت په څېر مؤمنين ته په هموزنه صيغو پاى ته رسېدلي او ځينې ئې د درېيم آيت په څېر تذكرون ته په هموزنه صيغو.

لكه څنگه چې دا سوره په څلورو مقطعاتو حروفو ا ل م ص پيل شوې د سورې محوري او اساسي مضامين هم څلور دي، دا اساسي مضامين د سورې په لومړيو آيتونو كې په دې توگه راغلي:

- **كوم كتاب چې پر رسول الله ﷺ نازل شوى، د ځينو لپاره انذار او د ځينو لپاره تذكار، د دې متابعت وكړئ، د الله تعالى په ځاى بل څوك متولي مه نيسئ او متابعت ئې مه كوئ.**
- **چا چې د الهي كتابونو مخالفت كړى په الهي عذاب اخته شوي او دې ته اړ شوي چې پر خپل ظلم اعتراف وكړي.**
- **له ټولو د پوښتنې وخت خامخا راتلونكى دئ، هم به له پيغمبرانو او هم له هغو نه چې پيغمبران ورلېږل شوي پوښتنه كېږي.**
- **د حساب و كتاب په ورځ چې د چا تله درنه وخته بريالى شو او د چا چې تلل شوي سپك وختل خاسر او نامراد شو.**

دغه څلور اساسي مطالب په ټولې سورې كې راغلي، خو داسې چې په لومړي سر كې په اختصار سره، بيا په مشرح توگه، ورپسې په بلې بڼې كې او بيا په بلې كې.

که تاسو په هغو سورتونو کي غور وکړئ چي په مقطعاتو حروفو پيل شوي، ځيني به ئې داسي ومومئ لکه د بقرې او آل عمران سورتونه چي اساسي مضامين ئې يو په بل پسي راغلي، لومړى اوله موضوع بيا دوهمه او بيا دريمه، او دا هغه سورتونه دي چي د حروفو ترتيب ئې هم منظم او د هجا په حروفو کي د دوى د موقعيت په ترتيب راغلي، لکه ا، ل، م چي د هجا په حروفو کي د الف موقعيت له لام او ميم نه مخکي او د لام موقعيت له ميم نه مخکي دئ، ځيني نور به ئې داسي ومومئ لکه د الاعراف سوره چي صاد ترټولو وروسته راغلى حال دا چي د هجا په حروفو کي ئې موقعيت تر لام او ميم مخکي دئ. د داسي سورتونو اساسي مضامين د الاعراف د سورې په څېر په مختلطه توګه راغلي.

د لومړئ رکوع په لومړيو لسو آيتونو کي چي دغه څلور مطالب راغلي، په دوهمي رکوع کي د الله تعالى له حکم نه د بغاوت يوه بېلګه وړاندي شوې، د زمکي پر سر لومړى بغاوت، د شيطان بغاوت، وجه ئې تکبر او ځان تر نورو لوړ او غوره ګڼل، پايله ئې هبوط، سقوط، سپکاوى، د الله تعالى له رحمت نه محرومېدا، او بيا د نورو د اغوا او بې لاري کولو لپاره پرله پسې هڅي او دا هر څه د دې لپاره چي خپل کار سم او خپله غلطه لاره سمه ثابته کړي.

ورپسې د آدم عليه السلام په قصې کي د دې يوه بله بېلګه راغلي، د الله تعالى له امر نه مخالفت، د دې مخالفت پايله هم له جنت نه هبوط، له الهي لباس او رزق نه محرومېدا، خو په فوري ندامت او توبې سره د غلطى جبران. او بيا په همدې لړ کي د آدم عليه السلام اولاد ته لارښووني چي شيطان ئې دوکه نه کړي او د خپل جد په څېر ئې له جنت نه محروم نکړي او هغه کسان په ګوته کول چي څرګنده ګناه به کوي خو د شيطان په څېر به د خپلي غلطى د توجيه هڅه کوي، يا به مذهبي توجيه ورته جوړوي يا به ئې د خپلو پلرونو ميراث او دود دستور ګڼي، له دوى نه به ځيني داسي وي چي د تقوى او مذهب ته د التزام تر نامه لاندي حلال حراموي په داسي حال کي چي د سترو سترو حرامو کارونو مرتکب کېږي.

بيا د همدغو خلکو حالت په دوزخ کي انځوروي، چي يوه ډله به ئې پر بلي لعنت وايي، د خپلو انحرافاتو عامل به ئې ګڼي او له الله تعالى به د دوه برابره عذاب غوښتنه ورته کوي، دا همغه خلك دي چي د شيطان په څېر ئې د تکبر او د الله تعالى د آيتونو د تکذيب لار غوره کړې وه، د دوى په وړاندي هم د آسمان دري تړلې دي او هم د جنت. او بيا په جنت کي د مؤمنانو حالت او له دوزخيانو سره د دوى مناقشه زموږ مخي ته ږدي او هغه کسان چي نه د دوزخ دي او نه د جنت، د دواړو ترمنځ، د اعراف اوسېدونکي او د دوى حالت بيانوي، چي کله ئې د دوزخ په لوري سترګي واوړي، پناه ترې غواړي او چي د جنت لوري ته ئې پام شي د ورتلو طمع ئې کوي. بيا د اعراف د خلکو او دوزخيانو تر منځ د مناقشې يوه عجيبه صحنه تمثيلوي چي د انسان زړه پوړوي.

دا بحث د اومي رکوع په دغو اساسي موضوعاتو پای ته رسوي: ستاسو رب د آسمانونو او زمکي خالق او ټولواك دئ، شپه او ورځ د ده په اراده ځي راځي، لمر، سپوږمۍ او ستوري ده مسخر کړي، هم خالق دئ هم آمر او حاکم، زاري او دعاء مو بايد ده ته وي، له طمعي او وېري سره دعاء ورته کوئ، په زمکي کي فساد مه خوروئ، د الله تعالى رحمت نېکانو ته ورنږدې دئ، لکه څنګه چي مړه زمکه په باران سره راژوندی کوي تاسو به هم له مرګه وروسته بيا راژوندي کوي.

وروسته د نوح علیه السلام، هود علیه السلام، صالح علیه السلام، لوط علیه السلام او شعیب علیه السلام د قصو په ترڅ کې همدغو اساسي مطالبو ته تاریخي او عملي بېلګې وړاندې شوې او دا بحث د دولسمي رکوع په ضمن کې په یوې ډېرې زړه راښکونکې تتمې سره پای ته رسوي، د دې تتمې خلاصه دا ده چې: که خلکو ایمان راوړی وی او تقوی ئې کړې وی نو د آسمان او زمکې د برکتونو دروازې به ئې پر مخ پرانیستل شوې وې، خو دوی د تکذیب لار غوره کړه او الله تعالی د بدو عملونو په سبب مؤاخذه کړل.

وروسته د فرعون او د ده له ملأ او درباریانو سره د موسی علیه السلام د مقابلې په قصې کې همدغه اساسي موضوعات تمثیل شوي، دا قصه د فرعون په غرقېدو، د ده د تخت او تاج او هر څه په نسکورېدو او بني اسرائیلو ته د زمکې د وراثت په انتقال پای ته رسوي. بیا د بني اسرائیلو د عروج او زوال په قصې کې همدغه مطالب څېړي، له موسی علیه السلام او د ده په لاس لېږل شوي تورات سره د دوی چلن، مخالفت، له توحید نه وروسته شرك، د موسی علیه السلام په ځای په سامري پسې اقتداء او د الله تعالی په ځای سخوندر د معبود په توګه منل او د هغه په وړاندې ګونډه کېدا او د دې شرك او انحراف بدې پایلې زموږ مخې ته ږدي، مخکې مقابله د موسی علیه السلام او فرعون وه، دلته د موسی علیه السلام او سامري ده، مخکې توحید د ظلم او استبداد په ضد او دلته مقابله د توحید او شرك ده، هلته مبارزه له بهرني دښمن سره وه او اوس له کورني دښمن سره، د دې بحث په ضمن کې د موسی علیه السلام د پای دعاء او د ده په ځای د بل پیغمبر د راتلو زېرې راځي، او دا بحث په ۱۷۱ آیت پای ته رسوي،

بیا د انسان د پیدایښت هغه فطري جوړښت ته ګوته نیسي چې پر الله تعالی ایمان ئې د فطرت غوښتنه او تقاضاء ده، د ده په خټه کې دا ایمان اېښودل شوی، له الله تعالی انکار د ده له فطرت سره تعارض لري، شیطان ئې لمسوي او د خپل فطرت ضد کار پرې کوي، له ټولو څرګندو نښو او دلائلو انکار ته ئې هڅوي، دا چې ځیني ایمان راوړي او ځیني د کفر او ضلالت لار غوره کوي او ځان په تباهی کې غورځوي، دا هر څه د الله تعالی د سننو مطابق ترسره کېږي، دوزخ ته هغه درومي چې زړه، سترګې او غوږونه ئې د حق د پېژندو، لیدو، اورېدو او په حقیقت له ایمان راوړو عاجز دي، د څارویو په څېر دي، تر هغوی هم ډېر بد.

وروسته د قیامت په اړه او دا چې کله به راځي، بحث کوي، د شرك د تردید په موخه رسول اللهﷺ ته ویل شوي چې خلکو ته ووایې: نه د ګټې او تاوان اختیار راسره دئ او نه په غیب پوهېږم، زه یوازې بشیر او نذیر یم، هغه ذات ستاسو یوازینی معبود دئ چې تاسو ئې پیدا کړي یئ او تاسو ته اولاد درکوي، همغه چې د روغ اولاد د پیدا کېدو طمع یوازې له ده کوئ، ولې د داسې څه بندګي کوئ چې د هیڅ څه پیدا کولو توان او واك نه لري، په خپله پیدا شوي؟! نه ستاسو مرسته کولی شي، نه ستاسو دعاء او غږ اوري، ستاسو په څېر بندګان دي. له دغو مشرکانو سره په چلن کې مؤمنانو ته څو سپارښتنې کېږي: له عفوې کار واخلئ، د نېکو کارونو بلنه ورکړئ، له جاهلانو ډډه وکړئ، که شیطان په خپلو وسوسو وځورولئ الله تعالی ته پناه یوسئ، قرآن لولئ او په دقت سره ئې اورئ، خپل رب شپه ورځ، سبا او ماښام په زاریو او زګېرویو سره یادوئ. او په آخري آیت کې ورته ویل شوي: د ده خوا ته مقرب بندګان هغه دي چې درې مهم صفات لري: د الله تعالی له عبادت سرغړاوی او لویي نه کوي، د ده تسبیح وایي او ده ته تندی پر زمکه ږدي. یعنی څلور کارونه انسان ته هغه لوړ مقام ورپه برخه کوي چې د

الله تعالی د مقربو بندګانو په زمره کې ونیول شي: ١- د الله تعالی عبادت، ٢- د ده په وړاندې له تکبر او لويي ډډه، ٣- د ده ذکر او تسبيح ٤- او د ده بشپړ اطاعت.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيۡكَ فَلَا يَكُن فِي صَدۡرِكَ حَرَجٞ مِّنۡهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢﴾

۱- الف، لام، میم، صاد، ۲- تا ته لېږل شوی یو کتاب دئ، په سینه کي دي ترې تنګوالی نه وي، د دې لپاره چي انذار پرې وکړې او مؤمنانو ته پند او یادونه.

(۱)- د دغو حروفو په اړه بحث د همدې سورې د معرفي تر عنوان لاندي مطالعه کړئ.

(۲)- دا کتاب د الله تعالی له لوري درباندي نازل شوی، په دې موخه چي د کافرانو لپاره انذار وي او د مؤمنانو لپاره تذکار، خلك د کفر له بدو پایلو وویروې او مؤمنانو ته خپل رب ورپه یاد کړې. ګوره چي زړه تنګی نشي، حوصله له لاسه ورنه کړې، مسئولیت دي دروند دئ، سفر طولاني، لوړي ژوري او مخالفتونه په مخکي، ځیني به د خپل ظلم او فساد، کفر او شرك له بدو پایلو وېروې، ځیني به د جهل او شرك له ډنډ نه راوتلو ته بلې، یوې خوا ته ځواکمن دښمنان، بلي خواته جاهل او متعصب مخاطبین او خوا ته دي کمزوري او بې وزلي مؤمنان چي ستا تذکار او تربیت ته اړ، خو ته له دې کتاب نه پرته بل څه نه لرې، په همدې کتاب سره به دا ستره دنده ترسره کوې، هم به د دغه کتاب په رڼا کي دښمن ته خپله بده پایله ورپه ګوته کوې او هم به خپلو مؤمنو ملګرو ته ډاډ او اطمئان ورکوې.

ٱتَّبِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ وَلَا تَتَّبِعُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَۗ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ

۳- د هغه څه متابعت وکړئ چي ستاسو د رب له لوري درباندي نازل شوي او له ده پرته په نورو اولیاوو او پالونکو پسي مه ځئ، پند اخیستنه مو لږ ده.

(۳)- دا مبارك آیت په ډېر وضاحت سره موږ ته لاربښوونه کوي چي په الله تعالی د ایمان یوه اساسي غوښتنه دا ده چي د ده د کتاب متابعت وشي، څوك چي د الله د کتاب په ځای د بل چا د لاربښوونو او اوامرو متابعت

وکړې په حقيقت کې ئې دا کس د الله تعالی په څنګ کې خپل ولي او پالونکی نيولی او په داسې څه کې ئې له الله تعالی سره شريك کړی چې د الله تعالی لپاره مختص دئ.

وَكَم مِّن قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَا فَجَآءَهَا بَأۡسُنَا بَيَٰتًا أَوۡ هُمۡ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعۡوَىٰهُمۡ إِذۡ جَآءَهُم بَأۡسُنَآ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٥﴾

٤- او څومره کليوال مو هلاك کړي، هغه چې زموږ عذاب به په داسې حال کې پرې راغی چې يا به د شپې په خوب ويده وو يا به ئې د غرمې خوب کولو؟! ٥- نو وينا به ئې له دې پرته بله نه وه چې ويل به ئې: يقيناً چې موږ ظالمان وو.

(٤-٥)- دا مبارك آيتونه موږ ته وايي: د تاريخ پاڼې واړوئ، وګورئ د هغو خلکو پايله څه وه چې د الله تعالی له کتاب ئې مخالفت کړی؟ وګورئ چې د مخالفت په سبب له کومو بدو عواقبو سره مخامخ شوي؟ چا چې د الهي کتابونو مخالفت کړی څنګه په الهي عذاب اخته شوي او دې ته اړ شوي چې پر خپل ظلم اعتراف وکړي؟! د شپې يا غرمې به په خواږه خوب ويده وو، له هر څه غافل، نه ئې د الله تعالی د مؤاخذې پروا وه او نه د کفر او شرك له بدو عواقبو وېره، خو ناڅاپي الهي عذاب پرې نازل شوی، دغه مهال د خپلو ناروا کړنو څرنګوالي ته متوجه شوي او اعتراف ئې کړی چې واقعاً موږ ظالمان وو او د دې سزا مستحق.

فَلَنَسۡـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرۡسِلَ إِلَيۡهِمۡ وَلَنَسۡـَٔلَنَّ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيۡهِم بِعِلۡمٍۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾

٦- نو حتماً به له هغو هم وپوښتو چې پيغمبران مو ورلېږلي او له پيغمبرانو به هم خامخا پوښتنه کوو. ٧- نو د پوهې له مخې به قصه ورواوروو او موږ (هغه مهال ترې) غائب نه وو.

(٦-٧)- د قيامت په ورځ به له ټولو بلااستثنی پوښتنه کېږي، له پيغمبرانو هم چې آيا الهي پيغام ئې خلکو ته رسولی که نه او دا چې د خلکو ځواب او عکس العمل څه وو؟ او له هغو هم چې پيغمبران ورلېږل شوي چې پيغمبرانو ته ئې ځواب څه وو؟ الله تعالی به هر چا ته د خپلو کړنو قصه د داسې شاهد په توګه ورواوروي چې هر څه ئې ليدلي او د بندګانو هيڅ څه ترې پټ نه وو.

وَٱلۡوَزۡنُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّۚ فَمَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَظۡلِمُونَ ﴿٩﴾

٨- او په دې ورځ به حق دروندوالی وي، نو د چا چې تلل شوي درانه وختل همدا دوی بریالي دي. ٩- او د چا چې تلل شوي سپك وختل نو دوی هغه دي چې ځان ته ئې له دې كبله تاوان رسولی چې زما له آیتونو سره ئې ظالمانه چلن كولو.

(٨-٩)- د دې مباركو آیتونو په اړه څو خبرې په پام كې ولرئ:

- **د اتم آیت د لومړۍ فقرې (وَٱلۡوَزۡنُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّۚ) په اړه د مفسرینو تر منځ د رأیي اختلاف شته، تر ټولو غوره توجیه ئې دوه دي: ١- په دې ورځې وزن كول حقیقت لري. ٢- په دې ورځ به حق وزن او درونډوالی وي. دوهمه توجیه په دې دلیل دقیقه او غوره ده چې د الفاظو تركیب همدا معنی افاده كوي، یعنی په دې ورځ به هغه عمل وزن او درونډوالی لري چې د حق او حقیقت مطابق ترسره شوی، كوم عمل چې له (حق) او (حقیقته) تش وي، هغه به سپك او بې ارزښته وي. په روایاتو كې هم راغلي چې د لااله الا الله وزن به د زمكې او آسمانونو تر وزن زیات وي،** فان السماوات والأرض وما فيهما لو وضعت في كفة الميزان ووضعت لا إله الا الله في الكفة الأخرى كانت أرجح، **د دې معنی دا ده چې هلته به حقیقت وزن او درونډوالی وي. د آیت وروستی برخه هم دغه توجیه تأییدوي، په هغه بل تعبیر كې خو دا خبره مجهوله پاته كېږي چې د څه شي وزن به د فلاح او خسران نښه وي؟! كېدی شي د چا د نېكو عملونو پېټی سپك وي او د بل د بدو عملو پېټی درون‌د، په دې صورت كې خو سپكوالی او درونډوالی معیار نشو ګڼلی.**
- **د هر چا عملونه به تلل كېږي، څنګه او په څه به تلل كېږي؟ نه خو عمل شی دئ چې وتلل شي او نه د عمل د تللو لپاره تله شته، نو د دې خبرې مراد څه دئ؟! آیا مراد ئې دا دئ چې د هرچا د عمل اصلي قدر او ارزښت به معلوم كړی شي، قدر او ارزښت به ئې د عمل د ظاهري بڼې له مخې نه ټاكل كېږي، بلكې (حق) او (حقیقت) ته په پام سره به ټاكل كېږي، كه مراد دا وي نو په دې كې د ابهام هیڅ ځای نشته، ځكه تلل او وزن كول د معنوي شیانو لپاره هم كارول كېږي، لكه چې موږ د یوه عزتمن سړي په اړه وایو: درون‌د سړی دئ او د ذلیل او بې اعتباره انسان لپاره د سپك لفظ كاروو، خو كه له تللو او وزنولو مراد بل څه وي، له الله تعالی پرته بل څوك پرې نه پوهېږي.** داسې ګمان مه كوئ چې هلته به تله یا تلل داسې وي لكه په كوم منډیي كې تله او تلل، نه به تله داسې وي لكه د دنیا تلې او نه تلل د دنیا د تللو په څېر، د هغه مذهب پلویان چې اهل ظاهر دي او الله تعالی په انسان قیاسوي ګمان كوي چې د دنیا د كومې تلې په څېر به تله ایښودل كېږي، په یوه خوا كې ئې مقیاس او په بلې كې موزون او د دې مقیاس له مخې به وزن معلومېږي!! هغوی د نورو مواردو په څېر دلته هم ستره غلطي كوي، د متشابه آیتونو الفاظ په متبادره او ظاهري معنی اخلي او په دې سره الله تعالی او د هغه صفات او افعال په مخلوقاتو قیاسوي. د قیامت په ورځ به د عمل د وزن معلومولو لپاره (حق) (مقیاس) وي او د عملونو درون‌دوالی او سپكوالی به د دغه مقیاس له مخې ټاكل كېږي.
- **د چا تلل شوي چې درانه وخېژي دوی به بریالي وي او د چا تلل شوي چې سپك وخېژي نو په خپله ئې ځان ته تاوان رسولی.**
- **د دې تاوان اصلي وجه دا وه چې د الله تعالی له آیتونو سره ئې ظالمانه چلن كاوو.**

وَلَقَدْ مَكَّنَّٰكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَٰيِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

١٠- او يقيناً چې تاسو مو په ځمكې كې متمكن كړئ او په دې كې مو د ژوند (ټول ضروري) اسباب درته برابر كړل، خو شكركول مو لږ دئ.

(١٠)- انسان داسې پيدا شوی چې ځمكه ورته مناسب ټاټوبی دئ او انسان داسې پيدا شوی چې د ځمكې پر سر ژوند ورته ممكن دئ، انسان چې د ژوند لپاره څه ته ضرورت لري هغه ټول په ځمكې كې ورته پيدا شوي او د ځمكې پر سر د ژوند كولو لپاره چې كومو خصوصياتو او ځانګړتياوو ته ضرورت وو انسان ته وركړی شوي، د دواړو ترمنځ دا تنسيق د الله تعالى يوه ستره پېرزوينه ده، خو ډېری انسانان د دې پېرزوينې قدر نه كوي، څوك چې دې ته متوجه دي او غواړي د منعم خدای د دې پېرزوينې شكر اداء كړي، د دې ستر نعمت په پرتله د هغوی شكر ډېر لږ دئ.

وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ

إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿١١﴾

١١- او يقيناً چې موږ پيدا كړئ، بيا مو شكل او صورت دركړ، بيا مو ملائكو ته وويل چې آدم ته سجده شئ، نو له شيطان پرته ټولو سجده وكړه، چې (دی) د سجده كوونكو له ډلې نه وو.

(١١)- د دې مبارك آيت په اړه لاندې ټكو ته پام وكړئ:

- د آيت په سر كې د ټولو انسانانو د خلقت خبره شوې خو وروسته يوازې د آدم عليه السلام يادونه شوې، د دې په توجيه كې د مفسرينو ګڼ شمېر توجيهات زموږ مخې ته راځي، تر ټولو غوره او دقيقه توجيه دا ده چې د آدم عليه السلام پيدايښت په حقيقت كې د ټولو انسانانو د پيدايښت مقدمه ده.
- د انسان (خلقت) او ده ته (شكل او صورت) وركول بېل بېل ياد شوي، د دې معنى دا ده چې آدم عليه السلام ته له پيدايښت وروسته صورت او شكل وركړی شوی، همدا راز د ده اولاد ته تر پيدايښت څه موده

وروسته صورت او شكل وركول كېږي، دواړه سره ورته دي، توپير يوازې په دې كې دئ چې آدم عليه السلام له مور پلار نه پرته پيدا شوى. قرآن په دې وينا سره نه يوازې يو ستر حقيقت بيان كړى، بلكې دا د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ، انسان د پيدايښت په لومړيو شپو ورځو كې يوه نطفه وي، بيا په رحم پوري څوړند توكى، بيا ژوول شوې غوښې ته ورته د غوښې ټوټه، ... په پاى كې ورته د يوه ماشوم شكل او صورت وركړى شي. د دې وينا په اهميت هغه څوك پوهېږي چې د انسان د پيدايښت د مختلفو مراحلو په اړه ئې ژورې علمي څېړنې او تحقيقات كړي وي.

دا آيت د هغو خلكو غلطه انګېرنه بې بنسټه ثابتوي چې وايي: لومړى د انسان مجسمه جوړه شوې بيا په كې روح پو كړى شوې!! قرآن د دې رأيې په خلاف وايي چې انسان ته د ده له پيدايښت وروسته صورت او شكل وركړى شوى. د دوى دا رأيه نه په قرآن كې كوم بنسټ لري او نه په صحيحو احاديثو كې، دوى دا رأيه له بايبل اخيستې ده، دوى احسن الخالقين خداى په يوه كلال قياس كړى، بايبل په دې اړه ليكي: ... دغه وخت خداى آدم له خاوري جوړ كړ او بيا ئې د ده په پزه كې د ژوند روح پو كړه او ده ته ئې ژوندون ورپه برخه كړ او له آدم يو ژوندى موجود جوړ شو!

د مسيحيانو يو ډېر معروف انځورګر په خپلې مشهوري منظرې كې د دوو انسانانو او څو فرشتو انځورونه داسې رسم كړي چې فرشتې د وزر لرونكو ښځو په بڼه كې او خداى جل شأنه او آدم عليه السلام سره ورته د دوو انسانانو په څېره كې ښيي چې د خپلې ګوتې له لارې آدم ته روح وركوي.

راشئ د بايبل دا ادعاء لږ په دقت سره وڅېړو او وګورو چې دا څومره بې معنى، د حقيقت خلاف او افسانې ته ورته خبره ده!!

موږ هره شېبه په خپلو سترګو ګورو چې الله تعالى ژوندي مخلوقات څنګه پيدا كوي، څنګه ئې له مړې خاورې جوړوي، څنګه روح په كې پو كوي او ژوندى مخلوق ترې جوړوي، آيا دغه څه چې موږ ئې په خپلو سترګو ګورو له هغه څه سره مطابقت لري چې بايبل ئې د آدم عليه السلام د پيدايښت په اړه وايي؟! آيا د ژونديو شيانو په پيداكولو كې د الله تعالى سنت همداسې دئ چې لومړى د يوه شي مجسمه جوړوي، بيا ئې په پزه كې روح ور پو كوي او ژوندى مخلوق ترې جوړوي؟! آيا د بايبل ليكونكي او منونكي همداسې پيدا شوي؟! كه دوى داسې نه وي پيدا شوي نو د دوى جد آدم عليه السلام به ولې داسې پيدا شوى وي؟! الله تعالى خو انسانان، حيوانات او بوټي داسې پيدا كوي چې په سر كې وړوكې نطفه وي، ورو ورو ستره شي او يو بشپړ ژوندى مخلوق ترې جوړ شي، څنګه ومنو چې لومړى الله تعالى د ټولو ژوو مجسمې جوړې كړې، بيا ئې د دوى په پزو كې روح پو كړې او ژوند ئې ورپه برخه كړى!! دا انګېرنه خو نه له انساني عقل سره اړخ لګوي او نه په پيدايښت كې د الله تعالى له مشهود او نه بدلېدونكي سنت سره.

- دا آيت چې د (خَلَقۡنَـٰكُمۡ او صَوَّرۡنَـٰكُمۡ) د جمعې په صيغو سره ټولو انسانانو ته خطاب كوي، ښيي چې آدم عليه السلام ته سجده په حقيقت كې ټول انساني نسل ته سجده وه، نه يوازې د آدم عليه السلام ذات ته.

• دا آیت ښیي چې د انسان په وړاندې له سجدې د شیطان د سرغړاوي معنی د ده په وړاندې عدم خضوع او عدم انقیاد دئ.
• د آیت په سر کې ویل شوي چې فرشتو ته د سجدې امر وشو، خو وروسته ویل شوي چې شیطان له سجدې ډډه وکړه، د دې په توجیه کې هم د مفسرینو تر منځ اختلاف شته، غوره توجیه دا ده چې د انسان په وړاندې د ملائکو انقیاد په حقیقت کې د ده په وړاندې د ټولو مخلوقاتو د انقیاد او تسخیر په معنی وو، خو په ټول عالم کې یوازې شیطان له دې سرغړاوی وکړ. د قرآن ګڼ شمېر آیتونه په دې دلالت کوي چې د آسمانونو او ځمکې هر څه انسان ته مسخر کړی شوي.

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾

۱۲- وئې فرمایل: څه شي منع کړې چې سجده ونه کړې، وئې ویل: زه تر ده غوره یم، زه دې له اوره پیدا کړی یم او دی دې له خټې پیدا کړی.

(۱۲)- دا آیت موږ ته ښیي:

• د ځمکې پر سر لومړی جرم کبر دئ.
• لومړی کس چې د الله تعالی له حکم ئې سرغړاوی کړی، یو داسې متکبر وو چې ځان ئې تر بل غوره ګڼلی، په نسلي او قومي بنیاد ئې ځان تر بل لوړ او هغه ئې تر ځان ټیټ ګڼلی.
• د چا لپاره چې یو صالح مشر وټاکل شو، خو د دې په ځای چې د هغه اطاعت وکړي، بر عکس مخالفت ته ئې ملا تړي او ځان د دې مقام لپاره تر هغه وړ او مستحق ګڼي، د شیطان تجربه تکراروي.
• څوک چې په قومي او نسلي بنسټ په توپیرونو باور لري، یو تر بل غوره بولي، د شیطان ګناه تکراروي.

قَالَ فَٱهۡبِطۡ مِنۡهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَٱخۡرُجۡ إِنَّكَ مِنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ﴿١٣﴾

۱۳- وئې ويل: له دې کوز شه، دا حق نلرې چې دلته لويي وکړې، ووځه چې له ذليلو يې.

(۱۳)- دلته دوه خبري د پام وړ دي:

- **شيطان لويي وکړه، د لويي او تکبر پايله ئې هبوط، سپکاوی او ذلت شو، د دې معنی دا ده چې الله تعالی هر متکبر له ذلت او سپکاوي سره مخامخ کوي.**
- **شيطان له کوم ځای کوز کړی شو، له آسمان؟ له جنت؟ له هغه ځای چې آدم عليه السلام هم په کي اوسېدو؟ او که له کوم معنوي مقام چې د ده په برخه وو؟ د دې وضاحت نه په قرآن کي شوی او نه په احاديثو کي، خو داسي معلومېږي چې له هبوط معنوي هبوط مراد دئ.**

قَالَ أَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

۱٤- وئې ويل: تر هغي ورځي مهلت راکړه چې (تول له قبرونو) راپاڅول کېږي. ۱۵- وئې فرمايل: ته له مهلت ورکړی شوو يې.

(۱٤-۱۵)- دلته څو خبري ترسترگو کېږي:

- **شيطان د مهلت مطالبه کړې، د دې لپاره چې ثابته کړي د ده ادعاء سمه او دی تر آدم عليه السلام غوره دئ.**
- **الله تعالی دا مهلت او فرصت ورکړ، له دې معلومېږي چې د ده هبوط معنوي وو، نه مادي، ځکه دی نه په جنت کي پرېښودل شوی او نه په آسمان کي.**

قَالَ فَبِمَآ أَغۡوَيۡتَنِي لَأَقۡعُدَنَّ لَهُمۡ صِرَٰطَكَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَأٓتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيۡنِ

أَيۡدِيهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ وَعَنۡ أَيۡمَٰنِهِمۡ وَعَن شَمَآئِلِهِمۡۖ وَلَا تَجِدُ أَكۡثَرَهُمۡ شَٰكِرِينَ

۱٦- وئې ويل: نو چې بې لاري دي کړم، هرومرو به ستا په مستقيمي لاري کي دوی ته (په کمين کي) کښېنم، ۱۷- بيا به د دوی له مخي، له شا ئې، له ښي اړخ ئې او له کيڼ اړخ ئې ورته راځم او ډېری به ئې شکرکوونکي ونه مومې.

(۱٦-۱۷)- دلته څو اساسي خبري زموږ مخي ته ايښودل شوې:

- شیطان خپل عصیان او سرغړاوی الله تعالی ته منسوبوي او د ده له لوري اغوا ئې ګڼي، یعني تا زه دې ته اړ کړم، تا داسې چا ته پر ما ترجیح ورکړه چې زه تري غوره وم، د ده له مخالفت نه پرته بله لار دي راته پرې نښوده!! دا داسې ده لکه په یوه حزب یا حکومت کې چې څوك د یوه مقام لپاره ځان وړ ګڼي، د لاس ته راوړو هڅه ئې کوي، خو خپل مقصد ته نه رسیږي، دا مقام بل چا ته سپارل کیږي، دی د اطاعت په ځای د مخالفت لپاره ملا تړي، له تنظیم نه وځي او بیا خپل عصیان او وتل د حزب مشرتابه ته منسوبوي او وایي: تا له حزب نه وتلو ته اړ کړم!! قرآن د شیطان دا وینا د همدې لپاره زموږ مخې ته ایښې ده چې له داسې غلط کار ډډه وکړو.
- شیطان لوړه کوي چې د انسان د بې لارې کولو او په خپل مأموریت کې د ده د ناکامولو هڅه به کوي، په هرګام کې به په کمین کې ورته کېښني، له هر لوري به ئې تر برید لاندې نیسې، هڅه به ئې دا وي چې ثابته کړي آدم علیه السلام او اولاد ئې د دې مقام وړ نه دي، د دې الهې پېرزوینې قدر او پاس نشي اداء کولی. دا هم داسې ده لکه له حزب نه هغه مرور یا وتلی کس د خپل رقیب د نااهله ثابتولو لپاره هغه ته موانع راولاړوي، غواړي هري خوا ته فتنې او ستونزې راپیدا کړي، ثابته کړي چې د ده په اړه د مشرتابه پرېکړه سمه نه وه، دا ټولې ستونزې د دغې ناسمې پرېکړې نتائج دي. قرآن د همدې لپاره موږ ته شیطاني کار ته متوجه کوي چې ځان تري وساتو.

قَالَ ٱخۡرُجۡ مِنۡهَا مَذۡءُومٗا مَّدۡحُورٗاۖ لَّمَن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمۡ أَجۡمَعِينَ

۱۸- وئې فرمایل: له دې د رټل شوي او شړل شوي په توګه ووځه، چا چې ستا متابعت وکړ نو هرومرو به جهنم له تاسو ټولو ډك كړم.

(۱۸)- د کبر په وجه ئې ذلت او سپکاوی په برخه شو، خو د نورو د بې لارې کولو په سبب مذءوم (رټل شوی، د هر چا لخوا بد او ملامت ګڼل شوی) او مدحور (شړل شوی او هر چا له ځانه لرې کړی) شو. په پای کې د ده او د ده د ملګرو او پلویانو ځای جهنم دئ.

په دې سره موږ ته لارښوونه شوې چې که تکبر وکړو، ځان تر نورو لوړ وګڼو او نورو ته په سپکه سترګه وګورو نو ذلت به مو په برخه شي او که د شیطان په څېر له صالح کسانو سره د عداوت او دښمنۍ لار غوره کړو او د دوی په وړاندې د خنډونو راولاړولو هڅه وکړو نو رټنه او شړنه به مو په برخه شي، هم به د الله تعالی له لوري ورټل شو او هم به د خلکو له لوري.

وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ فَكُلَا مِنۡ حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٩

۱۹- او اې آدمه! ته او مېرمن دې په دې جنت کې مېشت شئ، نو له هره ځایه ئې چې څه غواړئ وئې خورئ، او دې ونې ته مه نږدې کېږئ، که نه نو له ظالمانو به شئ.

(۱۹)- د دې مبارك آیت په اړه لاندې خبرې په پام کې ولرئ:

- **دا کوم جنت وو چې آدم علیه السلام او مېرمن ئې په کې ځای په ځای شول؟ دا په آسمان کې وو که په زمکې کې؟ دا همغه جنت وو چې له حساب او کتاب نه وروسته د انسان په برخه کېږي که د زمکې کوم باغ؟ ځینې مفسرین ئې د آسمان جنت ګڼي او ځینې ئې د زمکې کوم خاص باغ، په قرآن او د رسول الله ﷺ په احادیثو کې هیڅ ځای صریحاً یا تلویحاً دا نه مومو چې دا جنت په آسمان کې وو، یا آدم علیه السلام همغه وخت آسمان ته بېول شوی، یا له آسمانه بېرته زمکې ته راکوز شوی. د هغو مفسرینو رأیه دقیقه ده چې دا د زمکې خاص باغ ګڼي، تفصیل ئې د بقرې د سورې د ۳۵ آیت په تفسیر کې وګورئ.**
- **دا ممنوعه شجره کومه وه؟ نه دلته او نه د قرآن په بل ځای کې ښودل شوې، چا چې په دې اړه څه ویلي له ځانه ئې ویلي، هیڅ دلیل ورته نه لري. که د دې ښودل ضروري وی نو قرآن به حتماً مونږ ته ښودلې وه.**
- **دې ونې ته مه نږدې کېږئ، که نه نو میوه به ئې وخورئ او په دې سره به له ظالمانو شئ. دوی د خاصې ونې له میوې منع شوي، خو د قرآن اسلوب دا دئ چې ګناه ته له ورنږدې کېدو انسان منع کوي، دا ځکه چې کله انسان د ګناه محل ته ورنږدې شي په ګناه کې د پرېوتو احتمال ئې زیات شي، قرآن تل دا سپارښتنه کوي چې د حرام پولې ته مه ورنږدې کېږئ، د حلال تر وروستۍ پولې مخکې مه درومئ، دومره مخکې مه ځئ چې که یو ګام بل واخلئ د ګناه په ډنډ کې پرېوځئ.**
- **که دا مېوه وخورئ نو په خپل ځان به مو ظلم کړی وي، له بدو پایلو سره به ئې مخامخ شئ، د خپل رب له امره به مو تېری کړی وي.**

راشئ وګورو چې بایبل په دې اړه څه وایي، بایبل د پیدایښت د باب د دوهم فصل له پنځمې تر پنځلسمې فقرې پورې لیکي:

(له دې وروسته خدای په عدن کې چې په ختیځې سیمې کې پروت دئ یو باغ پیدا کړ او هغه آدم ئې په کې ځای په ځای کړ چې مخکې ئې پیدا کړی وو!! خدای ډول ډول ښاپسته ونې په دې باغ کې راپیدا کړې تر څو خوندورې میوې ورکړي، ده د باغ په منځ کې (د حیات ونه) او همداراز (د ښه او بد د پېژندو ونه) پیدا کړه، د عدن له سیمې د باغ په لورې یو سیند وبهېدو تر څو ئې خړوبه کړي، بیا دا رود په څلورو وړو رودونو تقسیم شو، لومړی رود ئې (فیشون) دئ چې د خویله له سیمې تېرېږي او هلته خالص سره زر، مرغلرې او د جزع ډبرې موندل کېږي، دوهم ئې (جیحون) دئ چې د کوش له سیمې تېرېږي، دریېم ئې (دجله) دئ چې د آشور ختیځ ته درومي او څلورم ئې (فرات) دئ!! خدای آدم د عدن په باغ کې پرېښود تر څو هلته کار وکړي او د باغ ساتنه او پالنه وکړي او ده ته ئې وویل: د دې باغ د ټولو ونو میوې خوره پرته د یوې ونې (د ښه او بد د پېژندا ونه) دا ځکه چې که دا مېوه وخورې مطمئن اوسه چې حتماً مرې!!

دلته څو د اعتراض وړ خبرې مومو:

- **د پیدایښت د باب په لومړي فصل کې ویل شوي چې د آدم علیه السلام له خلقته مخکې ټول نور ژوي د بوټو او ونو په شمول پیدا شوي وو، خو دلته ویل شوي چې د ده د پیدایښت په وخت کې د زمکې پر سر هیڅ وابښه او بوټي نه ول، د ده له پیدایښته وروسته خدای په عدن کې یو باغ پیدا کړ!! دا صریح تناقض دئ.**
- **د بایبل له دې وینا معلومېږي چې آدم علیه السلام د زمکې پر سر یوه باغ کې ځای په ځای شوی، خو د دې تر څنګ وایي چې په دې باغ کې خدای د نورو ونو تر څنګ او د باغ په منځنۍ برخې کې د (حیات ونه) او**

د (ښه او بد پېژندا ونه) هم پيدا کړه!! خو نه د زمکي پر سر په ونو کي د حيات ونه شته او نه د ښه او بد پېژندا په نامه کومه ونه!! د بايبل ليکوال او پلويان دي ووايي چي دا دوه وني چېري دي؟ تاسو کومي وني په دې نامه پېژنئ؟ د نړۍ په هيڅ گوټ کي داسي وني نشته!! د حيات ونه، د معرفت ونه، د حيات اوبه او دې ته ورته نوري خبري بې بنسټه او د خيال په عالم کي جوړي شوې خبري دي، انسان داسي پيدا شوی چي خامخا به مري، الله تعالی داسي اوبه او مېوه نه ده پيدا کړې چي د هغې په خوړو سره انسان دائمي او ابدي ژوند ترلاسه کړي، د انسان معرفت اکتسابي دئ، ورو ورو زياتېږي، د تعليم، تعلم، زده کړې او تجربې په نتيجه کي ئې د معرفت او د ښه او بد د پېژندا سطح لوړېږي، الله تعالی داسي مېوه نه ده پيدا کړې چي د هغې په خوراك سره انسان ته د ښه او بد د پېژندو معرفت ورپه برخه شي!! د بايبل د دې وينا په خلاف، د قرآن په هغو آيتونو کي چي تر ټولو د مخه پر رسول اللهﷺ نازل شوي او په همدې آيتونو سره د قرآن د نزول لړۍ پيل شوې داسي راغلي:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

العلق : ۱-۵

۱- ولوله په نوم د خپل رب، هغه چي پيدا ئې کړ. ۲- انسان ئې له ځوړندو پيدا کړ. ۳- ولوله چي رب دي ډېر کريم دئ. ٤- آ چي په قلم ئې پوهه ورکړه. ٥- انسان ته ئې ورزده کړل څه چي نه پرې پوهېدو.

په دې مبارکو آيتونو کي څو مطالب خاصه توجه غواړي:

- **د الله تعالی له لوري وحي د اقرأ (ولوله) په امر پيل شوې او دا ښيي چي د اسلام له نظره د (لوست) مقام او منزلت څومره لوړ دئ او څومره اهميت لري، دا د الله تعالی لومړی امر دئ، په دغه امر سره ئې د وحي لړۍ پيل کړې.**
- **دا د الله تعالی د کرم او پېرزويني څرگنده نښه ښودل شوې چي انسان د يوه (ځوړند توکي) له حالته هغه ځای ته رسوي چي (کامل انسان) ترې جوړ شي، ليك او لوست ورښيي، انسان يوازينی مخلوق دئ چي کولی شي د (لوستلو) له لاري د بل په خبره پوه شي او د (ليکلو) له لاري خپل معلومات خوندي کړي او خپل پيغام نورو ته ورسوي او په دې سره د خپل سلف له قيمتي تجاربو گټه واخلي، د معلوماتو د ضايع کېدو مخه ونيسي او راتلونکي نسل ته ئې انتقال کړي، له انسانه پرته دا وړتيا او امتياز په هيڅ ذيروح کي نه گورو، الله تعالی په انسان کي دا استعداد او وړتيا ايښې ده چي له (قلم) نه د تعليم او تعلم وسيله جوړه کړي، له دې اړخه ئې انسان ته پر ټولو نورو مخلوقاتو فضيلت ورکړی.**
- **په (قرائت)، (علم) او (قلم) سره هم انسان ته پر نورو مخلوقاتو فضيلت ورکړی شوی او هم په خپله د انسانانو تر منځ يوه ته پر بل.**
- **(قلم) د زده کړي او پوهي ډېره اغېزمنه وسيله ده، په دې سره انسان د دې مجال ترلاسه کوي چي په ډېرو هغو حقائقو پوه شي چي له بلي لاري پرې پوهېدل ورته ممکن نه وو**
- **لکه څنگه چي دلته د (علم بالقلم) الفاظ په دې معنی دي چي انسان ته له قلم نه د استفادې استعداد ورکړی شوی، الله تعالی د هغه په فطرت کي دا ملَکه ايښې چي قلم جوړ**

کړي، خپل ما في الضمير وليکي او نورو ته ئي انتقال کړي او له دې د زده کړي او تعليم او تعلم وسيله جوړه کړي، همدا راز په نورو آيتونو کي دې ته ورته راغلي الفاظ لکه (علمه البيان) او (علم آدم الاسماء کلها) هم هغو استعدادونو ته اشاره کوي چي انسان ته ورکړی شوي، انسان ته د (بيان) ملَکه ورکړی شوې، کولی شي خپل (مافىالضمير) اظهار کړي او له کلماتو او الفاظو په استفادې سره خپل قصد، هدف، نظر او پيغام تشريح او توضيح کړي، هغه ته د هر څه د پيژندو او په هر څه د يوه مناسب نوم ايښودو استعداد ورکړی شوی، هغه کولی شي خپله پوهه د نومونو په قالب کي ترتيب، تنظيم او حفظ کړي او نورو ته ئي انتقال کړي. دا د انسان يوه ځانګړتيا ده، دا صفت په نورو مخلوقاتو کي نشته، په دې سره الله تعالی انسان ته پر ټولو مخلوقاتو فضيلت او شرف ورکړی.

- په اصل کي انسان (بې علمه) دئ، په تدريج سره زده کړه کوي او علم ترلاسه کوي. د انسان د پوهي او علم تفاوت د نورو ژوو له شعور او پوهي سره په دې کي دئ چي نور ژوي ثابت او محدود علم لري، له مخکي د دوی په خټه او دماغ کي ايښودل شوی، په فطري او الهامي توګه ورته تفهيم شوې چي څنګه ژوند وکړي، کوم کوم کارونه وکړي، څه وخوري او د څه له خوراکه ډډه وکړي، څنګه مفيد او مضر سره بېل کړي، خو انسان کولی شي چي تر هغه څه زيات هم زده کړي چي په فطري او الهامي توګه ورښودل شوي او په ضمير کي ئي ايښودل شوي. دی کولی شي زده کړه وکړي، د خپلي پوهي سطح لوړه کړي، اسرار کشف کړي او پټ حقائق ځان ته معلوم کړي، په (لوستلو)، (ليکلو) او له (قلم) نه په استفادې سره د خپلي حافظې ظرفيت لوړ او پراخ کړي او په هغه څه هم پوه شي چي نور پرې پوهېدلي او دی ترې غافل وو او له پيژندو ئي عاجز. که انسان ته له (قلم) نه د استفادې استعداد نه وی ورکړی شوی او په ليک او لوست نه پوهېدی نو د هر چا علم او پوهه به له ده سره پاته کېده، نه به په دې توانېدو چي د نورو له پوهي او تجربو ګټه واخلي او نه به ئي خپل تجارب او علم نورو ته انتقالولی شو.

تاسو د قرآن دا علمي، دقيقه او په حقيقت او واقعيت ولاړه وينا د بايبل له دغي بې بنسټي ادعاء سره مقايسه کړئ چي وايي: انسان د معرفت د وني مېوه وخوړه، سترګي ئي پرانيستي شوې، د ځان او خپل ماحول په حال پوه شو.

- بايبل دلته وايي چي لومړی آدم عليه السلام ته د عدن په سيمي کي يو باغ جوړ کړی شو، بيا د دې باغ د خړوبولو لپاره د همدې عدن له سيمي يو دومره ستر سيند جاری کړی شو چي د دجلي او فرات په څېر څلور رودونه ترې جلا شوي وو، خو دا باغ دومره ووړ وو چي آدم عليه السلام يوازې په هغه کي کار کاوو او د هغه ساتنه به ئي کوله!! او دا ستر سيند له هغه وروسته د عدن له سيمي په بهېدو شو چي خدای دا باغ تيار پيدا کړی او جوړ کړی وو!! دا ټولي خبري هم د عقل خلاف دي او هم د واقع خلاف، معمول خو دا ده چي لومړی په يوې سيمي کي اوبه پيدا کېږي بيا په کي بوټي او وني، خو بايبل د دې عکس خبره کوي!! نه د دې څلورو رودونو سرچينه يوه ده، نه له يوه سينده سره جلا شوي، نه د دجلي او فرات شاوخوا کي داسي بل ستر رود شته چي دجله او فرات ترې بېل شوي وي، د بايبل دا خبره ډېره عجيبه ده چي وايي دجله او فرات له يوه ستر سينده بېل شوي، حال دا چي دجله او فرات په سر کي نه بلکي په پای کي سره يو ځای شوي، ښايي د بايبل ليکونکي ته چا ويلي وو چي دا دواړه رودونه په فلانی سيمي کي سره يو ځای دي او بر سره بېل، ده ګمان کړی چي له بره سره يو ځای دي او په پای کي سره بېل!! که دا رودونه له جنوب شرقه د شمال غرب په لوري بهېدی نو بيا د بايبل خبره سمه وه، خو خبره برعکس ده، دا رودونه د عراق له شمال غربه د جنوب

شرق په لوري بهيږي او د خليج خولې ته نږدې سره يوځای کيږي، د بايبل دا خبره هم نامعقوله ده چې د يوه کس تر ځارني او ساتني لاندې يو ووړ باغ دې په دومره ستر سيند خړوبه شي، که د دجلې او فرات ترځنګ د فيشون او جيحون په نامه رودونه هم وی، چې نشته او په نقشه کې هم نه ترسترګو کيږي، نو داسې ځلور رودونه خو دومره ستر ملك ته اوبه ورکولی شي چې ټول عراق او ايران احتواء کړي، الله تعالی به څنګه داسې ستر رود د آدم عليه السلام تر ځارني لاندې د يوه واړه باغ د خړوبولو لپاره پيدا کوي؟!! او که له جيحون نه مراد د آمو دريا وي چې سر چينه ئې د پامير له لوړو ده او د دجلې او فرات له سرچينو نږدې پنځه زره کيلو متره فاصله لري، نو بيا خو به د بايبل د ليکونکي هغه د عدن باغ هومره ستر وي چې يوه څنډه ئې په افغانستان، تاجکستان او اوزبکستان کې او بله ئې په عراق کې!! او که جيحون کوم داسې رود وي چې له کوش نه تېرېږي نو کوش اوس د ايران مربوطه سيمه ده!! دا خبره هم صحيح نه ده چې د سيند سرچينه او د باغ موقعيت دې يوه سيمه (عدن) وي، معمولاً خو د سيند سرچينه له هغو زمکو ډېره لرې وي چې خړوبوي ئې.

- **د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: آدم عليه السلام ته د کومې ميوې د نه خوړلو توصيه شوې وه او ګواښل شوی وو چې که دا مېوه وخورې حتماً مرې؟ د حيات د ونې که د معرفت د ونې؟ بايبل دلته په دې اړه څه نه وايي خو ډېر وروسته د دې وضاحت کوي، طبيعي ده چې دا د حيات د ونې مېوه نه شي کېدی دا ځکه چې هغه خو په مرګ نه بلکې په دائمي ژوند منتج کيږي!! او د دوهمې خبرې معنی خو دا ده چې که ته د معرفت ترلاسه کولو هڅه وکړې او (د ښه او بد پېژندو د ونې) مېوه وخورې نو هرو مرو مرې، يعني په پټو سترګو ژوند کوه، د معرفت د ونې مېوه مه خوره، دا مېوه ستا د مرګ باعث کيږي!! په دې اړه ځو پوښتنې لرو:**

۱. آدم عليه السلام خو دا مېوه وخوړه، ولې مړ نه شو؟ ولې د بايبل د خدای خبره غلطه وخته؟ هغه خو ورته ويلي وو چې که دا مېوه وخورې مطمئن اوسه چې حتماً مرې!!

۲. د انسان د مرګ يو ستر عامل خو د بايبل د خبرې برعکس د ده عدم معرفت دئ، هغه که له بيمارۍ مري وجه ئې دا ده چې د دې بيمارۍ د علاج دوا نه پېژني، هغه که د کوم دښمن په لاس مغلوبيږي او په قتل رسيږي سبب ئې دا دئ چې معرفت ئې ناقص دئ، د دښمن د پرځولو او د ده له شره د ځان ژغورلو په چل او چم نه پوهيږي، معرفت خو د ده د ژوند د اوږدوالي باعث دئ نه د مرګ باعث، الله تعالی به څنګه ده ته وايي چې د معرفت د ونې مېوه ستا د مرګ باعث کيږي؟!!

د دې فصل له ۱۸تر ۲٤ پوري جملې دا دي:

(خدای وفرمايل: مناسبه نه ده چې آدم يوازې وي، بايد ده ته کوم مناسب يار او ملګری پيدا کړم، نو دغه وخت خدای ټول هغه حيوانات او مرغان د آدم خوا ته راوړل چې له خاورو ئې جوړ کړي وو، ترڅو وګوري چې آدم به څه څه نومونه پرې ږدي، په دې توګه ټول حيوانات او مرغان ونومول شول، نو آدم ټول حيوانات او مرغان ونومول، خو د ده لپاره مناسب يار ونه موندل شو، دغه وخت خدای آدم ويده کړ، د ده يوه پښتۍ ئې راوايسته او د هغې تش ځای ئې په غوښې ډك کړ او له دې پښتۍ ئې يوه ښځه جوړه او د آدم خوا ته ئې راوسته، آدم وويل: دا زما د هډوکو يو هډوکی او زما د غوښې يوه غوښه ده، نوم دې (نسا) وي ځکه چې له (انسان) نه اخيستل شوې)، (په همدې وجه ده چې انسان له خپل مور پلار نه بېلېږي او له خپلې مېرمنې سره جوخت کيږي او له دې وروسته دواړه سره يو کيږي)!!

په دې ځو لنډو جملو کې ځو عجيبې او د خندا وړ خبرې ګورو:

- **دا وينا داسې ده لکه چې ځوك ووايي: خدای خپلې اشتباه ته متوجه شو چې آدم ئې يوازې پيدا کړی او دا مناسب کار نه وو، اوس غواړي دا اشتباه جبران کړي او ده ته کومه جوړه او ملګری راپيدا کړي.**
- **دا ملګری بايد دی په خپله او د حيواناتو او مرغانو له منځه غوره کړي، نو ځکه ئې ټول حيوانات او مرغان د ده خوا ته راوستل، ده د ځان لپاره کوم مناسب (يار) په دوی کې ونه موندو، هيڅ يو ئې د ملګرتيا لپاره غوره نه کړ، صرف دا کار ئې وکړ چې په هر يوه ئې يو نوم کېښود او په دې توګه د ټولو شيانو لپاره همغه وخت او د آدم عليه السلام له لوري نومونه غوره شول!!**
- **نو کله چې آدم عليه السلام له حيواناتو او مرغانو کوم (يار) ځان ته غوره نه کړ، الله تعالی د دې لپاره**

خوب پرې راوست چې يوه پښتۍ ئې ترې راوباسي، پرته له دې چې درد احساس کړي او له هغې ده ته يو (يار او ملګرې) جوړه کړي، آدم عليه السلام په ډېر خوب ويده وو چې پښتۍ ئې ترې وايستې شوه، تش ځای ئې په غوښې ډک کړی شو، له پښتۍ ئې يوه ښځه جوړه کړی شوه، د آدم عليه السلام له راويښېدو مخکې د ده خوا ته حاضره کړی شوه، کله چې هغه له خوبه راويښ شو په خپلې خوا کې ئې وموندله او فوراً ئې وويل: دا زما د هډوکو يو هډوکی او زما د غوښې يوه غوښه ده، نوم دې (نسا) وي ځکه چې له (انسان) نه اخيستل شوې)!! ډېره ډېره عجيبه ده چې يو هوښيار او عقلمن انسان داسې خبرې په خوله راوړي يا ئې له بله واوري او وئې مني!! آيا داسې ناپېرتې او خوشې خبرې د الله تعالی کتاب ته منسوبول لويه بې باکي او جسارت نه دئ؟!! مګر الله تعالی خپل مخلوقات دغسې پيدا کوي لکه بايبل چې وايي؟ مګر دا هره شيبه چې الله تعالی حيوانات او د دوی جوړې پيدا کوي دغسې ئې پيدا کوي لکه بايبل چې ادعاء کوي؟ آيا کوم عاقل انسان به دا خبره ومني چې د ژوو د جوړه جوړه پيدا کولو په اړه د الله تعالی سنت همداسې دئ لکه په بايبل کې چې ليکل شوې؟ آيا سمه ده چې ووايو: لومړی د ټولو حيواناتو نارينه پيدا شوي بيا ئې له پښتيو د دوی ښځينه پيدا شوي؟! د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: آدم عليه السلام څنګه پوه شو چې دا زما د هډوکو يو هډوکی او زما د غوښې يوه غوښه ده؟ د بايبل د ادعاء په اساس خو دی ويده وو او په دې هم نه دئ پوه شوی چې د جراحي عمليات پرې ترسره شوي او يوه پښتۍ ترې ايستل شوې!! چا تاسو ته ويلي او څنګه به دا خبره ثابتوئ چې د آدم عليه السلام ژبه عبري يا عربي وه او پر خپلې ملګرې ئې د نسا نوم ايښی؟!! که د بايبل له ادعاء سره سم په ټولو شيانو باندې نومونه د آدم عليه السلام له لوري ايښودل شوي وي ولې دا نومونه په ټولو انساني ژبو کې سره ورته نه دي؟ ستاسو په لور، زوی، خور، مور او پلار چا نومونه ايښي؟ په موټر، کمپيوټر، سيکل، تلويزيون، راډيو او ... دا نومونه آدم عليه السلام ايښي که د ده اولاد؟

• دا خبره له مخکنيو سره څه ارتباط لري چې بايبل ويلي: (په همدې وجه ده چې انسان له مور او پلار بېلېږي او له خپلې مېرمنې سره جوخت کېږي او له دې وروسته دواړه سره يو کېږي)؟!! موږ خو د مخکنيو جملو په هيڅ ځای او هيڅ لفظ کې داسې څه نه وينو چې له مور او پلار د انسان بېلېدا او له خپلې مېرمنې سره يو ځای کېدا توجيه کړي!! دا بې ربطه خبرې ښيي چې د بايبل ليکوال له ادبي لحاظه هم ډېرې ستونزې درلودې او له علمي لحاظه هم.

فَوَسۡوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ لِيُبۡدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنۡهُمَا مِن سَوۡءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنۡ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيۡنِ أَوۡ تَكُونَا مِنَ ٱلۡخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾

٢٠- نو شيطان وسوسه کړل، د دې لپاره چې لدوی پټې جثې ئې ورته بربنډې کړي او (ورته) وئې ويل: خپل رب يوازې د دې لپاره لدې ونې منع کړي يئ چې داسې نه فرشتې شئ او تلپاته شئ.

---

(٢٠)- دلته څو ټکو ته توجه وکړئ:

• شيطان دوی څنګه وسوسه کړل، په محسوسه توګه که په غير محسوسه توګه؟ ورته مجسم شوی که نه؟ دوی په خپلو سترګو ليدو که نه؟ ځواب ئې دا دئ: لکه څنګه چې نن د آدم عليه السلام اولاد وسوسه کوي همداسې ئې هغوی وسوسه

کړي، لکه څنګه چې اوس په غیرمحسوسه توګه انسانان وسوسه کوي، دوی ئې نه ګوري، هلته ئې هم په همدې توګه هغوی وسوسه کړي، هغه رأیه د قرآن د وینا، د الهي سننو او د واقعیتونو خلاف ده چې له دې پرته بل څه وایي او ادعاء کوي چې شیطان په مجسمي بڼي کي ورته راغلی.

• د دې خبري معنی څه ده چې شیطان د دې لپاره وسوسه کړل چې د ممنوعه میوې په خوړلو سره د دوی د بدن هغه برخي ورته بربنډي کړي چې تري پټي وې؟ ځیني مفسرین په دې نظر دي چې شیطان غوښتل د دوی عورت بربنډ شي، دوی (سوءات) د (غلیظه عورات) په معنی اخلي، په داسي حال کي چې قرآن د المائدې د سورې په ۳۱ آیت کي په ډېر وضاحت سره وایي چې له سوءة نه مراد بدن او جثه ده نه یوازي فرج او عورت.

فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابًا يَبۡحَثُ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُرِيَهُۥ كَيۡفَ يُوَٰرِي سَوۡءَةَ أَخِيهِۚ قَالَ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ أَعَجَزۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِثۡلَ هَٰذَا ٱلۡغُرَابِ فَأُوَٰرِيَ سَوۡءَةَ أَخِيۖ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴿٣١﴾

المائده: ۳۱

نو الله یو کارغه راولېږو چې زمکه ئې سپړله، ترڅو وروښیي چې د خپل ورور جثه څنګه پټه کړي، وئې ویل: های افسوس، آیا له دې هم عاجز شوم چې د دې کارغه په څېر وای او د خپل ورور جثه مي پټه کړې وای، نو له پښیماني کوونکو شو.

دلته ځکه دا د عورت په معنی نشو اخیستلی چې له انسان خپل عورت پټ وي او نه د زوج، په لباس سره خو عورت له نورو پټېدی شي، هغه مهال خو له دوی دواړو پرته بل انسان نه وو، دا خبره خو بیا بې معنی ده چې شیطان غوښتل دوی ته خپل عورتونه وروښیي، همداراز که دا مصنوعي جامه وګڼو نو له مصنوعي جامي نه خو انسان د شیطان له وسوسي پرته په خپله ځان لوڅوي، هم د غسل په وخت کي او هم د جامو بدلولو په وخت کي او دا لوڅول یوازي د بل نامحرم انسان په وړاندي ګناه ده نه په هرصورت کي.

د قرآن الفاظ داسي دي چې ښیي په مخکنۍ الهي جامه کي د دوی بدن پټ وو، حتی په خپله له دوی نه، خو کله چې دا جامه تري اخیستل شوې، نو داسي بربنډ شوي چې خپل ځان یعني د خپل بدن پوستکی ئې هم لیدلی. صحیح خبره دا ده چې شیطان غوښتل دوی بربنډ کړي، له هغي جامي ئې محروم کړي چې الله تعالی ورکړې وه، هغه جامه چې الله تعالی هر ژوي ته د هغه له حالت سره مناسب ورکړې، هم ئې له یخني ژغوري او هم له تودوخي، هغه چې نه زړېده، نه شړېده، نه خیرنېده، نه ئې اوبدل او ګنډل غوښتل او نه هیڅکه انسان تري بربنډېدو، همغسي لکه چې قرآن فرمایي:

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَ لَا تَعۡرَىٰ

طه: ١١٨
يقيناً چې په دې كې به ته داسې وې چې نه به وږى كېږې او نه به بربنډ كېږې.
او تاسو پوهېږئ چې په مصنوعي جامه كې ډېر ځلې انسان لوڅ او بربنډ كېږي .
بايبل تر دې هم زياته خندوونكي وينا لري او وايي چې خداى د حيواناتو له پوستكي جوړه شوې جامه وركړه!! حال دا چې انسان ډېر وروسته او هغه مهال د حيواناتو له پوستكو ځان ته جامه جوړه كړې چې د حيواناتو د ښكار او د دوى له پوستكي د جامو د جوړولو وسائل ئې ترلاسه كړل، پوستكي ته اړ وركول او د جامو لپاره ئې تيارول ډېرو مهارتونو او وسائلو ته ضرورت لري چې انسانانو ډېر وروسته ترلاسه كړي. بايبل په مسخره خبرو كې تر دې هم مخكې ځي او وايي چې په پاڼو كې د آدم عليه السلام پټېدل د دې لپاره وو چې په جنت كې ئې د خداى د ګامونو غږ واورېدو او ترې پټ شو!!
د بايبل په درېيم فصل كې، د انسان سقوط تر عنوان لاندې په لومړيو ١٩ جملو كې دا مطالب لولو: مار تر ټولو هغو حيواناتو ډېر زيرك وو چې خداى پيدا كړي وو، يوه ورځ مار د ښځې خوا ته راغى او هغې ته ئې وويل: آيا رښتيا ده چې خداى تاسو د باغ د ټولو ونو د ميوو له خوړلو منع كړي يئ؟ ښځې په ځواب كې ورته وويل: موږ ته اجازه راكړى شوې چې د ټولو ونو مېوه وخورو پرته د يوې ونې چې د باغ په منځ كې ده، خداى امر كړى چې د دې ونې مېوه ونه خورو او حتى لاس ورنه وړو كه نه نو مرو. مار ورته وويل: (مطمئن اوسه چې نه مرئ، بلكې خداى ښه پوهېږي چې كله تاسو دا مېوه وخورئ سترګې مو پرانيستل كېږي، د خداى په څېر كېږئ او ښه له بده بېلولى شئ)، هغه ونه ښځې ته ښاپسته وبرېښېده او له ځان سره ئې فكر وكړ چې (كېدى شي د دې ښاپسته ونې مېوه خوندوره وي او پوهه مي په برخه كړي، نو د دې ونې ميوې ئې راوشكولې، وئې خوړلې او خپل خاوند ته ئې هم وركړې او هغه هم وخوړلې) په همدې سره د دوى دواړو سترګې پرانيستلې شوې، په خپلې بربنډتيا پوه شول، نو د انځر له پاڼو ئې د ځان پټولو جامه جوړه كړه، د همدې ورځې په مازديګر كې، آدم عليه السلام او ښځې ئې د خداى غږ واورېدو چې په باغ كې ګرځېدو، نو په ونو كې پټ شول، خداى آدم ته غږ كړ: اې آدمه! چېرې يې، ولې پټېږې؟ آدم ځواب وركړ: ستا غږ مې په باغ كې واورېدو، ووېرېدم، دا ځكه چې لوڅ وم، نو ځكه پټ شوم، خداى وفرمايل: چا درته وويل چې لوڅ يې؟ آيا د هغې ونې مېوه دې خوړلې ده چې ترې منع كړى مې وې؟ آدم ځواب وركړ: دغې ښځې چې زما ملګرې دې ګرځولې، ما ته ئې دا مېوه راكړه او ما هم وخوړه، دلته نو خداى له ښځې وپوښتل: دا څه كار وو چې تا وكړ؟ ښځې وويل: مار وغولولم!! نو خداى مار ته وويل: د دغه كار د كولو په سبب به د زمكې تر ټولو وحشي او اهلي حيواناتو زيات ملعون وې، تر څو چې ژوندى وې په خپلې سينې به خوځې، خاورې به خورې، ستا او د ښځې او ستا د نسل او د ښځې د نسل تر منځ به تلپاته دښمني اچوم، د ښځې نسل به ستا سر ځپي او ته به د ده پنډۍ چيچې، دغه وخت خداى ښځې ته وفرمايل: ستا د زېږولو د وخت درد به درته زيات كړم، ته به په درد او كړاو سره خپل اولاد زېږوې، د خپل مېړه مشتاقه به وې او هغه به پرتا برلاسى وي، بيا خداى آدم ته وفرمايل: له دې كبله چې د خپلې ښځې خبره دې ومنله او د هغې ونې مېوه دې وخوړله چې درته ويلي مي وو مېوه ئې مه خوره، زمكه به تر لعنت لاندې راشي او ته به په خپل ټول عمر كې په زحمت او كړاو سره خپل معاش ترې ترلاسه كوې، له زمكې به اغزي او خاشاك درته

راټوكېږي او د بېديا بوټي به خوري، د عمر تر پايه به د تندي په خولو سره ډوډۍ خوري او په پای کي به همغي خاوري ته بېرته ورګرځي چي تري واخيستی شوي، دا ځكه چي ته له خاورو جوړ شوی يې او خاورو ته به بېرته ورګرځې، آدم خپله ښځه حوی (يعني ژوندون) ونوموله، ځكه چي دا بايد د ټولو ژونديو مور شي!!!

په دې برخي کي دومره بېهوده او د خندا وړ خبري دي چي انسان ورته حيران شي، نه پوهېږو مسيحيان څنګه دا خبري د الله تعالی له لوري او د يوه مقدس آسماني كتاب خبري ګڼي!! لاندي څو خبرو ته ئې متوجه شئ:

- **وايي مار تر ټولو حيواناتو زيات زيرك دئ، حال دا چي د مار زيركتيا تر ډېرو ډېرو حيواناتو لږ ده.**
- **وايي مار د ښځي د غولولو لپاره باغ ته ورغی!! نه پوهېږو د مار ئې د ښځي له غولولو سره څه؟ كوم عاقل انسان به دا خبره ومني چي مار كولی شي ښځه وغولوي!!**
- **وايي: مار ښځي ته وويل: خدای تاسو ته حقيقت نه دئ ويلی، دا سمه نه ده چي د دې ميوې په خوړلو سره تاسو مرئ، حقيقت دا دئ چي د دې ميوې په خوړلو سره تاسو په ښه او بد پوهېږئ، خدای په دې خاطر نه غواړي چي تاسو دا مېوه وخورئ چي په دې سره تاسو د خدای په څېر معرفت ترلاسه كوئ او په ښه او بد پوهېږئ او د ده رقيبان درنه جوړېږي، هغه نه غواړي چي رقيب ولري!! د همدې لپاره ئې تاسو د دغي ميوې له خوړلو منع كړي يئ!! بايبل وايي چي د مار خبره سمه وختله او د خدای خبره ناسمه او د حقيقت خلاف، دوی دواړو دا مېوه وخوړه، مړه نه شول، برعكس په ښه او بد پوه شول!!**
- **بايبل په دې بحث سره ښځه د ګناه اصلي عامل او باعث معرفي كوي، د ګناه پيل د دې لخوا شوی، د زمكي پر سر لومړی ګناه د دې له لوري وه، نارينه هم د دې په لاس ګناه ته هڅول شوی! او دا د حقيقت او واقع كاملاً خلاف خبره ده، د ګناه په كولو كي د ښځي جسارت تر نارينه ډېر لږ دئ، په نارينه وو كي د مجرمانو شمېر تل تر ښځو زيات وي، ښځه غالباً د نارينه تقليد كوي، په هغه پسي اقتداء كوي، د ښځو جوړښت داسي دئ چي تر نارينه ئې ښېګڼو ته تمايل زيات وي، قوي عاطفه ئې د بدو په ځای ښو ته هڅوي، تل ګورو چي نارينه د ګناه لپاره په ښځو پسي ورځي.**

په جنت کي د ممنوعه ميوې په اړه به د اصلي تورات او انجيل وينا حتماً هغسي وه چي په قرآن کي راغلي، قرآن دا موضوع د يوې ډېري ژوري علمي موضوع په حيث څېړلې او يوه ستر علمي حقيقت ته ئې اشاره كړې او هغه دا چي د عالم په ټولو ژوو کي يوازي انسان داسي پيدا شوی چي مجبور دئ د مفيد او مضر خوراك په اړه له بله معلومات ترلاسه كړي، نور ژوي داسي پيدا شوي چي د پيدايښت له لومړيو شېبو په دې پوهېږي چي كوم څه وخوري او كوم څه نه، په دماغ کي ئې د مضر او ګټور بوټي او دانې د تشخيص استعداد اېښودل شوی، د دغه استعداد په مرسته د پيدايښت له لومړی ورځي سم او ناسم خوراك معلومولی شي، د غرڅه بچی، وری، سېرلی، وزګوری، سخوندر، جونګی او ټول نور ژوي او بچيان ئې هغه بوټي نه په خوله كوي چي ورته مضر وي، خو د انسان بچی ډبره، خاوره، سكروټه او هر څه په خوله كوي، تر اوږدې مودې ئې بايد مور سمبال كړي او د تاواني شيانو له خوړلو ئې وساتي، تل بايد ورته ووايي: مه مه، كيخ، باو، تو كړه، مه خوره، .. قرآن په جنت کي د آدم عليه السلام د ځای په ځای كېدو او د ممنوعه شجرې په يادولو سره دغي اساسي او مهمي خبري ته اشاره كړې، خو د بايبل ليكوال له دې يوه خندونكي بې بنسټه قصه جوړه كړې!!

دا ډېره ډېره مسخره خبره ده چي د دغي ميوې له خوړلو مخكي دوی خپل بربنډتوب نه احساساوو او له خوړلو وروسته پوه شول چي بربنډ دي!! او دا ځكه چي مخكي بې معرفته ول او د معرفت د ميوې له خوړلو وروسته ئې سترګي پرانيستلې شوې او خپل لوڅوالی ئې احساس

کړ!! حقيقت د دې خبرې کاملاً عکس او دا دئ چې: الله تعالی د زمکې په سر هر ژوي ته داسې لباس ورکړی چې هم ښايسته دئ، هم ئې په ځان برابر دئ، نه ګنډل غواړي او نه اوبدل، نه زړېږي او نه شړېږي، هم ئې په ژمي کې له يخنی ساتي او هم په دوبي کې له تودوخې. د ځينو لباس خو دومره ښايسته دئ چې که د نړی ټول انسانان راغونډ شي نو نه په دې ظرافت، لطافت، ښايست او رنګ کې داسې لباس اوبدلی شي او نه ئې ګنډلی. په ټولو ژوو کې يوازې انسان هغه مخلوق دئ چې بربنډ دئ، د نورو په څېر جامه نه لري، دې ته اړ دئ چې ځان ته به جامه جوړوي، د ژمي لپاره بېله او د دوبي لپاره بېله، د قرآن له وينا معلومېږي چې انسان په سر کې داسې نه وو، وروسته بربنډ شوی، له لوڅېدو مخکې ئې داسې جامه وه چې هيڅکله به نه بربنډ کېدو، تل ئې دی پټ ساتو، نه د جامو اوبدلو ته اړ وو او نه ګنډلو ته، له دې جامو د يوې اشتباه په نتيجه کې محروم شو، د ممنوعه شجرې مېوه ئې وخوړه او په دې سره هغه جامه ترې وايستی شوه او بربنډ شو، لومړی ئې د ونو له پاڼو ځان ته جامه جوړه کړه او وروسته ئې نورې جامې، ځينې ئې يوازې د ځان پټولو لپاره، ځينې ئې د ښايست او سينګار لپاره او ځينې ئې د تقوی لباس، سنګين، باوقاره له ګناه نه مانع لباس. د بايبل ليکونکې د آدم عليه السلام بربنډېدا هغسې توجيه کړې، له سره لوڅ ول، خو نه پرې پوهېدل، د معرفت د ميوې په خوړلو سره پرې پوه شول!! په مسلمانانو کې د بايبل تر اغېز لاندې راغلې خلك د آدم عليه السلام له لومړني لباس نه داسې تعبير لري چې ګواکې دا به له وړيو، ورېښمو، سنډو او يا مالوچو نه اوبدل شوې کومه جامه وه، چې د ده په قد قامت برابره ګنډل شوې وه، حال دا چې اوبدلې او ګنډل شوې جامه بني آدم جوړه کړې، الله چې کومه جامه ورکوي هغه اوبدل او ګنډل نه غواړي. دوی نه د قرآن الفاظو ته پام کړی او نه هغه څه ته چې هره شېبه ئې په خپلو سترګو ګوري، يوې خوا ته په مليونو هغه ژوي ګوري چې په ښايسته الهي جامو پټ دي او بلې خوا ته يوازې بني آدم چې له دې جامې محروم او دې ته اړ شوی چې له وړيو، ورېښمو، سنډو، نيلون او يا مالوچو نه ځان ته جامه جوړه کړي، قرآن په دې سره يو ستر علمي حقيقت بيان کړی خو د اسرائيلي رواياتو په دام کې پرېوتو کسانو له دې افسانه جوړه کړې.

- **قرآن د آدم عليه السلام د غولولو او له جنت نه د ده د ايستلو کار شيطان ته منسوبوي، شيطان همغه څوك دئ چې د آدم عليه السلام اولاد (انسان) ګناه ته هڅوي، خو آيا دا شيطان په کومې څرګندې بڼې که آدم او حوی عليهما السلام ته ځان ښودلی، لکه ځينې چې ادعاء کوي او که همغسې ورغلی او دوی ئې وسوسه کړې لکه نن چې د دوی اولاد وسوسه کوي؟ په يقين او ډاډ سره ويلی شو چې هغه وسوسه به داسې وه لکه د ده ننۍ وسوسې، نن چې موږ يو څوك احساسوو چې په زړه مو چونډۍ لګوي، ګناه ته مو هڅوي، ګناه او حرام راته ښايسته کوي، زموږ د (ارتقاء) او (دوام) باعث ئې ګڼي، همغه چې موږ ئې په سترګو نه ګورو خو هره شېبه ئې اغېز احساسوو، زموږ جد ته همدا دوکه مار مخلوق او همدا وسوسه اچوونکی په همدې توګه ورغلی، همداسې ئې ورته ويلي: که دا مېوه وخورئ (په جنت کې تل پاته کېدا) او (معنوي ارتقاء) به مو په برخه شي، قرآن په دې اړه همغه خبره کړې چې هر انسان ئې هره شېبه په خپل ژوند کې احساسوي، خو بايبل خوشې او بېهوده خبره کوي او دا وسوسه د مار له لوري ګڼي!! او متأسفانه زموږ ځينې مفسرين وايي چې شيطان د مار په بڼې کې يا د مار په خوله کې جنت ته ورغلی او دوی ئې دوکه کړي!! دا د هغو خلکو کار دئ چې غواړي د قرآن آيتونه د بايبل په استناد تفسير کړي او د قرآن او بايبل ترمنځ د تلفيق هڅه کوي.**

وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾

۲۱- او لوړه ئې ورته وکړه چې زه مو خواخوږی یم،

(۲۱)- ګناه ته هڅوونکی شیطان، که جنې وي که انسي، نه یوازې ګناه ورته ښایسته کوي بلکې په ټول تأکید سره ورته وایې چې ستا خیر غواړم، زما مشوره ستا په ګټه ده، په دې کې ډېرې ښېګڼې درته پرتې دي.

فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتۡ لَهُمَا سَوۡءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخۡصِفَانِ عَلَيۡهِمَا مِن وَرَقِ ٱلۡجَنَّةِۖ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمۡ أَنۡهَكُمَا عَن تِلۡكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمَا عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٢﴾

۲۲- نو په دوکې سره ئې دواړه وغولول، کله چې ئې د (ونې) مېوه وڅکله بدنونه ئې ورته بربنډ شول او لګیا شول په ځانونو باندې ئې د باغ پاڼې نښلولې او خپل رب ورته غږ کړ: آیا تاسو مې له دغې ونې نه وئ منع کړي؟ او نه مې وو درته ویلي چې شیطان مو څرګند دښمن دئ؟

(۲۲)- دلته د څو خبرو تفصیلي څېړل ضروري برېښي:

- شیطان وغولول، ممنوعه مېوه ئې وخوړه، په همدې سره جامه ترې وایستل شوه، بربنډ شول، لګیا شول چې ځان په پاڼو پټ کړي، د آیت الفاظ داسې دي چې ښیي ټول ځان ئې لوڅ شوی او د ټول ځان د پټولو لپاره ئې پاڼې په ځان نښلولې. د دې معنی دا ده چې له لوڅېدو وروسته د انسان لومړی جامه پاڼې وې، نورې جامې ئې ډېر وروسته جوړې کړې دي. د علمي تحقیقاتو په نتیجه کې څېړونکي همدې نتیجې ته رسېدلي چې لومړنیو انسانانو د ونو له پاڼو د جامې په توګه استفاده کړې، وروسته ئې د حیواناتو له څرمنو او بیا ئې له نورو شیانو جامې جوړې کړې. له الهي جامې نه محرومېدا انسان ته یوه داسې سزا وه چې تر نن پورې ئې عذاب څکي، د انسان په لاس جوړه شوې جامه د تبعیض وسیله شوه، دوی ئې سره بېل کړل، یوه له خپلې جامې د خلکو د غولولو وسیله جوړه کړه، بل په نورو د برلاسي او لویي ذریعه.
- راشئ وګورو چې په دې اړه بایبل څه وایي: بایبل لیکي: د همدې ورځې په مازدیګر کې (هغه ورځ چې دوی هغه مېوه وخوړه)، آدم علیه السلام او ښځې ئې د خدای غږ واورېدو چې په باغ کې ګرځېدو، نو په ونو کې پټ شول، خدای آدم ته غږ کړ: ای آدمه! چېرې یې، ولې پټېږې؟ آدم ځواب ورکړ: ستا غږ مې په باغ کې واورېدو، ووېرېدم، دا ځکه چې لوڅ وم، نو ځکه پټ شوم، خدای وفرمایل: چا درته وویل چې لوڅ یې؟ آیا د هغې ونې مېوه دې خوړلې ده چې ترې منع کړی مې وې؟ آدم ځواب ورکړ: دغې ښځې چې زما ملګرې دې ګرځولې، ما ته ئې دا مېوه راکړه او ما هم وخوړه، دلته نو خدای له ښځې وپوښتل: دا څه کار وو چې تا وکړ؟ ښځې وویل: مار وغولولم!!

دلته څو خبرې د پام وړ دي:

- **بایبل الله تعالی داسي معرفي کوي: په یوه وړوکي باغ کي ګرځي، د ګامونو غږ ئې آدم علیه السلام واورېدو، ترې پټ شو، خدای نه پوهېدو چي آدم چېري دئ، غږ ئې ورته وکړ: اې آدمه! چېري يې؟ له دې هم خبر نه وو چي دوی دواړو هغه ممنوعه مېوه خوړلې ده!!! له آدم علیه السلام نه پوښتنه کوي: څنګه پوه شوې چي لوڅ يې؟ آیا هغه مېوه مو خوړلې چي ترې منع کړي مي وئ؟!! له دې هم نه وو خبر چي ښځي دا کار کړی!! او له دې هم چي مار غولولې وه!!**
- **په دې سزا هم لږ غور وکړئ چي مار ته د دغه غولولو په وجه ورکړی شوه: تل دي په سینه خوځېږې، خاوري دي خوراك شه!! پوښتنه کوو: آیا مار له دې د مخه په سینه نه په پښو خوځېدو؟ دا نور ډېر حیوانات او خزندې چي په سینه خوځېږي هغوی ته د کومي ګناه سزا ورکړی شوې؟! دا څومره نامعقوله او غلطه خبره ده چي د مار خوراك خاوره ده!! هیڅ مار خاوره نه خوري، د مار خوراك خاوره نه بلکي د مرغانو، موږکانو او چنګښو په څېر حیوانات دي!!**
- ښځي ته چي کومه سزا ورکړی شوې په دې هم لږ غور وکړئ: د زېږولو د وخت درد دي زیات شه!! د خاوند د اشتیاق په اور وسوځې، هغه دي پر تا برلاسی وي!! پوښتنه کوو: دغو بې شمېره حیواناتو ته چي د اولاد زېږولو په وخت کي همداسي د درد احساس کوي، د کومي ګناه سزا ورکول کېږي؟! د مېړه اشتیاق خپلي مېرمني ته زیات دئ که د مېرمني خپل مېړه ته؟ مګر دا اشتیاق سزا ده؟ په ټولو ژوو کي دا اشتیاق شته، دوی ته د کومي ګناه په وجه دا د اشتیاق سزا ورکړی شوې؟ دا اشتیاق خو سزا نه بلکي د الله تعالی یوه لویه پېرزوینه ده، د انسان او حیوان د نسل د دوام یوه ستره وسیله ده، تاسو ولي دې اشتیاق ته د سزا په سترګه ګورئ؟ قرآن خو د ښځي او مېړه ترمنځ دا الفت، مینه او اشتیاق د الهي رحمت او پېرزوینې یوه ستره بېلګه ګڼي!! آیا دا سمه ده چي د نارینه سلطه او برلاسی پر خپلي مېرمني ښځي ته سزا وګڼو؟! دا برلاسی یوه طبیعي مسئله ده، په اکثرو حیواناتو کي هم د دې شاهد یو، داسي چي نارینه د ښځي ساتنه او څارنه کوي، ترې دفاع کوي، بل ئې خوا ته نه پرېږدي، اداره کوي ئې، ... دا برلاسي نه یوازي ښځي ته سزا نه شو ګڼلی بلکي د ښځي لپاره یوه ستره الهي پېرزوینه ده، چرګ له خپلو چرګو دومره دفاع کوي چي پرې زخمي زخمي شي، همداسي بې شمېره نور مرغان او حیوانات، هیڅ عاقل انسان به د بایبل دا وینا د منلو وړ ونه ګڼي.

له ۲۰ تر ۲٤ پوري د دې فصل جملې داسي دي:

(خدای د حیوان له پوسته لباس جوړ کړ او آدم او مېرمني ته ئې ورواغوست، بیا خدای وفرمایل: اوس چي آدم زموږ په څېر شوی او ښه او بد پېژني، باید پرې ئې نږدو چي د (حیات د ونې) مېوه هم وخوري او تر ابده ژوندی وي، نو خدای دی د عدن له باغه وایست، تر څو ولاړ شي او په هغې زمکي کي کار وکړي چي له خاوري ئې جوړ شوی، په دې توګه ده آدم د عدن له باغه وایست او د عدن د باغ په شرقي برخي کي ئې د اور په داسي سرو تورو سمبال فرشتې وګمارلې چي هري خوا ته څرخي، ترڅو د حیات د ونې لاره خوندي وساتي!!)

د دې کرښو د مطالبو په اړه څو پوښتنې راولاړېږي:

- **مخلوقاتو ته د لباس په ورکولو کي د الله تعالی سنت داسي نه دئ چي د کوم درزي په څېر چا ته لباس جوړ کړي او وروائې غوندي، د بایبل لیکوال په دې نه پوهېږي چي د الله تعالی له لوري د لباس ورکولو معنی څه ده!! الله تعالی ټولو حیواناتو، ونو او بوټو ته مناسب مناسب لباس ورکړی، چي هم ئې له یخنۍ ساتي، هم له ګرمۍ او هم له حشراتو او مکروبونو، آدم علیه السلام ته هم د نورو په څېر مناسب لباس ورکړی شوی وو، خو د ممنوعه میوې په خوړلو سره له هغه لباسه محروم شو، لومړی ئې په پاڼو ځان پټ کړ، بیا د حیواناتو په پوستکي او وروسته وروسته د ده اولاد له وړیو او تاره اوبدل شوې جامې ځان ته جوړې کړې.**
- **د بایبل لیکوال کله د عدن باغ په زمکي کي ګڼي او کله ئې له زمکي بهر، مخکي ئې ویلي وو چي دا د زمکي شرقي لوري ته واقع دئ، خو دلته وایي چي آدم د عدن له باغه وایستی شو او هغې زمکي ته ولېږل شو چي ترې جوړ شوی!!**
- **دی خدای داسي معرفي کوي چي نه غواړي د ده په مخلوقاتو کي داسي څوك وي چي په ښه او بد**

پوهېږي، غوښتل ئې چې آدم علیه السلام د معرفت د ونې مېوه ونه خوري، خو د ده د ارادې خلاف آدم علیه السلام د هغې مېوې په خوړلو موفق شو!! اوس نو دا تدابیر سنجوي چې څنګه د دې مخه ونیسي چې آدم علیه السلام د حیات د ونې مېوه هم ونه خوري او د ده لپاره یو تلپاتی حریف او رقیب نه شي!! نو ځکه ئې له یوې خوا آدم علیه السلام د عدن له باغه وایست او له بلې خوا ئې دغې ونې ته د رسېدو په لار کې داسې فرشتې وګمارلې چې په تورو سمبال وې او دا توري هم د اور توري چې هرې خوا ته څرخي او نه پرېږدي څوك ترې تېر شي!! پوښتنه کوو: که دا باغ په آسمان کې وي طبیعي ده چې له آسمانه د آدم له راکوزېدو وروسته هغه باغ ته د ده ننوتل ممکن نه وو، نو په سرو تورو سمبال فرشتې د څه لپاره ګمارل کېدې؟ او که دا په زمکې کې وو نو موږ ته ووایئ چې چېرې دئ اوس خو له داسې پهره دارانو تېرېدل آسانه شوي، که آدم علیه السلام نه شو تېرېدی اولاد ئې اوس کولی شي د حیات ونې ته د رسېدو لپاره په هلیکوپترو سره هلته ځان ورسوي. که عادي خلك دا کار نه شي کولی پاپ ته خو ډېره آسانه ده!!

له دغو بېهوده او چټي خبرو هر څوك په دې پوهېدی شي چې د بایبل لیکوال څوك او د څنګه شخصیت خاوند دئ او د الله تعالی په اړه د ده انګېرني څومره بې بنسټه دي!!

قرآن د بایبل د دغو غلطو خبرو د تردید او تصحیح لپاره فرمایي چې الله تعالی آدم علیه السلام د داسې مخلوق په څېر پیدا کړ چې معرفت ئې تر فرشتو ډېر لوړ وو، په هر څه د پوهېدو توان او استعداد ئې ورکړ، په هغه څه ئې د پوهېدو توفیق ورکړ چې فرشتې پرې نه پوهېدې او د همدې معرفت او پوهې په سبب ئې د زمکې خلافت ده ته وسپارو، د معرفت په وجه ئې دی رټلی نه دئ، د ځان رقیب او حریف ئې نه دئ ګڼلی بلکې د زمکې خلافت ئې ورسپارلی او فرشتو ته ئې امر کړی چې ده ته سجده وکړي، بایبل وایي چې فرشتې په سرو تورو د آدم مقابله کوي او قرآن وایي چې فرشتو آدم علیه السلام ته سجده وکړه او الله تعالی د زمکې او آسمان هر څه آدم علیه السلام ته مسخر کړل.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾

۲۳- دواړو وویل: اې زموږ ربه! په ځان مو ظلم وکړ، که بخښنه راته ونه کړې او رحم راباندې ونه کړې نو حتماً به له زیانمنو شو.

(۲۳)- په دې مبارك آیت کې موږ ته لارښوونه شوې چې د ګناه د ارتکاب په صورت کې کومه لار غوره کړو، ندامت، توبه، د الله تعالی په وړاندې په خپل جرم اعتراف او د بخښنې او پېرزوینې غوښتنه ترې کول. تر دې د مخه ئې موږ ته له ګناه نه وروسته د شیطان کړنه راوښوده، په خپلې ګناه ټینګار او اصرار او د ځان د تبرئې هڅه، پایله ئې ذلت، سپکاوی، د الله تعالی له درباره رټنه او شړنه.

رسول الله ﷺ فرمایي:

عن أنس: أن النبيّ ﷺ قال كل ابن آدم خطاء وخير الخطائين التوابون. رواه الترمذي

له انس ﷜ روایت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د آدم هر زوی خطاکار دئ، د خطاکارانو غوره ئې توبه کوونکي دي.

قَالَ ٱهۡبِطُواْ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوّٞۖ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُسۡتَقَرّٞ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٢٤﴾
قَالَ فِيهَا تَحۡيَوۡنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنۡهَا تُخۡرَجُونَ ﴿٢٥﴾

٢٤- وئې فرمايل: كوز شئ، ځيني مو د ځينو نورو دښمنان او په زمكي كي تاسو ته تمځی او تر يوې نېټې ګټه اخيستل دي. ٢٥- وئې فرمايل: په دې كي به ژوند كوئ، په دې كي به مرئ او له همدې به بېرته رااېستل كېږئ.

(٢٤-٢٥)- دلته څو ټكو ته پام وكړئ:

- آيا دا خپلمنځي عداوت او دښمني به د شيطان او انسان ترمنځ وي كه د انسانانو تر منځ، دواړو ته راجع كېدی شي، شيطان به په انسانانو كي داسي ملګري ځان ته پيدا كوي چي د نورو په ضد ئې وجنګوي، د حق او باطل ترمنځ جنګ يو تلپاتی جنګ دئ، نه باطل په خپلې خوا كي حق زغملی شي او نه حق باطل، هغه څوك چي ګمان كوي د دغو دواړو ترمنځ روغه جوړه ممكنه ده، اشتباه كوي او د الهي سنت خلاف خبره كوي.
- زمكه د انسان لپاره موقتي تمځی دئ، د دې هر څه د انسان د استفادي لپاره پيدا شوي، هر څه ته به د وسيلي په سترګه ګوري نه د هدف په سترګه، دا به د هدف په لوري د سفر توښه ګڼي، د هغو خلكو په څېر به نه وي چي په زمكي كي موقت استقرار لومړی او وروستی ګڼي او همدا د څو ورځو موقت ژوند ته د لومړي او وروستي ژوند په سترګه ګوري.
- لكه څنګه چي د انسان پيدايښت او مرګ په زمكي كي وي، د بل دائمي ژوند لپاره به هم له همدې زمكي بېرته راپاڅېږي.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ
خَيۡرٞۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

٢٦- اې د آدم اولاده! يقيناً چي تاسو ته مي داسي لباس درولېږو چي بدن مو پټوي او د ښايست وسيله ده او غوره ئې د تقوی لباس دئ، دا الهي آيتونه دي، ښايي پند واخلي.

(٢٦)- دلته د لباس په اړه څو خبري په پام كي ولرئ:

- پر انسانانو باندي د لباس د نزول معنی دا نه ده چي الله تعالی له آسمانه ورته لباس رالېږلی، بلكي معنی ئې دا ده چي د الله تعالی په حكم انسان ته د لباس انتظام شوی، د لباس توكي هم الله تعالی ورته پيدا كړي او لدغو توكو د لباس جوړولو هنر او استعداد هم الله تعالی وركړی.
- د لباس يو ډول هغه دئ چي انسان پرې خپل ځان پټوي، له يخني او تودوخي ئې ژغوري، بل ډول ئې د سينګار او ښايست وسيله ده، خو دلته د يوه بل ډول لباس هم يادونه شوې او تر دغو دواړو غوره ګڼل شوی؛

د تقوی لباس، خو د دې معنی څه ده؟ آیا تقوی ته د لباس نوم ورکړی شوی او که څیني لباس د تقوی د لباس په نامه یاد شوي؟ په الفاظو کې د دواړو تعبیرونو مجال شته، خو وروستی توجیه په دې دلیل غوره ده چې د بحث موضوع لباس دئ، نه تقوی، په دې توجیه سره د انسان لباس درې ډوله کېدی شي، د ځان پټولو لباس، د سینګار او ښایست جامه او د تقوی لباس، دا ځکه چې عملاً ګورو څیني لباس د ګناه وسیله وي او څیني له ګناه نه د مخنیوي وسیله.

له کومې ورځې چې انسان له لومړنۍ الهي جامې محروم شوی او په خپل لاس د جامو جوړولو ته اړ شوی، نو همدا جامه د انسانانو ترمنځ د تفریق، تبعیض او یو په بل د لويي او تېري وسیله ګرځېدلې، نه ګورئ چې په دغه جامه کې څومره ظلمونه کېږي، په عسکري او پولیسي جامو کې هره ورځ څومره بې ګناه انسانان ځورول کېږي، څومره شریف انسانان د خړو جامو په سبب تحقیر کېږي، څومره ذلیل انسانان په فاخره جامو کې تر نورو ځان لوړ ګڼي، نه ګورئ چې یوه له خپلې جامې د ګیدړې پوستکی جوړ کړی خلك پرې غولوي، بل له جامو د پسه په څېر بې آزاره برېښي خو په سینه کې ئې د لېوه زړه او هغه بل به په خپلو جامو سره ځان داسې ښیي چې زمری دئ خو تر ګیدړ به زیات بې زړه او جبون وي. الله تعالی انسان ته د جامو جوړول ورښودلي، د دې لپاره چې ځان له تودوخې او یخنۍ پرې وژغوري او د هغه لباس ئې په دریو ډولونو وېشلی: د ځان پټولو لباس، د ښایست لباس او د تقوی لباس، خو انسان له خپلې جامې نه یا د غولولو وسیله جوړه کړې، یا د ظلم او تېري وسیله، یا یو په بل د لويي او تکبر ذریعه!!

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنۡ حَيۡثُ لَا تَرَوۡنَهُمۡۗ إِنَّا جَعَلۡنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٧﴾

۲۷- اې د آدم زامنو! پام چې شیطان تاسو ونه غولوي، همغسې لکه چې ستاسو مور پلار ئې له جنته وایستل، جامه ئې ترې ایستله چې بدن ئې وروښیي (ورته لوڅ ئې کړي)، دی او قبیله ئې تاسو په داسې توګهویني چې تاسو ئې نشئ لیدلی، موږ شیطانان د هغو دوستان ګرځولي چې ایمان نه راوړي.

(۲۷)- په دې مبارك آیت کې څو اساسي خبرې تر سترګو کېږي:

- **انسانانو ته ویل شوي چې د شیطان وسوسو ته تسلیم نشي.**
- **شیطان د دې باعث شو چې د انسانانو لومړني پلار مور له جنت نه ووځي.**
- **دوی لومړی له جنت نه ایستل شوي بیا جامه ترې ایستل شوې.**

دا جامه یو ځلي نه ده ترې ایستل شوې بلکې ورو ورو ترې ایستل شوې، د ینزع صیغه همدا مطلب افاده کوي.

- **د شیطان هدف دا وو چې انسان لوڅ او بربنډ کړي، دی پوهېدو چې د دې کار پایلې انسان ته څومره خطرناکي دي، له ده سره د خپلو شیطاني منصوبو په عملي کولو کې څومره مرسته کوي، څومره فتنې وربانديي راولاړولی شي، د انسان د بې لارې کولو لپاره له دې څومره استفادې کولی شي!!**
- **هغه مو داسې خطرناك دښمن دئ چې په هر ګام کې ئې تاسو ته کمین نیولی، تاسو ئې نه ګورئ او هغه مو ویني.**
- **هغه کسان له شیطان سره دوستي کوي او د وسوسو تر اغېز لاندې ئې ځي چې ایمان نه راوړي، مؤمنان له شیطان سره دوستي نه پالي او نه غواړي د وسوسو تر اغېز لاندې ئې راشي.**
- **د دې آیت له دغې فقرې إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنۡ حَيۡثُ لَا تَرَوۡنَهُمۡۗ** د محققو علماوو

انتباه دا ده چې انسانان نشي کولی شیطان او د ده قبیله په خپلو سترګو وګوري، دوی هغه آراء او روایات ضعیف او بې اعتباره ګڼي چې د شیطان په لیدل کېدو ترکیز کوي. د دې آیت الفاظ هومره **صریح او واضح دي** چې نه شك ته کوم مجال پرېږدي او نه بلې توجیه ته. په قاطع او پرېکنده توګه وایي چې تاسو شیطان او د ده قبیله نشئ لیدی.

وَإِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةٗ قَالُواْ وَجَدۡنَا عَلَيۡهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَاۗ قُلۡ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَأۡمُرُ بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨﴾

۲۸- او کله چې د فحش کوم کار وکړي وایي: خپل پلرونه مو پرې لیدلي او الله پرې ګمارلي یو، ووایه: یقیناً چې الله په فحش باندې ګمارنه نه کوي، آیا د الله په اړه هغه څه وایئ چې نه پرې پوهېږئ؟!

---

(۲۸)- ګورئ چې جاهل، مشرك او د شیطان په پل روان خلك له خپلو غلطیو هم غسې دفاع کوي چې شیطان ترې کوله، څرګنده ګناه به ئې کړې وي، خو هغه به جائز کار ګڼي او له ځانه به دفاع کوي، وایي به: زموږ پلرونو دا کار کاوو، ولې به هغه څه ته غلط وایو چې زموږ نیکونو کړی؟ دا نه یوازې زموږ د پلار نیکه له دود دستور سره برابر دئ بلکې زموږ مذهبي مشرانو ئې فتوی راکړې او ویلي ئې دي چې الله د دې اجازه درکړې!!

له فحش مراد هره هغه ګناه ده چې بدوالی ئې څرګند وي، په خاصه توګه هغه ګناه چې اغېز ئې بل ته سرایت کوي، دوی داسې ګناهونو ته هم مذهبي توجیهات جوړول.

د دوی او د دوی په شان د نورو خلکو ځواب دا دئ: الله تعالی هیڅکله خپل بندګان په فحش کار نه ګماري، کوم مذهب چې شرك، ظلم، ګناه او د فحش نور کارونه روا ګڼي، شیطاني مذهب دئ نه الهي مذهب، ستاسو دا ادعاء د جهل او ناپوهی په وجه ده، په دې نه **پوهېږئ چې الله تعالی هیڅکله او په خپل هیڅ کتاب کې خپل بندګان په داسې بدو کارونو نه دي ګمارلي.**

قُلۡ أَمَرَ رَبِّي بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَقِيمُواْ وُجُوهَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَٱدۡعُوهُ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَۚ كَمَا بَدَأَكُمۡ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

۲۹- ووايه: زما رب د قسط (عدالت کولو) امر کړی، (او دا چې) د سجدې په مهال خپله توجه سیده کړئ او په داسې حال کې ئې عبادت وکړئ چې د دین خالصوونکې وئ، لکه چې په لومړي ځل ئې پیدا کړئ بیا به هم اعاده شئ.

(۲۹)- دلته څو خبرو ته توجه ولرئ:

- **د مخکنیو خلکو په ځواب کې ویل شوي چې الله تعالی د فحش په کارونو امر نه دئ کړی بلکې دا امر ئې کړی چې قسط او عدل تأمین کړئ، د دعاء او عبادت په مهال خپله توجه د الله په لوري سیده کړئ، په دین کې اخلاص ولرئ او له هرراز ناولتیا او شرك ئې پاك وساتئ او په دې باور ولرئ چې د لومړني ځل په څېر به بیا اعاده کېږئ.**
- **له دې آیت معلومېږي چې په مخکنې کې له فحش کار مراد ظلم، شرك او له آخرت نه انکار دئ.**
- **د (مسجد) صیغه د (مغرب) په څېر هم د مکان لپاره راځي او هم د زمان لپاره، دلته د زمان لپاره راغلې او معنی ئې دا ده چې د هرې دعاء او د هر عبادت په مهال یوازې الله تعالی ته مخه کړئ، بل چا ته مخ مه اړوئ، له بل چا مرسته مه غواړئ، بل چا ته لاس مه اوږدوئ. چا چې تاسو ته ویلې د دعاء په مهال بل چا ته مخ اړول جائز دي، دا د انسان په جامه کې شیطان دئ، دروغ وایي او په الله تعالی پسې افتراء کوي.**
- **د مخلصین له الدین معنی دا ده چې** خپل دین الله تعالی ته خالص کړئ، له بل دین سره ئې مه ګډوئ، په الهي دین کې څه مه زیاتوي او له بل دین او مذهب نه څه مه په کې اچوئ.

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُۚ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُواْ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحۡسَبُونَ أَنَّهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٣٠﴾

۳۰- یوه ډله هدایت شوې او بله ډله داسې چې ضلالت پرې محقق شوی، دوی خو له الله پرته شیطانان خپل اولیاء ونیول په داسې حال کې چې اټکل کوي هدایت شوي دي.

(۳۰)- ګورئ چې دلته خلك په دوو ډلو وېشل شوي، هدایت شوې ډله او په ضلالت کې پرېوتې ډله، چا چې الله تعالی خپل مولا نیولی او د الهي دین متابعت کوي، هدایت ئې

په بـرخه شوې، خو څوك چې لـه الله تـعالـى پـرتـه، جنـې او انـسي شيطـانـان، د اولـيـاوو پـه تـوگـه نـيـسي او د هغوی مـتـابـعت كـوي، لاروركـي دي، كـه څه هم پـه ځـان د هدايـت شوو گـمـان وكـړي.

يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُواْ وَٱشْرَبُواْ وَلَا تُسْرِفُوٓاْ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

۳۱- اې د آدم اولاده! د هرې سجدې په مهال خپل زينت درسره واخلئ (زينتي لباس مو واغوندئ)، وخورئ، وڅښئ خو اسراف مه كوئ، يقيناً چې الله اسراف كوونكي نه خوښوي.

(۳۱)- دلته يوه بل مذهبي ډوله انحراف ته اشاره شوې او مؤمنان ترې منع شوي: او هغه دا چې ځيني شلېدلې، شړېدلې، له راز راز پينو او رنگ رنگ ټوټو نه جوړه شوې ملنگي او صوفيانه جامه د دعاء قبلېدو او لوړ معنوي مقام ته د رسېدو لپاره شرط گڼي او ځيني نور بيا رياضتونه او له حلال رزق نه ډډه كول د معنوي ارتقاء لپاره ضروري گڼي، هغه چا ته د اهل الله او اولياء الله په سترگه گوري چې وېښتان ئې ببر، نوكان ئې لوی او له خيرو ډك، جامې ئې گنده او ناولې، په غرونو، رغونو، سوړو، ورانو او ويجاړو ځايونو كي اوسيږي او له دنيا لاس په سر شوي. قرآن د دغه غلط او انحرافي ذهنيت د تصحيح لپاره فرمايي چي: د عبادت او دعاء په مهال خپل زينتي جامه لري مه غورځوئ، په ښكلې حلالي او جائزې جامې كي دعاء او عبادت كي هيڅ مانع نشته، بلكي غوره دا ده چې ښه، ښكلې او پاكه جامه مو د عبادت او دعاء لپاره مختص كړئ، الله تعالى تاسو نه له ښكلې جامې منع كړي يئ او نه د حلال رزق له خوړلو، د حلال خوراك او څښاك په اړه ستاسو د رب حكم دا دئ چي اسراف مه كوئ، الله تعالى اسراف كوونكي نه خوښوي. دين د دنيا د ښه كولو، ښه تنظيمولو او ښايسته كولو لپاره راغلی، نه د دنيا ترك كولو او له لذتونو ئې د لاس اخيستلو لپاره.

كه تاسو بايبل مطالعه كړئ وبه گورئ چي له څو محدودو پيغمبرانو پرته نور ټول داسي معرفي كوي چي تارك دنيا دي، له خلكو بېل اوسېږي، د اوسېدو ځای ئې غرونه، سوړې، غارونه، وران او ويجاړ ځايونه دي.

بايبل د حزقيال په كتاب كي د انبياوو په اړه يوه په زړه پوري وينا لري چي د دوی د انبياوو څرنگوالى په گوته كوي، ليكي: اې اسرائيليانو! ستاسو انبياء هغه گيدړې دي چي ورانو ويجاړو كنډوالو كي اوسېږي، هيڅ گټه ئې تاسو ته نه ده رسولې، هغوی هيڅكله د ښار د حصار ويجاړې نه دي رغولې، تر څو هغه ورځ د دښمن په وړاندې ودرېږئ چي خدای مقرره كړې!! خوبونه ئې باطل او وړاندويني ئې دروغجني دي، وايي چي پيغام ئې زما له لوري دئ په داسي حال كي چي ما دوی ته څه نه دي لېږلي!! ما هيڅكله له دوی سره خبري نه دي كړې!!! د دغو

جعلي خوبونو او درواغو په سبب زه ستاسو په ضد یم او تاسو به مجارات کړم، دغو شریرو کسانو زما قوم وغولولو، دوی ته ئي وویل: هر څه سم دي، خو داسي نه وه، زما قوم سست دېوال جوړوي او دا دروغجن پیغمبران دوی تشویقوي او په گچ سره دا سست دېوال سپینوي، ... زه به دا دېوال نسکور کړم او دوی به ترې لاندي کړم،

بایبل د دعاء په مهال د زیږي او کرباسي جامو سپارښتنه کوي خو تاسو گورئ چي قرآن د دې تردید کوي.

قُلۡ مَنۡ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزۡقِۚ قُلۡ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا خَالِصَةٗ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٣٢﴾

۳۲- ووایه: چا هغه زینتي شیان چي الله خپلو بندگانو ته راایستلي او پاکیزه رزق حرام کړي؟ ووایه: دا په دنیوي ژوند کي هم د مؤمنانو لپاره دي او د قیامت په ورځ په مختصه توگه (د دوی لپاره دي)، دغسي هغو ته نښي په تفصیل سره بیانوو چي پوهیږي.

(۳۲)- له دې مبارك آیت څو اساسي خبري معلومیږي:

- **الله تعالی نه ښایسته او زینتي شیان حرام کړي او نه پاکیزه رزق، څوك چي دا حرام گڼي هیڅ دلیل ورته نه لري.**
- **دا دواړه په اصل کي د مؤمنانو لپاره پیدا شوي، د دوی په طفیل نورو ته هم ورکول کیږي، که د زمکي پر سر مؤمنان نه وي نو الله تعالی به د خپلو نعماتو او پیرزوینو لړی بندوي.**
- **د قیامت په ورځ به په مختصه توگه یوازي د مؤمنانو په برخه کیږي.**
- **له دې حقائقو یوازي ناپوه کسان انکار کولی شي، د پوهي او علم خاوندان پوهیږي چي الله تعالی به ولي هغه څه حراموي چي په خپله ئي د خپلو بندگانو لپاره پیدا کړي؟!**

قُلۡ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلۡإِثۡمَ وَٱلۡبَغۡيَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَأَن تُشۡرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٣٣﴾

۳۳- ووایه: حقیقت دا دئ چي زما رب د فحش کارونو څرگند او پټ ئي، گناه، ناحقه تیری، دا چي له الله سره هغه څه شریك کړئ چي هیڅ دلیل پرې نه دئ نازل شوی او دا

چې الله ته هغه څه منسوب کړئ چې نه پرې پوهېږئ، تحریم کړي.

(۳۳)- په دې آیت کې د جاهلو مشرکینو د باورونو په خلاف لاندې شیان حرام ګڼل شوي:

- **فحش کارونه که څرګند وي که پټ.**
- **ګناه.**
- **د بل په حق ناروا او ناحقه تېری.**
- **له الله تعالی سره هغه څه شریکول چې په هیڅ الهي کتاب کې کوم دلیل ورته نشو موندلی.**
- **الله تعالی ته داسې څه منسوبول** چې علم پرې نه لرو.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

٣٤- او هر امت ته اجل ټاکل شوی، نو کله چې د دوی اجل راورسېږي نه به یوه شېبه وروسته شي او نه به مخکې شي.

(٣٤)- دلته په څو خبرو غور پکار دئ:

- **له اجل مراد د عذاب ثابته نېټه ده که د پیدایښت او زوال ثابته نېټه؟ که دا د عذاب نېټه وګڼلی شي، نو دا پوښتنه راولاړېږي چې هیڅوك د عذاب د نېټې رامخکې کېدا نه غواړئ، خو که د امتونو د پیدایښت او زوال نېټه ونیولی شي داسې پوښتنه نه راولاړېږي، ځکه امت په فکري بنسټونو جوړ شوي ولس ته ویل کېږي نه په قومي او ژبني بنسټ جوړ شوي ولس ته، هر امت، که دا د ایمان په بنسټ جوړ شوی وي او که د شرك او کفر په بنسټ، په خپل خپل وخت راپیدا کېږي، عروج ته رسي او زوال مومي.**
- **لکه څنګه چې هر انسان د پیدایښت او مرګ ثابته نېټه لري، همداسې هر امت هم** د پیدایښت او زوال ثابته نېټه لري، په خپل وخت راپیدا کېږي او په خپل وخت درومي، نه ئې د پیدایښت نېټه وروسته کېدی شي او نه ئې د زوال نېټه رامخکې کېدی شي. دا نېټې د چا د هوی او هوس په حکم مخکې یا وروسته کېږي نه، د الهي ثابتو سننو مطابق په خپل خپل وخت ترسره کېږي.

يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي ۙ فَمَنِ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

٣٥- اې د آدم اولاده! هر کله چې ستاسو پیغمبران درشي چې تاسو ته زما آیتونه

بیانوي، نو چا چې تقوی غوره کړه او ځان ئې اصلاح کړ، نو نه به څه ویره پرې وي او نه به غمجن شي. ۳۶- او چا چې زما آیتونه تکذیب کړل او لویي ئې ترې وکړه، دوی دوزخیان دي، په هغه کې تلپاته.

(۳۵-۳۶)- په دې دواړو مبارکو آیتونو کې له پیغمبرانو او د دوی له رسالت سره د دوو ډلو چلن توضیح شوی:

- هغه چې په الهي آیتونو ایمان راوړي، د تقوی لار غوره کوي، د الهي احکامو له مخالفت او سرغړاوي نه ډډه کوي او ځان اصلاح کوي، چې دوی ته د دوو خبرو ډاډ ورکړی شوی: له هیڅ څه دې ویره نه لري، په هیڅ څه به ویر نه کوي، دوی داسي لار غوره کړې چې په دې کې له هیڅ څه نه ویره نه ده پکار، داسي څه به له لاسه ورنه کړي چې تر هغه غوره ترلاسه نه کړي، نو په دې لار کې نه د ویرې لپاره څه مجال پاته دئ او نه د ویر لپاره.
- هغه ډله چې د تکبر او غرور په وجه له پیغمبرانو سره د مخالفت او د الهي آیتونو د تکذیب لار غوره کوي، چې تلپاته دوزخ ئې سزا ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَـٰتِهِۦٓ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم
مِّنَ ٱلْكِتَـٰبِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوٓا۟ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن
دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالُوا۟ ضَلُّوا۟ عَنَّا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَـٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

۳۷- نو تر هغه چا به ستر ظالم څوك وي چې د الله په نسبت د دروغو افتراء وکړي یا ئې آیتونه تکذیب کړي، دوی ته به د کتاب خپله برخه وروروسیږي، تر هغه چې زموږ ملائکي ورشي، چې روح ترې قبض کړي، (ورته) وبه وایي: هغه چېري دي چې له الله پرته مو لمانځل؟وبه وایي: رانه ورك شوي او په خپل ځان به د دې شهادت ورکوي چې کافران ول.

(۳۷)- د دې مبارك آیت اساسي مطالب دا دي:

- تر هغه چا ستر ظالم نه موندل کیږي چې په درواغو یو څه الله ته منسوب کړي، خپله دروغجنه خبره د الله تعالی خبره وګڼي او د الله تعالی آیتونه تکذیب کړي، هغه دلائل او احکام ونه مني چې الهي کتاب ئې د ده مخې ته ږدي.
- د دوی لپاره چې الله تعالی کوم مهلت مقدر کړی هغه به ئې په برخه شي، تر هغه به فرصت ورکړی شي چې د مرګ نېټه ئې راورسیږي او د الله تعالی له لوري لیږل شوې فرشتې د دوی روح قبضوي.
- دا ملائکي به ورته ووایي: هغه دروغجن معبودان مو چېري دي چې له الله تعالی پرته به مو

مرسته ترې غوښته؟

- د دوی ځواب به دا وي: رانه ورك شوي، دلته ئې نه مومو. په دې توګه به په خپل كفر اعتراف كوي.

قَالَ ٱدْخُلُواْ فِيٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ فِي ٱلنَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱدَّارَكُواْ فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَىٰهُمْ لِأُولَىٰهُمْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّونَا فَـَٔاتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ ٱلنَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ أُولَىٰهُمْ لِأُخْرَىٰهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

۳۸- وئې ویل: د انسانانو او پېریانو په هغو ډلو كې ننوځئ چې تر تاسو مخكې په اور كې (لوېدلې) دي، كله چې یوه ډله ننوځي په خپلې سیالې ډلې به لعنت وایي، تر هغه چې ټول په كې راغونډ شي، وروستنۍ به ئې د لومړنیو په اړه وایي: اې زموږ ربه! دغو موږ بې لارې كړو نو د اور دوه برابره عذاب وركړه، وبه وایي: ټولو ته دوه برابره دئ خو نه پوهېږئ! ۳۹- او لومړني به ئې د وروستنیو په اړه ووایي: تاسو پر موږ هیڅ فضیلت نه لرئ، نو د خپلو كړنو له كبله دا عذاب وڅكئ.

(۳۸-۳۹)- په دې دواړو مباركو آیتونو كې چې د دوزخیانو تر منځ د شخړو او یو بل ملامتولو هیبتناكه او عبرتناكه صحنه تمثیل شوې، دا مطالب زموږ مخې ته اېښودل شوي:

- **دوزخیان به ډلې ډلې دوزخ ته ننوځي، هره ډله ئې ښېل امت او د ښېلو ښېلو دوزخي افكارو او اعمالو څښتنان.**
- **هره ډله به تر ځان په مخكنۍ ډلې لعنت وایي.**
- **كله چې ټول راغونډ شي، وروستني به مخكني د خپل بې لاریتوب، شرك او كفر او په دوزخ كې د پرېوتو لامل ګڼي او له الله تعالی به دوه برابره عذاب ورته غواړي، د خپلو عملونو سزا هم، او د هغو هم چې بې لارې ئې كړل او دوزخ ته ئې ورسول. خو دوی ته به په ځواب كې وویل شي: ستاسو هر یوه ته دوه برابره سزا ده، هر یو مو داسې وو چې په خپله هم بې لارې شوی وو او نور ئې هم بې لارې كړي، هر یو مو د یوه دوزخي لپاره مقلد او د بل لپاره مقتدا وو.**
- **مخكني به له ځانه دفاع كوي،** دوی ته به په ځواب كې وایي: په هیڅ څه كې ترموږ غوره نه یئ، په خپله مو ګناه كړې اوس د خپلو كړنو سزا وګورئ او خوند ئې وڅكئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمۡ أَبۡوَٰبُ ٱلسَّمَآءِ وَلَا يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ ٱلۡجَمَلُ فِي سَمِّ ٱلۡخِيَاطِۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُجۡرِمِينَ

٤٠- يقيناً هغه چې زما آيتونه ئې تكذيب كړل او لويي ئې ترې وكړه، نه به د آسمان دروازې ورته پرانيستل شي او نه به جنت ته ننوځي، تر هغه چې اوښ د ستنې په سپم ننوځي! او همداسې مجرمينو ته سزا وركوو.

(٤٠)- د هغه چا په وړاندې د آسمان دروازې تړل شوې دي، هيڅ څه ئې بر نشي تلى، نه ئې عملپانه، نه ئې وينا او نه ئې دعاء او نه به جنت ته د ننوتو شرف ترلاسه كړي چې د الله تعالى آيتونه ئې تكذيب كړي او د الله تعالى د احكامو په وړاندې ئې له اطاعت نه ځان لوړ ګڼلى او د تكبر او لويي په وجه ئې له ايمان او اطاعت نه ډډه كړې، جنت ته د دوى ننوتل داسې محال دي لكه د ستنې په سپم چې د اوښ ننوتل محال دي.

لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٞ وَمِن فَوۡقِهِمۡ غَوَاشٖۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾

٤١- دوى ته به د اور فرش وي او له پاسه ئې د (اور) پرده او بړستن، او همداسې ظالمانو ته سزا وركوو.

(٤١)- د دغو ظالمانو سزا به دا وي چې له ټولو خواوو به د دوزخ اور احاطه كړې وي، ټولې لارې به پرې بندې وي، دا د دوى د ظلمونو سزا ده.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٤٢﴾

٤٢- او هغه چې ايمان ئې راوړى او نېك عملونه ئې كړي، (په داسې حال كې چې) موږ هيڅوك تر خپل وس په زيات څه نه مكلف كوو، دوى جنتيان دي، په هغه كې تلپاتې.

(٤٢)- د جرم او ظلم سزا دوزخ او د ايمان او صالح عمل بدله جنت دئ، هيڅوك په داسي څه نه دئ ګمارل شوي چي تر وس ئې لوړ وي، جنت ته د ايمان د خاوندانو او صالحانو داخلېدا ښيي چي الهي احکام د انسان له وس او توان نه لوړ نه وو، که لوړ وی نو دوی به هم نه توانېدل چي جنت ته د داخلېدو سند ترلاسه کړي.

وَنَزَعۡنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنۡ غِلٍّ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمُ ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي
هَدَىٰنَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهۡتَدِيَ لَوۡلَآ أَنۡ هَدَىٰنَا ٱللَّهُۖ لَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلۡحَقِّۖ
وَنُودُوٓاْ أَن تِلۡكُمُ ٱلۡجَنَّةُ أُورِثۡتُمُوهَا بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٤٣﴾

٤٣- او په سينو کي ئې چي څه رخه وي هغه به وباسو، تردوی لاندي به ويالې بهېږي او وايي به: ستايني هغه الله ته دي چي موږ ئې هدايت کړو، که الله زموږ لارښوونه نه وی کړې نو په دې نه توانېدو چي هدايت شو، يقيناً چي زموږ د رب استازو حق خبره موږ ته راوړې وه او غږ به پرې وشي چي دا مو هغه جنت دئ چي د خپلو عملونو په سبب په ميراث درکړی شو.

(٤٣)- دوزخيان به يو پر بل لعنت وايي خو جنتيان به داسي وي چي سيني ئې له هر راز رخې او کيني پاکي، هيڅ ته به په خپل زړه کي غل و غش نه لري، نه به چا ته د رقيب او دښمن په سترګه ګوري، نه به څوك ملامتوي، نه به د هغه مؤمن ورور په اړه په سينه کي رخه لري چي په دنيا کي سره مرور شوي، يو له بل نه ګيله من شوي او د دوی ترمنځ خفګان راولاړ شوی وو.
جنت ته ننوتل به د الله تعالی پېرزوينه او احسان او د الهي لارښووني او هدايت نتيجه ګڼي، نه د خپلو عملونو بدله، د الله تعالی شکر او حمد به په ځای کوي او دا خبره به کوي: د الله تعالی د استازي په لاس چي موږ ته څه ويل شوي وو ټول حق او رښتيا وو. خو دوی ته به ويل کېږي چي دا جنت ستاسو د ايمان او نېك عمل بدله ده.

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقّٗا فَهَلۡ
وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقّٗاۖ قَالُواْ نَعَمۡۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ

كَـٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

٤٤- او جنتيان به دوزخيانو ته غږ کړي: موږ خو هغه څه ربښتيني وموندل چې زموږ رب ئې وعده راسره کړې وه، آيا تاسو هم هغه څه ربښتيني وموندل چې ستاسو رب ئې وعده درسره کړې وه؟ وبه وايي: هو، نو يو غږ کوونکی به د دوی ترمنځ غږ کړي چې: په دغو ظالمانو دې لعنت وي. ٤٥- په هغو چې د الله له لارې ئې ډډه کوله او کوږوالی ئې ورته لټولو او له آخرته ئې انکار کولو.

(٤٤-٤٥)- دلته د جنتيانو او دوزخيانو تر منځ د خبرو يوه صحنه زموږ مخې ته ايښودل شوې: جنتيان دوزخيانو ته وايي: الله تعالی چې له موږ سره کومې وعدې کړې وې ټولې ربښتيني شوې او موږ ئې مصداق په خپلو سترګو ګورو، آيا تاسو هم د الله تعالی وعدې ربښتينې وموندلې؟ ځواب به ئې په لنډه توګه، هو؛ وي.

په دې وخت کې به يو منادي **په جګ غږ ووايي: پر هغو ظالمانو دې لعنت وي چې د الله په لارې له تللو ئې ډډه کوله، نور ئې ترې منع کول، په الهي دين کې به ئې تحريفونه کول، هڅه به ئې کوله چې د دين سمې خبرې په کږو واړوي او له آخرته ئې انکار کولو.**

وَبَيۡنَهُمَا حِجَابٌۚ وَعَلَى ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٞ يَعۡرِفُونَ كُلَّۢا بِسِيمَىٰهُمۡۚ وَنَادَوۡاْ أَصۡحَـٰبَ
ٱلۡجَنَّةِ أَن سَلَـٰمٌ عَلَيۡكُمۡۚ لَمۡ يَدۡخُلُوهَا وَهُمۡ يَطۡمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا صُرِفَتۡ أَبۡصَـٰرُهُمۡ
تِلۡقَآءَ أَصۡحَـٰبِ ٱلنَّارِ قَالُواْ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَـٰبُ
ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ
تَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَـٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا
خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٤٩﴾

او د دوی تر منځ به حجاب وي، او پر لوړو (ئې) داسې کسان چې هر يو به له خپلو څېرو ٤٦- او د دوی تر منځ به حجاب وي، او پر لوړو (ئې) داسې کسان چې هر يو به له خپلو څېرو پېژني او جنتيانو ته به غږ کړي: سلام پر تاسو! ورداخل شوي به نه وي خو طمع به ئې کوي. ٤٧- او کله چې ئې سترګې د دوزخيانو په لور واړول شي،

وايي به: اې زموږ ربه! د ظالمانو له ډلې سره مو يو ځای نکړې. ٤٨- او اعراف وال به ځينو کسانو ته چې له څېرو ئې پېژني غږ کړي او وبه وايي: نه ستاسو ډېروالي (د مال او پلويانو) هيڅ څه درنه دفع کړی شو او نه ستاسو هغه تکبر او لويي غوښتني. ٤٩- آيا دا همغه خلك دي چې تاسو به لوړه کوله چې الله به خپل رحمت ورپه برخه نکړي؟ (همغه چې ورته وويل شول:) جنت ته ننوځئ، په داسې حال کې چې نه به وېره درباندې راځي او نه به غمجن شئ.

(٤٦-٤٩)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ:

- **د جنتيانو او دوزخيانو تر منځ به حجاب وي، د الحديد سورې په ۱۳آيت کې ويل شوي (فَضُرِبَ بَيۡنَهُم بِسُورٖ لَّهُۥ بَابُۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحۡمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلۡعَذَابُ: د دوی تر منځ به داسې دېوال جوړ شي چې دروزاه به ئې وي، د ننه ئې رحمت او شا ته ئې عذاب)، له دې معلومېږي چې دا حجاب به پرېړ او لوړ دېوال وي، داسې چې نه به جنتيان د دوزخ له لوخړو او بد بوی نه ځورېږي او نه به دوزخيان د جنت له ښکلو منظرو نه د لذت او خوند اخيستو مجال ترلاسه کولی شي.**
- **د دې حجاب پر لوړو به درېيمه ډله خلك ناست وي، دوی به په دواړو ډلو کې داسې خلك ګوري چې له څېرو ئې پېژني، خو دا به څوك وي او څوك به پېژني؟ په دې اړه د مفسرينو مختلف آراء زموږ مخې ته راځي، تر ټولو غوره رأيه دا ده چې دا د مؤمنانو او کافرانو ترمنځ هغه درېيمګړې ډله ده چې له يوې خوا سره ئې هم په قطعي توګه د ملګرتيا پرېکړه نه وه کړې، په مؤمنانو کې ئې هم پېژندګلوي او دوستانه تعلقات درلودل او په کافرانو کې هم، خو نه له مؤمنانو ګڼل کېدل چې جنت ته تللي وی او نه له کافرانو چې اوس په دوزخ کې ورسره يوځای شوي وی، دوی به هم جنتيان ويني او هم دوزخيان، جنتيانو ته به غږ کړي: سلام پر تاسو! دا طمع به کوي چې جنت ته داخل شي، خو کله چې د دوی سترګې د دوزخيانو په لور واوړي، وايي به: اې زموږ ربه! د ظالمانو له دې ډلې سره مو يو ځای نکړې.**
- **دوی به ځينو دوزخيانو ته چې له څېرو ئې پېژني غږ کړي او وبه وايي: نن خو نه د مال او پلويانو ډېروالي څه ګټه درورسوله او نه ستاسو هغه مخکني تکبر او لويي غوښتني. آيا دا جنتيان همغه خلك نه دي چې تاسو به لوړه کوله چې الله به خپل رحمت ورپه برخه نکړي؟ (همغه چې ورته وويل شول:) جنت ته ننوځئ، په داسې حال کې چې نه به وېره درباندې راځي او نه به غمجن شئ.**
- **د اعراف والو په اړه به د الله تعالی وروستۍ فيصله څه وي ؟ په قرآن کې په دې اړه څه نه دي ويل شوي،** ځينو رواياتو ته په پام سره ځيني مفسرين په دې نظر دي چې دا هغه خلك دي چې نېك او بد عملونه ئې سره برابر وو او په پای کې به جنت ته درومي.

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَنۡ أَفِيضُواْ عَلَيۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ أَوۡ مِمَّا

رَزَقَكُمُ ٱللَّهُۚ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَهُمۡ لَهۡوٗا وَلَعِبٗا وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۚ فَٱلۡيَوۡمَ نَنسَىٰهُمۡ كَمَا نَسُواْ لِقَآءَ يَوۡمِهِمۡ هَٰذَا وَمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ ﴿٥١﴾

٥٠- او دوزخيان به جنتيانو ته غږ کړي چې پر موږ خو لږ اوبه يا هغه څه چې الله تاسو ته درکړي راتوی کړئ! وبه وايي: يقيناً الله دا پر کافرانو حرام کړي. ٥١- پر هغو چې لهو او لعب ئې ځان ته دين گرځولی وو او دنيوي ژوند دوکه کړي ول، نو نن به ئې داسي هېر کړو لکه چې دوی له خپلې دغې ورځې سره مخامخېدا هېره کړې وه او زموږ له آيتونو ئې انکار کاوو.

(٥٠-٥١)- دلته يو ځل بيا د دوزخيانو وينا او غوښتنه له جنتيانو په دې توگه ياده شوې: دوزخيان به تېټ د دوزخ د کندې په تل کې او جنتيان به لوړ په جنت کې وي، له لاندې به دوی ته غږ کړي او دا طمع به ترې وکړي چې لږ اوبه يا هغه خواړه پرې توی کړي چې الله تعالی دوی ته ورکړي، خو جنتيان به ورته ووايي: الله تعالی دا پر کافرانو حرام کړي، پر هغو کافرانو چې: دين ئې لهو او لعب وو، دنيوي ژوند دوکه کړي ول او آخرت ئې هېر کړی وو، نن به الله تعالی همغسې دوی ته توجه نه کوي لکه چې دوی له الله تعالی سره مخامخېدا هېره کړې وه او له الهي آيتونو ئې انکار کولو.

وَلَقَدۡ جِئۡنَٰهُم بِكِتَٰبٖ فَصَّلۡنَٰهُ عَلَىٰ عِلۡمٍ هُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٥٢﴾

٥٢- او بې شکه چې داسي کتاب مو ورته راوړ چې علماً مو مفصل بيان کړی، هغو خلکو ته لارښود او رحمت چې ايمان راوړي.

(٥٢)- دلته د قرآن څو اساسي مواصفات بيان شوی:

- **دا کتاب مفصل دئ او ټولې ويناوې ئې علمي، هر څه په تفصيل سره په کې بيان شوي، په هرې وينا کې ئې د علم او پوهې مظاهر څرگند او ښکاره.**
- **د مؤمنانو لپاره لارښود او د الهي پېرزوينو او رحمت سبب.**

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأۡوِيلَهُۥۚ يَوۡمَ يَأۡتِي تَأۡوِيلُهُۥ يَقُولُ ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبۡلُ قَدۡ

جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلۡحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشۡفَعُواْ لَنَآ أَوۡ نُرَدُّ فَنَعۡمَلَ غَيۡرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعۡمَلُۚ قَدۡ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٥٣﴾

٥٣- نو آيا له دې پرته د بل څه انتظار کوي چې تأويل او مصداق ئې ورته راشي؟! کومه ورځ چې تأويل ئې راشي هغه کسان چې تر دې د مخه ئې هېر کړی وو، وايي به: بې شکه چې زموږ د رب استازو حق وينا راوړې وه، نو آيا داسي کوم شفيع لرو چې زموږ لپاره شفاعت وکړي، يا بېرته وګرځول شو چې د خپلو مخکنيو کړنو مغاير عمل وکړو، يقيناً چې ځان ئې تاواني کړ او هغه څه ترې ورك شول چې له ځانه به ئې افتراء کول.

(٥٣)- دلته د قرآن د منکرينو په اړه څو اساسي خبري شوې:

• په قرآن کي هر څه په پوره تفصيل او وضاحت سره ورته بيان شوي، داسي کوم دليل نه دئ پاته چې د دوی د اقناع لپاره ئې وړاندي کول ضروري او ګټور وي، اوس نو دوی له دې پرته د بل څه انتظار نشي درلودی چې د دې قرآن د ويناوو عملي مصداق په خپلو سترګو وګوري.

• کله چې د قرآن د وعد او وعيد عملي مصداق په خپلو سترګو وګوري نو په دې به اعتراف کوي چې د پيغمبرانو عليهم السلام وينا حق وه.

• هلته به د مزعومو شفعاوو لټه وکړي خو هيڅ شفيع به ونه مومي.

• دنيا ته د بېرته ګرځېدو طمع به کوي، له دې ژمني سره چې بيا به خپل غلط کارونه نه تکراروي، خو نه به ئې طمع ترسره شي او نه به ئې ژمني ته اعتناء وشي.

• ځان ته به ئې تاوان رسولی وي.

• هغه څه به په نظر نه ورځي چې له ځانه به ئې افتراء کول، هغه دروغجن معبودان او مزعوم شفيعان به نه مومي چې له ځانه ئې په افتراء سره معبود او شفيع جوړ کړي ول.

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾

٥٤- يقيناً چې ستاسو رب هغه ذات دئ چې آسمانونه او زمكه ئې په شپږو ورځو كې پيدا كړل، بيا ئې پر عرش استوى وكړه، شپه پر ورځ راكاږي (پرې پټوي ئې)، داسې چې په تلوار ئې لټوي او لمر، سپوږمۍ او ستوري ئې چې د ده امر ته منقاد دي، په دې پوه شه چې هم خلقت (پيدايښت) ده ته دئ او هم امر (چاري سمبالول)، د عالمونو پالونكى الله چې بركتناك دئ.

(٥٤)- قرآن په دې مبارك آيت سره څو ډېرې مهمې او اساسي لاربښوونې د خپل مخاطب په وړاندې ږدي:

- **ستاسو رب هغه ذات دئ چې آسمانونه او زمكه ئې په شپږو ورځو (مرحلو) كې پيدا كړل.**
- **د دوى له پيدايښته وروسته ئې د ټول عالم د ادارې، ساتنې او پالنې چارې په خپل اختيار كې واخيستې او د مطلق ټولواك په توګه ئې د عالم د سلطنت پر عرش استوى وكړه.**
- **دا د ده د ټولواكۍ نښه او بېلګه ده چې شپه پر ورځ راكاږي، داسې چې په تلوار ئې لټوي.**
- **دا هم د ده د ټولواكۍ بله بېلګه ده چې لمر، سپوږمۍ او ستوري ئې امر ته منقاد دي، همغه كار كوي او په همغه لار درومي چې الله تعالى ئې امر ورته كړى.**
- **په دې پوه شه چې هم خلقت يعني پيدايښت ده لره مختص دئ، په دې كې بل شريك نه لري او هم امر يعني چاري سمبالول چې په دې كې هم هيڅ شريك نلري.**
- **الله تعالى مبارك او د عالمونو پالونكى او ساتونكى دئ.**

د دې مبارك او ډېر مهم آيت په اړه څو خبري په پام كې ولرئ:

- **په دې مبارك آيت كې د يوم، استواء او عرش الفاظ ګورو چې په اصل كې انسانانو د ښكاره او څرګندو شيانو لپاره وضع كړي، خو په دې آيت كې د دې مطلب د افادې لپاره راغلي چې دا زمكه او آسمان په شپږو مرحلو كښې پيدا شوي، الله تعالى د هر څه مالك او ټولواك دئ او هر څه ئې تر واك او عرش لاندي دي، د استوى على العرش معنى په خپله په دې آيت كې او له همدې فقرې نه وروسته راغلې او هغه دا چې: يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ)، خو لكه څنګه چې دلته (يوم) د هغې ورځې په**

معنى نه شو اخيستى چي دولس ساعته كيږي، همداراز عرش او استوى هم په متبادره معنى نشو اخيستى، قرآن موږ ته لاربښوونه كوي چي د الله تعالى په وړاندي كله ورځ له زرو كلونو سره برابره وي او كله له پنځوسو زرو سره، دا ئې هسي دوه مثالونه دي، هدف دا دئ چي د انسان واړه معيارونه د الله تعالى په اړه صدق نه كوي، دلته شپږ ورځي داسي شپږ مرحلې په ګوته كوي چي له الله تعالى سره ښايي.

• د قرآن دا وينا په حقيقت كي د بايبل د هغې غلطي ادعاء ترديد كوي چي وايي: الله تعالى په شپږو ورځو كي ټول مخلوقات پيدا كړل، په دې كار سره ستومانه شو او په اومه ورځ ئې آرام وكړ، د بايبل د پيدايښت د باب دوهم فصل په دې خبري پيل كيږي: (په دې ترتيب آسمانونه، زمكه او څه چي په دوى كي دي تكميل شول، د اومي ورځي په رارسېدو سره خداى د پيدايښت كار تمام كړ او له كاره ئې لاس واخيست، خداى اومي ورځي ته بركت ورپه برخه كړ او هغه ئې مقدسه وبلله، دا ځكه چي دا هغه ورځ وه چي خداى د پيدايښت د كار له بشپړولو وروسته آرام وكړ. په دې توګه آسمانونه او زمكه پيدا شول)!!

بايبل په دې وينا سره له خدايه داسي څوك جوړ كړى چي په خپل ټول عمر كي ئې شپږ ورځي كار كړى، په همدغو شپږو ورځو كي ئې د پيدايښت كار بشپړ كړى او د اومي ورځي په رارسېدو سره له خپله كاره فارغ شوى، د زمكي او آسمانونو ټول كارونه ئې خپلي مخي ته پرېښي! او ده د خپلي ستړيا رفع كولو لپاره آرام كړى، بايبل دا هم نه وايي چي دا آرام يوازي د همدغي ورځي دولس ساعته وو كه تر ننه دوام لري، د بيان له الفاظو خو داسي معلومېږي چي د خداى كار په شپږو ورځو كي بشپړ شوى، له كاره ئې لاس اخيستى، داسي كوم كار نه دئ پاته چي د بايبل خداى ئې د كولو لپاره راپورته شي او خپله رخصتي پاى ته ورسوي!!

دوى خداى په انسان قياس كړى، لكه څنګه چي انسان د خپلي ستړيا رفع كولو لپاره په اونۍ كي يوې ورځي رخصتۍ ته ضرورت لري همداراز د بايبل خداى هم بايد انسان ته ورته وي، شپږ ورځي ئې كار كړى او اومه ورځ آرام!! آيا كوم عقلمن انسان به هغه څوك د خداى په حيث ومني چي ستړى كيږي او آرام ته ضرورت لري؟!

موږ خو عملاً ګورو چي د پيدايښت لړى په مسلسل او پر له پسي توګه روانه ده، يوه شېبه په كي توقف نه راځي، د دې هستۍ هري خوا ته چي مخ اړوو، ګورو چي هر څه له هيڅ نه پيل شي، ورو ورو ستر شي، د كمال په لوري وده وركړى شي، د خپلي ارتقاء او كمال آخري پوړ ته ورسولى شي، يو ضروري او لازم كار ورباندي ترسره شي، يو ضرورت ورباندي رفع كړى شي، يوه تشه او خلا ورباندي ډكه كړى شي، بيا ئې زوال پيل شي، په زړښت او مرګ محكوم شي او ځاى ئې بل ته تش كړى شي، زوړ او كمزورى ختم شي او ځوان او ځواكمن ته خپل ځاى پرېږدي، دا كار هره شېبه، هري خوا ته تكرارېږي، د دې مظاهرو تر شا خو موږ ته د خالق او پيدا كوونكي ذات د مسلسل تصرف، ربوبيت او پالني نښي او آثار په نظر راځي، د بايبل پلويان دي موږ ته ووايي چي دا كارونه څوك كوي؟ په خپله ترسره كيږي، كه ئې الله تعالى ترسره كوي؟

تاسو د بايبل دا كچه وينا د قرآن له دې وينا سره مقايسه كړئ چي د الله تعالى په اړه فرمايي:

* يَسۡـَٔلُهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ كُلَّ يَوۡمٍ هُوَ فِي شَأۡنٍ

الرحمن:۲۹

د آسمانونو او زمكي هر څه ده ته خپلي غوښتني وړاندي كوي (له ده د خپلو غوښتنو ترسره كېدل غواړي)، دی هره ورځ په يوه كار كي لګيا دئ (يعني هغه هره شېبه په چارو كي د تصرف په حالت كي دئ)

يعني الله تعالى د زمكي او آسمانونو د ټولو مخلوقاتو اړتياوو ته په خپله ځواب وايي، دی ئې ضرورتونه رفع كوي او اړتياوي ئې پوره كوي. د دې عالم هر كار، هره شېبه، په خپله مالك الملك خدای ترسره كوي، الله تعالى داسي نه دئ چي د دنيا كارونه ئې خپلي مخي ته پرېښي وي او دی هيڅ تصرف په كي نه كوي، بلكي هر كار، كه ستر وي او كه ووړ، د ده په اراده، إذن، حكم، قدرت او مخامخ تصرف سره ترسره كېږي، هغه يوه شيبه هم د عالم د چارو له اداری، پالني او ساتني نه غافل كېږي،

همدا راز د البقرې سورې په ۲۵۵ آيت كي فرمايي:

* : وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ

د قدرت او واكمنئ) كرسئ ئې پر آسمانونو او زمكي حاوي ده او د دوی دواړو (زمكي او آسمان) ساتنه ئې نه ستومانه كوي او هغه ستر لوړ ذات دئ

- **بايبل په بل ځای كي ليكي: د سبت ورځ په ياد لره او سپېڅلې ئې ګڼه... په دې ورځ به هيڅ كار نه كوئ... دا ځكه چي خدای په شپږو ورځو كي آسمان، زمكه او... راپيدا كړل او په اومه ورځ ئې له كاره لاس واخيست... نو ده دا ورځ د استراحت ورځ ونوموله...**
- **خو قرآن د بايبل د دې غلطي خبري په ځواب كي فرمايي چي الله تعالى د آسمانونو او زمكي له پيدا كولو وروسته د چارو واګي په خپل لاس كي ونيولې، د ټول كائنات د سلطنت پر عرش ئې استوی وكړه، هغه هم خالق دئ او هم ټولواك، لكه څنګه چي د مخلوقاتو پيدايښت د ده ځانګړتيا ده، همداراز واكمني او د عالم د چارو سمبالول د ده كار دئ، شپه او ورځ د ده په امر ځي راځي، لمر، سپوږمئ او ستوري دی اداره كوي، الله تعالى هم خالق دئ او هم پالونكی او ساتونكی.**

ګورئ چي قرآن دا عالم داسي معرفي كوي چي د الله تعالى ملك دئ، دی ئې واكمن دئ، هر څه د ده په امر او حكم ترسره كېږي، كه لمر راخېژي او لوېږي، كه وربځي په آسمان كي خوځي، باران او واوره ترې ورېږي، كه ونه او بوټی له زمكي راټوكېږي او دانه او مېوه وركوي، كه ژوي پيدا كېږي، ستر كېږي او مري، هر څه او هركار الله تعالى كوي، د ده په امر او توفيق ترسره كېږي. د بايبل دا خبره له بنسټه ردوي چي الله تعالى د عالم له پيدايښته وروسته د نوي پيدايښت لړی متوقف كړه، ستومانه شو او آرام ئې وكړ!! ګورئ چي د الله تعالى په اړه د بايبل وينا څومره ناقصه او د واقع خلاف ده او د قرآن وينا څومره جامع او د حقيقت مطابق، آيا

يو عقلمن انسان به هغه خداى ومني چي ستومانه كېږي او آرام كولو ته اړ كېږي او د خپل ملك چاري او واگي خپلي مخي ته پرېږدي؟!!

الله تعالى په اونى كي يوه ورځ د دې لپاره د تعطيل او رخصتى ورځ نه ده گرځولي چي ده په خپله عالم په شپږو ورځو كي پيدا كړ او اومه ورځ ترې وزگار شو او آرام ئي وكړ!! الله تعالى عالم پيدا كړى او له پيدا كولو وروسته ئي د دې عالم چاري په خپل واك كي نيولي، د عالم تر پيدا كولو د دې عالم ساتل او پالل كه گران كار نه وي نو آسان خو په هيڅ صورت كي نه دئ، قرآن فرمايي چي الله تعالى هم د دې عالم خالق دئ او هم ئي ټولواك، مالك او حاكم، په دې سره د بايبل د دغي غلطي وينا ترديد شوى چي الله تعالى په انسان قياسوي، ستومانه كېږي او استراحت ته ضرورت لري!! د انسان لپاره په اونى كي يوه ورځ د عبادت لپاره مختص شوې، د يهودانو لپاره هفته، د مسيحيانو لپاره يكشنبه او د مسلمانانو لپاره جمعه، پر مسلمانانو د جمعي لمونځ فرض شوى، په دې ورځ به ټول په جومات كي راغونډېږي، په جماعت سره به لمونځ كوي او د جمعي د ورځي هغه خطبه به اوري چي د امام او د هغه د نائب له لوري وركول كېږي او په هغې كي د تېري اونى ټولي مهمي او اساسي مسئلي څېړل كېږي. په دې ورځ به يوازي د لمانځه لپاره خپل كارونه متوقف كوي، له لمانځه وروسته خپل كارونه د نورو ورځو په څېر كولى شي!!

راشئ دا هم وگورئ چي بايبل د خداى، عرش او د عرش د حمله وو په اړه څه وايي؟ بايبل د حزقيال په كتاب كي او د حزقيال د رؤيا په ضمن كي ليكي: (... بيا د لوخړو له منځه څلور عجيب موجودات چي انسان ته ورته ول راڅرگند شول، خو هر يوه څلور مخونه او دوه جوړې وزرونه درلودل، پښې ئې هم د انسان پښو ته ورته وې، خو گوتي ئې د سخوندر نوك ته ورته وې او د ځلانده فلز په څېر ځلېدلې، د هر وزر لاندي مې انسان ته ورته لاسونه ليدل، د وزرونو پاى ئې سره وصل وو، مخامخ به ئې تگ كاوو پرته له دې چي راوگرځي!! هر يوه څلور مخونه درلودل: مخكنى ئې د انسان د مخ په څېر، ښى ئې د زمري په څېر، كيڼ ئې د غوايي په څېر او شاتنى ئې د عقاب په څېر!! هر يوه دوه جوړې وزرونه درلودل، چي يوه جوړه ئې پرانيستلي وه او د بل موجود د وزرونو څوكو ته به رسېدل او بلي جوړې د دوى بدن پوښلوو، كوم ځاى ته چي به د دوى روح تله په همغه لوري به تلل، له دې پرته چي بل لوري ته كاږه شي!! د دغو موجوداتو په منځ كي د بلو سكروټو په څېر شيان خوځېدل، چي له منځه ئې برېښنا راوته، دا ژوندي موجوات هم د برق په څېر تېز تېز مخكي شا ته خوځېدل، ... څلور څرخونه مې وليدل، تر هر يوه لاندي يو څرخ، د زبرجدو په څېر ځلېدل او يو بل ته ورته ول، د هر څرخ منځ كي بل څرخ وو، د همدې لپاره په دې توانېدل چي په هر لوري وخوځېږي، پرته له دې چي راوڅرخي، څرخونو داسي پرې درلودې چي له سترگو ډكي وې،... كله چي به دغه موجودات خوځېدل نو څرخونه به هم ورسره خوځېدل، چي له زمكي به پورته كېدل نو څرخونه به ورسره پورته كېدل او چي ودرېدل به نو څرخونه به هم ودرېدل، دا ځكه چي د دغو څلورو موجوداتو روح په څرخونو كي هم وه، نو دا موجوات او څرخونه د خپلي روح تر حكم لاندي ول، ... د هر يوه د سر له پاسه صفحي ته ورته څه خور وو چي د شيشي په څېر به ځلېدو او انسان به ئي وېراوو، د دغي صفحي لاندي د دوى وزرونه داسي پرانيستي وو چي د يوه وزر به د بل وزر ته رسېدو، ... كله چي به الوتل نو غږ به ئي داسي وو لكه د ساحل د څپو

غر، يا د خداى غر يا د يوه لوى لښکر چيغي، کله چي به ودرېدل نو وزرونه به ئي راټيټ کړل، له هر ودرېدو سره به د صفحي له سر نه يو غر اورېدل کېدو، د صفحي په سر د يوه ښکلي پاچايى تخت په څېر يو شى تر سترګو کېدو، داسي لکه چي له شنو ياقوتو جوړ شوى وي او د دې تخت له پاسه داسي ذات ناست وو چي انسان ته ورته وو، له ملا پورته داسي برېښېدو لکه په اور کي سور شوى فلز او له ملا لاندي لکه د اور ځلاندي لمبې، شاوخوا ئي نور راتاو وو او په دې نور کي د بودۍ د ټال (قوس قزح) ټول رنګونه تر سترګو کېدل، د خداى پرتمين حضور داسي ما ته راڅرګند شو، کله چي ما دا صحنه وليده، په سجده پرېوتم،)

دلته بايبل د تل په څېر خداى له انسان سره تشبيه کړى، له انسان سره ئي توپير يوازي په دې کي دى چي (له ملا پورته داسي برېښېدو لکه په اور کي سور شوى فلز او له ملا لاندي لکه د اور ځلاندي لمبې، شاوخوا ئي نور راتاو وو...)، عرش ئي د پاچايانو ښکلي تخت ته ورته، د عرش حمله ئي داسي څلور فرشتي چي هر يو ئي څلور سرونه او څلور وزرونه لري، يو سر ئي انسان ته، بل ئي زمري ته، بل ئي غوايي ته او بل ئي عقاب ته ورته دئ!!! يو پيغمبر خو پرېږده هيڅ مؤمن انسان به د الله تعالى په اړه نه داسي خوب وګوري او نه به په خپل ذهن کي داسي غلط او ناقص انځور جوړ کړي!!

ما ته د بايبل دا وينا داسي برېښي لکه چي د انسان د سر په يوه وېښته باندي ناست يو ويروس بل ته وو ايي: خداى زموږ په څېر دئ، همداسي ګرد مرد، نه سر لري نه پښې، ځان ته ئي کتلي او موږ ئي د خپل ځان په څېر جوړ کړي يو، تر موږ ښاېسته او ښکلى مخلوق به چېري وي چي خداى به هغه د ځان په څېر جوړ کړى وي؟! آيا خداى به د دغه لوى او بې عقله ځناور (انسان) په څېر وي چي موږ ئي د وېښته په سر ناست يو، يوې خوا بلي خوا ته ځغلو او هغه پرې خبرېږي هم نه؟!! سترګي ئي دومره کمزورې دي چي موږ نه ويني، غوږونه ئي دومره درانه دي چي زموږ غږ نه اوري!! دا به د ډايناسور په څېر له منځه ځي!! بې شکه چي خداى به زموږ په څېر وي او تخت به ئي هم زموږ د پاچا تخت ته ورته، چي وزر لرونکي بکتريا به ئي له يوه ځايه بل ځاى ته په خپلو اوږو وړي!!! له موږ نه د خداى توپير يوازي په دې کي دى چي هغه خداى دئ او موږ ويروس، د هغه بدن ځلېږي او زموږ نه ځلېږي!!!

د کوم احمق انسان عقل به په دې قانع شي چي ستر خداى، د دې ستر عالم خالق، ټولواك، ساتونکى او پالونکى رب، د وړوکي انسان په څېر دئ، د پاچايانو په څېر تخت باندي ناست دئ، دا تخت ئي څلور، څلور سري فرشتي په اوږو وړي؟!!!

د بايبل ليکونکي اورېدلي چي خداى اورېدونکى او ليدونکى دئ، هر څه ويني او هر څه ګوري، خپلو پيغمبرانو ته ئي وحي لېږلي، دوى ته ئي لارښووني کړې، خپل احکام ئي ورته بيان کړي،... د تورات او انجيل له دغو اظهاراتو ئي دا انتباه اخيستي چي خداى حتماً د انسان په څېر دئ، همداسي دوه سترګي، دوه غوږونه، دوه لاسونه او دوه پښې لري، نو ځکه ئي مخکي هم ويلي چي خداى انسان د ځان په څېر پيدا کړ او دلته د حزقيال په رؤيا کي هم خداى انسان ته ورته ګڼي!! ده اورېدلي چي خداى د عرش خاوند دئ، نو ځکه ئي دلته د خداى عرش د زمکي د پاچايانو له تخت سره تشبيه کړى!! هغه په دې نه پوهېږي چي په اصلي تورات او انجيل کي د الله تعالى د عرش يادونه د دې مطلب د افادې او بيانولو لپاره شوې چي الله تعالى د عالم ټولواك دئ او هر څه د ده په حکم تر سره کېږي!! ده د تورات او انجيل دا خبره اورېدلي

چي الله تعالی فرمايي: که تاسو ايمان او تقوی ولرئ زه به مو يوازي نه پرېږدم، له تاسوه سره به وم او ستاسو مرسته او ملاتړ به کوم، هغه له دې وينا دا نظريه رااېستلې چي خدای له اسرائيليانو سره دئ، په دوی کي اوسېږي، چي چېري دوی ځي خدای ورسره ځي، نو کله چي دوی په بېديا کي په خېمو کي اوسېدل خدای ته ئې هم د ځان په څېر خو ډېره ښکلې او قيمتي خېمه او په خېمي کي خاص ځای د قدس الاقداس په نامه جوړ کړ او کله چي په فلسطين کي ځای په ځای شول نو مجلل کور ئې، د پرېمانه سرو او سپينو زرو په کارولو سره ورته جوړ کړ، له دې وروسته خدای له آسمان نه راکوز شو او پرېکړه ئې وکړه چي د تل لپاره به په دغه کور کي د اسرائيليانو خوا ته اوسېږي!!! په مجازي توګه کارول شوي الفاظ ئې په اصلي معنی ونيول او د الهي کتابونو آيتونه ئې غلط تعبير او تفسير کړل!!

د تورات او انجيل په شمول په ټولو الهي کتابونو کي د الله تعالی د صفاتو او د عرش په څېر د داسي شيانو په اړه هم بحث شوی چي د انسان له نظره پټ دي او انسان په خپل قاموس کي د هغه لپاره نوم نه لري، دا ځکه چي انسان په خپل قاموس کي يوازي د هغو شيانو لپاره نوم لري چي دی ئې پېژني او په خپلو سترګو ئې ګوري او د غيبي شيانو لپاره نومونه نه لري، که څوک وغواړي د انسان په ژبه دا غيبي شيان معرفي کړي نو له دې پرته بله لار نه لري چي د تشبيه له فن نه کار واخلي او د انسان د قاموس موجود الفاظ وکاروي، په الهي کتابونو کي دغه تشبيه او مجاز کارول شوي او په دې سره انسان ته د عالم غيب په اړه نسبي پوهه ورکړې شوې، کم عقلو او غرضي خلکو دغه تشبيه او په هغه کي کارول شوي الفاظ په اصلي معنی اخيستي!! داسي لکه چي د بايبل ليکونکي د الله تعالی له عرش نه د پاچا ښکلی تخت جوړ کړی، خپل خدای ئې د يوه پاچا په څېر ورباندي کښېنولی او له فرشتو ئې څلور سرې موجودات جوړ کړي، چي دا تخت پر اوږو وړي او خدای له يوه ځای بل ځای ته لېږدوي!! د بايبل ليکونکي هڅه کړې چي په دې بيان سره د مسيحيانو او يهودانو دې پوښتني ته ځواب ووايي چي خدای څنګه له يوه ځايه بل ځای ته ځان رسوي!! دا دئ هغه پياوړې فرشتې ئې له يوه ځايه بل ځای ته رسوي چي هم د انسان هوښيارتيا لري، هم د عقاب وزرونه، هم د غوايي زور، هم د زمري مضبوطې پښې او هم خدايي روح!! له انسان سره د الله تعالی په اړه يوه پوښتنه دا ده چي خدای چېري دئ؟ څه کوي؟ له دې عالم سره ئې تعلق څنګه دئ؟ که څوک وغواړي چي دغه پوښتنه ځواب کړي او په دې ئې پوه کړي چي الله تعالی دا عالم اداره کوي، ساتنه او حفاظت ئې کوي، دلته هر څه د ده په حکم تر سره کېږي... د دغه مطلب د افادې تر ټولو غوره او يوازينۍ طريقه دا ده چي هغه ته ووېلی شي: خدای د دې عالم ټولواک، پاچا او حاکم دئ، لکه څنګه چي د يوه چا د پاچا کېدو په اړه وايي: د پاچايۍ پر تخت کښېناستو، يعني د دې ملك او هېواد ټولواك او پاچا شو او له دې وروسته به ټول کارونه د ده په امر ترسره کېږي، په الهي کتابونو کي دغه استعاره (پر عرش استوی) د دغه مطلب د افادې لپاره کارول شوې، چي الله تعالی د دې عالم ټولواك دئ، امور ئې د ده په واك کي دي او د دې عالم د پاچايي پر عرش ئې استوی کړې!!

عرش او پر عرش استوی هغه الفاظ دي چي انسان ئې د يوه پاچا د واکمنۍ او قدرت ته د رسېدو لپاره کاروي، په کومو آيتونو کي چي د الله تعالی لپاره داسي الفاظ راځي، دا متشابه آيتونه دي چي په هغه کي د تشبيه فن کارول شوی، د الله تعالی عرش چي د انسان له درك او فهمه اوچت، فوق مشهود او غائب مفهوم دئ او انسان په خپل قاموس کي بل ځانګړی او خاص

لفظ او نوم ورته نه لري، په داسي لفظ معرفي شوى چي په اصل كي د يوه مشهود او ملموس شي لپاره وضع شوى، د تشبيه له لاري د انسان ذهن او فهم ته نږدې كړى شوى، په دا ډول آيتونو كي راغلي الفاظ په متبادره او متداوله معنى نه شو اخيستى، داسي نه چي د الله تعالى له عرش نه هغه تصور او انګېرنه ولرو چي د زمكي پر سر د كوم تخت او عرش په اړه ئې لرو!! الله تعالى د مخلوق په څېر مكان ته اړ او محتاج نه دئ، د عالم هيڅ څه په ذات او افعالو كي الله تعالى ته ورته نه دي، نه ئې عرش د زمكي د كوم عرش او تخت په څېر دئ او نه په عرش استوى ئې داسي لكه په كوم تخت د كوم مخلوق ناسته!! كله چي د عرش او په عرش باندي د الله تعالى د استوى خبره كوو بايد دا مطلب مو په پام كي وي چي نه د عالم كوم څه الله تعالى ته ورته دئ او نه الله تعالى په كوم څه كي له مخلوق سره شباهت لري. پام كوه چي د فرشتو په ذريعه د الله تعالى د عرش حمل كېدا داسي ونه ګڼئ لكه چي په دنيا كي څوك كوم تخت پر اوږو وړي، كه داسي تصور دي په ذهن كي راولاړ شو، اشتباه دي كړې او الله تعالى دي له خپل مخلوق سره تشبيه كړى. دا هغه غلطي ده چي د بايبل ليكونكي او منونكو وكړه!!

رسول اللهﷺ دا مطلب د يوه حديث په ترڅ كي څومره ښايسته او دقيق انځور كړى هلته چي فرمايي:

عن أبي هريرة قال : قال رسول اللهﷺ : إن الله أذن لی اَن اُحَدِّثَكُم عَن ملك قد مرقت رجلاه الارض السابعة السفلی و العرش علی منكبه و هو يقول سبحانك انت أين كنت و أين تكون. مسند ابو يعلی

له ابوهيرهؓ روايت دئ چي رسول اللهﷺ وفرمايل: يقيناً چي الله اجازه راكړه له داسي يوې فرشتي مو خبر كړم چي پښي ئې له اومي ښكتنۍ زمكي تېري شوې او عرش ئې پر اوږو دئ او هغه وايي: پاكي تا لره ده اې ربه! چي چېري وې او چېري يې!!

ګورئ چي هغه باعظمته فرشته چي قامت ئې له اوو آسمانونو او زمكي تېر شوى او د عرش حامل ده د الله تعالى د ذات له دركه عاجزه او په عرش ئې د استوى له څرنګوالي بې خبره ده!! او په دې اړه خپل كامل عجز په دې الفاظو بيانوي: پاكي تا لره ده چي هر ځاى وې او يې!!

كه د عرش په اړه د رسول اللهﷺ دا وينا د بايبل له وينا سره مقايسه كړو همدا كافي ده چي ووايو: د الله تعالى او د هغه د عرش په اړه د بايبل وينا د هغه چا وينا ده چي خداى نه پېژني او د هغه له عظمته خبر نه دئ او د زمكي پر سر له يوه پاچا سره ئې ورته ګڼلى!!

متأسفانه په مسلمانانو كي هم يوه داسي كم عقله ډله راپيدا شوه چي د الله تعالى، عرش، د عرش حمله او پر عرش د الله تعالى د استوى په اړه بايبل ته ورته انګېرنه لري، هغوى هم وايي چي خداى انسان د ځان په څېر پيدا كړ، دوه سترګي، دوه غوږونه، دوه لاسونه، هر لاس ئې پنځه ګوتي، دوه پښي، پنډۍ، ردا او پرتوګ لري!!! خو وايي: خداى دوه سترګي لري بلاتشبيه، دوه (ښي او كيڼ) لاسونه لري بلا تشبيه، هر لاس ئې پنځه ګوتي لري بلا تشبيه، دوه پښي او پنډۍ لري بلا تشبيه، پر عرش ناست دئ بلاتشبيه، د قيامت په ورځ به خپلي پنډۍ لوڅي كړي بلاتشبيه.... يعني مُتَشٰبهاً وَ غَيرَ مُتَشٰبِهٍ!! هم سره ورته او هم نه ورته!! دوى هم له الله تعالى كټ مټ يو انسان جوړوي، د الله تعالى عرش همغسي ګڼي لكه د كوم پاچا تخت او پر عرش د الله تعالى استوى همغسي لكه پر تخت د يوه پاچا ناسته، له دې څرګندي او قبيح تشبيه وروسته د

بلاتشبیه او بلاتکییف لفظ راوړل هیڅ ګټه او معنی نه لري،

- همدا راز چېرې چې په قرآن کې د استوی علی العرش ذکر راغلی، وروسته متصل ویل شوي چې د چارو واګې د الله تعالی په واك کې دي، یدبر الامر، یغشي اللیل النهار، له الخلق و الامر او دې ته ورته مطالب راغلي او دا ښیي چې په استوی علی العرش سره قرآن موږ ته دا لارښوونه کوي چې الله تعالی د دې عالم ټولواك دئ، ډېر بې عقله انسان به له دې هغه انتباه اخلې چې د بایبل لیکونکي اخیستې او خپل خدای ئې د یوه داسي تخت په سر کښېنولی چې څلورسرې فرشتې ئې حمل کوي!! د قرآن له نظره څوك چې له عرش نه د پاچایانو د تخت په څېر تخت جوړوي او له استوی نه په تخت کښېناستل، د ده په زړه کې کوږوالی دئ، مؤمن انسان به وایي: استوی علی العرش یوه استعاره ده چې انسانان ئې د چا د پاچایي لپاره کاروي، الله تعالی موږ ته په دغو الفاظو سره ښیي چې دی د عالم ټولواك دئ او ټولي واګې ئې د ده په واك کې دي، نه ئې عرش کوم تخت ته ورته شی دئ او نه ئې استوی د انسان استوی ته ورته کوم فعل!! د عرش او استوی په تأویل له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي.

بایبل دا هم لیکي چې خدای وفرمایل: زه د انسان په لاس جوړ شوي کور کې نه اوسېږم، آسمان مي تخت او ځمکه مي تر پښو لاندي کرسی ده!! تاسو به څنګه ما ته کور جوړ کړی شئ؟ او څنګه به زه په دې کور کې اوسېږم؟ آیا دا آسمان او زمکه ما نه دي پیدا کړي؟ عجیبه ده چې څوك د دې وینا ترڅنګ هغه بله وینا هم کوي، د چا چې ټول آسمان تخت وي، څنګه به بل وړوکی تخت هم لري؟!

- ښه به وي چې د دې رأیي لږ نور وضاحت وکړم، په داسي الفاظو سره چې ښایي د هر چا سر ژر پرې خلاص شي: که له ما څوك پوښتنه وکړي چې الله تعالی عرش لري؟ ورته وایم: هو؛ یقیناً چې الله تعالی عرش لري، که راته ووایي: الله تعالی پر عرش استوی کړې؟ ورته وایم: هو؛ یقیناً چې الله تعالی پر عرش استوی کړې، که راته ووایي: لږ مخکې ولاړ شه او مزید وضاحت راته وکړه، ورته وایم: پر عرش د استوی مراد دا دئ چې الله تعالی د عالم ټولواك دئ، امور ئې د ده په واك کې دي، دا عالم د ده ملك او دی ئې ټولواك دئ، که مزید وضاحت رانه وغواړي ورته وایم: که څه هم د عرش متبادره معنی تخت او د استوی برابرېدا ده خو دا الفاظ د مخلوق لپاره په حقیقي معنی راځي او د الله تعالی په اړه په مجازي معنی، د الله تعالی په اړه ئې په متبادره معنی نشو نیولی، د عرش او استوی په څرنګوالي له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي، له دې آخوا زما او زما په څېر انسانان د څه ویلو توان نه لري، نه په دې پوهېدی شي چې عرش څه دئ او نه په دې چې پر عرش استوی څنګه ده؟ او دا همغه وینا ده چې قرآن ئې کوي: لایعلم تأویله الا الله، مزید ورته وایم: څوك چې عرش داسي ګڼي لکه کوم تخت او استوی داسي ګڼي لکه څوك چې پر کرسی کښېني، هغه غلطي کړې، بې ځایه جسارت ئې کړی، د تأویل او تشبیه مرتکب شوی، د ټولو صحابه وو او سلف صالح مخالفت ئې کړی او په دې سره ئې په مسلمانانو کې فتنه راولاړه کړې، قرآن د دغو خلکو په اړه ویلي: **فَأَمَّا الَّذِينَ فى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَ ابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلا اللَّهُ** : نو هغه کسان چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ په متشابه پسې ئې درومي، د فتنې په لټه کې او د تأویل په لټه کې، په داسي حال کې چې په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي.

ٱدْعُواْ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُواْ فِى
ٱلْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَـٰحِهَا وَٱدْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ

ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾

٥٥- خپل رب په زاريو او په پټه (ټيټ غږ) دروبلئ، يقيناً چې هغه تيری کوونکي نه خوښوي. ٥٦- او په زمکي کي د هغې له اصلاح وروسته فساد مه خوروئ او له وېري او طمعي سره ئې دروبلئ، بې شکه چې د الله رحمت نېکانو ته ورنږدې دئ.

(٥٥-٥٦)- دلته د دعاء په اړه څو مهمي لارښووني شوې:

- په زاريو زاريو سره خپل رب ته دعاء کوئ، له دې احساس او باور سره چې ستاسو رب د هر څه پيدا کوونکی، ورکوونکی او اخيستونکی دئ او هر څه د ده په امر ترسره کېږي.
- په پټه او په ټيټ غږ دعاء کوئ.
- الله تعالى اعتداء کوونکي نه خوښوي، دلته د اعتداء کوونکو يادونه د دعاء په ارتباط شوې او معنى ئې دا ده چې دعاء خان ته ادب لري، دا ادب بايد مراعات کړئ، دا دوه ادبه (تضرع او اخفاء) په پام کي ولرئ، مه په غافل زړه دعاء کوئ او مه په چيغو چيغو سره، له دې صريح حکم د هغو خلکو په اړه قضاوت کولی شئ چې د دعاء په وخت کي نڅا او مستي کوي، ځنې غورځوي، له ډول او دبلې سره يو ځای د هو هو بې معنى چيغي وهي.
- په زمکي کي د اصلاح او امن له تأمين نه وروسته فساد مه خوروئ، الله تعالى د مفسدينو دعاء نه قبلوي.
- په داسي حال کي ورته دعاء کوئ چې هم ترې وېرېږئ او هم طمع ترې لرئ.
- د نېکانو دعاء ژر قبلېږي، دوی ته د الله تعالى رحمت ډېر ورنږدې دئ.

وَهُوَ ٱلَّذِى يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَىۡ رَحۡمَتِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَقَلَّتۡ سَحَابٗا
ثِقَالٗا سُقۡنَٰهُ لِبَلَدٖ مَّيِّتٖ فَأَنزَلۡنَا بِهِ ٱلۡمَآءَ فَأَخۡرَجۡنَا بِهِۦ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِۚ
كَذَٰلِكَ نُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

٥٧- او دی هغه ذات دئ چې بادونه تر خپل رحمت (باران) مخکي د زېري په توګه لېږي، تر هغه چې درني وربځې اوچتي کړي، د مړه ښاتوبي په لوري ئې وخوځوو، نو په هغه سره اوبه راووروو او پدې سره هرراز ميوې راوباسو، همداراز به مړي راباسو، ښايي پند واخلئ.

(٥٧)- دا مبارك آيت په څو مهمو خبرو تأکيد کوي:

- هغه ذات چې د ده په حکم بادونه خوځېږي، وربځې هغو لېرو لېرو سيمو ته انتقالوي چې باران ته اړې او سترګې په لاري دي، په هغوی باران ورو‌ي او په همدې باران سره د زمکي له زړه راز راز داني او ميوې

راشني کوي، همدا ذات به مړي همداسې بيا راژوندي کوي.

- **تاسو چې هره ورځ د يوې سيلۍ په ذريعه د بيا ژوندون بېلګې په خپلو سترګو ګورئ څنګه د قيامت په ورځ بيا ژوندون درته ګران برېښي؟ له هرې سيلۍ وروسته د ژوندون د لړۍ پيل کېدل خو بايد تاسو ته هره شېبه د قيامت ورځ درياد ولي.**
- **هغه ذات چې مړه زمکه په يوې سيلۍ او ورپسې باران سره ژوندۍ کوي او ډول ډول نباتات ترې راباسي، ستا دعاګانې او حاجتونه ترسره کولی شي.**

قرآن پدې تأکيد کوي چې که له يوې خوا په باران سره د مړې زمکې د بيا بيا راژوندي کېدو ورځنی بهير د قيامت په ورځ د بيا راژوندي کېدو ښوونه کوي له بلې خوا د انسان مرګ دا خبره ثابتوي چې انسان د يوه داسې ځواك په وړاندې مقهور او محکوم دئ چې د مرګ ژوند اصلي واکمن دئ، د مرګ ژوند پرېکړې د هغه له لوري دي او انسان طوعاً او کرهاً دې پرېکړو ته تسليم دئ. انسان نه غواړي زوړ شي، د ځوانۍ ځواك او توان له لاسه ورکړي، ضعيف او ناتوانه شي او په پای کې په مرګ محکوم شي، دا څوك دئ چې انسان ئې د دغه بهير په وړاندې بې وسه کړی؟ دا څوك دئ چې د انسان د خوښې او رضاء خلاف د ده د زېږښت او مرګ پرېکړه کوي او د مرګ په وړاندې غاړه اېښودو ته ئې اړ کوي؟ ستا د مرګ پرېکړه همغه ذات کوي چې ته ئې پيدا کړی يې.

وَٱلْبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ ۖ وَٱلَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

٥٨- او د پاکې زمکې نباتات د الله په حکم راوځي او هغه چې ناپاکه وي يوازې نيمګړې ترې راوځي، دغسې هغو ته نښې بيانوو چې شکر کوي.

---

(٥٨)- په دې مبارك آيت کې د دوو زمکو مثال وړاندې شوی، پاکه او ناپاکه زمکه، شېرازه او شوره زمکه، د يوې بوټې راشنه کېږي، وده کوي او خپل حاصل ورکوي، له بلې که څه راوځي نو په ډېر مشقت سره او ناقص. انسانان هم د دغو دواړو زمکو په څېر دوه ډوله دي، پاك او ناپاك، صالح او طالح، نېك او بد، د ښېګڼو عامل او بې خيره، په ځينو د حق وينا اغېز کوي او د ځينو زړونه سخت، هېڅ پند او نصيحت ته ئې د زړه دړه نه خلاصېږي.

په يوه مبارك حديث کې دا مطلب داسې راغلی:

عَنْ أَبِى مُوسَى عَنِ النَّبِىِّ قَالَ « مَثَلُ مَا بَعَثَنِى اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ أَرْضًا ، فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ ، فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ ، وَكَانَتْ مِنْهَا أَجَادِبُ أَمْسَكَتِ الْمَاءَ ، فَنَفَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ ، فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا ، وَأَصَابَتْ مِنْهَا طَائِفَةً أُخْرَى ، إِنَّمَا هِىَ قِيعَانٌ لاَ تُمْسِكُ مَاءً ، وَلاَ تُنْبِتُ كَلأً ، فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقِهَ فِى دِينِ اللَّهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِى اللَّهُ بِهِ ، فَعَلِمَ وَعَلَّمَ ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا ، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِى أُرْسِلْتُ بِهِ » . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ إِسْحَاقُ وَكَانَ مِنْهَا طَائِفَةٌ قَيَّلَتِ الْمَاءَ . قَاعٌ يَعْلُوهُ الْمَاءُ ، وَالصَّفْصَفُ الْمُسْتَوِى مِنَ الأَرْضِ .

رواه مسلم والنسائي

له ابو موسى روايت دئ چې رسول اللهﷺ وفرمايل: هغه علم او هدايت چې الله زه ورسره مبعوث كړى يم، هغه ګڼ باران ته ورته دئ چې پر يوې زمكې ووريږي، يوه برخه ئې پاكيزه او شېرازه چې اوبه جذب كړي او ډېر واښه او بوټي راشنه كړي، د دې بله برخه كلكه او شنډه چې اوبه راټم كړي او الله خلكو ته ترې ګټه ورسوي، خپله ئې وڅښي، نور خړوبه كړي او كرنه پرې وكړي او دا باران پر يوې بلې زمكې هم ووريږي چې داسې آوار ډاګ وي چې نه اوبه تمولى شي او نه نباتات راشنه كولى شي او دا د هغه چا مثال دئ چې د الله په دين پوه شو او هغه څه ورته ګټه ورسوله چې الله زه ورسره ليږلى يم، په خپله پرې پوه شو او نور ئې پرې پوه كړل او د هغه چا مثال دئ چې نه ئې سر پرې پورته كړ او نه ئې هغه لارښوونه قبوله كړه چې زه ورسره ليږل شوى يم.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

۵۹- يقيناً چې نوح مو د ده قوم ته ورولېږو، نو وئې ويل: اې زما قومه! د الله عبادت وكړئ چې له ده پرته هيڅ بل معبود نه لرئ، زه د ستري ورځې له عذابه درباندې وېرېږم.

---

(۵۹)- څو خبري د پام وړ دي:

- دلته د سورې د څلورو اساسي موضوعاتو لپاره د څو پيغمبرانو عليهم السلام په قصو كې عملي بېلګې زموږ مخې ته ايښودل شوې.
- د نوح عليه السلام دعوت په څو ټكيو كې راخلاصه شوى: د الله تعالى عبادت وكړئ چې له ده پرته بل معبود نه لرئ او دا چې زه وېرېږم چې د يوې ستري ورځې عذاب درباندې رانشي. تاسو به په قرآن كې وګورئ چې د ټولو پيغمبرانو دعوت په دغو اساسي خبرو كې راخلاصه كوي، له دې معلوميږي چې (عبادت) ډېر پراخ ابعاد لري، يوازې په مذهبي عباداتو كې محدود نه دئ، بلكې د انسان ټول ژوند احتواء كوي، د الله تعالى عبادت يعني د ده دين ته التزام درلودل، خپل ژوند هغسې تېرول چې الله تعالى ئې درنه غواړي.
- دلته د ستري ورځې له عذاب نه مراد هغه عذاب دئ چې الله تعالى هر باغي او عاصي قوم ته ټاكلى، د نوح عليه السلام د قوم لپاره دا الهي عذاب په ستر طوفان سره د دوى غرقېدل وو، په وروستيو آيتونو كې همدا مطلب په ګوته شوى.

قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

۶۰- د قوم مشرانو ئې وويل:موږ خو تا په ښكاره ضلالت كې ګورو!

---

(۶۰)- دلته دوه خبري په پام كې ولرئ:

- لکه څنګه چي نوح علیه السلام ته د ده د قوم ملأ یعنی سردارانو او مشرانو د رد ځواب ورکړی، قرآن وایي چي تل همدغو لويي غوښتونکو د پیغمبرانو مخالفت ته ملا ترلی.
- له دې وینا د دغو مخالفینو مقصد دا وو چي تا سمه لار ورکه کړې، د پلار نیکه دین دي پرېښی، ټول ولس په یوه لار او ته په بله لار، مذهبي مشران یو څه وایي او ته بل څه وایې.

قَالَ يَـٰقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَـٰلَةٌ وَلَـٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَـٰلَـٰتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا۟ وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

٦١- وئې ویل: اې زما قومه! هیڅ ضلالت راپه کي نشته، بلکي زه د رب العالمین له لوري یو استازی یم. ٦٢- چي د خپل رب پیغامونه دررسوم، نصیحت درته کوم د الهي علم په هغه څه ښه پوهېږم چي تاسو پرې نه پوهېږئ. ٦٣- آیا په دې تعجب کوئ چي ستاسو د رب له لوري تاسو ته ستاسو د یوه سړي په ذریعه یوه یادونه او ذکر راغلی، چي خبرداری درکړي، چي تقوی غوره کړئ او چي ترحم درباندي وشي؟!

(٦١-٦٣)- نوح علیه السلام د قوم په ځواب کي څو خبري کوي:

- هیڅ ضلالت راپه کي نشته.
- زه د الله تعالی له لوري مأمور شوی یم، د رب العالمین استازی یم، زه ئې د خپل پیغام رسولو لپاره لېږلی یم.
- څه چي وایم زما خپلي خبري نه دي، دا د رب العالمین پیغام دئ.
- ستاسو خواخوږی یم، ستاسو د خیر خبره درته کوم.
- الله تعالی له خپل علم نه هغه څه رازده کړي چي تاسو پرې نه پوهېږئ، په یوه ناپوه او جاهل ولس کي تل د پوهي او علم خاوندانو ته خلکو په همدې سترګه کتلی، چا د مجنون خطاب ورته کړئ، چا لارورکی ګڼلی او چا د خپل پلار نیکه له دین او مذهبه باغي بللی.
- د قوم د مخالفت او د نوح علیه السلام د رسالت په اړه د دوی د تعجب او حیرت وجوهات دا وو: ١- ولي به الله

تعالى د ټول ولس له منځه ته انتخاب کړی وې؟ ٢- دوی ئې د خپلو بدو عملونو، فساد، شرك او ظلم له بدو پايلو وېرول، ٣- دوی ئې د تقوی په لوري رابلل، له فساد او ظلم نه لاس اخيستو ته، بدکارانو او ظالمانو د ا خبري نه شوی زغملی،٤- دوی ته ئې ويل چي الله تعالى به د هغه چا په حال خپل رحمت شامل کړي چي ايمان ئې راوړی، مغرورو سردارانو دا خبره نه شوی منلی چي د الله تعالى پېرزويني به د نوح عليه السلام د څو تش لاسو، کمزورو، بې وزلو او مستضعفو ملګرو په برخه کېږي او هغه الهي وعدې به رښتيني کېږي چي نوح عليه السلام ئې دوی ته وايي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

٦٤- نو هغه ئې تکذيب کړ او موږ دی او هغه چي له ده سره (ملګري) ول په کښتۍ کي وژغورل او هغه خلك مو غرق کړل چي زموږ آيتونه ئې تکذيبول، يقيناً چي دا يو ړوند قوم وو.

(٦٤)- دوی د نوح عليه السلام ټولي خبري دروغ وګڼلي، هم ئې دا خبره دروغجنه ګڼله چي د نوح عليه السلام ملګري به نجات مومي او هم دا چي هغه خلك به تباه کېږي چي الهي آيتونه تکذيب کړي، دواړه خبري رښتيا شوې.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾

٦٥- او عاديانو ته مو د دوی ورور هود (ولېږو)، وئې ويل: اې زما قومه! د الله عبادت وکړئ چي له ده پرته بل هيڅ معبود نه لرئ، آيا ځان ساتنه نه کوئ؟ ٦٦- د قوم کافرو مشرانو ئې وويل: موږ خو تا په سفاهت (کمعقلۍ) کي ګورو! او په تا دا ګمان کوو چي له دروغجنو يې!

(٦٥-٦٦)- دلته له الهي دين سره د يوه داسي ولس د مخالفت قصه زموږ مخې ته ايښودل شوې چې قوي او ځواکمن دئ، الله تعالی ورته لوړ قد، قوي جسد، پياوړې متې ورکړې، له مالي او مدني لحاظه هم تر ټولو قومونو مخکې، دوی ته هود عليه السلام د پيغمبر په توګه لیږل شوی، ده هم خپل قوم ته همغه د نوح عليه السلام خبره کړې او د ده د قوم د کافرو مشرانو ځواب هم د نوح عليه السلام د قوم مشرانو ته ورته وو او هغه دا چې:

- موږ خو تا په سفاهت او کمعقلی کې ګورو!
- دا ګمان درباندې کوو چې له دروغجنو يې!

قَالَ يَـٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي سَفَاهَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمۡ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبۡتُمۡ أَن جَآءَكُمۡ ذِكۡرٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنكُمۡ لِيُنذِرَكُمۡۚ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ قَوۡمِ نُوحٖ وَزَادَكُمۡ فِي ٱلۡخَلۡقِ بَصۜۡطَةٗۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٦٩﴾

٦٧- وئې ويل: اې زما قومه! هيڅ کمعقلي راپه کې نشته، بلکې زه د رب العالمين له لوري يو استازی يم. ٦٨- د خپل رب پيغامونه دررسوم او زه درته يو امين ناصح يم. ٦٩- آيا په دې تعجب کوئ چې ستاسو د رب له لوري تاسو ته ستاسو د يوه سړي په ذريعه يوه يادونه او ذکر راغلی، چې خبرداری درکړي؟! هغه درپه ياد کړئ چې د نوح له قوم وروسته ئې تاسو (د دوی) ځای ناستي کړئ او تاسو ته ئې په پيدايښت کې پراخوالی درکړ، نو د الله نعمتونه درپه ياد کړئ چې فلاح او بريا مو په برخه شي.

(٦٧-٦٩)- دلته د خپل قوم د ګواښونو په ځواب کې د هود عليه السلام لاندې خبرې راغلې:

- هيڅ کمعقلي راپه کې نشته، ولې زما دې کار ته د سفاهت په سترګه ګورئ چې تاسو د شرك، کفر، ظلم او فساد له بدو پايلو وېروم، سره له دې چې ستاسو مشران مې ګواښي؟! د الله د لارې ډېرو مجاهدينو ته په دې خاطر د ناپوه او کمعقله خطاب شوی چې د ګواښونو او خطرونو پروا ئې نه ده کړې او خپلې مبارزې ته ئې دوام ورکړی.
- زه د رب العالمين له لوري په دې کار مأمور شوی يم، په خپل سر او په خپله خوښه مې دې خطرناك مأموريت ته ملا نه ده تړلې.
- د خپل رب پيغامونه دررسوم، څه چې درته وايم دا زما خپلې خبرې نه دي، زما د رب وينا ده.
- او زه درته يو امين ناصح يم، په امانت سره د الله تعالی پيغام دررسوم او په خواخوږۍ سره تاسو ته

نصيحت کوم.

• آيا په دې تعجب کوئ چې ستاسو د رب له لوري تاسو ته ستاسو د يوه سړي په ذريعه يوه يادونه او ذکر راغلی، چې خبرداری درکړي؟! دا ولې د تعجب او حيرت خبره ګڼئ؟ تر ما مخکې ډېر راغلي، نوح عليه السلام ئې ښه بېلګه.

• هغه راپه ياد کړئ چې د نوح له قوم نه وروسته ئې تاسو (د دوی) ځای ناستي کړئ او تاسو ته ئې په پيدايښت کې پراخوالی درکړی، نو د الله نعمتونه درپه ياد کړئ چې فلاح او بريا مو په برخه شي.

قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِنَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَحۡدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا ۖ فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾

۷۰- وئې ويل: آيا د دې لپاره راغلی يې چې يوازې د الله عبادت وکړو او هغه څه پرېږدو چې زموږ پلرونو ئې عبادت کاوو؟ نو په څه چې موږ وېروې رائې وړه که له رښتينو يې.

(۷۰)- د قوم ځوابونه ئې دا دي:

• آيا موږ د يوه رب عبادت ته رابلې، دې ته چې نور ټول معبودان، په ځانګړې توګه هغه چې زموږ له پلرونو راته په ميراث پاته دي پرېږدو؟ ته غواړې موږ د پلار نيکه دين او مذهب پرېږدو او ستا نوی دين ومنو؟!

• که ته په رښتيا د الله له لوري لېږل شوی يې نو هغه څه موږ ته راوښيه چې ته مو پرې وېروې، ولې ستا ګواښونه تحقق نه مومي، ته او ستا ملګري چې له کومو مخالفتونو او سختو ورځو سره مخامخ يئ، ولې ستا رب ستا مرسته نه کوي او ستا مخالفينو ته سزا نه ورکوي؟

قَالَ قَدۡ وَقَعَ عَلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ رِجۡسٞ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسۡمَآءٖ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٖ ۚ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

۷۱- وئې ويل: يقيناً چې ستاسو د رب له لوري عذاب او غضب درباندې واقع شو، آيا د

هغو نومونو په اړه راسره لانجه کوئ چي تاسو او ستاسو پلرونو نومولي، په داسي حال کي چي الله هيڅ دليل ورته نه دئ نازل کړی؟ نو انتظار وکړئ زه هم له تاسو سره په انتظار کوونکو کي يم.

(٧١)- د هود عليه السلام ځوابونه دا وو:

- نور نو تاسو د الهي عذاب او قهر وړ ګرځېدلي يئ، ډېر ژر به ورسره مخامخ شئ.
- آيا د هغو دروغجنو معبودانو په اړه له ما سره مجادله کوئ چي هسي نومونه دي، حقيقت نه لري، تاسو او ستاسو پلرونو په يوه او بل نامه نومولي، يوه ته يو کرامت او بل ته بل کرامت منسوبوئ، يو د حاجتونو ترسره کوونکی ګڼئ، بل د ناروغانو روغوونکی، بل د دښمنانو پرځوونکی، بل جاه او مقام ته د رسېدو سبب، بل د دعاګانو قبلوونکی، په خپله هم او پر خدای هم!! دا ټولي خبري تاسو په خپله جوړي کړې، دا د دغو معبودانو کرامات نه دي، هغه کرامات دي چي مجاورينو او مريدانو ئې ورته تراشلي.
- الله تعالی هيڅ دليل ورته نه دئ نازل کړی، په هيڅ الهي کتاب کي به دا ونه مومئ چي له الله تعالی پرته بل څوك د عبادت او دعاء وړ دئ، حاجتونه ترسره کولی او دعاګاني قبلولی شي.
- نو انتظار وکړئ، زه هم له تاسو سره يو ځای په انتظار کوونکو کي يم، د پرېکړو واك له الله تعالی سره دئ، نه تاسو له انتظاره پرته بله چاره لرئ او نه زه.

فَأَنجَيۡنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَقَطَعۡنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَاۖ وَمَا كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٧٢﴾

٧٢- نو دی او د ده ملګري مو په خپل رحمت سره وژغورل او د هغو خلکو جرړي مو وايستلې چي زما آيتونه ئې تکذيبول او ايمان راوړونکي نه ول.

(٧٢)- دا دئ د هود عليه السلام په دې قصې کي هم ګورو چي د الله تعالی په آيتونو د ايمان راوړونکو پايله څه وه او د تکذيبوونکو عاقبت څه؟ يو ژغورل شوی او د بل جرړي ايستل شوې.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ قَدۡ جَآءَتۡكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٣﴾ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ

خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ عَادٖ وَبَوَّأَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورٗا وَتَنۡحِتُونَ ٱلۡجِبَالَ بُيُوتٗاۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ

۷۳- او ثموديانو ته مو د دوی ورور صالح (ورولیږو)، وئې ویل: اې زما قومه! د الله عبادت وکړئ چې له ده پرته بل هیڅ معبود نه لرئ، بې شکه چې تاسو ته ستاسو د رب له لوري ښکاره نښه راغلې، دا خدايي اوښه تاسو ته یوه ښکاره نښه (معجزه) ده، نو پرې ئې ږدئ چې د الله په زمکې کې خوراك کوي او په بد نیت سره لاس مه وراوږدوئ، که نه نو په دردناك عذاب به اخته شئ. ۷٤- او هغه وخت درپه یاد کړئ چې تاسو ئې له عادیانو وروسته (د دوی) ځای ناستي کړئ او په زمکې کې ئې مېشت کړئ چې په آوارو کې ئې قصرونه جوړوئ او غرونه د کورونو لپاره توږئ (تراشئ)، نو د الله نعمتونه درپه یاد کړئ او په زمکه کې فساد کوونکي مه گرځئ.

(۷۳-۷٤)- دلته د ثمودیانو او صالح علیه السلام په قصې کې د دې سورې هغه شلور اساسي مطالب بیان شوي، دا هغه قوم دئ چې په آوارو کې دنگ دنگ قصرونه جوړول او د غرونو ډډي د دې لپاره توږل چې هلته خوندي او ښایسته کورونه ځان ته جوړ کړي، دا د لومړي ځل لپاره د دوی په لاس پیل شوي، چې آثار ئې تراوسه پوري پاته دي. دوی ته صالح علیه السلام ولېږل شو، هغه هم خپل قوم ته د نوح او هود علیهما السلام خبره وکړه او ورته وئې ویل:

- د الله عبادت وکړئ چې له ده پرته بل هیڅ معبود نه لرئ.
- تاسو د معجزې غوښتنه وکړه، دا ده ستاسو له غوښتنې سره سم یوه اوښه د معجزې په توگه درته راغله، په بد نیت سره لاس مه وراوږدوئ، که نه نو په دردناك عذاب به اخته شئ، دا ځکه چې د معجزې په راتلو سره هغه مهلت پای ته رسي چې الله تعالی تاسو ته درکړی.
- د الله تعالی هغه پېرزوینه درپه یاد کړئ چې تاسو ئې له عادیانو وروسته د دوی ځای ناستي او په زمکې کې ئې مېشت کړئ، داسې چې په آوارو کې ئې قصرونه جوړوئ او غرونه د کورونو لپاره توږئ.
- د الله تعالی دا نعمتونه درپه یاد کړئ او په زمکه کې

فساد مه خوروئ.

قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلَ بِهِۦ مُؤْمِنُونَ
﴿٧٥﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا بِٱلَّذِىٓ ءَامَنتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا۟
ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوْا۟ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا۟ يَٰصَٰلِحُ ٱئْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ
ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٧٨﴾

٧٥- د ده د قوم لويي غوښتونکو مشرانو هغو مستضعفينو ته چې ايمان ئې راوړی وو، وويل: آيا په دې پوهېږئ چې صالح د خپل رب له لوري لېږل شوی؟ دوی (ورته) وويل: موږ په هغه څه ايمان راوړی چې د ده په لاس لېږل شوی. ٧٦- لويي غوښتونکو وويل: موږ له هغه څه منکر يو چې تاسو پرې ايمان راوړی. ٧٧- نو اوښه ئې ژوبله کړه (او وئې وژله)، او د خپل رب له حکمه ئې سرغړونه وکړه او وئې ويل: اې صالح! هغه څه راوړه چې موږ پرې وېروې که په رښتيا له پيغمبرانو يې!، ٧٨- نو زلزلې ونيول او په خپلو کورونو کې پړمخي (مړه) پرېوتل.

(٧٥-٧٨)- گورئ چې دلته هم دوه ډلې تمثيل شوې: مستکبرين او مستضعفين، لويي غوښتونکي او هغه چې په بې وزلی کې د دوی د ساتلو هڅه شوې، مستکبرين د پيغمبر په ضد د دښمنی په سنگر کې او مستضعفين د پيغمبر ملگري، مستکبرين مستضعفينو ته وايي: له کومه پوه شوئ چې صالح د خدای پيغمبر دئ؟ مستضعفين ځواب ورکوي: د ده له پيغام نه، د ده په پيغام کې د ده د رسالت څرگندې نښې گورو، موږ په هغه څه ايمان راوړی چې دی ئې خلکو ته وړاندې کوي، او مستکبرين د دې مضبوط دليل په خلاف په لجاجت سره وايي: موږ په هغه څه چې ستاسو په څېر خلك پرې ايمان راوړي، کافر او منکر يو. دوی نه د پيغام محتوی ته اعتناء لري او نه معجزې ته اهميت ورکوي، استکبار ئې هم د رسالت انکار ته هڅوي او هم د معجزو ترديد ته، د معجزې لاس پښې قطع کوي او د معجزې راوړونکی گواښي، ځواب ئې د الله پيغمبر ته دا: که په رښتيا د خدای پيغمبر يې نو اوس خو بايد هغه څه راوښيې چې موږ دې پرې وېرولو!! چېرې دئ هغه الهي عذاب چې تا موږ پرې وېرولو؟ چېرې دئ هغه الهي نصرت چې ورته منتظر وې؟!! نو زلزلې ونيول او په خپلو کورونو کې پړمخي (مړه) پرېوتل.

په رواياتو کې راځي چې رسول اللهﷺ د تبوك په جنگ کې د ثموديانو سيمې (الحجر) ته ورسېدو او خپلو يارانو ته ئې وفرمايل چې دلته توقف مه کوئ.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رسول أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ **(وهو بالحجر)** « لاَ تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلاَءِ الْمُعَذَّبِينَ إِلاَّ أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ ، فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلاَ تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ ، لاَ يُصِيبُكُمْ مَا أَصَابَهُمْ » .

له عبدالله بن عمر ﷺ روایت دئ چي رسول اللهﷺ هغه مهال چي په الحجر كي وو وفرمایل: د دغو تعذیب شوو خلكو سیمي ته له ژړا پرته مه ننوځئ او كه ژړا نه درځي نو مه ورننوځئ، داسي نه چي تاسو ته همغه څه درورسیږي چي دوی پرې اخته شوي وو.

قرآن فرمايي چي ثمودیانو له قیامت د انكار په وجه بغاوت وكړ او الله تعالی د دې بغاوت او طغیان مناسبه سزا وركړه، عذاب ئې داسي لكه د دوی خپل طغیان، باغي او طغیانگر عذاب، چي قرآن د الاعراف سورې په ٧٨ آیت كي د الرجفة (زلزله او شدید ټكان) په نامه او د هود د سورې په ٦٧ آیت كي ئې د الصیحه (تونده او هیبتناكه چیغه) او د حم سجده سورې په ١٧ آیت كي ئې د الصاعقة (تندر) په نامه یاد كړی، یعني دا طاغي عذاب له سختي زلزلې، توندي او هیبتناكي چیغي او آسماني تندر سره توأم وو.

فَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰقَوۡمِ لَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُمۡ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحۡتُ لَكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٧٩﴾

٧٩- نو مخ ئې ترې واړاوو او وئې ویل: اې زما قومه! بې شكه چي ما د خپل رب پیغام درورساوو او نصیحت مي درته وكړ خو تاسو نصیحت كوونكي نه خوښوئ.

(٧٩)- د دوی له هلاكت نه وروسته ئې د دوی د مړو ډېرانونو ته په خطاب كي وویل: ما د خپل رب پیغام درورساوو او نصیحت مي درته وكړ خو تاسو نصیحت كوونكي نه خوښول، دا حالت له زړه سواندو ناصحینو سره ستاسو د مخالفتونو سزا ده .

وَلُوطًا إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦٓ أَتَأۡتُونَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهۡوَةٗ مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ

٨٠- او لوط چي خپل قوم ته ئې وويل: آیا د فحش داسي كار كوئ چي په ټولو عالمیانو كي هیڅوك ترتاسو مخكي نه دئ وروړاندي شوی؟ ٨١- تاسو خو له ښځو پرته نارینه

وو ته د شهوت په غوښتنه وردرومئ!! بلکې تاسو يو مسرف قوم يئ.

(٨٠-٨١)- لوط عليه السلام په داسي ولس کي په پيغمبرئ مبعوث شوی چي د اخلاقي فساد په گنده ډنډ کي پرېوتي وو، په داسي گناه اخته شوي وو چي تر دوی د مخه هيچا نه وه کړې، د ښځو په ځای ئې له نارينه وو سره جنسي رابطه ساتله، لوط عليه السلام هغوی ته ويل: آيا د فحش داسي کار کوئ چي تر تاسو مخکي په ټولو عالميانو کي چا نه دئ کړی؟! دا نه يوازي د انساني فطرت خلاف عمل دئ، بلکي په حيواناتو کي ئې هم بېلگه نه موندل کېږي، تاسو د ژوند په نورو برخو کي هم د اسراف لار غوره کړې.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

٨٢- او د ده د قوم ځواب له دې پرته بل څه نه وو چي: له خپل کلي ئې وباسئ، دا هغه خلك دي چي ډېر پاك پاك کېږي (ځان پاك لمنی ښيي).

(٨٢)- د مفسد قوم ځواب ئې له دې پرته بل څه نه وو چي: دا د پاك لمنی مدعيان له خپلي سيمي وشړئ!!

هو؛ لکه څنگه چي ظالمان عدالت غوښتونکي نه خوښوي، مشرکان له موحدينو سره دښمني پالي، جاهلانو ته پوهان کمعقله برېښي، چا چي له ظلم ځېلې، شرك لړلې او جهل وهلې ټولني سره روغه جوړه کړې او د ظلم، شرك او جهل په ضد له څه ويلو او څه کولو ځان ساتي، هغه چا ته د مجنون او لېوني په سترگه گوري چي د مبارزې لپاره ملا تړي، له مظلومانو دفاع کوي، د عدالت شعارونه ورکوي او په دې لار کي له خطرونو سره ډغري وهي، همداراز بداخلاقان له خپلو سيمو د پاك لمنو شړل غواړي. تاسو په پورتنيو قصو کي دغه دردناك حقيقت په انځور شوو صحنو کي وليد.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًاۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

٨٣- نو دی او د ده اهل (اتباع) مو، د ده له مېرمني پرته وژغورل، ځکه دا له وروسته پاته کېدونکو وه. ٨٤- او پر دوی مو ځانگړی (د ډبرو) باران وورولو، نو وگوره چي د دغو مجرمينو عاقبت څنگه وو!!

(۸۳-۸٤)- دلته څو خبرو ته توجه وکړئ:

- **ګورئ چې د پيغمبرانو ملګري ژغورل شوي او د دوی مجرم مخالفين د ډبرو په باران مجازات شوي، لوط عليه السلام له خپلو پلويانو سره ژغورل شوی خو د ده قوم، حتی مېرمن ئې، له مجرمينو سره د وروسته پاته کېدو په وجه له دوی سره يو ځای هلاکه شوې. دلته نه قومي اړيکي څوك د الله تعالی له عذابه ژغورلی شي او نه د خپلوۍ اړيکي، يوازې ايمان او صالح عمل انسان ته نجات ورکوي.**
- **پر دوی د ډبرو باران شوی، دا باران څنګه وو؟ د قرآن له نورو آيتونو معلومېږي چې د سختې زلزلې په وجه نه يوازې د دې قوم کورونه نسکور شوي بلکې زمکه ئې ناسته او کنده ترې جوړه شوې او په همدې سره له بر نه ورې ډبرې پرې ورېدلې او لويې ډبرې پرې رارغړېدلې، زمکه دومره کښېنستې ده چې جهيل ترې جوړ شوی.**
- **راشئ وګورو چې بايبل په دې اړه څه ليکلي: بايبل د (سدوم د ښار ورانېدا) تر عنوان لاندې ليکي: (کله چې دوه فرشتې لمر لوېدو سره د سدوم د ښار دروازې ته ورسېدلې، لوط هلته ناست وو، د دوی په ليدو سره پورته شو او د دوی استقبال ته ورغی او ورته وئې ويل: ښاغليو! نن شپه له ما سره ولاړ شئ او زما ميلمانه شئ،... دوی په سر کې دا بلنه ونه منله، خو د لوط د اصرار او ټينګار په وجه ئې موافقه وکړه، هغه ورته پتيره مړی پخه کړه او مکلف ماښامنی ئې ورته تيار کړ، د ويدېدو په مهال د ښار خلکو، زړو او ځوانانو د لوط کور محاصره کړ او له ده ئې وغوښتل چې ميلمانه وروسپاري، تر څو بدکاري ورسره وکړي!! لوط له کوره ورووت او هغوی ته ئې وويل: دوستانو! هيله کوم له دې کرکجن کار لاس واخلئ، دا دې زما دوه لونې دي، چې څه مو زړه غواړي ورسره وئې کړئ، خو د دغو دوو کسانو چې ما ته ئې پناه راوړې مه مزاحم کېږئ!! هغوی ورته وويل: زموږ له مخې لرې شه، موږ دلته پناه درکړې او اوس ته راته امر کوې چې څه وکړو او څه نه!! اوس به له تاسره هغه څه کوو چې غوښتل مو له دغو دوو کسانو سره ئې وکړو!! نو دغه وخت ئې پر لوط بريد وکړ او د دروازې د ماتولو هڅه ئې وکړه، په دې وخت کې هغو دوو کسانو لاس وراوږد کړ، لوط ئې کور ته دننه کړ او دروازه ئې بنده کړه او د هغو کسانو سترګې ئې ورړندې کړې چې له کوره بهر ول، تر څو د کور دروازه ونه شي موندلی، ... بيا ئې لوط ته وويل: زامن، لونې، زومان او ټول خپلوان دې له ښاره وباسه، موږ خدای رالېږلي يو چې دا ښار وران کړو، ... د لوط زومانو د ده خبره ونه منله، نو فرشتو ورته وويل: مېرمن او دوه لونې دې له ځان سره رواني کړه... ده ځنډ وکړ، فرشتو څلور سره له لاسونو ونيول او له ښاره بهر ئې خوندي ځای ته ورسول، يوه ئې ورته وويل: د خپل ځان د ژغورلو لپاره وتښتئ، غره ته ولاړ شئ، شا ته مه ګورئ، که په دشته کې پاته شوئ هلاکت مو حتمي دئ!!.. لوط وويل: تمنا کوم، موږ پرېږدئ چې په دغه واړه کلي کې پاته شو، غره ته نه شو رسېدلی، ... هغه ورته وويل: ډېر ښه، ستا غوښتنه مو ومنله، دا کلی نه ورانوم، ... له لمر لوېدو سره خدای په عموره او سدوم سکروټې وورولې، ټول ښارونه او کلي ئې له ټولو اوسېدونکو او نباتاتو سره له منځه يووړل، خو د لوط مېرمن شا ته وکتل او د مالګې په څلي بدله شوه!!)**

که تاسو د دې قصې محتوياتو او هغو الفاظو ته چې ليکونکي کارولي لږ ځير شئ او بيا دا له هغه څه سره مقايسه کړئ چې قرآن د دې قصې په اړه ويلي، نو په دې پوهېدل به درته ګران نه وي چې قرآن د الله تعالی کلام دئ او بايبل د يوه کمزوري انسان ګډې وډې خبرې. قرآن د لوط عليه السلام د ژوند دغه برخه په هغه ځای کې د يوې تاريخي بېلګې په توګه رااخلي چې غواړي د حق د لارې مبارزينو ته ووايي: الله تعالی مو هيڅکله يوازې نه پرېږدي، ستاسو د ژغورنې ذمه وال دئ، که خلك مو ملګرتيا ونه کړي او ستاسو د مخالفت لپاره په ګډه ملاوتړې نو ملائکې به ستاسو مرستې ته درلېږي، هغه ستاسو د دعاګانو اورېدونکی او منونکی دئ، مګر د لوط عليه السلام له قصې خبر نه يئ چې په ځوانۍ کې ئې ايمان راوړ، له ټول قومه يوازې دی دې ته تيار شو چې د خپل تره ابراهيم عليه السلام سره د حق په لار کې د ملګرتيا لپاره ملا

وتړي، له هغه سره ئې يو ځای هجرت وکړ، هغه په دغې سيمې کې د دعوت چلولو لپاره پرېښود، قوم ته ئې ويل: له الله تعالی ووېرېږئ، له بدکارئ او بدلمنئ لاس واخلئ، آيا هغه ښځې چې الله تعالی ستاسو لپاره پيدا کړې هغه پرېږدئ او د نارينه وو په لورې د شهوت لپاره درومئ؟!! دا هغه کرکجن کار دئ چې له تاسو مخکې هيچا نه دئ کړی، د بدکارئ څرګند محفلونه جوړوئ او لارې شکوئ، د قوم ځواب ئې له دې پرته بل څه نه وو چې لوط او ملګرې ئې له خپله ملکه وشړئ، دا د پاکئ او پاك لمنئ د خبرو له مکرر اورېدو خپل غوږونه آرام کړئ، هغه ته ئې وويل: يا دې دا خبرې بندې کړه يا خو دې ته تيار شه چې له خپل ملکه دې وشړو!! هغه خپل رب ته دعاء وکړه: اې زما ربه! په دې مفسد قوم بريا را!!! الله تعالی د ده دعاء قبوله کړه، فرشتې ئې د څو تنکيو ځوانانو په بڼه کې د ده مرستې ته ورولېږلې، د فرشتو دغه ټولګی مخکې له دې چې د ده خوا ته راشي ابراهيم عليه السلام ته ورغلې، هغه د ميلمنو ګمان پرې وکړ، وريته غوښه ئې د دوی مخې ته کېښوده، چې متوجه شو ميلمانه ئې ډوډئ ته لاس نه وروړي، ووېرېدو، ګمان ئې وکړ چې ښايي دا خلك د دښمنئ په نيت راغلي چې ډوډئ ته لاس نه وروړي، فرشتو ئې پرېشاني رفع کړه او ورته وئې ويل: موږ فرشتې يو، الله تعالی رالېږلې يو چې د لوط قوم هلاك کړو، هغه وويل: هلته خو لوط هم اوسېږي!! وئې ويل: هغه او د ده مؤمن ملګري به ژغورو، هلته له يوې کورنئ پرته بله ايمان لرونکې کورنئ نشته، تا ته زېری درکوو چې په کورنئ کې به دې د اسحاق او يعقوب عليهما السلام په څېر دوه پيغمبران پيدا شي، دی او ښځه ئې حيران شول، ښځې ئې له ډېره حيرته خپل تندی په څپېړه وواهو او وئې ويل: زه بوډئ او خاوند مې بوډا! څنګه به د اولاد خاوند کېږو؟!! هغوی ورته وويل: آيا د الله تعالی په وعدې کې شك کوئ؟ ترې رخصت شوې، د لوط عليه السلام خوا ته راغلې، هغه هم د زلمو ګمان پرې وکړ، کورته ئې بوتلل، خو د دوی په راتلو سخت پرېشانه او غمجن شو، هومره چې سينه ئې پرې تنګه شوه، له کوره ايستل ئې د مروت خلاف کار ګاڼو او له ساتلو ئې ځان عاجز ګاڼو، قوم پرې خبر شو، د ده کور ئې محاصره کړ، ميلمانه ئې ترې غوښتل، ده ئې په يوازې سر مخنيوی کاوو او ورته ويل ئې: ما ته سپکاوی مه رااړوئ، هغو ښځو ته مخه کړئ چې الله تعالی د همدې لپاره پيدا کړې، آيا په تاسو کې کوم هوښيار او عقلمن انسان نشته چې زما خبره واورې، کاش دلته يوازې نه وی او خپل قوم راسره وی چې ستاسو مخه مې نيولې وی!! په دغه وخت کې فرشتو ورته وويل: موږ فرشتې يو، ستا مرستې ته راغلې يو، سبا سحر به پر دوی دا کلی رانسکوروو، سبا خو به لرې نه وي؟!! دی او کورنئ ئې وژغورله، ښځې ئې ورسره ملګرتيا ونه کړه، له قوم سره پاته شوه او له هغوی سره يو ځای هلاکه شوه، کلی پرې رانسکور شو او تيږې پرې ووربېدې!!

قرآن دا قصه په ډېرې عبرتناکې او اغېزمنې بڼې کې وړاندې کړې، په هرې برخې کې ئې ستر ستر درسونه پراته، هر څه ئې طبيعي، الفاظ ئې ښکلي، بيان ئې دقيق، د حق د لارې مجاهد ته د صبر او نه مأيوسه کېدو درس ورکوي او ورته وايي: ښايي داسې حالت درباندې راشي چې ستا او د برې تر منځ هيڅ واټن نه وي، د نصرت فرشتې دې خوا ته رسېدلې وي خو ته پرې نه پوهېږې او په همدغه حالت کې هم الله تعالی غواړي تا وآزمويي که دې صبر وکړ، بری دې حتمي دئ، مه د دښمن له زياتوالي وېرېږه او مه د خپلو ملګرو او ملاتړو د لږوالي پروا کوه، د لوط عليه السلام په څېر به دې الله تعالی مرسته کوي او د دښمنانو په وړاندې به

دي يوازې نه پرېږدي.
بايبل د قرآن په خلاف ادعاء کوي چې د لوط ښځه له ده سره يو ځای له سيمې ووته خو په دې خاطر چې شا ته ئې وکتل د مالگې په څلي بدله شوه!! دا څومره خوشې او بېهوده خبره ده!! نه دا د خدای سنت دئ چې څوك د مالگې په څلي بدل کړي او نه الله تعالی په دومره وړې خبرې څوك داسې سخت مؤاخذه کوي، ولې به شا ته کتل جرم او گناه گڼي او ولې به د داسې وړې خبرې په سبب داسې ستره سزا ورکوي؟! قرآن هم وايي چې لوط عليه السلام ته ويل شوي وو چې تاسو ووځئ او شا ته مه گورئ، خو د نه کتلو معنی دا ده چې وروسته پاته کسانو ته هيڅ اعتناء مه کوئ، دا پروا مه کوئ چې څوك پاته شو او څه ورسره وشول؟ که ستا مېرمن هم وروسته پاته شوه پروا ئې مه کوه!! په يقين سره ويلی شو چې په اصلي تورات او انجيل کې به دې ته ورته وينا راغلې وي خو د بايبل ليکوال ترې داسې مسخره قصه جوړه کړې
بايبل تر دې عنوان لاندې (لوط او لوڼې ئې)، د لوط عليه السلام او د ده د پاك لمنو او مجاهدو لوڼو په اړه داسې څه ليکلي چې د هر مؤمن انسان وېښتان ورته ځيږ شي!! ليکي: (... لوط ووېرېدو او د صوغر په کلي کې د پاته کېدو په ځای غرنۍ سيمې ته ولاړ او په يوه غار کې ځای په ځای شول، يوه ورځ د لوط مشرې لور خپلې خور ته وويل: په دې ټولې سيمې کې هيڅ نارينه نشته چې له موږ سره نکاح وکړي، پلار به مو هم ډېر ژر زوړ شي او نور به نه شي کولی چې له ځانه وروسته نسل ترې پاته شي، راځه چې شراب پرې وڅښو او نږدېکت ورسره وکړو او په دې توگه د خپل پلار نسل تلپاتې وساتو!! نو همدغه شپه ئې هغه مست کړ او مشره لور ورسره پرېوته، خو لوط د خپلې لور له نږدېکت او سحر د ده له څنگه له پاڅېدو خبر نه شو، سبا مشرې خور کشرې ته وويل: ما تېره شپه له هغه سره نږدېکت وکړ، راځه چې نن شپه بيا شراب پرې وڅښو او دا ځل ته ورسره شپه تېره کړه!! نو بيا ئې هغه مست کړ، کشره لور ورسره څملاسته، خو بيا هم لوط پرې پوه نه شو، په دې توگه دواړه نجونې له خپله پلاره حامله شوې، دواړو زامن وزېږول!!)
دا د لوط عليه السلام په څېر د يوه جليل القدره او مجاهد پيغمبر او د ده د پاك لمنو او مجاهدو لوڼو په اړه د بايبل کرکجنې او دروغجنې خبرې دي، داسې خبرې چې انسان ئې په ويلو او ليکلو شرمېږي، يو پيغمبر به څنگه شراب څښي؟ څنگه به د شرابو د څښلو په وخت کې په دې نه پوهېږي چې دا شراب دي که اوبه؟ څنگه به د ده پاك لمنې لوڼې داسې کار کوي؟ کوم عاقل انسان به دا خبره ومني چې لوط عليه السلام په داسې ځای کې اوسېدو چې هلته هيڅ بل انسان نه وو؟ ولې به د ابراهيم عليه السلام خوا ته نه تلو؟ ابراهيم عليه السلام خو د بايبل په وينا له ده يوازې دومره لرې وو چې هغه دوه ميلمانه غرمه وخوځېدل او د لمر لوېدو په مهال د لوط عليه السلام خوا ته ورسېدل؟ څنگه به دا خبره ومنې چې په يو ځل نږدېکت سره ښځه حامله کېږي؟ او دا نږدېکت به حتماً په هغو ورځو کې وو چې د ښځو د حامله کېدو احتمال قوي وي؟ بايبل خو وايي چې لوط عليه السلام د يوه داسې غره په يوه غار کې اوسېدو چې هلته له دوی پرته بل څوك نه وو، نو دا شراب ئې له کومه او له چا ترلاسه کړل؟ دې بې ځوابو پوښتنو ته بايبل او د بايبل منونکې هيڅ ځواب نه لري!!
بايبل وايي چې لوط ته دوه فرشتې ورغلې خو قرآن ئې د فرشتو يو ټولگی گڼي، پرته له دې چې شمېر ئې وښيي، بايبل وايي چې فرشتو ډوډۍ وخوړه خو قرآن وايي چې دوی ډوډې ته

لاس نه دئ اوړد کړی.
انسان هغه مهال د قرآن په عظمت ښه پوهېدی شي چي د بايبل په څېر د کوم کتاب په څنگ کي ئې کېږدي او دواړه سره مقايسه کړي او وگوري چي د دوی تر منځ څومره ژور توپير شته، دومره لکه د زمکي او آسمان ترمنځ، يو ئې هومره لوړ او بل ئې دومره ټيټ، په دې به پوه شي چي واقعاً قرآن د الله تعالى كلام دئ او بايبل د يوه داسي انسان د ذهن زېږنده چي غوښتل ئې د عوامو په مزاج برابره کومه قصه له ځانه وليکي!!

وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ
قَدۡ جَآءَتۡكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡۖ فَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ وَلَا تَبۡخَسُواْ
ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن
كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقۡعُدُواْ بِكُلِّ صِرَٰطٖ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبۡغُونَهَا عِوَجٗاۚ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ كُنتُمۡ قَلِيلٗا
فَكَثَّرَكُمۡۖ وَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِن كَانَ طَآئِفَةٞ
مِّنكُمۡ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٞ لَّمۡ يُؤۡمِنُواْ فَٱصۡبِرُواْ حَتَّىٰ يَحۡكُمَ ٱللَّهُ
بَيۡنَنَاۚ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

۸۵- او مدين ته مو د دوی ورور شعيب (ولېږو)، وئې ويل: ای زما قومه! د الله عبادت وکړئ چي له ده پرته بل هيڅ معبود نه لرئ، بې شکه چي تاسو ته ستاسو د رب له لوري څرگنده نښه راغلې، نو پيمانه او تله بشپړه کوئ او د خلکو شيان مه ورکموئ، او په زمکي کي د هغې له اصلاح وروسته فساد مه کوئ، دا درته غوره دئ که مؤمنان يئ. ۸٦- او په لارو کي په دې موخه مه کښېنئ چي وېره خوره کړئ او د الله له لاري هغه څوك منع کړئ چي ايمان ئې راوړئ او کوږوالی ورته لټوئ او هغه وخت درياد کړئ چي لږ وئ نو زيات ئې کړئ او وگورئ چي د مفسدينو پايله څنگه وه! ۸۷- او که ستاسو يوې ډلي په هغه څه ايمان راوړی وي چي زه ورسره رالېږل شوی يم او بلې ډلي ايمان رانه وړ، ترهغه صبر وکړئ چي الله زموږ ترمنځ فيصله وکړي او هغه

ترټولو غوره حَکَم (فیصله کوونکی) دئ.

(۸۵-۸۷)- دلته د سورې د اساسي مضامینو لپاره د یوه داسي قوم په څېره کي تاریخي بېلګه زموږ مخي ته اېښودل شوې چي څو ستر ستر جرمونه ئې درلودل: په تلي او پیماني کي ئې خیانت کولو، په زمکي کي ئې فساد، بې امني او وېره خوروله، لارې ئې شوکولې، خلك ئې د الله له لارې منع کول او په دین کي ئې تحریفونه کول. دوی ته شعیب علیه السلام د پیغمبر په توګه ولېږل شو، دوی ئې له دغو ګناهونو لاس اخیستو ته راوبلل، ورته وئې ویل: د ضعف او ناتوانی ورځي مو درپه یاد کړئ، الله تعالی له هغه حالته وژغورلئ او ستاسو شمېر ئې زیات کړ، د هغو مفسدینو له بدو پایلو پند واخلئ چي په الهي عذاب اخته شول، که یوې ډلي زما پر رسالت ایمان راوړی او بلي نه دئ راوړی، صبر وکړئ، مؤمنان مه ځوروئ، پرېږدئ چي الله تعالی زموږ ترمنځ فیصله وکړي، هغه تر ټولو غوره فیصله کوونکی دئ.

قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لَنُخۡرِجَنَّكَ يَٰشُعَيۡبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَكَ
مِن قَرۡيَتِنَآ أَوۡ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۚ قَالَ أَوَلَوۡ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ ٱفۡتَرَيۡنَا عَلَى ٱللَّهِ
كَذِبًا إِنۡ عُدۡنَا فِي مِلَّتِكُم بَعۡدَ إِذۡ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنۡهَاۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ
إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَاۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيۡءٍ عِلۡمًاۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡنَاۚ رَبَّنَا ٱفۡتَحۡ بَيۡنَنَا
وَبَيۡنَ قَوۡمِنَا بِٱلۡحَقِّ وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾

۸۸- د ده د قوم لویي غوښتونکو سردارانو وویل: اې شعیبه! یا به تا او هغه مؤمنان چي درسره دي حتماً له خپل کلي باسو او یا به هرومرو زموږ مذهب ته بېرته راګرځئ، وئې ویل: که څه هم (ترې) کرکه ولرو؟! ۸۹- که له هغه وروسته ستاسو مسلك ته دروګرځو چي الله ترې وژغورلو نو یقیناً چي پر الله به مو دروغجنه افتراء کړې وي، موږ ته نه ښایي چي هغه ته وروګرځو، مګر دا چي الله زموږ رب ئې وغواړي، زموږ رب په هر څه علماً احاطه کړې، پر الله مو توکل دئ، اې زموږ ربه! زموږ او زموږ د قوم ترمنځ ربښتینې فیصله وکړې او ته تر ټولو غوره فیصله کوونکی یې.

(۸۸-۸۹)- ګورئ چي د امن، امانتدارۍ، عدالت او صلح پیغمبر ته د مستکبرینو او لویي غوښتونکو ځواب څه وو؟ یا به زموږ مسلك ته راګرځئ، زموږ په مذهبي، سیاسي، اقتصادي او اجتماعي نظام به نیوکي او اعتراض نه کوئ، یا به زموږ له هېواده شړل کېږئ، یا تسلیمېدا

ده یا تبعیدېدا، له دې پرته په بل څه روغه جوړه نشي کېدی.
خو دا هم وګورئ چې د پیغمبر او د ده د یارانو ځواب څه دئ:

- **آیا ستاسو هغه مذهب او مسلك ومنو چې کرکه ترې لرو؟!**
- **که له هغه وروسته ستاسو مسلك ته دروګرځو چې الله ترې وژغورلو نو یقیناً چې پر الله به مو دروغجنه افتراء کړې وي، ستاسو مذهب پر الله تعالی له افتراءاتو پرته بل څه نه دئ.**
- **موږ ته نه ښایي چې هغه ته وروګرځو، مګر دا چې الله زموږ رب ئې وغواړي، ښایي په موږ کي به داسي څوك پیدا شي چې الله تعالی ئې له دې سعادت نه محروم کړي او بېرته ستاسو دین ته دروګرځي، موږ نه پوهېږو چې هغه به څوك وي او په دې کي به د الله تعالی څه حکمت وي؟ الله تعالی په هر څه ښه پوهېږي.**
- **موږ پر الله تعالی توکل کوو، نه ستاسو د مخالفت او ګواښونو پروا لرو او نه له دې چې څوك له موږ نه بېل شي او تاسو ته درشي.**
- **ای زموږ ربه! زموږ او زموږ د قوم ترمنځ رښتیني فیصله وکړې او ته تر ټولو غوره فیصله کوونکی یې.**

دا چې قرآن په مکرره توګه فرمایي چې ټل مستکبرینو د پیغمبرانو مخالفت کړی او مستضعفین ورسره ملګري شوي، په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چې مؤمن او انقلابي دعوتګران باید هیڅکله د ټولني له لویي غوښتونکو نه د حمایت او تائید انتظار ونلري او د هغو مخاطبینو په ضمن کي ئې ونه نیسي چې د موافقې او له صف سره د یو ځای کېدو طمع ترې کېږي.

دا هم یو له هغو آیتونو دئ چې د تفسیر په اړه ئې د مفسرینو ترمنځ زیات اختلاف ترسترګو کېږي، د اختلاف اصلي ټکي دوه دي: ١- د دې خبري معنی څه ده چې شعیب علیه السلام ته خپل قوم ویلي: یا به زموږ دین او مذهب ته بېرته راګرځئ او یا به شړل کېږئ، آیا معنی ئې دا ده چې شعیب علیه السلام تر پیغمبری مخکي د دوی په څېر او د دوی د دین او مذهب پلوي وو؟ د دې خبري په منلو سره خو د پیغمبرانو علیهم السلام عصمت تر پوښتني لاندي راځي! ٢- د دې خبري معنی څه ده چې شعیب علیه السلام ویلي: موږ ته نه ښایي چې ستاسو دین ته بېرته دروګرځو، مګر دا چې الله زموږ رب ئې وغواړي، زموږ رب په هر څه علماً احاطه کړې؟ د دې پوښتنو دقیق او سم ځواب دا دئ:

١- قوم د شعیب علیه السلام او د ده د مؤمنو ملګرو په اړه داسي انګېرله چې دوی د خپل پلار نیکه له مخکني دین او مذهب نه لاس اخیستی او نوی دین ئې غوره کړی، نو ځکه ئې له دوی غوښتي چې بېرته خپل پلرني دین ته راوګرځئ، د دې معنی دا نه ده چې شعیب علیه السلام تر بعثت مخکي د دوی په څېر وو او د دوی په مذهب ئې باور درلود.

٢- د شعیب علیه السلام د وینا معنی دا ده چې موږ ته نه ښایي ستاسو دین ته دروګرځو، مګر دا چې الله زموږ رب ئې وغواړي، ښایي په موږ کي به داسي څوك پیدا شي چې الله تعالی ئې له دې سعادت نه محروم کړي او بېرته ستاسو دین ته دروګرځي، موږ نه پوهېږو چې هغه به څوك وي او په دې کي به د الله تعالی څه حکمت وي؟ الله تعالی په هر څه ښه پوهېږي.

وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَـٰسِرُونَ ﴿٩٠﴾

٩٠- او د قوم كافرو مشرانو ئې وويل: كه د شعيب متابعت مو وكړ بې له شكه چې تاوان كوئ.

(٩٠)- د قوم كافرو مشرانو ولس په دې الفاظو وګواښو چې كه چا د شعيب ملګرتيا وكړه خان ته تاوان رسوي، دا يو ګواښ وو، ولس ئې له دې وېرول چې د شعيب عليه السلام د ملګرتيا په صورت كې به خامخا له سزا سره مخامخ كيږئ، له دې ملګرتيا سره له خپل كور كلي نه وتل او له خپل هر څه نه محرومېدا تړلي ده.

فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَـٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴿٩٢﴾

٩١- نو زلزلې ونيول او په خپلو كورونو كې پرمخې پرېوتل. ٩٢- هغه چې شعيب ئې تكذيب كړى وو، داسې معلومېدل لكه چې دلته مېشت نه ول، هغو چې شعيب ئې تكذيب كړى وو په خپله زيانمن ول.

(٩١-٩٢)- دوى شعيب عليه السلام او د ده مؤمن ملګري په تبعيد او تعذيب وېرولي ول، الله تعالى د دوى د غرور او كبر كاسه نسكوره كړه، هيبتناكه زلزله ئې پرې مسلطه كړه، كورونه ئې پرې رانسكور كړل، پر زمكې پرمخې پراته هلاك شول، ټغر ئې ټول شو، په سيمې ئې داسې حالت راغى لكه چې دلته څوك نه اوسېدل، نه ئې د كورونو، باغونو او فصلونو څه نښه پاته وه او نه ئې د قبرونو.

دوى مؤمنان ګواښل چې پام كوئ د شعيب ملګرتيا ونه كړئ چې تاوان كوئ، خو دوى په خپله خان ته زيان ورسولو.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَـٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَـٰلَـٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَـٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾

٩٣- نو مخ ئې ترې واړاوو او وئې ويل: اې زما قومه! يقيناً چې د خپل رب پيغامونه مې دررسول او نصيحت مې درته وكړ، نو څنګه به (اوس) د كافر قوم (په دې حالت) تأسف كوم؟!

(۹۳)- د تبليغ په اړه مي خپل مأموريت ترسره کړ، په خواخوږۍ سره مي تاسو ته نصيحت وکړ، خو تاسو د کفر او انکار لار غوره کړه، د همدې په وجه له دغه دردناك حالت سره مخامخ شوئ، ولې به ستاسو په حالت تأسف کوم؟!

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّآ أَخَذۡنَآ أَهۡلَهَا بِٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمۡ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلۡنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلۡحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَواْ وَّقَالُواْ قَدۡ مَسَّ ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذۡنَٰهُم بَغۡتَةٗ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٩٥﴾

۹٤- او هیڅ کلي ته مو کوم پیغمبر نه دئ لیږلی مگر دا چې د هغه اوسېدونکي مو په کړاوونو او ستونزو نیولي، د دې لپاره چې زاري وکړي. ۹۵- بیا مو د بدحالۍ ځای په سوکالۍ بدل کړی، تر هغه چې شېرازه شول او دا وینا ئې پیل کړه چې: زموږ پر پلرونو هم کړاوونه او سوکالۍ راغلې وې، نو په داسې حال کې مو ناڅاپي ونیول چې په خیال کې ئې نه گرځېده.

(۹٤-۹۵)- دلته یو دائمي او تغییر نه منونکی الهي سنت بیان شوی، له سرکښو او باغي ولس سره د الله تعالی د معاملې په اړه، چې اساسي ټکي ئې دا دي:

- د زمانې په هر پړاو او د زمکې په هر گوټ کې چې کوم پیغمبر مبعوث شوی، هلته د شخړو، ستونزو او کړاوونو لړۍ پیل شوې، په دې موخه چې خلك له کبر او مستۍ لاس واخلي او په خشوع او خضوع سره الله تعالی ته مخه کړي.
- کله چې د ابتلاءاتو په دغې لړۍ سره باغیان نه دي اصلاح شوي او له کبر او سرغړاوې ئې لاس نه دئ اخیستی، د ابتلاء بله لړۍ پیل شوې، خو دا ځل بدحالي په سوکالۍ بدله شوې.
- خو کله چې دوی دا الهي ابتلاءات یو طبیعي بهیر گڼلی، نه الهي آزمېښت، په غرور او تکبر سره ئې ویلي چې زموږ پر پلرونو هم داسې ښې او بدې ورځې راغلې دي، د خلکو له عمل او عقیدې سره ئې هیڅ تړاو نشته!! دغه مهال، په داسې حال کې الهي عذاب پرې نازل شوی چې په خیال کې ئې نه گرځېده.

وَلَوۡ أَنَّ أَهۡلَ ٱلۡقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوۡاْ لَفَتَحۡنَا عَلَيۡهِم بَرَكَٰتٖ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذۡنَٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٩٦﴾

۹٦- که کلیوالو ایمان راوړی وی او تقوا ئې درلودی نو موږ به حتماً د آسمانونو او د

زمکې د برکاتو (دروازې د دوی پر مخ) پرانیستې وې، خو دوی دروغ وګڼلو، نو په هغه څه مو ونیول چې دوی کول.

(۹۶)- دا هم یو بل ثابت او نه بدلېدونکی الهي سنت چې:

- **که خلك ایمان راوړي، د تقوی لار غوره کړي نو الله تعالی به د آسمانونو او زمکې د برکاتو دروازې د دوی پر مخ پرانیزي، دواړه به په سخاوت او پراخ لاس سره خپل برکات د دوی مخې ته ږدي، آسمان به له برکته ډك وربښتونه پرې وروي او زمکه به له برکت نه ډکې میوې او دانې ورته راټوکوي.**
- **خو که دوی د الهي دین د تکذیب لار اختیار کړي، د ایمان پر ځای د کفر او د تقوی پر ځای د ظلم، فسق او فساد لار، نو د خپلو کړنو په وجه دې الهي عذاب ته منتظر وي.**

أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ
أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ
ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾

۹۷- آیا کلیوال له دې ځان خوندي ګڼي چې د شپې شپې زموږ عذاب پرې راشي په داسې حال کې چې ویده وي؟ ۹۸- او آیا کلیوال له دې ځان خوندي ګڼي چې په غرمه کې زموږ عذاب پرې راشي په داسې حال کې چې په لوبو بوخت وي. ۹۹- نو آیا د الله له پټ تدبیر ځان مصئون ګڼي، له زیانمن قوم پرته هیڅوك د الله له پټ تدبیر ځان مصئون نه بولي.

(۹۷-۹۹)- دلته په ډېره اغېزناکه توګه د مزعوم مصئونیت په اړه یوه کافرانه انګېرنه رد شوې، هغو ته چې بې باکه دي او له الهي عذابه ځان خوندي ګڼي ویل شوي:

- **آیا له دې ځان خوندي ګڼئ چې د شپې له لوري کوم الهي عذاب درباندې راشي، په داسې حال کې چې په خواږه خوب ویده او له هر څه غافل یئ؟**
- **آیا له دې ځان خوندي ګڼئ چې په غرمه کې کوم الهي عذاب درباندې راشي په داسې حال کې چې په لوبو بوخت یئ؟.**
- **آیا داسې تدابیر مو نیولي چې د الله له پټ تدبیر نه مو خوندي وساتي؟**
- **هر څوك چې په خپلو تدبیرونو دومره مغرور شوی چې د الله له پټ تدبیر ئې ځان مصئون ګڼلی ځان ته ئې زیان رسولی.**

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ أَهْلِهَآ أَن لَّوْ نَشَآءُ أَصَبْنَٰهُم

بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

۱۰۰- آيا هغو خلکو ته چې زمکه ئې له خپلو مخکنيو خاوندانو په ميراث وړې، دا نه ده جوته شوې چې که وغواړو نو د خپلو ګناهونو په وجه به ئې په مصيبتونو اخته کړو او پر زړونو به ئې داسې مهر ولګوو چې بيا به نه اوري.

(۱۰۰)- آيا د دوی لپاره د هغو خلکو بد او دردناك عاقبت يو څرګند لارښود نه دئ چې د خپلو جناياتو په وجه مؤاخذه او د زمکې له مخه ئې تېغ تول شو او د اقتدار مانۍ ئې نسکوره شوه، دا دئ نن همغه زمکه او د دوی ټولې شتمنۍ تاسو ته په ميراث ورسېدې؟ دا خو پرېږده چې الله تعالی کولی شي له تاسو سره دې ته ورته معامله وکړي، ستاسو تېغ تول کړي او هر څه مو نورو ته په ميراث ورکړي، بلکې کولی شي ستاسو د پوهې او تعقل ټول استعدادونه، د زړه او غوږونو په شمول درنه واخلي، که الله تعالی ستاسو زړه او دماغ له کاره وغورځوي، نو نه به په غوږونو څه اورئ او نه به په سترګو څه وينئ.

تِلْكَ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

۱۰۱- دا هغه کلي وو چې د دوی ځينې قصې مو درته بيان کړې، يقيناً چې دوی ته خپلو پيغمبرانو څرګندې نښې وروړې، خو دوی په هغه څه ايمان راوړو ته تيار نه وو چې مخکې ئې تکذيب کړي وو، الله همداسې د کافرانو پر زړونو مهر لګوي. ۱۰۲- او د دوی ډېری مو په خپلو ژمنو ولاړ ونه موندل برعکس د دوی ډېری مو فاسقان وموندل.

(۱۰۱-۱۰۲)- دلته د تېرو امتونو د قصو يوه جامع خلاصه او ښکلې تتمه راغلې او په دغو څو ټکيو کې راخلاصه شوې:

- پيغمبران ورغلل خو دوی په هغه څه ايمان راوړو ته تيار نه ول چې د دوی پلرونو تکذيب کړي وو.
- د کفر په سبب د دوی پر زړونو مهر لګول شوی وو.
- ډېری ئې د خپلو ژمنو ماتوونکي ول.
- ډېری ئې فاسقان ول.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

١٠٣- بيا مو لدوی وروسته موسی له خپلو آيتونو سره فرعون او د ده درباريانو ته ولېږو، چي ظلم ئې پرې وکړ، نو وګوره چي د دغو مفسدينو عاقبت څنګه وو.

(١٠٣)- کوم مطالب چي د تېرو پيغمبرانو په قصو کي په لنډه توګه بيان شوي له دې وروسته تر ١٧١ آيت پوري د موسی عليه السلام د قصې په دوو برخو کي په تفصيل سره څېړل شوي، لومړی برخه ئې له فرعوني نظام سره د ده مبارزې ته او دوهمه برخه ئې داخلي مبارزې ته ځانګړې شوې. دا آيت د دې بحث مقدمه او خلاصه ده، چي اساسي خبري ئې دا دي:

- **له مخکنيو ياد شوو پيغمبرانو وروسته موسی عليه السلام له الهي آيتونو سره ولېږل شو.**
- **د ده مقابل لوری فرعون او د ده درباريان ول.**
- **هغوی هم د مخکنيو کافرانو په څېر د فساد، انکار او ظلم لار غوره کړه او په الهي عذاب اخته شول.**
- **تاريخ ته رجوع وکړه او وګوره چي د دغو مفسدينو پايله څنګه وه!**

دغه مطالب په وروستنيو آيتونو کي په تفصيل سره راغلي.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَـٰفِرْعَوْنُ إِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ

١٠٤- او موسی وويل: ای فرعونه! زه په يقيني توګه د رب العالمين يو استازی يم.
١٠٥- د دې وړ چي د الله په اړه له حق پرته بل څه ونه وايم، يقيناً چي تاسو ته مي ستاسو د رب له لوري څرګنده نښه راوړې، نو بني اسرائيل راسره ولېږه.

(١٠٤-١٠٥)- دلته د موسی عليه السلام د هغي لومړنۍ وينا خلاصه راغلي چي فرعونيانو ته ئې کړې او هغه دا چي:

- **زه د نورو پيغمبرانو په څېر د الله تعالی يو پيغمبر يم.**
- **زما حالت په دې شهادت ورکوي چي د الله په اړه له حق نه پرته بل څه نه وايم.**
- **داسي څرګنده نښه مي ستاسو د رب له لوري درته راوړې چي په همدې حقيقت شهادت ورکوي.**

- كه نور هيڅ نه كوئ نو د بني اسرائيلو له ځورولو او په غلامۍ كې د دوی له ساتلو لاس واخلئ، كه په خپل ملك كې ئې نشئ زغملی، پرې ئې ږدئ چې له ما سره بل ځای ته هجرت وكړي.

قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِـَٔايَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ
فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّـٰظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

١٠٦- وئې ويل: كه كومه نښه دې راوړې وې نو رائې وړه (وئې ښيه)، كه رښتينی يې! ١٠٧- نو خپله عصا ئې وغورځوله، چې ناڅاپه هغه د رښتيني مار (په څېر ګرځېدلې) وه. ١٠٨- او خپل لاس ئې راوايست چې له واره ليدونكو ته تك سپين او ځلانده (ګرځېدلی) وو.

(١٠٦-١٠٨)- فرعون له موسی عليه السلام نه د هغې نښې وړاندې كول وغوښتل چې موسی عليه السلام ئې وينا كړې وه او هغه د دې غوښتنې په ځواب كې دا معجزې وښودې:

- **خپله عصا ئې وغورځوله، چې ناڅاپه هغه د رښتيني مار په توګه راڅرګنده شوه**
- **خپل لاس ئې له ګرېوانه راوايست چې له واره ليدونكو ته تك سپين او ځلانده برېښېدو.**

دا دوه مبارك آيتونه كه له يوې خوا موږ ته د موسی عليه السلام دوه ستري معجزې راپېژني له بلې خوا موږ ته وايي: موسی عليه السلام له خپلې عصا او يد بيضاء سره د هغه فرعون مقابلې ته تللی چې ستر او مجهز فوځ لري، د ټول مصر مطلق العنان واكمن دئ، د مصر ټولې ځمكې، نهرونه او شتمنئ د ځان ګڼي، ځان د خلكو ستر او ترټولو لوړ رب بولي. د پيغمبرانو عليهم السلام په لار تلونكي مجاهدين بايد د موسی عليه السلام په څېر دوه ځانګړتياوې ولري: ١- په خپلې عصا سره د دښمن مقابله، ٢- پاك او سپين لاس، يعني په خپلو ذاتي امكاناتو د دښمن مقابله وكړئ، يعنی خپله لمن پاكه ساتئ او ګناه ته لاس مه اوږدوئ، بايد ثابته كړئ چې ستاسو لاس سپين او لمن مو پاكه ده، مطمئن اوسئ چې الله تعالی به د هر مؤمن مجاهد د سپين لاس په عصا همغه كار كوي چې د موسی عليه السلام په عصا ئې وكړ.

قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَـٰذَا لَسَـٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ
أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَـٰشِرِينَ ﴿١١١﴾
يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَـٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا۟ إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا

إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

۱۰۹- د فرعون د قوم درباريانو وويل: دا خو حتماً يو ډېر پوه جادوګر دئ. ۱۱۰- غواړي تاسو له خپل ټاټوبي وباسي، نو څه امر کوئ؟ ۱۱۱- وئې ويل: ده او ورور ته ئې مهلت ورکړه او ښارونو ته اربکي ولېږه، ۱۱۲- چې هر ماهر او پوه ساحر درته راولي. ۱۱۳- او جادوګران فرعون ته راغلل او وئې ويل: حتماً به مو څه بدله په برخه کېږي، که برلاسي شوو؟ ۱۱٤- وئې ويل: هو؛ او تاسو به خامخا له مقربينو وئ.

(۱۰۹-۱۱٤)- دلته څو ټکي په پام کي ولرئ:

- **درباريانو د موسى عليه السلام د معجزو له ليدو وروسته وويل چې دا حتماً يو ماهر جادوګر دئ، که خپلي مخي ته پرېښودی شي نو زمکه به درته سور اور کړي، تاسو به له اقتدار او واکمنی نه محروم او د دې هېواد پرېښودو ته اړ کړي، ووايئ چې څه چاره ئې وکړو، مشوره مو څه ده، له (ما ذا تأمرون) نه دا معنی هم اخيستل کېدی شي چې دوی فرعون ته ويلي چې څه امر کوې، که څه هم تأمرون د جمع صيغه ده، خو واکمنانو ته د دوی درباريان تل همداسي خطاب کوي، دا توجيه تر ټولو غوره برېښي چې درباريانو په خپل منځ کي دا خبره ياده کړې، د دوی له منځه چا ويلي چې نو مشوره مو څه ده، ټول په دې متفق شوي چې فرعون ته ووايي: موسى او ورور ته ئې مهلت ورکړه، د هېواد ګوټ ګوټ ته اربکي ولېږه چې له موسى سره د مقابلې لپاره تکړه جادوګران راغونډ کړي، فرعون دا مشوره منلي ده. دا ځکه چې په الفاظو کي دا نه مومو چې غونډه د فرعون په حضور کي دائره شوې او هغه درباريانو ته څه ويلي.**

دلته دا پوښتنه راولاړېږي چې فرعون او درباريان ئې ولې د موسى عليه السلام له يوې معجزې نه دومره په وېره کي شول چې وايي تاسو له خپل ملك نه باسي؟! د يوه داسي ستر هېواد مطلق العنان واکمن چې له شام نه تر ليبيا پوري او د مديترانې له ساحله تر حبشې پوري غزېدلی وو، څنګه له تش لاسي موسى عليه السلام او د ده له بې وزلي او مريي قوم نه دا وېره احساس کړه؟! ځواب ئې دا دئ چې:

۱- د همدغه بې وزلي قوم يوه ستر او نامتو مشر يوسف عليه السلام په دغه ستر هېواد حکومت کړی وو، د مصر اکثريت اوسېدونکو له هغه سره کلکه مينه درلوده او د ده په څېر د يوه مهربان، زړه سواند، امين او مدبر مشر غوښتونکي ول، د غافر (المؤمن) سورې په ۳٤ آيت کي ويل شوي چې کله فرعون د موسى عليه السلام د وژلو خبره وکړه د ده له درباريانو يوه کس چې ايمان ئې راوړی وو خو خپل ايمان ئې نه ښکاره څرګنداوو له موسى عليه السلام نه په ډېرو اغېزناکو الفاظو دفاع وکړه، دوی ته ئې يوسف عليه السلام وروپه ياد کړ او وئې وويل: تر دې د مخه يوسف له څرګندو نښو سره درته راغلی وو، د هغه له وفاته وروسته تاسو ويل چې الله به بيا داسي پيغمبر راونه لېږي، دا آيت ښيي چې د موسى عليه السلام د دعوت اغېز حتى تر دربار پوري غزېدلی وو.

۲- د موسى عليه السلام دعوت داسي وو چې له فرعوني نظام د بغاوت معنی ئې درلوده، فرعونيان پوهېدل چې که په مصريانو کي دا دعوت خور شي نو د دوی اقتدار له ستر ګواښ سره مخامخ کوي.

- **فرعون ته د جادوګرانو په وينا کي موږ ته د سرکاري مذهبي مشرانو خصوصيات معرفي شوي، دوی د واکمنانو په حکم راغونډېږي، له حکامو د خپلو فتوی ګانو اجوره ترلاسه کوي، ستر هدف ئې دا وي چې د دربارونو تقرب ئې په برخه شي.**

قَالُواْ يَـٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحۡنُ ٱلۡمُلۡقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلۡقُواْۖ فَلَمَّآ
أَلۡقَوۡاْ سَحَرُوٓاْ أَعۡيُنَ ٱلنَّاسِ وَٱسۡتَرۡهَبُوهُمۡ وَجَآءُو بِسِحۡرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ وَأَوۡحَيۡنَآ
إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَلۡقِ عَصَاكَۖ فَإِذَا هِيَ تَلۡقَفُ مَا يَأۡفِكُونَ ﴿١١٧﴾

۱۱۵- (جادوګرانو) وویل: اې موسی! ته ئې غورځوې (خپله عصا) او که موږ لومړني غورځوونکي شو (د خپلو پړو)؟ ۱۱٦- وئې ویل: وئې غورځوئ، نو کله چې دوی وغورځول د خلکو سترګې ئې په جادو (سره اغېزمني) کړې، وئې وېرول او ستر جادو ئې وړاندې کړ. ۱۱۷- او موسی ته مو وحې وکړه چې خپله عصا وغورځوه، نو ناڅاپه دې هغه څه بنوی تېرول چې دوی په دوکې او چل ول سره جوړ کړي وو.

(۱۱۵-۱۱۷)- په دې آیتونو کې ځو خبرې شوې:

- جادوګرانو موسی علیه السلام ته وویل چې ته خپله معجزه ښیي او که موږ پرېږدې چې خپل هنر وړاندې کړو؟ د وینا الفاظ ئې داسې دي چې غواړي دوی ته د لومړیتوب موقع ورکړی شي. موسی علیه السلام ورسره موافقه کوي.
- د دوی هنر د لاس چالاکي او د خلکو سترګې دوکه کول او تر اغېز لاندې نیول وو، داسې څه ئې وښودل چې خلك ئې ووېرول، د جادو ستره مظاهره ئې وکړه.
- الله تعالی موسی علیه السلام ته وحې وکړه چې خپله عصا وغورځوي، عصا ئې فوراً د جادویي پړو او عصاګانو په بنوی تېرولو پیل وکړ.

فَوَقَعَ ٱلۡحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُواْ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُواْ صَـٰغِرِينَ ﴿١١٩﴾
وَأُلۡقِيَ ٱلسَّحَرَةُ سَـٰجِدِينَ ﴿١٢٠﴾ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلۡعَـٰلَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَـٰرُونَ

۱۱۸- نو حق واقع او محقق شو او هغه څه باطل او محو شول چې دوی کول. ۱۱۹- دلته نو مغلوب او ذلیل شول. ۱۲۰- او جادوګران په سجده پرېوتل. ۱۲۱- وئې ویل: په رب العالمین مو ایمان راوړ. ۱۲۲- د موسی او هارون په رب.

(۱۱۸-۱۲۲)- حق غالب شو، د فرعونیانو هڅې هدر ولاړې، په دې مقابلې کې مغلوب شول، د کبر او لویې پایله ئې سپکاوی او ذلت وو، د چا په هنر او کمال چې دوی تکیه کړې وه، هغوی نه یوازې ماته وخوړه بلکې د

موسى عليه السلام د دعوت پر حقانيت پوه شول، د الله تعالى په وړاندې په سجده پرېوتل، په رب العالمين باندې ئې خپل ايمان څرګند کړ، ټولو خلکو دا صحنه په خپلو سترګو ليدله، فرعونيان په خپلې لومې کې نښتې ول، هغه څه وشول چې دوى ترې وېرېدل.

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ
لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَـٰفٍ
ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ
أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَـٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۚ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

١٢٣- فرعون وويل: آيا له دې مخکې چې زه اجازه درکړم ايمان مو راوړ؟ دا حتماً ستاسو داسې يو پټ تدبير دئ چې په دې ښار کې مو ترسره کړ د دې لپاره چې اوسېدونکي ئې ترې وباسئ! نو ژر به پوه شئ (چې څه درسره کوم). ١٢٤- حتماً به ستاسو لاس پښې يو د بل خلاف پرې کړم، بيا به تاسو ټول پانسى کړم. ١٢٥- وئې ويل: يقيناً چې موږ د خپل رب لوري ته بېرته ورګرځېدونکي يو. ١٢٦- او له دې پرته په بل څه موږ نه رټې چې د خپل رب په آيتونو مو له هغه وروسته ايمان راوړ چې موږ ته راورسېدل، اې زموږ ربه! پر موږ صبر راولېږه او په داسې حال کې مو وفات کړه چې مسلمان وو.

(١٢٣-١٢٦)- فرعون چې په خپلې لومې کې نښتى وو، له يوې خوا بايد ولس ته څه وواېي او له بلې خوا جادوګرانو ته چې د ده دښمن ته تسليم شوي او دى ئې له ستر سپکاوي سره مخامخ کړى، د همدې لپاره واېي: تاسو ولې زما له اجازې مخکې ايمان راوړ؟ پکار خو دا وه چې زما تر پرېکړې مو انتظار کړى وى، دا حتماً ستاسو چل ول وو، موسى ستاسو د ډلې مشر دئ، په ګډه مو دا دسيسه جوړه کړې ده، غواړئ د دې ښار اصلي اوسېدونکي ترې وباسئ، نو اوس به د خپلې توطئې سزا حتماً وګورئ، د لاس پښو پرې کېدا او په دار ځوړېدا مو سزا ده!!

په دې مختصرو الفاظو کې ډېر زيات ستر ستر حقائق او درسونه پراته دي، موږ ته لارښوونه کوي چې د مظلومو او محکومو ولسونو د وېرولو لپاره د فرعونانو وينا څه وي؟ خلکو ته څه وايي؟ له څه ئې وېروي؟ دوى له يوې خوا ولس ته د عدالت غوښتونکو په ضد وايي: دوى د نظام په ضد توطئې کوي، غواړي امنيت له منځه يوسي، ستاسو هېواد په سور اور بدل کړي، تاسو د هېواد پرېښودو ته اړ کړي او له بلې خوا ئې وېروي، هم له نظام سره د

مخالفت له سختې سزا او هم د مخالفينو د برلاسي له خطرناکو عواقبو نه.

خو د جادگرانو په ځواب کې څو مهمې خبرې ترسترګو کېږي:

- **هغه کسان چې تر ايمان د مخه د فرعون په حکم خوځېدل، د اجورې لپاره ئې د موسى عليه السلام مقابلې ته ملا تړلې وه، لويه هيله ئې دا وه چې د دربار تقرب ئې په برخه شي، له ايمان راوړو وروسته نه يوازې د فرعون له سختو ګواښونو نه وېرېږي، بلکې مرګ د خپل رب په لورې د تلو وسيله ګڼي، فرعون ته وايې چې زموږ جرم فقط دا دئ چې د نښو او دلائلو له ليدو وروسته مو د الله تعالى په آيتونو ايمان راوړی، له الله تعالى د صبر او استقامت غوښتنه کوي، غواړي مرګ ئې د مسلمان مرګ وي، يعنى اوس ئې وېره په خپل ايمان او اسلام ده، يوازې له دې وېرېږي چې د تعذيبونو په وړاندې بې صبره نه شي او داسې څه ته اړ نشي چې له اسلام او د الله تعالى له اوامرو نه د مخالفت په معنى وي!!**

دا مطلب د الشعراء د سورې په ٢٩-٥١ آيتونو کې هم راغلی چې ژباړه ئې دا ده:

(فرعون موسى عليه السلام ته) وويل: که له ما نه پرته دې بل معبود غوره کړ نو له زندانيانو به دې وګرځوم، (هغه ورته) وويل: (زندان ته مې لېږې) که څه هم (د خپل حقانيت د اثبات لپاره) څرګنده نښه درته وړاندې کړم؟! هغه ورته وويل: رائې وړه که رښتينی يې! نو خپله عصا ئې وغورځوله چې ښکاره مار ترې جوړ شو او خپل لاس ئې راوايست چې ليدونکو ته روڼ او ځلانده وو، (فرعون) په خپلې خوا کې درباريانو ته وويل: دا خو ډېر پوه جادوګر دئ، غواړي په خپل جادو سره مو له خپل ملکه وباسي، نو څه مشوره راکوئ؟ وئې ويل: ده او ورور ته ئې مهلت ورکړه او په ښارونو کې ټول راغونډوونکي (جارچيان) وګماره، تر څو ټول پوه ماهر جادوګران درته راولي، نو جادوګران د معلومې ورځې ټاکلي ځای ته راغونډ کړی شول او خلکو ته وويل شو: آيا تاسو هم راغونډېدونکي يئ، تر څو د (موسى په ځای د خپلو) دغو جادوګرانو متابعت وکړو، (په خاصه توګه هغه وخت چې) دوی برلاسي شي، نو کله چې جادوګران راغلل فرعون ته ئې وويل: که موږ برلاسي شوو نو آيا موږ ته به حتماً څه انعام او اجوره راکول کېږي؟! وئې ويل: هو! او په هغه صورت کې خو به تاسو (دربار ته) د مقربينو په ډله کې وئ!! موسى ورته وويل: څه چې (د جادو ښودلو لپاره) غورځوئ وئې غورځوئ!! نو خپل پړي او عصاګانې ئې وغورځولې او وئې ويل: د فرعون په عزت قسم چې موږ هرو مرو غالبېدونکي يو!! نو موسى خپله عصا وغورځوله چې ناڅاپه ئې هغه څه تېرول چې دوی په درواغو جوړول، نو جادوګران په سجده پرېوتل او وئې ويل: په رب العالمين مو ايمان راوړ، د موسى او هارون په رب، (فرعون) وويل: آيا تر دې د مخه چې زه اجازه درکړم تاسو ايمان راوړ؟!! په دې کې شك نشته چې دی ستاسو هغه مشر دئ چې جادو ئې درښودلی، نو اوس به پوه شئ، حتماً به ستاسو لاسونه او ستاسو پښې بدل بدل پرې کړم او تاسو ټول به په دار وځړوم، (دوی ورته) وويل: باك نشته، موږ د خپل رب په لورې ورګرځېدونکي يو، طمع مو دا ده چې زموږ رب به زموږ خطاګانې په دې خاطر راته وبخښي چې لومړنې ايمان راوړونکي شوو)

د قرآن په دې موجزو او مختصرو الفاظو کې هومره پراخ او ژور مطالب او لارښوونې پرتې دي چې له شرحې او تفصيل ئې يو کتاب جوړېږي، ځينې مهمې برخې ئې دا دي:

- **فرعونان په دلائلو نه قانع کېږي، د حق د لارې مبارزين دې له ظالمو او فرعون صفته واکمنانو دا طمع نه کوي چې د دوی دلائل به ومني او له مخالفته به لاس واخلي.**
- **لکه څنګه چې فرعون د موسى عليه السلام مقابلې ته د مصر جادوګران راوړاندې کړل، همدا راز به تل**

او د تاريخ په هر پړاو کې، د فرعون ملګري، د هر ديني تحريك په ضد، تېګمار مذهبي مشران راوړاندي کوي او د دين مقابله به په دين او د مذهب مقابله به په مذهب سره کوي، د حقپالو دعوتګرانو په ضد به د دين پلورونکو تېګمارو مذهبي مشرانو ډله لومړي خط ته ليږي.

- که غواړئ چې يو واقعي دعوتګر وپېژنئ او له دروغجن، تېګمار، دين خرڅوونکي او مذهب پلورونکي مذهبي مشر ئې تفکيك کړئ نو دا به د يوه ځلانده ملاك او معيار په توګه په پام کې لرئ چې له فرعونانو سره ئې چلن څنګه دئ، د هغه مقابله کوي که د هغه مزدور دئ، د ده په ضد خوځېږي که د ده په امر او اشاره، خداى ته د تقرب په لټه کې دئ که فرعون ته!! قرآن دلته د موسى عليه السلام په مقابل کې تېګمار او د فرعون مزدور مذهبي مشران د جادوګرانو په څېره کې انځوروي چې دا ئې ځانګړتياوې ګڼي: د حقپالونکو په ضد د فرعون په امر راغونډېږي، له فرعون نه د مزد او اجورې طمع لري، تر ټولو ستر هدف ئې دا دئ چې فرعون ته تقرب او نږدې والى ئې په برخه شي او د درباريانو په ډله کې ونيول شي.
- د فرعوني نظامونو واکمنان به تل د ديني خوځښتونو په ضد په هغه دين او مذهب ترکيز کوي چې د دوى د واکمنۍ تر سيورې لاندې په ولس کې خور شوى، د قومي مذهب بڼه ئې غوره کړې، د ټولني حاکم وضعيت د الهي مقدراتو مطابق او د الله تعالى د خوښې حالت ګڼي، ولس ته په دې حالت د قناعت توصيه کوي، له مخالفت ئې منع کوي، ولس ته ئې پيغام دا وي چې په روان وضعيت راضي اوسه، دا واکمنان د خداى سيورى ګڼه، له دې حالت سره مخالفت له الهي مقدراتو سره مخالفت بوله!! ګورئ چې فرعون ولس ته څه وايي: ولې د موسى په ځاى د خپلو مخکنيو مذهبي مشرانو متابعت ونه کړو؟!!
- خو دغه لومړي خط ته ليږل شوي مذهبي مشران، هغه چې فرعون خلکو ته ويل: د موسى په ځاى ولې د دوى متابعت ونه کړو!! کله چې د موسى عليه السلام د دعوت پر حقانيت پوهېږي او ايمان راوړي، د دوى په اړه د فرعون دريځ او پرېکړه دا ده: موسى ستاسو په څېر دئ، ستاسو استاد دئ، تاسو ته هم ده د جادو ښودنه کړې، په ګډه مو دا لوبه او توطئه جوړه کړې وه، که داسې نه وى نو ولې مو زما له اجازې مخکې خپله ماته ومنله، د خلکو په وړاندې موسى ته تسليم شوئ او ايمان مو راوړ؟ اوس به پوه شئ چې له تاسو سره څه کوم، لاسونه او پښې به مو بدل بدل سره قطع کوم.
- کوم ځواب چې جادوګران ئې په دې وخت کې فرعون ته ورکوي، ډېر عجيب، د پام وړ او ارزښتناك دئ، وايي: هيڅ پروا مو نشته، مرګ ته چمتو يو، دا مرګ خو له دې پرته بل څه نه دئ چې موږ د خپل پالونکي رب په لوري بيايي، هسې هم مرو او د خپل رب په لوري خامخا ورګرځو!! په دې سره قرآن موږ ته له يوې خوا دا لارښوونه کوي چې پر خداى باندې ايمان انسان ته داسې جرأت او شهامت ورپه برخه کوي، دا جادوګران ګورئ چې څو شېبې مخکې د فرعون په امر راغونډ شوي وو، د ده لپاره ئې د موسى عليه السلام مقابله کوله، د فرعون پر سر ئې لوړه کوله او د ده د عزت او جلال په طفيل ئې خپله بريا يقيني او حتمي ګڼله، له فرعون ئې د اجورې طمع وه او تر ټولو ستر هدف ئې دا وو چې د فرعون د درباريانو په ډله کې ونيول شي، خو اوس او په الله تعالى باندې له ايمان نه وروسته په دوى کې دومره ژوره تبديلي راغلې چې د فرعون د ګواښونو پروا نه کوي، له مرګه نه وېرېږي، مرګ د الله تعالى په لوري د تلو وسيله ګڼي او پرونۍ مادي طمع ئې اوس په معنوي تلوسې بدله شوې او موخه ئې دا ده چې الله تعالى ترې راضي شي او ګناهونه ئې ورته وبخښي!! له بلې خوا موږ ته وايي چې د ايمان خاوند بايد داسې وي، که تاسو په رښتيا په الله تعالى ايمان لرئ نو د فرعونانو له ګواښونو به نه وېرېږئ.)

وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ لِيُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَيَذَرَكَ
وَءَالِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْىِۦ نِسَآءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ

١٢٧- او د فرعون د قوم مشرانو وويل: آيا موسى او قوم ئې پرېږدې چې په زمكې كې فساد خور كړي، تا او ستا خدايان پرېږدي؟ وئې ويل: حتماً به ئې زامن ووژنو او ښځې به ئې ژوندۍ پرېږدو، په داسې حال كې چې موږ پرې برلاسي يو.

(١٢٧)- د قوم مشرانو له فرعون نه د موسى عليه السلام او د ده د پلويانو په ضد د قاطع او پرېكنده اقدام غوښتنه وكړه، هغه ته ئې وويل چې دوى هم له نظامه بغاوت كړى او هم له مذهبه، نه تا مني او نه ستا خدايان. د فرعون ځواب دا دئ: د دوى په ضد د هر څه كولو توان لرو، زموږ ترلاس لاندې دي، زامن ئې ورته وژنو او ښځې ئې د دې لپاره ژوندۍ پرېږدو چې د وينځو په توگه زموږ خدمت وكړي. دا د هر فرعون او فرعوني نظام منطق دئ، مخالفين نشي زغملى، يو وژني، بل په اسارت كې ساتي، د مخالفتونو د خپلو لپاره له خپلې سلطې او واكمنۍ كار اخلي.

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُواْ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓاْ إِنَّ ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

١٢٨- موسى خپل قوم ته وويل: له الله مرسته وغواړئ او صبر وكړئ، زمكه خو له شكه پرته د الله ده، له خپلو بندگانو ئې چې چا ته غوښتې وي په ميراث ئې وركوي او نېكه پايله د پرهېزگارانو ده.

(١٢٨)- د موسى عليه السلام په دې وينا كې څو اساسي لارښوونې د هر مؤمن لپاره گورو:

- **له الله تعالى مرسته وغواړئ، بلې خوا ته د اميد سترگې مه اړوئ، له بل چا مرسته مه غواړئ.**
- **د گواښونو، ستونزو او كړاوونو په وړاندې صبر وكړئ.**
- **په دې پوه شئ چې د زمكې حقيقي تولواك الله تعالى دئ، دا پرېكړه د ده له لوري كېږي چې چا ته ئې په ميراث وركړي، له چا ئې بېرته واخلي او د ده په ځاى ئې چا ته وسپاري.**
- **نېكه پايله د پرهېزگارانو ده، د هغو ځان ساتونكو چې له الله تعالى پرته بل ته طمع نه كوي، له بې صبرۍ ځان ساتي او دا پرېكړه د بل چا په واك كې نه گڼي چې د زمكې واكمني به چا ته سپارل كېږي.**

قَالُوٓاْ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ

عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

۱۲۹- وئې ویل: ستا له راتلو د مخه هم کړول شوي يو او له راتلو وروسته دي هم، (موسی ورته) وويل: امید دئ چې رب مو ستاسو دښمن هلاك كړي او د زمكي خلافت درپه برخه كړي او بيا وګوري چې تاسو څنګه عمل كوئ.

(۱۲۹)- په دې وينا سره بني اسرائيلو موسى عليه السلام ته داډ وركړى چې بې صبري به نه كوي، په كړاوونو كې پاخه شوي، ستا له راتلو وروسته زموږ د ځورولو او كړولو لړى نه ده پيل شوى، تر دې د مخه هم ځورول شوي يو، د دوى د دې وينا په ځواب كې موسى عليه السلام وفرمايل: إن شاء الله چې ستاسو رب به دښمن هلاك كړي، د دې زمكي خلافت به تاسو ته وسپاري، بيا به وګوري چې تاسو به څه كوئ؟

دې ته مو بايد پام وي چې دا مطلب هغه مهال مسلمانانو ته اورول شوى چې دوى په مكي مكرمې كې له ورته ګواښونو سره مخامخ ول، ځورول كېدل، وژل كېدل او هجرت ته مجبورېدل، په دې سره دوى ته ويل شوي چې ستاسو دريځ، وينا، صبر، مقاومت، پر الله تعالى توكل بايد همغسې وي لكه ستاسو د مخكنيو مؤمنو ورونو.

راشئ وګورو چې بايبل په دې اړه څه وايي او قرآن څنګه هغه ردوي: بايبل تر دې عنوان لاندې (موسى او هارون د فرعون په دربار كې) ليكي: (د قوم له مشرانو سره له ليدو وروسته موسى او هارون فرعون ته ورغلل او ورته وئې ويل: موږ د خداى له لوري، د بني اسرائيلو د خداى له لوري، تا ته يو پيغام راوړى، هغه فرمايي: زما قوم پرېږده چې صحرا ته ولاړ شي او زما عبادت وكړي!! فرعون ورته وويل: خداى څوك دئ چې زه ئې خبري واورم او بني اسرائيل آزاد كړم؟... دوى ورته وويل: ... د عبرانيانو خداى موږ ته ويلي چې د دريو ورځو مزل په واټن صحرا ته ولاړ شو او هلته د خپل خداى لپاره قرباني وكړو، كه دا كار ونه كړو نو هغه به مو په بيمارۍ يا جنګ سره ووژني!! فرعون د دوى خبره ونه منله، ... په بني اسرائيلو ئې شاقه كارونه لازيات كړل... فرعون ته د شكايت لپاره ورغلل، هغه ئې شكايت ته اعتناء ونه كړه... له قصره د راوتلو په وخت كې ئې موسى او هارون ته چې د قصر په خوله كې ورته منتظر ول وويل: خداى دې زموږ غچ له تاسو واخلي چې موږ مو د فرعون او د ده د درباريانو له نظره وغورځولو او زموږ د وژلو بهانه مو په لاس وركړه!! موسى خداى ته شكايت وكړ چې ولې خپل قوم له كړاوونو سره مخامخ كوې؟ آيا زه دې د همدې لپاره رالېږلى وم؟ خداى ورته وويل: اوس به وګورې چې زه له فرعون سره څه كوم؟ داسې به ئې تر فشارونو لاندې ونيسم چې نه يوازې زما قوم به پرېږدي بلكې په زور به ئې له مصره وشړي، زه همغه خداى يم چې ابراهيم، اسحاق او يعقوب ته د قادر او مطلق خداى په توګه ورڅرګند شوم، خو د خداى په نامه مې ځان ورمعرفي نه كړ!! ما له دوى سره وعده كړې ده چې د كنعان سيمه به دوى ته بخښم، ... خداى موسى ته امر وكړ چې بيا فرعون ته ورشه... هغه ورته وويل: چې بني اسرائيل زما خبره نه اوري نو فرعون به ئې څنګه واوري؟ ...)

د بايبل د دغو خبرو په وړاندې بايد لږ توقف وكړو او ناسموالى ئې په ګوته كړو: د بايبل د

ادعاء له مخې موسی علیه السلام د فرعون لیدو ته ورغلی او هغه ته ئې له ځانه دا خبره کړې چې د عبرانیانو د خدای پیغام ستا لپاره دا دئ چې د خدای قوم؛ بني اسرائیل پرېږده چې له مصره د دریو ورځو په واټن صحرا ته ووځي او هلته خدای ته خپلې قربانۍ وړاندې کړي، ګواکې دا یو چم او چل وو، غوښتل ئې بني اسرائیل په دې پلمه له مصره ووځي او کنعان ته ولاړ شي!! قرآن دا ادعاء ردوي او فرمایي چې موسی علیه السلام فرعون ته همغه څه ویلي چې هر پیغمبر ئې ولس او د ولس واکمنانو ته وایي، هغه ئې په الله تعالی او آخرت ایمان ته رابللی، د نورو اساسي خبرو په ضمن کې ئې هغه ته ویلي چې د بني اسرائیلو له تعذیب، ځورولو او په اسارت او غلامۍ کې د دوی له ساتلو لاس واخله، پرېږده چې آزاد ژوند وکړي، که ترې وېرېږې او د همدې لپاره ئې په اسارت او استضعاف کې ساتې او زامن ئې ورته وژنې نو پرې ئې ږده چې له مصره ووځي او د خپلې خوښې سیمې ته له موږ سره ولاړ شي...
فرعون ورته وویل: آیا ته همغه نه یې چې ماشوم وې او موږ وروزلې او د خپل عمر څو کلونه دې زموږ خوا کې تېر کړل؟ او خپل هغه کار دې هم وکړ، حال دا چې هغه وخت ته هم (زموږ په څېر) د کافرانو له ډلې وې، وئې ویل: هغه کار مې په داسې حال کې کړی چې له لارورکو او ناپوهانو وم (په ناپوهۍ کې هغه کار رانه شوی، اعتراف کوم چې هغه وخت زه هم ستاسو په څېر لار ورکی وم) نو کله چې له تاسو ووېرېدم درنه وتښتېدم، نو زما رب راته حکم راکړ او له پیغمبرانو ئې وګرځولم او دا پېرزوینه چې ته ئې پر ما منت ږدې، د دې وجه خو دا ده چې تا بني اسرائیل غلامان کړي (که دوی آزاد وی ولې به زه د خپلې مور له غېږې محرومېدم، ستا لاس ته به درتلم او ستا تر روزنې لاندې به نیول کېدم او ولې به تا نن د دغې خبرې منت پر ما اېښودو او خپله دا پېرزوینه به دې ما ته رایادوله؟!!) د قرآن الفاظ دا دي:

أَلَمْ قَالَ ﴿١٧﴾إِسرَائِيلَ بَنِيٓ مَعَنَا أَرۡسِلۡ أَنۡ ﴿١٦﴾ ٱلۡعَٰلَمِينَ رَبِّ رَسُولُ إِنَّا فَقُولَآ فِرۡعَوۡنَ فَأۡتِيَا

مِنَ وَأَنتَ فَعَلۡتَ ٱلَّتِي فَعۡلَتَكَ وَفَعَلۡتَ ﴿١٨﴾ سِنِينَ عُمُرِكَ مِنۡ فِينَا وَلَبِثۡتَ وَلِيدٗا فِينَا نُرَبِّكَ

لِي فَوَهَبَ خِفۡتُكُمۡ لَمَّا مِنكُمۡ فَفَرَرۡتُ ﴿٢٠﴾ ٱلضَّآلِّينَ مِنَ وَأَنَا۠ إِذٗا فَعَلۡتُهَآ قَالَ ﴿١٩﴾ ٱلۡكَٰفِرِينَ

﴿٢٢﴾ إِسرَائِيلَ بَنِيٓ عَبَّدتَّ أَنۡ عَلَيَّ تَمُنُّهَا نِعۡمَةٞ وَتِلۡكَ ﴿٢١﴾ ٱلۡمُرۡسَلِينَ مِنَ وَجَعَلَنِي حُكۡمٗا رَبِّي

الشعراء: ۱٦-۲۲

د بابیل د لیکوال دا بد عادت دئ چې تل د خپلو قصو اتلان داسې انځوروي چې په چل او چم سره غواړي خپلو موخو ته ځان ورسوي!! او له دې د لیکوال مقصد دا دئ چې د بابیل منونکي او پلویان ذهناً دې ته چمتو کړي چې ومني په مکر او چل سره ځان خپل هدف ته رسول د اتلانو او پیغمبرانو کار دئ!! کاش ده داسې یوه پلمه جوړه کړې وی چې فرعون ته د منلو وړ او معقوله برېښېدی، موسی علیه السلام به څنګه د فرعون په څېر یوه ستر ظالم ته وایي چې

خدای تا ته دا پيغام لېږلی چې بني اسرائيل پرېږده له مصره صحرا ته ووځي او هلته خپل خدای ته خپلې قرباني وړاندې کړي!! آيا موسی عليه السلام په فرعون باندې د داسې ساده او کم عقله انسان ګمان کاوو چې دا پلمه به ومني او د وتلو اجازه به ورکړي؟!!
قرآن د بايبل دا خبره هم ردوي چې د بني اسرائيلو مشرانو موسی عليه السلام د خپلو ستونزو لامل ګڼلی او شکايت ئې ترې کړی او ده له هغه څه شکايت کړی چې الله تعالی له بني اسرائيلو سره کول!! د دې ادعاء په خلاف فرمايي چې موسی عليه السلام بني اسرائيلو ته د صبر او له الله تعالی د مرستې غوښتو توصيه وکړه، د قرآن د وينا له مخې بني اسرائيلو په ميړانې او صبر سره د موسی عليه السلام ملګرتيا کړې او د همدغه صبر په سبب الله تعالی پر دښمن برې ورکړ او د نړۍ پر ټولو قومونو او ولسونو ئې دوی ته فضيلت ورکړ.

وَأَوْرَثْنَا ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَـٰرِقَ ٱلْأَرْضِ وَمَغَـٰرِبَهَا ٱلَّتِى بَـٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا۟ ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا۟ يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

الاعراف: ۱۳۷

او د هغې ځمکې ختيځې او لوېديځې برخې چې برکتونه مو په کې اېښي وو هغه قوم ته په ميراث ورکړې چې په استضعاف کې ساتل کېدل او ستا د رب غوره وينا د بني اسرائيلو په اړه په دې سبب بشپړه شوه چې صبر ئې وکړ او هغه څه مو ويجاړ کړل چې فرعون او قوم ئې جوړول او لوړول.

دلته د بايبل په وينا کې جدي تناقض ګورو، له يوې خوا بني اسرائيل داسې معرفي کوي چې د فرعون په غلامۍ کې راضي وو او پر موسی عليه السلام ئې دا اعتراض درلود چې ولې ئې د مرګ له ګواښ سره مخامخ کړل، خو له بلې خوا وايي چې دوی له مصر نه د وتلو په اړه له موسی عليه السلام سره موافق ول او د همدې لپاره د دوی مشران د فرعون ليدو ته ورغلي وو، پوښتنه دا ده چې هغه ولس به څنګه د يوه انقلابي مشر قيادت ومني، پاڅون ته به ملا وتړي او له ده سره به يوځای هجرت ته تيار شي چې هغه ته ئې ځواب دا وي: ستا په سبب فرعون او درباريان ئې له موږ ناراضه شوي، له موږ ئې مخ اړولی او په مرګ مو ګواښي؟! آيا دا د يوه ستر پيغمبر په نسبت لوی اتهام نه دئ چې خدای ته ئې شکايت وکړ چې ولې خپل قوم له کړاوونو سره مخامخ کوې؟ آيا زه دې د همدې لپاره رالېږلی وم؟ آيا د بايبل دا ادعاء به کوم عقلمن او په دين پوه انسان ومني چې وايي: خدای موسی ته امر وکړ چې بيا فرعون ته ورشه... هغه ورته وويل: چې بني اسرائيل زما خبره نه اوري نو فرعون به ئې څنګه واوري؟

وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ فَإِذَا جَآءَتْهُمُ ٱلْحَسَنَةُ قَالُواْ لَنَا هَٰذِهِۦ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُواْ بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ ۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

۱۳۰- او يقيناً چې فرعونيان مو په قحطۍ او د حاصلاتو په كموالي سره ونيول تر څو پند واخلي. ۱۳۱- نو كله چې به ئې ښېګڼه په برخه شوه وبه ئې ويل: دا زموږ لپاره ده، خو كله چې به كومه ستونزه وروررسېده، نو موسى او د ده په ملګرو به ئې بدفالي نيوله، پام چې بدفالي ئې له الله سره ده خو د دوی ډېرى نه پوهېږي.

(۱۳۰-۱۳۱)- له دې مباركو آيتونو څو خبرې معلومېږي:

- الله تعالى فرعونيان له وچ كاليو، قحطيو او د حاصلاتو له كمښت سره مخامخ كړل، دا له يوې خوا د دوی د عملونو سزا وه او له بلې خوا د دوی لپاره د پند اخيستو وسيله.
- دا موږ ته ښيي چې وچ كالي، قحطي او د حاصلاتو كموالى د خلكو له عملونو سره ژورې اړيكې لري.
- فرعونيانو به ښې چارې، د نعمتونو وفرت او كثرت ځان ته منسوبول، دا به ئې د خپلو وړتياوو، تدبير او ښه كار ښه او نتيجه ګڼله او ستونزې، وچ كالي او قحطي به ئې موسى عليه السلام او د ده ملګرو ته منسوبول، په دې نه پوهېدل چې دوی د الله تعالى په نزد كې د همدې بدو ورځو مستحق دي.

وَقَالُواْ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِۦ مِنْ ءَايَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ فَٱسْتَكْبَرُواْ وَكَانُواْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

۱۳۲- او وئې ويل: هره نښه چې په دې موخه موږ ته راوړې چې په هغې سره كوډې راباندې وكړې، نو درباندې ايمان راوړونكي نه يو. ۱۳۳- نو طوفان، ملخان، كنې، چنګښې او وينه مو د بېلابېلو نښو (په توګه) پرې راولېږل خو دوی لويي وكړه او يو مجرم قوم وو.

(۱۳۲-۱۳۳)- دلته څو اساسي ټكي په پام كې ولرئ:

- **فرعونيانو موسى عليه السلام ته پرېكنده او وروستى ځواب وركړ او ورته وئې ويل:**

هره نښه چي راوړې نه ئي منو، پوهېږو چي ستا ټولي معجزې له جادو او کوډو پرته بل څه نه دي، په هيڅ توګه باور نه کوو چي ته يو پيغمبر يې.

- **د دغه ځواب په وجه په دوی باندي د نويو مصيبتونو يوه پړ له پسي لړۍ پيل شوه.**
- **د قرآن د وينا له مخي په مصريانو باندي دا عذابونه او مصيبتونه نازل شوي: قحطي، د حاصلاتو کموالی، طوفان، ملخان، کنې، چنګاښي، ويني، خو قرآن وايي چي د دې مصيبتونو وجه د دوی ګناهونه وو او هدف ترې دا چي دوی پند واخلي او له خپل کفر، شرك، ظلم او فساد نه لاس په سر شي.**
- د دې آيت د (مفصلات) له لفظ په ډاګه توګه معلومېږي چي دا مصيبتونه په يوه وخت او يو په بل پسي نه دي نازل شوي بلکي په بېلابېلو وختونو کي نازل شوي، يو کال قحطي راغلي، يو کال د باغونو او زمکو حاصلات کم شوي، يو کال ملخانو د دوی پر فصلونو بريد کړی، يو وخت طوفان پرې راغلی، بل وخت کنې او بيا چنګاښي پرې مسلطي شوې او يو وخت د دوی اوبه د سرو وينو په څېر شوې او دا د بايبل د دې ادعاء خلاف ده چي وايي دا ټول حوادث د څو اونيو په منځ کي او د موسی او هارون عليهما السلام په لاس او هغه وخت تر سره شوي چي دوی د فرعون له جادوګرانو سره مقابله کوله، د بايبل ادعاء هم د عقل او واقع خلاف ده او هم د قرآن د وينا خلاف!! د الله تعالی سنت دا دئ چي له مصيبت وروسته خپلو بندګانو ته د توبې او تجديد نظر موقع ورکوي، که پند وانه خلي، بل او بل مصيبت پرې راولي، په يوه وخت د ګڼ شمېر مصيبتونو يو په بل پسي راتلو سره د توبې او تجديد نظر مجال ختمېږي.

بايبل (د هارون عصا) تر عنوان لاندي ليکي: (خدای موسی او هارون ته وويل: دا ځل به د مصر پاچا له تاسو معجزه وغواړي، نو هارون دي خپله عصا د فرعون په مخکي پر زمکه وغورځوي، عصا به مار شي... موسی او هارون بيا فرعون ته ورغلل... هارون د فرعون او درباريانو په وړاندي خپله عصا پر زمکه وغورځوله او مار ترې جوړ شو، فرعون د مصر حکيمان او جادوګران راوغوښتل، هغوی هم د خپل جادو په مرسته همدا کار وکړ، خپلي عصاګاني ئې پر زمکه وغورځولې او ماران ترې جوړ شول، خو د هارون مار د جادوګرانو ټول ماران وخوړل...خو د دې معجزې له ليدو سره سره د فرعون زړه سخت پاته شو... بيا خدای موسی ته وويل: سبا هغه عصا درسره واخله چي مار ترې جوړ شوی وو، د نيل ژۍ ته ورشه، د فرعون تر راتلو انتظار وکړه، ورته ووايه: ... اوس به خدای داسي کار وکړي چي پوه شي هغه خدای دئ... زه به د ده په امر د نيل اوبه په يوه ګوزار سره په وينو بدلي کړم... هارون د پاچا او درباريانو په وړاندي د نيل اوبه په خپلي عصا ووهلي او په وينو بدلي شوې، ټول ماهيان مړه شول او اوبه ګنده شوې، ...خو د فرعون زړه همغسي سخت پاته شو... له دې يوه اونۍ وروسته خدای موسی ته وويل: فرعون ته ورشه او ورته ووايه: زما قوم پرېږده چي ولاړ شي او زما عبادت وکړي، که نه نو ټول مصر به له چنګاښو درته ډك کړم، د نيل سيند به داسي له چنګاښو ډك شي چي بهر به راووځي او ستا د قصر په لوري به هجوم راوړي... ستا د خوب خونې، د اوړو نغريو او تنورونو ته به ځان ورسوي... هارون خپله عصا د نيل سيند، چينو او حوضونو ته اوږده کړه، ټول له چنګاښو ډك شول... خو مصري جادوګرانو هم په خپل جادو سره همدا کار وکړ او ډېري زياتي چنګاښي ئې راپيدا کړې!! فرعون له موسی وغوښتل چي خپل خدای ته دعاء وکړي چي دا بلا زموږ له سره لري کړي، ژمنه کوم چي په هغه صورت کي به بني اسرائيل پرېږدم چي ولاړ شي او د خپل خدای لپاره قرباني وکړي... موسی دعاء وکړه... ټولي چنګاښي مړې شوې ... خو بيا هم د فرعون زړه نرم نه شو... بيا خدای موسی ته وويل: هارون ته ووايه چي سبا خپله عصا پر زمکه ووهي تر څو ټول مصر له ماشو

ډك شي... همداسې ئې وكړل او ټول مصر له ماشو ډك شو او پر خلكو ئې برید پیل كړ... د مصر جادوگرانو وغوښتل چې همدا كار وكړي خو دا ځل موفق نه شول... نو فرعون ته ئې وویل: په دې كار كې حتماً خدای لاس لري... خو بیا هم د فرعون زړه نرم نه شو... وروسته په همدې توگه د مچانو، طاعون، دانو، ژلۍ، ملخ او سختې تیارې داسې یادونه كوي لكه چې ئې د مخكنیو مصیبتونو یادونه كړې، الفاظ ئې تكراري او جملې ئې سره ورته، هرځل د هارون په عصا یو له دغو مصیبتونو پر مصریانو مسلط شوی او بیا فرعون له موسی غوښتي چې دعاء وكړي... د موسی علیه السلام د دعاء په وجه مصیبت ترې دفع شوی، خو فرعون په خپل قول عمل نه دئ كړی!! په پای كې لیكي چې فرعون موسی علیه السلام ته وویل: زما له مخې لړې شه او بیا مه راځه كه نه نو وژل كېږې، موسی ورته وویل: لكه څنگه چې تا وویل بیا به ما ونه گورې ، نو خدای موسی ته وویل: داسې بلا به پر فرعون او د ده پر قوم راولم چې دی به په خپله له تاسو وغواړي چې له مصره ووځئ!! د اسرائیلیانو ښځو ته ووایه چې له وتلو مخكې له خپلو مصري گاونډیو نه سره او سپین زر (په امانت) ترلاسه كړي!!! نو موسی فرعون ته وویل: خدای فرمایي: نن نیمه شپه به د مصر له منځه تېر شم، (په همدې سره به) د مصري كورنیو ټول مشران زامن ومري، د فرعون له مشره زویه چې د ده ځای ناستی دئ نیولې د هغې وینځې تر زوی پورې چې كار ئې په مېچنې سره د غنمو وړه كول وي، حتی د مصر د څارویو لومړي بچیان به هم ومري!!! ... نو دغه وخت موسی له غصې سره د فرعون له قصره ووت،...)

دلته د بایبل گڼ شمېر خبرې د سالم عقل او صحیح الهي دین خلاف دي او قرآن ئې ردوي: بایبل داسې ښیي لكه چې موسی علیه السلام څو اونۍ سر په سر د فرعون په دربار كې تېرې كړې وي او په همدې موده كې خدای په وار وار ورته راغلی او ده ته ئې د نوې معجزې ښودلو لارښوونه كړې وي، ده هم خپلې ټولې معجزې د فرعون په حضور كې او له جادوگرانو سره په مقابله كې ښودلې دي، هر څه چې ده كړي جادوگرانو هم همغه كار كړی، دوی یوازې د ماشو په پیدا كولو نه دي توانېدلي!! دا هسې یوه بې بنسټه او په خرافاتو ولاړه خبره ده، هیڅ جادوگر، كه هر څومره ماهر او چالاك وي، هیڅ شی نه شي پیدا كولی، نه مړ شی او نه ژوندی، د جادوگر كمال او هنر په دې كې وي چې د خلكو ذهن تر اغېز لاندې راولي او یو شی د خپلې اصلي بڼې په ځای په بدلې بڼې كې وگوري، جادوگر له دې پرته نور هیڅ نه شي كولی، له الله تعالی پرته نه څوك په جادو سره څه پیدا كولی شي او نه په بل څه سره، د قرآن د وینا له مخې جادوگرانو خپل پړي اچولي او په جادو سره ئې د خلكو په ذهن او سترگو داسې اغېز كړی چې دوی ته دا پړي د مارانو په څېر خوځنده وبرېښي، د پړو په ماهیت كې څه تبدیلي نه ده راغلې د خلكو په سترگو اغېز پرېوتی. قرآن په دې اړه فرمایي:

طه: ﴿قَالَ بَلْ أَلْقُوا ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾﴾

٦٦

(موسی علیه السلام جادوگرانو ته) وویل: نه؛ بلكې تاسو ئې وغورځوئ، نو هغه وخت د دوی د سحر په وجه د دوی پړي او عصاگانې داسې ورته وبرېښېدې چې گواكې ځغلي.

يعني جادوگرانو په خپل جادو سره يوازې دومره څه کړي چې پر زمکې پراته پړي او عصاګاني موسى عليه السلام او نورو ته داسې بربښېدلې چې ګواکې خوځي او ځغلي، د دوی په جادو سره د دغو شيانو په ماهيت کې څه تبديلي نه ده راغلې، بلکې د خلکو ذهن ته داسې ورغلي چې دا پړي او عصاګاني د مارانو په څېر ځغلي او په دې سره د بايبل د ټولو هغو ادعاګانو ترديد شوی چې وايي: جادوګرانو دا او هغه شيان راپيدا کړل!!

- **بايبل د ټولو معجزو موخه دا ښودلې چې فرعون د بني اسرائيلو پرېښودو ته اړ کړي، نه دا چې مصريان پر خدای ايمان راوړي، له کفر او شرك لاس واخلي او د الله تعالى دين ته غاړه کېږدي!! خو که تاسو په دې اړه د قرآن وينا ته ځير شئ وبه ګورئ چې موسى عليه السلام فرعون او مصريانو ته جامع او بشپړ پيغام لري، د بني اسرائيلو آزادي د اساسي مسائلو په ضمن کې او د يوې ثانوي موضوع په څېر مطرح کوي.**
- **که معجزې يوازې فرعون ته ښودل کېدې او مقصد ئې دا وو چې فرعون بني اسرائيلو ته له مصره د وتلو اجازه ورکړي، ولې ئې په ټولو مصريانو دا مصيبتونه راوستل؟ ولې ئې د ټولو مصريانو حتى د هغو وينځو مشران زامن هم ورته وژل چې مېچني ئې چلولې؟!!**
- **آيا دا خبره د کوم انسان عقل منلی شي چې الله تعالى د مصريانو د زامنو د وژلو لپاره په خپله د مصر له منځه تېر شوی؟!! او آيا الله تعالى د چا د وژلو لپاره دې ته اړ کېږي چې زمکې ته راکوز شي او د هغه کلي له منځه تېر شي چې د کليوالو د وژلو پرېکړه ئې کړې؟!! دا هره ورځ چې انسانان د الله تعالى په اراده پيدا کېږي او مري، داسې مري لکه چې بايبل وايي؟! او تر ټولو مسخره خبره خو لا هغه ده چې بايبل تر دې وروسته کړې او ليکلي ئې دي چې خدای به په مصر کې د بني اسرائيلو او مصريانو کورونه له دې نښې سره بېلوي چې د بني اسرائيلو د کورونو دروازې به د قربانۍ په وينو سرې شوې وي او د دغو وينو په ليدو سره به د بايبل خدای له دغو کورونو تېرېږي، يوازې د مصريانو کورونو ته به ننوځي او د دوی مشران زامن به وژني!!!**
- **ګورئ چې بايبل دلته هم خدای داسې معرفي کوي چې بني اسرائيلو ته د غدر او خيانت لارښوونه کوي، وايي چې خدای موسى عليه السلام ته ويلي وو: د اسرائيليانو ښځو ته ووايه چې له خپلو مصري ګاونډيو د سرو او سپينو زرو ښه ډېري ګاڼې (په کومه پلمه) ترلاسه کړي، چې بيا ئې د وتلو په وخت کې له ځانه سره يوسي!! آيا ممکنه ده چې د زمکې او آسمانونو رب به خپلو بندګانو ته داسې د غدر او خيانت درس ورکوي!!**
- **د دې سورې د تفسير د ليکلو په دوران کې د ۱۳۸٦ کال د حوت په مياشت (د ۲۰۰۸ کال اپريل مياشت) کې دا خبر د نړۍ د ټولو خبري رسنيو له لارې خپور شو چې د چين د يوه سيند د اوبو رنګ په ناڅاپي توګه سور شو او ځك ئې وکړ، هغه خلك چې د دې سيند له اوبو ئې استفاده کوله دې ته اړ شول چې څاګاني وکني او د اوبو ستونزه حل کړي، دا د قرآن د حقانيت لپاره يو بل شاهد دئ، قرآن په مصر کې د داسې يوې پېښې د راتلو وينا کړې، ځينو ته به دا خبره عجيبه او ځينو ته د نه منلو وړ بربښېده، خو دا ده د چين د يوې لويې سيمې استوګن ئې بله بېلګه په خپلو سترګو ګوري.**

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيۡهِمُ ٱلرِّجۡزُ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَۖ لَئِن
كَشَفۡتَ عَنَّا ٱلرِّجۡزَ لَنُؤۡمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرۡسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفۡنَا عَنۡهُمُ ٱلرِّجۡزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمۡ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ
فَأَغۡرَقۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾

۱۳۴- او کله چې به پر دوی کوم اضطراب (عذاب) واقع شو وبه ئې ویل: اې موسی! خپل رب ته زموږ لپاره په هغه څه سره دعاء وکړه چې ته ئې پرې مختص کړی یې، که دې له موږ دا اضطراب لرې کړ ایمان درباندې راوړو او بني اسرائیل درسره لیږو. ۱۳۵- خو کله چې مو لدوی دا اضطراب تر هغه نېټې لرې کړی چې وررسېدونکي ول، ناڅاپه ئې د خپلې ژمنې په ماتولو لاس پورې کړی. ۱۳۶- نو انتقام مو ترې واخیست او په سیند کې مو غرق کړل، د دې لپاره چې زما آیتونه ئې تکذیبول او ترې غافل ول.

(۱۳۴-۱۳۶)- دلته د فرعونیانو هغه حالت انځور شوی چې د مصیبتونو په مهال به ئې غوره کړ، کله چې به د دوی وضع سخته خرابه شوه، اضطراب به خپل تور وزر پرې وغوړاوو، نو موسی علیه السلام ته به ئې ویل: که دا مصیبت پای ته ورسوې نو ایمان درباندې راوړو او بني اسرائیل درسره لیږو، خو چې د موسی علیه السلام د دعاء په وجه به دا اضطراب تر یوې ټاکلې مودې وځنډېدو نو خپلې ژمنې به ئې ماتې کړې. نو ځکه الله تعالی انتقام ترې واخیست او په سیند کې ئې غرق کړل، د دې لپاره چې الهي آیتونه ئې تکذیبول او ترې غافله ول.

وَأَوْرَثْنَا ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَٰرِقَ ٱلْأَرْضِ وَمَغَٰرِبَهَا ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا۟ ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا۟ يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

۱۳۷- او هغو خلکو ته مو چې په بې وزلۍ کې ئې د ساتلو هڅه کېده، د هغې زمکې ختیځې او لوېدیځې برخې په میراث ورکړې چې برکت مو په کې اچولی وو او ستا د رب نېکه وینا د بني اسرائیلو په اړه له دې امله بشپړه شوه چې صبر ئې وکړ او هغه څه مو هم ویجاړ کړل چې فرعون او د ده قوم جوړول او هغه څه هم چې دوی لوړول.

(۱۳۷)- دلته څو اساسي خبرې غور او دقت غواړي:

- آیا دا بابرکته زمکه په خپله د مصر زمکه وه، که د مصر تر ولکې لاندې کومه بله زمکه او که شام او فلسطین چې په قرآن کې څو ځایه په همدې نامه یاده شوې؟ ځینې مفسرین په دې عقیده دي چې د فرعون له مرګه وروسته مصر د بني اسرائیلو په لاس کې پرېوتی، دوی د قرآن په ځینو آیتونو د خپلې رأیې په تأیید کې استناد کوي، ځینې نور تاریخي روایاتو ته په پام سره وایي چې بني اسرائیل مصر ته بېرته نه دي ګرځېدلي بلکې خپل سفر ته ئې د فلسطین په لوري دوام ورکړی او زیاته موده د سینا په بیدیا کې لالهانده پاته شوي، که څه هم تاریخي روایات، مخصوصاً په بایبل متکي روایات قطعاً د اعتبار وړ نه دي، خو په قرآن کې داسې صریح اشاره نه مومو چې مصر ته د بني اسرائیلو د بېرته ستنېدو خبره ترې ثابته شي، داسې معلومېږي چې د فرعون سلطه د سیند ختیځې غاړې ته هم غزېدلې وه، دلته ځینې شېرازه سیمې بني اسرائیلو ته په لاس

ورغلي، وروستنی آيت هم دې ته اشاره کوي چې دوی له سيند نه له تېرېدو وروسته مخامخ صحرا ته نه دي کوز شوي بلکې مېشتو سيمو ته داخل شوي، خو دا چې ولې دلته نه دي تم شوي، ولې ترې وتلي او کله، په دې اړه څه ويل ګران دي.

• دا آيت ښيي چې بني اسرائيلو په لومړي سر کې د موسی عليه السلام صادقانه ملګرتيا کړې، د الله په لار کې ئې ستونزې ګاللې او صبر ئې کړی او د دغه اخلاص او صبر په وجه الله تعالی خپل تأييد او نصرت د دوی په حال شامل کړی.

• آيا د فرعونيانو د جوړ کړی شوو او لوړ کړی شوو مراد د دوې وسلې، جنګي ګاډي او قصرونه دي؟ جنګي وسائل خو ئې يقيناً په سيند کې غرق او ټول ويجاړ شول خو قصرونه ئې څنګه ويجاړ شول؟ دا ښيي چې د فرعون له مرګه وروسته په مصر کې ګډوډي، ورانی او بې امني رامنځته شوې، نظام په بشپړه توګه له منځه تللی، ډېر دولتي تأسيسات ويجاړ شوي، طبيعي ده چې کله د مصر د مجهز فوځ تر ټولو منظم ځواك او فرعون ته وفادار قطعات له منځه تللي، نو له سختو مخالفتونو سره مخامخ ديکتاتوري او استبدادي نظام نشو کولی داسې صدمه په آسانی وزغمي، دا آيت د هغو کسانو رأيه ترديدوي چې ګمان کوي يوازې د سيند په غاړه د مصري فوځ ځيني قطعات غرق شوي او نوره هيڅ تبديلي نه ده راغلې.

وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتَوۡاْ عَلَىٰ قَوۡمٖ يَعۡكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصۡنَامٖ لَّهُمۡۚ قَالُواْ
يَٰمُوسَى ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ
مُتَبَّرٞ مَّا هُمۡ فِيهِ وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡغِيكُمۡ إِلَٰهٗا
وَهُوَ فَضَّلَكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ
يَسُومُونَكُمۡ سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبۡنَآءَكُمۡ وَيَسۡتَحۡيُونَ نِسَآءَكُمۡۚ وَفِي
ذَٰلِكُم بَلَآءٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَظِيمٞ ﴿١٤١﴾

۱۳۸- او بني اسرائيل مو له بحره تېر کړل، نو په داسې قوم راغلل چې د خپلو بتانو په وړاندې ئې اعتکاف کولو، وئې ويل: اې موسی! موږ ته د دوی د معبودانو په څېر يو معبود وټاکه، وئې ويل: په رښتيا تاسو يو جاهل قوم يئ. ۱۳۹- يقيناً دا خلك چې په کوم مذهب دي، هغه ويجاړ او خراب دئ او څه چې دوی کوي باطل دي. ۱٤۰- آيا له الله پرته بل معبود درته ولټوم حال دا چې هغه تاسو ته پر ټولو خلکو فضيلت درکړ. ۱٤۱- او هغه وخت درپه ياد کړئ چې له فرعونيانو مو وژغورلئ، چې بد بد عذابونه ئې درکول، ستاسو زامن ئې وژل او ستاسو ښځې ئې ژوندۍ پرېښودې او په دې کې ستاسو د رب له لوري ستر آزمېښت وو.

(۱۳۸-۱٤۱)- له دې وروسته د موسى علیه السلام د اوږدې مبارزې بل پړاو پیلیږي، د داخلي مبارزې پړاو، د خپلو پلویانو په لیکو کې له انحرافاتو سره مبارزه، لومړی انحراف شرك دئ، لکه چې توحید د ټولو ښېګڼو بنسټ دئ همداراز شرك د ټولو انحرافاتو او مفاسدو بنسټ دئ، هره ګناه له دغه ګنده ډنډه خړوبه کیږي.
موسى علیه السلام په مصر کې د دې فرصت نه وو ترلاسه کړی چې خپل قوم په فکري لحاظ ښه وروزي، ټول کالونه ئې له فرعوني نظام سره په کلکې او دوامداري مبارزې کې تېر کړل، د همدې لپاره ګورو چې بني اسرائیل د یوه بت پالونکي قوم له لیدو سره سم له موسى علیه السلام نه د بت په څېره کې د یوه مجسم معبود مطالبه وکړه، د دې جاهلانه غوښتنې په ځواب کې موسى علیه السلام وفرمایل:

- تاسو یو ناپوه قوم یئ، داسې غوښتنه یوازې جاهلان کوي.
- د دغو خلکو مذهب خوشې او ویجاړ مذهب دئ او عبادت ئې باطل.
- آیا له الله تعالى پرته بل معبود درته ولټوم، حال دا چې هغه تاسو ته پر ټولو خلکو فضیلت درکړ.
- د الله تعالى هغه پېرزوینه درپه یاد کړئ چې له فرعونیانو ئې وژغورلئ، چې بد بد عذابونه ئې درکول، ستاسو زامن ئې وژل او ستاسو ښځې ئې ژوندۍ پرېښودې.
- هغه بدې ورځې هم د آزمېښت لپاره وې او دا ژغورنه هم ستاسو د رب له لورې ستر آزمېښت وو، چې وګورې تاسو څه کوئ، د الله تعالى پېرزوینې په پام کې ساتئ که د عصیان او بغاوت لار غوره کوئ.

وَوَٰعَدۡنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيۡلَةٗ وَأَتۡمَمۡنَٰهَا بِعَشۡرٖ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرۡبَعِينَ لَيۡلَةٗۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخۡلُفۡنِي فِي قَوۡمِي وَأَصۡلِحۡ وَلَا تَتَّبِعۡ سَبِيلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

۱٤۲- او له موسى سره مو د دېرشو شپو ژمنه کړې وه او بیا مو په لسو نورو بشپړې کړې، چې په دې سره ئې د رب وعده بشپړې څلوېښت شپې شوې، او موسى خپل ورور هارون ته وویل: په قوم کې مې نیابت وکړه، د اصلاح په کار بوخت اوسه او د مفسدینو په لار مه ځه.

---

(۱٤۲)- الله تعالى موسى علیه السلام وروغوښت چې د بني اسرائیلو د ژوند د چارو تنظیمولو لپاره ضروري لارښووني او احکام ورکړي، د دېرشو شپو لپاره غوښتل شوی وو، خو دا موده لس ورځې نوره هم اوږده شوه، موسى علیه السلام د تلو په مهال هارون علیه السلام خپل نائب وټاکو، هغه ته ئې سپارښتنه وکړه چې د اصلاح په کار بوخت وي او د مفسدینو په لار ولاړ نشي.

د قرآن داسې لارښوونو ته په پام سره به رسول اللهﷺ غزواتو ته تلو په مهال په مدینه کې خپل نائب ټاکلو، د تبوك جنګ ته د تلو په ورخ ئې غوښتل علی ﷺ د نائب په توګه وټاکي، په هغه باندې دا خبره ګرانه تمامه شوه، نه ئې غوښتل له یوه ستر جهاد محروم پاته شي، رسول اللهﷺ ته ئې عرض وکړ چې آیا ما له ماشومانو او

ښځو سره پرېږدې؟! پيغمبر عليه السلام ورته وويل: آيا نه غواړې زما لپاره داسې شې لکه هارون د موسى عليه السلام لپاره، مگر دا چې له ما نه وروسته پيغمبر نشته.

أن رسول اللهﷺ خرج إلى تبوك واستخلف عليا فقال أتخلفني في الصبيان والنساء ؟ :عن مصعب ابن سعد عن أبيه قال ألا ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى؟ إلا أنه ليس نبي بعدي* رواه البخاري

متأسفانه ځينو شيعه وو په دغه حديث استناد کړى او ادعاء ئې کړې چې په دې سره على ﷻ د پيغمبر عليه السلام ځاى ناسى ټاکل شوى او خلافت د ده مسلم حق وو!! د همدې لپاره د دوى ځينو ټول صحابه په دې دليل تکفير کړل چې تر على ﷻ ئې نورو ته ترجيح ورکړه، ځينو حتى على ﷻ له اسلام په مخالفت متهم کړ او دا اعتراض ئې پرې وکړ چې ولې ئې پر خپل حق ټينگار ونه کړ، له نورو سره ئې بيعت وکړ!! دا ادعاء ئې د على ﷻ له شهادت نږدې څلور سوه کاله وروسته وکړه. دغو جنابانو ته وايو:

- **څوك چې د صحابه وو اجماع نه مني هغه بايد دغه قرآن هم ونه مني چې نن زموږ په لاس کې دئ، موږ خو په دې دليل دې قرآن ته د همغه قرآن په سترگه گورو چې پر رسول اللهﷺ نازل شوى چې صحابه وو پرې اتفاق کړى!!**
- **صحابه هغه خلك دي چې د پيغمبر عليه السلام په لاس روزل شوي، تر هر چا زيات او ښه په قرآن پوهېدل، نه څوك د قرآن په پوهې کې هغوى ته رسېدى شي او نه په اخلاص کې، دا دوى ول چې اسلام ئې د نړۍ گوټ گوټ ته ورساوو، موږ ته دا دين صحابه وو رارسولى، هغوى تر هر چا ښه پوهېدل چې د خلافت لپاره تر ټولو وړ او مناسب شخصيت څوك دئ، موږ د دوى پرېکړه د ابوبکر، عمر، عثمان او على وسلم په اړه عادلانه، اصوب او احسن گڼو. ډېر ناپوه او په غرض او مرض مبتلا انسان به په دې اړه د دوى پرېکړه د اسلام او عدالت خلاف گڼي.**
- **پيغمبر عليه السلام نور صحابه او تر عليؓ مخکې او وروسته او څو ځلې د موقت نائب په توگه گمارلي، ولې هغوى ته د ځاى ناستې په سترگه نه گورئ؟!**

وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَـٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَـٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَـٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

۱٤۳- او کله چې موسى زموږ ميقات ته راغى او رب ئې ورسره خبرې وکړې، وئې ويل: اې زما ربه! ما ته (ځان) راوښيه چې درته وگورم، وئې فرمايل: هيڅکله مې ليدى نه شې، خو دې غره ته وگوره، که په خپل ځاى ثابت پاته شو، نو ته به مې هم حتماً

وګورې، خو کله چې د ده رب د غره په لوري تجلي وکړه، ټوټې ټوټې شو او موسی بې سده پرېووت، کله چې راپه سد شو وئې ویل: پاکي تا ته ده، تا ته مي توبه ده او زه لومړنی مؤمن او باورکوونکی یم (د دې خبري چې هیڅوك الله تعالی په خپلو سترګو نه شي لیدی).

(١٤٣)- دلته څو ډېري اساسي او مهمي خبري زموږ توجه جلبوي:

- **الله تعالی له موسی علیه السلام سره تکلم او خبري کړې، موږ د دې خبرو په کیفیت او څرنګوالي نه پوهیږو، دومره ویلی شو چې موسی علیه السلام دا خبري اورېدلې دي او پرې پوه شوی.**
- **خبرې په داسي حالت کي شوې چې موسی علیه السلام خپل رب نه لیدو، د لیدو تمنا ئې کړې او الله تعالی ورته فرمایلي چې زما د لیدو توان او استعداد نه لرې، ستا په څېر یو انسان خو پرېږده ستر غر هم د الله تعالی د تجلي په وړاندي مقاومت نشي کولی، که دا غر زما د تجلي په وړاندي تم شو نو ته مي هم لیدی شې.**
- **کله چې الله تعالی د غره په لوري تجلي کړې غر ټوټې ټوټې شوی او موسی علیه السلام بې سده شوی.**
- **کله چې راپه سد شو وئې ویل: پاکي تا لره ده، تا ته مي توبه ده او زه لومړنی مؤمن او باورکوونکی یم، یعنی زما نه غلطي وشوه، ته تر دې ډېر لوړ یې چې انسان دي په خپلو کمزورو سترګو ولیدی شي، تا ته مي توبه ده، زه لومړنی کس یم چې دې نتیجې ته رسېدلی چې هیڅوك الله تعالی په خپلو سترګو نه شي لیدی.**

د قرآن دا وینا او هغه هم د موسی علیه السلام د قصې په ترڅ کي د یهودانو او د بایبل د هغو پلویانو په خوله سخت سوك دئ چې د بایبل دا غلطه خبره مني چې د دوی ګن شمېر انبیاوو الله تعالی په خپلو سترګو لیدلی او ډوډۍ ئې ورسره خوړلې**!!**

دا آیت د ټولو هغو ټګمارانو ادعاء هم ردوي چې د (شهود) او (حضور) په نامه د الله تعالی د لیدو خبره کوي. که د موسی علیه السلام په څېر اولوالعزمه پیغمبر نشي کولی الله تعالی وګوري بل څوك به ئې څنګه ولیدی شي، بخاري روایت کوي چې عائشي صلی د محمد علیه السلام په اړه وویل:

مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًاـ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) (وَ مَا كانَ لِبَشَرٍ أَن يُكلِّمَهُ اللهُ إلا وحياً أَوْ مِن وَرَاء حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسولاً فَيُوحِىَ بِإِذْنِهِ مَا يَشاءُ) وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ *

که چا درته وویل چې محمدـ خپل رب لیدلی دئ نو پوه شه چې دا شخص دروغ وایي، ځکه الله تعالی فرمایي: (سترګی ئې نشي لیدلی)، (او هیڅ انسان لره نه ښایي چې الله ورسره تکلم وکړي مګر په وحي سره، یا د حجاب له شا نه او یا کومه فرشته ولیږي نو هغه د الله په حکم هغه څه ورته وحي کړي چې غوښتي ئې وي) او که چا درته وویل چې هغه علم غیب لري، نو دا هم دروغ وایي ځکه الله تعالی فرمایي: له الله پرته هیڅوك علم غیب نه لري.

موسی علیه السلام لومړی او وروستی شخص دئ چې الله تعالی ورسره تکلم کړی او دا

ئې په خپلو سترګو لیدلې چې نه غر او نه انسان د الله تعالی د تجلي په وړاندې مقاومت کولی شي.

قَالَ يَـٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَـٰلَـٰتِى وَبِكَلَـٰمِى فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُۥ فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا۟ بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُو۟رِيكُمْ دَارَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

۱۴۴- وئې فرمایل: اې موسی! ما په خپلو رسالتونو او په خپل کلام سره تا ته پر خلکو غوره والی درکړ، نو څه چې مې درکړل وائې خله او له شکرکوونکو اوسه. ۱۴۵- او ده ته مو په (ډېرینو) تختو کې د هر څه (په اړه) موعظه او د هر څه (په اړه) تفصیلي لیکنه ورکړه، نو په قوت سره ئې واخله او خپل قوم ته سپارښتنه وکړه چې په غوره توګه ئې ترلاسه کړي، ژر به د فاسقانو ټاټوبی دروښیم.

(۱۴۴-۱۴۵)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ:

- **الله تعالی خپل پیغمبر موسی علیه السلام هغو سترو سترو پېرزوینو ته متوجه کوي چې د ده په برخه شوې وې: رسالت ئې ورپه برخه کړی وو او د ټولو انسانانو له منځه ئې یوزاې له ده سره په استثنائي او خانګړې توګه تکلم کړی وو او ده ته ئې په لوحو کې لیکلې هدایات ورکړي وو.**
- **دا لوحې څو وې؟ په دې کې ټول تورات لیکل شوی وو که ځینې اساسي احکام ئې؟ په دې اړه په قرآن او د رسول اللهﷺ په احادیثو کې واضح ځواب نشو موندلی، د مفسرینو ګڼ اقوال نقل شوي، بایبل ئې دوه ډېریني لوحې ګڼي، چې لس احکام په کې لیکل شوي وو، یهودان او مسیحیان د بایبل لومړی برخې (عهد قدیم) ته د تورات په سترګه ګوري، خو څوک چې بایبل په دقت سره مطالعه کړي پوهېږي چې دا نه یوازې په موسی علیه السلام باندې نازل شوی تورات نه دئ، بلکې له خرافاتو او تناقضاتو ډک کتاب دئ.**

بایبل د دغو لوحو په اړه لیکي: خدای موسی ته امر وکړ چې ... د عهد صندوق به د سَرْو له لرګي جوړوئ، اوږدوالی به ئې ۱۲۵ سانتي متره، سور او لوړوالی ئې ۷۵ سانتي متره، منځ او بهر ئې په خالصو سرو زرو وپوښه او په ژۍ ئې د سرو زرو ګاره تېره کړه، د دې صندوق لپاره د سرو زرو څلور حلقې جوړې کړه، د صندوق څلور لاندنیو کونجونو سره ئې ونښلوه، ... د صندوق د وړلو لپاره د سَرو د لرګي دوه دستکې په سرو زرو وپوښه او په حلقو کې ئې ننباسه، کله چې د صندوق جوړول بشپړ شي هغه دوه لوحې به درکړم چې قوانین او لارښوونې مې په کې لیکلې دي تر څو ئې په دې صندوق کې کېږدې. د صندوق سرپوښ به له خالص سرو زرو جوړوې، اوږدوالی ئې ۱۲۵ او سور ئې ۷۵ سانتي، دا سرپوښ د (رحمت تخت) دئ،

ستاسو د ګناهونو د کفارې لپاره!! د رحمت د تخت پر سر د فرشتې د شکل دوه مجسمې له سرو زرو نصب کړه، دا مجسمې داسې جوړې کړه چې د رحمت له تخت سره جوختې او نښتې وي، دواړه یوې بلې ته مخامخ او سترګې ئې د تخت په لوري او وزرونه ئې په تخت خواره وي، د رحمت تخت پر صندوق نصب کړه، بیا به زه هملته ملاقات درسره کوم او د دغو دواړو فرشتو له منځه به خبرې درسره وکړم او بني اسرائیلو ته به اړیني لارښووني وکړم.!!

د دې خبرو په اړه د بایبل منونکو ته وایو:

- **آیا ستاسو عقل دا خبره مني چې الله تعالی به موسی علیه السلام په داسې بېهوده کارونو ګمارلی وي او د معبد په جوړولو کې د سرو او سپینو زرو او قیمتي ډبرو د کارولو امر به ئې کړی وي؟!! آیا د خدای له یوه مسکین او فقیر بنده سره چې له لوږې او بیمارۍ مري، مرسته به غوره وي که د معبد د تزئین او ښکلا لپاره بې دریغه مصرف؟!! که دا تاسو ته پرېښودی شي نو ستاسو پرېکړه به څه وي، کوم ته به ترجیح ورکوئ؟!!**
- **آیا الله تعالی د تورات لوحې د دې لپاره لېږلې وې چې د سرو زرو په صندوق کې کېښودی شي که د دې لپاره چې د خلکو د ژوند لارښود وي او عمل پرې وشي؟ څنګه ممکنه ده چې موسی علیه السلام به تورات د سرو زرو په صندوق کې ږدي؟!! قرآن خو موږ ته تورات د هغه کتاب په توګه معرفي کوي چې نسخې ترې جوړې شوې او په ولس کې خورې شوې (والطور وکتاب مسطور في رق منشور)، موسی علیه السلام خو د تورات له راوړلو سره سم له بني اسرائیلو په دې کتاب د عمل کولو ژمنه اخیستې وه، قرآن خو موږ ته وایي چې موسی علیه السلام دا لوحې هغه وخت لرې وغورځولې چې وئې لیدل د ده قوم د سامري په لاس دوکه شوی او د خدای په ځای ئې د سخوندر د مجسمې عبادت پیل کړی، تورات هم همدغه خبره کوي، له دې خو معلومېږي چې د موسی علیه السلام له نظره دا لوحې نه بلکې په دې لوحو کې لیکل شوي احکام مهم ول!! د ټولو جاهلو قومونو تاریخ په دې شهادت ورکوي چې دوی له خپلو سپېڅلو کتابونو سره همدا معامله کړې ده، هغه کتاب چې په لومړي سر کې د دوی د نېکو او صالحو پلرونو لپاره لارښود کتاب وو، خو ورو ورو ترې لرې شوي، د کتاب لارښووني ئې هېرې کړې، په جامو کې ئې نغښتی، په لوړ طاق کې ئې ایښی او د تبرک وسیله ئې ترې جوړه کړې، هندوانو او سیکانو له خپلو هغو مذهبي کتابونو سره چې سپېڅلي ئې ګڼي همداسې وکړل، په درمسال کې ئې کېښود، په ګڼ شمېر جامو کې ئې پټ کړ، خوا ته ئې عطر شیندي، خوشبویه لرګي دودوي، بوزۍ ورته وهي، د برکت ترلاسه کولو لپاره ئې تر خوا تېرېږي او تعظیم ئې کوي!! مسلمانانو د جهل او انحطاط په دوران کې له قرآن سره همدا معامله وکړه، هغه کتاب چې د یوه ستر سیاسي، اجتماعي او اقتصادي انقلاب لارښود وو، د ژوند د هرې پېښې په اړه به مسلمانانو هغه ته رجوع کوله، د خپلې هرې پوښتنې ځواب به ئې له قرآنه غوښت، هره شخړه به ئې په قرآن حلوله، د هرې قضیې په اړه به ئې د قرآن لارښوونه او پرېکړه وروستۍ پرېکړه ګڼله، هغه کتاب چې په نړۍ کې ئې ستره او ژوره تبدیلي راوسته، له خورو ورو قومونو ئې یو ستر او سرلوړی متحد امت جوړ کړ، د ظالمانو په ضد ئې مظلومان پاڅون ته وهڅول، اقتدار ئې له ظالمانو واخیست او مظلومانو ته ئې وسپارو، دوه سترې امپراطورۍ ئې په زوال محکومې کړې، خو آیا پوهېږئ چې څو پېړۍ وروسته، تش په نامه مسلمانانو له دغه لارښود او انقلابي کتاب سره څه وکړل؟!! هغه ئې هېر کړ، یوازې د تبرک وسیله ئې ترې جوړه کړه، په جامو کې ئې ونغاښتو، د تعظیم او احترام په نامه ئې د خپلې خونې په داسې طاق کې کېښود چې تر ټولو لوړ وي او د هیچا لاس نه وررسي، هغه وخت به ئې له لوړ ځایه راکوزاوو چې غوښتل ئې د لوړې لپاره لاس پرې کېږدي!!**

بایبل بل ځای لیکي: کله چې موسی د سینا په غره کې وو خدای ورته هغه لوحې ورکړې چې په خپلو ګوتو ئې لس احکام په کې لیکلي وو!! خو د سینا په غره کې ئې ځنډ وکړ... خلک هارون ته راغلل چې پاڅه او موږ ته خدای جوړ کړه چې زموږ لارښوونه وکړي... هارون ورته وویل: د سرو زرو هغه ګاڼې ما ته راوړئ چې ستاسو د مېرمنو، لونو او زامنو په غوږونو کې دي، خلکو دا کار وکړ... هارون ټولې ویلې کړې، په یوه قالب کې ئې واچولې او سخوندر ئې ترې جوړ کړ، کله چې خلکو سخوندر ولید چیغې ئې کړې: اې بني اسرائیلو! دا

ستاسو هغه خدای دئ چي له مصره ئي راوايستئ!! هارون د دې صحنې په ليدو سره د سخوندر مخې ته د قربانۍ ځای هم جوړ کړ او وئې ويل: سبا د خدای لپاره جشن نيسو!! سبا خلك سهار وختي پاڅېدل، د سخوندر په وړاندې ئې د سوزولو او سلامتۍ قرباني وړانده کړه، کښېنستل... ښه ډېر خوراك څښاك او د بې حيايۍ کارونه ئې وکړل... خدای موسی ته وويل: په تلوار لاندې ولاړ شه چي ستا قوم فاسد شوی... پرېږده چي د خپلې غصې اور پرې بل کړم... او ټول ووژنم... خو موسی وويل: خدايه! ولې پر خپل قوم دومره غصه يې؟ سؤال کوم چي خپله غصه پرېږده او د خپل قوم له مجازاته تېر شه!! ... خپله هغه لوړه درپه ياد کړه چي ابراهيم او اسحاق ته دې ويلې وو: په خپل ذات لوړه کوم چي ستاسو اولاد به د آسمان د ستورو په څېر بې شمېره کړم!! ... نو له دې کبله خدای له خپل تصميم نه تېر شو!! ... نو موسی له غره راکوز شو... او هغه دوه ډبريني لوحې ئې په لاس کي وې چي په دواړو خواوو ئې (خدای په خپل لاس) لس احکام ليکلي وو... کله چي پنډغالي ته رانږدې شو، شور او ځوړ ئې ترغوږ شو... سترګي ئې پر طلايي سخوندر ولګېدې چي خلك ئې مخې ته په نڅا او خندا بوخت دي... داسي غصه شو چي لوحې ئې تر غره!! لاندې وغورځولې او ټوټې ټوټې شوې... بيا ئې طلايي سخوندر په اور کي ويلې کړ، وئې ټکاوو او د هغه دوړې ئې پر اوبو وشيندلې او دا اوبه ئې پر بني اسرائيلو وڅښلې!!! ... هارون ته ئې وويل: ولې دې له قوم سره دا جفا وکړه؟.. د پنډغالي په دروازه کي ودرېدو او غږ ئې کړ: څوك چي د خدای پلوي وي زما خوا ته دې راشي... د لاوي ټول ټبر د ده خوا ته راغونډ شو... ورته وئې ويل: خدای امر کوي چي توري ترملا وتړئ، د پنډغالي له يوه سره تر بل سره ولاړ شئ، خپل ورور، دوست او ګاونډی ووژنئ...لاويانو اطاعت وکړ او په دې ورځ درې زره اسرائيليان ووژل شول... موسی لاويانو ته وويل: تاسو ثابته کړه چي د خدای د خدمت وړ ياست... نو خدای به تاسو ته برکت درکړي!!!... موسی خدای ته وويل: دې قوم لويه ګناه کړې، خو ته ئې وبخښه او يا خو زما نوم له خپل کتابه محو کړه!! خدای ورته وويل: ستا نوم به ولې محو کوم... چا چي ګناه کړې هغه ته سزا ورکوم...خدای د هغه بت د لمانځني له امله پربني اسرائيلو لويه بلا نازله کړه چي هارون جوړ کړی وو!! بيا خدای موسی ته وفرمايل: دا قوم هغې سيمې ته بوځه چي شات او شيدې په کي بهېږي!!! خو زه به په دې سفر کي ستاسو په منځ کي نه وم، ځکه چي سرکش يئ... ممکن په لاري کي مو هلاك کړم!! که يوه شېبه ستاسو په منځ کي پاته شم نو تاسو حتماً وژنم... تر څو چي ستاسو په اړه ورروستۍ پرېکړه کوم هر ډول ګاڼې او جواهرات له ځانه لرې کړئ...)

که څه هم د دې وينا جمله جمله غلطه ده او هر عاقل انسان ئې په غلطۍ پوهېږي، خو د بايبل د هغو منونکو لپاره چي دا کتاب ئې له غور نه پرته منلی او هره وينا ئې ورته مقدسه برېښي، څو وضاحتونه ضروري ګڼو:

- **آيا الله تعالی زموږ په څېر دئ چي د څه ليکلو لپاره بايد قلم په لاس کي واخلي او په خپلو ګوتو څه وليکي؟!! د الله تعالی په اړه داسي وينا خو يوازې هغه څوك کولی شي چي نه ئې پېژني او په يوه کمزوري او محتاج انسان ئې قياسوي، راشئ د بايبل دا ضعيفه وينا د قرآن له جامع او کاملې وينا سره مقايسه کړئ چي فرمايي:**

إِنَّمَآ أَمۡرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيۡـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

يس: ۸۲

يقيناً چي د ده كار له دې پرته بل څه نه دئ چي كله د كوم څه اراده وكړي نو ورته وايي: وشه، نو هغه (له ځنډه پرته ترسره) كيږي!!

- كه په رښتيا دا د سرو زرو سخوندر ډوله بت او د هغه مخي ته د قرباني ځاى هارون جوړ كړى وى، نو تر ټولو سخته سزا خو بايد ده ته وركړى شوې وى!! دا څنگه موسى عليه السلام د نورو د وژلو امر كوي، هغه هم له پوښتني او گوېږني پرته او د پنډغالي له يوه سره تر بله سره د ټولو د وژلو امر، او هارون عليه السلام ته نه يوازي كومه سزا نه وركوي بلكي دى او زامن ئې د معبد د ساتونكو او پالونكو په توگه پرېږدي او پرېمانه امتيازات ورته مني؟!!!
- آيا ستاسو عقل او ايمان دا مني چي الله تعالى به داسي پرېكړه كړې وي چي يوه ډله به توري له تېكو راباسي او د پنډغالي له يوه پلوه به تر بله پلوه پوري درومي او چي څوك مخي ته ورځي، كه ئې ورور وي، كه دوست، كه گاونډى، نو وژني به ئې؟!! پرته له دې چي وگوري د سخوندر عبادت ئې كړى وو كه نه، د وژلو وړ دئ كه نه؟ د عقل، عدل او دين تقاضا خو دا ده چي يوازي مجرم ته سزا وركړى شي او يوازي بت لمانځونكي مجازات شي!! كه دا د پټو سترگو وژنه وى نو ولي به له شپږو لكو نه يوازي درې زره وژل كېدل؟! په كار خو دا وه چي په داسي عام قتل كي د وژل شوو شمېر ډېر زيات وى، كه د بايبل دا خبره رښتيا وي چي درې زره وژل شوي نو بيا خو د دې معنى دا ده چي يوازي مجرمان وژل شوي. متأسفانه زموږ ځيني مفسرين هم د دغو اسرائيلي رواياتو تر اغېز لاندي تللي او د بايبل دا غلطه او بې بنسټه وينا ئې د قرآن د دې مبارك آيت په تفسير كي راااخيستي.
- هر عقلمن انسان په دې پوهېږي چي د معبد د سينگارولو لپاره سره او سپين زر كارول او مجاور ته ئې د نفيس ټوكر جامې جوړول او قيمتي ډبري ئې په سينه بند او ملابند كي كارول يوازي د ټگمارو مذهبي مشرانو كار كېدى شي، په اسلام كي نه خاصه مذهبي طبقه شته، نه ئې خاص امتيازات، نه ئې خاصه تبعيضي او امتيازي جامه، نه ئې په قربانيو او صدقاتو كي خاصه برخه، اسلام موږ ته وايي ټوله زمكه مسجد دئ، په هر ځاى كي د الله تعالى عبادت كولى شئ، امام په خپله غوره كړئ، هغه امام مه نيسئ چي پر امامت اجوره غواړي، مسجد به مو ساده وي او له سينگارولو به ئې ډډه كوئ، د لمانځه په مهال به امام له مقتديانو په لوړ ځاى نه ودرېږي. او دا همغه خبره ده چي د بايبل ليكونكي سهواً ليكلي وه: د قرباني ځاى له خاورو جوړ كړئ، كه ډېره كاروئ نو مه ئې تراشئ، تراشلي ډېري له ما سره نه ښايي!! په معبد كي زينه هم مه جوړوئ، خو هغه د انجيل په دغي خبري كي تحريف كړى او دا ئې پرې اضافه كړې: داسي نه چي له دغو زينو د پورته تلو په مهال مو عورت بربنډ نه شي...د بايبل ليكونكى دې ته نه دئ تيار چي ووايي: زيني د دې لپاره مه جوړوئ چي د الله تعالى په وړاندي يو برابر ودرېږئ!!
- آيا ستاسو عقل دا خبره مني چي موسى عليه السلام به په بني اسرائيلو له اېرو ډكي اوبه څښلي وي؟! ولي به ئې دا بېهوده او بې معنى كار كاوو او د دې گټه څه وه او څه معنى ئې درلوده؟! قرآن د بايبل دا وينا ردوي او فرمايي چي بني اسرائيلو د سوزول شوي بت په اېرو لړلي اوبه نه وې څښلي بلكي د دې بت مينه ئې څښلې وه!!

وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ وَرَفَعۡنَا فَوۡقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱسۡمَعُواْۖ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَأُشۡرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡعِجۡلَ بِكُفۡرِهِمۡۚ قُلۡ بِئۡسَمَا يَأۡمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمۡ إِن

كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

البقرة: ٩٣

او چي کله مو ستاسو ژمنه درنه واخيسته او د طور غر مو ستاسو له پاسه رااوچت کړ، (او ومو ويل:) په هغه څه منګولي کلکي ولګوئ چي تاسو ته مو درکړی او غوږ شئ، وئې ويل: غوږ شوو خو سرغړونه کوو او د خپل کفر په سبب ئې سخوندر په زړونو کي ننه ايستی شو، ووايه: که تاسو مؤمنان ياست دا ايمان خو مو په ډېرو بدو شيانو ګماري!!

يعني دوی په داسي حالت کي له الله سره کړې ژمني ماتي کړې چي د طور غر ئې د سر له پاسه وو، په همدغه وخت کي ئې په ژبه د منني او اطاعت الفاظ وو خو په زړونو کي ئې د عصيان هوډ او اراده، له همدې تعهد نه وروسته ئې جعلي معبود غوره کړ، دوی ته ويل شوي: چي د کفر په سبب د سخوندر مينه ستاسو د زړه تل ته کوزه شوه، که ستاسو دا ټول ناوړه اعمال د کوم ايمان په حکم او د کومي عقيدې له مخي وي نو دا خو ډېر کرغېړن ايمان او بده عقيده ده چي په داسي بدو کارونو مو ګماري.

- **آيا ستاسو ايمان دا اجازه درکوي چي د بايبل دا خبره ومنئ: موسی وويل : خدايه! ولي پر خپل قوم دومره غصه يې؟ سؤال کوم چي خپله غصه پرېږده او د خپل قوم له مجازاته تېر شه!! ... خپله هغه لوړه درپه ياد کړه چي ابراهيم او اسحاق ته دي ويلي وو: په خپل ذات لوړه کوم چي ستاسو اولاد به د آسمان د ستورو په څېر بې شمېره کړم!! ... نو له دې کبله خدای له خپل تصميم نه تېر شو!! يعني دا چي خدای غصه وو، پرېکړه ئې دا وه چي بني اسرائيل هلاك کړي، خپله مخکنۍ ژمنه ئې هېره وه... موسی عليه السلام خپله ژمنه ورپه ياد کړه نو څکه له خپل تصميم نه منصرف شو!!**
- **آيا ستاسو عقل دا خبره مني چي الله تعالی به په خپلي وينا کي دومره مبالغه کړې وي او ويلي به ئې وي: دا قوم هغې سيمي ته بوځه چي شات او شيدې په کي بهېږي!!! شمېر به ئې د آسمان د ستورو په اندازه کړم!!**

سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ
ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلْغَىِّ
يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ
كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلْءَاخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

١٤٦- حتماً به له خپلو آيتونو هغه کسان منصرف کړم چي په زمکي کي په ناحقه لويي کوي، که هره نښه وګوري ايمان پرې نه راوړي، که د کمال او رشد لار په نظر ورشي

د تګلارې په توګه ئې نه نیسي او که د ضلالت لار وګوري د تګلارې په توګه ئې نیسي، دا د دې لپاره چې زما آیتونه ئې تکذیب کړي او ترې غافل دي. ۱٤۷- او هغه چې زما آیتونه او اخروي ملاقات ئې تکذیب کړل عملونه ئې حبط شول، آیا یوازې د خپلو کړنو سزا نه ده ورکړی شوې؟

(۱٤٦-۱٤۷)- دلته د هغو متکبرینو څو ځانګړتیاوې په ګوته شوې چې د الله تعالی آیتونه تکذیبوي او ترې غافل دي:

- **د الله تعالی له آیتونو دډه کوي، الهي احکامو ته غاړه نه ږدي.**
- **تکبر او لویي ئې ناحقه ده، هسې ځان ورته ستر او لوی برېښي.**
- **په هیڅ دلیل نه قانع کېږي، له خپل کبر، لویي او انکار لاس نه اخلي.**
- **د رشد، هدایت او کمال په لار تلو ته چمتو نه دي.**
- **تل په غلطو او ناسمو لارو درومي.**
- **الله تعالی به د دوی ټولې هڅې حبط او بې نتیجې کړي.**
- **دوی ته چې کومه سزا ورکول کېږي، د دوی کړنو ته ورته ده.**

وَٱتَّخَذَ قَوۡمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِنۡ حُلِيِّهِمۡ عِجۡلٗا جَسَدٗا لَّهُۥ خُوَارٌۚ أَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمۡ وَلَا يَهۡدِيهِمۡ سَبِيلًاۘ ٱتَّخَذُوهُ وَكَانُواْ ظَٰلِمِينَ ﴿١٤٨﴾

۱٤۸- او د موسی قوم د ده (له تلو) وروسته، له خپلو ګاڼو د سخوندر داسې جسد (د معبود په توګه غوره او) جوړ کړ چې ځانګړی غږ ئې وو، آیا دې ته ئې پام نه وو چې هغه ورسره خبرې نشي کولی او هیڅ لارښوونه ئې نشي کولی؟ هغه ئې (معبود) ونیولو په داسې حال کې چې ظالمان ول.

---

(۱٤۸)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ:

- **دوی تر دې د مخه له موسی علیه السلام نه د یوه داسې معبود غوښتنه کړې وه چې په سترګو لیدل کېږي، د خدای ځای ناستی او د هغه یو محسوس تصویر وي، سامري د دوی له دغې کمزورۍ نه په استفادې سره دوی ته وویل: ګاڼې مو راوړئ چې ستاسو د خوښې معبود درته جوړ کړم. د دغې قصې په ترڅ کې موږ ته قرآن دا لارښوونه کوي چې تل ټګمار مذهبي مشران په کمین کې وي، له فرصت نه په استفادې سره خلک د الله تعالی له عبادت د داسې څه عبادت ته بلي چې سخوندر ته ورته وي. په داسې حال کې چې نه د دوی حاجتونه ترسره کولی شي، نه ئې د دعاګانو ځواب ورکولی شي او نه ئې لارښوونه کولی شي. دا دئ ګورئ چې میقات ته د موسی علیه السلام له تلو سره سم، سامري د یوه ټګمار مذهبي مشر په توګه صحنې ته راوځي، ولس دوکه کوي، له دوی نه د خپلو ښځو ګاڼې غواړي چې د سرو زرو معبود ورته جوړ کړي، دا**

معبود ئې د سخوندر په څېره کې جوړ کړ چې د غويي په څېر غړ به ترې اورېدل کېدو. قرآن په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چې له سرو او سپينو زرو بُت او معبود جوړول د سامري کار دئ!! واقعاً چې د سرو زرو معبد او معبود جوړل د هغو ټګمارانو کار دئ چې د سامري په څېر وي!! هيڅ واقعي خدای پالونکی به په دې راضي نه شي چې د الله تعالی په نامه دې له غولېدلو عوامو سره زر ترلاسه شي او هغه دې په داسې مواردو کې مصرف شي، واقعي الهي دين هغه دئ چې خلکو ته وايي: د الله تعالی د بې وزلو بندګانو مرسته وکړئ، شتمني مو د خير په کارونو کې، د وږو په مړولو کې، د بربنډو په پټولو کې، د بيمارانو په تداوي کې او د مسکينانو په لاس نيوي کې ولګوئ، سره او سپين زر مه ذخيره کوئ، چا چې ذخيره کړل ځای ئې جهنم دئ!!

- ګمان مه کوئ چې د معبد په تزئين او سينګارولو کې يهودان يوازې دي، د نړۍ ډېرو ټګمارانو له معبد نه ښايسته او غولوونکی دام جوړ کړی، پرون ئې د يوه مصلح، داعي او ناجي مقابله کړې، چې هغه تللی يا وژل شوی او په همدې سره ئې په ولس کې محبوبيت زيات شوی، همدغه د ده پروني دښمنان راپورته شوي، د ده پر قبر ئې زيارتونه جوړکړي، د ده په نامه ئې خلك غولولي، شکرانې او صدقې ئې ترلاسه کړې، پنځه ئې پر زيارت مصرف کړې او پنځه نوې ئې په خپل جيب کې اچولي، د زيارت دروازې، قبې او کړۍ ئې له سرو زرو جوړې کړې، ښه زيب او زينت ئې ورکړی، چې هيبت ئې زيات شي او عوام پرې په آسانۍ وغولوي!! په اسلامي هېوادونو کې هم داسې خلك ډېر زيات دي چې قبر ئې دکان دئ او زيارتونه ئې دام، پر قبرونو ئې داسې سترې ستري بنګلې جوړې کړې چې نه سپينه مانۍ ورسره مقايسه کېدی شي او نه واتيکان!! او آيا پوهېږئ چې دا زيارتونه ئې د هغه چا پر قبر جوړ کړي چې هغه په خپل ژوند کې تر يوې لوښتې لوړ قبرونه ړنګول او د قبرونو پر سر جنډې ئې نسکورولې!!
- له مصر له وتلو او د آزادۍ له لاس ته راوړلو وروسته، بني اسرائيل يوه داسې لارښود کتاب ته اړ وو چې د دوی فردي او اجتماعي ژوند تنظيم کړي، الله ورته تورات ولېږو، چې هم ضروري احکام او قوانين په کې وو او هم د ښه او بد د پېژندو او د مفيد او مضر تر منځ د فرق کولو او تفکيك روښانه او څرګند معيارونه، د همدغه کتاب په ترڅ کې دوی ته حکم وشو چې د سامري په متابعت او له سخوندر نه ځان ته په معبود جوړولو سره مو ستر ظلم او جفا کړې، د دې لوی جرم د جبران لپاره بايد په يوه ستر جهاد لاس پورې کړئ. ځينې ګناهونه داسې وي چې په يوازې توبې سره ئې الله تعالی نه بخښي، د توبې قبلېدل ئې شرائط او لوازم لري، د بني اسرائيلو دا ګناه دومره ستره وه چې د توبې قبلېدا ئې په دې مشروط شوې وه چې وسله به اخلي او د هغو کسانو په خلاف به جهاد اعلانوي چې د شرك لار ئې غوره کړه او سخوندر ئې ځان ته معبود کړ. له دې معلومېږي چې په ځينو حالاتو کې يوازې ګناه کوونکی نه بلکې د ګناه ليدونکی به هم کفاره ورکوي. د هغو بني اسرائيلو لپاره چې د سخوندر د لمانځنې مخنيوی ئې نه وو کړی دا کفاره وټاکل شوه چې د مشرکانو په ضد به وسله وال جهاد پيلوي. د دې مبارك آيت واضح او څرګنده معنی همدا ده.

دا مطلب د طه د سورې له ۸۵ آيت تر ۹۸ پورې داسې راغلی:

وئې فرمايل: يقيناً چې له تا وروسته مو ستا قوم په آزمېښت کې واچاوو او سامري دوکه او بې لارې کړل، نو موسی خپل قوم ته غصه ناك او افسوس ناك ستون شو، وئې ويل: اې زما قومه! آيا الله د غوره وعدو ژمنه نه وه درسره کړې، آيا (د وعدې دا) موده درباندې اوږده شوه، يا ومو غوښتل چې د خپل رب غضب درباندې راپرېوځي، نو ځکه مو زما له وعدې تخلف وکړ، وئې ويل: موږ په خپلې خوښې او واك سره ستا له وعدې نه يو په شا شوي، خو د هغه قوم د ګاڼو پېټې راپه شا شول، نو ومو غورځول او سامري هم وغورځول، نو سخوندر ته ورته مجسمه ئې ورته راوايسته چې رمباړه ئې وه او وئې ويل: دا ستاسو او د موسی معبود دئ او (حق خبره ئې) هېره شوه، آيا دې ته ئې نه کتل چې هيڅ خبره نه ورګرځوي (د خبرې ځواب نه شي ورکولی) او نه دوی ته د کومې ګټې واك لري او نه د څه تاوان، او يقيناً چې هارون تر دې د مخه ورته ويلي وو: اې زما قومه! يقيناً چې په دې سره وآزمويل شوئ او ستاسو رب خو له شکه پرته هماغه رحمن رب دئ، نو زما متابعت وکړئ او زما د امر

اطاعت وکړئ، وئې ویل: تر هغه به ئې تل اعتکاف کوو چې موسی راوګرځي، وئې ویل: اې هارونه! څه شي له دې منع کړې چې دوی دې بې لارې وموندل او زما اطاعت دې ونه کړ؟! آیا زما له امره دې سرغړاوی وکړ؟ وئې ویل: اې زما د مور بچیه! تر ږیرې او تر سر مې مه نیسه، زه له دې ووېرېدم چې ته به (راته) ووایې: په بني اسرائیلو کې دې تفرقه راولاړه کړه او زما د وینا خیال دې ونه کړ، وئې ویل: اې سامري! ستا څه حال وو؟ وئې ویل: هغه څه مې ترسترګو شول چې د نورو ترسترګو نه شول، نو د پیغمبر له آثارو مې یو موټ ترلاسه کړل، بیا مې وغورځول، نفس مې همدا راته ښایسته کړ، وئې ویل: نو درومه او ستا لپاره به د دنیا په ژوند کې دا ویل وي چې: لاس مه راوړئ او تا ته داسې نېټه ټاکل شوې چې ترې شا ته کېدا دې نشته او خپل هغه معبود ته دې وګوره چې پرمخې ئې (خوا ته) پرېوتی وې، خامخا به ئې وسوزوو، بیا به ئې د ایرو په څېر په سیند کې وشیندو، خبره دا ده بله نه ده چې ستاسو معبود هغه الله دئ چې له ده پرته بل معبود نشته، علماً ئې په هرڅه احتواء کړې.

ګورئ چې قرآن (طلايي بت) جوړول د (سامري) کار ګڼي، موږ ته د ټولو طلايي معبودانو او معبدونو حقیقت بیانوي او لارښوونه راته کوي چې که چېرې تاسو ته داسې معبد او معبود په نظر درشي چې له سرو او سپینو زرو جوړشوی نو پوه شئ چې د دې په جوړولو کې حتماً د کوم سامري لاس وو!! قرآن موږ ته سامري او د هغه ځانګړتیاوې داسې معرفي کوي: تر عامو خلکو ئې پوهه او بصیرت نسبتاً زیات دئ، یعني شیخ او ملا دئ، هم خلك ورته د پوه په سترګه ګوري او هم په خپله ځان تر نورو پوه ګڼي، د پیغمبر له لارښوونو، شعارونو او علومو ئې هم څه برخه ترلاسه کړې، خو په نیمې لارې کې ئې ټول شا ته غورځولي، نفس دوکه کړی او د خلکو غولولو ته ئې هڅولی. یعني د شرك بنسټ د هغو ټګمارو مذهبي مشرانو په لاس اېښودل شوی چې د پیغمبر له آثارو او د دین له وېناوو ئې څه برخه درلوده، خو دا ئې شا ته غورځولي او د خلکو د دوکه کولو لپاره ئې ملا تړلې، د سرو زرو بت ئې ورته جوړ کړی، هغه هم په خپله د دوی له ګاڼو او پیسو او ورته ویلي ئې دي: دا ستاسو رب دئ او په دې توګه ئې خلك د الله تعالی په ځای د (سخوندر!!) عبادت ته چمتو کړي!! ښایي بې مناسبته به نه وي چې د مطلب د مزید توضیح لپاره یوه قصه رانقل کړم، له یوه دوست سره له ناګمان نومي سیمې پېښور ته راتلم، په لارې کې مې د جونګي بابا په نامه لوحه ترسترګو شوه، پوښتنه مې وکړه چې جونګی بابا څوك وو؟ موږ خو د اوښ بچي ته جونګی وایو، هغه راته وویل: څو کاله مخکې دلته د سړك په غاړه یو مړی وموندی شو، ناپېژاندو کسانو وژلی وو، کوچی وو اوښه ورسره وه، خوا ته ئې پر زمکه چو وه، خلك راغونډ شول اوښه ئې ټومبله خو هغه له خپله ځایه نه خوځېده، په همدې حال کې چې د خلکو ګڼه ګونه زیاتېده، یو ملنګ راغی، دا صحنه ئې ولیده او په یوې ګوښې کې ئې خپل څادر وغوړاوو او غږ ئې کړ: واچوئ د جونګي بابا په نامه، خدای مو وبخښه واچوئ د جونګي بابا په نامه!! مړی همدلته ښخ او هغه ملنګ ئې مجاور شو او ورو ورو زیارت پرې جوړ شو!! ډېر زیارتونه د جونګي بابا په څېر جوړ شوي!! ځیني ئې د ملنګانو په لاس او ځیني ئې د ملکانو او پاچایانو په لاس!! دواړو د خلکو د غولولو او شکولو لپاره دا کار کړی.

کله چې بني اسرائیل له مصر نه وتل، د لارې په اوږدو کې د داسې قوم خوا ته تېر شول چې بتان ئې درلودل، دوی هم له موسی علیه السلام نه وغوښتل چې همداسې کوم بت ورته

جوړ کړي، موسی علیه السلام سخت ورټل او دا ئې د یوه جاهل او ناپوه قوم غوښتنه وګڼله، سامري د قوم دا تلوسه او د ضعف نقطه درك کړه، منتظر وو چې په کوم مناسب فرصت کې ترې ګټه واخلي، پوه شو چې دا خلك تر سترګو کېدونکی خدای غواړي، د ولس جاهلانه تلوسې او د موسی علیه السلام موقت غیابت دا موقع په لاس ورکړه، په بېړه پاڅېدو، خلکو ته ئې وویل: باید د نورو قومونو په څېر د دعاء او عبادت په مهال د خدای انځور زموږ مخې ته ولاړ وي، سخوندر د قوت نښه ده، د خدای قدرت او ځواکمني باید د سخوندر په بڼه کې انځور کړو، که تاسو خدای منئ نو خپلې ګاڼې راوړئ، دوی ته ئې د سخوندر داسې مجسمه جوړه کړه چې کله کله به رمباړه ترې پورته کېده، قوم ته ئې وویل: دا همغه خدای دئ چې تاسو ئې له مصره وایستئ!! د ګاڼو له غونډولو معلومېږي چې ښايي په دې کار کې د ښځو ونډه تر نارینه وو زیاته وه!!

- **قرآن د دې قصې په ترڅ کې موږ ته وايي: جاهل قومونه ډېر ژر د ټګمارو او دوکه مارو مذهبي مشرانو په لومو کې ښکار شي، دين پلورونکي ئې د دين په نامه دوکه کړي، سامري ئې مذهبي مشر شي او د سرو زرو سخوندر ئې معبود! د خدای په ځای ئې د سخوندر په وړاندې سر ټيټولو ته چمتو کړي، هم ايمان ترې واخلي او هم ئې شتمنی، د سرو زرو بت ورته جوړ کړي خو له دوی نه د اخيستل شوو سرو زرو له يوې ورې برخې!!**
- **عجيبه دا ده چې بايبل دلته ويلي چې خدای بني اسرائيلو ته په خپل اخطار کې وويل: که يوه شېبه ستاسو په منځ کې پاته شم نو تاسو حتماً وژنم، خو له دې څو سطره وروسته ليکي: خدای ژمنه وکړه چې له خپل قوم سره به پاته کېږي!! بايبل تل خپل خدای همداسې معرفي کوي چې نن يوه خبره کوي او سبا بله، اوس يوه ژمنه کوي او څو شېبې وروسته له خپلې ژمنې په شا کېږي او د خپلې مخکنۍ ژمنې خلاف عمل کوي!! او تر دې ئې هم عجيبه خبره دا چې مخکې ئې په لسهاوو ځله ليکلي چې خدای خلکو ته ځان ښودلی خو دلته ليکي: خدای د موسی د دې غوښتنې په ځواب کې چې ما ته خپل ځان وښيه، وفرمايل: زه به خپل جلال ستا مخې ته تېر کړم، خپل نوم به هم په جګ غږ ياد کړم... خو نه پرېږدم چې زما څېره وګورې، ځکه چې انسان نه شي کولی ما وګوري او ژوندی پاته شي!!! نو پاڅه او پر دې ډبرې زما خوا ته ودرېږه، کله چې زما جلال تېرېږي نو تا به د دې ډبرې په سوري کې کښېنوم او په خپل لاس به دې پټ کړم، ترڅو له دې ځايه تېر شم، بيا به خپل لاس لرې کړم چې شا مې وګورې!!**
- **سل حيف او افسوس د هغه چا په عقل چې داسې مسخره، متناقضې او يوه د بلې ضد خبرې مني!!! خدای ئې خوا ته ولاړ دئ، خدای ئې مخې ته تېرېږي، خدای لاس پرې اېښی، د خدای شا ګوري او که ئې وګوري نو مري، خو نه مړ شو او نه ئې د هغه له خولې د هغه نوم واورېدو او قصه تمامه شوه!!**

خو خبره دا ده چې ترڅو دنيا وي، ساده لوح او سفيه انسانان به هم وي او د ټګمارو په دام کې به د دوی پرېوتل هم!! که سامري له سخوندر معبود جوړولی شي او هندو له غوا، که د يهودو ملايان د يوه واکمن په دربار کې مريم په زنا متهموي او زوی ئې ساحر ګڼي، خو د بل واکمن په دربار کې ئې دا د خدای مور ګڼي او زوی ئې د خدای زوی، که شيعه له پنځه کلن غائب ماشوم امام زمان جوړوي او خدای د ده قاصد ګڼي... تعجب مه کوئ، دا کارونه مخکې شوي او بيا به هم کېږي، تل به سامري راپيدا کېږي او بې عقلان به ئې په لومو کې ښکار کېږي.

وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ وَرَأَوۡاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ ضَلُّواْ قَالُواْ لَئِن لَّمۡ يَرۡحَمۡنَا رَبُّنَا وَيَغۡفِرۡ

لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

۱٤۹- او کله چې د دوی مخې ته نسکور کړی شو او پوه شول چې یقیناً بې لارې شوي نو وئې ویل: که زموږ رب راباندې رحم ونه کړي او بخښنه راته ونه کړي حتماً به له زیانمنو شو.

---

(۱٤۹)- د دې آیت په ژباړې کې د مفسرینو څو رأیې ګورو:

- **ډېری مفسرین (سقط فی ایدیهم) د پښیمانه کېدو په معنی اخلي.**
- **تفهیم القرآن لیکي: کله چې د دوی د غولېدا طلسم مات شو.**

خو له الفاظو دا معنی د انسان ذهن ته راځي: کله چې دا بت د دوی په مخکې رانسکو کړی شو او پوه شول چې یقیناً بې لارې شوي وو نو وئې ویل: که زموږ رب راباندې رحم ونه کړي او بخښنه راته ونه کړي حتماً به له زیانمنو شو. او دا همغه مطلب دئ چې د دې مجسمې د نسکورېدا او سوزېدا په اړه د طه په سورې کې راغلی.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِأَخِي وَأَدۡخِلۡنَا فِي رَحۡمَتِكَۖ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾

۱۵۰- او کله چې موسی خپل قوم ته غصه ناك او اسفناك وګرځېدو وئې ویل: له ما وروسته مو زما ډېر بد نیابت کړی، آیا د خپل رب په کار کې مو دومره تلوار وکړ؟ الواح ئې لرې وغورځولې او خپل ورور ئې تر سر ونیو او د ځان په لورې ئې راښکود، (ورور ئې) وویل: زما د مور بچیه! قوم کمزوری وګڼلم، نږدې وو ومې وژني، نو دښمنان مه راباندې ښادوه او د ظالم قوم له ډلې مې مه ګرځوه! ۱۵۱- وئې ویل: زما ربه! ما ته بخښنه وکړې او زما ورور ته هم او په خپل رحمت کې مو داخل کړې او ته خو یقیناً چې تر ټولو رحم کوونکو زیات رحم کوونکی یې.

(۱۵۰-۱۵۱)- دا آیت موږ ته وايي:

- موسی علیه السلام خپل قوم ته غصه ناك او اسفناك راوګرځېد، له یوې خوا سخت غصه وو او له بلې خوا ئې د دې ناپوه قوم په حالت تأسف کولو چې څنګه دومره ژر دوکه شول او د شرك په ګنده ډنډ کې پرېوتل.
- ورور ته ئې وویل: زما بد نیابت دې کړی.
- له ډېرې غصې ئې الواح پر زمکه وغورځولې.
- خپل ورور ئې له ږیرې او د سر له وېښتانو ونیولو او په زور ئې ځان ته راښکود.
- هارون علیه السلام د یوه مطیع او صالح ورور په توګه ورته وویل: ما خپله دنده ترسره کړې، دوی مې له دې کاره منع کړي، خو راباندې برلاسي شول، نږدې وو ما ووژني، له ما سره دا اندېښنه وه چې ته به مې پر دې ملامتوې چې ولې دې په قوم کې اختلاف راولاړ کړ او زما تر راتلو دې انتظار ونه کړ، خو د انتظار خلاف ګورم چې ته مې رټې، دښمنان مه راباندې ښادوه، مه مې د ظالمانو له ډلې شمېره او مه مې داسې کار ته اړ کوه چې ظالمان ئې کوي!
- د هارون علیه السلام د خبرو له اورېدو وروسته حقیقت ورته جوت شوی، له تحقیق او پوښتنې ګروېږنې مخکې د هارون علیه السلام په اړه دا کار ئې خپله غلطي او اشتباه ګڼلې، د ځان او خپل ورور لپاره ئې د مغفرت او رحمت دعاء کړې.
- په دې قصې کې د موسی علیه السلام لوړ همت، جلال او دیني غیرت انځور شوی، دا ئې نښو زغملی چې د ده قوم د شرك په ډنډ کې پرېوځي، ګمان ئې کړی چې هارون علیه السلام تساهل او نرمي کړې، نو ځکه ئې له ږیرې او د سر له وېښتانو ونیولو او په زور ئې ځان ته راښکود. هیبت ئې هومره چې نه ئې سامري مخې ته ودرېدی شو او نه د هغه مشرك پلویان.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ ٱلۡعِجۡلَ سَيَنَالُهُمۡ غَضَبٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَذِلَّةٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ
وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُفۡتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِهَا
وَءَامَنُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٥٣﴾

۱۵۲- یقیناً هغو چې سخوندر ئې (د معبود په توګه) ونیولو، د خپل رب په غضب به اخته او په دنیوي ژوند کې به ئې ذلت په برخه شي، افتراء کوونکو ته همداسې سزا ورکوو. ۱۵۳- او هغو چې بد کارونه ئې کړي، بیا ئې له دې وروسته توبه کړې او ایمان ئې راوړی، بې شکه چې ستا رب له دې وروسته مهربان بخښونکی دئ.

(۱۵۲-۱۵۳)- دلته د مرتد شوو سزا بیان شوې:

- د الله تعالی غضب، د بقرې په سورې کې د دې غضب وضاحت شوی، د دوی په ضد د جهاد اعلان شوی او وژل شوي. دا د موسی علیه السلام په دین کې هم د مرتد سزا وه او په اسلام کې هم.
- دنیوي ذلت، که له وژلو وژغورل شي او په تېښته بریالی شي، نو تل به په ذلت او سپکاوي کې ژوند کوي.
- خو څوك چي له هغه بد کار چي د ارتداد مترادف وي، توبه وکړي، بېرته ایمان راوړي، نو امید دئ الله تعالی ورته بخښنه وکړي، ځکه چي هغه مهربان بخښونکی دئ.

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلۡغَضَبُ أَخَذَ ٱلۡأَلۡوَاحَۖ وَفِي نُسۡخَتِهَا هُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلَّذِينَ هُمۡ لِرَبِّهِمۡ يَرۡهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

١٥٤- او کله چي د موسی غصه سړه شوه، هغه تختې ئې ورواخیستې چي په لیکني کې ئې د هغو لپاره لارښووني او پېرزویني وې چي وېره ئې د خپل رب لپاره وي.

(١٥٤)- د دې آیت په اړه هم د مفسرینو تر منځ بېل آراء مومو، څینو د بایبل وینا ته اعتبار ورکړی او ویلي ئې دي چي لوحې ماتې شوې او کله چي د موسی علیه السلام غصه سړه شوه، نو د تختو ټوټې ئې راغونډې کړې او د هدایت او رحمت لیکني ئې په کې وموندلې، په داسي حال کې چي د دې آیت له الفاظو بوازې د بایبل د ادعاء تردید معلومېږي بلکې ښیي چي د تختو لیکنه ئې هم روغه پاته وه، د بایبل ادعاء دا ده: او هغه دوه ډبریني لوحې ئې په لاس کې وې چي په دواړو خواوو ئې (خدای په خپل لاس) لس احکام لیکلي وو... کله چي پنډغالي ته رانږدې شو، شور او ځوږ ئې ترغوږ شو... سترګي ئې پر طلایي سخوندر ولګېدې چي خلك ئې مخي ته په نڅا او خندا بوخت دي... داسي غصه شو چي لوحې ئې تر غره لاندې وغورځولې او ټوټې ټوټې شوې... د بایبل د ادعاء له مخې موسی علیه السلام د دغو ماتو شوو لوحو په ځای دوه نورې لوحې ترلاسه کړې، د قرآن له دې وینا صفا معلومېږي چي د بایبل د ادعاء تردید کوي.

د (لربهم یرهبون) په اړه هم ګڼ شمېر توجیهات وړاندي شوي، چا لام زائد ګڼلی او چا په یوې او بلې معنی اخیستی، تر ټولو غوره ئې دا ده: د دوی وېرېدا د خپل رب لپاره وي، یعنی که له ګناه ځان لري ساتي او له پاپلو ئې وېرېږي، دا کار د خپل رب لپاره کوي.

وَٱخۡتَارَ مُوسَىٰ قَوۡمَهُۥ سَبۡعِينَ رَجُلٗا لِّمِيقَٰتِنَاۖ فَلَمَّآ أَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ قَالَ رَبِّ لَوۡ شِئۡتَ أَهۡلَكۡتَهُم مِّن قَبۡلُ وَإِيَّٰيَۖ أَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآۖ إِنۡ هِيَ إِلَّا فِتۡنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهۡدِي مَن تَشَآءُۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَاۖ وَأَنتَ خَيۡرُ

ٱلۡغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

١٥٥- او موسی د خپل قوم اویا کسان زما د مقرر وخت (ملاقات) لپاره غوره کړل، خو کله چې زلزلې ونیول، وئې ویل: ای زما ربه! کاش که غوښتلی دې وی چې دوی او زه دې تر دې د مخه هلاك کړي وی، آیا د هغه څه په وجه مو هلاکوې چې زموږ کمعقلو کړي؟ دا خو یوازې ستا یوه آزموینه ده، څوك چې غواړې پرې بې لارې کوې ئې او چا ته چې دې خوښه وي هدایت کوې ئې، ته مو مولا یې، نو موږ ته بخښنه وکړه او پر موږ رحم وکړه او ته تر ټولو غوره بخښونکی یې.

(١٥٥)- که دلته د آیتونو ترتیب په پام کې ولرو، چې لومړی د سامري د دوکې او بیا قوم ته د موسی علیه السلام د راستنېدو او بیا د میقات لپاره د اویاوو کسانو د غوره کولو یادونه شوې او د بقرې د سورې په ٥٥ او ٥٦ آیتونو کې لولو چې:

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ

بَعَثۡنَٰكُم مِّنۢ بَعۡدِ مَوۡتِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او کله چې تاسو وویل: ای موسی! هیڅکله به درته ایمان رانه وړو ترڅو الله څرګند ونه ګورو، نو په داسې حال کې چې تندر ونیولئ چې (ورته) کتل مو. بیا مو له مرګه وروسته بېرته راژوندي کړئ ترڅو شکر وکړئ.

له دې معلومېږي چې موسی علیه السلام له بني اسرائیلو د مشرك شوو په ضد د جهاد غوښتنه کړې، خو بني اسرائیل جهاد ته تیار نه وو، موسی علیه السلام ته ئې ځواب ورکړ چې ستا دا خبره یوازې په هغه صورت کې منلی شو چې الله مخامخ وګورو او دا راته ثابته شي چې په رښتیا د جهاد دا حکم د ده له لوري دئ، موسی علیه السلام د الله تعالی په وینا د دوی اویا کسیز پلاوی له ځان سره روان کړ، هلته زلزلې او تندر نیولې، خو الله تعالی د خپلو پېرزوینو له مخې بېرته راژوندي کړل. که څه هم ځینو مفسرینو دا دوه بېلې بېلې پېښې ګڼلې دي.

وَٱكۡتُبۡ لَنَا فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِنَّا هُدۡنَآ إِلَيۡكَۚ قَالَ عَذَابِيٓ
أُصِيبُ بِهِۦ مَنۡ أَشَآءُۖ وَرَحۡمَتِي وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٖۚ فَسَأَكۡتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ

ٱلنَّبِىَّ ٱلۡأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكۡتُوبًا عِندَهُمۡ فِى ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِى كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓۙ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

١٥٦- او موږ ته په دې دنيا کې هم او په آخرت کې هم ښېګڼه وليکه (مقرره کړه)، يقيناً چې ستا لوري ته مو رجوع کړې ده، وئې فرمايل: خپل عذاب به د هغه چا په برخه کوم چې زه ئې غواړم او رحمت مې هر څه ته شامل دئ، نو حتماً به ئې د هغو لپاره وليکم چې تقوی کوي، زکات ورکوي او زما پر آيتونو ايمان راوړي. ١٥٧- هغه چې د امي رسول او پيغمبر متابعت کوي، هغه چې دوی ئې نوم په تورات او انجيل کې له ځان سره ليکلی مومي، هغه چې دوی په نېکي ګماري او له بدي ئې منع کوي او پاک شيان ورته حلال او ناولي ورته حرام ګرځوي او بارونه ئې د دوی له اوږو راکوزوي او هغه زنځيرونه (شلوي) چې د دوی په لاسونو او پښنو کې لوېدلي وو، نو چا چې پر هغه ايمان راوړ، د ده مرسته ئې وکړه او په هغې رڼا پسې ولاړل چې پر ده باندې نازله شوې، همدا کسان برلاسي او بريالي دي.

(١٥٦-١٥٧)- په دې مبارکو آيتونو کې څو لارښووني مومو:

- موسی عليه السلام د مخکنيو دعاګانو په لړ کې او د خپل قوم په استازيتوب دعاء کوي چې موږ ته په دې دنيا کې هم او په آخرت کې هم ښېګڼه راپه برخه کړه، ستا لوري ته مو رجوع کړې ده او له خپلو غلطيو توبه کوو .
- الله تعالی د موسی عليه السلام د دعاء په ځواب کې فرمايي: خپل عذاب به د هغه چا په برخه کوم چې زه ئې غواړم او رحمت مې پراخ او هر څه ته شامل دئ، هغه خلك به حتماً له خپلو پېرزوينو او رحمت نه برخمن کوم چې تقوی کوي، زکات ورکوي او زما پر آيتونو ايمان راوړي او د هغه امی پيغمبر متابعت کوي چې ځانګړتياوې ئې دا دي: دوی ئې نوم په تورات او انجيل کې له ځان سره ليکلی مومي، خلك په نېکي ګماري او له بدي ئې منع کوي او پاك شيان ورته حلال او ناولي ورته حرام ګرځوي او بارونه ئې ترې کوزوي او هغه زنځيرونه شلوي چې د دوی په لاسونو او پښنو کې لويدلي.
- چا چې پر دې پيغمبر ايمان راوړ، د ده ملګرتيا ئې وکړه، د ده مرسته ئې وکړه او په هغې رڼا پسې ولاړل چې په ده باندې نازله شوې، همدا کسان برلاسي او بريالي دي.

ګورئ چې پيغمبر د خلکو بارونه سپکوي، زنځيرونه شلوي، انسانان آزادوي، ټول پاك

شیان چي پخوا د دوی ټګمارو مذهبي مشرانو یوه برخه ورته حرام کړي وو حلال ګرځوي او ټول ناولي شیان حرام شمېري، خلکو ته داسي نور او څراغ ورکوي چي له تیارو او خرافاتو نه وربانديي ووځي او د حقیقت روښانه دنیا ته لاړ شي. د قرآن له دې وینا په ډېر صراحت سره معلومېږي چي د مخکنیو امتونو مذهبي مشرانو په دین کي زیادت کړی، له خپل لوري ئې مذهبي مراسم رااېستلي، ډېر حلال شیان ئې پر خلکو حرام کړي، د خلکو آزادي ئې محدوده کړې، نوي قیود ئې وضع کړي او دا ئې د الله تعالی د دین برخه معرفي کړې، د بایبل ډېري خبري د قرآن د دغې وینا مصداق دئ.

دا آیت موږ ته د دې لارښوونه کوي چي پر پیغمبر د ایمان څو غوښتني دي: د ده ملګرتیا، د ده مرسته، د ده متابعت او هغه مشعل او رڼا لارښود نیول چي ده راوړی، یوازي دغه کسان به برلاسي او بریا به ئې په برخه وي.

خو دا چي په تورات او انجیل کي د رسول الله ﷺ نوم ذکر شوی که نه؟ او آیا دا نوم په بایبل کي چي د تورات او انجیل مجموعه ئې ګڼي شته که نه؟ په دې اړه څو خبري په پام کي ولرئ:

- د دې آیت له الفاظو په صراحت سره دا نه معلومېږي چي په تورات او انجیل کي د محمد ﷺ نوم ذکر شوی، البته د الصف د سورې په پنځم آیت کي داسي راغلي: **وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ** ﷺ : او کله چي عیسی د مریمي زوی وویل: اې بني اسرائیلو! یقیناً چي زه تاسو ته د الله رسول یم، د هغه تورات تصدیقوونکی چي تر ما مخکي وو او د داسي یوه پیغمبر زېری ورکوونکی چي تر ما به وروسته وي او نوم ئې احمد دئ. په احادیثو کي راغلي چي دا هم د پیغمبر علیه السلام نوم وو، احمد هم ډېر ستایونکي ته ویل کېږي او هم ډېر ستایل شوي ته. د عربو تاریخ په دې شهادت ورکوي چي د محمد نوم له پیغمبر علیه السلام نه مخکي په هیڅا نه دئ اېښودل شوی،
- تورات او انجیل په عبري او سریاني ژبو وو، نه په عربي ژبه چي د (احمد) یا (محمد) ﷺ دا عربي الفاظ په کي راغلي وی.
- یهودان تر نن پوري د یوه ناجي پیغمبر راتلو ته منتظر دي.
- که تاسو بایبل ته په دقت سره ځیر شئ نو دا حقیقت به درته جوت شي چي د مسیح منتظر په اړه د بحث لړۍ د اشعیا له کتابه پیل شوې، د بایبل په مخکنیو کتابونو کي په دې اړه هیڅ نه دي ویل شوي، په یهودانو کي د (انتظار) عقیده هغه وخت راپیدا شوه چي دوی د ذلت او اسارت په ډېر دردناك حالت کي ژوند کاوو، هېواد ئې د پلازمېني په شمول د دښمنانو په لاس کي پرېوتی وو، دوی له خپل کور کلي شړل شوي وو، ځیني ئې په اسارت ونیول شول او ځیني ئې تبعید شول، د غلامی او خوارۍ په دې بد حالت کي او د دې حالت د فطري غوښتني په توګه، په دوی کي یوه ناجي او ژغورونکي ته د (انتظار) عقیده راولاړه شوه، په ظلم ځپلو او جهل وهلو قومونو کي د داسي یوې عقېدې راپیدا کېدل او یوه داسي چا ته انتظار کول چي راشي، د یوې ګوتي په خوځولو سره او د سترګو په رپ کي، د دوی حالت بدل کړي، له ذلت او سپکاوي ئې وژغوري او د عزت لوړو څوکو ته ئې ورسوي، یوه فطري طمع او انتظار دئ، په ډېرو قومونو کي د انتظار عقیده د دې په ځای چي مذهبي بنسټ ولري، ذهني بنسټ لري، د دې په ځای چي بې وزلو قومونو دا عقیده له خپلو مذهبي کتابونو اخیستي وي،

برعکس همدا د مظلومیت او بې وزلۍ حالت د هغو کتابونو د رامنځ ته کېدو سبب شوی چې د (انتظار) عقیده ئې وړاندي کړې!! هیڅ الهي کتاب چا ته نه وایي چې د یوه ناجي راتلو ته انتظار وکړه، برعکس ورته وایي: ستا نجات په دې کي دئ چې په الله ایمان راوړې، له الله پرته بل ته سر تیټ نه کړې، له الله پرته نه له بله طمع ولرې او نه وېره، ظلم ته تسلیم نه شې، د ظالمانو په ضد جهاد ته ملا وتړې او د مظلومانو ملګرتیا وکړې. قرآن پیغمبران علیهم السلام داسي معرفي کوي چې هر یوه ئې له ځانه د مخکني پیغمبر تصدیق کړی او تر ځانه د وروستني تائید، خو دا تائید هیڅکله د انتظار په معنی نه ده، قرآن په خپل دې بیان سره د پیغمبرانو علیهم السلام یوه مهمه ځانګړتیا او له نورو مشرانو د دوی یو اساسي توپیر په ګوته کوي، نور زعماء او مشران داسي وي چې مخکني محکوموي او په خپل ځنګ کي د بل قیادت او زعامت د راولاړېدا ټول امکانات له منځه وړي، د چا په اړه چې ګمان وکړي د دوی ځای به ونیسي او د دوی قیادت به له ګواښ سره مخامخ کړي، د هغوی د ختمولو او وژلو لپاره له هیڅ جنایت نه دریغ نه کوي، هغوی هر د استعداد خاوند ځان ته رقیب او حریف ګڼي او د ختمولو هڅه ئې کوي، خو پیغمبرانو او د دوی له لاري د دوی امتونو ته ویل شوي چې تاسو به د هر هغه چا ملا تړ کوئ چې له تاسو وروسته راځي او په هغه لار درومي چې تاسو پرې روان یئ، قرآن په دې اړه فرمایي:

وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيۡتُكُم مِّن كِتَٰبٖ وَحِكۡمَةٖ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مُّصَدِّقٞ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَٰلِكُمۡ إِصۡرِيۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾

آل عمران:٨١

او کله چي الله د پیغمبرانو ژمنه واخیسته چي دا دئ تاسو ته مي کتاب او حکمت درکړ، نو که بیا تاسو ته داسي کوم پیغمبر راغی چي تاسو ته د درکړی شوي کتاب تصدیقوونکی وي نو حتماً به ایمان پرې راوړئ او مرسته به ئي کوئ، وئي فرمایل: آیا په دې اقرار کوئ او پر دې باندي زما دا پېټی (پر اوږو) اخلئ؟ وئي ویل: اقرار کوو، وئي فرمایل: نو شاهد اوسئ چي زه هم له شاهدانو یم.

ګورئ چي الله تعالی له پیغمبرانو دا ژمنه اخیستي ده چي یو به د بل ملاتړ او مرسته کوي، په دې ژمني کي د دوی امتیان هم شامل دي، دوی به هم د خپلو پیغمبرانو پر پله ګام ږدي او د هر مؤمن او د کتاب تصدیقوونکي ملګرتیا او ملاتړ به کوي. څوك چي دا کار ونه کړي په حقیقت کي ئې له الله سره کړې ژمنه ماته کړې او د پیغمبرانو له لاري منحرف شوی. دا د انتظار د عقیدې درس نه ورکوي، بلکي د عدم تعصب درس ورکوي، د هر حق پال د ملاتړ او تائید درس ورکوي!! په تورات او انجیل کي حتماً دې ته ورته خبره شوې خو یهودانو او مسیحیانو له دې یوه ناجي ته د انتظار عقیده راایستلې!!

په مسلمانانو کي هم یوه فرقه راپیدا شوه او له مسیحیانو او یهودانو ئې د انتظار عقیده کاپي کړه او له یوه ورك شوي ماشوم ئې (منتظَر امام) جوړ کړ، داسي چي نن په خپلو دعاء ګانو کي وایي: عجل الله فرجه الشریف: الله دې د ده راخلاصېدل رانږدې کړي!! یعني دا چي دا منتظر امام چېري په زولنو تړل شوی، خدای ته سؤال کوي چي راخوشي ئې کړي او راشي د دوی آرمانونه تر سره کړي!!

د اشعیا د کتاب دې خبرو ته ځیر شئ:

(... اې اسرائيليانو! آيا په كافي اندازه مجازات نه شوئ؟ له سر تر پښو ټپي ټپي يې، روغ ځاى دې په بدن كې نه دئ پاته، زخمونه دې ناسور شوي، هېواد مو وران شوى، ښارونه مو سوزېدلي، پردي هر څه ستاسو په مخ كې غارت كوي، اورشليم داسې دئ لكه په پټيو كې ويجاړه خونه، ... بې دفاع او يوازې پاته دئ، كه قادر خداى زموږ چيغې نه وى اورېدلې نو زموږ دا لږ پاته شمېر به هم نه وو پاته...) دا الفاظ په ډېر وضاحت سره ښيي چې د انتظار عقيده په دغسې حالت كې زېږېدلې!! د همدې لپاره ده چې د اشعيا كتاب په دې پسې ليكي:

(... په راتلونكو ورځو كې به خلك هغه غره ته ځي چې د خداى كور پرې جوړ شوى او وايي به: راشئ د خداى هغه غره ته ولاړ شو چې د اسرائيليانو د خداى كور پرې جوړ شوى، د خداى اوامر واورو او اطاعت ئې وكړو، خداى به د قومونو تر منځ جګړې پاى ته ورسوي، دوى به له خپلو تورو يوې او له خپلو نېزو اره جوړې كړي...)

يهودانو له خپلو ملايانو دې ته ورته خبرې اورېدلې او دا ئې د يوه ناجي د راتلو په اړه وړاندوينې ګڼلې، خو كله چې عيسى عليه السلام مبعوث شو نو تر هر چا زيات دوى د هغه مخالفت ته ملا وتړله او د دې مخالفت اساسي وجوهات دا وو: ۱- د (موعود مسيح) په اړه چې دوى له خپلو ټګمارو مذهبي مشرانو څه اورېدلي وو، په ده كې ئې هغه ونه موندل، دوى ته ويل شوي وو چې ناجي مسيح به د يوې ګوتې په خوځولو سره غرونه له ځايه خوځوي، د فرشتو لښكرې به ورسره وي، د اسرائيليانو ټول آرمانونه به ترسره كړي، د دوى ټول دښمنان به مجازات كړي، د ټولې نړۍ پاچايي به دوى ته وسپاري.. خو د عيسى عليه السلام له راتلو وروسته دا هيلې ترسره نه شوې، دى ئې د هغه موعود مسيح په څېر ونه موندو چې مذهبي مشرانو ئې د راتلو زېرى وركاوو!! په ده كې ئې هغه نښې ونه موندلې چې مذهبي مشرانو په دروغو پيغمبرانو ته منسوبولې. ۲- دوى ګمان كاوو چې موعود مسيح به د دوى د اوسنيو مذهبي مشرانو په څېر وي، خو عيسى عليه السلام ئې داسې ومونډو چې تر هر چا د مخه د اسرائيليانو په مذهبي مشرانو سخت ګوزارونه كوي، دوى ټګمار او مذهب ئې غلط او محرف ګڼي، د ده هره وينا د هغوى د ويناوو خلاف، د ده هر عمل د دوى د كړو وړو خلاف، د ټګمارو مذهبي مشرانو ډېر حلال ئې حرام او ډېر حرام ئې حلال كړل، د ده د دعوت په هينداره كې دغو مذهبي مشرانو ته خپله څېره ډېره كركجنه معلومېده، په دې پوهېدل چې كه خلك د عيسى عليه السلام دعوت قبول كړي نو د دوى دكانونه تړل كېږي، نور نو نه شي كولى د دين په نامه خلك وغولوي او د خداى په نامه خلك وشكوي او شكرانې ترلاسه كړي...

د قرآن له ويناوو معلومېږي چې له ټولو پيغمبرانو عليهم السلام سره همدا معامله شوې، چا چې تر ټولو زيات د دوى مخالفت ته ملا تړلې هغه دين پلورونكي ټګمار مذهبي مشران وو چې تر ټولو مخكې ئې بايد په هغوى ايمان راوړى وى، خو دوى له دين دكان جوړ كړى وو او له مذهب نه دام!! پيغمبرانو حقيقي دين ته بللي، له الله تعالى وېرې ته، حق او عدالت ته، له حرامو ځان ساتلو ته، صداقت او رښتيا ته او دا هغه څه وو چې دوى ئې منلو ته تيار نه وو، دوى د هر نوي پيغمبر مقابله په دې سره كوله چې خلكو ته به ئې ويل: په ده كې هغه ځانګړتياوې نشته چې په مخكنيو پيغمبرانو كې وې، عوامو له دوى نه د مخكنيو پيغمبرانو په اړه هغه څه اورېدلي وو او هغه څه ئې هغوى ته منسوب كړي او په هغو الفاظو ئې ستايلي وو چې يوازې له الله تعالى سره ښايي، دوى پيغمبران د خدايى او الوهيت مقام ته رسولي، عوام د دوى د غلطو

تبليغاتو تر اغېز لاندي له پيغمبرانو د هغه څه انتظار کاوو چي په وس کي ئې نه وو.

- **بايبل د اسرائيليانو دا ناجي يو پيغمبر نه بلكي يو پاچا گڼي او ليکي: په دې ورځ به د داؤد د کورنۍ دا نوی راولاړ شوی پاچا د ټولو قومونو لپاره د نجات بيرغ وي، خلك به د ده خوا ته راځي او د ده هېواد به له جلال او عظمت نه ډك وي او د ده په پاچايۍ کي د سولې او امنيت دا انځور وړاندي کوي: په هغه وخت کي به لېوه او وری يو ځای اوسي، پړانگ او سېرلی به يو ځای سره څملي، سخوندر به له زمري سره يو ځای درومي او يو ماشوم به ئې هري خوا ته چي زړه ئې وغواړي بيايي!! غويی به د يږ خوا ته څري، د يږ بچی به له سخوندر سره يو ځای څملي او زمری به د غوايي په څېر واښه خوري!! تی خور ماشوم به له مارانو سره پرته له وېري او خطر لوبي کوي!!! له تي نيول شوی ماشوم به د افعي ځالې ته لاس ننباسي خو هيڅ تاوان به نه وررسېږي، ...**
- **دوی ته خپلو مذهبي مشرانو د (ناجي مسيح) په اړه داسي دروغجني او له مبالغو ډکې وړاندويني کولې، ځکه ئې عيسی عليه السلام د منتظر ناجي په توگه قبول نه کړ او ايمان ئې پرې رانه وړ.**
- بايبل هغه انجيل او تورات نه دئ چي قرآن ئې تصديق کوي!! بايبل په تورات او انجيل کي ژور او نه بخښونکی تحريف کړی، په بايبل کي د دې الهي کتابونو ډېره لږه برخه هغه هم په کچه الفاظو کي تر سترگو کېږي، قرآن راغلی چي د دې محرف کتاب ټولي دروغجني خبري بربنډې او حقائق خلکو ته څرگند کړي، په بايبل استناد او د قرآن د آيتونو په تفسير کي د هغه مطالب رانقلول لويه اشتباه ده!!
- مسلمانان چي کله د انجيل نوم اوري نو داسي گمان کوي چي دا به همغه کتاب وي چي پر عيسی عليه السلام نازل شوی، خو حقيقت دا دئ چي له هغه انجيل هيڅ څه نه دي پاته، تاسو به په ټول بايبل کي داسي څه ونه گورئ چي وښيي دا همغه انجيل يا د هغه يوه برخه ده، دا انجيلونه په حقيقت کي د عيسی عليه السلام د سيرت کتابونه دي چي تر ده ډېر وروسته ليکل شوي، دا نه د اصلي انجيل په اړه ليکل شوي کتابونه دي او نه ئې شرح او تفسير. کله چي تاسو دا انجيلونه لولئ نو حيران به شئ چي د عيسی عليه السلام د سيرت کتاب ته ئې ولي د انجيل نوم ورکړی او ولي په دې کي د انجيل هيڅ برخه نه ترسترگو کېږي؟ ما ته د تحقيق په ترڅ کي معلومه شوه چي د عهد جديد ډېري برخي د عيسی عليه السلام له تلو څو پېړۍ وروسته ليکل شوې خو د يوه خاص غرض لپاره د ده شاگردانو ته منسوب شوې!! حقيقت دا دئ چي عيسی عليه السلام په داسي حالت کي دنيا پرېښوده چي ياران ئې يا ونيول شول، يا ووژل شول يا پټ او خواره واره شول، تر اوږدې مودې پوري د دې لپاره شرائط مساعد نه وو چي څوك ځان د عيسی عليه السلام پلوي وگڼي او د انجيل د ليکلو يا بيانولو جرأت وکړي، د بايبل د وينا له مخي موجود انجيلونه د عيسی عليه السلام له تلو نږدې يوه پېړۍ وروسته ليکل شوي. د ده له تلو وروسته د اختناق او رعب داسي فضاء رامنځته شوې چي په هغه وخت کي د ده شاگردانو نه دا جرأت کولی شو چي د ده په ملاتړ کي څه ووايي، يا ئې وليکي او يا ئې نشر کړي او نه اصلاً په داسي موقعيت کي وو چي ځان مسيحي وښيي!! خو وروسته شرائط بدل شوي، هم د روم په سياسي نظام کي بدلون راغلی او هم د فلسطين شاوخوا سيمو کي، په دې وخت کي د عيسی عليه السلام په نسبت خواخوږي راڅرگنده شوې، د دې خواخوږي ستره وجه هم سياسي وه، له مخکني نظام د غچ اخيستو په غرض عنوان شوې، په همدې وخت کي د انجيل او د ده د سيرت په اړه د کتابونو د ليکلو لړۍ پيل شوې او شمېر ئې ورځ په ورځ زيات شوی، تر دې چي کنائس مجبور شوي دا کتابونه راغونډ کړي، وئې چڼي او يو کتاب ترې جوړ کړي. په درېيمي ميلادي پېړۍ کي کنائسو څلور انجيلونه معتبر وگڼل:

د متی انجيل: بايبل ادعاء کوي چي دا د متی لخوا ليکل شوی انجيل دئ، متی د عيسی عليه السلام له دولسو شاگردانو وو. دا انجيل په عبري يا سرياني ليکل شوی او تر ټولو مخکنۍ نسخه ئې په يوناني ژبي کي ترلاسه شوې، په دې اړه نه يوازي په مسيحيانو کي اختلاف شته چي دا کتاب په اصل کي چا ليکلی، بلكي د همدې انجيل له متن نه معلومېږي چي ليکونکی ئې متی نه دئ، ځکه په همدې کتاب کي د متی د ايمان راوړلو قصه په داسي توگه راغلې چي ښيي ليکونکی ئې بل څوك دئ، ما ته له تحقيق نه وروسته معلومه شوه چي ښايي ليکونکی ئې کوم يوناني وي، دا په اصل کي د مرقس انجيل بله او مشرح نسخه ده، معلومېږي چي ليکونکي ئې د

مرقس په انجيل کې څه له ځانه علاوه کړي او داسي ښه ئې ورکړې چې قصه خوښو او خرافات خوښوونکو عوامو ته لاجالب شي.
د مَرقُس انجيل: ويل کيږي چې ليکونکى ئې مرقس نومى دئ چې د عيسى عليه السلام له لوري د اوياوو کسانو په ډله کې غوره شوى وو او په ٦٢ ميلادي کال کې ووژل شو.
د لوقا انجيل: لوقا يو يهودي طبيب او د پولس ملگرى وو، دى د مسيح له ملگرو نه دئ.
د يوحنا انجيل: د يوحنا په اړه دا خبره مشهوره شوې چې دى د عيسى له دولسو حواريونو وو، خو په حقيقت کې دى حواري نه بلکې د اسکندريې د مدرسې يو طالب وو، دى لومړنى کس دئ چې د درې گونو خدايانو او د مسيح د الوهيت عقيده ئې رامنځته کړه.
خو د دغو انجيلونو تر څنگ د برناپا په نامه يو بل انجيل هم شته چې برناپا ليکلى، دى د مرقس ماما وو، خو انجيل ئې له هغه سره ژور اختلاف لري، د اختلاف اصلي ټکي ئې دا دي: د ده له نظره الله همغه د عالمونو رب او خالق دئ، عيسى عليه السلام فقط يو پيغمبر گڼي او بس، د عيسى عليه السلام په دار کېدا نه مني بلکې وايي چې د ده په ځاى بل څوك اشتباهاً په دار شو، په دې باور دئ چې اسمعيل عليه السلام د قربانۍ لپاره غوره شوى وو نه اسحاق عليه السلام، هغه پيغمبر چې عيسى عليه السلام ئې د راتلو زيرى ورکوي د محمد (عليه السلام) په نامه يادوي، د دغو خبرو په سبب دا کتاب د اناجيلو له فهرست نه وغورځولى شو.

- **بايبل دوه برخې لري، (عهد قديم) او (عهد جديد)، لومړۍ برخه ئې اوس له نه دېرشو کتابونو جوړه شوې، او دوهمه برخه ئې له اوه ويشتو، لومړۍ برخې ته هم مسيحيان د سپېڅلي کتاب د مهمې برخې په سترگه گوري او هم يهودان، د دوى له نظره دا د تورات او زبور او څو رسالو مجموعه ده، هيڅوك په يقين سره څه نه شي ويلى چې دا کتاب کله او د چا په لاس په دې بڼې کې ترتيب شوى، د بايبل ليکونکى هم په دې اړه يقيني خبره نه شي کولى چې دا کتابونه چا ليکلي، ده ته هم د دغو کتابونو ليکوالان معلوم نه دي، که څه هم د بايبل ليکونکي هڅه کړې چې د ځينو کتابونو ليکوالان په گوته کړي خو په دې صيغه چې وايي: دا کتاب به احتمالاً فلان کس ليکلى وي!! تاسو به د دغو کتابونو په سرليکونو کې ولولئ چې وايي: ښايي دا به سليمان ليکلى وي، ښايي دا به عزرا ليکلى وي... د عهد قديم د کتابونو او اسفارو د شمېر په اړه ټول مسيحيان او يهودان متفق نه دي، د کاتوليکيانو عهد قديم تر پروتستانتيانو اوه اسفاره زيات لري، دوهمه برخه ئې يوازې مسيحيانو ته مختص ده، دې ته د انجيل او د هغه د شرحې په سترگه گوري، خو دا انجيل يو نه بلکې د ځينو له نظره څلور او د ځينو له نظره پنځه دي او برناپا هم پرې علاوه کوي، د دغو انجيلونو تر منځ کله شديد اختلاف او کله توافق ترسترگو کيږي، له الفاظو او د الفاظو له ترکيب ئې په وضاحت سره معلومېږي چې دا د بېلابېلو ليکوالانو په لاس ليکل شوي انجيلونه دي، د انجيلونو تر څنگ به د عيسى عليه السلام حواريونو او شاگردانو ته منسوب څه رسالې وگورئ، کله چې دا رسالې او ليکونه له انجيلونو سره مقايسه کوئ نو متوجه به شئ چې نه دا د کوم انجيل شرح او تفسير دئ او نه په خپله د کوم انجيل يوه برخه، بس يو چا بل ته ليك لېږلى او د بايبل ليکونکي هغه په بايبل کې شامل کړى، په دې کې ډېر ليکونه پولس ته منسوب شوي.**
- **هغه خلك چې بايبل ئې نه دئ لوستلى داسې گمان کوي چې ښايي تورات او انجيل به هم قرآن ته ورته تاريخ ولري، خو خبره نه يوازې داسې نه ده بلکې کاملاً د دې عکس ده، بايبل نه د اصلي تورات او انجيل مجموعه ده او نه ئې شرح او تفسير، په بايبل کې چې کوم کتابونه راغونډ شوي حتى د شمېر په اړه ئې هم د بايبل منونکي متفق نه دي، که څه هم د دې اختلاف د ختمولو لپاره څو ځلې په بايبل کې تصرف شوى، مشهور مذهبي مشران ئې راغونډ شوي، په دې ئې توافق کړى چې ځينې کتابونه ترې حذف کړى او هغه جعلي وگڼي، خو وروسته بيا بلې ډلې بېرته پرې علاوه کړي، کله چې د بايبل يو کتاب لولئ نو په هغه کې به ډېر تناقضات په نظر درشي او چې بيا دا له نورو سره مقايسه کوئ نو هم به ئې په مطالبو کې شديد تناقض او اختلاف وگورئ او هم ئې په الفاظو او د الفاظو په ترکيب کې. په دې اوسنۍ بڼې او ترتيب کې د بايبل د چاپ او خورېدو**

تاریخ هم ډېر پخوانی نه دئ، که څه هم په یقین سره په دې اړه څه ویل ګران دي، د بایبل منونکي هم په دې اړه له څه ویلو عاجز دي، خو په دې باندې تر لسو پېړیو لږ موده تېرېږي، د موسی علیه السلام له زمانې بیا تر دغه وخته چې بایبل د یوه کتاب بڼه غوره کوله، په تورات او انجیل څه تېر شوي، ځومره برخې ئې خوندي پاته شوې، ځومره تغییر او تحریف په کې راغلی، ځومره برخې ئې حذف شوې او څه څه پرې علاوه شوي، دې پوښتنو ته د تاریخ له مخې هیڅوك ځواب نه شي ویلی، خو په خپله د بایبل له مطالعې نه هر هوښیار او منصف لوستونکی دا قضاوت کولی شي چې بایبل د داسې ګڼ شمېر نوم ورکو لیکوالانو د لیکنو مجموعه ده چې نه د موضوعاتو په اړه په خپلو کې توافق لري او نه ئې د لیکنو اسلوب او د استدلال انداز یوه بل ته ورته، یوه غوښتې د شعر په ژبه خبرې وکړي، بل د متلونو په ژبه، بل په فلسفي استدلال سره، بل د قصو او ناولونو په بڼې کې، بل د تاریخ لیکونکي او د شجرو مرتب کونکي په توګه خپل مطلب بیان کړی.

دغو دلائلو ته په پام سره دا انتظار درلودل چې په اوسني بایبل کې به د پیغمبر علیه السلام د بعثت په اړه څه ومومو بې ځایه انتظار دئ.

مرحوم مولینا مودودي په خپل مشهور تفسیر تفهیم القرآن کې د الصف د سورې د نومورې آیت په تفسیر کې د بایبل د یوې یوناني نسخې په داسې لفظ استناد کوي چې معنی ئې دقیقاً ستایل شوی یعنی (محمد) ده، دا لفظ د هغه راتلونکي پیغمبر لپاره کارول شوی چې عیسی علیه السلام ئې د راتلو زېری ورکاوو.

قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِيِّ ٱلۡأُمِّيِّ
ٱلَّذِي يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

۱۵۸- ووایه: اې خلکو! زه تاسو ټولو ته د هغه الله رسول یم چې د آسمانونو او زمکې واکمني د ده ده، له ده پرته چې ژوند ورکوي او وژني، بل معبود نشته، نو پر الله او په هغه نبي (باخبره) امي پیغمبر ئې ایمان راوړئ چې پر الله او کلام ئې ایمان لري، او متابعت ئې وکړئ چې هدایت شئ.

---

(۱۵۸)- دلته رسول الله ﷺ ته ویل شوي چې خلکو ته ځو خبرې اعلان کړي:

- **زه د ټولو لپاره د هغه الله رسول یم چې د آسمانونو او زمکې واکمني د ده ده، له ده پرته بل معبود نشته، د ژوند او مرګ پرېکړه د ده له لورې کېږي.**
- **پر الله او په هغه امي پیغمبر ئې ایمان راوړئ چې پر الله تعالی او د ده په ټولو کتابونو ایمان لري.**
- **د هدایت یوازینۍ لار د دغه پیغمبر متابعت ده.**

وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ

أَسۡبَاطًا أُمَمًاۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسۡتَسۡقَىٰهُ قَوۡمُهُۥٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ
ٱلۡحَجَرَۖ فَٱنۢبَجَسَتۡ مِنۡهُ ٱثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنًاۖ قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٖ مَّشۡرَبَهُمۡۚ وَظَلَّلۡنَا
عَلَيۡهِمُ ٱلۡغَمَٰمَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا
رَزَقۡنَٰكُمۡۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

۱۵۹- او د موسى د قوم يوه ډله په حقه (دخلكو) لارښوونه كوي او په همدې سره عدالت قائموي. ۱٦۰- او دوى مو په دولسو قومي ټوليو ووېشل او موسى ته مو هغه مهال وحي وكړه چي قوم ئې اوبه ترې وغوښتې، چي دا ډبره په خپلي عصا ووهه، نو دولس چيني ترې راوخوټېدې، داسي چي هري قبيلې خپل اوبه خور وپېژندو او پر دوى مو وريځې سيورى كړ او من او سلوىٰ مو پرې نازل كړل، (ورته ومو ويل) د هغه رزق پاكيزه پاكيزه وخورئ چي موږ درروزي كړي او پر موږ ئې ظلم نه دئ كړى بلكي پر خپل ځان ئې ظلم كولو.

(۱۵۹-۱٦۰)- په دې مباركو آيتونو كي د موسى عليه السلام د قوم په اړه څو خبري شوې:

- **يوه ډله ئې حقپاله وه، خلك ئې د حق په لوري بلل او په همدې سره ئې په ټولني كي عدالت قائمولو.**
- **دوى په دولسو قومي ټوليو وېشل شوي وو يعنى يو قوم وو چي دولس قبيلې ئې وې.**
- **كله چي د سينا په ستري بيديا كي له سختي تندې سره مخ شول او له موسى عليه السلام ئې د اوبو غوښتنه وكړه، الله تعالى موسى عليه السلام ته وحي وكړه چي دا ډبره په خپلي عصا ووهه، نو دولس چيني ترې راوخوټېدې، داسي چي هري قبيلې خپل اوبه خور وپېژندو.**
- **كله چي د صحرا سختي تودوخي تنګ كړل نو الله تعالى د وريځو سيورى پرې جوړ كړ.**
- **كله چي د دوى ټول خوراكي توكي ختم شول نو الله تعالى من او سلوىٰ پرې نازل كړل او ورته وئې ويل: د هغه رزق پاكيزه پاكيزه وخورئ چي موږ درروزي كړي.**
- **دوى د الله تعالى د دغو پېرزوينو پاس ونه ساتو، د عصيان او بغاوت لاره ئې غوره كړه او په دې سره ئې پر خپل ځان ظلم وكړ او له سپكاوي، ذلت او فقر سره مخ شول.**

وَإِذۡ قِيلَ لَهُمُ ٱسۡكُنُواْ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةَ وَكُلُواْ مِنۡهَا حَيۡثُ شِئۡتُمۡ وَقُولُواْ حِطَّةٞ
وَٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا نَّغۡفِرۡ لَكُمۡ خَطِيٓـَٰٔتِكُمۡۚ سَنَزِيدُ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٦١﴾

فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ قَوۡلًا غَيۡرَ ٱلَّذِي قِيلَ لَهُمۡ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِجۡزًا
مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُواْ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

۱۶۱- او کله چې دوی ته وویل شول: په دې کلي کې مېشت شئ او له هر ځای ئې چې غواړئ وخورئ او ووایئ: بخښنه (درنه غواړو) او په دروازې سجده کوونکي ننوځئ، چې ګناهونه مو درته وبخښو، نېکانو ته به ئې حتماً زيات کړو. ۱۶۲- خو د دوی ظالمانو دوی ته له ويل شوې وينا پرته بله وينا په بدل کې خپله کړه، نو په دې سبب مو پر دوی له آسمانه د اضطراب عذاب نازل کړ چې ظلم ئې کولو.

(۱۶۱-۱۶۲)- بني اسرائيلو ته وويل شو چې پر دښمن بريد ته چمتو شئ، خو دې ته مو پام وي چې د بريا او فتحې په وجه مغرور نه شئ، مفتوحه سيمو ته د مغرورو فاتحانو په څېر داخل نه شئ، د دوی ويناوو ته ورته ويناوې مو په ژبه رانشي او برياوې د خپل تدبير او د خپلو متو د زور نتيجه ونه ګڼئ. برعکس الله ته د مطيع او ساجد بنده په څېر داخل شئ او له الله نه د خپلو ګناهونو او اشتباهاتو معافي وغواړئ. خو دوی په برياوو مغرور شول او د ظالمو او فاسقو فاتحانو کړه وړه او وينا ئې تکرار کړه، د همدې لپاره هغه له بريا او فتحې ترلاسه شوې خوشحالي، سکون او اطمئنان ئې بېرته په اضطراب او پرېشانی بدل شو. په دې کې د الله د لارې مجاهدينو ته ډېرې مهمې لارښوونې شوې، له برياوو او فتوحاتو نه وروسته له کبر او غرور نه ځان وساتئ، د نيول شوو سيمو له اوسېدونکو سره د مغرورو فاتحانو سلوک مه کوئ، دا ستاسو فتح په اضطراب او ماتې بدلوي.

وَسۡـَٔلۡهُمۡ عَنِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلَّتِي كَانَتۡ حَاضِرَةَ ٱلۡبَحۡرِ إِذۡ يَعۡدُونَ فِي ٱلسَّبۡتِ إِذۡ
تَأۡتِيهِمۡ حِيتَانُهُمۡ يَوۡمَ سَبۡتِهِمۡ شُرَّعًا وَيَوۡمَ لَا يَسۡبِتُونَ لَا تَأۡتِيهِمۡ كَذَٰلِكَ
نَبۡلُوهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَإِذۡ قَالَتۡ أُمَّةٞ مِّنۡهُمۡ لِمَ تَعِظُونَ قَوۡمًا ٱللَّهُ
مُهۡلِكُهُمۡ أَوۡ مُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُواْ مَعۡذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَلَعَلَّهُمۡ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِۦٓ أَنجَيۡنَا ٱلَّذِينَ يَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذۡنَا ٱلَّذِينَ
ظَلَمُواْ بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوۡاْ عَن مَّا نُهُواْ عَنۡهُ قُلۡنَا

لَهُمْ كُونُواْ قِرَدَةً خَسِـِٔينَ ﴿١٦٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ
ٱلْقِيَـٰمَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ ٱلْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

۱٦۳- او د هغه کلي په اړه ترې وپوښته چي د بحر په غاړه (پروت) وو، چي د شنبې (په ورځ) به ئې تېرى کاوو، چي کبان به د دوى د شنبې په ورځ له هر لوري څرګند ورته راروان ول، او چي د شنبې ورځ به ئې نه وه نو نه به ورته راتلل، همداسي مو د دې لپاره آزمويل چي فسق ئې کاوو. ۱٦٤- او کله چي د دوى يوې ډلې وويل: ولې هغو خلکو ته وعظ کوئ چي الله ئې هلاکوونکى يا په شديد عذاب سره تعذيبوونکى دئ، وئې ويل: ستاسو رب ته د عذر په توګه او د دې لپاره چي ښايي ځان به ترې وساتي. ۱٦٥- خو کله چي دوى هغه څه هېر کړل چي پند پرې ورکېدو، هغه مو وژغورل چي له بدو کړنو ئې مخنيوى کاوو او ظالمان مو د دې لپاره په بد عذاب اخته کړل چي فسق ئې کاوو. ۱٦٦- نو کله چي دوى له هغه څه سرغړاوى وکړ چي ترې منع شوي ول، ورته ومو ويل: رټل شوي بيزوګاني شئ. ۱٦۷- او کله چي ستا رب دا خبره په ډاګه کړې وه چي پر دوى به د قيامت تر ورځې داسي څوك مسلط کړي چي په بد عذاب به ئې اخته کوي. يقيناً چي ستا رب په عذاب ورکولو کي سريع دئ او يقيناً چي هغه مهربان بخښونکى دئ.

(۱٦۳-۱٦۷)- په دې مبارکو آيتونو کي د بني اسرائيلو د يوې قبيلې په قصې کي د دغې سورې اساسي مضامين د يوې بلې تاريخي بېلګې په ترڅ کي زمونږ مخې ته اېښودل شوي، دا د بحر غاړې ته مېشت قوم وو، دنده ئې د کبانو نيول، ورته امر شوى وو چي د شنبې په ورځ به له ښکاره ډډه کوي، همداسي لکه مسلمانانو ته چي ويل شوي د جمعې د لمانځه لپاره به له کاره لاس اخلئ، دوى د الله تعالى له امره سرغړاوى وکړ، په نورو مواردو کي هم او په دې خاص مورد کي هم، په نورو مواردو کي ئې فسق او سرغړاوى مقدمه او دا ئې پايله او تتمه وه، الله تعالى د همدې لپاره د شنبې په ورځ له هر لوري دوى ته ماهيان راوستل، دوى د دغې ممنوعه ورځې د ښکار لپاره مذهبي حيله جوړه کړه، ماهيان به ئې په ډنډونو کي بند کړل خو په سبا به ئې راوايستل او ادعاء به ئې دا وه چي موږ د شنبې د ورځې احترام ساتلى، ځينو دوى ته نصيحت کاوو او له دې کاره ئې منع کول، ځينو نورو به نه يوازي د دوى ممانعت نه کولو بلکي نصيحت کوونکي به ئې ترټل چي ولې خپل وخت ضايع کوئ؟ د څه لپاره ځان له دوى سره په لانجه کي غورځوئ؟ پرېږدئ چي الله تعالى په خپله سزا ورکړي، يا ئې هلاك کړي يا عذاب پرې راولېږي، کار ئې دې ځاى ته ورسېدو چي د ټولني اکثريت دين ته شا کړه، الله تعالى هغه خلك وژغورل چي له بدو کړنو ئې مخنيوى کاوو او ظالمان ئې د دې لپاره په بد عذاب اخته کړل چي فسق ئې کاوو.

د دوی سرغړاوی مزید عام او پراخ شو او الله تعالی د دوی په اړه پرېکړه وکړه چې د رټل شوو بيزوگانو په څېر مسخ شي او د قيامت تر ورځې داسي څوك پرې مسلط کړي چې په بد عذاب به ئې اخته کوي. دا ځکه چې الله تعالی د ظالمانو په نيوني او مؤاخذې کې سريع دئ او د توبه کوونکو لپاره مهربان بخښونکی.

دلته دا پوښتنه راولاړېږي چې دا مسخ جسمي وه که معنوي؟ که جسمي وه نو د رسول الله ـﷺ د حديث له مخې مسخ شوي خلك مري او هيڅ نسل نه ترې پاته کېږي، خو دلته د آيت په وروستۍ برخې کې ويل شوي چې پر دوی به د قيامت تر ورځې داسي څوك مسلط کړي چې په بد عذاب به ئې اخته کوي، د دې معنی خو دا ده چې د دوی نسل نه يوازې پاته شوی بلکې تر قيامته به پاته وي. دغه مطلب ته په پام سره ويلی شو چې يا خو دا مسخ معنوي مسخ وه، د بيزوگانو په څېر سپك، ذليل او مقلد قوم ترې جوړ شوی او يا خو يوه ډله ئې په جسمي توگه هم مسخ شوې او له منځه تللې، نور ئې پاته شوي. دې آيت او لاندې حديث ته په پام سره دا رأيه ارجح برېښي چې مسخ ئې معنوي وه.

عن عبد الله بن مسعود قال رجل يا رسول الله القردة والخنازير هي مما مسخ ؟ فقال النبيـﷺ إن الله عز وجل لم يهلك قوما أو يعذب قوما فيجعل لهم نسلا وإن القردة والخنازير كانوا قبل ذلك رواه مسلم

عبدالله بن مسعود ﷺ روايت کوي چې يوه سړي وپوښتل: يا رسول الله! آيا دا بيزوگانې او خنزيران همغه خلك دي چې مسخ شوي؟ رسول اللهـﷺ وفرمايل: يقيناً چې الله داسي نه کوي چې کوم قوم هلاك کړي يا ئې په عذاب اخته کړي او بيا ئې نسل ترې پرېږدي، دا بيزوگانې او خنزيران تر دې د مخه موجود وو.

وَقَطَّعْنَٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَٰهُم بِٱلْحَسَنَٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

۱٦٨- او په زمکې کې مو په ډلو ډلو خواره واره کړل، ځينې ئې صالح دي او ځينې ئې تر دې راټيټ، په ښو او بدو (شېبو) مو وآزمويل چې راوگرځي.

---

(۱٦٨)- دا آيت ښيي چې بني اسرائيل له پراخ تشتت او تفرق سره مخ شوي، په زمکې کې خواره واره شوي، يوه وړه ډله ئې روغه او سمه او نور ئې پرېوتي او ټيټ، الله تعالی کله په خپلو نعمتونو آزمويلي او کله په نقمتونو، په دې موخه چې پند واخلي او بېرته سمې لارې ته راوگرځي.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ

سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُۥ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَٰقُ ٱلْكِتَٰبِ أَن لَّا يَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ وَدَرَسُوا۟ مَا فِيهِ ۗ وَٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

١٦٩- نو تر دوی وروسته داسي پاته شوني ترې پاته شول چي کتاب ئي په ميراث يووړ، په داسي حال کي چي د دې خسيسي (دنيا) مال متاع به ئي (پرې) ترلاسه کولو او ويل به ئې: خدای به ئې حتماً راته وبخښي او که همداسي مال متاع بيا ورته رامخه کړي بيا ئې اخلي، آيا د کتاب دا ژمنه نه وه ترې اخيستل شوې چي د الله په اړه به له حق وينا پرته بل څه نه وايي؟ او هغه څه ئې لوستلي وو چي په دغه (کتاب) کي وو او د آخرت کور هغه چا ته غوره دئ چي تقوی کوي، آيا تعقل نه کوئ؟

---

(١٦٩)- دا مبارك آيت څو مهمي لارښووني لري:

- **دوی ته کتاب په ميراث پاته شو، داسي نه چي کتاب ئې غوره کړی، د کتاب په محتوی کي له غور او دقت نه وروسته ئې هغه د الهي لارښود کتاب په توګه منلی، بلکي د يوه ميراثي توکي په څېر ئې ترلاسه کړی، محتوی ته ئې له پامه پرته او د احکامو په وړاندي ئې له التزام نه پرته.**
- **د دوی ملايانو او مذهبي مشرانو په دې موروثي کتاب دنيوي خسيسي ګټي ترلاسه کولې، له کتاب ئې دام او دکان جوړ کړی وو، خلك ئې پرې غولول او له دوی ئې شکراني ترلاسه کولې، خو هر ځل چي به دوی دا کار وکړ، په کومي فتوی به ئې څه زهر زقوم په برخه شول، نو پټ به ئې له ځان سره وويل: زموږ مجبوريتونو ته په پام سره به خدای حتماً دا ګناه راوبخښي!! خو لا به څو ورځي نه وې تېري چي همدا سپك کار به ئې بيا او بيا تکرار کړ، دا په داسي حال کي چي له الله تعالی سره ئې ژمنه کړې وه چي د الله تعالی او د ده د دين په اړه به افتراء نه کوي، له ځانه به دروغجني فتواګاني نه ورکوي، دين به نه خرڅوي، الهي احکام به د دنيوي اغراضو لپاره نه پټوي، نه د کومي طمعي په وجه او نه د کومي وېري په وجه، او دا ټول په داسي حال کي چي دوی دغه الهي احکام په کتاب کي لوستلي او نورو ته ئې هم ورزده کړي. دا ئې هم په کتاب کي ترستړګو شوي وو چي څوك له داسي کارونو ځان وساتي د آخرت غوره کور به ئې په برخه شي!!**

دا هغه ستره جفا ده چي له هر الهي کتاب سره شوې، دا هغه ستر ظلم دئ چي تل دين پلورونکو او ټګمارو مذهبي مشرانو له دين سره کړی، دا همغه فتنه ده چي تل په هغو قومونو کي راولاړېږي چي الهي کتاب د يوه ميراثي توکي په څېر ترلاسه کړي.

وَٱلَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِٱلْكِتَٰبِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

١٧٠- او هغه چي په کتاب تمسك کوي او لمونځ اقامه کوي، يقيناً چي د دغو مصلحينو اجر نه ضائع کوو.

(۱۷۰)- په دې مبارك آيت كې د مخكنۍ ډلې په مقابل كې د يوې بلې ډلې يادونه شوې چې قرآن ئې د مصلحينو په نامه يادوي او دا ئې ځانګړتياوې ګڼي:

- **دوى په الهي كتاب تمسك كوي، په هر څه كې د دوى مستمسك د الله تعالى كتاب وي، په وينا، قضاوت او عمل كې، دا كتاب ئې هم خپل لارښود وي او هم نورو ته په همدې كتاب لارښوونه كوي.**
- **لمونځ اقامه كوي، هم خپلې اړيكې له الله تعالى سره ټينګوي او هم نور دې ته رابلي چې په لمانځه سره خپلې اړيكې له الله تعالى سره ټينګې كړي.**

له دې مبارك آيت په ډېر وضاحت او صراحت سره معلومېږي چې د ټولني د اصلاح كار له دغو دوو لارو پرته له بلې لارې امكان نه لري، په الهي كتاب تمسك او د لمانځه اقامه، په كومې ټولني كې چې الهي كتاب هېر كړى شو، شا ته وغورځولى شو، بل څه ته پرې ترجيح وركړى شوه، جوماتونه ئې له معنوي پلوه ويجاړ شول، امامت ئې د غلطو او دين پلورونكو خلكو په لاس كې پرېوت، هيڅكله به شېرازه نشي، سمه ورځ به ئې په برخه نشي او د اصلاح هره هڅه به ئې بې نتيجې پاته شي.

وَإِذ نَتَقۡنَا ٱلۡجَبَلَ فَوۡقَهُمۡ كَأَنَّهُۥ ظُلَّةٞ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُۥ وَاقِعُۢ بِهِمۡ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱذۡكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

۱۷۱- او كله چې موږ غر پرې راپورته كړ، داسې لكه چې چترۍ وي او ګمان ئې وكړ چې پرې راپرېوتونكى دئ، (ومو ويل:) هغه څه په زور سره (ټينګ) ونيسئ چې تاسو ته مو دركړ او هغه څه ئې په ياد كړئ چې په هغه كې دي، ترڅو مو ځان ساتنه په برخه شي.

(۱۷۱)- دلته بني اسرائيلو ته خپلې هغه ژمني ورپه يادوي چې د تورات د نازلېدو په مهال ئې كړې وې، دوى له الله تعالى سره په داسې حال كې ژمنه كړې وه چې لوى غر ئې پر سر داسې راپورته شوى وو لكه چترۍ، هره شېبه ئې ګمان كاوو چې غر پرې راپرېوځي، ژمنه ئې دا وه چې د الله تعالى په كتاب به كلكې منګولې لګوي او لارښوونو ته به ئې تل پام كوي.

كه له بني اسرائيلو په دې توګه ژمنه ترلاسه شوې وه، په نورو قومونو هم دې ته ورته حالات راځي، د مصيبتونو غرونه ئې پر سر سيورى وغوړوي، له سترو سترو ګواښونو او خطرونو سره مخامخ شي، په دې وخت كې الله تعالى ته مخه كړي، له ګناهونو د لاس اخيستو او په اخلاص او صداقت سره د الله تعالى د بندګۍ ژمني كوي. په افرادو باندې هم دې ته ورته حالتونه راځي او همداسې له الله تعالى سره ژمني او تعهدونه كوي.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ
بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَآ ۛ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ
﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

۱۷۲- او کله چې ستا رب د بني آدمو له ملاګانو د دوی اولاد واخیست او دوی ئې پر خپل ځان شاهد وګرځول (او ورته وئې ویل) آیا زه مو رب نه یم؟ وئې ویل: هو؛ شهادت ورکوو، دا د دې لپاره چې د قیامت په ورځ ونه وایئ: موږ له دې غافل وو. ۱۷۳- او یا ونه وایئ: دا خو زموږ مخکني پلرونه ول چې شرك ئې وکړ او موږ ئې وروستني اولاد وو، آیا د هغه څه په سبب مو هلاکوې چې باطلپالو کړي. ۱۷٤- همداسې آیتونه په تفصیل سره بیانوو په دې موخه چې بېرته راوګرځي.

(۱۷۲-۱۷٤)- په دې مبارکو آیتونو کې څو اساسي خبرې تر سترګو کېږي:

- **دلته ویل شوي چې د هر انسان له صلب نه د ده اولاد په داسې توګه اخیستل شوي چې الله تعالی په دغې خبرې شاهد ګرځولی: آیا زه مو رب نه یم؟ او هغوی ویلي هو؛ په دې خبرې شهادت ورکوو.**
- **آیا د دې خبرې معنی دا ده چې په جسمي توګه د دوی نطفې د آدم علیه السلام له شا رایستل شوي او همغه مهال دا پوښتنه ترې شوې او دوی هم شهادت ورکړی؟ او که په دې وینا سره د بني آدمو هغه فطرت معرفي شوی چې د الله تعالی پر ربوبیت باندې اعتراف او شهادت ئې ده ته ورپه برخه کړی؟ درې دلائل داسې دي چې د دوهمې رأیې ارجحیت ثابتوي: ۱- په آیت کې ویل شوي (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ: او کله چې ستا رب د بني آدمو له ملاګانو د دوی اولاد واخیست) او دا د ټولو انسانانو اولاد ته اشاره کوي، نه د آدم علیه السلام له ملا نه د ده د اولاد د نطفو اخیستلو ته، دې ته مو هم باید پام وي چې دلته د استخراج او رایستلو لفظ نه دئ راغلی بلکې د أخذ یعني اخیستلو لفظ راغلی. ۲- هیڅ انسان ته داسې کومه صحنه په یاد نه ورځي چې تر خپل پیدایښت مخکې بل ځل هم پیدا شوی او هغه مهال الله تعالی ترې پوښتنه کړې او ده د الله تعالی په ربوبیت اعتراف کړی، نه نن دا خبره کولی شي او نه د قیامت په ورځ، داسې شهادت خو یوازې په هغه صورت کې ارزښت او اهمیت لري چې د انسان په یاد وي. ۳- که دا خبره ومنو نو بیا خو باید ووایو چې انسان دوه ځلې پیدا شوی خو دا خبره له قرآن سره اړخ نه لګوي.**

د دې آیت دقیقه توجیه همدا ده چې الله تعالی هر انسان او بني آدم داسې راپیدا کوي چې ایمان بالله ئې په خټه کې اېښودل شوی، داسې فطرت ئې ورکړی چې د الله تعالی په ربوبیت اعتراف کوي، د قرآن ګڼ شمېر آیتونه په همدې دلالت کوي چې پر الله تعالی ایمان د انسان د

فطرت غوښتنه ده، پر خدای باور د ده د فطرت جزء دئ، تر سخت نه سخت کافر او تر بد نه بد ملحد په ځانګړو حالاتو کې خدای ته مخه کوي، په ځانګړې توګه هغه مهال چې له ستونزو او کړاوونو سره مخ شي. د پيدايښت په همغه سر کې ئې ده ته د ډېرو نورو خبرو ترڅنګ دا هم ښودلي چې رب ئې څوك دئ، ضمير او فطرت ئې په دې شهادت ورکوي چې پيدا کوونکی ئې الله دئ، د همدغې فطري لارښوونې په سبب ده چې هر انسان خدای مني، د انسانانو له پيدايښته تر نن پورې ډېر لږ کسان داسې ليدل شوي چې خدای نه مني، دا نه منونه ئې هم د انکار په توګه وي نه دا چې له زړه نه پرې قانع وي او د خپل انکار لپاره دليل ولري، دا چې قرآن په مکرره توګه وايي چې که له کافرانو پوښتنه وکړې چې آسمانونه او زمکه چا پيدا کړي، شپه او ورځ څوك راولي، او ... او ... دوی به حتماً وايي چې الله، همدغې خبرې ته اشاره کوي. د قيامت په ورځ به دغه د کافر او منکر انسان په ضد حجت وي. پيغمبر عليه السلام هم دغه مطلب ته اشاره کړې: هلته چې فرمايي: انسان له روغ او سالم فطرت سره دنيا ته راځي، د ده مور او پلار ئې يهودي، نصراني او مجوسي کړي، لکه څنګه چې له څاروي څاروی پيدا کېږي او تاسو په دوی کې غوږ پرې شوی نه ګورئ، بلکې تاسو ئې غوږ ورپرې کوئ:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ النَّبِىُّ « كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ ، كَمَثَلِ الْبَهِيمَةِ تُنْتَجُ الْبَهِيمَةَ ، هَلْ تَرَى فِيهَا جَدْعَاءَ »... (**رواه البخاري**)

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِىِّ قَالَ « يُقَالُ لِلرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ مَا عَلَى الأَرْضِ مِنْ شَىْءٍ أَكُنْتَ مُفْتَدِياً بِهِ قَالَ فَيَقُولُ نَعَمْ. قَالَ فَيَقُولُ قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ ذَلِكَ قَدْ أَخَذْتُ عَلَيْكَ فِى ظَهْرِ آدَمَ أَنْ لاَ تُشْرِكَ بِى شَيْئاً فَأَبَيْتَ إِلاَّ أَنْ تُشْرِكَ بِى ». **رواه الصحيحين**

له انس بن مالك روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به له دوزخيانو يوه چا ته وويل شي: آيا پوهېږې چې که د زمکې د سر هر څه ستا وی آيا (اوس به دې له عذابه د نجات لپاره) په فديه کې نه وو ورکړي؟ وبه وايي: هو؛ نو الله تعالی به ورته ووايي: تر دې آسان مې درنه غوښتې وو، د آدم په شا کې مې دا عهد درنه اخيستی وو چې له ما سره هيڅ څه مه شريکوه، خو تا ډډه وکړه مګر له دې چې زما په اړه شرك وکړې.

دا د انسان فطري جوړښت به د مشرك په خلاف حجت وي او دا دليل به نه ترې قبلېږي چې ووايي: موږ له دې حقيقته خبر نه وو، شرك له مور پلار په ميراث راته پاته شوی وو، دا خو زموږ مخکني پلرونه ول چې شرك ئې وکړ او موږ ئې په شرك اخته کړو، ولې مو د هغه څه په سبب تعذيبوې چې باطلپالو پلرونو پرې اخته کړي وو. الله تعالی دا حقيقت په دې موخه د انسانانو مخې ته ږدي چې له شرك ببرته هغه توحيد ته وګرځي چې د دوی د فطرت غوښتنه ده.

وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱلَّذِيٓ ءَاتَيۡنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنۡهَا فَأَتۡبَعَهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوۡ شِئۡنَا لَرَفَعۡنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخۡلَدَ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُۚ

فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ
ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۚ فَٱقْصُصِ ٱلْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ
مَثَلًا ٱلْقَوْمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ
ٱلْمُهْتَدِى ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

۱۷۵- او دوی ته د هغه چا قصه ولوله چې خپل آیتونه مو ورکړل، خو ترې ووت او شیطان ورپسې شو او له لارورکو شو. ۱۷٦- که مو غوښتی نو په دې سره به مو لوړ کړی وو خو هغه د زمکي په لور تلپاته شو (ونښت)، او په خپل هوس پسې شو، نو مثال ئې سپي ته ورته دئ، که برید پرې کوې هم ژبه راباسي او که ئې پرېږدې هم ژبه راباسي، دا د هغو خلکو مثال دئ چې زما آیتونه ئې تکذیب کړي، نو قصې ورته بیان کړه چې فکر وکړي. ۱۷۷- څومره بد دئ د هغو خلکو مثال چې زما آیتونه ئې تکذیب کړل او په خپل ځان ئې ظلم کاوو. ۱۷۸- الله چې څوك هدایت کړي همدا هدایت شوی دئ او څوك چې بې لارې کړي همدا دوی زیانمن دي.

(۱۷۵-۱۷۸)- دلته یو ځل بیا د علماء سوء په اړه یوه جامع وینا شوې، د هغه چا په اړه چې د الله تعالی د کتاب څه علم ورکړی شوی، خو د دې په ځای چې عمل پرې وکړي او د الهي لارښوونو په رڼا کې ژوند وکړي، له دې رڼا وتلی، شیطان ورپسې شوی، یعني د شیطان لارښود او استاد ترې جوړ شوی، د دې په ځای چې دی په شیطان پسې ولاړ شي، شیطان په ده پسې روان شوی، په خپله تېروتی وو او نور ئې تېرایستلي. که الله تعالی غوښتلی او په ده کې د دې وړتیا وی نو په دې علم سره به ئې ده ته لوړې درجې ورکړې وې، په دنیا کې لوړ عزت او په آخرت کې د جنت لوړ مقام، خو هغه په زمکې پورې ونښت، د لوړ تګ لپاره ئې پیاوړې او مضبوط وزرونه نه درلودل، بې همته وو، اوس ئې د حق مخالفت او د الله تعالی د آیتونو تکذیب ته کلکه ملا تړلې ده، که ئې په دې کار ملامت کړې او وئې رټې هم خپله خوله نه بندوي او که ئې خپلې مخې ته پرېږدې او څه ورته ونه وایې هم، مثال ئې هغه سپي ته ورته دئ چې که ورته ووایې: چغه! ژبه ئې راوتلې وي او که ئې پرېږدې هم. د آیت له وروستۍ برخې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې دا مثال د هغو خلکو لپاره راوړل شوی چې په خپلو اورېدو او تېرو ژبو سره د الله تعالی د دین مخالفت کوي (دا د هغو خلکو مثال دئ چې زما آیتونه تکذیبوي)، (څومره بد دئ د هغو خلکو مثال چې زما آیتونه ئې تکذیب کړل او په خپل ځان ئې ظلم کاوو).
الله دوی د هدایت وړ نه دي موندلي، دوی ادعاء کوي چې په سمه لار روان دي، د پلار نیکه دین او مذهب لمن ئې کلکه نیولې او د همدې لپاره د پیغمبر علیه السلام مخالفت کوي، په داسې حال کې چې عملاً د الهي لارښوونو خلاف په کږو لارو روان دي، هدایت شوی خو هغه څوك دئ چې په الهي هدایاتو عمل کوي، څوك چې د الهي لارښوونو مخالفت کوي هغه لارورکی دئ، باید په دې پوه وي چې نه الله تعالی ته زیان رسولی شي او نه د ده دین ته، یوازې ځان ته به زیان رسوي.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا
وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ ۚ أُولَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ
أَضَلُّ ۚ أُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَٰفِلُونَ ﴿١٧٩﴾

۱۷۹- او يقيناً چي د دوزخ لپاره مو له پېريانو او انسانانو ډېر پيدا کړي، دوی زړونه لري خو پرې پوهېدل نه کوي، سترګي لري خو پرې ليدل نه کوي، غوږونه لري خو پرې اورېدل نه کوي، دوی د څارويو په څېر دي بلکي لازيات لاروركي، همدا دوی غافل او بې خبره دي.

(۱۷۹)- دا آيت موږ ته ښيي: جهنم د هغه چا ځای دئ چي: د زړه دړه ئې حقيقت ته نه پرانيستل کېږي، په عالم کي له خورو نښو عبرت نه اخلي، د حق وينا اورېدو ته چمتو نه دئ، زړه، سترګي او غوږونه لري خو هغه کار ترې نه اخلي چي په دغو غړو سره بايد ترسره شي، د حيواناتو په څېر او تر هغوی هم په فهم او بصيرت کي ټيټ دئ.

د دې آيت په اړه دوه پوښتني راولاړېږي:

- آيا الله تعالی دغه خلك له سره د جهنم لپاره پيدا کړي، د دوی په اړه د الله تعالی مخکنی پرېکړه همدا وه چي جهنم ته به ورومي؟ قرآن په خپله په همدې آيت کي دې پوښتني ته ځواب ورکوي او فرمايي چي دوی ته الله تعالی زړه ورکړی خو د تفقه لپاره ئې نه کاروي، سترګي ئې ورکړې خو په عالم کي خورو نښو ته پام نه کوي، غوږونه ئې ورکړي خو د حق خبره پرې نه اوري، که ده ته دا استعداونه نه وی ورکړی شوی، هلته دا اعتراض راولاړېدو چي ښايي الله تعالی دوی له سره د دوزخ لپاره پيدا کړی وو، قرآن موږ ته په مکرره توګه وايي چي انسان په خپل اختيار سره د کفر او ايمان له دوو لارو يوه غوره کوي، يوه لار ئې جنت ته رسوي او بله دوزخ ته.

دوهمه پوښتنه دا ده چي دلته تفقه او پوهه زړه ته منسوب شوې په داسي حال کي چي علمي تحقيقات زړه نه بلکي د انسان دماغ د احساس او ادراك مرکز ګڼي او زړه يوازي د وينې د پمپ کولو وسيله بولي. له حقيقت نه بې خبره خلك اعتراض کوي چي قرآن ولي هغه څه زړه ته منسوب کړي چي په اصل کي د زړه کار نه بلکي د دماغ کار دئ. دې پوښتني ته د ځواب او د دغو کسانو د تشويش د رفع کولو لپاره لاندي وضاحت کوو:

- **قرآن چي څه زړه ته منسوب کړي، دا د نړۍ په هر ګوټ کي، د هر قوم لخوا او په هره ژبه کي زړه ته منسوب شوي، تاسو به په هر ځای کي له هر چا واورئ چي تصديق او تکذيب، باور او انکار، مينه او کرکه، جرأت او جبن، خوښي او خفګان زړه ته منسوبوي، په دې اړه د قرآن وينا نه د تعجب وړ ده، نه اعتراض پرې وارد او معقول دئ او نه د علمي تحقيقاتو خلاف ده. دا خبري نه يوازي په تورات، انجيل، زبور او ټولو مذهبي کتابونو کي زړه ته منسوب شوې بلکي د ملحدينو په کتابونو کي هم زړه ته منسوب شوې، شعراوو هم**

زړه ته منسوب کړي او ليکوالانو هم، عوامو هم او علماوو هم، ديندارو شعراوو او علماوو هم او بې دينه شعراوو او ساينس پوهانو هم! دا ولې او د څه لپاره؟ دليل ئې دا دئ:

- زړه د دماغ لپاره د سترګو، غوږونو، پزې او پوستکي په څېر يوه وسيله ده، که دغه پنځه حواس ئې د پېژندو او احساس وسائل دي نو زړه ئې د خپلو پرېکړو د انعکاس لپاره داسي وسيله ده چي له دې لاري خپلې پرېکړې اعلانوي. زړه ته د دې خبرو منسوبول داسي دي لکه موږ چي لېدل سترګو ته منسوبوو، حال دا چي سترګي فقط دوه عدسيې دي چي له دې لاري نور دماغ ته انتقالېږي، د ليدل شوي شي په اړه پرېکړه په دماغ کي کېږي، ليدل په حقيقت کي د دماغ کار دئ نه د سترګو، سترګي او غوږونه د دماغ لپاره داسي کړکۍ دي چي له بهرني محيط نه دماغ ته پيغامونه انتقالوي، د دغو پيغامونو د څرنګوالي پرېکړه دماغ کوي، په اصل کي ليدا او اورېدا د دماغ کار دئ نه د سترګو او غوږونو، که د دماغ هغه برخي زيانمني شي چي له سترګو او غوږونو پيغامونه ترلاسه کوي او د هر پيغام په اړه پرېکړه کوي، نو نه به په روغو سترګو څه ليدی شو او نه په روغو غوږونو څه اورېدی، لکه څنګه چي ليدل او اورېدل سترګو او غوږونو ته منسوبول د اعتراض وړ خبره نه ده، همداراز زړه ته دغه احساسات منسوبول يو فطري انتساب دئ. د دې تفصيل د لومړي جلد په پای کي مطالعه کولی شئ

وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

١٨٠- او د الله غوره نومونه دي نو په دغو نومونو سره ئې دروبلئ او هغه کسان پرېږدئ چي د ده په نومونو کي الحاد کوي (په کږه ځي)، حتماً به د خپلو کړنو له امله سزا ورکړی شي.

(١٨٠)- په دې مبارك آيت کي موږ ته لاربښونه شوې چي د دعاء په وخت کي بايد الله تعالى په خپلو غوره نومونو سره ياد کړو او د هغو کسانو په څېر نشو چي د الله تعالى په نومونې کي په کږو لارو درومي. دغه مطلب د الاسراء د سورې په ١١٠ آيت کي داسي راغلی:

قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ أَوِ ٱدْعُوا۟ ٱلرَّحْمَٰنَ ۖ أَيًّا مَّا تَدْعُوا۟ فَلَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَٱبْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

ووايه! يا الله دروبلئ يا رحمن ته دعاء وکړئ، (له دغو ئې) چي په هر نوم دروبلئ (صحيح ده) ده لره ښايسته او غوره نومونه دي او مه دې دعاء په لوړ آواز کوه او مه ئې پټوه، (بلکي) د دواړو ترمنځ وسط لاره غوره کړه.

دغه آيتونه دا مطالب بيانوي:

- الله تعالی نېك او غوره نومونه لري، باید په همدغو نومونو ئې ذكر وشي او دعاء ورته وشي، په هرې دعاء كې ئې هغه نوم یاد شي چې له سؤال سره مناسبت ولري، د مثال په توګه یا رحمن ارحمني: اې مهربانه ربه پر ما رحم وكړې، یاحفیظ احفظني: اې ساتونكې ربه ما وساتې.
- بایدپه اسماء الله كې له انحراف او له ځانه د اسماوو او صفاتو له ابښودلو ډډه وكړو.
- د الله تعالی په وړاندې دعاء كې باید هغه طریقه غوره كړو چې دین راښودلې، لكه دا آیت چې امر كوي: نه به په ډېر لوړ غږ دعاء كوو او نه په ډېر ټیټ، بلكې د دواړو ترمنځ به متوسطه لاره غوره كوو.

ابي موسی اشعري ﷺ وايي: موږ په یوې غزا كې له رسول اللهﷺ سره وو، داحال مو غوره كړ چې كله به په كومې لوړې ختلو او كومې جګې ته پورته كېدلو او كومې درې ته به كوزېدلو نو په جګ غږ به مو تكبیرونه ویل، نو رسول اللهﷺ موږ ته رانږدې شو او وئې فرمایل: **اې خلكو! پرخپل ځان نرمي وكړئ (او په لوړ غږ د دعاء لپاره پر ځان زیاتی مه كوئ) ځكه تاسې نه كوڼ ته دعاء كوئ او نه غائب ته، بلكې هغه چا ته دعاء كوئ چې اورېدونكی او لیدونكی دئ، تاسې چې كوم ذات ته سؤال كوئ هغه ستاسو هر یوه ته د خپلې سورلۍ تر غاړې ډېر درنږدې دئ.**

عَنْ أَبِى مُوسَى الأَشْعَرِىِّ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ فِى غَزَاةٍ فَجَعَلْنَا لاَ نَصْعَدُ شَرَفاً وَلاَ نَعْلُو شَرَفاً وَلاَ نَهْبِطُ فِى وَادٍ إِلاَّ رَفَعْنَا أَصْوَاتَنَا بِالتَّكْبِيرِ. قَالَ فَدَنَا مِنَّا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ « أَيُّهَا النَّاسُ ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّكُمْ مَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلاَ غَائِباً إِنَّمَا تَدْعُونَ سَمِيعاً بَصِيراً إِنَّ الَّذِى تَدْعُونَ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ. **رواه احمد**

قرآن موږ ته هغه نومونه راښودلي چې باید خپل رب پرې یاد كړو، د الله تعالی هر نوم د یوه الهي صفت ښوونه كوي، موږ د الله تعالی نومونه او صفات د هغه كتاب له لارې پېژندلی شو چې الله تعالی نازل كړی او رسولﷺ ته ئې د هغه علم وركړی، له دې پرته د الله تعالی د نومونو او صفاتو د پېژندلو بله صحیح لاره نشته. خو تاسو پوهېږئ چې الهي كتابونه د مختلفو قومونو په ژبه نازل شوي او په هر یوه كې الله تعالی په بېلو بېلو نومونو یاد شوی، كه څه هم په دغو الهي كتابونو كې د الله تعالی د نومونو الفاظ مختلف دي، خو معنی او مفهوم ئې یو دئ، دا نومونه په قرآنكریم، تورات، انجیل او زبور كې په یو ډول الفاظو ندي یاد شوي، لدې معلومېږي چې پدغو نومونو كې ترتېولو د پام وړ خبره هغه صفات دي چې دا نومونه ئې په ګوته كوي.

په قرآنكریم كې له ذكر شوو نومونو علاوه، الله تعالی نور نومونه هم لري چې یا ئې په نورو آسماني كتابونو كې ذكر كړي دي او یا ئې له ځان سره ساتلي او هیڅ څوك ئې نه دئ پرې خبر كړی، لكه چې رسول اللهﷺ فرمایي:

... أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ... رواه احمد

الهي! په هر هغه نوم دې سؤال درته كوم چې ځان دې پرې نوملی، یا دې خپل كوم مخلوق ته وربښودلی او یا دې په خپل كتاب كې نازل كړی او یا دې په خپل علم غیب كې چې له تاسره دئ ځانته ځانګړی او خاص كړی.

لدې مبارك حدیث دا څرګندېږي چې د الله تعالی نومونه محدود نه دي، یو شمېر ئې پدې كتاب كې ذكر شوي او نور ئې په نورو كتابو كې راغلی دي، ځیني ئې پیغمبرانو علیهم السلام ته وربښودلي او ځیني ئې الله تعالی له خپل ځان سره ساتلي او هیچا ته ئې نه دي ښودلي، دا ټول

نېك او پاك نومونه داسې صفات په ګوته کوي چې الله تعالی وربانديي متصف دئ. د مثال په توګه السميع، يعنی هغه ذات چې اورېدونکی دئ، البصير: هغه ذات چې ليدونکی دئ، الرحمن: هغه ذات چې ډېر مهربان دئ. خو هغه نومونه چې د ده په علم غيب پوري منحصر بلل شوي دا نومونه د الله تعالی داسې صفات افاده کوي چې انسان پرې نه پوهېږي.

خو دا چې د الله تعالی په نومونې کې له کوږوالي مراد څه دئ؟ آيا په قرآن او حديث کې له راغلو عربي نومونو پرته په بل نامه د الله تعالی يادول الحاد دئ؟ ځينې خلك په دې اړه زياته غلو کوي او الله تعالی له عربي نومونو پرته په بل نامه يادول او بلې ژبې ته د الله تعالی د نومونو ژباړه حرام او ناروا ګڼي!! حال دا چې الله تعالی په داسې نومونو يادول حرام دي چې له ده سره نه ښايي، د ده صفت نشي منعکس کولی، غلطه او ناقصه معنی ورکوي، په غلطو مواردو کې کارول کېږي لکه: معشوق، جانان، نګار، صنم، ساقي، پيرمغان او دې ته ورته نومونه، هغه نومونه چې مختلف قومونه ئې د الله تعالی لپاره کاروي لکه خدای او GOD، او له عربي نورو ژبو ته د الله تعالی د نومونو ژباړه لکه د مالك په ځای څښتن يا خاوند، د رب په ځای پالونکي، د حفيظ په ځای ساتونکی نه يوازې څه مانع نه لري بلکې د الله تعالی د نومونو او صفاتو په حقيقي معنی د ښه پوهېدو لپاره ضروري او ګټور دي، الله تعالی په خپله دا کار کړی، په تورات، زبور او انجيل کې چې کوم نومونه راغلي وو، په قرآن کې ئې هغه موږ ته په عربي ژبې کې بيان کړي. که قرآن په پښتو نازل شوی وی نو د الله تعالی ټول نومونه به په پښتو کې وو، بيا به دغو خلکو ته ورته پښتنو ويل: له پښتو عربي ته د الله تعالی نومونه ژباړل او څښتن تعالی د الله او مالك په نامه يادول منع دي!!

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِى لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

۱۸۱- او له هغو چې موږ پيدا کړي، يوه ډله ئې داسې ده چې په حق سره د (خلکو) لارښوونه کوي او په همدې سره عدالت پلی کوي. ۱۸۲- او هغه چې زموږ آيتونه تکذيبوي، حتماً به ئې له داسې لوري ورو ورو ونيسو چې نه پرې پوهېږي. ۱۸۳- او دوی ته مهلت ورکوم، يقيناً چې زما پټ تدبير ډېر مضبوط دئ.

(۱۸۱-۱۸۳)- دلته دوه ډلې معرفي شوې:

- **هغه چې په حق سره د خلکو لارښوونه کوي او په همدې سره عدالت پلی کوي.**
- **هغه چې د الله تعالی آيتونه تکذيبوي، دې ډلې ته به الله تعالی حتماً سزا ورکوي، خو ورو ورو او په تدريج سره، په داسې توګه چې دوی پرې نه پوهېږي، مهلتونه او فرصتونه به ئې وغولوي، ګمان به کوي چې د روښانه مستقبل په لوري پر مخ روان دي، خو په حقيقت کې به د زوال په لور خوځي .**

أَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُواْۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍۚ إِنۡ هُوَ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمۡ يَنظُرُواْ فِي مَلَكُوتِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٖ وَأَنۡ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقۡتَرَبَ أَجَلُهُمۡۖ فَبِأَيِّ حَدِيثِۭ بَعۡدَهُۥ يُؤۡمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُۥۚ وَيَذَرُهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

١٨٤- آيا په دې کي ئې فکر نه دئ کړی چي په ملګري کي ئې هيڅ لېونتوب نشته، دی خو له يوه څرګند نذير پرته بل څه نه دئ، ١٨٥- آيا د آسمانونو او زمکي په ټولواکۍ او په هر هغه څه کي چي الله پيدا کړي او په دې کي ئې نظر نه دئ اچولی چي ښايي د دوی اجل به رانږدې شوی وي، نو له دې وروسته به په کومي خبري ايمان راوړي؟ ١٨٦- الله چي څوك بې لاري کړي نو هيڅ لارښود به ئې نه وي او په خپل طغيان کي ئې لالهانده پرېږدي.

(١٨٤-١٨٦)- دلته د رسول اللهﷺ او د ده د دعوت د مخالفينو په اړه ويل شوي:

- دوی ته ويل شوي چي پيغمبر عليه السلام ستاسو پرونی ملګری دئ، ښه ئې پېژنئ، هم ئې وينا او دعوت ستاسو په مخ کي او هم ئې د نن او پرون شخصي ژوند، آيا نه ګورئ چي د يوه عقلمن او پوه داعي په توګه تاسو ته بلنه درکوي، نه ئې په دعوت کي د عقل خلاف خبره مومئ او نه د ده په شخصي ژوند کي د پوهي او عقل مغاير کوم عمل، تاسو د غلطو کارونو او د عقل او علم منافي مذهب له عواقبو او بدو پايلو وېروي، ولي په دې فکر نه کوئ؟
- دا دوی ولي د آسمانونو او زمکي دې عظيم سلطنت ته او په دې پراخ ملك کي دې بې شمېره مخلوقاتو ته په غور سره نه ګوري؟ آيا دې ته پام نه کوي چي د دې پراخ او ستر ملك واګي حتماً د يوه داسي مقتدر ټولواك په اختيار کي دي چي د عالم هر څه اداره کوي؟ همغه خبره چي د دوی ملګری محمدﷺ ئې کوي؟
- ولي په دې غور نه کوي چي د دوی د بدو عملونو بدي پايلي رانږدې شوې، د دوی په څېر ډېر ظالم، مفسد او مشرك قومونه هلاك شوي، په کومي لاري چي دوی روان دي، تر دې د مخه ډېر پرې تللي او هر يو په الهي عذاب اخته شوی؟! ستاسو ملګری همدا خبره درته کوي.
- نو له دې خبرو وروسته به په کومي خبري ايمان راوړي؟ کوم استدلال به ئې قانع کړی شي؟ که د دغي سورې په دغو مضبوطو او قانع کوونکو دلائلو قانع نه شي او له مخالفت او لجاجته لاس وانخلي او حقيقت ته سر ټيټ نه کړي، آيا بل داسي دليل او بله داسي وينا موندی شو چي د دوی قناعت پرې راشي او په قيامت ايمان راوړي؟!!
- که څوك په دغو دلائلو قانع نه شي، بل داسي دليل نه شو موندلی چي هغه قانع کړي. د دوی د انکار وجه دا نه ده چي کافي دلائل ئې نه دي اورېدلي، پوښتنو ته ئې ځواب نه دئ ويل شوی او اغېزمنه وينا او حکيمانه بلنه ئې نه ده تر غوږ شوې!! نه، تر ټولو مضبوطه او اغېزمنه وينا او تر ټولو قوي دلائل ورته ويل شوي، تر دې غوره وينا نه موندل کېږي، تر دې متين او قوي دليل نه شو پيدا کولی، دوی په هر صورت کي له ځان سره په کلکه پتېيلي چي په خپل انکار به ترپايه ټينګار کوي، داسي کس په دلائلو نه شو قانع کولی. څوك چي په دغو

مضبوطو دلائلو قانع نه شي هغه به كومه وينا او كوم دليل وي چي دوى قانع او ايمان راوړلو ته چمتو كړي؟
• اصلي خبره دا ده چي په دوى كي د هدايت استعداد ځپل شوى، خپل هغه ظرفيتونه او وړتياوي ئې له لاسه وركړې چي د هدايت لپاره ضروري وي، الله تعالى د دې وړ نه دي موندلي چي هدايت ئې په برخه شي، په الهي معيارونو كي او د الهي سننو مطابق د ضلالت مستحق دي، نو ځكه ئې الله تعالى په خپل طغيان كي لالهانده پرېږدي.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّى ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

١٨٧- د دې نېټې (قيامت) په اړه تا پوښتي چي د وقوع وخت ئې كله دئ؟ ووايه: علم ئې فقط زما له رب سره دئ، له ده پرته ئې بل څوك په خپل وخت كي نه راڅرګندوي، په آسمانونو او زمكي كي درنه شوې، درته نه راځي مګر ناڅاپي، تا داسي پوښتي چي ګواكي ترې خبر يې، ووايه: علم ئې يوازي له الله سره دئ، خو اكثر خلك نه پوهېږي.

(١٨٧)- دا آيت په مكرره توګه د قيامت علم الله تعالى ته مختص كوي او پر دې تأكيد كوي چي فقط الله به ئې په خپلې ټاكلې نېټې رابرسېره كوي او له دې پټ رازه به پرده اوچتوي، ناڅاپي او له مخكنى اطلاع نه پرته به تاسو نيسي، د دې لپاره چي د قيامت حادثه هومرهستره ده چي ټول آسمانونه او زمكه به احتواء كوي، نو ځكه ئې په ټاكلې نېټې پوهېدل انسان ته ګران شوى. له پيغمبر عليه السلام نه ستاسو پوښتني داسي دي لكه چي هغه ترې خبر وي، په داسي حال كي چي له الله پرته هيڅوك پرې نه پوهېږي.

په دغه او تر دې وروسته آيتونو كي داسي څه ويل شوي چي د شرك د خبيث بوټي جرړي ئې قطع كړې، تاسو پوهېږئ چي د شرك ګنده ډنډ له دوو ناپاكو ويالېو ډكېږي: له الله تعالى پرته بل څوك په غيب پوه ګڼل او له الله تعالى پرته بل څوك د ګټي او تاوان واكمن منل. مشرك هغه دئ چي د الله تعالى ترڅنګ له نورو ذواتو نه د ګټي طمع او د تاوان دفع كولو انتظار لري او ګمان كوي چي هغوى له اسرارو خبر دي، له هغو مواردو ئې خبرولى شي چي ده ته ګټه يا تاوان لري. دلته پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي خلكو ته څو خبري اعلان كړي: د قيامت د راتلو له نېټي خبر نه يم، هم ئې علم الله تعالى ته مختص دئ او هم ئې راوستل. په وروستنيو آيتونو كي په دې اړه مزيد وضاحت داسي دئ:

قُل لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ

لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ۚ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

۱۸۸- ووايه: نه د ځان لپاره د ګټي (رسولو) واك لرم او نه د ضرر او تاوان (دفع كولو)، مګر هغه څه چي الله ئې وغواړي او كه په غيب پوهېدی نو ډېر خير او ښېګڼه به مي ترلاسه كړې وه او تاوان به نه رارسېدو، زه خو مؤمنانو ته له يوه خبرداری وركوونكي او زېری وركونكي پرته بل څه نه يم.

(۱۸۸)- په دې مبارك آيت سره رسول اللهﷺ د څو نورو خبرو په اعلان مأمور شوی:

- خلكو ته دا خبره په واضح الفاظو اعلان كړه چي زه نه د ځان لپاره د ګټي رسولو څه واك لرم او نه د ضرر او تاوان دفع كولو، د دې واك په بشپړه توګه له الله تعالی سره دئ، كه ځان ته كومه ګټه رسولی شم يا كوم ضرر دفع كولی شم نو دا همغه دي چي الله تعالی غوښتي، د دې پرېكړه هم د الله تعالی له لوري كېږي.
- زه له غيبه خبر نه يم، كه په غيب پوهېدی نو تل او په هر كار كي به مي خير او ښېګڼه په برخه كېده او هيڅكله به كوم تاوان نه رارسېدو. څوك چي په غيب پوهېږي په هر كار كي به ګټه كوي او د تاوان له هر مورد نه به خوندي پاته كېږي، دا ځكه چي هغه پوهېږي څه ورته ګټه لري او څه ورته تاوان، د ګټي ځای ته ځان رسوي او د تاوان له ځايه ځان ساتي، خو تاسو وينئ چي زه د نورو انسانانو په څېر له كړاوونو، ستونزو، بيماريو او ناخوالو سره مخ كېږم، دا ښيي چي زه له غيبه خبر نه يم. ګورئ چي رسول اللهﷺ نه يوازي دا خبره اعلانوي چي په غيب نه پوهېږي بلكي دلائل ئې هم وړاندي كوي.
- زه فقط د الله تعالی له لوري يو استازی يم چي مأموريت مي نېكانو ته زېری او بدانو ته خبرداری وركول دي.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ
آتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۸۹﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ
شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۹۰﴾

۱۸۹- دی هغه ذات دئ چي تاسو ئې له يوه ژوي راپيدا كړئ او له هغه ئې جوړه ورته

راپيدا كړه چي خوا ته ئې آرامښت ومومي، كله چي ئې (په خپلې غيږ كي) پټه كړه، په خفيف حمل سره حامله شوه، خو كله چي درنه شوه دواړو خپل رب ته دعاء وكړه چي كه دي روغ راكړ حتماً به له شكر كوونكو وو. ۱۹۰- خو كله چي ئې روغ رمېټ وركړ په هغه څه كي ئې شريكان ورته ونيول چي ده وركړى وو، خو الله له هغه څه ډېر لوړ دئ چي دوى ئې ورسره شريكوي.

(۱۸۹-۱۹۰)- په دې مباركو آيتونو كه هم د مخكني مطلب په اړه لاندي مزيد دلائل وړاندي شوي:

- هغه څوك دئ چي انسان ئې له يوه متنفس ژوي پيدا كړ، له همدې ئې د ده جوړه پيدا كړه، نه يوازي دا چي همدا د انساني نسل د بقاء او دوام وسيله ده بلكي په داسي توگه ئې پيدا كړي چي يو د بل په خوا كي سكون او د زړه ډاډ ترلاسه كوي، د دوى ترمنځ دا الفت چا راپيدا كړى؟ دا د چا دقيقه منصوبه ده؟ آيا په دې كي هر د عقل خاوند ته څرگنده نښه او لارښوونه نه ده پرته او نه ورته وايي چي دا فقط د الله تعالى كار دئ؟
- كله چي دا دواړه سره يو ځاى او ښځه حامله شي، په لومړي سر كي ئې بار سپك وي خو ورو ورو دروند شي، دغه مهال دواړه د يوه روغ رمټ اولاد طمع كوي، خو نه په خپله څه كولى شي او نه د زمكي پر سر له بل نه دا طمع كولى شي چي د خپلې خوښي روغ، سالم او صالح اولاد ئې په برخه شي، ناچار الله تعالى ته مخه كوي، د طمعې سترگې ئې هغه ته واوړي، نه يوازي د هغه په وړاندي د دعاء لاسونه اوچتوي بلكي ژمنه كوي چي كه روغ رمټ اولاد ورپه برخه كړي نو د ده له شكركوونكو بندگانو به وي.
- خو كله چي الله تعالى روغ رمټ اولاد وركړي، د دې پر ځاى چي دا يوازي د الله تعالى پېرزوينه وگڼي، د نورو د عنايت او رعايت نتيجه ئې گڼي او په هغه څه كي چي الله تعالى دوى ته وركړي نور شريك كړي او مشرك شي.
- دا په داسي حال كي چي الله تعالى له هغه څه نه ډېر لوړ دئ چي دوى ئې ورسره شريكوي.

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ
أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَـٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ
أَمْثَالُكُمْ ۖ فَٱدْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ
يَمْشُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ
ءَاذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ قُلِ ٱدْعُوا۟ شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

۱۹۱- آيا هغه څه (ورسره) شريكوي چي هيڅ څه نه شي پيدا كولى او دوى په خپله

پيدا کړی شوي؟ ۱۹۲- او نه د دوی د مرستې توان لري او نه د ځان مرسته کولی شي؟ ۱۹۳- او که ئې د هدايت لوري ته دروبلئ په تاسو پسې نشي درتلی، پرې برابره ده چې دروئې بلئ او که ساکت پاته شئ. ۱۹٤- يقيناً هغه چې له الله پرته ئې (مرستې ته) دربلئ، ستاسو په څېر بندګان دي، نو دروئې بلئ او هغوی دې ستاسو دعاء قبوله کړي که رښتيني يئ. ۱۹۵- آيا داسې پښې ئې دي چې پرې تګ کوي؟ او يا ئې داسې لاسونه دي چې پرې نيول کوي؟ يا ئې داسې سترګې دي چې پرې وينې؟ يا ئې داسې غوږونه دي چې پرې اوري؟ ورته ووايه: خپل شريکان مو دروبلئ، بيا زما په خلاف پټ تدبيرونه وکړئ او مهلت مه راکوئ.

(۱۹۱-۱۹۵)- دلته د شرك د نفي لپاره څو نور مضبوط او انکار نه منونکي دلائل زموږ مخې ته ايښودل شوي:

- آيا دا مشرکان داسې څه او څوك له الله تعالی سره شريکوي، مرستې ته ئې رابلي او طمع ترې لري چې نه يوازې څه پيدا کولی نشي بلکي په خپله پيدا شوي؟! له محتاج مخلوق نه چې په خپل پيدايښت کې بل ته اړ وي څنګه داسې طمع لري؟!
- آيا هغه چا ته لاس لمن اوږدوي چې نه د دوی د مرستې توان لري او نه د ځان مرسته کولی شي؟
- شرك داسې ځای ته رسولي چې اوس له مړو او مجسمو د مرستې طمع لري، له هغه چا چې که ئې د هدايت لوري ته دروبلئ په تاسو پسې نشي درتلی، پرې برابره ده چې دروئې بلئ او که ساکت پاته شئ، ستاسو چيغو ته هم ځواب نه درکوي!!
- له الله تعالی پرته داسې څه مرستې ته دربلئ چې ستاسو په څېر بندګان دي، که ژوندي دي که مړه، که تاسو د دوی پر قبرونو زيارتونه جوړ کړي، جنډې مو پرې ودرولي او په درشل کې ئې د دعاء لاسونه لوړوئ او که تاسو د دوی مجسمې جوړې کړې او عبادت ئې کوئ، ستاسو په څېر بندګان دي، هيڅ ئې په وس پوره نه دي، که داسې نه وي نو دروئې بلئ او هغوی دې ستاسو دعاء قبوله کړي که رښتيني يئ.
- څنګه د بې روح، راکد او ساکت بتانو عبادت کوئ او له دوی نه د مرستې طمع لرئ؟! تاسو خو پښې، لاسونه، سترګې او غوږونه لرئ، چې تګ، نيول، ليدل او اورېدل پرې کوئ، دوی خو دا هم نه لري!!
- که دوی د څه کولو توان لري نو زما په خلاف مرسته ترې وغواړئ، ټول دروبلئ، بيا زما په خلاف پټ تدبيرونه وکړئ او مهلت مه راکوئ.

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن
دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ
إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

۱۹٦- يقيناً چې زما مولا هغه الله دئ چې دا کتاب ئې نازل کړی او هغه د صالحانو پالنه او ساتنه کوي. ۱۹۷- او هغه چې له ده پرته ئې دربلئ او عبادت ئې کوئ نه ستاسو مرسته کولی شي او نه د ځان مرسته. ۱۹۸- او که د هدايت لوري ته ئې دروبلئ نه ئې

اوري، ويني ئې چې ستا لوري ته په ګوري خو څه نه ويني!!

(۱۹۶-۱۹۸)- د مخکنيو خبرو په دوام کې رسول الله ﷺ ته ويل شوي چې مشرکينو ته مزيد ووايي:

- **زما مولا هغه الله دئ چې دا کتاب ئې نازل کړی او هغه د صالحانو پالنه او ساتنه کوي.**
- **تاسو له الله تعالی پرته د داسي څه عبادت کوئ او مرسته ترې غواړئ چې نه ستاسو مرسته کولی شي او نه د ځان مرسته.**
- **د داسي څه چې که ئې د هدايت لوري ته دروبلئ ستاسو غږ نه اوري، هر څومره غوره کار ته چې بلنه ورکړئ غبرګون نه ښي او له ځايه نه خوځي، په ړندو سترګو به درته ګوري خو څه به نه ويني!!**

خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخۡوَٰنُهُمۡ يَمُدُّونَهُمۡ فِي ٱلۡغَيِّ ثُمَّ لَا يُقۡصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

۱۹۹- عفو اختيار کړه، په معروف ګمارنه کوه او له جاهلانو ډډه کوه. ۲۰۰- او که د شيطان کومه وسوسه دې وسوسه کړي نو الله ته پناه يوسه، بې شکه چې هغه ښه پوه اورېدونکی دئ. ۲۰۱- يقيناً هغه کسان چې تقوی ئې کړې، کله چې ئې د شيطانانو کوم طائف مس کړي (کوم شيطاني تلقين ورته وکړي) سملاسي متوجه شي، نو هغه وخت ئې بصيرت په برخه (او د خپلې لارې د پېژندو وړ) شي. ۲۰۲- او ورونه ئې (داسي دي) چې په بې لاريتوب کې ئې راکاږي او هيڅ کمي نه کوي.

(۱۹۹-۲۰۲)- دلته رسول الله ﷺ او د ده له لارې ټولو مؤمنانو ته د جاهلو مشرکينو سره د چلن په اړه څو سپارښتنې شوي:

- **له دوی سره د عفوې چلن غوره کړه.**
- **په معروف ګمارنه او نېکو کارونو ته بلنه ورکوه.**
- **له جاهلانو ډډه کوه او له دوی سره په بې فائدو لانجو او بحثونو کې مه ښکېل کېږه.**
- **که شيطان په خپلو وسوسو وخوروليٰ، الله تعالی ته پناه يوسه، که کومه شيطاني وسوسه تا نامناسب غبرګون ته وهڅوي، بې حوصلې دې کړي، له دعوت نه لاس اخيستو ته دې اړ کړي، يا له جاهلانو سره په لانجو کې ښکېل کېدو ته دې تشويق کړي، نو الله تعالی ته پناه يوسه، بې شکه چې هغه ښه پوه اورېدونکی دئ، د بنده له حاله خبر او دعاګانې ئې اوري،**
- **د متقي او پرهېزګارو مؤمنانو شأن دا دئ چې کله کوم شيطان کوم شيطاني تلقين ورته وکړي، سملاسي**

متوجه شي، الله تعالی ورپه یاد شي، په همدې سره ئې بصیرت په برخه او د سمې لارې او سمې کړنې د پېژندو وړ شي.
• خو د شیطانانو ورونه، هغه چې له شیطان سره نږدې اړیکې لري، ځان ترې نه ساتي بلکې دوستي ورسره کوي، د دوی حالت داسې دئ چې شیطان ئې لارښود شي، او د بې لارېتوب په تیارو کې ئې په ځان پسې راکاږي.

وَإِذَا لَمۡ تَأۡتِهِم بِـَٔايَةٖ قَالُواْ لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَاۚ قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ هَٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

۲۰۳- او کله چې ته کوم آیت ورته رانه وړې، وایي: ولې دې غوره نه کړ؟ ووایه: زه خو فقط د هغه څه متابعت کوم چې زما د رب له لوري راته وحي شوي، دا ستاسو د رب له لوري د بصیرت او پوهې وسیله او د مؤمنانو لپاره لارښود او رحمت دئ.

(۲۰۳)- په تفسیرونو کې د دې آیت په اړه دوه د پام وړ توجیه او تعبیر مومو:

• کله کله به مخاطبینو له رسول اللهﷺ د خپلې خوښې معجزې غوښتې، چې داسې معجزه به ورته وړاندې نشوه نو دوی به ویل: ولې ئې نه شې وړاندې کولی؟ پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چې دوی ته ووایې: زه هغه څه کوم چې د الله تعالی له لوري پرې ګمارل شوی یم، هغه څه تاسو ته وایم چې ما ته ئې وحي شوې، دا کتاب د پوهې او بصیرت منبع او د هغه چا لپاره لارښود او الهي پېرزوینه او رحمت دئ چې ایمان راوړي.
• کله کله به د وحي راتګ وځنډېدو، مخالفینو به تبلیغات پیل کړل چې پیغمبر (علیه السلام) ولې دا لړۍ بنده کړې او نوې آیتونه نه وړاندې کوي؟ پورتنی ځواب دوی ته ورکړی شوی.

د آیت له وروستۍ برخې معلومېږي چې لومړی تعبیر دقیق او صحیح دئ، ځکه د معجزې د غوښتنې په ځواب کې ویل شوي چې دا الهي کتاب هر ایمان راوړونکي ته د بصیرت منبع، بشپړ لارښود او الهي پېرزوینه ده، عجیبه ده چې تاسو د داسې قرآن په شته والي کې بله معجزه غواړئ!!

وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

۲۰۴- او کله چې قرآن لوستل کېږي نو ورته غوږ شئ او چوپ اوسئ چې رحم درباندې وشي.

(۲۰۴)- په دې مبارك آیت کې د قرآنکریم د تلاوت او استماع په اړه موږ ته لارښوونه شوې:

• کله چې قرآن لوستل کېږي باید په غور سره ورته غوږ شو.
• شور او ځوږ بند کړو، چوپتیا غوره کړو.

- په دې سره به الله تعالی د خپل رحمت او پېرزوينو سيوری پر موږ وغوړوي، په قرآن د پوهېدو شرف به راپه برخه کړي، د هدايت دروازې به زموږ پر مخ پرانيزي.

وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ٢٠٥

٢٠٥- او (تل) سبا او ماښام، له ځان سره د خپل رب ذکر کوه، په زاريو او وېرې سره او له لوړ غږ راټيټ او له غافلانو مه کېږه.

(٢٠٥)- دلته د الله تعالی د ذکر په ارتباط څو مهمې او اساسي سپارښتنې شوې:

- تل د الله تعالی په ياد او ذکر مشغول اوسه، شپه ورځ، سبا او ماښام ئې يادوه.
- له ځان سره او په خپل زړه کې ئې يادوه.
- په زاريو او زګېروېو سره ئې يادوه، ستا ذکر بايد له زاريو او وېرې سره توأم وي، غږ دې بايد د زارې کوونکو په څېر وي، د يوه محتاج او مضطر بنده په څېر، له دې احساس سره چې په هر څه کې الله تعالی ته محتاج يې، د ذکر په حال کې بايد ستا په الفاظو، غږ او څېرې کې د وېرې او خوف آثار څرګند وي، داسې چې زړه دې پوړېږي، داسې چې د يوه ستر ذات په وړاندې ولاړ يې، هغه ستا غږ اوري، حرکات دې ګوري او د زړه کيفيت دې ورته معلوم دئ.
- د غافلانو په څېر مه کېږه، چې خپل رب هېر کړې يا ئې په داسې حالت کې نوم په خوله اخلې چې زړه دې ترې غافل وي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيُسَبِّحُونَهُۥ وَلَهُۥ يَسۡجُدُونَۤ ۩ ٢٠٦

٢٠٦- يقيناً هغه چې ستا د رب په خوا کې (مقرب) دي د ده له عبادت سرغړاوی او لويي نه کوي، د ده تسبيح وايي او ده ته تندی پر زمکه ږدي.

(٢٠٦)- دا آيت د الله تعالی د مقربو بندګانو حالت بيانوي او فرمايي:

- د ده له بندګۍ نه لويي او سرغړاوی نه کوي.
- د ده تسبيح وايي، د ده ذکر کوي، له هر عيب او نقص ئې لوړ ګڼي.
- ده ته تندی پر زمکه ږدي، داسې لکه يو محتاج او مضطر بنده چې د بل پښو ته لوېږي او بخښنه ترې غواړي.

دا آيت د قرآنکريم يو له هغو آيتونو دئ چې په لوستلو او اورېدو سره ئې بايد د تلاوت

سجده وشي.

دا مبارك آيت د دې سورې لپاره يوه ښکلې او جامع تتمه ده، د سورې اساسي او محوري مضامين ځلور دي:

- **د الهي کتاب متابعت، د الله تعالى په ځای بل څوك متولي نه نيول او متابعت ئې نه کول.**
- **چا چې د الهي کتابونو مخالفت کړی په الهي عذاب اخته شوي.**
- **له ټولو د پوښتنې وخت خامخا راتلونکی دئ.**
- **د حساب و کتاب په ورځ چې د چا تله درنه وخته بريالی شو او د چا چې تلل شوي سپك وختل خاسر او نامراد شو.**

دغه وروستی آيت هم وايي: د الله تعالى خوا ته مقرب بندگان هغه دي چې د ده له عبادت سرغړاوی او لويي نه کوي، د ده تسبيح وايي او ده ته تندی پر زمکه ږدي. يعنی ځلور کارونه انسان ته هغه لوړ مقام ورپه برخه کوي چې د الله تعالى د مقربو بندگانو په زمره کې ونيول شي: ١- د الله تعالى عبادت، ٢- د ده په وړاندې له تکبر او لويي نه ډډه، ٣- د ده ذکر او تسبيح ٤- او د ده بشپړ اطاعت او په وړاندې ئې تندی پر زمکه ايښودل.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

١٣٨٦\١١\١٤

الانفال

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الانفال

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الأنفال دئ، چې د سورې له لومړي آيت اخيستل شوی، ۷۵ آيتونه لري، په مدينه منوره کې او د بدر له جګړې وروسته نازله شوې، د ډېری آيتونو فواصل ئې د لومړيو دوو آيتونو (مؤمنين) او (يتوکلون) ته ورته دي، او د څو آيتونو ئې (اقدام) او (عقاب) ته ورته. د بحث اصلي موضوع ئې په جنګ پورې تړلې اساسي قضايا دي، يو جهادي حزب چې د جګړې په ارتباط کومو اساسي لارښوونو ته ضرورت لري ټولې په دغې جامع سوره کې راخلاصه شوې، بحث د غنائمو په اړه د مؤمنانو له پوښتنې پيل شوی، په ځواب کې ورته ويل شوي چې غنائم په اصل کې په الله تعالى او د ده په پيغمبر پورې تعلق لري، د غنائمو لاس ته راوړل به نه ستاسو هدف وي او نه به ئې د ځان حق ګڼئ، داسې نه چې د غنائمو پر سر په خپلمنځيو شخړو لاس پورې کړئ، ورپسې په همدې ارتباط د واقعي مؤمنانو څو مهمې

ځانګړتیاوي ښودل شوي، په همدې لړ کې د بدر جګړه د یوې عملي بېلګې په توګه وړاندې شوې او ویل شوي چې د جګړې له پیل نه مخکې په تاسو کې ځیني داسې ول چې د جګړې په لور د خوځېدو په مهال سختې وېرې خپل وزر پرې خور کړی وو، داسې ئې انګېرله لکه چې د جګړې په میدان کې مرګ خپل کومی ورته پرانیستی وي، په مجموعي توګه ستاسو وضعیت داسې وو چې غوښتل مو د دښمن د فوځ په ځای د هغه له تجارتي قافلې سره مخامخ شئ، د دښمن له مجهز فوځ سره د مخامخېدو لپاره تیار نه وئ، خو الله تعالی غوښتل د بدر په میدان کې ستاسو لومړنی نښته د قریشو له مجهز فوځ سره وي، ستاسو په لاس ئې له ماتې سره مخامخ کړي، همدا بریا د حق د غلبې او د باطل د زوال پیلامه شي او په دې سره مؤمنانو ته دا لارښوونه کوي چې له دښمن سره په جګړو کې لومړۍ نښته خاص او ځانګړی اهمیت لري، په دې کې بریا نورو بریاوو ته لار پرانیزي، وروسته د مسلمانانو په لیکو کې د پرېشانۍ او وېرې هغه حالت انځوروي چې د دښمن د مجهز فوځ په لیدو سره رامنځته شو، لیدل ئې چې د دښمن شمېر تر دوی زیات او وسائل او تجهیزات ئې د دوی په پرتله څو برابره، دوی د جنګ لپاره کافي تیاری نه درلود، په تجارتي قافلې د برید لپاره راوتلي وو، ناڅاپه د داسې دښمن له مجهز فوځ سره مخامخ شول چې په نظامي، سیاسي او اقتصادي لحاظ ئې پر ټول حجاز او په هغه کې مېشت عرب قبائلو حکومت کاوو، هیچا ئې د مقابلې جرأت نه کولو، قرآن فرمایي چې په دې وخت کې تاسو خپل رب ته استغاثه کوله، په زاریو زاریو مو مرسته ترې غوښته، الله تعالی ستاسو دعاء قبوله کړه، سکینه ئې درباندې نازله کړه، د وېرې او خوف حالت ئې په ډاډ او اطمئنان بدل کړ، ملائکې ئې ستاسو مرستې ته درولېږلې، همدا مغرور او مجهز دښمن ئې له ماتې سره مخامخ کړ. له دې وروسته مؤمنانو ته د مهمو او اساسي سپارښتنو او لارښوونو لړۍ پیل کېږي، چې مهمې برخې ئې دا دي:

- له دښمن سره د نښتې په مهال د جګړې له میدانه له تېښتې ډډه وکړئ، خپل سنګر یوازې په دوو صورتونو کې پرېښودی شئ: یو سنګر په بل سنګر بدلول او له بلې ډلې سره یو ځای کېدل.
- بریاوې د خپل زور ځواك او تدبیر نتیجه مه ګڼئ، دښمن ته ماته ورکول د خپلو متو زور او توري وهلو نتیجه مه بولئ، دا په بې ځایه غرور منتج کېږي، تل خپلې بریاوې د الله تعالی پېرزوینې ګڼئ.
- د الله تعالی او د هغه د پیغمبر اطاعت کوئ، په جنګ کې ټول هغه احکام په کلکه مراعاتوئ چې د خپل رب له لوري درکړی شوي، ستاسو ژوند، بقاء او بریا په همدې کې ده.
- له هغو فتنو ځان وساتئ چې یوازې د ظالمانو لمن نه نیسي بلکې عام مصیبت ترې جوړېږي.
- تل سختې شپې ورځې، خپل ضعف، کمزوري، له دښمن وېره په یاد ساتئ او د الله تعالی د تأیید شکر کوئ چې ستاسو ضعف او کمزوري ئې په ځواکمنۍ بدله کړه، ستاسو خوف او وېره ئې له منځه یووړه، تاسو ته ئې په زمکې کې تمکین درپه برخه کړ او د لوږې او فقر په ځای ئې پاکیزه او پرېمانه رزق درکړ.
- له خیانتونو ځان ساتئ، که دا له الله تعالی او د ده له پیغمبر سره په خپلې معاملې کې وي او که په خپلو منځونو کې. پام کوئ چې د مال طمع او له اولاد سره مینه تاسو خیانت ته ونه هڅوي.
- که تقوی ولرئ او له دغو ګناهونو ځان وساتئ نو الله تعالی به تاسو ته فرقان، د حق او باطل د تفکیك او تشخیص بصیرت درپه برخه کړي، ستاسو حالت به اصلاح او روغ کړي، ګناهونه به مو دروبخښي او له خپل ستر او عظیم فضل نه به تاسو برخمن کړي. د دغه مطلب لپاره د پیغمبر علیه السلام په ضد د قریشو د هغې هڅې بې نتیجې پاته کېدا د یوې بېلګې په توګه وړاندې کوي چې غوښتل ئې پیغمبر علیه السلام ونیسي، وئې وژني یا ئې تبعید کړي، خو تدبیر ئې خنثی شو او خپلو ناولو موخو ته ونه رسېدل، الله تعالی پیغمبر علیه السلام ته داسې فراست ورپه برخه او داسې تدبیر وروښود چې د دښمن توطئه شنډه کړي، د دوی له منګولو ئې

وژغوري او هغي مديني ته پناه يوسي چي څو کاله وروسته د يوه ستر هېواد پلازمېنه ترې جوړه شوه.
په همدې لړ کي د قريشو نورو مخالفتونو او لجاجتونو ته اشاره کوي، چي ځيني ئې دا دي:

- د الله تعالى کلام ته ئې د اساطيرالاولين خطاب کاوو او ادعاء ئې کوله چي دا د انسان کلام دئ او موږ هم کولی شو داسي کلام وړاندي کړو.
- ځان ئې دومره په حقه ګڼلو او خپل مذهب ئې داسي رښتينی او الله تعالى ته مقبول مذهب او تر اسلام غوره چي ويل به ئې: که دا پيغمبر او د ده له لوري وړاندي شوی دين حق وي نو الله دي پر موږ له آسمانه ډبري ووروي!! ولي زموږ له سخت مخالفت سره سره الهي عذاب پر موږ نه نازلېږي؟! دا ښيي چي نه دا پيغمبر د الله له لوري رالېږل شوی او نه دا دين!! دوی ته په ځواب کي ويل شوي: د عذاب د ځنډېدو وجوهات دوه دي: په تاسو کي د پيغمبر عليه السلام شته والی او د داسي خلکو شته والی چي له الله تعالى به بخښنه غواړي او ايمان به راوړي، که دلته د پيغمبر عليه السلام مأموريت پای ته ورسېږي او درنه ولاړ شي او هغه کسان چي ايمان به راوړي له تاسو بېل شي، نو يقيناً الهي عذاب به خپل وزر درباندي وغوړوي.
- ولي به په الهي عذاب نه اخته کېږي چي له مسجدالحرام نه خلك منع کوي، ځان د بيت الله شريف متوليان ګڼي خو د دې مقام اهليت په کي نشته، دا مقام خو يوازي له متقيانو سره ښايي. دوی خو د بيت الله په خوا کي شپېلکيو او تاړو (چکچکو) ته د عبادت او لمونځ نوم ورکوي، خپلي شتمنی په دې کي لګوي چي خلك د الله تعالى له لاري راوګرځوي.

ورپسي مسلمانانو ته سپارښتنه کوي چي له کافرانو سره په خپل چلن کي څو ټکي مراعات کړي:

- له مخالفت او دښمنی لاس اخيستو ته ئې راوبلي، ورته ووايي: که له خپل کفر، شرك او له حق سره له دښمنی لاس واخلئ دا درته غوره ده، الله تعالى به ستاسو مخنکي ګناهونه وبخښي او که خپل ضد او عناد ته دوام ورکړئ نو پايله مو همغه ده چي مخکني کافران ورسره مخامخ شوي.
- تر هغه د دوی په ضد وجنګېږئ چي فتنه او د کفر سلطه پای ته ورسېږي او د الله تعالى له دين پرته بل دين، مسلك او نظام پاته نه وي.
- مجاهدينو ته ويل شوي چي د غنيمتونو پنځمه برخه به الله تعالى او د هغه پيغمبر ته سپارل کېږي چي د مصرف موارد او مستحقين ئې دا دي: پيغمبر عليه السلام او خپلوان ئې، يتيمان، مسکينان او له خپل ټاټوبي لري محتاجان، دا آيت ښيي چي د دولت په چارو کي مصروف اړ کسان په دې ضمن کي راځي.
- د بدر په غزا کي برخه وال مجاهدين دې ته متوجه کوي چي دا جګړه او په هغې کي ستاسو بريا د الله تعالى په خوښه او اراده ترسره شوي، ځان ته ئې مه منسوبوئ، د غنيمتونو او نورو لاس ته راوړنو پر سر له شخړو او نزاع ځان وساتئ.
- له دښمن سره د نښتو په مهال ثابت قدم او مضبوط اوسئ، الله تعالى ډېر ياد کړئ چي بريا مو په برخه شي، د الله تعالى او د پيغمبر عليه السلام اطاعت وکړئ، له نزاع ډډه وکړئ چي قوت او هيبت مو ختموي، صبر ولرئ چي الله تعالى له صبر کوونکو سره دئ، د هغو کسانو په څېر مه کېږئ چي کبر، ځان ښودني او د الله له لاري د خلکو مخنيوي جګړي ته هڅولي، همغه چي شيطان دوکه کړي او د جګړو پايلو ته ئې هيله من کړي.
- دوی ته ويل شوي چي خپل عاقبت د فرعون د پايلي په هينداري کي وګورئ.
- د هغه دښمن په ضد قاطع او پرېکنده چلن چي په جنګ اصرار کوي او خپلو ژمنو ته درناوی نه لري خو له هغو سره چي په خپلو ژمنو ودرېږي له هرراز خيانت نه ډډه کول او د معاهدو او تړونونو صادقانه درناوی کول.
- د دښمن په ضد ټول ممکن وسائل او تجهيزات برابرول، په دې اړه د کافي او ضروري لګښتونو سپماوی نه کول.
- که دښمن روغي جوړي ته غاړه ږدي، وړانديز ته ئې مثبت ځواب ورکړئ او پر خپل رب توکل ولرئ، د دوی د غدر او خدعي نه د وېري په وجه د روغي جوړي وړانديزونو ته له منفي ځواب نه ډډه وکړئ، الله تعالى به ستاسو مرسته کوي، مؤمنان به ستاسو خوا ته راغونډوي..

- يوازې پر خپلو مؤمنو ملګرو اکتفاء وکړئ، ستاسو اصلي ځواك همدغه باايمانه مجاهدين دي.
- مؤمنانو ته ويل شوي چې که د دښمن د جنګاليو شمېر تر تاسو لس ځلې زيات وي، وېره ترې مه لرئ، په مېړاني او صبر سره ئې مقابله وکړئ، د قوی ايمان غوښتنه همدا ده، لږ تر لږه د دوه برابره دښمن له مقابلې ډېره مه کوئ، الله تعالی به تاسو ته بريا درکوي.
- د جګړې په مهال بايد ستاسو جدي او اساسي توجه دې ته وي چې دښمن په بشپړه توګه وځپئ، له پښو ئې وغورځوئ، د دښمن له ځپلو مخکې بل څه ته اعتناء مه کوئ، نه غنائمو ته او نه د اسيرانو نيولو ته.
- يوازې همغه مؤمنان خپل اولياء وګڼئ چې هجرت ئې کړی، د الله په لار کې په خپل سر او مال جهاد کوي، مهاجر ته ئې پناه ورکړې او د مجاهد ملګرتيا او مرسته کوي، همغه مؤمنان چې له هجرت ئې ډډه کړې که مرسته درنه وغواړي په دې شرط ئې مرسته وکړئ چې دا د همغه چا په ضد نه وي چې له تاسو سره د عدم تعرض تړون لري.
- حقيقي مؤمنان همغه دي چې په صادقانه توګه ئې ايمان راوړی، د خپل ايمان په حکم ئې هجرت کړی، د الله په لار کې ئې په خپل سر او مال سره جهاد کړی، مهاجر ته ئې پناه ورکړې او د مجاهد مرسته او ملګرتيا ئې کړې، څوك چې له دوی سره وروسته يوځای کېږي الله تعالی به ئې د دوی په ډله کې محسوبوي.

د دې سورې تفسير ته له ننوتو مخکې بايد وګورو چې د بدر لويه مخامخ نښته څنګه رامنځته شوه، مسلمانان په څه حالت کې وو او دښمنان ئې په څه حالت کې، د دې جګړې وجه څه وه او نتائج ئې څه؟

د پيغمبر عليه السلام له بعثت وروسته د ده دعوت په عمومي توګه په دوو برخو او په خاصه توګه په څلورو برخو وېشلی شو، په عمومي توګه مکي دور چې نږدې ديارلس کاله او مدني دور چې پاته لس کلونه احتواء کوي، په دغو دواړو مرحلو کې لاندې څلور پړاوونه تر سترګو کېږي:

۱. پيغمبر عليه السلام د مکې په ديارلسو کلونو کې يوازې د دعوت په کار مصروف وو، د دې دعوت ځانګړتياوې دا وې:

- د دعوت اصلي مضمون قرآن وو، بلنه قرآن ته وه، ترکيز پر قرآن وو، دوست او دښمن ته قرآن وړاندې شوی، خلکو ته د ده وينا او پيغام قرآن وو، د ټولنې په ناخوالو اعتراض ئې د قرآن په استناد وو، استدلال ئې پر قرآن وو، همغه چا به ايمان راوړلو چې د قرآن لاربښوونې ئې د نجات وسيله موندلې او د قرآن په مضبوط او قانع کوونکي استدلال به قانع شوی وو.
- مؤمنانو ته د دې اجازه نه ورکول کېده چې د دښمن په ضد په کوم عملي اقدام لاس پورې کړي، کعبه ئې له بتانو ډکه ليدله خو عکس العمل ئې نه ښودو، د کعبې په خوا کې به ئې بربنډ طوافونه ليدل، د ظلم، جهل او فساد لړزوونکې صحنې به ئې ترسترګو کېدې خو غبرګون ئې نه ښودو، د پيغمبر عليه السلام ياران نيول کېدل، تعذيبېدل او وژل کېدل خو همغه به ورته ويل: صبر وکړئ، چا ته اجازه نه وه چې وسلې ته لاس کړي، په پټه يا په ښکاره توګه کوم اقدام وکړي، خو د دې ترڅنګ د ټولنې پر ټولو ناخوالو کلکې نيوکې او شديد اعتراضات کېدل، که د بتانو د نسکورولو هڅه ممنوع وه، خو خلکو ته ئې ويل چې ابراهيم عليه السلام دا بتان نسکور کړي وو، د قريشو ظلمونه ئې د اصحاب الاخدود په قصې کې انځورول، د دوی د مفسدو مشرانو فساد ئې د يوسف عليه السلام په قصې کې او د عزيز مصر او د همغه د مېرمنې په څېرې کې تمثيلول، خلکو ته ئې ويل: ستاسو مذهبي مشرانو ستاسو د جد دين تحريف کړی، په الله تعالی باندې افتراء کوي، له خپله ځانه ئې حلال او حرام وضع کړي، له دين ئې دام جوړ کړی، له سامري سره ئې تشبيه کول، د دوی شتمن ئې له قارون سره تشبيه کول، چې د خپل قوم په ضد له فرعون سره ملګری شوی وو. همدا وجه وه چې د قريشو قومي او مذهبي مشرانو او شتمنو د پيغمبر عليه السلام دعوت ته د خطرناك ګواښ په سترګه کتل او د همغه د مخنيوي او ځپلو لپاره ئې ملا تړله.
- که څه هم پيغمبر عليه السلام خلك يوې داسې عقيدې ته رابلل چې قريش ورسره آشنا ول، پر الله تعالی

ایمان، د قیامت پر ورځې او په اخروي مکافات او مجازات باور، پر الهي کتابونو، پیغمبرانو او فرشتو ایمان، دا موضوعات خو دوى ته نوي نه وو، له یهودو او نصاراوو ئې دا خبري اورېدلي، دوى خو د اسمعیل علیه السلام اولاد ول، ځان ئې د ابراهیم علیه السلام د دین پلویان، د بیت الله متولیان او د حجاجو خادمان ګڼل، کله چې ئې دا خبري له یهودانو او نصاراوو اورېدلي د هغوى په خلاف ئې هیڅ غبرګون نه دئ ښودلی، خو کله چې پیغمبر علیه السلام همدا خبري هغوى ته وړاندي کړي شدید مخالفت ته ئې ملا وتړله، دا مخالفت ورو ورو دومره تشدید شو چې د پیغمبر علیه السلام د یارانو په ځورولو، بندي کولو او وژلو ئې لاس پوري کړ، محاصري او مقاطعي ئې اعمال کړي، حتی د پیغمبر علیه السلام د وژلو لپاره ئې ملا وتړله، د دې مخالفتونو وجه څه وه؟ آیا وجه ئې اعتقادي وه، له خپل پلرني دین او مذهب نه د دفاع لپاره ئې دا کار کولو؟ که ئې وجه سیاسي وه، د قریشو سیاسي، قومي او مذهبي مشرانو دا دعوت د خپل زعامت او قیادت لپاره ګواښ ګڼلو؟ که ئې اقتصادي وجوهات درلودل، د قریشو مذهبي مشرانو او شتمنو خپلي ګټې په خطر کي ولیدلي نو ځکه ئې د مخالفت لار غوره کړه؟ حقیقت دا دئ چې پیغمبر علیه السلام د ټولني په ټولو برخو کي ژوره تبدیلي او بشپړ انقلاب غوښتو، دوست او دښمن د ده له پیغام او دعوت هم دا انتباه اخیستله، ده خلکو ته ویل له الله تعالی پرته نور ټول معبودان نفي کړئ، طاغوت ته سر مه ټیټوئ، د تحاکم او د خپلو شخړو د حل و فصل لپاره طاغوت ته مه درومئ، الله ته رجوع وکړئ، قومي او نژادي توپیرونه ختم کړئ، خلك ټول د یوه الله بندګان دي، نسل او نژاد ئې یو دئ، په رګونو کي ئې یوه وینه ده، هیڅوك پر بل له قومي، سیاسي او اجتماعي پلوه هیڅ امتیاز نه لري، هغه څوك غوره دئ چې تر بل ئې تقوی زیاته وي، نور معیارونه جعلي دي، ټول تر پښو لاندي کړئ. د قریشو مشرانو ته دا خبري د خطر زنګ وو، د شدید مخالفت اصلي وجه ئې دغه وه، که د پیغمبر علیه السلام دعوت د یهودو او نصاراوو د مذهبي مشرانو په څېر وی، د تبدیلي او انقلاب بلنه ئې نه ورکولی، نو قریشو به حتماً د تسامح او زغم همغسي معامله ورسره کوله چې له یهودانو او نصاراوو سره ئې کوله.

● د تعذیبونو او ځورونو څو طبیعي پایلي وي: ۱- هغه څوك د پیغمبر علیه السلام خوا ته راتلو او د ده ملګرتیا به ئې کوله چې د دې دعوت په حقانیت به په بشپړه توګه پوه شوی وو، ایمان به ئې د زړه تل ته پرېوتی وو، قرباني ته به چمتو وو او په دې لار کي به د کړاوونو او ستونزو ګاللو ته تیار وو، پیغمبر علیه السلام چې د نړۍ د زعامت لپاره د کوم حزب جوړول غوښتل او دې حزب ته چې کومي ستري ستري دندي ورپه غاړه وې، باید په کړاوونو کي له روزل شوو مجاهدینو جوړ شوی وی، داسي مجاهدین چې هیڅ حالت ئې له خپلي لاري نشي په شاکولی، په هر حالت کي خپل نفس مهارولی شي، نه د احساساتو تر اغېز لاندي راځي او نه ئې د انتقام جذبه د دښمن په ضد څه کولو ته هڅولی شي، هر کار ئې د ایمان او عقیدې په حکم وي او په هر حالت کي خپل دین ته منقاد او اصولو ته تسلیم. ۲- دې حالت له یوې خوا د قریشو د ظالمو او بې رحمو مشرانو قساوت او بې رحمي خلکو ته بربنډوله، د دوی په ضد ئې د ولس کرکه او نفرت راپارولو او له بلي خوا ئې د مسلمانانو په نسبت د عام ولس خواخوږي زیاتوله او دوی ئې دې حقیقت ته متوجه کول چې وګوري په دې نوي دین کي څه اسرار دي، څنګه او ولي دا خلك د دغي عقیدې لپاره دومره سخت سخت کړاوونه ګالي، دوی ئې د دې دین ژوري مطالعي ته هڅول. کله چې به هغوی د قرآن لوستلو او د هغه په محتوی کي د غور کولو پړاو ته ورسېدل، بیا نو په قرآن کي دا ستره او قوي جاذبه وه چې خپل مخاطب جذب کړي، قناعت ورکړي او منلو ته ئې چمتو کړي.

● دین د ژوندد ټولو برخو د تنظیم لپاره د یوازیني لاربنود په توګه منل، په بشپړه توګه په دین کي داخلېدل، په فکري، اعتقادي، فردي او اجتماعي برخو کي الهي دین ته بشپړ انقیاد، له بل هر دین، نظام او مسلك نه، له کفر، شرك، ظلم او فساد نه خپل برائت اعلانول، داسي دعوت چې په ټولني مسلط ځواکونو نه شو زغملی، د تعذیب، زندان، مقاطعي، محاصري او د تبعید له ګواښونو سره مخامخ دعوت، چې سازش او مصالحه نه مني، چې له دښمن سره د روغي جوړي خبره پکي نه وي، چې له حاکم نظام د کامل بغاوت او عصیان بلنه ورکوي، د دې نظام له فکري او اعتقادي بنسټونو د برائت شعار ورکوي. داسي دعوت نه چې له نظام ئې مجوز ترلاسه کېږي او یوازي هغه خبره کوي چې واکداران ئې زغملی شي او نظام ئې اجازه ورکوي. دا دعوت به کله سري وو او کله علني، په دواړو صورتونو کي ئې خپل خصوصیات حفظ کړي. دا پړاو تر ټولو ستونزمن پړاو وو، موخه ئې د یوه داسي صالح ټولګي روزنه وه چې غړي ئې نه یوازي دې نتیجې ته رسېدلي چې پر ټولني حاکم

نظام په جهل او ظلم ولاړ دئ، د بدمرغيو عامل او سعادت ته د رسېدو په لار كي خنډ دئ، بلكي پر ټولني د مسلط فكري، اعتقادي، سياسي او اجتماعي نظام سرغړاوي او د دې نظام په ضد مبارزې ته چمتو وي، په دې لټه كي وي چي هم ځان او هم نور د دې نظام له بدو پايلو وژغوري، نوى دعوت ئې سعادت ته د رسېدو يوازينى لار ونډلي، په دې پوه شوي چي يوازي له دې لاري كولى شي سعادت او نېكمرغي ترلاسه كړي، د دعوت حقانيت داسي ورته جوت شوى چي د زړه تل ته ئې لوېدلى، هيڅ څه نشي كولى د دې دعوت د حقانيت په اړه د دوى په زړه كي شكوك او شبهات راولاړ كړي.

۲. د مكي دور په وروستيو دريو څلورو كلونو كي د دښمن مخالفتونه داسي پړاو ته ورسېدل چي پيغمبر عليه السلام او ملګري ئې له مكي هجرت ته اړ كړل، پيغمبر عليه السلام د مهجر او ډاډمن پناه ځي په لټه كي وو، داسي خلك ئې لټول چي دې دعوت ته خپله غېږ پرانيزي، د طائف له خلكو ئې دا انتظار درلود، په همدې موخه دوى ته ورغى خو نه يوازي منفي ځواب ئې ترلاسه كړ بلكي په ډېرو استقبال شو، د حبشي په اړه ئې دا معلومات ترلاسه كړل چي واكمن ئې زړه سواندى انسان دئ او عدالت خوښوي، خپلو مظلومو يارانو ته ئې اجازه وركړه چي هلته هجرت وكړي، ځيني ياران ئې مديني ته ولاړل، د قرآن رڼا د دوى په مباركو لاسونو هلته انتقال شوه، هلته ئې په لنډې مودې كي ګڼ شمېر ملګري وموندل، د حج په موسم كي يو كال دولس كسيزه ډله او بل كال پنځه اويا كسيزه ډله مكي ته ولاړه او د مديني د اوسېدونكو په استازيتوب ئې له پيغمبر عليه السلام سره وليدل او مديني ته د تلو بلنه ئې وركړه.

په دې توګه د اسلامي دعوت رڼا د مديني په لوري خپله لار پرانيستله، الله تعالى دا ستر افتخار د مديني د توريالیو په برخه كړ چي د رسول اللهﷺ صادقانه ملګرتيا وكړي، هغه ته بلنه وركړي چي مديني ته هجرت وكړي، دې ته چمتو شول چي له ده او د ده له رسالت نه د دفاع په لار كي هره قرباني په ورين تندي ومني، د توحيد بيرغ په خپلو مضبوطو متو لوړ كړي، خپلي توري د اسلام په لار كي د جهاد لپاره له تېكو راوباسي. الله تعالى دوى ته د داسي ستر كار افتخار او شرف ورپه برخه كړ چي د عالم ټول انسانان به د دوى د تلپاته احسان پوروړي وي، د قيامت تر ورځي چي د زمكي پر سر څوك پيدا كېږي د مديني د مجاهدينو د ستر احسان پوروړي دي، تر قيامته پوري چي څوك ايمان راوړي، كوم نېك كار كوي، د حق او عدالت خبره كوي، د ظلم، جهل، كفر او شرك په ضد څه كوي، د مديني انصار ئې په ثواب كي ورسره شريك دي، الله تعالى د دغه ستر عزم او همت دا بدله وركړه چي د دوى ووړ كلى ئې د يوه داسي ستر هېواد په پلازمېني بدل كړ چي له هند نه تر مراكش پوري او له هسپانيا نه تر يمن پوري غزېدلى وو او د هغه دور دوه ستر ستر ځواكونه د دوى په لاس له ماتي سره مخامخ شول.

د بعثت د يولسم كال د حج په موسم كي، د مديني يوه دولس كسيز پلاوي او په دولسم كال كي ۷۵ كسيز پلاوي د مينا د وادي په يوې ګوښې او د شپې په تياره كي له پيغمبر عليه السلام سره وكتل، نه يوازي په ايمان راوړو مشرف شول بلكي پيغمبر عليه السلام ته ئې د مديني د خلكو په استازيتوب بلنه وركړه چي مديني ته ولاړ شي، دا يوازي د پناه وركولو او دفاع ژمنه نه وه بلكي پر پيغمبر عليه السلام او د ده په رسالت د ايمان او د الله په لار كي د سر او مال په بيه د جهاد ژمنه وه، په دې سره نه يوازي پيغمبر عليه السلام او د ده ملګرو ته يو ډاډمن پناه ځى په لاس ورغى بلكي له مديني نه د اسلامي دعوت لپاره يو مطمئن او خورا مضبوط مركز جوړ شو، د مديني خلك د دې وړانديز له خطرناكو پايلو ښه خبر ول، په دې پوهېدل چي دا كار د قريشو په څېر د يوه ځواكمن او جنګيالي قوم او د ټولو عربو قبائلو په ضد د داسي چا ملګرتيا ده چي هم د هغوى زوړ پلرنى مذهب نه مني او هم د دوى سياسي او اجتماعي سيادت او قيادت،

دا یو خطرناك تصمیم وو، لوی زړه، ستر همت او د قربانۍ قوي جذبه ئې غوښته، الله تعالی د مدینې انصارو ته همدا تول ورپه برخه کړل. د دغه بیعت په دوران کې د مدینې یو شازلمی سعد بن زراره ﷻ پورته شو او خپلو ملګرو ته ئې مخ کړ او وئې ویل: لږ تم شئ، موږ خو دلته د دې لپاره راغلي یو چې پوهېږو دی د الله رسول دئ، ده ته پناه ورکول له ټولو عربو سره جنګ ته ملا تړل دي، د دې په نتیجه کې به ستاسو شازلمیان وژل کېږي او توري به درباندې وربېږي، که په دې ټولو صبر کولی شئ نو لاس ورکړئ، اجر به ئې د الله تعالی په ذمه وي او که پر خپل ځان کومه وېره لرئ نو پرې ئې ږدئ او خپله خبره په واضح الفاظو ورته وکړئ، دا به د الله په وړاندې ستاسو عذر شي.

فقال رويدا ياأهل يثرب إنه لم تضرب إليه أكباد المطي إلا ونحن نعلم أنه رسول الله عند إخراجه اليوم مفارقة العرب كافة وقتل خياركم وأن تعضكم السيوف فإما أنتم تصبرون على عض السيوف إذا مستكم وعلى قتل خياركم وعلى مفارقة العرب كافة فخذوه وأجركم على الله وإما أنتم تخافون أنفسكم خيفة فذروه فهو عذر لكم عند الله

د وفد یوه بل غړي عباس بن عباده وویل: آیا پوهېږئ له دې کس سره په څه بیعت کوئ؟ وئې ویل: هو؛ پوهېږو، هغه وویل: تاسو د خلکو له تور پوستو او سور پوستو سره د جنګ ژمنه ورسره کوئ، که داسې انګېرئ چې د مالونو د لوټ کېدو او د مشرانو د وژل کېدو په صورت کې ئې دښمن ته تسلیموئ نو همدا اوس ئې پرېږدئ، په خدای قسم که دا کار هغه مهال وکړئ نو دا به ستاسو لپاره دنیوي او اخروي ذلت او سپکاوی وي او که ګمان کوئ چې په هغه څه وفا کولی شئ چې ژمنه ئې ورسره کوئ او بلنه ورکوئ که څه هم ستاسو د مالونو په غارت او د مشرانو په وژلو منتج شي، نو بلنه ورکړئ چې والله دا به ستاسو د دنیا او آخرت لپاره غوره وي.

قال: يا معشر الخزرج هل تدرون علام تبايعون رسول اللهﷺ إنكم تبايعونه على حرب الأحمر والأسود فإن كنتم ترون أنها إذا انهكت أموالكم مصيبة وأشرافكم قتلا أسلمتموه فمن الآن فهو والله إن فعلتم خزي الدنيا والآخرة وإن كنتم ترون أنكم مستضلعون به وافون له بما عاهدتموه عليه على مصيبة الأموال وقتل الأشراف فهو والله خير الدنيا والآخرة

ټولو په یوه غږ وویل: موږ د خپلو مالونو د تالان او د خپلو اشرافو د وژل کېدو په بیه بلنه ورکوو!! دا ژمنه د بیعت عقبه په نامه یاده شوه.

قریش ورو ورو له دې معاهدې خبر شول، هغه مهال ئې قضیه جدي وګڼله چې مدینې ته په وړو وړو ټولګیو کې د مسلمانانو پټ هجرت پیل شو، دوی ته د دې معاهدې اهمیت او پایلې ښې معلومې وې، پرېکړه ئې وکړه چې په هره بیه وي مدینې ته د پیغمبر علیه السلام د تلو مخه ونیسي، په یوې مهمې سري غونډې کې ئې وپتېیله چې د بني هاشم له قبیلې پرته د نورو ټولو قبیلو یو یو کس راغونډ شي او د شپې په تیاره کې د پیغمبر علیه السلام د اوسېدو په ځای برید وکړي او د خوب په حالت کې ئې ووژني او په دې سره د خطر مخه ونیسي، د الله تعالی په فضل سره د دښمن دا توطئه شنډه شوه، پیغمبر علیه السلام په دغه شپه له کوره ووت، د ابوبکر ﷻ په ملګرتیا ئې مدینې ته د هجرت په موخه مکه پرېښوده، علي ﷻ ته ئې وویل چې د ده په بستر کې پرېوځي، دښمن غوښتل په داسې وخت کې برید وکړي چې ټول خلك په خوب ویده

وي، د همدي لپاره ئي برید ځنډولو، پيغمبر عليه السلام ته دا فرصت په لاس ورغی چي په کافي واټن له مکي لري ولاړ شي، د تلو لوری ئي هم بدل کړی وو، مخامخ د مديني په لوري ونه خوځېدو، کله چي قريش کور ته ننوتل په بستر کي ئي د پيغمبر عليه السلام په ځای علی ﷜ وموند، د نيولو لپاره هري خوا ته خواره شول، خو هڅي ئي بې نتيجي پاته شوې، که څه هم د دوی یو ټولگی د هغه ځای خولې ته هم ورسېدل چي پيغمبر عليه السلام او ابوبکر ﷜ پکي پناه اخيستي وه، خو تش لاس راوگرځېدل.

کله چي مديني ته د پيغمبر عليه السلام له رسېدو خبر شول نو پيغام ئې ورولېږو چي تاسو زموږ ځينو خلکو ته پناه ورکړې، موږ د خدای په نامه لوړه کړې چي يا به تاسو په خپله ورسره جنگېږئ او له هغه ځايه به ئې باسئ او يا خو به زموږ بريد ته انتظار کوئ، موږ به ستاسو نارينه وژنو او ښځي به مو وينځي کوو. د مديني مؤمن او مدبر مشر سعد بن معاذ ﷜ د عمرې لپاره مکي ته تللی وو، د حرم په دروازه کي له ابوجهل سره مخامخ شو، هغه ورته وويل: عجيبه ده چي په مکه کي دي گورم چي په ډاډه زړه طواف کوې په داسي حال کي چي زموږ باغيانو ته دي پناه ورکړې، گمان کوئ چي مرسته او ملگرتيا ئې کوئ!! که مي د ابي صفوان په خوا کي نه وی ليدلی نو روغ به خپل کور ته نه وې ستون شوی!! سعد بن معاذ ﷜ په ځواب کي ورته وويل: په خدای قسم که مي له طوافه منع کړې له داسي څه به دي منع کړم چي تر دې تا ته زيات اهميت لري، چي دا ستا هغه تجارتي لار ده چي د مديني خوا ته تېرېږي.

د پيغمبر عليه السلام دعوت داسي وو چي دښمن نه شو زغملی، هغه دعوت چي په ټولني کي سياسي، اجتماعي او فکري انقلاب غواړی او له دښمن سره د اصولو په سر سازش نه کوي، هغه به حتماً د هجرت له مرحلې سره مخامخ کېږي، هجرت د حقيقي اسلامي مبارزې يو طبيعي پړاو دئ، دا پړاو په هوښياری او احتياط نه بلکي له اصلي مسير په انحراف او له اصلي لاري نه په تيروتني سره منتفي کېدی شي.

۳. د مبارزې درېيم پړاو له دښمن سره د مسلحانه تصادم پړاو دئ، دا پړاو د مهجر له موندلو سره سم پيل کېږي، پيغمبر عليه السلام د مديني په څېر د يوه وړوکي کلي له موندلو سره سم خپله مسلحانه مبارزه پيل کړه. په لومړي سر کي پټه مسلحانه مبارزه، د وړو وړو ټولگيو او سريو له لاري، چي هدف ئې د دښمن سلطه متزلزله کول او هغه امنيت له منځه وړل وو چي د حاکم نظام په گټه او د هغه د بقاء باعث وو او په دوهمه مرحله کي څرگنده مقابله او مخامخ نښتي. د کفري نظام په گټه (کاذب امنيت او ظالمانه اقتصادي نظام) مختلول او په ولس باندي د واکدارانو مسلط رعب او هيبت ختمول او د نظام مالي سرچينې وچول د دې مرحلې اساسي او مهم اهداف دي. د چريکي جنگونو په نتيجه کي دا دروغجن امنيت ډېر ژر او په آسانۍ سره متلاشي کېږي، د لويو لارو امنيت ډېر ژر له منځه ولاړ شي، نظام له دې عاجز شي چي بدای او تاجر ته چي د نظام درېيمه ستنه ده ، د کار لازم او خوندي شرائط برابر کړي، ماليه او گمرکي محصول ترلاسه کړي، هر نظام مالي سرچينو ته اړ وي، له دې پرته هغه دوام نشي موندلی، هيڅ نظام د بې امنيو حالت د اوږدې مودې لپاره نشي زغملی، عام ولس چي د نظام له ظلم نه تل ځورېدلی خو له وېرې ئي نه څه ويلی شو او نه څه کولی، د دغو عملياتو په نتيجه کي د څه ويلو او کولو جرأت پيدا کړي او همدا د عمومي پاڅون مقدمه شي او د يوه ستر

انقلاب کار له همدې ځایه پیل شي. په دا راز عملیاتو سره د رژیمونو نسکورول او لویو ځواکونو ته ماته ورکول ممکن دي، دا ادعاء کولی شو چې له کودتاګانو وروسته د رژیمونو د نسکورولو تر ټولو آسانه لار همدا ده. که د پیغمبر علیه السلام تر قیادت لاندې مسلحانه مبارزې ته ځیر شو نو وبه ګورو چې پیغمبر علیه السلام په مدینې کې له مېشت قبائلو سره دا معاهدې او تړونونه وکړل چې په ګډه به له مدینې دفاع کوي، یو پر بل له تېري او له دښمن سره له ملګرتیا به ډډه کوي، له دغو معاهدو وروسته د مسلحانه مبارزې لړۍ پیل شوه، دا مبارزه د قریشو په ضد له چریکي بریدونو (سریو) پیل شوه، په دې موده کې ګڼ شمېر سریې د عملیاتو لپاره لېږل شوې او د ابواء، بواط او عشیره په څېر غزاګانې ترسره شوې. د عملیاتو لمن ورو ورو تر مخامخ نښتو خوره شوه، د مکې له فتحې وروسته د جزیرې له نورو ځواکونو سره او په پای کې په نړۍ واله سطح د روم او فارس په څېر لویو ځواکونو سره مخامخ شوه. دا بهیر ښیي چې د مبارزې لمن باید په تدریج سره او په طبیعي طور له محلي ځواکونو تر منطقوي او بین المللي ځواکونو پورې خوره شي. پیغمبر علیه السلام د مدینې په لسو کلونو کې تر اویا زیاتې نښتې له دښمنانو سره درلودې، یعنې دا چې په هرو تقریباً څلورو میاشتو کې ئې یوه داسې جګړه کړې چې په خپله ئې په کې برخه اخیستې ده او په هرو پنځوسو (۵۰) ورځو کې ئې یوه داسې حمله تنظیم کړې چې یا ئې په خپله هم په کې برخه اخیستې او یا د ځینو خاصو وجوهاتو له مخې ئې په هغه کې شرکت نه دئ کړی خو ویلي ئې دي: په هغه ذات مې قسم چې زما ژوند د ده په واک کې دئ، که د یارانو خاطر نه وی نو زه به له یوې هغې ورې ډلې (سریې) هم وروسته نه وم پاته شوی چې جهاد ته درومي!! په همدې ذات لوړه کوي او وایي: دا غواړم چې د الله په لار کې یو ځل شهید شم بیا راژوندی شم، بیا شهید شم او بیا راژوندی شم او بیا شهید شم...

د هجرت د دوهم کال د شعبان په میاشت کې پیغمبر علیه السلام ته اطلاع ورسېده چې د قریشو یوه لویه تجارتي قافله چې نږدې زرو اوښانو د پنځوس زرو دینارو تجارتي اموال له شام نه مکې ته انتقالول چې د حفاظت لپاره ئې د شپېتو مسلح کسانو ټولګی ورسره وو، له یارانو سره ئې مشوره وکړه چې څنګه به وي که په دې قافلې برید وکړو؟ ځینو له دې سره موافقه نه درلوده، دا ئې له قریشو سره د یوې سترې جګړې پیلامه ګڼله، له قریشو سره ئې د تصادم جرأت او توان په ځان کې نه لیدو، له ځینو سره دا اندېښنه وه چې د مدینې انصارو د دفاع ژمنه کړې وه نه د تعرض او پر قریشو د برید ژمنه، په غونډې کې ابوبکر صدیق او عمر رسول د مهاجرینو لخوا او سعد بن عباده د مدینې د انصارو نامتو او زړه ور مشر د انصارو لخوا په زړه پورې جذباتي او له شهامت ډکې همت پاروونکې ویناوې وکړې، ټول په دې سلا شول چې په قافلې برید کوو، له څه باندې دریو سوو مجاهدینو سره د قافلې په لورې وخوځېدل، له دې کبله چې د حملې موخه له کوم مجهز لښکر سره نښته نه وه نو زیات او کافي جنګي وسائل او تجهیزات ئې هم له ځان سره نه درلودل، قریشو ته اطلاع ورسېده، له نږدې زرو مسلح جنګیالیو سره راووتل، شپږ سوه ئې په زغرو سمبال ول، په آسونو د سپرو سل کسیزه ډله هم ورسره وه، د قریشو ستر ستر مشران هم په دې لښکر کې ول او هر یوه د خپلې خپلې قبیلې مشري کوله، موخه ئې یوازې دا نه وه چې قافله وژغوري بلکې غوښتل ئې دا ګواښ د تل لپاره له منځه یوسي، د مسلمانانو لپاره دا یوه حساسه شیبه وه، که مناسب تصمیم نه وی نیول شوی نو له

داسي بدو پايلو سره به مخامخ شوي وو چي جبران به ئي ډېر ګران وو، پيغمبر عليه السلام د صفراء سيمي ته رسېدلی وو چي د قريشو د دې لښکر د راوتلو خبر ورکړی شو، يو ځل بيا ئي خپل يا ران راغونډ کړل او دا خبره ئي د دوی مخي ته کېښوده، درې بديله ئي په مخکي وو: پر قافلې بريد، له لښکر سره مقابله او له ښتي پرته بېرته ستنېدل، د درېيم صورت نتيجه به له دې پرته بل څه نه وه چي د مجاهدينو روحيه به ځپل کېده، بهرني او داخلي دښمنان به د دوی په ضد تحريك کېدل او د دې احتمال وو چي قريشو پر مديني بريد کړی وی او د مديني يهودانو او منافقينو هم د دوی ملګرتيا کړې وی. په دې شرائطو کي پر قافلې بريد د ګټي پر ځای تاوان درلود، ځکه د قريشو لښکر ئي دفاع ته رارسېدو، دوی ته له دې پرته د بل انتخاب مجال نه وو پاته چي بايد له لښکر سره نښتي ته ځان چمتو کړي، دا هم معلومه شوې وه چي قافله له بلي لاري تېره شوې، خو قريشو په دې اکتفاء ونه کړه او د بدر په لوري مخکي ولاړل. د مشورې په دوران کي مقداد بن عمرو ﷺ شهامت پاروونکې وينا وکړه او وئې ويل: يا رسول الله! په کوم لوري چي الله در ته امر کوي موږ روان کړه، په کوم لوري چي ستا خوښه وي درومه موږ به درسره يو، هغه ځواب نه درکوو چي بني اسرائيلو موسی عليه السلام ته ورکړ چي ته او رب دي ولاړ شئ وجنګېږئ موږ به دلته ناست يو، برعکس موږ درته وايو: ته او رب دي ولاړ شئ وجنګېږئ موږ به ستاسو په څنګ کي تر هغه جنګېږو چي له موږ نه يو کس ژوندی وي او سترګي ئي خوځېږي، خو پيغمبر عليه السلام غوښتل د انصارو ځواب هم واوري او د دوی موافقه هم ترلاسه کړي، د هغوی لخوا سعد بن معاذ ﷺ له غيرت او همت نه ډکه وينا وکړه او وئې ويل: يا رسول الله! داسي معلومېږي چي پوښتنه دي موږ ته راجع ده، موږ خو پر تا ايمان راوړی، ستا تصديق کوو، په دې شهادت ورکوو چي څه تا راوړي حق دي، له تا سره مو ژمنه کړې، د سمع او اطاعت تړون مو کړی، نو اې د الله رسوله! کوم لوري ته چي ستا اراده وي حرکت وکړه، په هغه ذات قسم چي ته ئي په حقه رالېږلی يې که مو دې سيند ته وړاندي کړې نو موږ به له تا سره يو ځای ځان غورځوو، زموږ يو کس به هم شا ته پاته نشي، له دې به ډېره ونه کړي چي سبا مو له دښمن سره مخامخ کړې، موږ له دښمن سره د مخامخېدو په مهال صبر کوو او د نښتي په مهال به رښتيني جنګيالي وو، هيله ده الله تعالی زموږ له لوري داسي څه دروښيي چي سترګي دي پرې روښانه شي، د الله تعالی په فضل سره موږ درسره روان کړه.

په پای کي د قريشو له لښکر سره د نښتي پرېکړه وشوه، خو دا څه معمولي پرېکړه نه وه، د دوی شمېر څه باندي درې سوه وو، ۸٦ مهاجرين ٦١ د اوس او ۱۷۰ د خزرج د قبيلو ول، دوه دريو ئي آسونه او نورو په ګډه اويا اوښان درلودل چي په وار وار به ئي د سورلی لپاره استفاده ترې کوله، جنګي سامان ئي هم ډېر لږ وو ، يوازي ٦۰ کسانو ئي زغري درلودې.

٤. پيغمبر عليه السلام ځيني کارونه د مکي له فتحي وروسته ترسره کړي، په ټولني کي اقتصادي اصلاحات يو لدغو کارونو دئ، ټول هغه کارونه چي پيغمبر عليه السلام د مکي له فتحي وروسته ترسره کړي بايد هغه پړاو ته پرېښودی شي چي د هېواد پلازمېنه د مجاهدينو په لاس کي پرېوځي، له سنت نه د متابعت تقاضا همدا ده چي هر کار په همغه وخت او همغه توګه ترسره شي چي پيغمبر عليه السلام ترسره کړي.

دغو څلورو پړاوونو ته په پام سره دا نتيجه ترلاسه کوو چي:

• د هغه اسلامي نهضت مبارزه د پيغمبر عليه السلام د سنت او اسلوب مطابق ګڼلی شو چې د مبارزې په تګلارې کې ئې پورتنۍ څلور مرحلې په څرګنده توګه ومونډلی شو.

• کوم دعوت چې د پيغمبر عليه السلام د دعوت په څېر وي، سياسي، اجتماعي او فکري انقلاب غواړي او له دښمن سره د اصولو په سر سازش نشي کولی، هغه به حتماً له داسي ستونزو سره مخامخ کېږي چې پيغمبر عليه السلام او ياران ئې ورسره مخامخ شول، د واکدارانو شديد مخالفتونه، د دوی په لاس له کړاوونو، زندانونو، تعذيبونو او هجرتونو سره د مؤمنانو مخامخېدا.

• د پيغمبر عليه السلام له قول او فعل دا معلومېږي چې د جهاد د پيل لپاره دوو اساسي شيانو ته ضرورت دئ: (جماعت يعني حزب او ډله) او (مهجر يعني د هجرت ځای)، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

آمركم بخمس الله أمرني بهن بالجماعة والسمع والطاعة والهجرة والجهاد فى سبيل الله، فإنه من خرج من الجماعة قيد شبر فقد خلع ربقة الإسلام من عنقه، إلاّ أن يرجع، ومن دعا بدعوى الجاهلية فهو من جثاء جهنم، قالوا: يا رسول الله وإن صام وإن صلى؟ قال: وإن صام وإن صلى وزعم أنه مسلم:

په پنځو هغو شيانو تاسو ته امر کوم چې الله تعالی ما ته د هغه امر کړی: په جماعت، سمع، اطاعت، هجرت او جهاد فی سبيل الله او څوك چې د يوې لوېشتې په اندازه له جماعت نه لرې شو نو هغه د اسلام کړی له خپلې غاړې وايستله (له اسلام نه ووت) مګر دا چې بېرته راوګرځي او چا چې د جاهليت شعارونو ته بلنه ورکړه هغه به د دوزخ خس شي، خلکو وويل: يا رسول الله! که څه هم روژه ئې نيولې وي او لمونځ ئې کړی وي؟ وئې ويل: که څه هم روژه ئې نيولې وي او لمونځ ئې کړی وي او په ځان ئې دا ګمان کړی وي چې مسلمان دئ.

له دې مبارك حديث په څرګنده توګه معلومېږي چې له جهاد مخکې بايد جماعت جوړ شي او بيا د حاکم نظام له سلطې د وتلو په موخه هجرت وشي او بيا مسلحانه مزاحمت پيل شي. پيغمبر عليه السلام په مکي دور کې جماعت جوړ کړ او مدينې ته له هجرت سره سم ئې د قريشو په ضد مسلحانه مزاحمت پيل کړ.

• بايد دا خبره په خيال کې وساتو چې دغه پنځه کارونه پر مسلمانانو واجب دي، په دې مأمور شوي چې جماعت به جوړوي، داسې جماعت چې په سمع او اطاعت ولاړ وي، بيا به د حاکم سياسي نظام له سلطې د وتلو لارې لټوي، د ضرورت په صورت کې به هجرت کوي او بيا به د همدې نظام د رانسکورولو لپاره وسلې ته لاس کوي.

• ځيني سرکاري مفتيان چې غواړي خلك له جهاد منع کړي دا تبليغات کوي چې جهاد بايد د يوه حکومت د مشر له لورې اعلان او د هغه ترمشرۍ لاندې ترسره شي، له دې فتوی نه د دوی غرض دا وي چې څوك د موجوده حکومتونو په ضد جهاد ته زړه ښه نه کړي او د دغو حکومتونو د واکمنو له اجازې پرته د جهاد لپاره ملا ونه تړي!! ځيني نور بيا وايي: تر څو چې له موجوده حکامو او واکمنو څرګند کفر (کفر بواح) ونه ګورو بايد وسلې ته لاس نه کړو او د بغاوت لار غوره نه کړو!! حقيقت دا دئ چې د جهاد اعلان هغه څوك په حکومت پورې تړي چې يا د دغو حکومتونو نوکر وي، يا د جهاد مخالف وي او يا د جهاد اراده او همت نه لري، داسې فتوی تل سرکاري مفتيان ورکوي، هيڅ داسې غيرسرکاري عالم نه شئ مونډلی چې په قرآن او حديث پوه وي او هغه دې جهاد په حکومتونو مخصوصاً موجوده مفسدو او غيراسلامي حکومتونو پورې مربوط کړي، څوك په دې نه پوهېږي چې د حکومت جوړول خو د اسلامي جهاد هدف او مقصد دئ، نه دا چې لومړی به حکومت جوړېږي بيا به دا حکومت د جهاد اعلان کوي!! جهاد خو د دې لپاره فرض شوی چې په دې سره غيراسلامي نظام رانسکور کړی شي او پرځای ئې اسلامي حکومت قائم شي. پيغمبر عليه السلام د ابوجهل د حکومت د نسکورولو او د ټول حجاز په مرکز او پلازمېنه (مکه) کې د يوه اسلامي حکومت د قائمولو لپاره جهاد پيل کړ. نه خو غيراسلامي حکومتونه په خپله رانسکورېږي او نه اسلامي حکومت له جهاد پرته له بلې لارې قائمېدی شي، څوك چې دا غلطه او بابيزه خبره کوي او د جهاد د اعلان لپاره د حکومت شته والی شرط ګڼي، هغه دې ووايي چې

پیغمبر علیه السلام ولي په داسي حال کي جهاد پیل کړ چي په حجاز باندي د قریشو واکمني وه، دی له پلازمېني (مکې) د مدیني یوه ووړ کلي ته مهاجر شوی وو، هلته ئې نه حکومت وو او نه فوځ!!

• د قرآن په هیڅ آیت کي نه صراحتاً دا راغلي او نه تلویحاً او اشارتاً دا موندلی شو چي د (جهاد اعلان) به د حکومت او ریاست لخوا کېږي. په ټول قرآن کي نه د (حکومت) او (ریاست) الفاظ راغلي او نه دا خبره چي د جهاد اعلان به د حکومت، ریاست، خلافت او امارت یا حاکم، رئیس، خلیفه او امیر لخوا کېږي.

• د پیغمبر علیه السلام په احادیثو کي هم دا نه شو موندلی چي د جهاد د اعلان لپاره ئې د (حکومت) او (ریاست) شته والی ضروري ګڼلی وي او دا په کي ویل شوي وي چي جهاد یوازي په هغه صورت کي جائز دئ چي (حکومت) او (ریاست) ئې حکم صادر کړي.

• په مکه کي د ابوجهل حکومت وو، پیغمبر علیه السلام د بعثت له لومړۍ ورځي د دې حکومت د نسکورولو او په ځای ئې د یوه الهي او دیني ریاست د قائمولو لپاره کار پیل کړ، هو؛ په مکه کي ئې وسله وال جهاد نه دئ اعلان کړی خو خلکو ته ئې ویل: ځوك چي په دې طاغوتي نظام کافر نه شي خدای ئې ایمان نه قبلوي، په الله ایمان هلته منظور او مقبول دئ چي له طاغوتي ریاست او نظام انکار وکړئ. دې نظام ته به د خپلو شخړو او منازعاتو د حل و فصل لپاره رجوع نه کوئ، د ټولو منازعاتو د حل او فصل یوازینی مرجع به د الله دین ګڼئ.

• د اسلامي نړۍ اوسني حکام او حکومتونه ټول غاصب او جابر حکومتونه دي، د ابوجهل او فرعون تر حکومتونو ډېر ډېر بد او د دین خلاف، هره شېبه د ځرګند کفر مرتکب کېږي، خو متأسفانه دا سرکاري مفتیان د کفر او ایمان تر منځ له تفکیك نه عاجز دي، په دې نه پوهېږي چي ځوك په ما انزل الله حکم ونه کړي کافر، ظالم او فاسق دئ، په دې نه پوهېږي چي دا حکام د کافرانو په لاس پر اسلامي هېوادونو تپل شوي، نه د ملتونو په خوښه او د داسي بیعت له لاري راغلي چي له اکراه او اجبار پرته ترسره شوی وي، نه د ملت په وړاندي د مسئولیت احساس کوي، نه په دې ځان مکلف ګڼي چي په ما انزل الله به حکم کوي او له ولس سره مشوره، نه له خدایه وېره لري او نه په ولس ترحم، نه واکمني یو الهي امانت ګڼي او نه بیت المال د ولس امانت، د پردیو د مټو په زور مسلط شوي او د پردیو د ګټو لپاره د خپل ولس قرباني کولو ته چمتو، یو هم له ابوجهل او د ابوجهل له حکومت نه غوره نه دي. ابوجهل ځانته خادم حجاج بیت الله او خادم الحرم الشریف ویل، ځان ئې د کعبې متولي ګڼلو او په دیانت کي ئې ځان هومره په حقه ګڼلو چي ویل به ئې: اې خدایه!! که محمد په حقه او موږ په ناحقه یو نو پر موږ له آسمانه ډبري وروره!! دا جنابان دي ووایي چي په دې حکومتونو کي داسي کوم څه نشته چي د ابوجهل په حکومت کي وو؟ قرآن په مکه کي د فرعون قصه د دې لپاره رااخلي چي خلکو ته ووایي: ستاسو ابوجهل همغه فرعون دئ چي موسی علیه السلام ئې مقابلې ته لېږل شوی وو، د دې لپاره چي خلك پوه کړي چي محمد علیه السلام د مکې د موجوده فرعوني نظام په ضد همغه څه کوي چي د ده سلف موسی علیه السلام کول. پیغمبر علیه السلام فرمایي چي ابوجهل زما د امت فرعون دئ. د موجوده حکومتونو ملګري او حامیان په اصل کي د فرعون او ابوجهل ملګري دي، ځوك چي وایي: د دغو حکومتونو د اجازې په صورت کي جهاد جائز دئ او له دې پرته جهاد په فساد او بې امنیتۍ منتج کېږي!! دا همغه کسان دي چي د موسی علیه السلام او محمد علیه السلام په اړه به ئې ویل: دوی شر خوروي، بې امنیتي راولي، اقتدار غواړي. ځوك چي د اسلامي ملکونو موجوده حالت د امن حالت ګڼي او وایي یا غواړي چي دا حالت باید دوام وکړي او دا وایي چي په دې کي داسي څه نشته چي د کفر بواح یا د شدید بحران نوم ورکړو او د جهاد ضرورت احساس کړو!! دا کس یا ډېر ناپوه او بې خبره دئ، هم له دین او هم له دنیا او یا ډېر غرضي دئ او د حکامو نوکر او خادم. د اسلامي ملکونو حالت هومره بد دئ چي تر دې د زیات بد حالت تصور نه شي کېدی. فقر، لوږه، د غني او فقیر تر منځ ژور تفاوت، د مظلومانو په سر، مال، عزت تېری، اخلاقي فساد، شرك، الحاد او بې دیني، د پردیو په وړاندي ذلت، اسارت او غلامي، دا ټول خو پرېږده نن اکثر اسلامي هېوادونه نه سیاسي استقلال لري او نه اقتصادي، له سیاسي، اقتصادي، نظامي او فرهنګي لحاظه پردي ورباندي حکومت کوي، نه د فرعون په نظام کي تر دې زیات فساد وو او نه د مکې د جاهلیت د دور په نظام کي.

• ځیني بیا داسي دي چي وایي: جهاد في سبیل الله خو یوازي دې ته نه وایي چي وسله واخله او د دښمن په ضد وجنګېږه!! دعوت او تبلیغ هم جهاد في سبیل الله دئ، د دغي غلطي انګېرني د تردید لپاره باید ووایو: په قرآن کي د جهاد فی سبیل الله اصطلاح یوازي د دښمن په خلاف د مسلحانه جهاد په معنی راغلي، که قرآن ته مراجعه

وکړئ نو وبه ګورئ چي د (جهاد فی سبیل الله) ذکر له (هجرت) نه وروسته راځي او دا ټول په هغو سورتونو کي راغلي چي په مدینه کي او د جهاد له فرض کېدو وروسته نازلي شوي، د مکي دور په څو محدودو آیتونو کي د (جهدایمانهم)، (وان جٰهدٰك) ، (جاهدوا فینا) او (و من جاهد) په صیغه راغلي چي هلته ئي مراد زیار او زحمت ایستل دي.

- د اسلام ټول ائمه په دې متفق دي چي له جهاد فی سبیل الله نه مراد قتال فی سبیل الله دئ نه بل څه.
- د قرآن له هیڅ آیت دا نه معلومېږي چي (تبلیغ) او (دعوت) ته دي (جهاد فی سبیل الله) ویل شوي وي.
- د الله په لار کي مالي قربانی ته (انفاق فی سبیل الله) ویل شوي نه جهاد فی سبیل الله.
- په مکي دور کي (دعوت) او (انفاق) وو خو دی ته په مکي سورتونو کي د جهاد نوم نه دئ ورکړی شوی، جهاد په مدینه کي فرض شوی او اساسي او تفصیلي ذکر ئي په مدني سورتونو کي راغلی، له دې معلومېږي چي جهاد بېل شی دی او دعوت او انفاق بېل.
- دا خبره چي (دعوت، تبلیغ او انفاق) هم (جهاد فی سبیل الله) دي، په حقیقت کي هغه کسان کوي چي یا په دې نه پوهېږي چي د قرآن هره اصطلاح باید په خپل ځای کي استعمال شي او یا د الله په لار کي د جهاد اراده او همت نه لري. د دې لپاره چي په نه جهاد سره ئي څوك ملامت نه کړي نو وایي: زما دعوت او تبلیغ، زما وینا او لیکنه او زما سیاسي او اجتماعي مبارزه هم جهاد فی سبیل الله دي!! دوی ته وایو: ستا دا ټول کارونه د قدر وړ دي، الله تعالی دې مزید توفیق درکړي، خو هیڅ یو ئي جهاد فی سبیل الله نه دئ.
- سرکاري مفتیان له جهاد سره د مخالفت په فتوی کي په دې خبري استناد کوي چي پیغمبر علیه السلام په مکي دور کي حتی هغه وخت هم د وسلي اخیستلو اجازه ورنه کړه چي یاران ئي یو په بل پسي وژل کېدل!! برعکس هغوی ته ئي د صبر توصیه کوله!! دې جنابانو ته وایو: دا دوی ولي وژل کېدل او دا تاسو ته ولي څوك څه نه وایي؟ نه دا ظالم، جابر او بې دینه حکام تاسو ځورو‌ي، نه مو په زندان کي اچوي، نه مو وژني!! دا ستاسو او د صحابه وو د ایمان ترمنځ څه فرق دئ چي هغوی د ایمان په خاطر وژل کېدل منل خو ابوجهل او د ده نظام ته نه تسلیمېدل؟!! که هغوی دا ستاسو خبره کولی نو نه وژل کېدل او نه له ملك نه هجرت ته مجبورېدل. د دوی د وژل کېدو معنی خو دا ده چي دوی له حاکم نظام بغاوت کړی وو، د دې نظام واکمنان ئي نه منل، له نظام سره د ټکر او تصادم په حال کي وو، نظام له دوی نه وېره درلوده، د همدې لپاره ئي وژل. دا تاسو ولي په مکي کي د دوی په صبر استناد کوئ خو په مدینه کي د همدغو صحابه وو په مسلسل جهاد استناد نه کوئ؟!! ولي د دوی په هجرت استناد نه کوئ، ولي پر دښمن باندي د دوی په مسلسل بریدونو استناد نه کوئ؟!!
- دا جنابان په دې هم نه پوهېږي چي په مکه کي د جهاد د اجازې نه ورکولو وجه دا وه چي هلته جهاد نه وو فرض شوی، مدیني ته له راتلو وروسته جهاد فرض شو، د جهاد دا فرضیت ترقیامته دوام کوي، دا ځکه چي د جهاد فرضیت نه دئ منسوخ شوی. په مکي دور باندي د جهاد په اړه باید له دې اړخه استناد وشي چي که د مسلمانانو وضعیت داسي وي لکه په مکه کي او شمېر ئي هومره وي لکه په مکه کي د مسلمانانو شمېر، نو دوی ته په کار ده چي د صحابه وو په څېر صبر وکړي او وسلي ته لاس نه کړي. خو که د دوی وضعیت داسي شو چي مدني دور ته ورته وي او د مسلمانانو شمېر هومره وي چي هلته د مسلمانانو شمېر وو، نو دوی ته په کار ده چي جهاد ته ملا وتړي. د پیغمبر علیه السلام په سنت د عمل کولو تقاضا خو دا ده چي د جهاد په میدان کي هم هغه څه وکړو چي پیغمبر علیه السلام کړي، هغه مبارك خو په مکه کي د یوه مؤمن جماعت جوړولو په کار لګیا وو او په دې هڅه کي وو چي کوم مهجر پیدا کړي، داسي کوم قوم پیدا کړي چي ده ته پناه ورکړي او د الله په لار کي جهاد ته تیار شي، د مدیني یو شمېر اوسېدونکي دې ته تیار شول، مدیني ته له راتلو وروسته هغه جهاد پیل کړ، په لومړي سر کي ئي د عملیاتو لپاره واړه واړه څو کسیز ټولګي لېږل، دښمن ئي تنګولو، په هر ځای کي ئي دښمن ته تاوان رساوو، په ولس کي ئي د هغه رعب، وېره او اعتبار ختمولو، پرولس او ملك باندي د دښمن سلطه ئي جړقوله، بیا ئي د دښمن په تجارتي قافلو بریدونه پیل کړل، په بدر کي ئي له ٣١٤ یارانو سره د دښمن مخامخ مقابله وکړه، تاسو ولي دا خبره نه شئ کولی چي که د مسلمانانو شمېر دري سوه څوارلس ته ورسېږي کولی شي همغه څه وکړي چي پیغمبر علیه السلام وکړل؟!!
- د جهاد مخالفین په دې نه پوهېږي چي د اسلامي امت دا اوسنی وضع د هغي ماتي نتیجه ده چي اسلامي خلافت په کي له منځه لاړ او غربي ځواکونو اسلامي نړۍ په خپلو منځونو کي وویشله او په هري برخي ئي بېل

بېل ځواکونه مسلط شول، له هغه وروسته دا څوومه پېړۍ ده چي مسلمانان په ذلت، اسارت او محکومیت کي ژوند کوي، له آزادۍ او خپلواکۍ محروم دي، په سیاسي، اقتصادي او فکري لحاظ استعماري ځواکونه وربandي حکومت کوي، لاس پوڅي حکومتونه ئې پرې مسلط کړي، له داسي اختناق او استبداد سره مخامخ دي چي د نړۍ په هیڅ ګوټ کي ئې مثال نه شو موندلی، واکداران ئې د پردیو په وړاندي سپك او ذلیل او د خپل ولس په مقابل کي مغرور او بې رحمه، دوی د پردیو غلامان دي او ولس د ځان غلامان ګڼي. د غلامۍ، ذلت او محکومیت دغه دردونکي حالت په ولسونو کي د عزت النفس احساس، د آزادۍ او خپلواکۍ جذبه او د سرلوړي او پتمن ژوند تلوسه په کلکه ځپلې ده، یو وخت خو په ټولو اسلامي ملکونو استعماري ځواکونو مخامخ او د خپلو فوځونو په زور حکومت کولو، خو له هغه وروسته چي دا ځواکونه د خاصو عواملو په وجه ووتل نو داسي رژیمونه ئې شا ته پرېښودل چي د دوی ګټې خوندي وساتي، د دې هېوادو د مسلح ځواکونو جوړښت ئې داسي تنظیم کړ چي د لاس پوڅو رژیمونو مدافع او د هر ملي پاڅون د ځپلو لپاره د دغو ځواکونو په خدمت کي لاس په سینه ولاړ وي، تعلیمي نظام او نصاب ئې داسي جوړ کړ چي په علمي مؤسساتو کي تر روزني لاندي ځوانانو کي د آزادۍ او خپلواکۍ جذبه راولاړه نه شي، د پردیو په غلامۍ او تقلید کي د فخر احساس وکړي او له خپل اسلامي او ملي هویت نه پردي شي. د وتلو په وخت کي ئې د دې هېوادونو جغرافیائی نقشې داسي جوړي کړې چي له یوې خوا د دغو هېوادونو ترمنځ تل سرحدي منازعات روان وي او له بلي خوا هغه قومونه چي له استعماري ځواکونو سره جنګېدلي، د مختلفو ملکونوترمنځ ووېشل شي، په اقتدار کي له برخي نه محروم کړی شي، هغو اقلیتونو ته قدرت وسپارل شي چي له استعماري ځواکونو سره ئې ملګرتیا کړې او په راتلونکي کي تل په دوی متکي وي او په اقتدار کي د پاته کېدو لپاره د دوی شرائطو منلو ته اړ وي. د دې ښه مثالونه پښتانه او کردان دي، چي له استعماري ځواکونو سره د دوامدارې مبارزې په وجه یو په دریو او بل په څلورو برخو ووېشل شو. استعماري ځواکونو په دې اوږدې مودې کي په پراخو تبلیغاتو سره قومي، ژبني او محلي تعصباتو ته هومره لمن وهلې چي هیڅوك د لوی او متحد ملت او امت تصور او فکر ونه کړی شي، استعماري لیکي مقدس او تغییر نه منونکې وګڼي، دا دره د هغي بلي ګاونډۍ درې اوسېدونکي پردي او حتی دښمن وګڼي او اصلي دښمن هېر کړي. په دې نه پوهېږي چي د اسلامي هېوادونو اکثر حاکم نظامونه یا پردیو تحمیل کړي او لاس پوڅي او په اسلامي هېوادونو د زاړه استعمار د سلطې پاته شوني دي، یا خانداني دي چي خاصي کورنۍ د ولس د ارادې خلاف په زور او د پردیو په مرسته پر دوی حکومت کوي، یا قومي او فرقه ئې بنه لري، د یوې مذهبي فرقې پلویان اختیارات په واك کي لري، نور ئې له خپلو ټولو انساني او اسلامي حقوقو نه محروم کړي، د دوی سیاسي او مذهبي مشران وژني، چا د شیعه ترنامه لاندي سنیان ځپلي او له خپلو ټولو اسلامي او انساني حقوقو ئې محروم کړي او چا د بل مذهب په جامه کي خپل رقیبان محروم کړي، د اسلامي هېوادونو په دې دردونکي حالت به هغه څوك رضایت ښیي چي یا په غلامۍ او اسارت کي ستر شوی، د غلامۍ ذهنیت لري، آزادي نه پېژني او د آزادۍ خوند ئې نه دئ څکلی او یا هغه څوك چي په خپلې ټولني کي له خور فساد، ظلم، بې عدالتۍ او بې امنۍ نه خبر نه دئ، په دې نه پوهېږي چي دلته څه روان دي، هره ورځ څومره کورنۍ تباه کېږي، د څومره بې وزلو انسانانو په سر، مال او عزت تېری کېږي، بډایان څنګه بډاي شوي او نادار ولي او د چا د ظلم او تېري په وجه له هرڅه محروم شوي؟!! هغه ته د ټولني موجود حالت د امن حالت برېښي، په دې نه پوهېږي چي دلته یوازې واکداران په امن کي دي، له حاکمانو پرته هیڅوك د امن احساس نه کوي، په سلو کي د پنځه نوي خلکو سر، مال او عزت خوندي نه دئ، که دلته تاسو له یوه عادي انسانه پوښتنه وکړئ چي د یوه پولیس په خوا کي د تېرېدو په وخت کي څه احساس کوي؟ چي کله د ده کلي ته پولیسان ورشي کلیوال څه احساس کوي؟ آیا دا ګمان کوي چي دا پولیسان د دوی حفاظت کوي او که دوی په یونیفورم کي د رڼا ورځي غله ګڼي او له دوی هومره وېره لري چي له غلو ئې نه لري؟!! د محکمې او قاضي په اړه څه فکر کوي؟ هغه د مظلوم مدافع ګڼي که د ظالم حامي؟ د دفتر مأمور ته په کومه سترګه ګوري؟ د ده په عدالت او امانت څومره باور لري؟ له نظام ئې څه ترلاسه کړي او څه خیر ئې ترې لیدلی؟ له کوم ظلم ئې ژغورلي؟ چېري ئې د ده له سر، مال او عزت نه دفاع کړې او د چا په مقابل کي؟! راشئ وګورئ چي هر پولیس هره ورځ څومره خلك ځوروي، هره ورځ په هرکلي کي خان، ملك، شتمن او د ځمکو خاوند په بې وزلو کلیوالو څومره ظلمونه کوي، د څومره کسانو ځمکي او جایدادونه د ځواکمنو لخوا غصب کېږي، د بې وزلو څومره لوڼې په زور نکاح کېږي، د څومره پېغلو په عفت تېري کېږي، په هر دفتر کي هره

ورځ څومره ناروا وي او حق تلفي کېږي، په بيت المال کي څومره غدر او خيانت کېږي، چارواکو له هغه بيت المال نه په استفادې سره چي له بې وزلو انسانانو په يوه بل نامه په ناروا ترلاسه شوي، ځانته څنګه اشرافي ژوند برابر کړی او عام خلك څنګه د فقر، لوږي، خوف او سپکاوي دردونکی ژوند تېروي!! دا ډېره عجيبه ده چي څوك دې حالت ته د امن نوم ورکوي او وايي: بايد داسي څه ونه کړو چي دې موجود امن ته صدمه ورسېږي، بايد هغه وخت د دې حالت د بدلولو هڅه وکړو چي مطمئن وو تر دې غوره حالت راوستی شو!! دغو له واقعيتونو بې خبره کسانو ته بايد ووايو: ټولو پيغمبرانو ته همدا خبره شوې چي دوی چي دوی موجود امنيت ختموي، شرارت خوروي، د شخړو او جګړو باعث دي!! دوی ته بايد ووايو: هغه امنيت چي د بې عدالتی او ظلم په خدمت کي، د ظالمانو په ګټه، د دوی د سلطې د دوام ضامن او د بې وزلو او مظلومانو په تاوان او په مظلوميت او محروميت کي د دوی د دوامدار پاته کېدو باعث وي، دي ته اور اچول پکار دئ، پيغمبران د دې لپاره راغلي چي دغه دروغجن امنيت ختم کړي او په ځای ئې هغه واقعي امنيت راولي چي په عدالت ولاړ وي او مظلوم له ظلم نه وژغوري. عجيبه ده که څوك په دې حقيقت نه پوهېږي چي د اسلامي نړی موجود حالت د داخلي ظالمانو او بهرنيو استعمارګرانو په ګټه دئ، په دې کي هره تبديلي د دوی د منافعو خلاف او د ملتونو په نفع ده.

ٱلرَّحِيمِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱللَّهِ بِسۡمِ

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَنفَالِۖ قُلِ ٱلۡأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِۖ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُواْ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١﴾

۱- د غنائمو په اړه تا پوښتي، ووايه: غنائم د الله او رسول دي، نو له الله ووېرېږئ او خپلمنځي اړيکي مو روغي کړئ او د الله او پيغمبر ئې اطاعت وکړئ که مؤمنان يئ.

(۱)- د بدر په جګړي کي مجاهدينو ته ډېر غنائم او زيات شمېر اسيران په لاس ورغلل، تر دې نېټې د جنګ اړوند احکام او ضوابط لانه وو ورکړی شوي، د غنائمو او اسيرانو په اړه هغوی ته خاصه لارښوونه نه وه شوې، دا پوښتنه راولاړه شوه چي له غنائمو سره څه وشي؟ آيا په ټولني کي د معمول دود دستور مطابق به د هغه چا وي چي ترلاسه کړی ئې دئ او که دا نوی دين به په دې اړه هم دوی ته نوې لارښووني کوي؟! دلته د غنائمو په اړه دوی ته څو مهمي لارښووني شوې:

- غنائم ئې د انفال په نامه ياد کړي، نفل له خپلي اصلي برخي او حق نه زيات څه ته هم وايي او له خپل مسئوليت او وجيبې نه زيات څه ته هم، هم ئې په هغو عباداتو اطلاق کېږي چي انسان ئې علاوه له فرائضو تر سره کوي او هم په هغي عطيې چي انسان ته له خپل اصلي حق نه اضافه ورکول کېږي، دلته غنائمو ته د دې لپاره د انفال نوم ورکړی شوی چي مجاهدينو ته ووايي: دا يوه الهي پېرزوينه او عطيه ده، ستاسو اصلي بدله تر دغو ډېره ډېره ستره ده، غنائمو ته د اضافي او ثانوي شي په سترګه وګورئ.
- غنائم به د الله او د هغه د رسول حق ګڼئ نه خپل حق، داسي نه چي د هر چا په لاس کي پرېوتی نو هغه ئې ځان اصلي خاوند او مستحق وګڼي، په جګړو کي خو جنګيالي په بېلو بېلو دندو توظيف کېږي، ځيني دښمن تعقيبوي، ځيني مهم سنګرونه ساتي، ځيني له دښمن پاته وسائل راغونډوي، که د جاهليت د دور د دود دستور مطابق جنګي غنائم د هغه چا حق وګڼل شي چي ترلاسه کړي ئې دي، نو بيا خو به تل اصلي مستحقين محروم وي، هر څوك به د دې هڅه کوي چي د دښمن د تعقيب او د مهمو سنګرونو د ساتلو په ځای د غنائمو راټولولو ته ځان ورسوي. دا نه يوازي د مجاهدينو په ليکو کي د نزاع باعث کېږي بلکي ډېر ځله لاس ته راوړې فتح په ماتې بدلوي، د احد جګړه ئې يو څرګند مثال دئ.
- له الله تعالی ووېرېږئ، د جهاد په دوران کي له هغو کارونو ځان وساتئ چي د الله تعالی د رضاء او حکم خلاف وي، په غنائمو کي غلول او خيانت مه کوئ.

- خپلمنځي اړيکي مو روغي وساتئ، له شخړو او منازعاتو ډډه وکړئ.
- د الله تعالى او د هغه د رسول اطاعت وکړئ، د ايمان تقاضا همدا ده چي د جهاد په شمول د ژوند په ټولو برخو کي د الله تعالى د يوه مطيع بنده او د ده د پيغمبر د يوه مطيع امتي په توګه عمل وکړئ.

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

۲- مؤمنان خو هغه دي چې کله د الله يادونه وشي زړونه ئی وربېږدي او چې د ده آيتونه پرې ولوستل شي ايمان ئی ورزيات کړي او په خپل رب توکل کوي.

(۲)- دا مبارك آيت د مؤمنانو څو ځانګړتياوي بيانوي:

- **کله چي د الله يادونه وشي زړونه ئی ووړېږی.**
- **کله چی د ده آيتونه ورباندي ولوستل شی ايمان ئی ورزيات کړی.**
- **او په خپل رب توکل کوي.**

يعني کله چي د دوی په وړاندي د الله تعالى نوم واخيستل شي، يا په خپله ورپه ياد شي، له وېري او ميني ئې زړه په درېدا شي، د خپلو ګناهونو او قصور او د بخښونکي رحمان خدای جل شأنه د وسيع پېرزوينو او پراخ رحمت په رايادولو سره ئې زړه رېږدي او له سترګو ئې اوښکي بهېږي؟ دا پر الله تعالى د ايمان تقاضا ده او همدا د الله تعالى د ښه پېژندو لپاره يو دقيق معيار، هغه څوك دي په خپل ايمان ډاډه وي چي د الله تعالى د نامه په رايادولو سره ئې زړه وپوړېږي او له سترګو ئې اوښکي وبهېږي، خو که د الله تعالى د نوم په اورېدو سره ئې نه د زړه کيفيت بدل شو او نه ئې د څېرې، بايد خپل ايمان ته بياکتنه وکړي.

آيا په کوم لمانځه کي، پدې خاطر ستا زړه لړزېدلی او له وېري او هيبته ستا وېښتان زيږه شوي چي فکر دي کړی د رب العالمين، قهار او جبار خدای جل شأنه په وړاندي ولاړ يې؟ که داسي نه وي شوي نو تا نه په حقيقي معنی خدای ياد کړی او نه دي واقعي لمونځ کړی.

د قرآن د آيتونو په اورېدو سره چي د چا ايمان مزيد مضبوط شو، آيتونو د ده ايمان ته ځلا او قوت ورپه برخه کړ، بايد په خپل ايمان مطمئن وي او که داسي ونه شول بايد په خپل ايمان کي تجديد نظر وکړي. که د سخت اضطراب او پرېشانۍ په حالت کي، تا د قرآن داسي څو آيتونه واورېدل چي درته وايي: صبر وکړه، الله د مؤمنانو مل دئ، مرګ په خپل وخت راځي، د مرګ پرېکړه د الله تعالى له لوري کېږي، په همدې سره ستا ټوله پرېشاني رفع شوه او شديد اضطراب دي په سخت ډاډمن سکون او اطمينان بدل شو، نو پوه شه چي مؤمن يې او که داسي ونه شول او د قرآن د آيتونو په اورېدو سره نه ستا پرېشاني له منځه ولاړه او نه دي زړه ډاډه او مطمئن شو، نو پوه شه چي په تا کي د ايمان يوه ځانګړتيا او نښه نشته.

ستا د ايمان يوه بله څرګنده نښه دا ده چي په خپل رب توکل ولرې، الله تعالى خپل وکيل وګڼې، ځان هغه ته وسپارې، له زړه نه په هغه اعتماد ولرې او په هري پرېکړي ئې راضي وې

او كه داسي نه وي نو ايمان دي پيكه دئ او له يوې مهمي ځانگړتيا او تقاضا محروم.
د فقهاوو او مفسرينو ترمنځ په دې اړه اختلاف دئ چي آيا ايمان كمښت او ډېرښت مني؟ آيا كېدى شي د چا ايمان لږ او د چا ډېر وي؟ په دې اړه اختلاف دومره دئ چي ځيني وايي امام بخاري رحمه الله د خپل كتاب صحيح البخاري د احاديثو لويه برخه داسي تنظيم كړې او هغه احاديث ئې په سر كي راوړي چي د امام ابوحنيفه رحمه الله دا رأيه پرې ترديد كړي چي ايمان زيادت او كمښت نه مني!! حال دا چي دا اختلاف لفظي دئ او په دې نه ارزي چي دومره ژور او اوږده بحثونه پرې وشي، دا ځكه چي ايمان د محتوى او مؤمن به له مخي زيادت او كمښت نه مومي، نه په مؤمن به شيانو كي څه علاوه كېدى شي او نه څه كمېدى، كه څوك له مؤمن به شيانو په يوه هم ايمان ونه لري ايمان ئې ناقص نه بلكي بې اعتباره دئ، له دې پلوه لږ يا كم ايمان ته ايمان نه شو ويلى، خو د كيفيت له پلوه ايمان هم كمښت مومي او هم ډېرښت، د چا ايمان مضبوط او قوي وي او د چا كمزورى او ضعيف، په دې اړه د قرآن گڼ شمېر آيتونه او د رسول اللهﷺ ډېر احاديث دومره كافي وضاحت لري چي هيچا ته د ايمان له ضعف او قوت يا كمښت يا زيادت نه د انكار مجال نه پرېږدي. دا كيفي كمښت او ډېرښت د الله تعالى په اړه د انسان په معرفت پوري تړلى دئ، د معرفت كچه له يوه انسان تر بل پوري توپير لري، د قرآن د هر آيت په اورېدو او د هغه په مطلب له پوهېدو سره د معرفت دا كچه لوړېږي او په همدې تناسب ايمان قوت مومي. په دغه آيت كي همدې مطلب ته اشاره شوې.
د دې آيت ارتباط له مخكني سره دا دئ چي په مخكني كي ويل شوي: له الله تعالى ووېرېږئ، خپلمنځي اړيكي مو روغي وساتئ، د الله تعالى او د هغه د رسول اطاعت وكړئ، دلته د همدغو دريو خبرو مزيد وضاحت شوى، د تقوى په شرح كي ويل شوي: د الله تعالى د نامه په يادولو سره د مؤمنانو زړونه رېږدي، د خپلمنځي اړيكو د اصلاح په شرح كي ويل شوي چي د آيتونو په اورېدو سره ئې ايمان مضبوطېږي، او د الله او پيغمبر د اطاعت په شرح كي ويل شوي چي ځان الله ته حواله كوي او پر هغه توكل كوي.

ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُمۡ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَمَغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٤﴾

٣- هغه چي لمونځ اقامه كوي او له هغه څه انفاق كوي چي موږ درروزي كړي. ٤- همدا دوى حقيقي مؤمنان دي، د الله په وړاندي ئې (لوړي) درجې، بخښنه او غوره رزق په برخه.

(٣-٤)- په دې مباركو آيتونو كي د حقيقي مؤمنانو دوه مهمي ځانگړتياوي او درې بدلې او اجرونه په گوته شوې:

- لمونځ اقامه كوي.
- انفاق كوي.

- الله تعالی به ئې درجې لوړې کړي.
- ګناهونه به ئې ورته وبخښي.
- غوره رزق به ورکړي.

يعني حقيقي مؤمنان هغه دي چې د لمانځه له لارې هم له الله تعالی سره خپلې اړيکې ټينګوي او هم خپلمنځي اړيکې، دوی نه يوازې د غنائمو په سر له نزاع او اختلاف نه ډډه کوي بلکې خپلې شتمنی او خپل رزق او روزي هم د الله تعالی په لار کې لګوي. الله تعالی به د دغو واقعي مؤمنانو درجې لوړې کړي، قصور او ګناهونه به ئې ورته وبخښي او په دنيا او آخرت کې به غوره رزق ورکړي؟.

كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾

يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾

٥- همغسې لکه چې ته ئې له خپل کور په حقه وايستلې، په داسې حال کې چې د مؤمنانو يوې ډلې کرکه درلوده. ٦- د همدې حقيقت په اړه ئې له هغه وروسته له تا سره لانجه کوله چې څرګند شو، داسې لکه چې د مرګ په لورې بېول کيږي او دوی (ئې په خپلو سترګو) ګوري.

(٥-٦)- په دې مبارك آيت کې د بدر د جګړې له پيل نه مخکې حالت داسې انځور شوی:

- له مدينې د بريد په موخه وتل سم او په حقه تصميم وو.
- کله چې دا خبره رامنځته شوه چې د قريشو لښکر راوتلی او د بريد اراده لري، نو يوازينی صحيح تصميم دا وو چې له دښمن سره مقابله وشي، هر حساس او په وضعيت پوه انسان ته دا خبره جوته شوې وه چې له مقابلې پرته د بل هر کار پايلې به خطرناکې وې.
- ځينو له جنګ نه ډډه کوله او د قريشو له مجهز فوځ سره مقابله ئې داسې ګڼله لکه د مرګ په کومې کې ځان غورځول. دوی هڅه کوله چې نور هم له دې تصميمه واړوي.
- په دې اړه ګڼ شمېر توجيهات وړاندې شوي چې د آيت د دې برخې معنی څه ده: يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ کوم حق څرګند شو او څنګه څرګند شو؟ غوره توجيه دا ده چې د جنګ پرېکړه د اکثريت په توافق وشوه، د مسلمانانو اکثريت ته دا حقيقت جوت شوی وو چې اوس له جنګ نه پرته بله چاره نه لري، چا چې د جنګ له تصميم سره مخالفت کولو له داسې يوه څرګند حقيقت سره ئې مخالفت کولو چې د پيغمبر عليه السلام او د صحابه وو د مشرانو په شمول اکثريت پرې توافق کړی وو.
- په دې اړه هم د مفسرينو تر منځ د کافي اختلاف رأی شاهد يو چې د آيت دا برخه (كما اخرجك ربك من بيتك بالحق) څه معنی لري او دا اخراج له څه سره تشبيه شوی؟ غوره توجيه ئې دا ده چې تر دې په مخکې آيت کې له واقعي مؤمنانو سره د اجر او بدلې درې وعدې شوې، درجات، مغفرت او رزق کريم، چې دا هم دنيوي اجر او بدله احتواء کوي او هم اخروي، په همدې ارتباط په دې آيت کې ويل شوي چې د دې وعدې يوه څرګنده

بېلگه او مصداق د بدر په جگړې کې د مجاهدينو بريا او د زياتو غنائمو ترلاسه کول وو، يعني د بدر په هغې نښتې کې چې تاسو ته ئې پايلې خطرناکې برېښېدې او ځينو خو داسې گڼله چې د مرگ په لورې روان دي، خو الله تعالى تاسو ته څومره ستره بريا او کافي مقدار غنائم په لاس درکړل، همداسې به مؤمنانو ته نېکې بدلې ورکوي.

وَإِذۡ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحۡدَى ٱلطَّآئِفَتَيۡنِ أَنَّهَا لَكُمۡ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيۡرَ ذَاتِ ٱلشَّوۡكَةِ تَكُونُ لَكُمۡ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقۡطَعَ دَابِرَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾

٧- او هغه مهال چې الله له دوو ډلو د يوې ژمنه درسره کوله چې ستاسو په برخه به شي، او تاسو دا خوښوله چې بې شوکته ئې ستاسو په برخه شي، په داسې حال کې چې الله غوښتل په خپل حکم سره حق محقق کړي او د کافرانو جرړې پرې کړي.

(٧)- په دې مبارك آيت کې دا مطالب مومو:

- الله تعالى د بدر له مجاهدينو سره دا وعده کړې وه چې د قريشو له دوو ډلو، لښکر يا تجارتي قافلې به يوه د دوى په لاس کې پرېوځي، پيغمبر عليه السلام دوى ته دغه خبره کوله چې له دغو دواړو يوه غوره کړئ، يا ستاسو په لاس د دښمن ماته او يا د تجارتي قافلې اموال ترلاسه کول، د ډېرو خوښه دا وه چې له مجهز لښکر سره د مقابلې په ځاى پر تجارتي قافلې بريد وشي، خو الله تعالى غوښتل چې د کفر اصلي ځواك وځپل شي او په دې سره د کفر جرړې له بيخه وايستلې شي، د الفاظو له فحوى معلومېږي چې پيغمبر عليه السلام دوى له لښکر سره مقابلې ته هڅول، خو ځينو په دې استناد کولو چې د قريشو له مجهز فوځ سره د مقابلې لپاره کافي وسائل او تجهيزات نه لرو، غوره دا ده چې د لښکر پر ځاى پر قافلې بريد وشي. په دې سره مؤمنان دې ته متوجه کوي چې دا جگړه او په هغې کې تاريخي بريا ستاسو د تدبير نتيجه نه وه، د الله تعالى په اراده ترسره شوې، بريا ئې د ده پېرزوينه وه، د غنائمو په اړه لانجه مه کوئ، وېش ئې د الله تعالى حکم ته پرېږدئ.
- د دې لومړۍ مخامخ جگړې ځانگړې اهميت وو، د آيت الفاظ ښيي چې په دې کې د دښمن ماته به په دې منتج کېږي چې د کفر جرړې وايستل شي، همداسې وشول، قريشو داسې نه انگېرله چې مؤمنان به له دوى سره د مخامخ نښتې جسارت وکړي، د سيمې نورو ځواکونو او د مسلمانانو پټو کورنيو او بهرنيو دښمنانو هم دا گمان نه کولو چې مسلمانان به د قريشو مخې ته د ودرېدو توان ولري، په دې جگړې کې د مسلمانانو ستري بريا له يوې خوا د دښمن روحيه وځپله، له بلې خوا ئې د مسلمانانو او د دوى د خواخوږو سر لوړ او روحيه تقويه کړه، هغه پټ دښمنان ئې هم وويرول چې فرصت ته په انتظار ناست ول، که قريش په دې جگړې کې بريالي شوي وى نو دوى به هم د مسلمانانو په ضد په حملو لاس پورې کاوو او له قريشو سره به يو ځاى کېدل.
- په دې جگړې کې د قريشو نږدې اويا کسان ووژل شول، چې په دې کې د دوى اکثر مشران او معروف جنگيالي شامل ول، نږدې اويا نور اسيران شول، ټول جنگي وسائل او تجهيزات ئې د مسلمانانو لاس ته ورغلل.
- قرآن د دغې قصې په بيانولو سره مجاهدينو ته لارښوونه کوي چې له دښمن سره لومړۍ مخامخ نښته ډېر اهميت لري، د خپلې مبارزې په دوران کې بايد دې ټکي ته خاصه توجه ولرئ.

لِيُحِقَّ ٱلۡحَقَّ وَيُبۡطِلَ ٱلۡبَٰطِلَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٨﴾

۸- تر څو حق محقق کړي او باطل محو کړي، که څه هم مجرمين ترې کرکه لري.

(۸)- يعنى الله تعالى غوښتل چي په دې ښتي کي د مسلمانانو په بريا او د قريشو په ماتي سره د اسلام حق دين غالب او برلاسى کړي او د قريشو باطل مذهب له منځه يوسي، دا هغه څه وو چي د عربو ټولو مجرمينو ترې کرکه درلوده، نه ئي غوښتل چي د قريشو ماته او د مسلمانانو بريا په خپلو گنهگارو سترگو وگوري، خو همداسي وشول. دا آيت ښيي چي د عربو ټولو مفسدو ځواکونو له قريشو سره خواخوږي درلوده، د دوى برلاسي ئي غوښتله او د مسلمانانو په برلاسي او فتحي خواشيني کېدل.

إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلۡفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِينَ
﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ وَلِتَطۡمَئِنَّ بِهِۦ قُلُوبُكُمۡۚ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ
إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

۹- کله چي تاسو خپل رب ته په زاريو زاريو سره دعاء کوله او ستاسو دعاء ئي ومنله، چي زه مو په زرو يوه په بلي پسي راتلکونو فرشتو مرسته کوم. ۱۰- او الله خو دا يوازي د دې لپاره گرځولی چي زيرى وي او ستاسو زړونه پرې مطمئن شي. په داسي حال کي چي بريا خو يوازي د الله له لوري وي. بې شکه چي الله باحکمت عزتمن دئ.

(۹-۱۰)- کله چي د بدر په ميدان کي دواړه ډلي يوه بلي ته نږدې شوې او مسلمانانو ته معلومه شوه چي د قريشو شمېر د زرو شاوخوا کي او د دوى درې برابره دئ، د مجاهدينو په ليکو کي پرېشاني خوره شوه، الله تعالى ته ئي په زاريو زاريو دعاء کوله، پيغمبر عليه السلام دوى ته اطمئنان ورکولو چي که صبر او تقوى ولرئ، له بې همتي، خوف او وېرې ځان وساتئ، نو الله تعالى به ستاسو مرستي ته د دښمن د شمېر په اندازه فرشتي راولېږي، دا په داسي حال کي چي د بريا او غلبې پرېکړه د الله له لوري کېږي، د فرشتو لېږلو ته هم ضرورت نشته، هغه باحکمت عزتمن دئ،.ځواکمن او غالب دئ او پوهېږي چي خپله پرېکړه څنگه عملي کړي.

دا آيت مجاهدينو ته د جگړي په اړه يوه مهمه لارښوونه کوي، يو په بل پسي د جگړي ډگر ته د ځواکونو راوړاندي کېدل، د جنگياليو په روحيې ځانگړې تأثير او اغېز لري، د يوه لوري روحيه لوړوي او د بل لوري په زړه کي وېره او خوف راولاړوي. تر دې چي ټوك خپل ټول ځواك په يو ځل د جگړي ميدان ته داخل کړي، دا ډېره غوره ده چي په لومړي سر کي په محدود شمېر جنگياليو جگړه پيل شي او بيا يو په بل پسي په مناسب وخت او له مناسب لوري پر دښمن باندي د برېد لپاره ځواکونه سوق شي.

إِذۡ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةٗ مِّنۡهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيۡكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذۡهِبَ عَنكُمۡ رِجۡزَ ٱلشَّيۡطَٰنِ وَلِيَرۡبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمۡ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلۡأَقۡدَامَ ﴿١١﴾

١١- هغه وخت چې له خپل لوري ئې پرمښکی د ډاډېينې په توګه درباندې غوړولو او له آسمانه ئې اوبه درباندې ورولې چې پرې پاك مو كړي او شيطاني اضطراب له تاسو لرې كړي، زړونه مو مضبوط او په دې سره ستاسو قدمونه ټينګ كړي.

(١١)- په دې مبارك آيت كې د بدر په جګړې كې د مجاهدينو روحي حالت او د دوی نظامي موقعيت په لنډو الفاظو سره په ډېره جامع او دقيقه توګه انځور شوی:

- مجاهدين پرېشانه ول، د پرېشانۍ وجه ئې له يوه پلوه د دښمن د شمېر او تجهيزاتو زياتوالی وو او له بله پلوه د دوی په موقعيت كې د اوبو كمښت، دوی د ميدان په لوري خو شګلني برخې كې ول او دښمن لاندې او كلكې خاورينې برخې كې.
- الله تعالى د دوی دا پرېشاني په دوو پېرزوينو سره رفع كړه: له يوه پلوه ئې پر دوی سكينه او ډاډېينه نازله كړه، دومره چې په همغه سخت حالت كې پر ډېرو پرمښكی راغی، دا د ډاډ او اطمئنان انتهاء په ګوته كوي، په انسان باندې هغه مهال خوب راځي چې ډېر ډاډه او مطمئن وي، د پرېشانی په حالت كې خوب ترې تښتي. له بله پلوه ئې پر سيمې باران وورولو، د دغو دوو پېرزوينو دا پايلې زمونږ مخې ته ږدي: ١- مسلمانانو ته اوبه په لاس ورغلې، د څښاك او اودس او ځان وينځلو لپاره، ٢- شيطان چې د اوبو د كموالي يا نشتوالي په اړه كوم رجز او اضطراب د دوی په زړونو كې راولاړ كړی وو هغه ختم شو، ٣- زړونه ئې ډاډه او مضبوط شول. ٤- او قدمونه ئې ټينګ شول، او د دې معنی يا دا ده چې الله تعالى په دې دواړو پېرزوينو سره صبر، ثبات او استقامت ستاسو په برخه كړ او يا دا چې د باران د ورېدو په سبب ستاسو تر پښو لاندې شګلنه زمكه كلكه شوه او د دې په خلاف د دښمن د پښو لاندې زمكه خټې او چكړ شوه، په پلې جنګ كې دا دواړه خاص اغېز لري.
- د نعاس او پرمښكي دا حالت د بدر او احد په جګړو كې پر صحابه وو راغلی، د افغانانو په جهاد كې هم د سختو جګړو په دوران كې په ډېرو مجاهدينو دا حالت راغلی، دلته ئې يوه بېلګه ستاسو مخې ته ږدم، شهيد مطيع الله د زېړوك اوسېدونكي مشهور قومندان راته وويل: له روسانو سره د هغې سختې نښتې په دوران كې چې زه په كې ټپي شوم، د يوې غونډۍ پر سر سنګر كې زما ملګري شهيدان شول، زه ټپي شوم، دښمن بورته راروان وو، ما لاسي بم تيار كړ چې د دښمن د رانږدې كېدو سره سم ئې د دوی لوري ته وغورځوم، په همدې وخت كې خوب راباندې راغی، كله چې راويښ شوم، ګورم چې خلاص بم مې په لاس كې او دښمن له صحنې وتلی، ما د قرآن د دغې وينا مصداق په خپلو سترګو وليد.
- ځينو درنو مفسرينو په (يذهب عنكم رجز الشيطن) كې (رجز) د (رجس) په معنی نيولی او دا مطلب ئې ترې اخيستی چې ګواكې په ځينو مجاهدينو غسل لازم شوی وو او د دې باران په وجه د ځان وينځلو اوبه په لاس ورغلې!! دا توجيه په څو دلائلو ضعيفه ده: ١- د رجز اصلي معنی اضطراب او پرېشاني ده او د رجس معنی ناپاكي، په قرآن كې د رجز لفظ څو ځلې د عذاب په معنی راغلی، رجز د ناپاكی په معنی نيول صحيح نه دي، ٢- كه د ناپاكی په معنی ونيول شي د مخكني مطلب تكرار راځي، د پاكي ذكر د آيت په مخكنی برخې كې په دې صيغه راغلی: (ليطهركم به) بيا ئې تكرار ته ضرورت نشته.

إِذۡ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمۡ فَثَبِّتُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۚ سَأُلۡقِي فِي قُلُوبِ
ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعۡبَ فَٱضۡرِبُواْ فَوۡقَ ٱلۡأَعۡنَاقِ وَٱضۡرِبُواْ مِنۡهُمۡ كُلَّ بَنَانٖ ﴿١٢﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ
ٱلۡعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمۡ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٤﴾

١٢- هغه وخت چي ستا رب فرښتو ته وحي کوله چي زه درسره یم، نو هغه کسان ثابت قدمه کړئ چي ایمان ئې راوړی، ژر به د هغو خلکو په زړونو کي وېره واچوم چي کافران شوي، نو سرونه ئې ووهئ او هر هر بند ئې ترې ووهئ. ١٣- دا د دې لپاره چي له الله او د ده له رسول سره ئې مخالفت وکړ او څوك چي له الله او رسول سره ئې مخالفت وکړي نو یقیناً چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ. ١٤- همدا دئ نو وئې څکئ او دا چي کافرانو ته د اور عذاب دئ.

(١٢-١٤)- د دې مبارکو آیتونو اساسي لارښووني دا دي:

- الله تعالی د بدر په جګړې کي ملائکو ته امر وکړ چي زه درسره یم، درومئ د مؤمنانو قدمونه ټینګ او عزم ئې مضبوط کړئ او په دوی کي صبر او استقامت راپیدا کړئ.
- مؤمنان دي ډاډه وي چي الله تعالی به حتماً د کافرانو په زړونو کي وېره او خوف اچوي، د هري نښتي پایله د جنګیالیو په وېري او زړه ورتیا پوري تړلي ده، هغه لوری به بریا ترلاسه کوي چي په ډاډه او مطمئن زړه سره د دښمن مقابله کوي او هغه لوری به له ماتي سره مخامخ کېږي چي وېره ئې په زړه کي راولاړه شوې.
- مؤمنانو ته ویل شوي چي د جګړې په مهال خپله ټوله توجه دې خوا ته واړوئ چي د دښمنانو سرونه قلم کړئ او بندونه ئې قطع کړئ.
- دا د دوی د هغه مخالفت سزا ده چي له خپل رب او د ده له پیغمبر سره ئې کړی، شدید العقاب رب به دوی ته ستاسو په لاس همدا سزا ورکوي.
- دا په دنیا کي د دوی پایله ده او په آخرت کي ئې ځای د دوزخ اور دئ.

ځینو مفسرینو هغو روایاتو ته اعتبار ورکړی چي وایي: فرښتو د بدر په جګړې کي مخامخ او عملاً برخه اخیستي ده او د کافرانو د سرونو او بندونو په وهلو کي ئې ونډه درلوده، ځینو نورو ویلي چي دوی دا کار د مجاهدینو په لاس کړی، خو ځینو نورو دا روایات د اعتناء وړ نه دي ګڼلي، ځکه چي نه د آیت الفاظ دا مفهوم افاده کوي او نه دا د الله تعالی سنت دئ چي د فرښتو په ذریعه د کافرانو مقابله وکړي، د قرآن د وینا له مخي فرښتې د عذاب نازلولو لپاره ګمارل کېږي، نه د دې لپاره چي د مجاهدینو په څنګ کي له کافرانو سره وجنګېږي، که داسي وی نو یوه فرښته د ټولي نړۍ د کافرانو د مقابلې لپاره کفایت کوي.

آیت په صراحت سره وایي چي د فرښتو دنده یوازې دا وه چي د مؤمنانو زړونه مضبوط او قدمونه ټینګ کړي. د الله تعالی سنت دا دئ چي کافرانو ته د مجاهدینو په لاس سزا ورکوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفٗا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفٗا لِّقِتَالٍ أَوۡ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٖ فَقَدۡ بَآءَ بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأۡوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٦﴾

١٥- اې مؤمنانو! كله چي د كافرانو له كوم لښكر سره په جګړي كي مخامخ شئ، نو شا مه وراړوئ. ١٦- او څوك چي په دې ورځ شا ورواړوي، مګر د جنګ په موخه لورى بدلوونكى او له بلي ډلي سره يو ځاى كېدونكى، نو يقيناً چي په الهي عذاب اخته شو او ځاى ئې دوزخ دئ، او څومره بد دئ دا د ورتلو ځاى.

(١٥-١٦)- په دې مبارك آيت كي له دښمن سره د مخامخېدو په اړه څو مهمي لارښووني شوي:

- كه د دښمن د جنګياليو له ډلي سره مخامخ شوئ، د تېښتي تكل به نه كوئ او دښمن ته به شا نه وراړوئ.
- د ضرورت او مجبوريت په حالت كي شا ته تګ او سنګر پرېښودل په دوو صورتونو كي جائز دي: ١- د جګړي په ډګر كي له يوه سنګر بل سنګر ته تګ، له بل لوري پر دښمن بريد، نه د تېښتي په نيت بلكي له بل لوري پر دښمن د بريد په نيت، ٢- د مجاهدينو له بلي ډلي سره د يو ځاى كېدو په موخه، له هغوى سره د مرستي په نيت يا په زيات شمېر سره پر دښمن د بريد په قصد.
- څوك چي له دغو دوو صورتونو پرته په بل نيت او موخه سنګر پرېږدي او دښمن ته شا كړي سزا ئې د الله تعالى غضب او د دوزخ اور دئ، يعني دا شا ته تګ او تېښته ئې په حقيقت كي د الله تعالى د غضب او د دوزخ په لوري تېښته ده، څومره بد لوري ته خوځېدلى!!

فَلَمۡ تَقۡتُلُوهُمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمۡۚ وَمَا رَمَيۡتَ إِذۡ رَمَيۡتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰۚ وَلِيُبۡلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ مِنۡهُ بَلَآءً حَسَنًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿١٧﴾

١٧- نو تاسو دوى نه دي وژلي بلكي الله وژلي، او كله چي تا ويشتل نو تا نه دي ويشتلي بلكي الله وويشتل، د دې لپاره چي مؤمنان له خپل لوري په غوره لوربېيني سره وآزمويي، بې شكه چي الله يوه اورېدونكى دئ.

(١٧)- په دې مبارك آيت كي مؤمنانو ته څو مهمي لارښووني شوي:

- د بدر په غزا كي د دښمن د جنګياليو مرګ ژوبله ځان ته مه منسوبوئ، دا د خپلو متو د زور او د تورو و هلو او غشو ويشتلو نتيجه مه ګڼئ، د جګړي د پايلو په اړه داسي انګېرنه په مجاهدينو كي غرور او كبر راولاړوي، پر دښمن برلاسي د الله تعالى پېرزوينه او د ده د نصرت او توفيق نتيجه وګڼئ، الله تعالى دښمن

ستاسو د تورو او نېزو لاندې راوستی او ستاسو غشي ئې په نښه برابر کړي.
- دا بريا هم د الله تعالی يوه آزموينه ده، غواړي معلومه کړي چې تاسو په داسې حالت کې څه وايئ او څه کوئ، لکه څنگه چې په ستونزو، کړاوونو، ماتو، تلفاتو، زخمونو او مرگ ژوبلې کې تاسو آزمويي، همداسې مو په برياوو، فتوحاتو، برلاسيو او غنائمو سره هم آزمويي، دا به هم يوه الهي آزموينه گڼئ.
- الله تعالی پوه اورېدونکی دئ، ستاسو هره وينا او تبصره اوري او ستاسو د هرې خبرې په غرض او مقصد پوهېږي.
- له دې آيت معلومېږي چې په دې بريا کې د غشو ويشتونکو مهمه ونډه وه، د همدې لپاره ئې په ځانگړې توگه يادونه شوې، حقيقت دا دئ چې د بدر په جگړې کې پيغمبر عليه السلام داسې داسې دقيق جنگي تدابير نيولي وو چې د دښمن په ماتولو کې ئې لويه برخه وه، چې مهم مهم ئې دا وو: ١- اوبه ئې په ډنډ کې ذخيره کړې، ٢- غشي ويشتونکې ئې په داسې موقعيت کې ځای په ځای کړل چې له يوې خوا پرې نږدې دښمن اوبو ته ځان ورسوي او له بلې خوا د بريد په مهال هغوی په آسانی او له نږدې په نښه کړی شي، ٣- دوی ته ئې ويلي وو چې يوازې هغه مهال به پر دښمن غشي وروئ چې ښه رانږدې شي، په خپل سر، له هدايت او قومندې پرته او د دښمن له رانږدې کېدو مخکې به غشي نه ولئ، ٤- د تن په تن جگړې لپاره ئې د حمزه، علی او عبيده **وسلم** په څېر درې داسې نوميالي او تکړه مجاهدين غوره کړل چې هم ئې په داسې جگړې کې کافي مهارت درلود او هم د ده له نږدې خپلوانو ول، د دښمن له لورې راوړاندې شوي درې رقيبان او حريف غوښتونکي د دوی په لاس ووژل شول، دا له يوې خوا د دښمن د روحيې په ځپلو او د مجاهدينو د روحيې په لوړولو کې ډېر اغېزمن ثابت شو او له بلې خوا مجاهدينو وليدل چې پيغمبر عليه السلام په سختو شېبو کې او د سختو مقابلو لپاره خپل نږدې خپلوان راوړاندې کوي، هغه څه نه کوي چې ټگمار او بې دينه مشران ئې کوي، هغه چې د خطر په ځای کې خپلوان شا ته کوي او نورو ته د رامخکې کېدو امر کوي او د امتيازاتو د وېش په وخت کې نور شا ته او خپلوان رامخته کوي.
- تاسو به د دې سورې په نورو آيتونو کې وگورئ چې په جگړو کې د بريا او ماتې اساسي او مهم اسباب په ډېر دقت او تفصيل سره زموږ مخې ته ږدي.

که څه هم د دې آيت مطلب ډېر واضح دئ، د سورې له لومړي آيت او ورپسې ټول مضمون سره ئې ژور ارتباط دئ، هدف ئې دا دئ چې مجاهدين برياوې ځان ته منسوب نه کړي، غنائم د ځان مسلم حق ونه گڼي، د غنائمو او نورو لاس ته راوړنو پر سر له نزاع او لانجو ځان لرې وساتي، د آيت له الفاظو له دې پرته بل مطلب نشو اخيستلی، خو ځينو مفسرينو دې ته په پام سره چې په (ما رميت إذ رميت) کې مخاطب مفرد دئ، يوازې پيغمبر عليه السلام ئې د دې مخاطب گڼلی او ويلي ئې دي چې پيغمبر عليه السلام د بدر په جگړې کې يو موټ شگه راواخيسته او د دښمن په لورې ئې وشيندله، چې الله تعالی هغه د قريشو د ټولو جنگياليو سترگو ته ورسوله، دوی د سترگو په موښلو لگيا شول او مجاهدينو په همدې وخت کې پرې بريد وکړ. په دې اړه څو خبرې په پام کې ولرئ: ١- د آيت له دې برخې دا مطلب اخيستل صحيح نه دي، ځکه که پيغمبر عليه السلام دا کار کړی وي نو دا خو يو خارق العاده کار وو، نه ده ځان ته منسوبولو او نه بل چا، ولې به الله تعالی ورته فرمايل چې دا ستا ويشتل نه وو بلکې د الله ويشتل وو؟! په دې صورت کې خو د دغې وينا ضرورت منتفي کېږي او کاملاً غيرضروري وينا ترې جوړېږي. ٢- دلته د دې لپاره د وژلو په ارتباط د جمع صيغه او د غشو ويشتلو په اړه د مفرد صيغه راغلې چې د دښمن په وژل کېدو کې ټولو مجاهدينو په مستقيمه يا غيرمستقيمه توگه برخه اخيستې وه، خو د غشو ويشتلو کار د ځينو خاصو مجاهدينو کار وو، که دا د جمعې په صيغې راغلی وی په ټولو مجاهدينو ئې صدق نه کولو، د مفرد په صيغه ئې يادونه د دې لپاره غوره او ارجح ده چې يوازې په غشو ويشتونکو ئې اطلاق وشي. ٣- په دې

اړه روايات متعدد، مختلف او متعارض دي، ځيني دا پېښه په بدر کي، ځيني ئې په احد کي، ځيني په حنين کي او ځيني ئې د خيبر په جګړي کي بولي!!
دا هم بايد وويل شي چي داسي خبري هغه کسان ډېر خوښوي چي غواړي د حوادثو لپاره خارق العاده اسباب راپيدا کړي، دا چي د بدر په جګړي کي د پيغمبر عليه السلام د جنګ منصوبه څنګه وه؟ مجاهدين ئې څنګه تنظيم کړل؟ غشي ويشتونکي ئې چېري ځای په ځای کړل او هغوی ته ئې څه وويل؟ د اوبو د ذخيره کولو لپاره ئې څه ترتيب ونيولو؟ په دې اړه ئې څه تدابير غوره کړل چي اوبو ته د دښمن د رسېدو مخنيوی وکړي؟ پلي مجاهدينو ته ئې څه لارښوونه وکړه او کله ئې پر دښمن د بريد امر وکړ؟ دا او دې ته ورته نوري مهمي او اساسي خبري نه څېړي، په دې اړه د رواياتو د راغونډولو او پر هغه د استناد کولو هڅه نه کوي، غواړي د دښمن د ماتي لپاره خارق العاده اسباب ولټوي!! دوی د حنين او احد په جګړي کي د مسلمانانو د ماتي او د پيغمبر عليه السلام د ټپي کېدو لپاره هم دې ته ورته توجيهات لټوي، خو هغه چا ته د ځواب له ويلو عاجز دي چي ترې پوښتي: ولي پيغمبر عليه السلام د احد، خندق او حنين په جګړو کي دې ته ورته کار ونه کړ، په يو موټ شګو سره ئې ولي دښمن ته ماته ورنه کړه؟ ولي ئې زغري اغوستي؟ ولي توره په لاس له دښمن سره مخامخ جنګېدو؟ ولي ټپي شو؟ دوی پيغمبر عليه السلام د يوه ستر او مدبر نظامي قايد په توګه نه بلکي د داسي چا په توګه وړاندي کوي چي د جګړو په مهال به په يوې خوندي ګوښي کښې ناست وو، دښمن ته به ئې په دعاګانو سره ماته ورکوله!! حاشا و کلا، پيغمبر عليه السلام توره په لاس او زغره په تن، د جګړي په مورچل کي خپل رب ته دعاء کوله، په دعاء ئې بسنه نه کوله، عملاً ئې په جګړي کي برخه اخيسته، د جګړي سوق او اداره به ئې په لاس کي وه، دوی د پيغمبر عليه السلام په اړه همغه خبره کوي چي بايبل ئې د موسی عليه السلام په اړه کوي، بايبل تر دې عنوان لاندي: له عمالقيانو سره نښته، ليکي: عمالقيان له اسرائيليانو سره د جګړي لپاره رفيديم ته راغلل، موسی يوشع ته وويل: سبا له ځينو کسانو سره د دوی مقابلې ته ورشه، زه به د خدای عصا په لاس کي لرم او د غره پر سر به ولاړ وم!!! يوشع همداسي وکړل... موسی، هارون او حور غره ته وختل... موسی خپل لاسونه د آسمان په لوري د دعاء لپاره لوړ کړل... تر څو چي به د ده لاسونه لوړ ول نو اسرائيليان به په جګړي کي برلاسي ول، خو کله چي به ستومانه شو او لاسونه به ئې کوز کړل نو عماليقيان به برلاسي شول، په پای کي موسی ستړی شو او خپل لاسونه ئې نه شو اوچتولی، نو هارون او حور په يوې ډبري کښېناوو او تر لمر لوېدو ئې د ده لاسونه اوچت نيولي وو او په دې سره يوشع او جنګياليو ئې عمالقيان خواره واره کړل!!! دلته هم د بايبل د ليکونکي او د ده د ملګرو هغه بيماري ځان ښيي چي مهم قضايا په ډېرو بسيطو او شکلي حرکاتو پوري غوټه کوي، شکلياتو ته تر اصلي حقائقو زيات اهميت ورکوي، لکه دلته چي وايي: تر څو چي به د موسی عليه السلام لاسونه لوړ ول نو اسرائيليان به برلاسي ول او چي راکوز به شول نو برلاسي به ئې په ماته بدله شوه!!! د بايبل له ليکونکي پوښتنه کوو: د بنده د دعاګانو په وخت کي ستاسو خدای د ده لاسونو ته ګوري او فيصله کوي که د ده د زړه تمنا او پر ژبې دعاء ته؟!! آيا د هغه چا دعاء نه قبلوي چي له ډېري ستړيا ئې لاسونه راکوز شوي؟!! له دې د مخه خو تا په يوه ځای کي هم نه دي ليکلي چي د لاسونو لوړ نيولو په سبب موسی عليه السلام ته هغه ستري ستري برياوي او فتوحات ورپه برخه شول!! دا ولي؟!!

قرآن د ډېرو پیغمبرانو علیهم السلام هغه دعاګاني رانقل کړې چي الله تعالی قبولي کړې دي، خو په هیڅ ځای کي ئې د دعاکوونکي حالت او د لاسونو لوړولو او ټیټولو ته اشاره نه ده کړې، د دوی د منل شوو دعاګانو هغه خوندور او زړه لړزوونکي الفاظ ئې ذکر کړي چي ډېر ځله د انسان اوښکي ورته بهېږي، طبیعي ده چي د دعاګانو منونکی رب دغو الفاظو ته چي د انسان د زړه ترجماني کوي، اهمیت ورکوي، نه د لاسونو حالت ته!!

ښایي دا به هم بې فائدې خبره نه وي چي د ځینو تفسیرونو هغه لانجمن بحث ته هم اشاره وشي چي د دغه آیت په ارتباط ئې کړی او دا موضوع ئې څېړلې چي آیا د انسان د (افعالو) خالق الله تعالی دئ که په خپله انسان؟ دئ د خپلو عملونو موجد او اصلي باعث دئ که یوازي مکتسب، په دې اړه څو عرائض لرم:

- **دا بې مورده او بې فائدې بحث دئ.**
- **له دې آیت او په دې ځای کي دا موضوع رااېستل له اصلي موضوع انحراف او په غلط لوري تګ سره مترادف ده، دا آیت په دې ارتباط راغلی چي په جګړو کي برياوي، د دښمن وژل او ویشتل ځان ته مه منسوبوئ بلکي دا د الله تعالی پېرزوینه وګڼئ، د بحث موضوع دا نه ده چي انسان په خپلو کړو وړو کي څومره اغېز او استقلال لري.**
- **څوك چي له قرآنه ډېر لږ معلومات ولري پوهېږي چي د قرآن له نظره انسان محکوم او مجبور نه دئ پیدا شوی، بلکي د خپلې لارې په انتخاب کي آزاد دئ، له کفر او ایمان نه یو په خپله خوښه انتخابوي، انتخاب د ده له لوري دئ او إذن او توفیق د الله له لوري.**
- **انسان د خپل فعل فاعل، د خپل کسب کاسب او د خپل عمل عامل دئ، د فعل او عمل لپاره د فاعل، کاسب او عامل په ځای د خالق یا موجد لفظ کارول له هیڅ پلوه د توجیه وړ نه دئ، فعل او عمل (شی) نه دئ چي د خلق اطلاق پرې وشي او موجد ورته په ګوته شي، چا چي د لومړي ځل لپاره دا بحث پیل کړی او د (فعل او عمل) لپاره ئې د (خلق) لفظ کارولی له یوه مبارك آیت ئې غلطه انتباه اخیستې، آیت داسي دئ:**

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ *
الصافات: ۹۶

چي ترجمه ئې داسي کوي:

او الله هم تاسو پیدا کړي یئ او هم ستاسو عملونه!

یعني دا تاسو نه یئ چي خپل عملونه ترسره کوئ بلکي ستاسو عملونه هم د الله تعالی له لوري پیدا کېږي!! د خپلو عملونو پرېکړه تاسو نه کوئ الله تعالی ئې کوي!!

د دغې ژباړې او استدلال په اړه باید ووایو:

- **دا ژباړه ناسمه او د آیت د مراد او مقصد خلاف ده. راشئ د دې آیت الفاظو ته لږ ځیر شو او وګورو چي د آیت دقیقه او سمه ترجمه کومه ده؟ دا په اصل کي د ابراهیم علیه السلام د هغې جامع وینا یوه برخه ده چي خپل مشرك قوم ته ئې کړې، په صحیح ترجمې او معنی ئې په هغه صورت کي سم پوهېدی شو چي دا آیت او ترې مخکنی یو ځای په پام کي ونیسو، د دواړو آیتونو ترتیب داسي دئ:**

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ * وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ * **الصافات: ۹۵-۹۶**

وئې ویل: آیا د هغه څه عبادت کوئ چې تاسو ئې (په خپله) تراشئ؟ حال دا چې الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه څه چې تاسو ئې جوړوئ.

په مخکنې آیت کې د دوی بتان د ماتنحتون په نامه یاد شوي او په وروستنې آیت کې همدا (ماتنحتون) د (ماتعملون) په صیغه راغلي، یعني الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه بتان چې تاسو په خپل لاس جوړ کړي.
دلته (ما تعملون) داسې دئ لکه په لاندې آیتونو کې چې راغلي:
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ * یس: ۷۱

آیا دې ته ئې پام نه دئ کړی چې موږ هغه څاروي ورته پیدا کړل چې زموږ لاسونو جوړ کړي او اوس ئې دوی خاوندان دي.

او یا دا آیت
لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلاَ يَشْكُرُونَ * یس: ۳۵
ترڅو ئې مېوه او هغه څه وخوري چې دوی په خپلو لاسونو جوړ کړي، نو آیا شکر نه کوي؟!
د دې آیت (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) دا الفاظ (وَمَا تَعْمَلُونَ) داسې تعبیرول چې الله تعالی د انسان عملونه پیدا کوي، غلط تعبیر دئ، صحیح تعبیر ئې هماغه مخکنی تعبیر دئ. له دې آیت دا انتباه اخیستل چې انسان په خپل عمل کې هیڅ راز استقلال نه لري ډېره بې بنسټه انتباه ده.

ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٨﴾

۱۸- دغه او دا چې الله د کافرانو د تدبیر سستوونکی دئ.

(۱۸)- یعنی یوازې دا نه چې الله تعالی ستاسو غشي په نښه برابر کړل او دوی ئې ستاسو د تورو او نېزو خولو ته ودرول، بلکې د دوی ټول تدبیرونه ئې شنډ کړل، دوی په دې موخه راغلي ول چې د مسلمانانو ګواښ د تل لپاره له منځه یوسي او داسې ئې وځپي چې بیا له قریشو سره د ډغرو وهلو جسارت ونه کړي، خو نتیجه معکوس وخته، د جګړې لپاره چې هغوی کوم تدبیرونه نیولي ول ټول بې نتیجې وختل.

إِن تَسْتَفْتِحُوا۟ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا۟ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا۟ نَعُدْ وَلَن تُغْنِىَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

۱۹- که مو فتح غوښتله، نو دا فتح خو درته راغله، او که ډډه وکړئ نو دا درته غوره

ده، او که بیاراوګرځئ بیاراګرځو، او ستاسو ډله که څه هم زیاته وي کوم څه به درنه دفع نه کړی شي، او دا چي الله له مؤمنانو سره دئ.

(۱۹)- دلته د اسلام دښمنانو ته څو خبري شوې:

- که تاسو د بري او فتحي په انتظار وئ نو دا خو درته راغی، په دې الفاظو کي يو خوندور طنز دئ، يعنی دا ده هغه فتح چي تاسو ئې انتظار درلود!! يا په دې معنی چي ستاسو انتظار غلط وخوت، د فتحي په ځای مو ماته په برخه شوه، يا په دې معنی چي تاسو به ویل: موږ په حقه یو، پیغمبر (علیه السلام) او یاران ئې له خپل پلرني حق دين بغاوت کړی، په جګړي کي به برېا د هغه چا په برخه کېږي چي په حقه وي، دا دئ فتح د هغه چا په برخه شوه چي په حقه دئ.
- دا ستاسو په خير ده چي له مخالفته لاس واخلئ.
- که بيا کفر او عناد ته وګرځئ، بيا د جنګ اراده وکړئ، الله تعالی به له تاسو سره بيا همغه څه کوي چي د بدر په جګړي کي ئې درسره وکړل.
- ډاډه اوسئ چي د پلويانو زياتوالی څه ګټه نشي دررسولی.
- دا ځکه چي الله تعالی د مؤمنانو مل او مرستندوی دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَأَنتُمۡ تَسۡمَعُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ
ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلۡبُكۡمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿٢٢﴾

۲۰- اې مؤمنانو! د الله او د ده د رسول اطاعت وکړئ او په داسي حال کي مخ ترې مه اړوئ چي اورئ. ۲۱- او د هغو خلکو په څېر مه کېږئ چي وايي: واموورېدل، په داسي حال کي چي نه اوري. ۲۲- بې شکه چي د الله په نزد کي تر ټولو بد خوځېدونکي هغه کاڼه او ګنګيان دي چي تعقل نه کوي.

(۲۰-۲۲)- دلته مؤمنانو ته څو لارښووني شوې:

- **د الله تعالی اطاعت وکړئ.**
- **د ده د رسول اطاعت وکړئ.**
- **د پيغمبر عليه السلام د وينا او لارښوونو له اورېدو وروسته له منلو او عملي کولو ئې مه په شا کېږئ.**
- **د هغو خلکو په څېر مه کېږئ چي په خوله وايي: ستا وينا مو واورېده، خو عمل پرې نه کوي، حالت ئې داسي وي لکه چي خبره ئې اصلاً نه وي اورېدلې.**
- **د الله تعالی په نزد کي تر ټولو بد انسانان هغه دي چي نه حق خبره اوري، نه په حقيقت اعتراف کوي او نه خپل عقل کاروي، لکه چي کاڼه او ګنګيان وي او له عقله بې برخي.**

وَلَوۡ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمۡ خَيۡرٗا لَّأَسۡمَعَهُمۡۖ وَلَوۡ أَسۡمَعَهُمۡ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٢٣﴾

۲۳- او که الله په دوی کي کوم خير اوښېګڼه موندلې وی نو حتماً به ئې وراورولي وو، او که ئې وراورولې وی هرومرو به داسې په شا شوي وو چي اعراض کوونکي به وو.

(۲۳)- يعنی په دوی کي د حق د اورېدو او منلو استعدادونه ځپل شوي، الله تعالی داسې موندلي چي هيڅ خير او ښېګڼه په کي نشته، د دې وړ نه دي چي د حق وينا د اورېدو، د حق د منلو او د حق په لوري ته د تلو توفيق ئې په برخه شي، که الله تعالی احياناً د حق د اورېدو توفيق ورکړي، عمل پرې نه کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ
أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا
تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾

۲٤- اې مؤمنانو! کله چي الله او پيغمبر تاسو هغه څه ته بلي چي ژوند درپه برخه کوي، وئې منئ او په دې پوه شئ چي الله د سړي او د ده د زړه تر منځ حائل کېږي او دا چي د ده لوري ته به غونډ کړی شئ. ۲۵- او له هغي فتنې او مصيبته ځان وساتئ چي يوازې ستاسي ظالمان نه پرې اخته کېږي او په دې پوه شئ چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

(۲٤-۲٥)- په دغو مبارکو آيتونو کي څو لارښووني شوې:

- تل د الله تعالی او د پيغمبر عليه السلام بلنې ته مثبت ځواب ووايئ.
- په دې بلنې کي ستاسو د ژوند او بقاء راز پروت دئ، په دنيا او آخرت کي غوره ژوند ستاسو په برخه کوي.
- که تاسو د الله تعالی اطاعت ونه کړئ او بلنې ته ئې مثبت ځواب ونه وايئ نو الله تعالی به ستاسو او ستاسو د زړونو تر منځ حايل شي، بيا به ستاسو زړه، دماغ، حواس او مشاعر هغه کار درته نه کوي چي د يوه روغ او صالح انسان لپاره ئې کوي، که ته له خپل رب سرغړاوی وکړې، ستا غړي به له تا نه سرغړاوی کوي.
- له هغي فتنې او مصيبت ووېرېږئ چي يوازي ستاسو ظالمان نه نيسي، بلکي عام وي، دا هغه مصيبتونه دي چي مختص د ظالمانو په سر نه راپرېوځي، بلکي عام وي او نور خلك هم پرې اخته کېږي، خو بايد په دې پوه شو چي دا نور خلك څوك دي چي د ظالمانو ترڅنګ دوی

هم په دې الهي مصيبتونو اخته کېږي. د قرآن د وينا له مخې دا يا هغه خلك دي چې د ظالمانو ملګرتيا ئې کړې، د دوی په څنګ کې ودرېدلي، دوی ته تسليم شوي، د دوی واکمني ئې منلې، د عسکر، پوليس، مأمور او مستخدم په حيث ئې د دغو ظالمانو خدمت کړی، ماليه ئې ورکړې او يا پر ظلم راضي شوي او د ظالمانو په مقابل کې ساکت پاته شوي او يا ئې د منکراتو د مخنيوي په اړه خپل مسئوليت نه دئ اداء کړی. له عام مصيبت مقصد دا نه دئ چې ګناهګار او بې ګناه دواړه نيسي، دا ځکه چې قرآن د لوط عليه السلام د قوم د هلاکت په اړه په ډېر صراحت سره فرمايي چې هلته له يوې مسلماني کورنۍ پرته بل داسي څوك نه وو چې د ژغورلو مستحق وو او الله تعالی همدغې يوې کورنۍ ته نجات ورکړ او نور ټول ئې هلاك کړل، فرمايي:

فَمَا وَجَدۡنَا فِيهَا غَيۡرَ بَيۡتٖ مِّنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٣٦﴾

الذاريات: ٣٦

نو موږ په هغه (کلي) کې د مسلمانانو له يوې کورنۍ پرته (بله) ونه موندله.

- د آيت د دې برخې (واعلموا أن الله يحول بين المرء و قلبه) په اړه ګڼ شمېر نور توجيهات هم مومو، لکه دا چې: که ستا په زړه کې د کوم نېك کار اراده راولاړه شوه ژر اقدام وکړه، ځکه کېدی شي چې الله تعالی ستا او ستا د زړه ترمنځ حايل شي او اراده دې بدله شي، يا دا چې: الله تعالی ستا او ستا د زړه تر منځ دئ، پوهېږي چې ستا په زړه کې څه دي، خو دا توجيهات نه دقيق دي او نه د آيت له مخکنۍ برخې سره اړخ لګوي.

وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾

٢٦- او هغه وخت دريادکړئ چې لږ، په زمکې کې ضعيف کړی شوي او کمزوري وئ، له دې وېرېدئ چې خلك مو اختطاف کړي، خو ځای په ځای ئې کړئ، په خپل نصرت سره ئې ستاسو ملاتړ وکړ او پاکيزه رزق ئې درکړ، د دې لپاره چې شکر وکړئ.

---

(٢٦)- دلته د مسلمانانو د ضعف او کمزورۍ هغه مخکنۍ حالت چې په مکه کې ئې درلود له هغه وضعيت سره پرتله شوی چې په مدينه کې د دوی په برخه شو، په دې توګه:

- په مکه کې ستاسو شمېر لږ وو خو الله تعالی تاسو په مدينه کې متمکن کړئ او شمېر مو زيات شو.
- دښمن هڅه کوله چې تاسو د ضعف او ناتوانۍ په حالت کې وساتي، خو دا دئ اوس ئې تاسو ته پر همغه ځواکمن دښمن بری درکړ.
- له دې وېرېدئ چې دښمن مو هر څه تالان نه کړي، د کينه کښ دښمن لاس ته ورنشئ او د اسلامي نهضت ټغر ټول نشي، خو دا دئ الله تعالی تاسو ته پاکيزه رزق درپه برخه کړ.

نو د دې الهي پېرزوينو تقاضا دا ده چې د خپل رب شکر پر ځای کړئ او د غنائمو په سر اختلاف راولاړ نه کړئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَـٰنَـٰتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَـٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

۲۷- اې مؤمنانو! له الله او رسول سره خيانت مه کوئ او په خپلو امانتونو کې خيانت مه کوئ، په داسې حال کې چې پوهېږئ. ۲۸- په دې پوه شئ چې مالونه او اولاد مو د آزمويني وسيله دي، او دا چې د الله خوا ته ستر اجر دئ.

(۲۷-۲۸)- دلته هم مجاهدينو ته د مخکنۍ موضوع په لړ کې څو نوري توصيې شوې:

- له الله تعالی او پيغمبر سره خيانت مه کوئ، له هر هغه کار چې له الله تعالی او د ده له پيغمبر سره د خيانت په معنی وي ځان وساتئ، داسې نه چې له غنائمو څه پټ کړئ او هغه ينځمه برخه چې بايد د الله په نامه د ده پيغمبر ته وسپارل شي، له سپارلو ئې ډډه وکړئ يا څه ترې کم کړئ.
- په خپلو امانتونو کې له خيانت نه ځان وساتئ، غنائم د ټولو هغو مجاهدينو ګډ حق دئ چې په جګړې کې برخه اخلي، که ستاسو په لاس پربوځي نو دا د ټولو ګډ امانت وګڼئ، پام کوئ چې څه ترې پټ نه کړئ، په غنيمت کې هر غلول او خيانت په حقيقت کې د مسلمانانو په ګډ امانت کې خيانت دئ.
- څوک چې خيانت ته ملا تړي، هغه ښه پوهېږي چې خيانت کوي، خپل ضمير ته مراجعه وکړه، له هغه کاره ډډه وکړه چې ستا وجدان او ضمير دې پرې ملامتوي او درته وايي چې دا خيانت دئ.
- په دې پوه شئ چې د چا لپاره مال د آزميښت وسيله شي او د چا لپاره اولاد، داسې نه چې د مال او اولاد مينه مو خيانت ته وهڅوي، د دې لپاره خيانت ته ملا وتړئ چې زيات مال ترلاسه کړئ يا خپل اولاد ته زيات څه ذخيره کړئ.
- او په دې هم بايد پوه شئ چې ستاسو د صادقانه او مخلصانه جهاد بدله او اجر د الله تعالی په نزد کې ډېر ستر دئ، د غنيمت په وړو وړو شيانو ئې مه ضايع کوئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

۲۹- اې مؤمنانو! که تقوی وکړئ؛ الله تعالی به فرقان درکړي، بدي به مو له منځه يوسي او بخښنه به درته وکړي او الله د لوی فضل خاوند دئ.

(۲۹)- دلته د تقوی څو نتائج په ګوته شوي:

- الله تعالی به د تقوی په نتيجه کې داسې فرقان، فراست او بصيرت ستاسو په برخه کړي چې په هغه سره د حق او باطل تر منځ ژر او په آسانۍ سره توپير کولی شئ، يعنی تقوی تاسو ته داسې روڼ څراغ، دقيق محك او معيار، ژور بصيرت او فراست درکوي چې کولی شئ په هغه سره په

پوره آسانی د حق او باطل، ښه او بد، مفيد او مضر، دوست او دښمن ترمنځ توپير وکړئ او په هر وخت او هر حالت کي مناسبه فيصله وکړئ او ګټور تصميم ونيسئ. د ژورو حقائقو ادراك، د نظر وسعت، په پيچليو مسائلو او پداسي قضاياوو پوهېدل چي د سطحي نظر خاوندان ئې نه شي درك کولی، د تقوی نتيجه ده. رسول الله ﷺ فرمايي:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بنورِ اللَّهِ". رواه الترمذي

له ابو سعيد خدري ﷛ روايت دئ چي **رسول الله ﷺ وفرمايل:** د مؤمن له فراسته ځان وساتئ؛ ځکه چي هغه د ايمان په رڼا کي ليدل کوي.

- د تقوی په نتيجه کي به الله تعالی ستاسو ناخوالي له منځه يوسي، ستاسو فردي او اجتماعي وضعيت به اصلاح کړي، د سيئاتو او بديو هغه توري وربخي به له منځه يوسي چي ستاسو پر فردي او اجتماعي ژوند ئې خپل وزر غوړولی.
- ستاسو ګناهونه به درته وبخښي. دې ته مو بايد پام وي چي د تکفير السيئات او تغفير الذنوب تر منځ توپير شته، يو ئې د ناخوالو د له منځه وړلو په معنی او بل ئې د ګناهونو د بخښني په معنی دئ.
- تر دې به هم زيات څه درسره وکړي، ځکه چي الله تعالی د عظيم فضل خاوند دئ.

په راتلونکي آيت کي د تقوی د دغو پايلو او نتائجو لپاره يوه عملي ښېلګه زموږ مخي ته ږدي:

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ ٱللَّهُ ۖ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَـٰكِرِينَ ﴿٣٠﴾

۳۰- او کله چي کافرانو ستا خلاف پټ تدبيرونه نيول چي بندي دي کړي يا دي ووژني يا دي وباسي، دوی هم پټ تدبيرونه کول او الله هم پټ تدبير کولو، او الله تر ټولو غوره تدبير کوونکی دئ.

(۳۰)- په دې مبارك آيت کي هغي قضيي ته اشاره شوې چي د قريشو مشران په دارلندوه (د جرګو کور) کي راغونډ شول، غوښتل ئې د پيغمبر عليه السلام په اړه وروستی پرېکړه وکړي، ځينو ويل چي غوره ده بندي ئې کړو، ځيني په دې نظر ول چي له مکي ئې تبعيد کړي او ځينو د ده په وژلو ټينګار کولو، د جرګې په پای کي ټول په دې سلا شول چي وئې وژني، خو داسي چي د قريشو د ټولو قبيلو يو يو زړه ور زلمی راغونډ شي او د شپې له لوري هغه مهال بريد وکړي چي دی او نور خلك په خوب ويده وي، په دې توګه به د پيغمبر عليه السلام قبيلې بنو هاشمو ته دا ګرانه شي چي د انتقام لپاره له ټولو قبيلو سره وجنګيږي. همداسي وشول، بريد کوونکي په ټاکلې شپې راغونډ شول، منتظر ول چي شپه پخه او خلك ويده شي، پيغمبر عليه السلام ته د دوی د تصميم اطلاع ورسېده، د شپې له کوره ووت، علي ﷛ ته ئې وويل چي د ده په بستر کي څملي، دی له ابوبکر ﷛ سره يو ځای له مکي ووتل، د سفر لوری ئې بدل کړ، د

مديني په ځای په بل لوري وخوځېدل، کله چي د قريشو بريد کوونکي د شپې ناوخته د پيغمبر عليه السلام د خوب خوني ته ننوتل او د هغه پر بستر ئې علی ﷜ وموندو، په خپلې غلطۍ پوه شول، د مديني په لوري د تعقيب لپاره وخوځېدل، تر لري لري ولاړل خو څه په لاس نه ورغلل، الله تعالی د دوی مکر شنډ کړ، خپل متقي پيغمبر ته ئې دا فراست ورپه برخه کړ چي په مناسب وخت کي مناسب تصميم ونيسي، الله تعالی به همداسي هر هغه چا ته فرقان او فراست ورکوي چي د تقوی په وسلې سمبال وي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا قَالُواْ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَآ ۙ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ ٱلْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ أَوِ ٱئْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

٣١- او کله چي زموږ آيتونه پرې ولوستل شي وايي: واموورېدل، که وغواړو دې ته ورته څه به ووايو، دا خو د مخکنيو له نکلونو پرته بل څه نه دي!! ٣٢- او کله چي ئې وويل: الهي! که دا حقيقتاً ستا له لوري وي نو پر موږ له آسمانه کاڼي راوروه، يا کوم دردناك عذاب (راباندي) راوله.

(٣١-٣٢)- په مخکني آيت کي له پيغمبر عليه السلام سره د قريشو شديد مخالفت بيان شو او په دې مبارکو آيتونو کي له قرآن سره د دوی سخت مخالفت توضيح شوی. د قرآن په اړه به ئې ويل:

- دا خو د مخکنيو له نکلونو پرته بل څه نه دي!! که وغواړو دې ته ورته څه ويلی شو!!
- که دا حقيقتاً د الله له لوري لېږل شوی کتاب وي نو خدای دې له آسمانه پر موږ کاڼي ووروي، يا دې کوم بل عذاب پر موږ راولي! د دې خبري له کولو د دوی موخه دا وه چي دا کتاب د الله له لوري نه دئ، که حقيقتاً د الله له لوري وی نو پر موږ خو به يا له آسمانه ډبري ورېدلي وې او يا به په کوم بل الهي عذاب اخته شوي وو!! الله تعالی د دوی په ځواب کي فرمايي:

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

٣٣- او الله داسي نه دئ چي دوی تعذيب کړي په داسي حال کي چي ته (ای پيغمبره!) لا په دوی کي يې او الله ئې په داسي حال کي تعذيبوونکی نه دئ چي دوی بخښنه

غوارې.

(٣٣)- دلته د عذابونو د نزول په اړه الهي سنت بيان شوی، د عذاب په راتلو کې د څنډ دوه وجوهات ښودل شوي: په ولس کې د داعي شته والی او په دوی کې د داسي خلکو شته والی چې توبه به کوي او له کفر، شرك او ګناه نه به لاس اخلي.

ګورئ چې الله تعالی دا ځواب هغه چا ته ورکړی چې په خپله خوله د عذاب نازلېدل غوارې او وايي: زموږ له شديد مخالفت سره سره ولې په موږ باندې له آسمانه ډبرې نه ورېږي او ولې په کوم بل عذاب نه اخته کېږو؟! الله تعالی فرمايي: زما سنت دا دئ چې د پيغمبر په شته والي کې او تر هغه چې په خلکو کې د توبې او استغفار امکان وي زه خپل عذاب نه نازلوم!! په دې سره قريشو ته ويل شوي: تاسو د پيغمبر عليه السلام وژل او شړل غوارئ، خو په دې نه پوهېږئ چې د ده شته والی د الهي عذاب د راتلو مانع دئ، تاسو په خپل لاس هغه ستنه ړنګول غوارئ چې د دردناك الهي عذاب چت ئې تم کړی. د عذاب په راتلو کې د څنډ وجه دا نه ده چې تاسو د الهي عذاب مستحق نه يئ، بلکې وجه ئې دا ده چې د الهي سنت مطابق د راتلو نېټه ئې نه ده رارسېدلې او موانع له منځه نه دي تللي.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ ٱللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓاْ أَوْلِيَآءَهُۥٓ ۚ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

٣٤- او الله به ئې ولې په عذاب نه اخته کوي، په داسي حال کې چې له مسجدالحرام (د خلکو) مخنيوی کوي، او دوی ئې (حقيقي) متوليان نه دي، حقيقي متوليان خو ئې يوازې متقيان دي، خو د دوی ډېری نه پوهېږي. ٣٥- او د بيت الله خوا ته د دوی لمانځنه (او عبادت) له شپېلکې او چکچکو پرته بل څه نه وي، نو په سبب د هغه کفر چې تاسو کولو دا عذاب وڅکئ.

(٣٤-٣٥)- دوی د الهي عذاب وړ دي، دا ځکه چې په کفر او د خدای پالني خلاف په خپلې دښمنۍ کې هغه پړاو ته رسېدلي چې له مسجدالحرام نه د خلکو مخنيوی کوي، دا په داسي حال کې چې ځان د مسجد الحرام متوليان ګڼي، د دې په ځای چې خلك د مسجدالحرام په لوري راتلو او د الله تعالی عبادت ته تشويق کړي، په دې لار کې خنډونه راولاړوي، دوی په خپله او په

خېلو بدو عملونو سره د الله تعالی لوري ته د خلكو د راتلو په وړاندې خنډ او مانع دي، د مسجد الحرام حقيقي متولي خو داسې نه وي، دوی ئې حقيقي متوليان نه دي، دا سپېڅلې دنده چې كومې ځانګړتياوې غواړي په دوی كې نشته، حقيقي متوليان خو ئې متقيان دي، دوی له تقوی محروم او د ګناهونو په ګنده ډنډ كې تر ستوني غرق، جاهل او ناپوه دي، په دې هم نه پوهېږي چې د بيت الله متولي بايد څنګه وي!! هغه څوك څنګه ځان د مسجد الحرام متولي ګڼي چې د بيت الله خوا ته ئې عبادت له شپېلكيو او چكچكو پرته بل څه نه وي؟!

له مسجدالحرام نه د دوی د ممانعت دوه صورتونه وو: يو دا چې خپل مخالفين به ئې نه ورته راپرېښودل، له چا سره چې به د دوی دښمني راولاړه شوه هغوی به ئې مسجدالحرام ته له ننوتلو منع كول او دوهم دا چې د دوی عملونه داسې وو چې د دين په خلاف به د خلكو د كركې او نفرت باعث وو، كله چې د دين له حقيقت نه بې خبره خلك، د دين مدعيان په ګناهونو او فسادونو كې غرق ګوري له دين ئې زړه تور شي او ګمان كوي چې د دې دين اصلي ماهيت همغه دئ چې موږ ئې د دغو خلكو په كړو وړو كې ګورو، كه په دې دين كې د اصلاح قوت وی نو خپل پلويان به ئې اصلاح كړي وو، د دوی اخلاقي او عملي وضع به دومره كركجنه نه وه، نو ځكه دې ته زړه نه ښه كوي چې د دغه دين خوا ته راشي.

دا آيت د واقعي خدای پال بنده او دوكه شوي ديندار او د الله د دين د واقعي او صادق خادم او دروغجن او تېګمار خادم د پېژندو لپاره يو دقيق محك او معيار زموږ مخې ته ږدي، د الله تعالی مخلص بنده هغه دئ چې:

- د شعائر الله، ديني مقدساتو او خدای پالونكو درناوی كوي.
- د هغه چا مخې ته نه خنډ كېږي او دښمني ورسره نه كوي چې د الله تعالی د عبادت تكل كوي، نه يوازې مخې ته ئې نه خنډ كېږي بلكې مرسته ئې كوي.
- د عبادت په وخت كې به د ده په څېرې، الفاظو او حركاتو كې په څرګنده توګه احساس كړې چې په الله تعالی ايمان لري، له هغه وېرېږي، هغه ته طمع لري.
- الفاظ ئې د طمعې الفاظ او حركات ئې د الله تعالی په عظمت له اعتراف راولاړ شوي حركات دي، د يوه هيبت وهلي، خاضع، خاشع او محتاج بنده په توګه د ستر ټولواك په وړاندې ولاړ او په زاريو زاريو سره دعاء كوي.

خو هغه چې دوكه شوی ديندار يا د ديني مقدساتو تېګمار خادم دئ داسې به ئې ګورې چې:

- نه ئې په څېرې كې له الله تعالی د وېرې او هيبت نښې او آثار تر سترګو كېږي، نه په الفاظو كې او نه په حركاتو كې.
- د عبادت په وخت او معبد كې به ئې په لهو و لعب بوخت وومې، همغسې لكه چې قريشو به د طواف په وخت او د بيت الله خوا ته شپېلكې كول او چكچكې به ئې وهلې او همغسې لكه چې نن ځينې خلك د ذكر په حلقو كې ډول او دبلې ته غورځي، پړځي، ټنې اچوي، قوالي سندرې وايي، د هو هو چيغې وهي او د جذبې په نامه مستې كوي.
- له خدای پالونكو سره به دښمني كوي، كافر ته به پر مؤمن ترجيح وركوي، له خدای او دين منكر او باغي انسان سره به دوستي كوي او د هغه چا په ضد به ئې مرسته كوي چې ديندار دئ او د الله په عبادت او لمانځني بوخت.

د دوی په مقابل كې د ديانت او ديني مشرتابه دروغجن مدعي هغه دئ چې:

- ديني او مذهبي منصب په ميراث ورته پاتې شوی، د نېك پلار بد ځای ناستی، له هغو ځانګړتياوو نه بې

برخې چې د مذهبي قيادت او مشرتابه لپاره ضروري دي.
- د دې په ځای چې په قول او عمل سره خلك د دين لوري ته تشويق کړي په خپله د دين په وړاندې خنډ وي، واقعي دين ته د خلکو د راتلو مانع ګرځي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

٣٦- يقيناً هغه چې کافران شوي خپل مالونه د دې لپاره لګوي چې د الله له لارې مخنيوی وکړي، نو حتماً به ئې ولګوي، بيا به پر دوی د حسرت باعث شي بيا به مغلوب شي، او دا کافران به د دوزخ لوري ته غونډ کړی شي.

(٣٦)- دا آيت مخکنی مطلب مزيد توضيح کوي او وايي:
- کافران خپل مالونه له دين او ديندارانو سره په دښمنی کې لګوي، موخه ئې دا چې خلك د الله له لارې راوګرځوي، نه پرېږدي چې خلك د الله لوري ته مخه کړي، خنډونه ورته راولاړوي، په داسې کارونو ئې مصروفوي چې خدای ترې هېر شي، دين ته شا کړي او د ګناهونو په ډنډ کې سقوط وکړي.
- مخکنيو کافرانو دا کار کړی، اوسني به ئې هم حتماً کوي.
- خو په دې سره به خپلو موخو ته ونه رسېږي، مصارف به ئې د دوی د خوښې نتائج ورنه کړي، په خپلو لګښتونو او مصارفو به حسرت کوي.
- خامخا به مغلوب شي.
- په پای کې به د قيامت په ورځ له خپلو مخکنيو او وروستنيو ملګرو سره يو ځای په جهنم کې غونډ کړی شي.

دا نن چې تاسو ګورئ غرب، په غرب پوري تړلې کړی او د غربي تمدن په ګنده ډنډ کې پرېوتې ډلې، د اخلاقي فساد د خورولو په لار کې کوم لګښتونه کوي، د راډيوګانو، ټلويزيوني شبکو، ورځپاڼو او مجلو له لارې، فحش فيلمونه، بربنډ تصويرونه، د عفت او اخلاق منافي مطالب، اخلاقي فساد ته بلونکې سندرې او بدکاريو ته هڅوونکي اشعار خپروي، د همدغه مبارك آيت بېل بېل مصداقونه دي. له کومې ورځې چې غرب د اسلام په ضد د تروريزم تر نامه لاندې د پراخ نظامي او فکري يرغل لړی پيل کړه، د بي بي سي، امريکا غږ او آزادي راډيو تر څنګ ئې ګڼ شمېر راډيوګانې او ټلويزيونونه په دې وګمارل چې د اخلاقي فساد خورولو له لارې د اسلام مقابله وکړي، ځوانان دې ته وهڅوي چې اخلاقي پولې ړنګې کړي، ديني تهذيب ته شا کړي، په شراب، قمار، سندرو او نڅا بوخت شي، سندرغاړې د اتلانو په توګه معرفي کړي، هغه شاعران ولمانځي چې د شرابو، ساقي، يار، نګار، سرو شونډو، عاشق او معشوق ستاينو ته ئې خپل ګنده اشعار وقف کړي!!

لِيَمِيزَ ٱللَّهُ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ ٱلْخَبِيثَ بَعْضَهُۥ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُۥ

جَمِيعًا فَيَجۡعَلَهُۥ فِي جَهَنَّمَۚ أُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٣٧﴾

۳۷- تر څو الله ناولي له پاکانو بېل کړي او ناولي يو د بل له پاسه کېږدي او ټول سره راغونډ کړي او په دوزخ کې ئې وغورځوي، همدا دوی زيانمن دي.

---

(۳۷)- دلته د هغه مهلت او فرصت موخه او غرض په ګوته شوی چې الله تعالی ئې کافرانو ته ورکوي، عذاب ځنډوي او دا فرصت ورکوي چې خپل امکانات د حق خلاف وکاروي او خلك د الله په لاري له تلو منع کړي. وايي دا د دې لپاره چې:

- خبيثان له پاکانو بېل شي، هغه چې په حقيقت کې ناولی دئ خو په مکر او چل سره توانېدلی خلکو ته ځان پاك وښيي، هغه چې خپل سالم فطرت ئې مختل کړی، د ضمير صفحه ئې ناولې او ککړه ده، افکار ئې ګنده او اخلاق ئې فاسد دي او په ګناهونو لړلی دئ، له هغه چا بېل شي چې پاك دئ، افکار او اخلاق ئې سوچه او ستره دي، لمن ئې پاکه، زړه ئې سپين، له شرك، کفر، ظلم، فساد او ګناهونو ئې ځان لري ساتلی. د تفکيك دا عمليه له مهلت او فرصت ورکولو پرته نه شي ترسره کېدی، له دې پرته به ښه او بد، پاك او ناپاك، عادل او ظالم، صالح او طالح نشو سره بېلولی.
- همدا فرصت د دې باعث شي چې خبيثان سره غونډ شي، يو د بل څنګ ته ودرېږي، ګډ ټولی او حزب جوړ کړي.
- د قيامت په ورځ به هم دوی په ګډه دوزخ ته ننوځي.
- دوی په دنيا او آخرت کې د زيانمنو په ډله کې دي، اصلي زيانمن هغه څوك دئ چې په دنيا او آخرت کې ئې خبيثان او ناولي خلك ملګري وي.

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِن يَنتَهُواْ يُغۡفَرۡ لَهُم مَّا قَدۡ سَلَفَ وَإِن يَعُودُواْ فَقَدۡ مَضَتۡ سُنَّتُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

۳۸- کافرانو ته ووايه: که ډډه وکړي هغه څه به ورته وبخښل شي چې مخکې تېر شوي، او که عودت وکړي نو يقيناً چې د پخوانيو طريقه تېره شوې ده.

---

(۳۸)- دلته پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې کافرانو ته څو خبري اعلان کړي:

- که له خپل کفر او مخالفت نه لاس واخلي نو الله تعالی به ئې مخکني ګناهونه ورته وبخښي.
- خو که خپل کفر ته بېرته واوړي او په خپل مخکني مخالفت ټينګار وکړي نو بايد خپل برخليك د مخکنيو کافرانو د پايلو په هينداري کې وګوري.

وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِۚ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ

فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوۡاْ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَوۡلَىٰكُمۡۚ نِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

۳۹- او تر هغه ورسره وجنګېږئ چې فتنه پاته نشي او دين ټول الله ته وي، خو که ئې ډډه وکړه نو يقيناً چې الله د هغه څه ښه ليدونکی دئ چې دوی ئې کوي. ٤٠- او که ئې مخ واړاوو نو پوه شئ چې الله مو مولا دئ، غوره مولا او غوره مرستندوی.

(۳۹-٤٠)- په دې مبارکو آيتونو کې څو مهمې لارښوونې شوې:

- مسلمانان تر هغه د جګړې په دوام مکلف دي چې فتنه په بشپړه توګه پای ته ورسېږي او دين په بشپړه توګه حاکم شي.
- دلته (فتنه) د (دين) په مقابل کې ذکر شوې، او دا په ډېر وضاحت او پرېکنده توګه ښيي چې له فتنې مراد هغه حالت دئ چې پر ټولنې باندې د الله تعالی له دين پرته بل نظام، قانون او دين حکومت کوي.
- که کافران له فتنې لاس واخلي، د بل نظام، قانون او دين په وړاندې له سر ټيټولو او د الله د دين په وړاندې له مخالفته ډډه وکړي، نو د دوی راتلونکې حالت او عملونو ته به کتل کېږي او د دې له مخې به له دوی سره معامله کېږي.
- که د الله له دين بيا سرغړاوی وکړي او بېرته د کفر لورې ته وګرځي نو مؤمنان دې ډاډه وي چې الله تعالی به بيا د دغو کافرانو په خلاف د دوی مرسته کوي. الله تعالی د دوی مولا او مرستندوی دئ، غوره مولا او غوره مرستندوی.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا يَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

٤١- او په دې پوه شئ چې څه په غنيمت ترلاسه کوئ نو پنځمه ئې د الله، د پيغمبر، د خپلوانو، يتيمانو، مسکينانو او مسافرو ده، که په الله او هغه څه مو ايمان راوړی وي چې په خپل بنده ئې د فرقان په ورځې نازل کړ، هغه ورځ چې دواړه ډلې سره مخامخ شوې، او الله په هر څه ښه قادر دئ.

(٤١)- دلته د غنائمو په اړه څو لارښوونې شوې:

- د غنائمو پنځمه برخه به بېلوئ، دا د الله، د پيغمبر، د خپلوانو، يتيمانو، مسکينانو او مسافرو برخه ده، چې تفصيل ئې دا دئ:

۱. د الله له برخې نه مراد د جهاد اړوند چاري او عام المنفعه امور دي.
۲. د پیغمبر او د ده د خپلوانو په برخې کې هغه خلك او د دوی کورنۍ هم راځي چې د اسلامي دولت په چارو کې بوخت دي. که څه هم ځیني فقهاء دا په مشخصه توګه د پیغمبر علیه السلام او د ده د هغو خپلوانو برخه ګڼي چې د زکات او صدقاتو له اخیستلو منع شوي او د رسول اللهﷺ له رحلت وروسته دا برخه منتفي بولي او یوازې په پاته دریو کې ئې راخلاصه کوي.
۳. نیستمن یتیمان
٤. بې وزلې مسکینان
٥. اړ مسافر

- د غنائمو څلور برخې به په ټولو هغو مجاهدینو وېشل کیږي چې په جګړي کې ئې برخه اخیستي وي، سپور ته د پلي په پرتله دوه برابره برخه .
- که په الله تعالی ایمان لرئ او په دې مو باور وي چې د بدر په جګړې کې ستاسو بریا د الله تعالی پیرزوینه وه، نو د غنائمو په اړه به همغه څه کوئ چې ستاسو د رب له لوري درته لارښوونه کیږي.
- په دې باید پوه وئ چې الله تعالی په هر څه قادر دئ، داسې نور فتوحات به مو په برخه او نور غنائم به په لاس در کړي.

إِذۡ أَنتُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلۡقُصۡوَىٰ وَٱلرَّكۡبُ أَسۡفَلَ مِنكُمۡۚ وَلَوۡ
تَوَاعَدتُّمۡ لَٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡمِيعَٰدِ وَلَٰكِن لِّيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗا
لِّيَهۡلِكَ مَنۡ هَلَكَ عَنۢ بَيِّنَةٖ وَيَحۡيَىٰ مَنۡ حَيَّ عَنۢ بَيِّنَةٖۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذۡ يُرِيكَهُمُ ٱللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلٗاۖ وَلَوۡ أَرَىٰكَهُمۡ كَثِيرٗا لَّفَشِلۡتُمۡ
وَلَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ سَلَّمَۗ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذۡ
يُرِيكُمُوهُمۡ إِذِ ٱلۡتَقَيۡتُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِكُمۡ قَلِيلٗا وَيُقَلِّلُكُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا
كَانَ مَفۡعُولٗاۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٤٤﴾

٤٢- کله چې تاسو په نږدې څنډې کې وئ او دوی په لرې څنډې کې او کاروان له تاسو کښته، که مو په خپلو کې وعده کړې وی حتماً به مو په دې وعدې کې تخلف کړی وو، خو د دې لپاره چې الله هغه کار ترسره کړي چې کېدونکی وو، تر څو هغه څوك هلاك شي چې د بینه (عقیدې) له پلوه هلاك شوی او هغه څوك ژوندی پاته شي چې د بینه له لحاظه ژوندی دئ او یقیناً چې الله ښه پوه اوریدونکی دئ. ٤٣- هغه مهال چې په خوب

کي ئې تا ته لږ وښودل، که ئې ډېر درښودلي وی نو حتماً به سست شوي وئ او حتماً به مو د کار په اړه په خپلو کي لانجه کړې وه، خو الله (ترې) سلامت او روغ وساتلئ، یقیناً چي هغه د سینو په شته وو ښه پوه دئ. ٤٤- او کله چي سره مخامخ شوئ دوی ئې ستاسو په سترګو کي لږ دروښودل او تاسو ئې د دوی په سترګو کي لږ، تر څو الله هغه کار سر ته ورسوي چي کېدونکی وو او کارونه خو الله ته ارجاع کېږي.

(٤٢-٤٤)- د دې مبارکو آیتونو اساسي لارښووني دا دي:

- د جګړې د میدان یو جامع انځور وړاندي شوی، مسلمانان د میدان هغه لوري ته ځای په ځای شوي ول چي مدینې ته نږدې وو، د دښمن ځواکونه د میدان بل لوري ته او له مدینې لري، تجارتي قافله تر دوی لاندي او ساحل ته نږدې.
- دا جګړه د دواړو خواوو د نقشې او منصوبې مطابق نه ده ترسره شوې، داسي نه وه چي دواړو خواوو له مخکي دا پرېکړه کړې وه چي په دغه ورځ به د بدر په میدان کي خپل زور آزمویي، که داسي وعده ئې هم سره کړې وی نو خامخا به یوه یا بل لوري په خپلي ژمني کي تخلف کړی وو او له وعدې سره سم به په خپل وخت او ځای کي نه وو حاضر شوی، خبره دا ده چي دا جګړه د الله تعالی د پټ تدبیر او حکمت مطابق ترسره شوې.
- الله تعالی غوښتل په دې جګړې سره هغه لوری هلاك شي چي له فکري او اعتقادي پلوه د مړو په څېر دئ او هغه چا ته ژوندون ورپه برخه شي چي له فکري او اعتقادي پلوه د ژوندي پاته کېدو وړ دئ، د بدر په میدان کي دوه داسي لوري سره مخامخ شوي چي یو ئې د نظامي تجهیزاتو او د جنګیالیو د شمېر له پلوه برلاسی دئ خو له اعتقادي او فکري پلوه سخت پرېوتی او وروسته پاته، بل لوری له نظامي لحاظه کمزوری، تجهیزات ئې لږ او د جنګیالیو شمېر ئې کم، خو له فکري او اعتقادي لحاظه برلاسي او پرمخ تللی، جګړه د هغه لوري په ګټه پای ته رسي چي په فکري لحاظ ژوندی دئ او هغه څوك له ماتي سره مخامخ کېږي چي له اعتقادي پلوه مړو ته ورته دئ، الله تعالی غوښتل چي دغه حقیقت خلکو ته عملاً وښیي.
- پیغمبر علیه السلام ته په رؤیا کي د دښمن شمېر لږ ښودل شوی وو، له دې رؤیا ئې انتباه دا وه چي دښمن په حقیقت کي کمزوری دئ که څه هم شمېر ئې زیات وي، د دغې رؤیا په وجه په خپله هم ډاډه وو او مجاهدینو ته ئې هم اطمئنان ورکاوو او مقابلې ته ئې هڅول، که ئې په رؤیا کي د دوی شمېر زیات تر سترګو شوی وی نو نتیجه به ئې همغه وه چي قرآن ئې په دغو الفاظو زموږ مخي ته ږدي: سست او بې زړه شوي به وئ، ځینو به د جګړې پلوي کوله او ځینو به ئې مخالفت کولو، د جګړې په اړه به په تاسو کي نزاع او اختلاف راولاړېدو، خو الله ترې سلامت او روغ وساتلئ.
- الله تعالی ښه پوهېږي چي په داسي حالاتو کي د انسان په زړه کي څه تېرېږي، کله چي د دښمن شمېر او تجهیزات د خپلو ملګرو تر شمېر او تجهیزاتو زیات ګوري، څه احساس کوي، څه ئې په ذهن کي ګرځي، څه په خوله وایي او څه په زړه کي پټ ساتي؟
- دا یوازې پیغمبر علیه السلام نه وو چي په خوب کي ئې دښمن کمزوری لیدلی وو، بلکي

الله تعالی تولو مجاهدینو ته همدا احساس ورپه برخه کړ، کله چي له دښمن سره مخامخ شول، مجاهدینو ته لږ تر سترګو شول، دښمن ته هم مجاهدین لږ په نظر ورغلل، په دې سره دواړه لوري جګړې ته تشویق شول، الله تعالی غوښتل چي دا جګړه حتماً ترسره شي او په پایله کي ئې همغه څه وشي چي الله تعالی ئې د کېدو پرېکړه کړې وه، همغه د الهي سننو مطابق کار، د حق بریا او د باطل ماته، که څه هم د حقپالو سنګر په ظاهر کي کمزوری برېښي او د کفر او باطل سنګر مضبوط او برلاسی.

- **دا څکه چي کارونه الله** تعالی ته ارجاع کېږي او پایلي ئې د ده له لوري ټاکل کېږي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَٱثْبُتُواْ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَـٰزَعُواْ فَتَفْشَلُواْ وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ۖ وَٱصْبِرُوٓاْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾

٤٥- ای مؤمنانو! کله چي له کومي ډلي سره (په جګړې کي) مخامخ شئ نو ټینګ شئ او الله ډېر یاد کړئ چي بریالي شئ. ٤٦- او د الله او د ده د رسول اطاعت وکړئ او خپلمنځي لانجه مه کوئ، که نه نو بې زړه به شئ او پرتم او شوکت به مو له منځه ولاړ شي، او صبر وکړئ چي یقیناً الله له صابرانو سره دئ.

(٤٥-٤٦)- د دې مبارکو آیتونو په اړه څو خبري په پام کي ولرئ:

- **قرآن عظیم الشأن په جګړې کي د برې دوه ډوله عوامل بیان کړي: ١- د برې فکري او معنوي عوامل. ٢- جنګی قوت او حربي وسائل.**
- دلته فرمایي چي د حق له دښمنانو سره په جګړې کي د مخامخ کېدو په وخت کي باید:

١. ثبات ولرئ.
٢. الله جل جلاله زیات یاد کړئ.
٣. ترڅو برلاسي او بریالي شئ.
٤. د الله او د ده د رسول اطاعت وکړئ.
٥. له خپلمنځي نزاع او اختلاف څان وساتئ، که نه نو بې زړه به شئ او پرتم او شوکت به مو له منځه ولاړ شي.
٦. او صبر وکړئ چي یقیناً الله له صابرانو سره دئ.

- **وروسته به وګورئ چي د جنګی قوت او حربي وسائلو په اړه مسلمانانو ته داسي امر کوي: وَ أَعِدُّوا لَهُم مَّا استَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَ مِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ ... الانفال: ٦٠ : او دوی ته څومره چي توانېدی شئ قوت او تړلي آسونه برابر کړئ.**

د قرآن له نظره په جګړې کي د بریا اصلي عوامل دا دي: د جګړې په میدان کي ثبات، له جنګ د راولاړو شوو ستونزو په وړاندي صبر، د وحدت او نظم ساتنه، اطاعت، له تحمل کار

اخيستل، تفقه او پوهه، د عقيدې او هدف لوړوالی، له کبر، لويي او ځان ښودني ډډه او د الله جل شأنه ډېرډېر يادول.
خو وايي: د جګړې هر لوری چې وتوانېدو له معنوي لحاظه په خپل حريف برلاسی شي، که څه هم د جنګي قوت او حربي وسائلو له خوا د هغه په پرتله ډېر کمزوری او ناتوانه وي او د دوی ترمنځ تناسب ۱پر۱۰ وي، وروستی بری به د هماغه طرف په برخه وي.
يعنی په جګړې کې د دښمن د شمېر او وسائلو زياتوالی بايد په تاسو کې وېره راولاړه نکړي او د خپل بري په اړه مو شکمن نکړي. که تاسو له معنوي اړخه په دښمن خپل لوړوالی وساتو، که څه هم د هغه شمېر ستاسو په پرتله لس ځله زيات وي، آخري فتح به ستاسو وي.
د الله جل جلاله ذکر او لمونځ په تا او ستا د سنګر په ملګرو کې د بري معنوي لاملونه برابروي، صبر او ثبات مو په برخه کېږي، د دښمن له قوت وېره او د مرګ خوف مو له زړه نه لرې کېږي، د الله جل جلاله غيبي مرستو ته مو هيله او اميد زياتېږي او بالآخره هغه ذات چې د عالم د چارو واګې ئې په اختيار کې دي او د ماتې او بري فيصله کوي، هغه به خپل نصرت او تأييد ستا په برخه کوي او پر دښمن به بری درکوي.

وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِم بَطَرٗا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن
سَبِيلِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿٤٧﴾ وَإِذۡ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَعۡمَٰلَهُمۡ وَقَالَ
لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلۡيَوۡمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّي جَارٞ لَّكُمۡۖ فَلَمَّا تَرَآءَتِ ٱلۡفِئَتَانِ
نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكُمۡ إِنِّيٓ أَرَىٰ مَا لَا تَرَوۡنَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَۚ
وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٤٨﴾

٤٧- او د هغو په څېر مه کېږئ چې له خپلو کورونو په کبر او خلکو ته د ځان ښودني لپاره راووتل، او د الله له لارې مخنيوی کوي، په داسې حال کې چې الله په هغه څه چې دوی ئې کوي محيط دئ. ٤٨- هغه مهال چې شيطان خپل عملونه ورته ښايسته کړل او وئې ويل: نن په خلکو کې هيڅ غالبېدونکی (دښمن) نه لرئ، په داسې حال کې چې زه مو ملګری يم، خو کله چې دواړو ډلو سره وليدل په خپلو پوندو واوښت او وئې ويل: زه له تاسو بې زار يم، زه هغه څه ګورم چې تاسو ئې نه ګورئ، زه له خدايه وېرېږم، او الله خو شديدالعقاب دئ.

(٤٧-٤٨)- په دې مبارکو آيتونو کې د الله د لارې مجاهدين له هغو خصلتونو منع شوي چې

تل د كافرانو په مغرورو ځواكونو كې تر سترګو كېږي او هغه دا چې:

- **د هغو جګړمارو په څېر مه كېږئ چې په كبر، غرور او مستئ سره د جنګ ميدان ته درومي.**
- **خلكو ته خپل زور او ځواك ښيي.**
- **د الله له دين او د ده له دينداړو بندګانو سره د جنګ لپاره ملا تړي او موخه ئې دا چې خلك د الله په لار له تلو منع كړي.**
- **شيطان خپل بد عملونه ورته ښايسته كړي او دا دروغجنه ډاډينه ئې وركړې چې نن او زما د ملګرتيا په صورت كې هيڅوك ستاسو د مقابلې توان نه لري، په ټولو خلكو كې داسې ځواك نشته چې پر تاسو غالب شي.**
- **خو كله چې نښته پيل شي، شيطان ئې يوازې پرېږدي، د جګړې له ميدانه تر شا شي، دا تر شا كېدا توجيه كوي، دلائل ورته تراشي، كله وايي: زه هغه څه ګورم چې تاسو ئې نه ګورئ، په هغه څه پوهېږم چې تاسو پرې نه پوهېږئ، ځان ورته عقلمن او ملګري بې عقله برېښي، جګړې ته دوام وركول د كمعقلو او ناپوهو خلكو كار ګڼي. او كله خپلې تېښتې او په سنګر كې د خپلو ملګرو پرېښودو ته مذهبي توجيهات جوړوي، وايي: زه له خدايه وېرېږم، بس دئ تر كله به دا جنګ وي او دا يو د بل وينې تويول!! له خدايه ووېرېږئ او له جګړو لاس واخلئ!!**

خو دا چې دلته له شيطانه مراد څوك دئ؟ ١- جني شيطان كه انسي شيطان؟ ٢- آيا كوم چا قريش هڅولي، د خپلې ملګرتيا ډاډ ئې وركړی او همدې كس ته الله تعالی د شيطان لقب وركړئ؟ ٣- او كه شيطان د معمول په څېر پرته له دې **چې د كوم انسان په څېره كې ځان ورته مجسم كړي، په خپلو وسوسو سره ئې هڅولي؟! ٤- كه شيطان د كوم چا په څېره كې دوی ته ورغلی، جنګ ته ئې هڅولي او د خپلې ملګرتيا ډاډ ئې وركړی؟ په مخكنيو دريو صورتونو كې د هر يوه احتمال شته، خو څلورم صورت په دوه دلائلو د منلو وړ نه دئ: ١- د شيطان وسوسه داسې نه وي چې ځان چا ته مجسم كړي، د انسان په څېره كې ورته راڅرګند شي او وئې غولوي. ٢- قرآن موږ ته په پرېكنده الفاظو سره وايي چې تاسو شيطان او د ده قبيله په خپلو سترګو نه شئ ليدئ. د هغې رأيې او روايت په منلو كې تل احتياط كوئ چې د قرآن له كوم آيت سره اړخ نه لګوي او هغه خو هيڅكله مه منئ چې له قرآن سره تعارض لري.**

إِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَـٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

٤٩- هغه مهال چې منافقينو او هغو چې په زړونو كې ئې بيماري وه ويل: دغه خلك خپل دين دوكه كړي، په داسې حال كې چې څوك پر الله توكل وكړي نو يقيناً چې الله با

حکمته عزتمن دئ.

(٤٩)- د مجاهدينو ضعف، د شمېر لږوالی، د کافي او ضروري تجهيزاتو نشتوالی او په همدې حالت کې د ځواکمن او مجهز دښمن مقابلې ته د دوی وتل، د منافقينو، د بيمارو زړونو خاوندانو او ضعيف الايمانه وګړو له نظره غرور، جنون او تهور معلومېدو، ويل ئې: دا خلك خپل دين غولولي، د دين دغو خبرو مغرور کړي چې حق به حتماً غلبه مومي او باطل به له منځه ځي، دلته د دوی په ځواب کې ويل شوي چې دا غرور نه بلکې پر خپل رب توکل دئ، څوك چې پر الله توکل وکړي نو وبه ګوري چې عزيز او حکيم رب ئې څنګه مرسته کوي او پر دښمن برى ورپه برخه کوي.

تل او د زمانې په هر پړاو کې به وګورئ چې منافقين او ضعيف الايمانه وګړي به د واقعي مؤمنانو او متوکلو مجاهدينو په ضد دغه خبره تکراروي، همدا به وايي **چې دوکه شوي او د دين په حقيقت سم نه دي پوه شوي، تل به د دوی توکل ته د غرور په سترګه ګوري.**

وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ يَضۡرِبُونَ وُجُوهَهُمۡ وَأَدۡبَـٰرَهُمۡ وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيۡسَ بِظَلَّـٰمٍ لِّلۡعَبِيدِ ﴿٥١﴾

٥٠- او کاش هغه حال وګورې چې ملائکې د دغو کافرانو روح قبضوي، پر مخ او شا ئې وهي او (ورته وايي) د اور عذاب وڅکئ. ٥١- دا د هغه څه په سبب دي چې ستاسو لاسونو وړاندې کړي او يقيناً چې الله په (خپلو) بندګانو ظلم کوونکی نه دئ.

(٥٠-٥١)- په دې آيتونو کې پورتني منافقين د کافرانو په نامه ياد شوي او دا ئې سزا ښودل شوې:

- کله چې فرشتې د دوی روح قبضوي پر مخ او شا به ئې وهي، دا ځکه چې د دوی ظاهر او باطن توپير درلود، د مؤمنانو په وړاندې به ئې يو څه ويل او د دوی په غياب کې بل څه، د دوی په مخ کې به ئې د ايمان او اخلاص دعوی کوله خو د دوی په غياب کې به ئې ويل: دا خپل دين مغرور کړي، متوکلو مجاهدينو ته به ئې د مغرورو خطاب کولو.
- دوی ته به وايي: دا ستاسو د خپلو هلو ځلو او لاس ته راوړنو نتيجه ده، د خپل عمل مطابق سزا درکول کېږي، الله تعالی په خپلو بندګانو ظلم نه کوي، نه مجرم ته تر جرم زياته سزا ورکوي او نه د خپل بنده اجر ضايع کوي.

كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ كَفَرُواْ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ

بِذُنُوبِهِمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيّٞ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمۡ يَكُ مُغَيِّرٗا نِّعۡمَةً
أَنۡعَمَهَا عَلَىٰ قَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٥٣﴾ كَدَأۡبِ
ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ فَأَهۡلَكۡنَٰهُم بِذُنُوبِهِمۡ
وَأَغۡرَقۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَۚ وَكُلّٞ كَانُواْ ظَٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾

٥٢- لکه د فرعونيانو او د هغو خلکو حال چې تر دوی مخکې ول، چې د الله د آيتونو په اړه کافران شول او الله په خپلو ګناهونو ونيول، بې شکه چې الله سخت عذابوونکی ځواکمن دئ. ٥٣- دا د دې لپاره چې الله تر هغه د يوه داسې نعمت بدلوونکی نه دئ چې پر کوم قوم ئې پېرزو کړی وي، چې دوی خپل نفسي حالت بدل نه کړي، او دا چې الله پوه اورېدونکی دئ. ٥٤- لکه د فرعونيانو او د هغو خلکو حال چې تر دوی مخکې ول، چې د خپل رب آيتونه ئې تکذيب کړل، نو د خپلو ګناهونو په سبب مو هلاک کړل او فرعونيان مو غرق کړل، په داسې حال کې چې ټول ظالمان ول.

(٥٢-٥٤)- دلته د مخکني مضمون لپاره يوه تاريخي بېلګه زموږ مخې ته ږدي، د کافرانو بد عاقبت د هغو خلکو د برخليك په هينداري کې انځوروي چې تر دوی مخکې تېر شوي، د کفر او له حقيقت نه د انکار لار ئې غوره کړې، د الله آيتونه ئې تکذيب کړي او ظلم ئې کړی، فرمايي:

- دوی ته د فرعونيانو او ټولو هغو مخکنيو کافرانو او ظالمانو برخليك منتظر دئ چې تر دوی مخکې تېر شوي او د خپلو ګناهونو په سبب مؤاخذه شوي او له منځه تللي.
- د الله ثابت او نه بدلېدونکی سنت دا دئ چې خپل نعمتونه هغه مهال له خلکو بېرته اخلي چې دوی خپل فکري، اعتقادي او اخلاقي حالت بدل کړي، کله چې څوك د الهي نعمتونو وړتيا له لاسه ورکړي، هغه فکري، اعتقادي او اخلاقي اهليت او کفايت په کې پاتې نشي چې دا نعمتونه ئې د هغه په وجه ورکړي وو، بېرته ئې ترې اخلي، له چا اقتدار واخلي، تخت او تاج ئې نسکور کړي، د واکمنی له کرسی ئې راکوز کړي، د چا دولت او شتمني بېرته ترې واخلي له فقر او مسکنت سره ئې مخامخ کړي. دا پرېکړې د هغه الله له لوري کېږي چې پوه اورېدونکی دئ، پوهېږي چې کوم بنده ئې د کومې معاملې وړ او مستحق دئ، د هغه وينا اوري، د هغه له افکارو خبر دئ، د هغه په کړنو او د عملونو په موخو پوه دئ.

د فرعونيانو او مخکنيو کافرانو او ظالمانو د بد پايلو بيا يادونه د دې لپاره شوې چې مخکنۍ ئې د مخکنۍ موضوع لپاره تاريخي بېلګه وه او وروستنۍ ئې د پورتني ثابت او نه بدلېدونکي الهي سنت لپاره عملي مصداق.

إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٥٥﴾ ٱلَّذِينَ عَٰهَدتَّ

مِنۡهُمۡ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهۡدَهُمۡ فِي كُلِّ مَرَّةٖ وَهُمۡ لَا يَتَّقُونَ ٥٦ فَإِمَّا تَثۡقَفَنَّهُمۡ
فِي ٱلۡحَرۡبِ فَشَرِّدۡ بِهِم مَّنۡ خَلۡفَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ٥٧ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن
قَوۡمٍ خِيَانَةٗ فَٱنۢبِذۡ إِلَيۡهِمۡ عَلَىٰ سَوَآءٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡخَآئِنِينَ ٥٨

۵۵- يقيناً چې د الله په نزد کې تر ټولو بد خوځېدونکې هغه کافران دي چې ايمان نه راوړي. ۵٦- هغه چې معاهده دي ورسره کړې خو دوی هر ځلې خپله ژمنه ماتوي او پروا ئې نه لري. ۵۷- نو که په جنګ کې دي وموندل، (د دوی په سخت ځپلو سره) هغه هم خواره واره کړه چې تر شا ئې دي، ښايي (په دې سره) پند واخلي. ۵۸- او که د کوم قوم له خيانته ووېرېدې نو په برابره توګه ئې (معاهده) وروغورځوه، يقيناً چې الله خائنان نه خوښوي.

(۵۵-۵۸)- دلته د هغو کافرانو څو ځانګړتياوې بيان شوې چې د الله تعالی په نزد کې تر ټولو بد مخلوق ګڼل کېږي:

- په هيڅ صورت کې ايمان نه راوړي، که هر څومره مضبوط دلائل او نښې ئې مخې ته کېښودی شي.
- هر ځل خپله ژمنه په ډېره بې باکی او بې پروايی سره ماتوي.

له دغو کافرانو سره په چلن کې لاندې سپارښتنې شوې:

- که په جګړې کې ورسره مخامخ شوئ داسې ئې وځپئ چې نه يوازې دوی خواره واره شي بلکې هغه ځواکونه هم متلاشي شي چې د دوی تر شا ولاړ دي، د دوی مرسته او ملګرتيا کوي يا د دوی په څېر دي.
- که دا وېره درسره پيدا شوه چې دا خلک خپلو ژمنو ته درناوی نه لري او د خيانت په لټه کې دي نو په صفا او واضح الفاظو د معاهدې ختمېدا ورته اعلان کړه، داسې چې دوی او تاسو يو شانته پوه وئ چې نور نو ستاسو تر منځ مخکنی معاهده نشته.
- تل د خپلو ژمنو او معاهداتو درناوی کوئ، هيڅکله او له هيچا سره په خپلو معاهداتو کې خيانت مه کوئ، الله تعالی خيانت او خائنان نه خوښوي.

دغې لارښوونې ته په پام سره پيغمبر عليه السلام مسلمانانو ته د معاهداتو د درناوي په اړه داسې لارښوونه کړې:

عن عمرو بن عنبسة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول من كان بينه و بين قوم عهد فلا يشد عقدة و لا يحلها حتى ينقضي أمدها أو ينبذ إليهم على سواء. الجامع الصغير

له عمرو بن عنبسه روايت دئ چې له **رسول الله ﷺ مې واورېدل چې فرمايل ئې: د چا چې له کوم قوم سره معاهده وي، تر هغه دې نه کومه غوټه ټينګوي او نه دې پرانيزي چې موده ئې بشپړه شي او يا خو دې معاهده** په برابره توګه وروغورځوي.

عمرو بن عنبسه ﷺ هغه مهال په دغه حديث استناد وکړ او معاويهؓ ئې له دې منع کړ چې

د روميانو خوا ته لښکر ولېږي، د مسلمانانو او روميانو تر منځ د اوربند معاهده وه، د مسلمانانو خليفه غوښتل چي د معاهدې پای ته نږدې ورځو کي يو شمېر فوځونه د دښمن لوري ته ولېږي، چي بيا د اوربند له ختمېدو سره سم پر دښمن برید ته چمتو وي، خو د دغه حديث له اورېدو وروسته هغه له خپل تصميم واوښت او فوځونه ئې ونه لېږل.

وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَبَقُوٓاْۚ إِنَّهُمۡ لَا يُعۡجِزُونَ ﴿٥٩﴾

٥٩- او كافران دې گمان نه کوي چي مخکي شول، يقيناً چي دوی (موږ) نشي عاجزولی.

(٥٩)- ښايي دښمنان به د معاهداتو د درناوي په اړه مسلمانانو ته دا لارښوونه داسې تلقي کړي چي له دې په استفادې سره کولی شي هم غدر او خيانت ته ملا وتړي او هم د مسلمانانو له لوري په دې دليل ډاډه وي چي له اعلانه پرته د دوی په ضد څه نه کوي، ځکه دوی ته ويل شوي چي د مقابل لوري د خيانت له وېرې بايد خپله معاهده په يوه اړخيزه توگه نقض نه کړي، بلکي مقابل لوري ته په واضح الفاظو اطلاع ورکړي چي د دغو دلائلو په وجه نور نو زموږ تر منځ مخکنی معاهده نشته، دلته د دوی په ځواب کي ويل شوي چي گمان مه کوئ مسابقه به وگټئ او پر مسلمانانو به برلاسي شئ!!

وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٖ وَمِن رِّبَاطِ ٱلۡخَيۡلِ تُرۡهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمۡ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمۡ لَا تَعۡلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعۡلَمُهُمۡۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيۡءٖ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يُوَفَّ إِلَيۡكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تُظۡلَمُونَ ﴿٦٠﴾

٦٠- او د دوی لپاره له (قوت) او (له تړلو آسونو) چي څومره ستاسو په وس کي وي برابرکړئ، ترڅو د الله دښمن او خپل دښمن او لدوی علاوه چي تاسو ئې نه پېژنئ خو الله ئې پېژني، ووېروئ او څه چي تاسو د الله په لار کي خرڅ کړئ، تاسو ته به په بشپړه توگه بېرته درکړی شي او پر تاسو به هيڅ ظلم نه کېږي.

(٦٠)- په دې آيت کي مسلمانانو ته د حربي وسائلو او نظامي تجهيزاتو د جوړولو او لاس ته راوړلو او د دښمن په خلاف د کافي نظامي ځواك د تيارولو په اړه څو لارښووني شوې:

- د دښمن په ضد دومره حربي ځواك، وسائل او تجهيزات د روزل شوو آسونو په شمول تيار کړئ چي ستاسو په وس پوره وي.
- د دښمن په ضد ستاسو نظامي ځواك بايد دومره مضبوط او پياوړی وي چي په څرگندو او پټو دښمنانو کي

وېره او خوف راولاړ کړي.

o تاسو چي د جنګي وسائلو په جوړولو او برابرولو کي کوم مالي مصارف کوئ، دا په ځای مصرف دئ، الله تعالی به په دې اړه ستاسو مصارف نه ضایع کوي او په زړه پوري نتائج به پرې مرتب کوي.

دې ته مو باید پام وي چي د جهاد مخالف سرکاري مفتیان د دې مبارك آیت داسي غلط تعبیر وړاندي کوي چي له ځواکمن او برلاسي دښمن سره جنګېدل ناسم کار ثابت کړي!! دوی وایي: د دښمن په خلاف یوازي هغه مهال باید وسلې ته لاس کړو چي زموږ نظامي ځواك د دښمن په پرتله زیات یا لږ تر لږه ورسره برابر وي!! اوس چي له سترو سترو اسلام دښمنه ځواکونو سره مخامخ یو، مسلمانان له هغوی سره په خپل نظامي ځواك کي سیالي نشي کولی، په کار ده له مسلحانه جهاد ډډه وکړو او مناسب فرصت ته انتظار وباسو!! د جهاد د مخالفینو دا خبره چي له دښمن سره یوازي هغه وخت په مسلحانه جهاد مکلف یو چي د عدد او عدة له مخي ورسره برابر شو، د دوی په ځواب کي څو خبري لرو:

- دوی داسي فرصت ته د انتظار سپارښتنه کوي چي هیڅکله نه راځي.
- دا آیت خو د قرآن په داسي ځای کي راغلی چي پر یوې نابرابرې جګړې بحث کوي، د بدر په جګړې، په هغې جګړې چي د دښمن شمېر د مسلمانانو په پرتله درې برابره وو، نه ئې وسائل ورسره مقایسه کېدل او نه تجهیزات.
- پیغمبر علیه السلام هغه وخت د قریشو په ضد جهاد پیل کړ چي نه ئې د مجاهدینو شمېر د قریشو د جنګیالیو په اندازه وو او نه ئې وسلې او جنګي وسائل او سامان. که زموږ پیغمبر علیه السلام دا تعادل ضروري او حتمي نه وي ګڼلی او دا ئې نه وي ویلي چي جګړه به له دښمن سره یوازي هغه وخت پیل کوئ چي د قوت او وسائلو تعادل او توازن رامنځ ته شي، نو ته څنګه او په کوم دلیل دا حکم کوې؟ د شمېر او وسائلو له مخي خو د جنګ کیفیت او څرنګوالی ټاکل کېږي، نه فرضیت او ضرورت ئې، که ستا شمېر تر دښمن لږ وو، د جنګ یو ډول غوره کړه او که زیات شو بل ډول ئې، همغسي لکه پیغمبر علیه السلام چي جهاد د وړو وړو ټولګیو په لېږلو سره پیل کړ، بیا ئې د بدر او احد جګړه او په پای کي د مکې د فتحي جګړه تنظیم کړه، په جګړو کي د طرفینو د جنګیالیو شمېر هغه اهمیت او ارزښت نه لري چي د دوی فکري او اعتقادي وضعیت ئې لري، محدود شمېر تکړه، هدفمند، پوه، صابر او د خپلو سپېڅلو اهدافو لپاره قرباني ته چمتو مجاهدین د هغه ستر فوځ مقابله کولی شي چي افراد ئې اجیر جنګیالي وي، نه کوم سپېڅلی هدف لري، نه د قرباني جذبه او نه د ستونزو او کړاوونو د ګاللو حوصله، آیا نه ګورئ چي په عراق او افغانستان کي مجاهدین د څنګه دښمن مقابله کوي او څنګه ئې کوي؟!!

﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٦١﴾

۶۱- او که صلحي ته متمایل شول ته هم ورته متمایل شه او پر الله توکل وکړه، یقیناً چي هغه پوه اورېدونکی دئ.

(۶۱)- په دې مبارك آیت کي له دښمن سره د روغي جوړي او صلحي په ارتباط څو مهمي لارښووني شوې:

- که دښمن روغي جوړي ته ځان اړ ومونده، له خپل غرور نه راکوز شو، د صلحي وړاندیز ئې وکړ، روغي جوړي ته ئې خپله تلوسه او تمایل څرګند کړ، د دوی وړاندیز ومنه او روغي جوړي ته چمتو شه.
- له دې وېري چي ښایي دښمن به د چل ول اراده لري، د دې وړاندیز تر شا به ئې بد عزائم پټ وي او د

صلحي له وړانديز نه به ئې دام جوړ کړی وي، منفي ځواب مه ورکوه، پر خپل رب توکل وکړه او د روغې جوړې وړانديز ته مثبت ځواب ورکړه.

- داډه اوسه چې الله تعالی پوه اورېدونکی دئ، د دوی خبرې اوري، د دوی په نيت او قصد پوه دئ او توطئې به ئې شنډوي.

له دښمن سره د صلحې، روغې جوړې او مداهنت په اړه په قرآن کې ګڼ شمېر آيتونه مومو، ځينې ئې د پورتني آيت په خلاف له مداهنت، نرمښت او روغې جوړې ته له بلنې نه ممانعت کوي، لکه دا آيتونه:

فَلا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ * وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ * **القلم : ۸-۹**

نو د دغو دروغجنو اطاعت مه کوه، دا خوښوي چې کاش ته مداهنت وکړې چې بيا دوی هم مداهنت وکړي:

په دې آيتونو کې څو مهم مطالب مومو:

الف: دښمن د روغې جوړې او مداهنت وړانديز لري، تا سازش او انعطاف ته رابلي، تا دې ته اړ باسي چې خپله تګلاره بدله کړې، له قاطعيته لاس واخلې، په جوړ جاړي راضي شې. پام چې دې فشارونو ته تسليم نه شې، د دښمن وړانديزونه ونه منې، په خبرو ئې باور ونه کړې او له خپل دريځه راکوز نه شې.

ب: دوی دروغجن دي، دروغ ويل ئې يو څرګند او بارز خصلت دئ، په خپلو وړانديزونو کې صادق نه دي، د روغې جوړې له وړانديزه ئې هدف دا نه دئ چې شخړه حل شي او نزاع پای ته ورسېږي، بلکې فرصت طلبي کوي، غواړي ستا او ستا د يارانو عزم سست کړي، ستا د ملګرو په ليکو کې اختلاف راولاړ کړي او په دوو ډلو مو ووېشي: په معتدل او بنسټپال، په سوله خوښو او جنګ غواړو، سازش کوونکو او سازش نه منونکو مو ووېشي.

ج: که فشار واردوي، که ستا په ضد خپل تبليغات زياتوي، دليل ئې دا دئ چې ته د حق په لار کې ثابت قدمه يې، په کلکه، ميرانه او له انعطافه پرته له حق نه دفاع کوې، په ټولنې کې فساد او ظلم نه شې زغملی، له فکري او اخلاقي ناولتياوو سره جوړ جاړی نه کوې، ته اجحاف، بې عدالتي او د نورو په حق تېری نه منې، د بې وزلو او مستضعفينو په ضد د زر او زور د خاوندانو د ظلم او ستم په وړاندې سکوت نه کوې، د همدې لپاره ئې ستا په ضد د پراخو او ناروااوو تبليغاتو جبهه پرانيستې او اوس غواړي خلکو ته وښيي چې دوی سوله غواړي او ته د مخالفت په دوام ټينګار کوې، غواړي ته خپل قاطعيت او صراحت پرېږدې، په فساد، ظلم او ناروااوو اعتراض نه لاس واخلې نو دوی به هم خپل تبليغاتي جنګ متوقف کړي.

او لکه دا آيت:

فَلاَ تَهِنُواْ وَتَدعوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ. **محمد: ۳۵**

نو سست کېږئ مه او د صلحې طرف ته بلنه مه ورکوئ او تاسو لوړ ياست او الله له تاسو سره دئ او هيڅکله به ستاسو عملونه ضايع نه کړي.

دا آيت لاندې اساسي مطالب افاده کوي:

الف: د دښمن په وړاندې د ضعف او ناتوانۍ احساس مه کوئ، د دښمن په ضد د خپلې مبارزې شور او شوق له لاسه مه ورکوئ، لټې او کسالت مه کوئ.

ب: دښمن ته د صلحې او روغې جوړې پيغامونه مه لېږئ او تفاهم او سازش ته ئې مه رابلئ.

ج: تاسو لوړ یاست، لوړ تر دې چې د دښمن په وړاندې د ضعف او کمزورۍ احساس وکړئ او د سازش او روغې جوړې لاس وراوږد کړئ.
د: گمان مه کوئ چې تجرید شوي يئ او دښمن توانېدلی چې تاسو محاصره کړي او له ولسه مو منزوي کړي، گمان مه کوئ چې يوازې پاته شوي يئ، د یوازیتوب احساس باید تاسو له دښمن سره جوړ جاړي ته اړ نه کړي، د زمکې او آسمانونو لوی رب له تاسو سره او ستاسو مل دئ.
هـ: گمان مه کوئ چې له روغې جوړې پرته به ستاسو ټولې هلې ځلې هدر شي، قربانۍ به مو ضايع شي او هغه نتائج به پرې مرتب نه شي چې الله تعالی ئې له تاسو سره وعده کړې، الله تعالی به هیڅکله ستاسو قربانۍ ضايع نه کړي او ستاسو هلې ځلې به بې نتیجې پرې نږدي.
راشئ وگورو چې دا د صلحې په اړه بېل بېل او متفاوت احکام څنگه تلفيق کولی شو؟ او په کوم یوه به کله عمل کوو؟ کله له دښمن سره صلح کول جائز دي او کله ناجائز؟ آيا دا قضيه د نهضت مشرانو ته پرېښودل شوې چې مصلحت ته په پام سره مناسب تصميم ونيسي؟ آيا دا سمه ده چې ووايو: د دې آيتونو په حکم سره مسلمانان له دې منع شوي چې دښمن ته د روغې جوړې پيغامونه ولېږي، خو که د صلحې پيغام د دښمن له لوري وي او تفاهم او جوړ جاړي ته تیاری وښيي بيا نو مسلمانان کولی شي مثبت ځواب ورکړي؟ ښايي ځينو ته دا استدلال معقول وبرېښي او د آيت له ظاهر سره ئې سم وگڼي!! خو دا انتباه په څو دليله سمه نه ده:
۱- د دې استدلال له مخې که د صلحې وړانديز د دښمن له لوري وي نو مسلمانان کولی شي روغه جوړه وکړي، پرته له دې چې وگوري د دښمن وړانديز د ضعف له دريځه دئ که د قوت او برلاسي له دريځه او پرته له دې چې وگوري مسلمانان د قوت په دريځ کې دي که د ضعف او کمزورۍ په دريځ کې!! که دا استدلال سم او د منلو وړ وی نو پيغمبر عليه السلام به حتماً په مکي دور کې د دښمن د صلحې وړانديزونو ته مثبت ځواب ويلی وو!! حال دا چې د مکي دور په ديارلسو کلونو کې او د مدينې په شپږو کلونو کې د حديبيې تر صلحې پورې ئې نه له دښمن سره روغه جوړه وکړه، نه ئې انعطاف او نرمي وښوده او نه خبرو آترو ته کښېناست، په داسې حال کې چې د قريشو سردارانو ټل د هغې غوښتنه کوله او ډول ډول وړانديزونه ئې لرل. قرآن په گڼ شمېر آيتونو کې دې حقيقت ته اشاره کوي.
۲- که له دښمن سره د روغې جوړې مربوط آيتونو د نزول ترتيب ته لږ ځير شو وبه گورو چې د مقاطعې، عدم انعطاف، له مداهنت نه ډډه کول او روغې جوړې ته د نه رابللو آيتونه په هغې مرحلې کې نازل شوي چې د مکې ديارلس او د مدينې شپږ لومړني کلونه احتواء کوي. همغه مرحله چې دښمن د برلاسي احساس کاوو او نهضت ئې ضعيف او کمزورى گڼلو. خو کله چې نهضت له تدافعي حالته ووت، د دښمن ټول بريدونه ئې په شا وتمبول او په ټولو نښتو کې ئې خپله وړتيا او قوت اثبات کړ، اوس تر دښمنه د برلاسی او قوت احساس کوي ، دغه وخت دئ چې له دښمن سره د تفاهم او روغې جوړې اجازه ورکول کېږي. د قرآن په آيتونو کې د غور په نتيجه کې به دا وگورئ چې د (وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا) آيت د بدر په جگړې کې له بريا وروسته نازل شوی، حال دا چې له تفاهم او روغې جوړې د اجتناب آيتونه ټول تر دې د مخه نازل شوي، د حديبيې صلح هغه وخت وشوه چې د دښمن وروستی لوی بريد د خندق په جگړې کې له ماتې سره مخامخ شو او له ماتې وروسته رسول اللهﷺوفرمايل: له دې وروسته به قريش د حملې توان ترلاسه نه کړي. گورئ چې د حديبيې صلح د نهضت د قوت او برلاسي او د دښمن

له مسلسل ماتو ووسته د حرم خوا کې د دښمن تر سلطې لاندې سیمې کې امضاء شوې.
د دې آیتونو په رڼا کې او د هر یوه د نزول د زماني شرائطو ته په پام سره په وضاحت او آسانۍ سره دا حقیقت درك کولی شو چې صلح د نهضت د قوت او ځواکمنۍ د وخت کار دئ، د هغه وخت کار چې دښمن د عجز او ضعف احساس وکړي او نهضت عملاً خپله برلاسي او ځواکمني ثابته کړي، هغه وخت چې دښمن صلحې ته اړ شوی وي او له دې پرته بله چاره نه ګوري چې د مسلمانانو شرائطو ته تسلیم شي. عجیبه ده که څوك دا ټول حقائق له پامه غورځوي او صلح د ضعف او ناتوانۍ د مرحلې کار ګڼي او ادعاء کوي چې نهضت کولی شي د ضعف په وخت کې له دښمن سره روغه جوړه وکړي!!!
څوك په دې حقیقت نه پوهیږي چې د دوو ښکېلو خواوو ترمنځ روغه جوړه تل د برلاسي او غالب لوري د شرائطو په اساس رامنځ ته کیږي، د غالب لوري شرائط منل کیږي او مغلوب لوری د ده د شرائطو منلو ته غاړه ږدي، یوازې په دې صورت کې ده چې د صلحې معاهده د دوو خواوو تر منځ امضاء کیږي، اسلام هیڅکله مسلمان ته د دې اجازه نه ورکوي چې ذلت ته سر ټیټ کړي، د دښمن شرائطو ته تسلیم شي، د همدې لپاره د ضعف اوناتوانۍ په وخت کې عدم مداهنت او صلحې ته په عدم دعوت تأکید کوي، خو د برلاسی په وخت کې اجازه ورکوي چې تفاهم وکړي او د صلحې بلنې ته مثبت ځواب ووایي. کوم کسان چې د قرآنکریم په تفسیر کې د آیتونو شأن نزول او د هر آیت د نزول شرائطو ته پام نه کوي او هر آیت بېل بېل او له نورو سره ئې تړاو ته له پام پرته تر بحث لاندې نیسي، کله چې د یوې قضیې په اړه دوه متباین احکام ګوري او په توجیه کې ئې له ستونزې سره مخامخ کیږي او له تلفیقه ئې عاجز کیږي نو د دې په ځای چې ووایي: د یوه حکم په یوې مرحلې پورې او بل ئې په بلې پورې مربوط دئ، برعکس د دغو پورتنیو آیتونو په څېر ئې تعبیروي!
د دوی د تعبیر له مخې مسلمانان مکلف دي چې د دښمن له لوري د صلحې وړاندیز ته له ځنډه پرته مثبت ځواب ووایي، ګواکې مسلمانان له دښمن سره له روغې جوړې نه بلکې یوازې له دې منع شوي چې دښمن ته په خپله د روغې جوړې وړاندیز وکړي، خو که دا ابتکار د دښمن له لوري وو او د روغې جوړې پیغام هغه ورولېږو نو بیا کولی شي له ځنډه پرته روغه جوړه وکړي!! په داسې حال کې چې مسئله کاملاً د دې عکس ده، د قرآن آیتونه او عملي مصادیق ئې د پیغمبر علیه السلام په ژوند او له دښمن سره ئې په معامله کې په ډېر وضاحت سره ښیي چې صلح ځان ته خاص وخت او شرائط لري، له دښمن سره صلح او تفاهم د قوت او ځواکمنۍ د مرحلې کار دئ نه د ضعف د مرحلې، د مدني مرحلې کار دئ نه د مکي مرحلې.
دلته هم که د آیتونو ترتیب ته لږ ځیر شو ګورو چې په مخکني آیت کې د دښمن خلاف د دومره نظامي ځواك برابرولو لاربښوونه شوې چې په دښمن کې وېره راولاړه کړي، بیا د دوی له لوري د روغې جوړې وړاندیز ته د مثبت ځواب ویلو اجازه ورکړی شوې، د دې معنی دا ده چې لومړی خپله نظامي برلاسي ثابته کړئ بیا د دښمن د روغې جوړې بلنې ته مثبت ځواب ووایئ.

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾

٦٢- او که وغواړي چي تا وغولوي نو يقيناً الله درته کافي دئ، دی خو هغه ذات دئ چي په خپل نصرت او په مؤمنانو سره ئې ستا ملاتړ وکړ. ٦٣- او د دوی په زړونو کي ئې الفت واچاوو، که ټول هغه څه دي لګولي وی چي په زمکي کي دي نو داسي الفت به دي د دوی په زړونو کي نه وو اچولی خو الله په دوی کي الفت واچاوو، بې شکه چي هغه باحکمت عزتمن دئ.

(٦٢-٦٣)- د مخکني مضمون په ارتباط مزيد لاندي لارښووني شوي:

- که دښمن د دوکي او خدعي اراده لري، د روغي جوړي په ورانديز سره غواړي مسلمانان وغولوي، اغفال ئې کړي، فرصت ترلاسه کړي او ناڅاپي بريد وکړي، نو مطمئن اوسه چي د دوی د خدعي په مقابل کي الله تعالی ستا لپاره کافي دئ، همغه الله چي تر دي د مخه ئې پر دښمن برى درکړ او د مخلصو او سرتېرو مؤمنانو مضبوطه ډله ئې ستا په څنګ کي ودروله.
- الله تعالی د دغو مؤمنانو ترمنځ داسي مينه، محبت، ورورولي او الفت راپيدا کړ چي د نړۍ د ټولو شتمنيو په لګولو سره څوك نشي توانېدى داسي ډله جوړه کړي او د غړو تر منځ ئې داسي مينه او الفت راپيدا کړي.
- مطمئن اوسه چي ستا باحکمت عزتمن رب به د دښمن ټولي توطئې شنډوي.

دا آيت مؤمنانو ته لارښوونه کوي چي د پيسو په مصرف، په مالي لګښتونو او د خلکو د اخيستلو له لاري يو متحد، مضبوط او مجاهد حزب نشي جوړېدى، هغه ځواکونه چي له اخيستل شوو او اجيرو افرادو جوړ شوي وي، په ظاهر کي به ځواکمن او ستر برېښي خو د غړو ترمنځ به ئې د ميني، الفت او وروروليٰ په ځای کرکه، نفرت او رقابت وي، تر هغه به د وفادارۍ ډېره په سينه وهي چي څه ترلاسه کوي، خو کله چي دا لړۍ بنده شي او له هغوی نه د قربانۍ غوښتنه وشي، صف پرېږدي او له هغه ځا سره يو ځای کېږي چي امکانات ئې زيات دي، د دوی غرضونه ترسره کولی او جيبونه ورډکولی شي، که څه هم دا د ده د مخکني صف او د مخکنۍ عقيدې دښمن وي!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾

٦٤- اې پيغمبره! الله او هغه مؤمنان درته کافي دي چي ستا متابعت کوي.

(٦٤)- د دې مبارك آيت يوه بله ژباړه هم کېدی شي او هغه دا چي: اې پيغمبره! الله هم تا ته

كافي دئ او هم هغو مؤمنانو ته چې ستا متابعت كوي. ځينو مفسرينو دغې ترجمې ته ترجيح وركړې، خو دې ته په پام سره چې تر دې د مخه ويل شوي: هُوَ ٱلَّذِىٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ : دى خو هغه ذات دئ چې په خپل نصرت او مؤمنانو سره ئې ستا ملاتړ وكړ.

دلته د همغه مخكني مطلب مزيد وضاحت شوى او ويل شوي چې په حقيقت كې يوازې الله درته كافي دئ خو په عالم اسباب كې يوازې مؤمنان كافي ګڼه، داسې څوك په خوا كې مه نيسه او حساب مه پرې كوه چې ايمان نه لري.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَـٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٌ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٌ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾

٦٥- اې پيغمبره! مؤمنان جګړې ته وهڅوه، كه ستاسو شل صبركوونكي وي نو پر دوو سوو به غالب شي او كه ستاسو سل وي نو پر زرو كافرانو به غالب شي، دا ځكه چې هغوى نه پوهيږي.

---

(٦٥)- په دې مبارك آيت كې پيغمبر عليه السلام ته څو لارښووني شوې:

- **مؤمنان جنګ ته وهڅوه، ترغيب او تشويق ئې كړه، دا ښيي چې د پيغمبر عليه السلام د وارثانو، د علماوو او د اسلامي حكومت د چارواكو او مشرانو يوه اساسي دنده دا ده چې ولس به جهاد ته تشويقوي.**
- **كه د مؤمنانو شمېر د كافرانو په پرتله يو د لسو په مقابل كې وي، بايد ډاډه وي چې دښمن ته ماته وركولى شي، شل صابر مجاهدين د دوو سوو كافرانو د مقابلې توان لري او سل ئې د دوى د زرو مقابله كولى شي.**
- **دا ځكه چې كافران له پوهې او تفقه محروم دي.**

له دې آيته معلوميږي چې په جګړو كې د برې ستر او اساسي عوامل دا دي: ايمان، صبر او پوهه. يعنى څوك چې س**پېڅلي اهداف لري، د خپلې تګلارې په حقانيت باور لري، جنګ ئې د ايمان او عقيدې په حكم وي، خپله لار ئې په بصيرت او پوهې سره غوره كړې، قربانۍ ته چمتو وي، صبر، ثبات او استقامت لري، هغه به د شمېر او وسائلو له لږوالي سره سره پر هغه دښمن برلاسى كيږي چې كه څه هم شمېر** ئې **د ده لس برابره دئ خو نه سپېڅلي اهداف لري، نه ئې خپله تګلاره او د جګړې موخې د بصيرت له مخې ټاكلې، نه د قربانۍ جذبه لري او نه د كړاوونو او ستونزو د ګاللو لپاره صبر او زغم. نه يوازې د بدر ستره غزا د دې**

حقيقت لپاره يوه عملي بېلگه وه، بلكي د روسانو په ضد د افغانانو جهاد او اوس د امريكايانو په ضد د افغانانو او عراقيانو جهاد د دې واضح بېلگې دي، دا نن په عراق كي د يو سل اويا زره او په افغانستان كي تر پنځوسو زرو د زياتو مجهزو غربي ځواكو مقابله د داسي چا له لوري روانه ده چي شمېر ئې د دښمن په پرتله يو پر شلو هم نه دئ، د دښمن د پرمختللو وسلو په مقابل كي له محدود شمېر كلشنكوف، راكټ او باروت نه پرته نور څه په واك كي نه لري او امكانات ئې دومره لږ چي د دښمن د سلو جنگياليو د يوې مياشتي مصارف د ټولو مجاهدينو د يوه بشپړ كال تر ټولو لگښتونو زيات دي، د دښمن د هرو سلو زرو ډالرو په مقابل كي مجاهدين تر يوه ډالر زيات مصارف نه لري، خو سره له دې گورو چي دښمن له جگړې ستومانه شوى، اعتراف كوي چي جنگيالي ئې له جگړې تنگ شوي، خپل ولس ترې غواړي چي له افغانستان او عراق نه ووځي، په مقابل كي ئې مجاهدين تر مخكي زيات په شور او شوق سره جنگېږي، شمېر ئې ورځ په ورځ زياتېږي، په خپلې حتمي بريا باور لري، ډاډه دي چي دښمن ته ماته وركولى شي. آيا دا د قرآن د دغې وينا مصداق نه دئ چي سل مؤمن مجاهدين د زرو كافرو جنگياليو مقابله كولى شي؟!

ٱلْـَٔـٰنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا ۚ فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا۟ مِائَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ

٦٦- اوس الله له تاسو (د پېټي) سپكونه وكړه او ورته معلومه شوه چي په تاسو كي څه كمزوري شته، نو كه له تاسو سل صبركوونكي وي پر دوو سوو به برلاسي شي او كه له تاسو زر وي نو د الله په حكم سره به پر دوو زرو غالب شي او الله خو له صابرانو سره دئ.

(٦٦)- له دې مبارك آيت څو خبري معلومېږي:

- د مسلمانانو اصلي مسئوليت دا دئ چي د لس برابره كافر فوځ مقابله به كوي، خو د دوى ځيني ضعفونو ته په پام سره د مسئوليت دا پېټى سپك كړى شوى او تناسب ئې يو د دوو په مقابل كي ټاكل شوى.
- دلته بيا هم صبر د بريا رمز گڼل شوى او ويل شوي چي الله تعالى د صابرانو مل دئ.
- دا آيت ښيي چي د لومړنيو او وروستنيو صحابه وو تر منځ په خپل يقين، توكل على الله او ايماني قوت كي توپير وو، دا توپير به د هر اسلامي صف په ليكو كي تر سترگو كېږي، لومړني به ئې په خپل ايمان، اخلاص، توكل او د قرباني جذبي كي تر وروستنيو وړاندي وي.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا۟ مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَٰلًا طَيِّبًا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾

٦٧- هيڅ پيغمبر ته نه ښايي چي اسيران ئې وي، تر هغه چي په زمكي كي مضبوط شي (د دښمن په وژلو سره)، (تاسو) د دنيوي ژوند متاع غواړئ او الله آخرت (درته) غواړي او الله باحكمت عزتمن دئ. ٦٨- كه هغه الهي ليكلى حكم نه وى چي مخكي تېر شوى نو حتماً به د هغه څه په وجه په ستر عذاب اخته شوي وئ چي ترلاسه مو كړ. ٦٩- نو له هغه څه چي په غنيمت مو ترلاسه كړي حلال او پاكيزه ئې وخورئ، او له الله ووېرېږئ، يقيناً چي الله مهربان بخښونكى دئ.

(٦٧-٦٩)- په دې مباركو آيتونو كي د اسيرانو او غنائمو په ارتباط څو مهمي لارښووني شوې:

- له هيڅ پيغمبر او د ده له پلويانو سره دا نه ښايي چي د دښمن له بشپړ ځپلو مخكي اسيران ونيسي، د اسيرانو د نيولو لړۍ بايد هغه مهال پيل شي چي دښمن پوره ځپل شوى وي، د مقاومت او مقابلې توان ئې له لاسه وركړي وي، دا احتمال پاته نه وي چي بيا ځان راغونډ او له بلي خوا بريد وكړي. دا يوه ډېره مهمه او اساسي لارښوونه ده، د دې په اهميت هغه څوك ښه پوهېږي چي په جګړو كي ئې برخه اخيستې، ماتي او برياوي ئې په خپلو سترګو ليدلې، د جګړو په ميدان كي ئې ليدلي چي د دښمن له بشپړ ځپلو مخكي د اسيرانو په نيولو او د غنائمو په راغونډولو مصروفېدا څومره بدي پايلي لري.
- دا كار هغه څوك كوي چي د دنيوي اغراضو په لټه كي وي، د جهاد له هغه عظيم اجر او ثواب نه غافل وي چي الله تعالى به ئې په آخرت كي وركوي، د الله تعالى او د ده د دين غوښتنه دا ده چي تاسو آخرت په پام كي ولرئ او د جهاد اصلي موخه مو د آخرت بريا وي.
- دا د هغه ذات له لوري درته ويل شوي چي هم عزيز دئ او هم حكيم، په هر حكم كي ئې مصلحتونه مضمر دي او په دې قادر دئ چي نور فتوحات مو په برخه كړي، نور غنائم په لاس دركړي، تر هغه څه زيات دركړي چي تاسو ئې په لټه كي يئ.
- كه د الله تعالى مخكنى حكم نه وى نو د اسيرانو د نيولو او د دوى په بدل كي د فديې د ترلاسه كولو په سبب به په سخت الهي عذاب اخته شوي وئ.
- دا درته جائز دي چي غنائم ترلاسه او استفاده ترې وكړئ، خو په دې شرط چي حلال او پاكيزه وي، د خيانت او غلول له لاري مو نه وي ترلاسه كړى او د بل حق مو نه وي غصب كړى.
- د غنائمو په اړه هم بايد تقوى خپله كړئ او له الله تعالى ووېرېږئ.

دلته يوه داسي مهمه پوښتنه راولاړېږي چي په ځواب كي ئې د مفسرينو تر منځ كافي اختلاف شته، او هغه دا چي:

• د اسیرانو نیول، د فدیې په مقابل کې د دوی پرېښودل او د غنائمو ترلاسه کول خو جائز کار دئ او قرآن تر دې د مخه په واضح الفاظو د دې اجازه ورکړې، هلته چې فرمايي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرۡبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ فَإِمَّا مَنَّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلۡحَرۡبُ أَوۡزَارَهَاۚ ....

محمد: ٤

نو کله چې له کافرانو سره مخامخ شئ نو د غاړو وهل دي (ستاسو دنده)، تر هغه چې ښه ئې ووژنئ، بیا (د دوی د ترړلو لپاره) بندونه کلك کړئ، بیا یا احسان پرې کول دي او یا فدیه (ترې اخیستل)، تر هغه چې جګړه خپل اوزار کېږدي (د جګړې امکانات پای ته ورسېږي)

دا آیت خو په صراحت سره وايي چې د اسیرانو نیول او د فدیې په بدل کې آزادول درته جائز دي، نو ولې به د دې کار په کولو سره پر صحابه وو عذاب نازلېدو، په داسې حال کې چې پیغمبر علیه السلام هم دغه رأیه درلوده او له یوه دوه پرته ټولو صحابه وو هم په دې اتفاق کړی؟! دې پوښتنو ته دا محترم مفسرین ځواب نه لري، ځیني مفسرین وايي چې پیغمبر علیه السلام د بدر د اسیرانو په اړه له صحابه وو سره مشوره وکړه، د ابوبکر ﷻ رأیه دا وه چې اسیران د فدیې په بدل کې خوښي شي، عمر ﷻ دا غوره ګڼله چې ووژل شي، پیغمبر علیه السلام او د صحابه وو اکثریت د ابوبکر ﷻ رأیه غوره وګڼله، اسیران د فدیې په بدل کې آزاد شول، دوی وايي چې دا کار د الله تعالی د رضاء او خوښې خلاف وو، نو ځکه دغه آیت نازل شو: لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيمَآ أَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ دوی دا هم وايي چې ګواکې د دې آیت په اورېدو سره رسول اللهﷺ ویلي چې که عذاب نازل شوی وی نو له عمرﷻ پرته به ټول پرې اخته شوي وو!!

همداراز دې پوښتني ته د منلو وړ ځواب نه لري چې د آیت د دې برخې لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ معنی څه ده، او کوم مخکې تېر شوي الهي حکم ته اشاره کوي؟! ځیني وايي دا په لوح محفوظ کې لیکل شوې الهي قضاء ده، ځیني وايي چې الله تعالی له مخکې دا پرېکړه کړې وه چې دې امت ته به غنائم حلالوي خو دوی د حکم له نازلېدو د مخه دا کار وکړ!! ځیني وايي چې د بدر مجاهدینو ته ویل شوي وو چې له دغو دوو خبرو یوه غوره کړي: یا د اسیرانو وژل او یا د فدیې اخیستل خو د فدیې د اخیستلو په صورت کې به په راتلونکو جګړو کې ستاسو همدومره جنګیالي په شهادت رسېږي، دوی دغه دوهم صورت غوره کړ!!

• دا آراء ډېرې ستونزې لري، لومړئ ئې دا چې پیغمبر علیه السلام ته داسې رأیه منسوب شوې چې د الله تعالی د رضاء خلاف وه!! دوهمه ئې دا چې د اسیرانو نیول او د فدیې په بدل کې ئې آزادول جائز کار دئ، قرآن تر دې د مخه د محمد په سورې کې په څرګندو الفاظو د دې اجازه ورکړې وه، الله تعالی به ولې دوی په جائز

کار مؤاخذه کول او په ستر عذاب به ئې گواښل؟ دربېم دا چې د کوم مخکني حکم په سبب د دوی مؤاخذه ځنډول شوې؟

خو د دغو کمزورو او متعارضو آراوو په مقابل کې غوره، دقیقه او د قرآن په نوروآیتونو مستنده رأیه دا ده چې:

- د الانفال له سورې مخکې د محمد په سوره کې مسلمانانو ته لارښوونه شوې وه چې په جگړې کې له دښمن سره د مخامخېدو په دوران کې ستاسو لومړی دنده دا ده چې دښمن ښه وځپې، داسې چې د ځان راغونډولو او بیا برید توان له لاسه ورکړي، تر دې وروسته د اسیرانو د ترلو او د غنائمو د راغونډولو اقدام وکړئ، بیا ستاسو خوښه چې له اسیرانو سره احسان کوئ او له فدیې پرته ئې آزادوئ او که فدیه اخلئ، داسې نه چې د دښمن د تعقیب او ځپلو کار په نیمایي کې پرېږدئ او د اسیرانو په نیولو او د غنائمو په راغونډولو بوخت شئ.
- ځینو جنگیالیو د دغه صریح حکم په خلاف د جگړې په نیمایي کې د اسیرانو په نیولو او د غنائمو په راغونډولو لاس پورې کړ، دا د الله تعالی د حکم او رضاء خلاف کار وو.
- دوی ته ویل شوې چې که الله تعالی د اسیرانو په بدل کې د فدیې د اخیستلو اجازه نه وی درکړې نو په دې کار سره به په ستر عذاب اخته شوي وئ. دا اجازه د محمد د سورې په پورتني آیت کې دوی ته ورکړی شوې وه.

وروستی آیت په ډېر صراحت سره وایي چې د گواښ وجه غنائم او د اسیرانو په بدل کې څه ترلاسه کول نه وو، دا تاسو ته حلال دي، د گواښ وجه له دې پرته بل څه وو او هغه د دښمن له بشپړ ځپلو مخکې د اسیرانو نیول او د غنائمو غونډول وو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

٧٠- اې پیغمبره! ستاسو په لاس کې چې کوم اسیران دي ورته ووایه: که الله ته ستاسو په زړونو کې کومه ښېگڼه معلومه شي نو تر هغه څه به غوره درکړي چې درنه اخیستل شوي او بخښنه به درته وکړي او الله مهربان بخښونکی دئ. ٧١- او که له تا سره خیانت کول وغواړي نو تر دې د مخه ئې له الله سره خیانت کړی وو، نو برلاسي ئې پرې درکړه او الله ښه باحکمت پوه دئ.

(٧٠-٧١)- په دې مبارکو آیتونو کې له اسیرانو سره د چلن په اړه لاندې لارښوونې شوې:

- دوی ته وواییئ: که د خپل زړه حالت بدل کړئ، د کفر او شرك گند ترې وباسئ، د ایمان رڼا ته لار پرانیزئ، د خیر خبرو ته په زړه کې ځای ورکړئ، که دا کار وکړئ او الله تعالی ته معلومه شي چې ستاسو زړونو ته ښېگڼو لار پرانیستي، نو الله تعالی به تر هغه څه زیات او غوره درکړي چې در اخیستل شوي، تېر گناهونه به مو درته وبخښي.
- خو که په خپل زړه کې د خیانت اراده لرئ، د تېښتې هڅه وکړئ، د فدیې سپارلو ژمنه وکړئ خو بیا ئې ونه سپارئ، له مسلمانانو سره د نه جنگېدو خبره وکړئ، خو بیا په خپلې وعدې وفا ونه کړئ، پوه شئ چې الله

تعالى به بيا مسلمانان پر تاسو برلاسي كړي. له عليم خداى ستاسو د زړه عزائم پټ نه پاته كيږي، مسلمانان بايد په دې باور وي چې له اسيرانو سره دا چلن حكيمانه چلن دئ، ډېر مصلحتونه پكې نغښتي دي، دا ځكه چې حكيم خداى د دې امر كړى.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾

٧٢- يقيناً هغه چې ايمان ئې راوړى، هجرت ئې كړى، په خپلو مالونو او نفسونو سره ئې د الله په لار كې جهاد كړى او هغه چې (مهاجر ته ئې) پناه وركړې او (د مجاهد) مرسته ئې كړې، دوى يو د بل اولياء دي، او هغه چې ايمان ئې راوړى، خو هجرت ئې نه دئ كړى، تر څو چې هجرت ونه كړي له تاسو سره د دوى د دوستۍ هيڅ اړيكه نشته او كه د دين په اړه مرسته درنه وغواړي پر تاسو د دوى مرسته فرض ده، مگر د هغه قوم په ضد چې ستاسو او د دوى ترمنځ كوم تړون وي، او الله د هغه څه ښه ليدونكى دئ چې تاسو ئې كوئ.

(٧٢)- په دې مباركو آيتونو كې د د مؤمنانو تر منځ د موالات او دوستۍ په اړه څو لارښوونې شوې:

- چا چې ايمان راوړى، د خپل ايمان په حكم ئې هجرت كړى، د الله په لار كې ئې په خپل سر او مال سره جهاد كړي، مالي او ځاني قرباني ئې وركړې، مهاجر ته ئې پناه وركړې او د مجاهد ملگرتيا او ملاتړ ئې كړى، دوى يو د بل اولياء دي، يو له بله دفاع كوي، د يوې داسې كورنۍ غړي دي چې د هر بهرني دښمن په خلاف گډ دريځ لري، په يوه تېرى پر ټولو تېرى گڼي.
- او هغه چې ايمان ئې راوړى، خو هجرت ئې نه دئ كړى، له دوى سره د مخكنيو مؤمنانو لخوا، تر هغه پورې د موالات پورتنۍ اړيكې نشته چې هجرت ونه كړي، خو كه د دين په اړه مرسته ترې وغواړي د دوى مرسته پرې فرض ده، مگر د هغه قوم په ضد چې د مسلمانانو او د دوى ترمنځ كوم تړون وي. د دې معنى دا ده چې اسلامي حكومت يوازې له هغو مؤمنانو په دفاع مكلف دئ چې د اسلامي حكومت تر سلطې لاندې هېواد كې ژوند كوي، خو هغه چې د كافرانو تر سلطې لاندې ژوند كوي، له دوى سره په دوه صورتونو كې مرسته لازمه ده: لومړى دا چې د دين په اړه مرستې ته اړ شوي وي، د دين په وجه تر ظلم او تېرې لاندې وي او د اسلامي حكومت مرستې ته اړ وي او دوهم دا چې دا مرسته د هغه قوم او حكومت په ضد نه وي چې له اسلامي حكومت سره د عدم تعرض تړون لري.
- مسلمانانو ته دا هم ويل شوي چې په اصل كې ستاسو معامله له هغه الله تعالى سره ده چې ستاسو د ټولو كړو وړو ناظر دئ، نه به پټه د دې لارښونو او تړونونو مخالفت كوئ او نه په ښكاره.

د دې مبارك آيت مطالب د النساء د سورې په دغو آيتونو کې هم په تفصيل سره راغلي:

فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهۡدُواْ مَنۡ أَضَلَّ ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿٨٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

النساء: ٨٨-٨٩

نو پر تاسو څه شوي چي د منافقينو په اړه دوه ډلي شوئ، حال دا چي الله تعالى دوى د خپلو لاس ته راوړنو په وجه رانسکور کړل، آيا غواړئ هغه څوك هدايت کړئ چي الله بې لاري کړل او الله چي څوك بې لاري کړي هيڅ لار به ورته ونه مومې. خوښه ئې دا ده چي تاسو هم داسي کافران شئ لکه دوى چي کافران شول، نو بيا به سره برابر شئ، نو تر هغه له دوى نه دوستان مه نيسئ چي د الله په لار کي هجرت وکړي، خو که ئې ډډه وکړه، نو وئې نيسئ او هر ځاى چي ئې مومئ وئې وژنئ او مه له دوى نه کوم دوست نيسئ او مه کوم مرستندوى.

دا وينا د هغو خلکو په اړه ده چي د ايمان دعوى ئې کوله خو په دارالکفر کي پاته شوي او په داسي حال کي ئې مديني ته له راتلو ډډه کړې چي له يوې خوا د هجرت کولو امر ورته شوى وو او له بلي خوا په دې نتوانېدل چي هلته خپل ديني شعائر په ښکاره او په اطمئنان سره ترسره کړي، د هغو خلکو تر سلطې لاندي ئې ژوند کولو ته دوام ورکړى چي له مسلمانانو سره جنګېدل، په دارالحرب کي د دوى د پاته کېدو اصلي وجه دا وه چي د خپل دين او ايمان په خاطر قربانئ ته چمتو نه وو، دې ته تيار نه وو چي د اسلام لپاره له خپل کور، کلي ووځي، د کافرانو له سلطې آزاد شي او د اسلام تر بيرغ لاندي د ژوند کولو لپاره مديني ته راشي، نه مجبوريت منع کړي وو او نه ضعف او ناتوانى. ډېر ځله به داسي هم واقع کېده چي دوى به د کافرانو په څنګ کي او د دوى تر قومندې لاندي د مسلمانانو په ضد په جګړو کي برخه اخيسته. ډېر ځله به له مجاهدينو سره دا اندېښنه راپيدا کېده چي که موږ د دښمن په کومي سيمي بريد کوو او هلته داسي مسلمانان وي او يا دښمن پر موږ حمله کوي او داسي کسانو په دې حملي کي برخه اخيستې وي او زموږ په لاس ووژل شي، زموږ حکم به څه وي او د دوى حکم څه؟ الله تعالى د دوى د دغي اندېښني د رفع کولو لپاره دا لارښوونه وکړه چي مهمي برخي ئې دا دي:

- دا منافقين دي.
- د دوى په اړه اختلاف مه کوئ.
- د دوى عملونه داسي دي چي دارالايمان ته د راتلو وړ نه دي، الله تعالى د دې وړ ونه ګڼل چي ستاسو خوا ته ئې راولي، د اسلام په لوري د مخکي تلو په ځاى د کافرانو تر سلطې لاندي پاته کېدو باندي راضي شول، الله

تعالی پرېښودل چي په هغه کي نسکور شي.

- د دوی په اړه به ستاسو خپل منځي اختلاف څه ګټه ولري او څنګه به د دوی د هدايت باعث شي، حال دا چي الله تعالی ئې د هدايت وړ نه ګڼي او دا توفيق ئې نه دئ ورپه برخه کړی چي له هغه ناولي ډنډ نه راووځي؟!
- دوی خو دا خوښوي چي کاش تاسو هم د دوی په څېر وئ، تاسو هم له خپل ملك نه هجرت نه وی کړی. له نورو سره د ګډ ژوند کوم صورت مو راپيدا کړی وی، نه هغوی زموږ مزاحم کېدی او نه موږ د دوی. که موږ داسي ژوند کولی شو نو تاسو ئې ولي نه شئ کولی؟
- ترڅو چي دا خلك د الله په لار کي هجرت ونکړي، خپل اولياء او دوستان ئې مه ګڼئ.
- که له هجرت کولو ئې ډډه وکړه نو په نيولو او وژلو ئې هيڅ صرفه مه کوئ، د دښمن له ډلي ئې وګڼئ او همغه څه ورسره وکړئ چي له دښمن سره ئې کوئ، هيڅ يو ئې مه خپل دوست ګڼئ او مه د مرستي طمع ترې کوئ.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴿٧٣﴾

٧٣- او هغه چي کافران شوي ځيني ئې د ځينو نورو اولياء دي، که دا ونه کړئ نو په زمکي کي به فتنه او ستر فساد خور شي.

---

(٧٣)- له مظلومو مؤمنانو د دفاع دا لارښوونه د دې لپاره شوې چي:

- کافران يو د بل مرسته او دفاع کوي.
- که تاسو د دوی مرسته ونه کړئ نو په هر ځای کي به پر بې وزلو او مظلومو مؤمنانو د ظلم او تېري لړئ پيل کېږي، دښمنان به ئې دا وېره نه لري چي څوك به ترې دفاع وکړي او مرستي ته به ئې راوړاندي شي.
- مفسدينو ته به دا موقع په لاس ورځي چي هري خوا ته د فساد لمن خوره کړي، او په هر ځای کي مؤمنان وځوروي، له دغو فتنو او فساد نه د مخنيوي لپاره د هغو مظلومو مؤمنانو مرسته او دفاع وکړئ چي تاسو ته د مرستي لاس دراوږدوي.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٧٤﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ مَعَكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ مِنكُمۡۚ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿٧٥﴾

٧٤- او هغه چي ايمان ئې راوړی، هجرت ئې کړی، د الله په لار کي ئې جهاد کړی، او

هغه چې (مهاجر ته ئې) پناه ورکړې او (دمجاهد) مرسته او ملګرتيا ئې کړې، دوی حقيقي مؤمنان دي، دوی ته بخښنه او غوره رزق دئ. ٧٥- او هغه چې وروسته ئې ايمان راوړی، هجرت ئې کړی او له تاسو سره ئې (يوځای) جهاد کړی، دوی ستاسو له ډلې دي، او د الله په کتاب کې خپلوان ځيني پر ځينو نورو اولويت لري، يقيناً چې الله په هر څه ښه پوه دئ.

(٧٤-٧٥)- دا مبارك آيتونه د حقيقي مؤمنانو ځانګړتياوې او خصوصيات په دې توګه معرفي کوي:

- د ايمان په حکم او غوښتنه هجرت کوي.
- د الله تعالى په لار کې جهاد کوي.
- مهاجر ته پناه ورکوي.
- د مجاهد مرسته او ملګرتيا کوي.

الله تعالى له دوی سره د دوو خبرو ژمنه کړې:

- ګناهونه به ورته وبخښي، له ايمانه مخکې ګناهونه به ئې د ايمان په وجه، له هجرت نه مخکې ګناهونه به ئې د هجرت په وجه، له جهاد مخکې ګناهونه به ئې د جهاد په وجه، له حمايت او نصرت نه مخکې ګناهونه به ئې د حمايت او نصرت په وجه ورته وبخښي.
- په دنيا اوآخرت کې به غوره رزق ورپه برخه کړي. دوی بايد ډاډه وي چې الله تعالى ئې د رزق او روزي ضامن دئ.
- هغه چې وروسته ئې ايمان راوړی، هجرت ئې کړی او له خپلو مخکنيو مؤمنو ورونو سره ئې په جهاد کې برخه اخيستې، دوی هم د مؤمنانو له ډلې دي، خو د درجو په تفاوت سره، همداسې لکه چې د الله په کتاب کې خپلوان هم ځيني پر ځينو نورو اولويت لري، مؤمنان او مجاهدين هم د مقام او مرتبې له مخې يو د بل په نسبت فضيلت لري.
- دا د هغه الله تعالى لارښووني دي چې په هر څه ښه پوه دئ، پوهيږي چې لومړني مؤمنان او مجاهدين ولې د وروستنيو په پرتله مخکې او د فضيلت خاوندان دي او د دوی د فضيلت وجوهات څه دي.

دا مبارك آيت په ډېرو قاطع او واضحو الفاظو وايي چې د الله په لار کې هجرت او د الله په لار کې جهاد د ايمان تقاضا او د واقعي او حقيقي مؤمن نښه ده، د غير اسلامي نظام له سلطې وتل او د اسلامي نظام د اقامې لپاره جهاد يوه داسې الهي فريضه ده چې هيڅ د ايمان خاوند ئې نشي پرېښودی، کله چې مسلمانان داسې يوې مرحلې ته ورسيږي چې وسلې ته لاس کول او د دښمن په خلاف جنګېدل ضروري وګڼل شي، نو دا کار ورباندې فرض دئ او پرېښودل ئې د يوې الهي فريضې پرېښودل دي او الله تعالى د داسې جهاد له تارکينو هيڅ دليل او بهانه نه مني.

- خو دا خبره بايد واضح شي چې موږ به اوس او د پيغمبر عليه السلام په غياب کې دا مرحله څنګه پېژنو او څنګه به په دې پوهيږو چې اوس وسلې ته لاس کول پر موږ فرض شوي او ترك ئې ګناه ده؟ يوه مخلص مسلمان ته د دې مرحلې تشخيص ګران کار نه دئ، هغه پوهيږي چې کله زموږ حالت داسې شو لکه په مدينه منوره کې د مسلمانانو حالت، په موږ همغه څه کول لازم کيږي چې پيغمبر عليه السلام او صحابه وو **وسلم** وکړ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

١٣٨٦\١٢\١٤